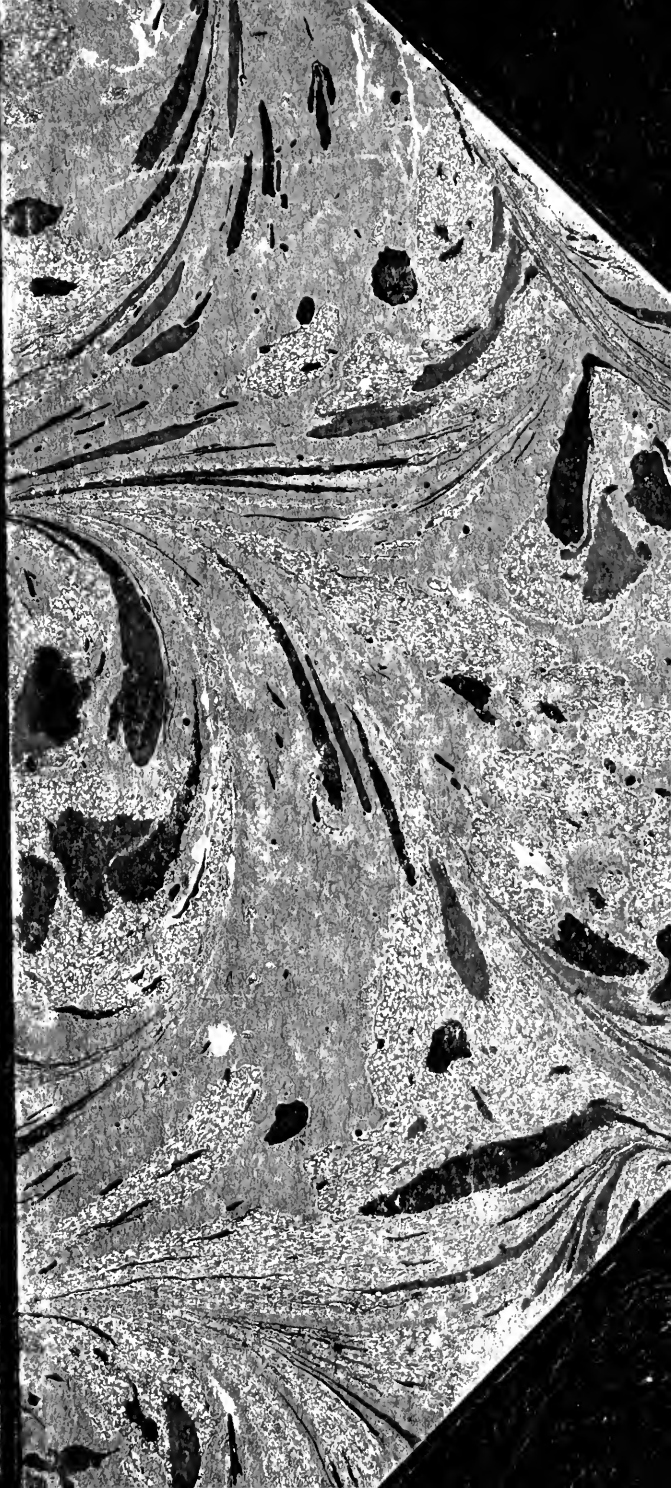


UNIVERSITY OF TORONTO



3 1761 00252312 4





*Presented to the*  
LIBRARY *of the*  
UNIVERSITY OF TORONTO  
*by*











Søren Kierkegaards

**Samlede Værker.**



Soren Kierkegaards  
**Samlede Værker**

udgivne af

A. B. Drachmann, J. L. Heiberg  
og H. D. Lange.

Anden Udgave.

Fjerde Bind.



Kjøbenhavn.

Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag.

Bianco Lunos Bogtrykkeri.

1923.



B  
1372  
A  
1000



998636

## Indhold.

---

	Side
Fire opbyggelige Taler (1843) .....	1
To opbyggelige Taler (1844).....	77
Tre opbyggelige Taler (1844).....	131
Philosophiske Smuler .....	195
Begrebet Angest.....	303

---



# Fire opbyggelige Taler.

(1843).

Udgivet af

H. O. Lange.

G. R.'s Haandskrift til disse Taler foreligger ikke. Teksten er Original-  
udgavens.



# Fire opbyggelige Taler

af

**C. Kierkegaard.**

---

**Kjøbenhavn.**

Faaes hos Boghandler P. G. Philipsen.

Trykt i Bianco Lunos Bogtrykkeri.

**1843.**



Afsæde

**Michael Pedersen Kierkegaard,**

-forhen Hofekræmmer her i Byen

**min Fader**

helliges disse Taler.



## Forord.

---

Uagtet denne lille Bog (som derfor blev kalden „Taler“ ikke Prædikener, fordi dens Forfatter ikke har Myndighed til at prædike; „opbyggelige Taler“ ikke Taler til Opbyggelse, fordi den Talende ingenlunde begjærer at være Lærer) ikke er ubidende om de tvende, der gif forud, fortrøster den sig dog ikke til, at hine have berebet den Veien, saa den sikkert turde forvente at samles med dem, eller sikkert turde love den det, af hvem den udsendes, og som i samme Dieblif atter staaer langt borte for sig selv. Lidet sildigere gaaer den ud, kun deri er den forskjellig fra de tidligere. Hvad der ikke fandtes ved den anden og tredje Time, det fandtes maaskee ved den fjerde, eller hvad der fandtes, det fandtes maaskee atter ved den fjerde: det, hvad den søger, hiin Enkelte, som jeg med Glæde og Taknemlighed kalder min Læser, hiint velvillige Menneſke, der modtager Bogen og giver den et godt Steb, hiint velvillige Menneſke, som, derved at han modtager den, gjør for den ved sig selv og ved sin Modtagen, hvad Tempelkisten ved sig gjorde for Entens Skærb: helliger Gaven, giver den Betydning og forvandler den til Meget.

S. R.

---





---

## Herren gav, Herren tog, Herrens Navn være lovet.

---

Da stod Job op og sønderrev sin Kappe og klippede sit Hoved og kastede sig paa Jorden og tilbad, sigende: Nogen kom jeg af min Moders Liv, og nogen skal jeg vende did tilbage; Herren gav, og Herren tog, Herrens Navn være lovet! — Job 1, 20—21.

---

Ikke blot den kalde vi en Menneſtens Lærer, der ved en særdeles lykkelig Begunſtigelse opdagede, eller ved utrættelig Møie og gjennemgribende Bedholdenhed udgrundede en eller anden Sandhed, efterlod det Erhvervede ſom en Lærdom, hvilken de følgende Slægter ſtræbe at forſtaa og i denne Forſtaaelse at tilegne ſig; men ogſaa den, maaskee i endnu ſtrængere Forſtand, en Menneſkehedenſ Lærer, der ingen Lære havde at overgive Andre, men kun efterlod Slægten ſig ſelv ſom et Forbillede, ſit Liv ſom en Veiledning for ethvert Menneſke, ſit Navn ſom en Betryggelse for de Mange, ſin Gjerning ſom en Opmuntring for de Forſøgte. En ſaadan Menneſkehedenſ Lærer og Veileder er Job, hvis Betydning ingenlunde ligger i hvad han har ſagt, men i hvad han har gjort. Vel har han efterladt ſig et Udfagn,

som ved sin Northed og Skjønhed er blevet et Ordsprog, bevaret fra Slægt til Slægt, og Ingen har formastelig søiet Noget til eller taget Noget fra; men Udsagnet selv er ikke det Veiledende, og Jobs Betydning ligger ikke i, at han sagde det, men i at han efterkom det i Gjerning. Ordet selv er vel skjønt og værd at overveie, men dersom en Anden havde sagt det, eller dersom Job havde været en Anden, eller dersom han havde sagt det ved en anden Veilighed, da var ogsaa Ordet selv blevet et andet, betydningsfuldt, hvis det ellers var det, som udtalt, men ikke betydningsfuldt derved, at han handlede ved at udsige det, at Udsigelsen selv var en Handling. Dersom Job havde anverdt hele sit Liv paa at indskærpe dette Ord, dersom han havde betragtet det som Summen og Fuldbendelsen af, hvad et Menneske bør lade Livet lære sig, dersom han bestandig blot havde lært det fra sig, men aldrig selv forsøgt det, aldrig selv handlet, idet han udsagde det, saa er Job en Anden, hans Betydning en anden. Da vilde Jobs Navn være glemt, eller det vilde dog være ligegyldigt, om man vidste det, Hovedsagen var Ordets Indhold, den Tankesynde, der laae i det. Hvis Slægten havde annammet Ordet, da var det dette, hvilket den ene Slægt overgav til den anden; medens det nu derimod er Job selv, der ledjager Slægten. Naar da den ene Slægt har udtjent, har fuldkommet sin Gjerning, udkæmpet sin Strid, da har Job ledjaget den, naar den nye Slægt med sine uoverskuelige Rækker og hver Enkelt i disse paa sin Plads staaer færdig til at begynde Vandringen, da er Job atter tilstede, indtager sin Plads, hvilken er Menneskehedens Yderpost. Seer Slægten kun glade Dage i lykkelige Tider, da følger Job trofast med, og hvis den Enkelte dog i Tanken oplever det Forfærdelige, ængstes ved Forestillingen om, hvad Livet kan gjemme af Rædsel og Nød, om, at Ingen veed, naar Fortvivlelsens Time slaaer for ham, da søger hans bekymrede Tanke hen til Job, hviler sig paa ham, beroliges ved ham; thi han følger troligen med og trøster vel ikke saaledes, som havde han engang for alle lidt, hvad aldrig siden skulde lides, men trøster som Den, der vidner, at det Forfærdelige er lidt, at Rædselen er oplevet, at Fortvivlelsens

Ramp er stridt, Gud til Vre, ham til Frelse, Andre til Gavn og Glæde. I glade Dage, i lykkelige Tider gaaer Job ved Slægtens Side, og betrygger den sin Glæde, bekæmper den angstfulde Drøm, at en pludselig Rædsel skulde overfalde et Menneske, og have Magt til at myrde hans Sjæl som sit visse Bytte. Kun den Letfindige kunde ønske, at Job ikke var med, at hans ærværdige Navn ikke skal minde ham om, hvad han søger at glemme, at der er Forsærdelse til i Livet og Angest; kun den Selvtjærlige kunde ønske, at Job ikke var til, at Forestillingen om hans Videlse ikke skal med sit strænge Alvor forstyrre hans skrøbelige Glæde, skrække ham ud af hans i Forhærdelse og Fortabelse berusede Tryghed. I stormfulde Tider, naar Tilværelsens Grundvold vakler, naar Diebliffet skjælver i angstfuld Forventning af hvad der maa komme, naar enhver Forklaring forstummer ved Synet af det vilde Dyr, naar Menneskets Jnderste vaander sig i Fortvivlelse og „i Sjælens Bitterhed“ skriger mod Himlen, da gaaer Job endnu ved Slægtens Side og borger for, at der er en Seier, borger for, at om end den Enkelte taber i Striden, saa er der dog en Gud, der, som han gjør enhver Fristelse menneskelig, selv om et Menneske ikke bestod i Fristelsen, dog skal gjøre dens Udgang, saa vi den kunne bære, ja herligere end nogen menneskelig Forventning. Kun den Trodsige kunde ønske, at Job ikke var til, at han ganske kunde frigjøre sin Sjæl fra den sidste Kjærlighed, der dog blev tilbage i Fortvivlelsens Klagestrig, at han kunde klage, ja forbande Livet saaledes, at der end ikke var nogen Medlid af Tro og Tillid og Ydmyghed i hans Tale, at han i sin Trods kunde quæle Skriget, at det end ikke skulde synes, som var der Noget, hvem det udæstede. Kun den Blødagtige kunde ønske, at Job ikke var til, at han jo før jo hellere kunde slippe enhver Tanke, opgive enhver Bevægelse i den modbydeligste Afmagt, udslette sig selv i den elendigste og usleste Glemsel.

Det Ord, der, naar det nævnes, strax minder om Job, det Ord, der, naar Jobs Navn nævnes, strax bliver levende og nærværende i Enhvers Tanke, er et eenfoldigt og simpelt Ord, skjuler ingen hemmelig Wiisdom i sig, der maatte udgranskes af de Dyb-

findige. Naar Barnet lærer dette Ord, naar det betroes ham som en Medgift, han ikke fatter, hvortil han skal bruge, da forstaaer han Ordet, forstaaer væsentligt det Samme derved, som den Viseste. Dog forstaaer Barnet det ikke, eller rettere det forstaaer ikke Job, thi hvad det ikke fatter, er al den Nød og Glendighed, i hvilken Job blev prøvet. Derom kan Barnet kun have en dunkel Ahnelse; og dog, vel det Barn! der forstod Ordet, og fik det Indtryk, af hvad det ikke fattede, at det var det Forfærdeligste af Alt, eiede, inden Sorg og Gjenvordighed gjorde dets Tanke snedig, den overbevisende og barnlig levende Afgjørelse, at det i Sandhed var det Forfærdeligste. Naar den Yngre henvender sin Tanke til dette Ord, da forstaaer han det, og forstaaer væsentligt det Samme derved, som Barnet og som den Viseste. Dog forstaaer han det maaskee ikke, eller rettere han forstaaer ikke Job, hvorfra al den Nød og Glendighed skulde komme, i hvilken Job blev forsøgt; og dog vel den Yngre! der forstod Ordet, og ydmygt bøiede sig under, hvad han ikke forstod, inden Trængsel gjorde hans Tanke selvraadig, som opdagede han, hvad Ingen før havde kjendt. Naar den Eldre overveier dette Ord, da forstaaer han det og forstaaer væsentligt det Samme derved, som Barnet og som den Viseste. Han forstaaer ogsaa den Nød og Kummer, i hvilken Job blev prøvet, og dog forstaaer han maaskee ikke Job, thi han kan ikke forstaae, hvorledes Job var istand til at sige det; og dog vel den Mand! der forstod Ordet, og beundrende fastholdt, hvad han ikke forstod, inden Kummer og Nød gjorde ham mistroisk ogsaa mod Job. Naar den Prøvede, der stred den gode Strid ved at ihukomme Ordet, nævner det, da forstaaer han Ordet og forstaaer væsentligt det Samme derved, som Barnet og som den Viseste, han forstaaer Jobs Glendighed, han forstaaer, hvorledes Job kunde sige det. — Han forstaaer Ordet, han fortolker det, om han end aldrig talede derover, herligere end Den, der brugte et heelt Liv til at forklare dette Ord alene.

Kun den Forsøgte, der prøvede Ordet, idet han selv blev prøvet, kun han fortolker Ordet rettelig, kun en saadan Discipel,

kun en saadan Fortolker ønsker Job, kun han lærer af ham, hvad der er at lære, det Skønneste og det Saligste, i Forhold til hvilket al anden Kunst eller Viisdom er saare uvæsentlig. Derfor kalde vi Job ret egentlig en Menneskehedens Lærer, ikke enkelte Menneskers, fordi han fremstiller sig for Enhver som hans Forbillede, vinker Enhver med sit herlige Exempel, kalder Enhver i sit skønne Ord. Medens vel stundom den Genfoldigere, den mindre Begavede, eller den af Tid og Omstændigheder mindre Begunstigede, om ikke i Misundelse, saa dog i betymret Mismod ønskede Evne og Velighed til at kunne fatte og fordybe sig i, hvad de Vise og Værde til forskjellige Tider have udgrundet, følte en Attraae i sin Sjæl efter ogsaa selv at kunne belære Andre, og ikke altid selv blot tage mod Belærelsen, da frister Job ham ikke saaledes. Hvad skulde ogsaa den menneskelige Viisdom her hjælpe til; skulde den maaskee søge at gjøre Det forstaaeligere, som den Genfoldigste og BARNET let forstod og forstod ligesaa godt som den Viseste! Hvad skulde Veltalenhedens Kunst og Ordets Magt her hjælpe til; skulde den være istand til i den Talende eller i noget andet Menneske at frembringe hvad den Genfoldigste formaaer ligesaa godt som den Viseste — Handlingen! Skulde ikke snarere den menneskelige Viisdom gjøre Alt vanskeligere, skulde Veltalenhedens Kunst, som dog i al sin Herlighed aldrig formaaer paa eengang at udsige det Forskjellige, der paa eengang boer i et Menneskes Hjerter, ikke snarere bedøve Gjerningens Kraft og lade den indslumre i vidtløftig Overveielse! Men om dette nu end staaer fast, og som en Følge deraf den Enkelte stræber at undgaae ved sin Tale at trænge sig forstyrrende ind mellem den Stridende og det skønne Forbillede, der er ethvert Menneske lige nært, at han ikke ved at forsøge ham Viisdommen ogsaa skal forsøge ham Græmmelsen, agter paa, at han ikke fanger sig selv i menneskelig Overtalelses prægtige Ord, hvilke ere saare ufrugtbare, saa følger dog ingenlunde, at Overveielser og Udviklingen ikke skulde have sin Betydning. Hvis den Overveiende ikke kjendte Ordet iforveien, da var det ham jo altid

gavnligt, at han lærte det at kjende; hvis han vel kjendte Ordet, men ikke havde havt Anledning i sit Liv til at prøve det, da var det ham jo gavnligt, om han lærte at forstaae, hvad han engang maaskee skulde komme til at bruge; hvis han havde prøvet det, men sveget Ordet, om han end meente, at det var Ordet, der havde sveget ham, da var det jo gavnligt, om han endnu engang overveiede det, inden han i Stridens Uro og Kampens Skjynding atter greb Flugten bort fra Ordet. Maaskee skulde da Overveielserne engang faae sin Betydning for ham, det skulde maaskee hælde, at Overveielserne blev levende og nærværende i hans Sjæl, netop naar han behøvede den for at gennemtrænge det urolige Hjertes forvirrede Tanker, det skulde maaskee hælde, at hvad Overveielserne forstod stykkeviis, samlede sig paa eengang gjenfødt i Afgjørelsens Dieblit, at hvad Overveielserne saae i Fortrænelighed, opstod paa Nødens Dag i Gjærningens ufotrænelige Liv.

Saa ville vi da nærmere stræbe at forstaae Job i hans skønne Ord: Herren gav, Herren tog, Herrens Navn være lobet!

I et Land mod Osten levede en Mand, hvis Navn var Job, han eiede Landets Velsignelse, talrige Hjorde og frugtbare Græsgange, „hans Tale opreiste den Faldne og gav de bævende Ræer Kraft,“ hans Paulun var saligt at boe i som Himlens Skjød, og i dette Paulun boede han med syv Sønner og tre Døttre, og hos ham i dette Paulun „boede Herrens Fortrolighed.“ Og Job var en gammel Mand, hans Glæde i Livet var Børnenes Glæde, paa hvilken han vogtede, at den ikke maatte vorde dem til Fordærvelse. Da sad han en Dag ene ved sit Urneste, medens hans Børn vare forsamlede i den førstesjødte Broders Huus til Glæde. Da han havde offret Brændoffer for hver især, da beskikkede han ogsaa sit Hjerte til Glæde ved Tanken om Børnenes. Som han der sad i Glædens stille Tryghed, da kom der et Bud, og inden det havde udtalt, kom der et andet Bud, og medens dette endnu talede, kom

det tredie Bud, men den fjerde Udsending kom fra hans Sønner og Døttre, at Huset var omstyrret og havde begravet dem Alle. „Da stod Job op, og sønderrev sin Kappe, og klippede sit Hoved og kastede sig paa Jorden og tilbad.“ Hans Sorg brugte ikke mange Ord, eller rettere han sagde end ikke et eneste, kun vidnede hans Skikkelse om, at hans Hjerte var knust. Kunde Du ønske det anderledes! Eller Den, der sætter sin Vre i ikke at kunne sørge paa Sorgens Dag, havde han ikke havt sin Stam i, ei heller at kunne glæde sig paa Glædens? Eller er Synet af en saadan Uforanderlighed ikke ulysteligt og uvederqvægende, ja oprørende, om det end er rystende, at see den ærværdige Olding, der nys sad i Herrens Glæde med sit faderlige Nafn, nu hentkastet paa Jorden med sønderreven Kappe og affklippet Haar! Da han nu saaledes uden Fortvivlelse med menneskelig Følelse havde givet sig hen til Sorgen, da var han hurtig til at dømme mellem Gud og sig, og Dommens Ord ere disse: „Nøgen kom jeg af min Moders Liv, nøgen skal jeg vende did tilbage“. Hermed var Striden afgjort, og enhver Fordring, der vilde kræve Noget af Herren, hvad han ikke vil give, eller begjærer at beholde Noget, som var det ikke givet, var bragt til Taushed i hans Sjel. Da følger Bekjendelsen fra den Mand, hvem ikke Sorgen alene havde kastet til Jorden, men ogsaa Tilbedelsen: „Herren gav, og Herren tog, Herrens Navn være lobet!“ —

Herren gav, Herren tog. Hvad der her først standses Overveielsen er, at Job sagde: „Herren gav.“ Er dette Ord ikke Anledningen selv uvedkommende; indeholder det ikke noget Andet end hvad der laae i Begivenheden selv? Hvis en Mand i et Dieblik mistede Alt, hvad ham var kjært, og mistede det Kjæreste af Alt, da skal Tabet maaskee overvælde ham saaledes, at han end ikke trøster sig til at udsige det, om han dog i sit Underste bliver sig med Gud bevidst, at han tabte Alt. Eller han skal ikke lade Tabet med sin knusende Vægt hvile paa hans Sjel, men han skal ligesom fjerne det fra sig og i Hjertets Bevægelse sige: Herren tog. Og ogsaa dette er vel værd at prise og eftertrage, saaledes at



falde Herren til Fode i Tausshed og i Ydmyghed, ogjaa en Saadan frelst sin Sjæl i Striden, om han end tabte al Glæde. Men Job! I det Dieblik da Herren tog Alt, sagde han ikke først: Herren tog, men han sagde først: Herren gav. Ordet er kort, men betegner fuldeligen i sin Korthed, hvad det skal betegne, at Jobs Sjæl ikke sammenknugedes i Sorgens stumme Underkastelse, men at hans Hjerte først udvidede sig i Taknemmelighed, at Tabet af Alt først gjorde ham taknemlig mod Herren, at han havde givet ham al den Betsignelse, som han nu tog fra ham. Det gif ham ikke som Joseph forudfiger, at det vil stee i de 7 magre Aar, at den Overflod, der var i de 7 frugtbare, skal være aldeles glemt. Hans Taknemlighed var vel en anden end i hiin, nu allerede ligesom længst forsvundne, Tid, da han modtog al god og al fuldkommen Gave af Guds Haand med Taknemlighed; men dog var hans Taknemlighed oprigtig, som Forestillingen om Herrens Godhed var det, der nu blev levende i hans Sjæl. Nu mindedes han Alt, hvad Herren havde givet, noget Enkelt maaskee endog med større Taknemlighed, end da han modtog det; det var ikke blevet ham mindre skjønt, fordi det var borttaget, heller ikke mere skjønt, men endnu skjønt som fordum, skjønt, fordi Herren gav det, og hvad der nu kunde synes ham skjønnere var ikke Gaven, men Guds Godhed. Han mindedes den rige Velstand, hans Dø hvillede endnu engang paa de frugtbare Græsgange, og fulgte de talrige Hjorder, han mindedes, hvilken Glæde det er at have syv Sønner og tre Døttre, nu behøvedes der intet Dffer uden Taknemlighedens for, at han havde havt dem. Han mindedes dem, der maaskee endnu erindrede ham med Takfigelse, de Mange, han havde underviist, „hvis trætte Hænder han havde styrket, hvis bævende Knæer han havde opreist.“ Han mindedes sin Herligheds Dage, da han var mægtig og anseet i Folket, „da Ynglingen skjulte sig af Grædsighed for ham, da Oldingen reiste sig op og blev staaende.“ Han mindedes med Taknemlighed, at hans Trin ikke hviede af fra Retfærdighedens Bei, at han havde reddet den Fattige, som Klagede, og den Faderløse, som havde ingen Hjælper, og endnu i dette Dieblik var derfor den „Forladtes Betsignelse over ham“ som fordum. Herren gav;

det er et kort Ord, men for Job betegnede det saa saare Meget; thi Jobs Sukommelse var ikke saaledes kort, og hans Taknemlighed ikke glemksom. Da hvilede Taknemligheden i hans Sjel med sit stille Beemod, han tog en mild og venlig Afsteed fra det Alt sammen, og i denne Afsteed forsvandt det Alt som en skjøn Erindring, ja det syntes, som var det ikke Herren, der tog det, men Job, der gav ham det tilbage. Idet derfor Job havde sagt, Herren gav, da var hans Sind vel forberedt til at tænkes Gud ogsaa ved det næste Ord: Herren tog.

Maaskee var der Den, der paa Sorgens Dag ogsaa mindedes, at han havde seet glade Dage; da blev hans Sjel end utaalmodigere. „Havde han aldrig kjendt Glæden, da skulde Smerten ikke have overbundet ham, thi hvad er dog Smerte andet end en Forestilling, som den ikke har, der ikke kjender andet, men nu havde Glæden jo netop dannet og udbillet ham til at fornemme Smerten.“ Da blev til hans egen Fordærvelse Glæden hos ham, den var aldrig tabt, men kun savnet, og fristede ham i Savnet mere end nogenfinde. Hvad der havde været hans Dies Lyst, det begjerede Diet atter, og Utaknemligheden i ham straffede ved at foregøgle det skjønnere end det nogenfinde havde været; hvad hans Sjel havde frydet sig ved, det tørstede den nu efter, og Utaknemligheden straffede ved at udmale ham det end lystligere end det nogenfinde havde været; hvad han engang havde formaaet, det vilde han nu atter formaae, og Utaknemligheden straffede med Drømmebilleder, som aldrig havde haft Sandhed. Da fordømte han sin Sjel til levende at udhungres i Savnets aldrig mættede Higen. — Eller der vaagnede en fortærende Videnskab i hans Sjel, at han end ikke havde nydt de glade Dage paa den rette Maade, udsuget al Sødme af deres velslytste Oversflod. Dersom der nu blot maatte forundes ham en fæie Stund, dersom han maatte faae sin Herlighed igjen blot en kort Tid, at han kunde mætte sig paa Glæden og derved vinde Sigegyldighed mod Smerten. Da hengav han sin Sjel til en brændende Uro, han vilde ikke tilstaae sig selv, om den Nydelse, han begjerede, da var et Menneſte værdig, om han ikke snarere maatte takke

Gud for, at hans Sjæl ikke var saa vild i Glædens Tid, som den nu var bleven det; han vilde ikke forfærdes ved Tanken om, at hans Begjering var Veilighed til Fortabelse; han vilde ikke bekymres over, at elendigere end al hans Glendighed var den Begjeringens Orm i hans Sjæl, der ikke vilde døe. — Maaſkee var der Den, der i Tabet Dieblig ogſaa mindedes, hvad han havde beſiddet, men han formaſtede ſig til at ville forhindre Tabet i at gjøre ſig forſtaaeligt for ham. Var det end tabt, hans trodſige Villie ſkulde dog formaae at beholde det hos ſig ſom var det ikke tabt. Tabet vilde han ikke ſtræbe at bære, men han valgte at forſpilde ſin Kraft i en afmægtig Trods, at fortabe ſig ſelv i en vanvittig Beſiddelse af det Tabte. Eller han undſkyede i ſamme Dieblig ſeigt enhver ydmyg Beſtræbſe for at blive i Forſtaaelse med Tabet. Da aabnede Glemſel ſin Afgrund ikke ſaameget for Tabet, ſom for ham, og han undveeg ikke ſaameget Tabet i Glemſel, ſom han bortkaſtede ſig ſelv. Eller han ſøgte løgnagtigt at beſvige det Gode, der engang var ham ſkjænket, ſom havde det aldrig været ſkjønt, aldrig glædet ham, han meente at styrke ſin Sjæl ved elendigt Selvbedrag, ſom var der Kraft i Uſandhed. — Eller hans Sjæl blev aldeles tankeløs, og han forviſjede ſig om, at Livet ikke var ſaa tungt, ſom man indbildte ſig det, at detſ Forfærdelſe ikke var, ſom den beſkrives, ikke var ſaa ſvær at bære, naar man, vel at mærke, ſom han gjorde det, begyndte med ikke at finde det forfærdeligt, at blive en ſaadan. Ja hvo ſkulde blive færdig, hvis han vilde tale om, hvad der ofte nok er ſteet, og vel ofte nok ſkal gjentage ſig i Verden; ſkulde han ikke langt ſnarere blive træt, end Videnskaben af med ny og ny Opfindſomhed at forvandle det Forklarede og det Forſtaaede til ny Skuffeſe, hvori den bedrog ſig ſelv! Lader os derfor hellere vende tilbage til Job. Paa Sorgens Dag, da Alt var tabt, da takkede han førſt Gud, der gav det, bedrog hverken Gud eller ſig ſelv, og medens Alt var ruſtet og omſtyrtet, blev han dog ſom han var det fra Begyndelſen „redelig og oprigtig mod Gud.“ Han bekjendte, at Herrens Velfignelſe havde været miſkundelig over ham, han takkede for den, derfor blev den nu ikke tilbage hos ham ſom et nagende

Minde. Han bekjendte, at Herren havde velsignet rigelig og over al Maade hans Fdræt, han takkede, derfor blev Mindet ikke tilbage som en fortærende Uro. Han skjulte ikke for sig selv, at Alt var taget fra ham, derfor blev den Herre, der tog det, tilbage i hans oprigtige Sjæl. Han flyede ikke den Tanke, at det var tabt, derfor blev hans Sjæl stille, til Herrens Forklaring atter besøgte ham, og fandt hans Sind som den gode Jordbund vel dyrket i Taalmodighed.

Herren tog. Sagde Job ikke her noget Andet, end hvad Sandheden var, brugte han ikke et fjernere Udtryk for hvad der var at betegne med et nærmere? Ordet er kort og betegner Tabet af Alt, det falder os naturligt nu at sige det efter ham, da Udjagnet selv jo er blevet et helligt Ordsprog; men falder det os derfor altid ligejaa naturligt at forbinde Jobs Tanke dermed? Eller var det ikke Sabæer, der overfaldt hans fredelige Hjorde og nedhuggede hans Tjenere; talte Budet, der bragte Efterretningen, om noget Andet? Eller var det ikke Snylden, der fortærede Faarene og deres Hyrder, talte Budet, der bragte Efterretningen, om noget Andet, om han end kaldte Snylden Guds-Fjnd? Var det ikke en Storm fra hiin Side Orkenen, der omstyrtede Huset og begravede hans Børn, nævnedes Budet nogen anden Gjerningsmand, eller nævnedes han Nogen, der havde udsjendt Stormveiret? Dog sagde Job: Herren tog, og i samme Dieblis, som han modtog Budskabet, forstod han, at det var Herren, der havde taget Alt. Hvo oplyste Job herom, eller var det et Tegn paa hans Gudsfrugt, at han saaledes væltede Alt over paa Herren, eller hvo berettigede ham til at gjøre det, og ere vi ikke frommere, vi der stundom længe betænke os paa, at tale saaledes?

Der var maaskee Den i Verden, der mistede Alt. Da satte han sig hen at overveie, hvorledes det dog var gaaet til. Men det Hele blev ham uforklarligt og dunkelt. Hans Glæde forsvandt som var det en Drøm, og Beshyringen blev hos ham som en Drøm, men hvorledes han var kastet fra den enes Herlighed i den andens

Glendighed, det fik han aldrig at vide; det var ikke Herren, der havde taget det, det var et Tilfælde. Eller han forviskede sig om, at det var Menneſkens Svig og Underfundighed, eller deres aabenbare Vold, der havde frarevet ham det, som Sabæerne havde nedhugget Jobs Hjørder og deres Bogtere. Da oprørtes hans Sjæl mod Menneſkene, han meente, at lade Gud vederfares Ret ved ikke at bebreide ham det. Han forstod heelt vel, hvorledes det var skeet, og den nærmere Forklaring, han eiede, var, at disse Menneſter havde gjort det, og den fjernere Forklaring var, at Menneſkene vare onde og deres Hjerter fordærvede. Han forstod, at Menneſkene ere hans Nærmeste til at skade ham, maaskee havde han forstaaet det paa en lignende Maade, hvis de havde gavnet ham; men at Herren, der boer fjernt i Himlen, skulde være ham nærmere end det Menneſke, der var ham nærmest, hvad enten dette Menneſke gjorde vel imod ham eller ilde, fra denne Forestilling var hans Tanke saare fjernet. Eller han forstod heelt vel, hvorledes det var gaaet til, og vidste at beskrive det med Rædselens Bektalenhed. Thi hvorledes skulde han ikke forstaae, at, naar Havet raser i sin Wildhed, naar det oprører sig selv mod Himlen, at da Menneſter og deres skrøbelige Bygninger henſlyngeſe som i en Leeg, at naar Stormen styrter sig frem i sin Rase, at da menneſkeligt Foretagende kun er som Barnebærk, at naar Jorden skjælver i Elementernes Angest, og naar Bjergene sukke, at da Menneſter og deres herlige Idrætter synke som et Intet i Afgrunden. Og denne Forklaring var ham tilstrækkelig, og fremfor Alt til at gjøre hans Sjæl ligegyldig mod Alt; thi sandt er det, at hvad der er bygget paa Sand, det behøves der end ikke en Storm til at omstyrte, men var det derfor ogsaa sandt, at et Menneſke ikke kan bygge og boe andetſteds og have sin Sjæl frelst! Eller han forstod, at han selv havde forskyldt det, at han ikke havde været fløgtig; havde han i Tide beregnet rigtig, da var det ikke skeet. Og denne Forklaring forklarede Alt, efter først at have forklaret, at han havde forvansket sig selv og gjort det umuligt for sig at lære Noget af Livet og fornemlig umuligt at lære Noget af Gud.

Dog hvo skulde blive færdig, hvis han vilde fortælle, hvad der er skeet, og hvad der vel ofte nok vil gjentage sig i Livet? Skulde han ikke snarere blive træt af at tale, end det sandfælsige Menneske af at bedaare sig selv i tilsyneladende og skuffende og bedrageriske Forklaringer? Vader os derfor vende os bort fra hvad der Intet er at lære af, uden forsaavidt vi iforveien ikke vare ukjendte dermed, at vi da maatte forsmaae denne Verdens Værd, og vende os til ham, af hvem Sandheden er at lære, til Job, og til hans fromme Ord: Herren tog. Job henvendte Alt til Herren; han sinkede ikke sin Sjæl og udslukte ikke Manden med Overveielse eller Forklaringer, der dog kun føde og nære Tvivl, om Den, der hviler i dem, end ikke mærker det. I samme Dieblit, som det var taget fra ham, vidste han, at det var Herren, der havde taget det, og derfor blev han i Tabet i Forstaaelse med Herren, bevarede i Tabet Herrens Fortrolighed; han saae Herren og derfor saae han ikke Fortvivlelsen. Eller seer Den alene Guds Haand, der seer, at han giver, eller ikke ogsaa Den, der seer, at han tager? Eller seer Den alene Gud, der seer ham vende sit Ansigt til sig, eller seer Den ikke ogsaa Gud, der seer ham vende sig Ryggen, som Moses bestandig jo kun saae Herrens Ryg? Men Den, der seer Gud, han haver overvundet Verden, og derfor havde Job i sit fromme Ord overvundet Verden, var i sit fromme Ord større og stærkere og mægtigere end den ganske Verden, der her vel ikke vilde føre ham i Fristelse, men overvinde ham ved sin Magt, bringe ham til at synke ned for dens grændseløse Vælde. Hvor er dog Stormens vilde Bulder saa svagt ja næsten barnagtigt, naar den vil bringe et Menneske til at skjælve for sig, ved at rive Alt fra ham, men han svarer den: det er ikke Dig, der gør det, det er Herren, der tager! Hvor er Voldsmandens Arm saa afmægtig, den Snildes Kløgt saa elendig, hvor er al menneskelig Magt kun næsten en Gjenstand for Medlidenhed, naar den vil styrte den Svage i fortviblet Underkastelse ved at frarive ham Alt, og han da troende siger: det er ikke Dig, Du formaaer Intet, det er Herren, der tager det.

Herrens Navn være lobet! Altjaa overvandt Job ikke blot Verden, men han gjorde, hvad Paulus ønsker sin kæmpende Menighed, han bestod, efterat have overvundet Alt (Eph. 6, 13). At der var maaskee Den i Verden, der overvandt Alt, men faldt i det Dieblif, han havde seiret. Herrens Navn være lobet! Altjaa blev Herren den samme, og skulde han da ikke være priset som altid? Eller havde Herren virkelig forandret sig? Eller blev Herren ikke i Sandhed den Samme, som Job blev det? Herrens Navn være lobet! Altjaa tog Herren ikke Alt, thi Lovprisningen fratog han ham ikke, og Freden i Hjertet, Frimodigheden i Troen, af hvilken den udgik, fratog han ham ikke, men Herrens Fortrolighed var endnu hos ham som fordem, maaskee inderligere end fordem; thi nu var der jo slet Intet, der formaaede paa nogen Maade at bortdrage hans Tanke fra den. Herren tog det Alt, da samlede Job ligesom al sin Sorg og „kastede den paa Herren“, og da tog han ogsaa den fra ham, og kun Lovprisningen blev tilbage, og i den Hjertets uforkrænkelige Glæde. Thi vel er Jobs Huus et Sorgehuus, derjom ellers noget Huus var det, men hvor dette Ord ligger: Herrens Navn være lobet, har dog Glæden ogsaa sit Hjem; og vel staaer Job for os med Sorgens udtrykte Billede i sit Mashn og i sin Skikkelse, men Den, der siger dette Ord, han giver dog endnu Glæden Vidnesbyrd, som Job gjør det, om hans Vidnesbyrd end ikke henvender sig til den Glade, men til den Bekymrede, og taler endnu forstaaeligt til de Mange, der have Øren at høre med. Thi den Bekymredes Øre er dannet paa en egen Maade, og som den Elskendes Øre vel hører mange Røster, men egentlig dog kun een, dens nemlig, som bliver elsket, saaledes hører den Bekymredes Øre vel mange Stemmer, men de fare forbi og trænge ikke ind i hans Hjerte. Som nemlig Tro og Haab uden Kjærlighed dog kun er lydende Malm og klingende Bjælde, saaledes er al den Glæde, der forkyndes i Verden, i hvilken Sorgen ikke høres med, kun lydende Malm og klingende Bjælde, der kildrer Øret, men er en Modbydelighed for Sjelen. Men denne Trostens Røst, denne Stemme, der skjælver i Smerte og dog forkynnder Glæden, den hører den Bekymredes Øre, den gjem-

mer hans Hjerte, den styrker og veileder ham til selv at finde Glæde i Sorgens Dyd. — M. T.! ikke sandt, Du har forstaaet Jobs Lovprisning, den har idetmindste forekommet Dig saa skjøn i Overveielsens stille Tanke, at Du derover haver glemmt, hvad Du end ikke ønsker, at jeg skal minde Dig om, hvad der vel stundom paa Nødens Dag blev hørt i Verden istedenfor Lovprisning og Betsignelse. Saa lad det da være glemmt, Du vil jo ligesaa lidet som jeg forskyldte, at Mindet derom atter skulde blive levende.

Vi have talet om Job og søgt at forstaae ham i hans fromme Ord, uden at derfor Talen har villet paatrænge sig Nogen; men skulde den derfor være ganske uden Betydning eller uden Anvendelse, og ikke vedgaae Nogen? Hvis Du selv, m. T., blev forsøgt som Job og bestod som han i Prøvelsen, da passede den jo netop paa Dig, dersom vi ellers have talet retteligen om Job. Hvis Du hidtil ikke var bleven forsøgt i Livet, da passer den jo for Dig. Tænker Du maaskee, at dette Ord kun finder Anvendelse ved en saadan overordentlig Begivenhed som den, i hvilken Job var stedet; er det maaskee Din Forventning, at hvis en saadan rammede Dig, da vilde Forfærdelsen selv give Dig denne Styrke, udvikle i Dig dette ydmyge Mod? Havde Job ikke en Hustru, hvad læse vi om hende? Maaskee mener Du, at Rædselen selv ikke kan faae denne Magt over et Menneske, som den daglige Trællen i langt mindre Gjenvordigheder. Saa see Du da til, at Du ikke bliver nogen Gjenvordigheds Træl, ligesaa lidet som noget Menneskes, og lær af Job fremfor Alt at blive oprigtig mod Dig, at Du ikke bedrager Dig ved indbildt Kraft, med hvilken Du oplever indbildt Seier i indbildt Strid. — Maaskee siger Du, dersom Herren dog havde taget det fra mig, men mig blev Intet givet; maaskee mener Du, at dette vel ingenlunde er forfærdeligt som Jobs Lidelse, men at dette er langt mere fortærende, og altsaa dog en vanskeligere Strid. Vi ville ikke stride med Dig; thi selv om Din Strid var det, var dog Striden derom unyttig og en Forøgelse af Vanskeligheden. Men deri er Du jo dog enig med os, at Du kan lære af Job, og hvis Du er redelig mod Dig selv og elsker Men-



næstene, da kan Du ikke ønske, at slippe Job, for at vove Dig ud i hidtil ukjendt Nød og holde os Andre i Uro, til vi af Dit Vidnesbyrd lære, at ogsaa i denne Bamskelighed er en Seier mulig. Saa lære Du da af Job at sige: Herrens Navn være lovet, dette passer jo for Dig, om det Foregaaende end mindre passede. — Eller mener Du maaskee, at noget Saadant ikke kunde hænde Dig? Hvo lærte Dig denne Viisdom, eller hvorpaa bygger Du denne Forvisning? Er Du Viis og Forstandig og dette Din Trøst? Job var de Manges Lærer. Er Du ung og Ungdommen Din Sikkerhed? Job havde ogsaa været ung. Er Du gammel nær ved Graven? Job var en Elding, da Sorgen indhentede ham. Er Du mægtig, er dette Dit Fritagelses Beviis? Job var anseet i Folket. Er Rikedom Din Betryggelse? Job eiede Landets Betsignelse. Ere Venner Dig Borgen? Job var elsket af Alle. Fortrøster Du Dig til Gud? Job var Herrens Fortrolige. Har Du vel overveiet disse Tanker, eller flyer Du dem ikke snarere, at de ikke skulde afstvinge Dig en Tilstaaelse, som Du nu maaskee kalder en tungsindig Stemning. Og dog er der intet Skjulested fundet i den vide Verden, hvor jo Bekymringen skal finde Dig, og dog har der aldrig levet det Menneske, der formaaede at sige mere end Du formaaer, at Du ikke veed, naar Sorgen skal besøge Dit Huus. Saa vær da alvorlig mod Dig selv, fæst Dit Die paa Job; om han end forjædler Dig, det er ikke dette, han vil, naar Du selv ikke vil det. Du kunde jo dog ikke ønske, naar Du skuer ud over Dit Liv og tænker Dig det affluttet, at maatte afgive denne Bekjendelse: jeg var en Ulykkelig, der ikke var som andre Mennesker, der aldrig haver lidt Noget i Verden, og har ladet hver Dag sørge for sig eller rettere bringe mig nye Glæder. En saadan Bekjendelse, selv om den var sand, den vilde Du dog aldrig ønske Dig, ja den vilde indeholde Din egen Bestømmelse; thi hvis der end var blevet fredet om Dig, som om ingen Anden, Du vilde dog sige: vel blev jeg selv ikke forjægt, men dog blev mit Sind ofte alvorligt ved Tanken om Job, og ved Forestillingen om, at intet Menneske veed Tiden og Timen, da Budstaberne skulde komme til ham, det ene forfærdeligere end det andet.

---

## Al god Gave og al fuldkommen Gave er ovenfra.

---

Al god Gave og al fuldkommen Gave er ovenfra, og kommer ned fra Lysnes Fader, hos hvilken er ikke Forandring eller Stygge af Dnsfistelse. Efter sit Raad fødte han os formedelst Sandheds Ord, at vi skulde være en Førstegrøde af hans Skabninger. Derfor, mine elskelige Brødre, være hvert Menneske snar til at høre, langsom til at tale, langsom til Brede; thi en Mands Brede udretter ikke det, som er ret for Gud. Derfor aflægger al Skidenhed og al Levning af Dndstab, og med Sagtmodighed anammer Ordet, som er indplantet i Eder, og som er mægtigt til at gjøre Eders Sjele salige (Ep. Jac. 1, 17—22).

---

**A**lene af Kundskabens Træ paa Godt og Dndt maatte Mennesket ikke spise, at Kundskaben ikke skulde komme ind i Verden og føre Græmmelsen med sig: Savnets Smerte og Besiddelsens tvivlsomme Lykke, Adskillelsens Forfærdelse og Adskillelsens Banstefelighed, Overveielsens Uro og Overveielsens Bekymring, Balgets Nød og Balgets Afgjørelse, Lovens Dom og Lovens Fordømmelse, Fortabelsens Mulighed og Fortabelsens Angst, Dødens

Videlse og Dødens Forventning. Hvis dette var skeet, hvis Forbudet ikke var blevet overtraadt, da skulde Alt forblevet som det var, saa saare godt, og dette Vidnesbyrd, som Gud gav Skabningen, skulde have gjenlydt fra Mennesket som en uafbrudt salig Gjentagelse. Da skulde Fredens Tryghed hvilet i Alt, da skulde Skjønhedens stille Høitid smilet uforstyrret, da skulde Himlens Salighed have overskygget Alt; da skulde Himlen end ikke have speilet sig i Jordlivet, at ikke Alynelsen skulde reise sig fra Ustyldighedens Dyb; da skulde ingen Gjenlyd have kaldt Længselen ud af sit forborgne Skjul; thi Himlen var paa Jorden, og Alt var opfyldt. Da skulde Mennesket være vaagnet af den dybe Søvn, i hvilken Eva blev til, for atter at synke hen i Fryd og Herlighed; da skulde Guds Billede være præget paa Alt i en Herligheds Afglands, der dnysede Alt i Fuldkommenhedens Fortryllelse, der bevægede Alt, selv ubevæget. Da skulde Dammet have hvilet hos Ulven, og Duen bygget Rede ved Krovuglens Side, den giftige Urt været uskadelig, da skulde Alt have været saare godt. Sandhed skulde der have været i Alt; thi Adam nævnedes jo Alt med sit rette Navn, som dette er i Sandhed; Trofasthed skulde der have været i Alt; thi Alt var, hvad det syntes at være; Retfærdighed skulde være voget op af Jorden. Og dog skulde der ikke have været Forskjel paa Godt og Ondt, thi denne Adskillelse var jo netop Frugten af Kundskabens Frugt; og dog skulde ingen have spurgt, hvorfra Alt kom; Herrens Røst skulde heller ei have vandret i Edens Have og spurgt efter Adam, Adam ikke skjult sig i Haven og i sit Jndre; men Alt skulde have været aabenbare, og den Æneste, der havde skjult sig, var Herren, om han end ubemærkelig var tilstede i Alt. Adam skulde ikke have faaet Tid til at spørge, hvorfra det kom, thi det tilbød sig i Diebliffet, og Gaven selv tilbød sig saaledes, at den i den Modtagende ikke vakte Spørgsmaal om Giberen.

Da brød Mennesket Freden ved at plukke Kundskabens forbudne Frugt, han foer vild og ved Kundskaben foer han atter vild; thi Slangen bedrog jo Eva (1. Moseb. 3, 13), og saaledes kom ved et Bedrag Kundskaben som et Bedrag ind i Verden. Kundskabens

Frugt, som Mennesket nød, plantede Kundskabens Træ i hans Indre, der bar sine Frugter, hvilke nu vel ikke forekom ham lystelige; thi Kundskabens Frugt synes altid lystelig og er det at skue til, men naar man haver nydt den, da føder den Møie, tvinger Mennesket til at arbejde i sit Ansigts Sveed, og saae ham Torne og Tidslær. Hvad der skete i Dagenes Begyndelse, det gjentager sig bestandig i enhver Slægt og i den Enkelte, at Kundskabens Frugt er lystelig at skue til. Mægtede Herrens Formaning ikke at frelse det første Menneske fra dette Bedrag, hvorledes skulde menneskelig Røst formaae Andet end at gjøre den Enkelte hiin Frugt end lysteligere at skue til.

Edens Hauge lukkedes, Alt var forandret, Mennesket blev bange for sig selv, bange for Verden omkring sig, bekymret spurgte han, hvad er det Gode, hvor er det Fuldkomne at finde, hvorfra har det sit Udspring, hvis det er til. Men Tvivlen, som Kundskaben førte med sig, slyngede sig ængstende omkring hans Hjerte, og Slangen, der havde forført ham ved det Lystelige, knugede sig nu om ham. Skulde han faae at vide, hvad det Gode og Fuldkomne var, uden at faae at vide, hvorfra det kom, skulde han kunne kjende det evige Ophav, uden at vide, hvad det Gode og Fuldkomne var? Snart vilde Tvivlen forklare ham det Ene snart det Andet, og lurede da paa ham i Forklaringen selv for at gjøre ham end mere urolig. Hvad der skete i Dagenes Begyndelse, det gjentager sig i enhver Slægt og i den Enkelte; Virkningen af Kundskabens Frugt lod sig ikke standse. Med Kundskaben blev Tvivlen inderligere, og Kundskaben, der skulde vejlede Mennesket, bandt ham i Nød og Modsigelse. Snart var Kundskaben ham et Uopnaaeligt, efter hvilket han sukede; snart var den hans Tanke en Salighed, hvilken hans Sjæl bestandig tabte; snart var den ham en Viden, ved hvilken hans Hjerte skammede sig; snart en Erkjendelse, der kun bragte ham til at skjælve; snart en Bevidsthed om sig selv, snart en Bevidsthed om den ganske Verden; snart ansporede den ham enhver hans Evne, snart slappede den hans Væsen i Mathed; snart overvældede den ham med sin Rigdom, snart udhungrede den ham med sin Tomhed.

Er Tvivlen da den Stærkere? Er den, der skal trænge fejerrig ind i den Stærkes Huus, en ny Tvivl? Gratager han ham hans Redskaber ved at bruge de samme Redskaber mod ham, som han selv bruger; eller vilde han saa ikke netop styrke ham; og er det ikke Tvivlens List, at den indbilder et Menneſte, at den ved sig selv kan overvinde sig selv, som var den istand til at gjøre det Vidunderlige, der aldrig er hørt hverken i Himlen eller paa Jorden eller under Jorden, at Noget, der er i Strid med sig selv, kan i denne Strid være stærkere end sig selv! Eller hvorledes bærer den urene Aand sig ad, naar den ved sig selv uddriver sig selv af et Menneſte; vender den da ikke tilbage med ny andre, saa det Sidste bliver værre end det Første (Mth. 12, 45)? Eller hvorledes gaaer det et Menneſte, der i Strid med sig selv ikke bekjender, at om han end var istand til at overvinde Alt, havde han dog ikke Magt til at overvinde sig selv ved sig selv? Forvandler ikke dette feierrige Selv sig til hvad der er langt værre end det for-dærvede Selv, hvilket det beſeirede; og bliver det ikke boende trygt i ham, fordi i ham intet stærkere Selv er, uden forjaavidt dette er endnu værre? Nei derfor binder man først den Stærke, eller giver ham hen at bindes, og da først trænger man ind i hans Huus at tage hans Redskaber fra ham (Mth. 12, 29). At dette forholder sig saaledes, vil viſt Enhver tilſtaa, der redelig har villet erfare det Op-levede, og ikke for en ydmyg, om end i en anden Forſtand opløstende Sandhed har foretrukket et glimrende Bedrag, ved hvilket han vandt at ſtuffe sig selv og fremfor Alt blev duelig at vække Menneſkenes Beundring og tilfredsſtille deres ſvigeſulde Fordring, der begjerede et Bedrag. Foretrækker man derimod at have Lidet med Beſignelſe, at have Sandhed med Bekymring, at lide iſtedenfor at juble over drømte Seire, saa vil man vel ikke være tilbøielig til at priſe Kundſkaben, som ſtod hvad den ſtjænker i noget Forhold til den Bekymring, den voldes, uden at man derfor vil negte, at den ved ſin Smerte opdrager et Menneſte, hvis han er redelig nok til hellere at ville opdrages end bedrages, til fra det Mangſoldige at ſøge til det Gne, fra det Overſlødige til det For-

nødne, saaledes som dette simpelt og eenfoldigt tilbydes, netop som det er fornødent.

Saa lader os da nærmere overveie og gjøre Bort til at forstaae, og i Overveielserne ligesom fanges til Friheden i det skønne apostoliske Ord, der baade forklarer: hvad og hvorfra: at al god Gave og al fuldkommen Gave er ovenfra.

„Vide I, som ere onde, at give Eders Børn gode Gaver, hvor meget mere skal den himmelske Fader give dem gode Gaver, som ham bede“? (Mth. 7, 11. Luc. 11, 13). Disse Ord nedlade sig med saa megen Deeltagelse til den Bekymrede, tale saa bekymret til den Bekymrede, at de opreise og styrke ham i den fulde Overbeviisnings Frimodighed. Hvis nemlig et Menneſke, ikke som den Tvivlende, i sin Bekymring er ligegyldig for sig og kun beskæftiget med Livets og Tilværelsens store Sorg, men som den Bekymrede er det, først og fremmest bekymret for sin egen Sag, for sin ringe Deel, hvor skulde da noget bedre kunne tale til ham og tiltale ham end dette Ord, der er, hvad han selv til en hvis Grad altid er, barnligt, mindende om Livets første uforglemmelige Indtryk, mindende om en Faders Kjærlighed til sit Barn, hans Omsjorg for at give det gode Gaver! Thi dersom dette staaer fast, at som en Fader forbarmer sig over Børn, saaledes forbarmer Gud sig over Dem, som ham paakalder, at som en Fader giver sit Barn gode Gaver, saaledes giver Gud ogsaa dem, som bede ham derom, dersom dette staaer fast, ja da er jo den tilbudne Trøst den paalideligste af Alt. Saaledes forstod han eengang Ordet, glædede sig ved det, glædede sig ved hvad det mindede ham om, glædede sig ved hvad det forjættede, glædede sig ved, at hvad det mindede ham om, endnu engang drog faderlig Omsjorg for ham, ved at forklare ham Ordet, at Faderens Kjærlighed fuldkommede al sin Godhed mod ham ved at forklare ham Guds Kjærlighed; men det faldt ham ikke ind, at dette Ord som ethvert helligt Ord til forskjellig Tid kan være Mælk for den Umyndige, og stærk Føde for den Eldre, uagtet Ordet bliver det samme; det ahned ham ikke, at Ordet kunde modtage en anden Forklaring, hvorved

det blev end herligere; at den billedlige Tale kunde blive end trøsteligere, naar det Virkelige kom ogsaa for ham at forklare Jordlivets Billeder; at Ordets Slutning blev endnu fastere, naar den gjordes omvendt, hvad hans Sjæl vilde behøve, naar Livet havde vendt Alt om for ham. — Da var han bleven ældre, Alt forandret, rystet i en forfærdelig Omveltning; Guds Dom var en anden; at selv Mennesket, der dog var den fuldkomneste Skabning, at selv han var ond. Dette var ikke blevet udtalt i en Bredens Dom for at indgyde Skræk, men i en billedlig Tale, der i det Skjønneste, af hvad Jordlivet eier, søgte et Udtryk for det Himmelske. Her lod Ordet: *J som ere onde, ikke som det, der var Talens Gjenstand, men som en for alle Tider afgjort Sandhed, der blot nævntes.* Men det, at den saaledes forudsattes, forstyrrede jo netop Virkningen af den billedlige Tale, forstyrrede den hos ham ogsaa derved, at han holdt sig overbevist om, at Livet havde lært ham sande det, at selv det redeligste Menneskes Kjerlighed, idet den vilde gjøre det Bedste, stundom kun havde været et andet Menneske til Skade; at han selv, naar hans Følelse var luttret, ja villig til at bringe ethvert Offer, selv da, idet han vilde gjøre Alt for et andet Menneske, kun havde voldet ham Smerte. „Derjom,“ sagde han da, „Guds Kjerlighed ikke bedre veed at give gode Gaver, end en Faders Kjerlighed, ja da er Ordets Trost saare ringe.“ Saa blev Ordet for ham hvad Faderkjerligheden var ham, en skjøn, en hellig, en veemodig Grundring, en opløstende Stemning, der levendegjorde i Sjelen Forestillingen om det Bedste i Mennesket, men ogsaa om Menneskets Svaghed, levendegjorde Sjælens saligste Vængsel, men ogsaa tilbagefaldte den igjen, for at underlægge den under Bekymringens Veemod. Da meente han, at være voxet fra Ordet, og fattede ikke dets opdragende Omhu, fattede ikke, at Ordet var blevet uforandret, at det altid havde udtalt sig tvivlende om en Faderkjerligheds Kraft til at give gode Gaver, men vidnet desto stærkere om Guds Hjerte og Villie.

Da jordhybede han sig i Ordet, han vilde ikke lade Ordet drage ham op til sig, glemme det Billedlige over det Virkelige, men Trøstens Ord og Kraftens Ord blev for ham Tvivlens

Sæd. Derjom Mennesket, der er det Fuldkomneste af Alt, er ondt, saa ligger vel hele Jordlivet i det Onde. Eller bliver, hvad Jordlivet ellers eier, først til det Onde ved Mennesket, saa er det jo iforveien ligegyldigt, og hverken det Gode eller det Onde, men dette at det kun er Tilshnelabelse, ikke væsentligt er Noget, er jo atter en Bestemmelse af det Onde. Hvad er da det Gode, hvad er det Fuldkomne? I hiin billedlige Tale siges, at en Fader, skjøndt han er ond, dog giver sit Barn den gode Gave, han beder om, og giver ham ikke en Steen, naar han beder om Brød, eller en Slange, naar han beder om en Fisk, og Inder da Anvendelsens Ord: vide I, der ere onde, saaledes at give gode Gaver, skulde da Eders himmelske Fader ikke give dem? Men var da Brødet og Fisken i og for sig en god Gave, eller var den det ikke kun forsaavidt den havde behov, og er dog igjen selv det, at have den behov, ikke en Ufuldkommenhed ved Menneskelivet? Og selv om et Menneske havde den behov, kunde det dog ikke være ham tjenligere, at det negtedes ham, kan han ikke i en høiere Forstand have dette behov, som naar den forlorne Søn bad om Brød, og der gaves ham Olden og Ageren, at han maatte gaae i sig selv og vende om fra sin Weiss Wildfarelse. Altsaa vide kan et Menneske at give gode Gaver, men han kan ikke vide, om han giver en god Gave, ligesom omvendt, den Onde kan vide, at give en ond Gave, men ikke kan vide, om han giver en ond Gave. Den, der vidste at saae god og reen Sæd i sin Ager, han vidste vel at saae den, men han vidste ikke, om han gjorde det, han vidste ikke hvad der kunde stee, medens han sov, og hvad han med Forfærdelse skulde vaagne op til at see; ja om han end ikke havde sovet, han havde dog ikke vidst, hvad han til endnu større Forfærdelse skulde saae at see. Han kan vide, hvad der synes gavnligt, hvad enten han støtter sin Formening paa egen Eftertanke og Erfaring, eller paa Andres Vidnesbyrd, han kan vide at give det, men om han giver det, veed han ikke. Han kan vide, hvad der er det Gode som dette er i og for sig fuldkomment, men, om han giver det, kan han ikke vide, saasnart han vil vide det i nogen anden end den for



ethvert Menneſte ligeguldige Viden, at han veed at give det og at have givet det, medens Beknringens Spørgsmaal, om han nu virkelig gav det, ikke bliver bejvaret. Og hvis hans Sjæl ikke kjender denne Beknring, da har han med Urette Faderens Navn, thi dervaa er Faderen kjendelig fra ethvert andet Menneſte, at han har Beknringen, dervaa er han kjendelig fra den bedste Ven, at han har Beknringen i endnu høiere Grad end denne. Saa er der da intet Godt og Fuldkomment til i Verden; thi det Gode er enten kun jaaledes til, at det ved at blive til, bliver et tvivlsomt Gode, men et tvivlsomt Gode er ikke et Gode, og det Gode, der kun kan være jaaledes, at det ikke kan blive til, er ikke det Gode; eller det er jaaledes til, at det betinges ved en Forudjætning, som maa være til, og som ikke selv er det Gode.

Saa blev da Twivlen den Stærkere; hvad han selv havde udgrundet, hvad han selv havde erfaret, hvad han med deeltagende Beknring og den egne Græmmelse havde forviſiet sig om, at det jordiske Liv er Forjængelighed, at selv Menneſtets gode Gaver er en afmægtig Villen, der kun møtter ham selv med Uro — det havde han nu ogsaa fundet bekræftet i et heelligt Ord. Thi at dette var Ordets Mening, var ham nu klart og indeligt, og at det var langt fra at hørde det Skønneste i Livet og lade det bekræfte, men tværtimod vaa en ſtiltende Maade dæmte det og lod det forvinde. Med denne Forklaring meente han, at maatte hjælpe sig, om han end tilfrod, at den hverken formaade at hjælpe ham eller noget Menneſte. Hvad hjalp det Dig ogsaa, at Dit Liv var luftet, iaa Verdens Glands forlystede det ikke meer, hvad hjalp det Dig, at Dit Ord var luftet, iaa Verdens forjængelige Tale ikke hanede sig Bei ind derigjennem, hvad hjalp det Dig, at Dit Hjerte var blevet koldt, og Al: Dig fremmed og ligeguldt; hvad hjalp det Dig, at Du vidste, at Menneſkene ikke give gode Gaver, hvad hjalp det Dig, at Du kendte Menneſkelivets den dybeste Smerte, at end ikke Din Kjerlighed formaade at give gode Gaver — O! hvad hjalp det dig, hvis dog Dit Liv ikke atter var opladt til at ſtue en him-

mest Herlighed heroventil, Dit Øre aabnet, til at fornemme de uudsigelige Taler, der lyde herovenfra, Dit Hjerte bevæget og riigt, Din Haand udraaft til at gribe al god og al fuldkommen Gave, der kommer herovenfra, Din Benfæire ubidende om, hvad Din Høire gjorde!

Men hvorledes læser Du ogsaa? Er Ordet ikke endnu det samme, har det nogenfinde sagt Andet, end det som Du nu mener at have udfundet og hvorover Du glemmer, hvad det tilføier? Har Ordet nogenfinde lagt Skjul paa, at Menneftene ikke formaae at give gode Gaver; hvis saa var, saa skulde intet Mennefte jo behøve Guds. Eller havde Talen været fuldkomnere og rigere paa Trøst, eller havde Livet været det, hvis det var saaledes: at ligesom en Fader giver gode Gaver, saaledes giver Gud gode Gaver? Eller var ikke dette, hvad Du selv havde opdaget, det hvad Ordet sagde, men hvad Du ikke vilde forstaae, sagde som noget Forsvindende, sagde for at vække den Smerte, der gjør Sjelen modtageligere for hvad det har at tilføie. Fordi hele Verden er ond, er Gud derfor ikke god? Var du bedre tjent med, at han kun var god, som hele Verden er det? Er dette ikke det ene Fornødne og det ene Salige baade i Tid og i Evi-ghed, i Nød og i Glæde — at Gud er den ene Gode, at Ingen er god uden Gud? Eller er dette ikke det ene Frelsende, det ene Veiledende, hvad enten Du skal betræde Glædens smilende Stier eller Sorgens trange Veie, „at Guds Aand er god, og fører Dig i det jevne Land.“ (Ps. 143, 10).

Saa læs da videre: „saaledes giver Ederes himmelfte Fader gode Gaver“. Der staaer ikke, saaledes veed Ederes himmelfte Fader at give gode Gaver, men der staaer, saaledes giver han gode Gaver; thi hans Viden er ikke en anden end hans Gaven, hans Viden tager ikke Afstæed med Gaven og overlader den til sig selv, men er Medviden med Gaven i ethvert Dieblik og saaledes ogsaa i Modtagelsens Dieblik, og deri ligger Liigheden i den billedlige Tale, at en Faders Kjerlighed har en Lighed med, en Afglands af Guds Kjerlighed, om dog end en Faders Kjerlighed aldrig er saaledes som Guds, saa stærk, saa inderlig,

og derfor ikke formaaer hvad Guds Kjærlighed formaaer, der i sin Kjærligheds Styrke er almægtig.

Naar Ordet forstaaes saaledes, da forsvinder Billedet, som gjorde det forstaaeligt for den Umyndige, men ogsaa vanskeligt for den Vldre, da siger Ordet, hvad Apostelen siger: at al god Gave og al fuldkommen Gave er ovenfra. Hvad Jordlivet ikke eier, hvad intet Menneſke eier, det eier Gud alene, og dette er ikke en Fuldkommenhed hos Gud, at han ene besidder det, men en Fuldkommenhed hos det Gode, at et Menneſke, forsaavidt han bliver deelagtig deri, bliver det ved Gud. Hvad er da det Gode? Det er det, som er herovenfra. Hvad er det Fuldkomne? Det er det, der er herovenfra. Hvorfra kommer det? Herovenfra. Hvad er det Gode? Det er Gud. Hvo er den, der giver det? Det er Gud. Hvorfor er det Gode en Gave, og dette Udtryk ikke et Billede, men det eneste virkelige og sande? fordi det er fra Gud; thi dersom det var ved Menneſket selv eller ved noget andet Menneſke tildeltes den Enkelte, da var det ikke det Gode og heller ei en Gave, men kun tilhyneladende saa, thi Gud er den Eneste, der giver saaledes, at han giver Betingelsen med, den Eneste, der, idet han giver, allerede har givet. Gud giver baade at ville og at fuldkomme, han begynder og fuldender den gode Gjærning i et Menneſke.

Eller vil Du negte, m. T., at dette kan ingen Tvivl omstøde, netop fordi det bliver udenfor al Tvivl, og bliver i Gud? Dersom Du da ikke vil blive i det, da er det fordi Du ikke vil blive i Gud, i hvem Du dog lever, røres og er; og hvorfor vil Du dog ikke dette? Om Tvivlen end ikke kan forstaae det, derfor bliver det jo ikke usandt, da det tvertimod vilde blive tvivlsomt, dersom Tvivlen kunde forstaae det. Om det end ikke kan og ikke vil indlade sig med Tvivlen, derfor bliver det jo ikke usandt, da det jo tvertimod ved at ville indlade sig med Tvivlen, ikke blev mere sandt end Tvivlen er det. Netop derfor bliver det det Sande, fordi det afbryder Tvivlen, fordi det afvæbner Tvivlen. Hvis det ikke gjorde dette, da havde det ingen Magt over Tvivlen, men var selv i Tvivlens Tjeneste, og dets Strid med Tvivlen

kun en tilshyneladende, da det var i Benstab med Tvivlen, og det's Seier over Tvivlen et Bedrag, da det jo var Tvivlen, der feirede. Til Meget i Verden veed Menneskets Tanke Veien, trænger endog ind hvor Mørkhed og Dødens Skygge er, i Bjergets Indre, kjender Veien didhen, hvor ingen Fugl kjendte den, og alt Dyrebart seer hans Die (cfr. Job, 28, 1—11); men Veien til det Gode, til det Godes Gjæmmested kjender han ikke; thi der er ingen Bei hen dertil, men al god og al fuldkommen Gave kommer ned herovenfra.

Maaskee siger Du: hvo vilde vel negte, at al god Gave og al fuldkommen Gave er ovenfra. Men det, ikke at ville negte det, er endnu saare langt fra at ville forstaae det, og det at ville forstaae det, er endnu saare langt fra at ville troe det, og fra at troe det. Men den, der ikke er med, han er bestandig imod. Synes atter her Kundskabens Frugt saa lystelig, at Du kunde, istedenfor at dømme aandeligen, begjere et Kjendetegn paa det Gode og det Fuldkomne, en Beviisning for, at det virkeligen kom herovenfra? Hvorledes skulde et saadant Kjendetegn være bestaffent? Skulde det være fuldkomnere end det Fuldkomne, bedre end det Gode, siden det jo formeentes og gav sig Mine af at bevise, at det Fuldkomne var det Fuldkomne. Skulde det være et Tegn, et Vidunder? Er Vidunderet ikke Tvivlens Arbejdsende, med hvilken den aldrig bliver tilsammen? Skulde det være en Erfaring? Er Tvivlen ikke netop Uroen, der gjør Erfaringens Liv ustadigt, saa det aldrig finder Fred eller gaaer ind til Hvilen, aldrig bliver færdigt med at see efter, og selv, om det blev dette, dog aldrig kommer til Ro? Skulde det være en Bekræftelse i Kjød og Blod? Er Kjød og Blod ikke Tvivlens Fortrolige, med hvilken den bestandig beraadfører sig?

Men naar Beviiset ikke kan føres, saa kan Tvivlen jo ikke standses? Ingenlunde. Dersom Beviiset kunde føres saaledes, som Tvivlen fordrer det, da kunde Tvivlen ikke standses, ligesaa lidt som Sygdommen kan stilles ved det Lægemiddel, den selv begjærer. Vil Du derimod overbevises, da anviser Apostelen i det Følgende Dig den fuldkomnere Bei, ad hvilken Du afvær

fra Tivblen, medens det Fuldkomne kommer til Dig; thi Troens Ord vilde jo ikke bekæmpe Tivblen ved dens egne Redstaber, og først binder man den Stærke, da tager man Vaabnene fra ham.

Først drager Apostelen Mørkets Slør bort, fjerner Omskiftelsens Skygger, gjennembruder Forandringens Regel, vender den Troendes Blik op ad mod Himlen, at det med sit Syn maa trachte efter det, som er heroventil (Colosj. 3, 1, 2.); thi det maa jo vise sig i hele sin evige Herlighed, som hæbet over al Tivbl, hvad der er heroventil, den Lysheds Fader, hvis Klarhed ingen Skygge forandrer, ingen Regel omskifter, ingen Misundelse fordunkler, ingen Sky borttager fra den Troendes Sie. Staaer dette ikke fast, vil Du i denne Henseende fortroste Dig til Tivblens falske Venstab, da skal den snart atter og atter forandre Dig Alt med sine Skygger, forvirre det med sine Omskiftelser, formørke det med Nattens Taager, tage det Alt fra Dig, som havde det ikke været. Derfor siger Apostelen: al god Gave og al fuldkommen Gave er ovenfra, og kommer ned fra Lysheds Fader, hos hvilken er ikke Forandring eller Skygge af Omskiftelse.

Da vender han sig til den Enfelte, for at forklare den Betingelse, der gjør ham det muligt at modtage den gode og fuldkomne Gave. Denne Betingelse haver Gud selv givet, thi ellers var det Gode ikke en Gave, denne Betingelse er selv igjen en Fuldkommenhed, thi ellers var det Gode ikke en fuldkommen Gave. Den jordiske Trang er ingen Fuldkommenhed, men snarere en Ufuldkommenhed. Om derfor end et Menneskes Gave fuldkomment formaaede at tilfredsstille den, saa var Gaven dog en ufuldkommen Gave, fordi Trangen var det. Men det at trænge til den gode og fuldkomne Gave fra Gud er en Fuldkommenhed, derfor er Gaven, som den er det i og for sig, ogsaa dermed en fuldkommen Gave, at Trangen er det. Inden denne Trang vaagner i et Menneske, maa der først være foregaaet en stor Ombæltning. Hele Tivblens travle Overveielse var Menneskets første Forsøg paa at finde den. Hvor

længe denne end bliver ved, den bliver aldrig færdig; og dog maa den være færdig, endt, det er: afbrudt, inden den Enkelte kan være, hvad Apostelen kalder en Førstegrøde af Skabningen. At derved betegnes en ny Tingenes Orden, indsees let; thi den første Gang var Mennesket saa langt fra at være Skabningens Førstegrøde, at han blev skabt sidst. Der er da en ny Begyndelse, hvilken ikke naaes ved Tivlens fortsatte Tilløb; thi saa blev det jo aldrig en Begyndelse, der begyndte med Andet end med Tivlen. Medens derfor i den gamle Tingenes Orden Mennesket kom sidst, og dette ligesom var Tivlens Opgave at gjennemtrænge alt det Foregaaende, saa er Mennesket nu det Første, har intet Mellemliggende mellem Gud og sig, men er i Besiddelse af den Betingelse, han ikke kan give sig selv, da den er en Guds Gave. Derfor siger Apostelen, at Gud efter sit Raad fødte os formedelst Sandheds Ord. Det var ved sig selv han gjorde det og efter sit Raad, eller havde han gjort nogen Pagt med et Menneske, at han vilde beraadføre sig med ham? Men Den, der fødes ved Sandheds Ord, han fødes til Sandheds Ord. Betingelsen er en Guds Gave og en Fuldkommenhed, der gjør det muligt at modtage den gode og fuldkomne Gave. — Apostelen siger: „efter sit Raad fødte han os formedelst Sandheds Ord, at vi skulde være en Førstegrøde af hans Skabning.“ Vil Du atter her kalde Tivlen til Hjælp, da skal den vel, som den altid gjør, røve fra Dig, idet den giver. Den skal ikke lade Betingelsen være en Gave, og derved fravende Dig Fuldkommenheden og Muligheden af at modtage den fuldkomne Gave; thi er dette ikke en Ufuldkommenhed hos Dig, at Du ikke ganske behøver Gud, og som en Følge deraf heller ikke ganske behøver hans gode og fuldkomne Gave?

Men som Betingelsen selv er en Fuldkommenhed, saa gjælder det om, at den bevares som saadan, ikke deles og udstykkes saaledes, at den kun faaer en halv Betydning, samt at den ikke forvanskes. Medens da Troens Die uroffeligt vedbliver at tragte efter det Himmelske, uforstyrret seer Himmelen aaben, saa vilde vel Apostelen nu tillade, ja opmuntre

den Enkelte til at bruge Tvivlen paa rette Maade, ikke til at tvivle om hvad der staaer fast, og hvad der skal staae fast evindeligen i sin evige Klarhed, men til at tvivle om hvad der i sig selv er et Forsvindende, der mere og mere skal forsvinde, til at tvivle om sig selv, om sin egen Kraft og Duelighed, saa den bliver en Uduelighed, der mere og mere aflægges. Thi den usande Tvivl tvivler om Alt, kun ikke om sig selv, den frelsende Tvivl tvivler kun om sig selv ved Troens Bistand. Apostelen lader derfor nu følge Formaninger, der maae tjene til at styrke og bevare den Enkelte som en Forstegrøde af Skabningen. „Derfor være hvert Menneske snar til at høre.“ Hvad mon det er han skal være snar til at høre? Mon det er Tvivlens lange Taler, eller Menneskenes Meninger, eller hans eget Hjertes Opfindelser? O! Den, der er snar til at høre efter Sigt, hvad han end opnaaede i Verden, hvad han end blev, han blev neppe, hvad Apostelen dernæst formaner ethvert Menneske til, langsom til at tale; thi Hurtighed til at agte herpaa, føder netop Hurtighed til at tale. Men Den, der er hurtig til at høre efter det guddommelige Ord, der lyder nu som fordom, naar Mennesket tier, naar Phariseerne og de Skriftkloge ere gangne bort eller bragte til Tausshed, naar Menneskenes Hob har adskilt og fjernet sig, han bliver ogsaa langsom til at tale, thi det Hørte mætter ubeskriveligt og gjør ham dog end hurtigere til at høre, og end langsommere til at tale; hvad skulde han ogsaa selv have at sige? Da skal han tilsidst end ikke sige som David: skynd Dig, o Herre! at tale; men han siger til sin egen Sjæl: skynd Dig, o! skynd Dig at høre.

Dg naar han saaledes er hurtig til at høre, da skal han ogsaa være hurtig til at høre efter Formaning, „ethvert Menneske være langsom til Brede; thi en Mands Brede udretter ikke det, som er ret for Gud.“ Først og fremmest udretter Bredden, hvad der ikke er ret for Gud, at den gjør et Menneske langsomt til at høre efter Formaning. Men selv om et Menneske var langsommere til Brede, om den, menneskeligt talt, Intet kom til at udrette, fordi den, menneskeligt talt, blev overvunden, den

kan dog blive i Menneſkets Indre og der udrette, hvad der ikke er ret for Gud; thi i Brede kommer netop det frem, fra hvilket et Menneſte ved Troens Viſtand ſkal afbøde, og naar Brede i ham faaer Magt, om den end i ſin Brede ſeirede over den ganſke Verden, Menneſket havde dog tabt ſig ſelv og taget Skade paa ſin Sjel. Men Den, der er hurtig til at høre efter Det, ſom ikke hidſer til Svar, eller til overilet Tale, han bliver ogſaa langſom til Brede, han ſkal ikke lade Solen gaae ned over ſin Brede, og frygte en endnu ængſteligere Formørkelse, at han ikke mere ſkulde kunne ſee Lyſenes Fader, der ſkjultes af Bredeſ Skygger, der forandrede den Uforanderlige.

„Derfor aflægger al Skidenhed og al Levning af Ondſkab“; thi vel bærer Menneſket det Fuldkomne i ſtrøbelige Leerkar, hvilket gjør ham det vanſkeligt at bære det, men i ſlet Bindings Tjeneste, eller i Begjerligheds Brynde, eller i Ureenheds Fælledſkab lader det ſig ikke bære; og Ondſkabens Levninger hviler der en Forbandeſe over, der ſaa ſaare let paa en ſjergelig Maade gjør dem ligeſom Veſignenſen over Veſignenſens Levninger — til Overflod.

„Og med Sagtmodighed annammer Ordet“; thi Den der er ſaaledes hurtig til at høre, at han derved bliver langſom til at tale, han forraſter ſig ikke i ſin Hurtighed, og tager ikke Guds Rige med Vold, men fatter det Himmeliſke; thi „Sagtmodighed opdager ſkjulte Ting“ (Sirach). Han veed, at intet Menneſte kan tage, hvad ham ikke bliver givet, og ikke kan have dette, hvis han ikke tager det ſom givet, og at det Gode er en Gave, ſom Sagtmodigheden venter paa. Men Sagtmodigheden er ogſaa forviſet om, at Gud giver al god og al fuldkommen Gave, og i denne Forviſning „vaager den med Takſigelſe“ (Coloſ. 4, 1).

Da modtager han, „hvad der er indplantet“, hvad der altſaa var før han modtog det, hvad der, naar det modtages, „er mægtigt til at gjøre hans Sjel ſalig“. Dette modtager han, den gode og den fuldkomne Gave, ved hvilken den Trang til-



fredsstilles, der selv var en Fuldkommenhed. Derfor lød Ordet saaledes i hiin billedlige Tale, med hvilken vi begyndte: „vide I, som ere onde, at give Eders Børn gode Gaver, hvor meget mere skal den himmelske Fader give dem den Hellig Aand, som ham bede?“ thi det at behøve den Hellig Aand er en Fuldkommenhed hos Mennesket, og hans jordiske Trang saa langt fra at forklare den ved sin Lighed, at den snarere fordunkler den. Trangen selv er en god og en fuldkommen Gave af Gud, og Bønnen derom er en god og en fuldkommen Gave ved Gud, og Meddelelsen deraf er en god og en fuldkommen Gave ovenfra, der kommer ned fra Lysheds Fader, hos hvem ikke er Forandring eller Stygge af Omstiftelse.

---

## Al god Gave og al fuldkommen Gave er ovenfra.

Ep.: Jac. 1, 17—22.

Den samme Apostel, af hvis Brev den foreliggende Text er tagen, advarer i det nærmest følgende Uffnit mod den jordiske Digten og Tragten, der søgte ogsaa at trænge sig ind i Menigheden til at befæste Forskjellighed og Adskillelse i Forfængelighedens Tjeneste, til at frigjøre den fra Fuldkommenhedens Baand, der sammenknytter dens Lemmer i Lighed for Gud, og lade den trælle i Underkastelse under den Lov, der behersker Verden og vel altid har behersket den: „at ansee med Beundring Personer for Forbeels Skyld.“ (Jud. 16.). Den Forestilling, der saa ofte indskræpes i den hellige Skrift, til Opreisning for den Ringe, til Ydmygelse for den Mægtige, at Gud ikke anseer Personer, denne Forestilling vil Apostelen levendegjøre for den Enkelte til Anvendelse i Livet. Og saaledes er det jo ogsaa i Sandhed; dersom et Menneſte altid bevarede sin Sjæl ædru og aarvaagen i denne Forestilling, da skal han i sin Betragtning af Livet og Menneſtene heller ei fare vild eller „have sin Tro med Persons Anseelse.“ Da skal hans Tanke rette sig mod Gud, og hans Blik ikke tage Feil, at det seer efter Verdens Forskjellighed istedetfor efter Ligheden med Gud. Om der da træder en Mand ind i Menighedens Forsamling med Guld-Ring paa Fingeren, i skinnende Klædebon, da skal han ikke fæste Blikket paa det skinnende Klædebon, ikke lade det sandſelige Die forlyſte sig ved denne Pragt, det sand-

felige Sind gjøre ham til et Menneskes Træl, der ikke veed at opløfte sig over den Bekymring, Manglen af den forvolder. Om der træder en Fattig ind, i et skident Klædebon, da skal hans Die ikke udvise ham til at indtage den foragtede Plads ved hans Fodskammel. Og om han end stundom atter glemmer Ligheden, taber sig selv, adspredt i Livets forvirrende Udskillelse, saa skal dog hans Sind, hver Gang han træder ind paa det helligede Sted, bevares for den Tid i Lighed for Gud, dannes til mere og mere at bevare denne Lighed i Verdens Larm, med den at gjennemtrænge Forvirringen. Thi i Verden der arbejde Forskjellighederne i rastløs Travlhed til at forskjønne og til at forbitte Livet, som vinkende Maal, som Seirens Belønninger, som bekværende Byrder, som Tabet's Ledfagere; i Verden der hovmoder det udbortes Liv sig forsængeligt i Forskjelligheden eller sukker bekymret og seigt under den. Men paa det helligede Sted, der høres ikke Herskerens Røst ligesaa lidet som i Graven, der er ikke Forskjel paa Mand og Qvinde, ligesaa lidet som i Opstandelsen; der lyde ikke Wiisdommens anmæssende Fordringer, der sees ikke Verdens Pragt og Herlighed, thi den sees som den, der ikke sees, der er selv Læreren den Tjenende, og den Største den Ringeste, og den i Verden Mægtigste den, der behøver Forbøn fremfor nogen Anden; der er alt Udbortes aflagt som det Ufuldkomne, og Ligheden sand, frelsende og lige frelsende for Alle. Thi naar Den, der haver Verden, er som den, der ikke haver den, og den, som ikke haver Verden, er som den, der ikke attraaer den; „eller naar den Kinge her roser sig af sin Høihed, og den Rige af sin Ringehed" (1, 10. 11.), eller naar den Qvinde her finder Tilgivelse, der blev greben i aabenbar Synd, og den Mand dømmes, hvis Die blot seer efter en Qvinde for at attraae hende, er da Ligheden ikke tilstede i sin Sandhed, er da ikke Verdens Trældom afskaffet, dens Lov forbunden som en Skygge og glemt som en Børnelærdom, og Alt fuldkommengjort under Lighedens „guddommelige Lov, at elske sin Næste som sig selv" saaledes, at intet Menneske er saa ophøiet, at han jo er Din Næste aldeles

i samme Forstand, som der intet Menneſke er ſaa ringe eller ſaa elendigt, at han jo er Din Næſte, og Ligheden uomtviftelig at bevise derved, at Du elſker ham ſom Dig ſelv! Ja vee! Den, der var ſaa hovmodig, at han end ikke her kunde glemme Forſtjellen, men vee! ogſaa det Menneſke, der var ſaa nedrigt, at han end ikke her kunde glemme Forſtjellen.

Men ſom Ligheden, billedligt talt, ſtaaer paa Vagt ved Indgangen til det hellige Sted og vogter paa, at Ingen træder ind uden at have aflagt, hvad der tilhører Verden: Magten og Elendigheden, at Forbønnen kan lyde lige ſand og eensbetydende for Herſkeren og de Mægtige og for dem, ſom ſyge og ſorrigfulde ere, for Den, der støtter ſig ved Scepteret og for den Betrængte, der maatte nøies med, at Gud var hans Kjæp og hans Stav — ſaaledes finder enhver opbyggelig Betragtning af Livet førſt Hvile eller bliver førſt opbyggelig ved og i den guddommelige Lighed, der oplader Sjelen for det Fuldkomne og gjør det ſandſelige Die blindt for Forſkjelligheden, den guddommelige Lighed, der ſom en Ild brænder i Forſkjelligheden ſtærkere og ſtærkere uden dog menneſkeligt talt at fortære denne.

Paa de helligede Steder, i enhver opbyggelig Betragtning af Livet ſtaaer den Tanke op i et Menneſkes Sjæl, der hjælper ham til at ſtride den gode Strid med Kjød og Blod, med Fyrſtendømmer og Magter, og til i denne Strid at frigjøre ſig ſelv til Lighed for Gud, denne Krig være nu mere en erobrende mod de Forſkjelligheder, der vil beſvære ham i jordift Begunſtigelſe, eller forsvarende mod de Forſkjelligheder, der ville ængſte ham i jordift Fortabthed. Kun ſaaledes er Ligheden den guddommelige Lov, kun ſaaledes er Striden Sandhed, kun ſaaledes har Seiren Guldighed, naar den Enkelte ſtrider for ſig ſelv med ſig ſelv i ſig ſelv, og ikke utidigen formaster ſig til at ville forhjælpe den hele Verden til Lighed i det Udvortes, hvilken gavner ſaaere lidet, ſaa meget mindre ſom den aldrig var til, om ikke af anden Grund, ſaa fordi Alle kom til at taſke Gen og blive ulige for ham. En ſaadan uforſtandig og verdslig

Hasten, der vel endogfaa mener, at et eller andet udbortes Bilkaar er den sande Lighed, til hvilken hvad der staaer høiere maa nedtvinges, hvad der staaer under maa opløstes, tilveiebringer kun Forvirring og Selvmodsigelse, som om den sande Lighed kunde lade sig udtrykke i nogetsomhelst Udbortes som saadant, medens den kan seire og bebares i hvilket som helst Udbortes; som om en malet Overflade var den sande Lighed, der bringer Liv og Sandhed og Fred og Samklang i Alt, da den tvertimod søger at dræbe Alt i en aandstjørtærende Gensformighed.

Dog Forskjellighederne ere saa mange og i sig saa væglende, idet hvad der forekommer den Ene en Ubetydelighed for den anden voger op til det Uhyre, at det af den Grund er vanskeligt at tale om dem eller at finde et betegnende og afgjørende Udtryk for den enkelte. Smidlertid har dog den Livets Forskjellighed, der, naar man betænker det apostoliske Ord, at al god og fuldkommen Gave er ovenfra, nærmest byder sig frem for Enhver enten som en gennemlevet og aflagt Grindring eller som et Nærværende, fundet et bestemtere Udtryk, hvilket Menneskene have vedkjendt sig som betegnende en almindeligere Mod sætning i Livet. At kunne give eller at maatte modtage, denne Forskjel omfatter i sig Menneskenes store Mangfoldighed, om den end indenfor sit eget Omfang udpræger en Mængde af nærmere bestemmede Stikkeser. Det: at kunne give eller at maatte modtage inddeler Menneskene i to store Classer, og blot dette korte Ord nævnes, da forstaaer Enhver det vidtløftigere, knytter mange glade eller mange tunge Grindringer til det, mange freidige Forhaabninger eller pinlige Forventninger. Hvor megen Overveielse har ikke dette lille Ord foranlediget? Hvor Meget har ikke den Eldre vidst at fortælle, der var bleven gammel i denne Forskjelligheds morsomme Tjeneste? Hvor saare Meget har ikke den Yngre udgrundet, naar han første Gang studiede ved denne Indskrift over Livets Dør, og han nu, førend han havde iført sig Forskjelligheden, hensejnk i Grublerier: om det var det Lykkeligste at give, og hvor lykkeligt det var; om det var det Tungeste at maatte modtage, og

hvor tungt det maatte være; hvad der var det Onskeligste; hvad han vilde vælge, dersom Valget stod til ham; om det dog var sandt, hvad der var blevet sagt, at det, Intet med Verden at have at skaffe, var det Herligste, at kunne sige: jeg kom nøgen til Verden, jeg eiede Intet, jeg var en Fremmed i den, og forlader den atter nøgen; om det var saa tungt og besværende at eie Jordens Skatte; om det at kunne meddele Andre var saa vanskeligt et Arbeide og forbundet med saa meget Ansvar. Dog enhver saadan Overveielse, der leser med Livets Betingelser og Forudsætninger som et Spil for Indbildningskraften, tjener blot til at standse Frihedens Virke-Kraft og til at bedrøve Aanden i eventhyrlig Higen og Smerte. Selv i Forhold til en dybere Modsatning antyder Paulus ved sin korte Tale, at der ikke er Tid til lang Overveielse: „er Du kalden Træl, da bekymre dette Dig ikke, kan du blive fri, da vælg hellere dette“. Om end intet Menneske saaledes har denne Evne til at være mægtig i Korthed, som en Apostel har den, saa ville vi dog ikke forsøge Overveielserne, men kalde Sjelen sammen fra Adspredelserne i den Lighed, der viser sig, naar vi med det apostoliske Ord gennemtrænge Forskjelligheden. Saa lader os da forsøge med Ordet ligesom at vandre ud i Forskjellighederne, idet vi bestandig lade Ordet minde os om: at al god Gave og al fuldkommen Gave er ovenfra. Staaer dette nemlig fast, da er Forskjelligheden jo hævet, da en Forskjellighed i Ufuldkommenhed, hvilken er den, der bliver tilbage for Menneskenes Gaver, ikkun kan være en forsvindende, da lyder bestandig tilsidst det apostoliske Ord som et guddommeligt Omkvæd, der er istand til at fuldende enhver Forskjellighed i Ligheden for Gud.

Det apostoliske Ord fordrer da, at Den, der kan give, hyndyrer sig og sin Gave under Ordet. Er han ikke fundet at ville give, da har dette Ord ingen Betydning for ham. Ruger han som en Drage over sine jordiske Skatte, eller har han den hykelske Forklaring til Rede, at det, hvormed han kunde hjælpe, allerede er bortgivet, „er en Gave“, puger han som en Gjerrig

med Mandens Goder misundelig paa dem — ja hvad hjalp det vel ham, at Ordet vilde lære at bortgive dem rettelig, han behøvede jo ingen saadan Veiledning. Ham kan Ordet ikke hjælpe, det Ord, der formaaede at hjælpe den Glendigste.

Men naar Du da er villig til at give, da seer Ordet efter, om denne Din Villighed betyder, at Du er en glad Giver, der er Gud velbehagelig. Dersom derimod Din Villighed ikke betyder Glæde, udsøs da kun Dine rige Gaver, bortslæng de Rigdomme, der kjede og trætte Din Sjæl, hvis Værd kun er Dig en Plage, forvandl, hvis det var muligt, Jordens Stikkelse, afhjælp al Nød, saa Du selv er den Eneste, der tigger — O! al god og al fuldkommen Gave kommer dog ned herovenfra, og saaledes behøver Forsynet ikke just Dine Skatte og Dine Goder, thi det haver altid 12 Regioner Engle færdige til at tjene Menneskene, og hvis det behøvede netop Dine Eiendomme, saa kunde det jo tage dem fra Dig, som det gav Dig dem. Men du lærte en anden Viisdom, at der ingen god Gave er til hverken histoppe eller hernede, og forsaavidt kunde Du gjerne beholde Alt eller bortgive Alt, Ligheden for Gud opnaaede eller frembragte Du dog ikke. — Eller hvis det var uretfærdigt Gods, og Din Haand besmittet, hvad var da Gaven andet end en Bespottelse over Gud, hvorledes skulde Du kunne fatte, at den gode Gave er ovenfra, Du, som end ikke forstod at give Enhver Sit.

Naar Du da er villig til at give, da vogter Ordet paa, at Du ikke er tilbøielig til at tage igjen, at Ligheden for Gud maa tilveiebringes, ikke den Lighed, der opnaaes, naar de Rige søge hinanden, og den Rige gjør Gjestebud for den Rige, at han atter maa indbyde ham, og den Mægtige understøtter den Mægtige. Du var villig til at give og hjælpe den Trængende, som Intet havde at give igjen; og dog fordrede Du Noget af ham: hans Erbødighed, hans Beundring, hans Underkastelse — hans Sjæl. Hvor Meget er vel det Lidet, Du eier, selv om Du var den Rigeste, selv om Dit Navn skulde fortrænge Navnet paa hiin Mand, der gjennem Aarhundreder blev nævnet som den Rigeste og efter hvem den Rigeste blev nævnet! Hvor

høit var vel det Bjerg, man kunde bestige, uden at Diet opda-  
 gede Noget, som ikke var Din Eiendom? Har Du glemt, at der  
 var Den, der kunde bestige det høieste Bjerg, hvis Spidse naaede  
 op i Skjerne, kunde vise ud over Jordens Riger og Lande og  
 sige til den Hungrende: „alt dette vil jeg give Dig, naar Du  
 vil falde ned og tilbede mig.“ Har Du glemt, at denne var Fri-  
 steren? Vilde Du virkelig saaledes gjøre vel imod et andet Men-  
 neske, at Du gjorde ilde imod ham; vilde Du være hans Bel-  
 gjører saaledes, at Du blev hans Sjels Fiende? Hvor Meget  
 behøver vel et Menneske for at leve, da hans Liv jo ikke bestaaer  
 i Mad og Drikke? Du, der vil ængste den Trængende i Under-  
 kastelse, frygter Du ikke for, at han med et eneste Ord skal tage  
 Glandsen fra al Din Herlighed og gjøre Dit Sølv og Guld til  
 en falsk Mønt, som Ingen vil modtage? Vilde Du saaledes for-  
 raade Din Næste med et Skys, dræbe hans Sjel, idet Du frelst  
 hans Legeme? O! al god og al fuldkommen Gave er dog ovenfra,  
 og Jordens Skatte have som saadanne ingen Forjættelser, ingen  
 fortrinlig Berettigelse til at kaldes saa. Hvis Du da kan give,  
 da glem aldrig for Din egen, aldrig for den Andens Skyld, at  
 det er ovenfra, at ikke Du, der vilde være hans Belgjører og  
 kunde være det, snarere skal trænge til ham, trænge til at han  
 vægrer sig ved at modtage, trænge til, at han lader Dig lære,  
 at I ikke passe for hinanden, at han ikke er ligejaa nedrig som  
 Du er hovmodig, at Du ikke formaaer at fordærve hans Sjel,  
 om Du end kan lade hans Legeme lide. Driv ikke Vager med  
 Dit Guds, gjør ikke som Den, der veed at lade sin Gave blive  
 sig end mere frugtbringende efter at han haver bortgivet den,  
 gjør ikke det endnu forfærdeligere, som Du, som den ganske  
 Verden ikke kan erstatte, at han tog Stade paa sin Sjel. Giv  
 Din Gave, vogt paa den, og hvis Du end ikke selv forskylder  
 det, hvis Du dog mærker, at den Trængende føres i Fristelse,  
 da lad Formaningen følge, Anviisningen til Gud, eller lad  
 hellere reent være at give ham, glem ikke over al den Belgjøs-  
 renhedens Vidtløftighed, ved hvilken Din Rigdom tillader Dig  
 at glædes, at det er bedre og saligere og uendeligt vigtigere



at frelse en Sjæl. Naar denne Forestilling bliver levende i Din Sjæl, da skal den i Frygt og Bæven hdmnge Dig og Din Gave under det apostoliske Ord, saa Din Gave bliver i Dine Dine ringe nok, og Du selv dog ringere end Gaven. — Eller Du er vistnok villig til at give, men Du behøver en lang Overveielse, at Gaven kan vise sig ret som vel betænkt ved Din Klogskab. O! der er mangan Overveielse, der vel gjør et Menneſke klogere og beviser hans Klogskab, men ikke gjør ham bedre eller Gud velbehageligere. Al den Betænkeliſhed, som den venſtre Haaud udfinder, naar den høire beraadſfører sig med den, er ikke af det Gode, er tilſtrækkelig bekjendt, og selv om Du opdagede en ny, det var en faare tvivlsom Vre. Og hvorfor bliver i Almindeliſhed Overveielſen, der følger efter en ſaadan Velgjerning, igjen ſaa lang, uden fordi den har Lønnen borte og derfor maa nøies med Overveielſen? Naar Du derimod betænker, at al god Gave er ovenfra, da ſkal den Høire, ſom Du udtrakke til at give, hurtigt ſkjule ſig, og den Venſtre aldrig faae Noget at vide; da ſkal Du i Løndom glæde Dig, ſom en Velgjører tør det, glæde Dig ligesom han, der modtog Gaven, og begge To glæde Eder over det Samme, at Gaven kom ovenfra; thi det var jo en uſynlig Haaud, der gav den — dette var Din Haaud; og der er en uſynlig Haaud, det er Din Overbeviisning, der vil i Sandhed gjøre den til en god Gave — det er Guds Haaud. — Eller Du er villig til at give, Du lægger ligesom Gaven til Side til den Trængende, men Du lader ham vente paa den. Min Ven! „En Forventning, ſom længe forhales, krænker Hjertet, men den opfyldte Attraa er et Livſens Træ“ (Ordspr. 13, 12). Hvad vilde Du ogſaa give den Anden at forſtaaee ved Din Udſærd uden at det var Dig, han maatte vente paa? Mon det var ſaa herlig en Ophvsnings, at Du ſkulde ønske ham at forſtaaee den, ſkulde Forſtaaeeſen ikke lettelig ſtade ham i hans Saligheds Sag? Og hvad gavnede den Dig, gjorde den Dig fuldkommere? Gud i Himlene veed dog vel bedſt, hvad der er det Høieſte, et Menneſke kan tragte efter og fuldkomme. Men Skriften ſiger, at der fordes ikke mere af et Menneſte,

end at han er tro som en Husholder. Men en Husholder er ringere end det Huus og Gods, han forvalter. Du derimod vilde være Herren, vilde altsaa ikke være det Fuldkomne. Du vilde lade den Trængende ved Din Bønnen forstaae, at Du havde Andet at tage vare paa, at han maatte give Tid, han, den Ube-tydelige maatte vente. O! Gud i Himlene lader ikke en Spurv vente paa sig. Lad derfor den Trængende ikke bede Dig længe, ellers bliver det aabenbart, at Du giver ikke for Guds Skyld, men maaskee for at fritjøre Dig fra hans Bønner. Var det ikke en Uretfærdighed af Dommeren, at han først vilde øve Retfærdighed for at fritages for Enkens Bønner, var han ikke en uretfærdig Mand, selv da han gjorde Retfærdighed, var det ikke en Uretfærdighed mod Enken, at hun kom til at takke ham for, at han gjorde hans Pligt, som var det en stor Belgjerning? Jo længere Du lader den Trængende bede, desto mere fordyber han sig i jordisk Trang, til han maaskee ikke mere kan hæve sin Sjæl op af den end ikke ved Din Gaves Hjælp. Og hvad Du haver at give, det er jo enten ikke en god og en fuldkommen Gave, eller er den det ved Dig, da er det fordi Du er kun Husholder, altsaa ringere end Gaven. — Eller Du var villig til at give, men Din Gave var saa ringe, at Du tøvede med at give. O! al god og al fuldkommen Gave er dog ovenfra, derfor kan Din ringe ligesaa godt være den gode Gave, som den største kan være det. Og Den, der giver rettelig, han luffer sit Die, saa seer Du jo ikke Gaven, hvor lille den er, førend Du seer aabenbare, hvad Gud gjorde den til, og Du da atter be- kjender, at Du er ringere end Gaven, hvad Den, der giver, altid er, naar han giver en god Gave, eller gjør Sit, til at den kan vorde det.

Dog det er jo ikke blot udbortes og jordiske Goder, hvormed det ene Menneſke kan hjælpe det andet, det er ogsaa med Bei- ledning og Raad, Trøst og Formaning og Deeltagelse, og her bliver jo tilſyneladende Giveren vigtigere. Maaskee kjøbte Du Din Erfaring dyrere, den Formaning, Du har at tilbyde, er- hvervede Du paa Nødens Dag, og aſtvang med megen Møie

Livets Gjenvordigheder den, saa vil Du heller ikke bortødsle den, ikke spøge med den, men hvad Du suurt har erhvervet, vil Du ogsaa holde i Pries. O! Den, af hvem Du købte den, var jo Livet, og da du købte den, var det Dig, som Du siger, ikke god, vil Du da nu for en Anden være, hvad Livet var for Dig, at han ogsaa engang skal sige: jeg købte det dyrt og maatte suurt betale det? Derjom Du har en Formaning at tilbyde, da er den jo ikke en Gave, hvis Du ikke kan adskille den fra Dig og Dig selv fra den? Eller skulde Din Formaning maaskee tabe, hvis den, der modtog den, saae, at Du, som vel nu mindre behøvede den, boiede Dig under den, at den virkede først og fremmest paa Dig selv, som behøvede Du den mest af Alle, at den blev ung og levende i Din Sjæl ved Gjentagelsen, som den var det i Erhvervelsens Dieblis, saa Du selv var ringere end Din Formaning. Hvis Du da haver en Formaning at give, da opløst ikke Dit Hoved dømmende, slaae ikke Dit Die op til at efterforske, men bvi Dit Hoved og Dit Die under Formaning, at den maa lyde herovenfra lige betydende for Dig og for den Anden. Al god og al fuldkommen Gave er dog ovenfra, og selv om Du havde den bedste Formaning, Du veed dog ikke, om den i en Anden skal hidse hans Sjæl til Gjenstridighed eller bevare den i Ydmyghed, om den skal vorde ham til Frelse eller til Fortabelse. — Eller det er Din Deeltagelse, Du har at bortskænke, og Du er villig dertil, hvis Nogen ret behøver den, men dertil fordres, at han skal være svagere end Du, vise mindre Kraft i Nøden, mindre Freidighed i Trængselen, end hvad Du formaaer, da skal Din Deeltagelse ile til og styrke den Udmattede, opreise den Faldne, — o! al god og al fuldkommen Gave er dog ovenfra, og Den, der offerer sin Gave, see først til, at han ikke haver noget mod sin Broder, saa Deeltagelsen bortskænkes paa et Wilkaar, der tager Lønnen bort ved at gjøre sig selv betalt. Hvad er det, han behøver, det er Deeltagelsen, ikke Dig, saa være Du da selv ringere end Din Deeltagelse, at den maa være herovenfra, høiere end Dig selv, at den maa være Deeltagelse ikke Krænkelse, at den ikke maa være opkom-

men i Dit Hjerte, men være i det herovenfra. — Eller Du er begabet med Aandens Magt, som sjældent et Menneske var det, Du veed at gennemtrænge Sandheden med Din Tanke, Du veed at fængsle Menneskene til den i Dig, saa de med Glæde forblive i denne uopløselige Sammenknytten; men Dig selv kunde Du ikke skaffe til Eiden, saa de kunde erkjende Sandheden ved Dig og blive i den uden Dig. Var Du en Saadan? Vi anmasse os ikke at tale til Dig saa lidet som til den Ringeste, vi betænke jo blot, hvad der skeer og hvad der kunde skee. O! al god og al fuldkommen Gave er dog ovenfra, og selv det Viseste, et Menneske haver udgrundet, bliver dog altid tvivlsomt i en Anden, eller han maa selv aldeles paa samme Maade erhverve det. Hvad vandt vel Menneskene, om Du saaledes tillod dem at fortrøste sig til Dig, hvad vandt vel Du, om Du vandt den Tilfredsstillelse, Du søgte? Af et Menneske kan jo ikke blot besvære sin Sjæl med Mad og Drikke, men ogsaa med Verdens Ære og Menneskenes Beundring. Og hvad er Verdens Ære, der opsminkes med sin sagre Gestalt, hvor er den Helligdom, i hvilken den selv helliger sig, at dens Ære maatte være i Sandhed at attraae! Og hvad er Menneskenes Beundring, der bortødsles fuldt saa vel paa den Ugudelige og Ryggesløse, som den offres den Retfærdige! Ja selv om den traf den Rette, hvor uforstandig og daarlig er da ikke ofte denne Beundring. De ville ligesom ikke bekymre sig om sig selv, men kun bekymre sig om at beundre, og derved da volde den Beundrede ny Sorg, hvis han ellers var mere bekymret for deres Vel, end sig efter deres Beundring. Hvis Du derfor havde nogen Sandhed at tilbyde Menneskene, da svæk Virkningen af Dig selv, tilintetgør Dig, offer Dig, idet Du hyder Din Gave, at Menneskene ikke maae gribe Dig istedetfor Gaven, at deres Liv ikke maatte forspiltes i et Bedrag, ved at eie Sandheden uden dog at eie den. Hvorledes dette lader sig gjøre, det veed Du jo selv bedst, da Du er den Mægtige. Da er Du vel Giveren, men dog ringere end Gaven, og al god og fuldkommen Gave er ovenfra, om den ogsaa kom ved Dig. — Eller Du var saa eenfaldig, at Du

af den Grund forblev taus, og den Tanke blev langt borte fra Dig, at noget Ord af Dig skulde kunne veilede eller hjælpe et andet Menneske. O! et eenfoldigt Ord af en Eenfoldig har gjort Vidunder i Verden, har indpræget sig i den Vises Hukommelse, der over al sin Visdom havde glemt dette Ord, har standset den Mægtige, har afvæbnet Voldsmanden, har rystet den Kloge, har frelst den Fortvivlede. Og skulde det ikke være saaledes, thi Din Gave var jo en god Gave, og Du selv ringere end Din Gave.

Det apostoliske Ord henvender sig til Den, hvis ydmyge Lod det blev at maatte modtage, og er som ethvert helligt Ord et Evangelium for den Fattige, en himmelsk Røst, der kalder ad ham, der indgyder Mod til at seire i den forfærdelige Strid, i hvilken man saa at sige strider med sin Ven, eller hvor det dog er saa faare vanskeligt at skjelne Ven fra Fiende, Frimodighed til at opløste sig i Tak til Gud, ligesaa ofte som Sjelen er i Fare for at fængsles til Jorden ved at vorde et andet Menneskes Skyldner. Eller er dette maaſkee Utaknemlighed, vi anprise? Kan da det apostoliske Ord ikke tilveiebringe Ligheden for Gud, eller er det en uretfærdig Lighed, der læres, naar det siger, at al god og fuldkommen Gave er ovenfra, og at altsaa ethvert Menneske, hvad enten han giver eller modtager, væsentlig har at takke Gud; thi kun for det Gode er det jo rigtigt at takke, og det Gode kommer jo kun fra Gud? O! nei Ordet vil visseelig ikke affkaffe Taknemligheden, thi som det er en Skjendsjel for Den, der giver, at han selv veed det, at han ikke idetmindste stræber efter at gjøre sig uhyg i enhver Forstand, eller dog veed i høiere Forstand at gjøre sig uhyg, om han end staaer hyg hos os, saa er det ogsaa en Skjendsjel for Den, der modtager, at han ikke veed og af al Magt stræber at faae at vide, af hvem han modtog. Men i denne Stræben for at den ene kan finde, hvad den anden skjuler, ville de begge enes i at finde Gud, og naar han er funden, da er Skjendsjelen tagen fra dem begge, Skjendsjelen fra den, der skulde skjule sig, at han blev opdagen; Skjendsjelen fra den, der skulde opdage, at han ikke

opdagede ham. Dersom nemlig Den, der modtager Belgjeringen, ikke gaaer med sin Tak ud for at finde Belgjørereren, da finder han aldrig Gud; thi det er i denne Søgen han finder Gud, ved ikke at finde sin Belgjører, ved at finde ham, som han bør være, og da ved hans Bistand atter finde Gud, ved at finde ham som han ikke burde være, og da i sin Taknemligheds Søgen atter finde Gud. Vil et Menneſke tabe den jordiske Taknemlighed af Syne, for eventyrligt med sin Tak at opdage Gud, da vogte han paa sig selv, thi dersom han ikke er villig til at takke den Belgjører, han dog seer, hvorledes skulde han i Sandhed takke Gud, som han ikke seer? Lad kun en Phariseer fremsætte Sandheden for at gjøre en slet Anvendelse af den, Sandheden bliver dog: at man skal give Gud Æren for hvad man skylder et syndigt Menneſke, at Ingen tør ophøie sig saaledes over en Anden, at han gjør det umuligt for denne at komme til at takke Gud, fordi han staaer ham i Veien; at Ingen tør være saa nedrig, saa feig, saa magelig, saa blødagtig, saa fortabt i det Jordiske, at han nøies med at takke et Menneſke, fordi han gav ham, hvad han begjerede; men derfor skal det jo ikke negtes, at det i det Uabensbare at ville fornegte sin Belgjører, og i det Skjulte at ville modtage hans Gaver, er som det at skamme sig ved sine Forældre en Ufftylighed baade for Gud og Menneſker, en Bederstyggelighed, der stræber efter at gjøre Gavernes Giver til den eneste Forurettede i Livet. Vi prise hiin Blindsødte i Evangeliet, at den første Brug, han gjorde af sit Syn, var at see om muligt at finde sin Belgjører, vi prise ham, at Verdens Dom ikke formaaede at bringe ham til, hvad den overbåndt Peter til, at fornegte sin Belgjører, vi prise ham, at han hellere vilde foragtet blive hos sin Belgjører end hædret maaskee tjene som et Redskab i de Mægtiges Haand; men hvis han nu ikke havde villet gjøre mere, hvis hans Belgjører havde været et syndigt Menneſke som En af os, hvis Belgjerningen havde knyttet dem sammen i uopløseligt Venſkab, istedetfor, at det Forenende skulde være fælleds Tak til Gud, hvem de gav Æren — havde da ikke det Sidste fordærvet,

hvad der var saa skjønt begyndt? Om Christus end tog den Blindsødtes Tilbedelse, var denne dog ikke nærmest for Belgjerningen men Troens, og Forholdet her dog vel af en saadan Natur, at det umuligt kunde friste noget syndigt Menneske til Lighed i Fordring. Belgjerningen selv gjorde Christus saa skjult som muligt; thi da han havde gjort det muligt for ham at faae sit Syn igjen, da sendte han ham bort og sagde: gaa, toe Dig i Dammen Siloam. Her fik han sit Syn, men her stod jo Herren ikke hos ham, og saaledes havde han, der var hans Belgjører, vidst at gjøre sig usynlig for ham, og det endskjønt hans Belgjerning bestod i at skjente ham Synet.

Hvor Forskjelligt det er, hvilket det ene Menneske kan komme til at stjæle det andet, have vi jo allerede seet, da Talen var om dem, hvis lykkelige Lod det blev at kunne gjøre vel. Naar Du da er villig til at takke, da vogter Ordet paa Dig, at Du ikke, ved at maatte modtage og ved at ville takke Mennesker, skal tage Skade paa Din Sjæl. Maaskee var Du en Ringe i Verden, og Din Plads ved den Riges Dør, Dit Liv en Bekræftelse af den Erfaring, at man kan ogsaa leve af Smuler, og af den Erfaring, at disse stundom henkastes til et Menneske, som var han en Hund. Du modtog den Gave, der henkastedes til Dig, det var tungt at behøve den, at men Du kunde ikke undvære den, den hjalp Dig kun for et Dieblik, og da skulde Du atter føle ligesaa tungt, hvor tungt det er at maatte modtage. Inder Du atter havde opløstet Dit bøiede Hoved, var han forsvunden Din Belgjører, ikke just fordi han ønskede at være ukjendt og ilede med at skjule sig, men fordi han havde ganske Andet at tage vare paa. Du sendte Din Takfjælselse efter ham, den indhentede ham ikke, ikke just fordi han bestæmmet følte sig ringere end sin Gave, men fordi hans Øre ikke agtede derpaa, da den hele Sag var ham ligegyldig og aldeles uden Betydning. Og hvis Din Tak havde naaet ham, da havde han vel sagt: det er neppe værdt at takke for, og dette havde været hans oprigtige Mening, som ogsaa, at Din Takfjælselse heller Intet var værdt. O! al god og al fuldkommen Gave kommer

dog ned herovenfra. Den Mægtige maa nøies med, at den Ringe tjener ham, men den Ringe ham tjener den Mægtige, og i Din Takfigelse opløstede Du Dig til Gud, at han havde brugt hiin mægtige Mand som et Redskab for at hjælpe Dig. — Eller Dit Wilkaar var blidere, Du havde Dit tarvelige Udkomme, Du levede i nøisom Tilfredshed i Din ydmyge Bolig ved Foden af den Riges Pallads; men ham skyldte Du det, ham skyldte Du det Alt, og den Tjeneste, Du kunde gjøre ham, følte Du selv, var kun et ringe Vederlag; men desto villigere var Du til at takke ham. Stundom saae Du ham hos Dig; men hans Blik forvisjede Dig let om, hvor lidet Din Tak havde at betyde, og at han ikke forstod at lade sig betale i denne Mønt, men vidste at gjøre sig betalt paa en anden Maade. Da kunde du ønske, at Du var en Spurv under Himlen, der dog kun har Gud at takke for sit Udkomme, en Lilie paa Marken, der dog kun har Gud at takke for, at den er herlig paaflædt, at Du kun havde Gud at takke, hvem det er en Glæde over al Maade at takke atter og atter. O! al god og al fuldkommen Gave er dog ovenfra. Ugter Belgjæreren ikke Din Tak, da opløst Dig til Gud, fra hvem hans Gave kom, men undlad dog ikke at takke ham, gjør for ham, hvad Du formaaer, hvilket ikke er Lidet, lad ham i Dig ved sit ubispe Rammon have kjøbt sig en Ven, der kan modtage ham i de evige Boliger. — Eller Du kjendte ingen saadan Sorg, Du behøvede ikke at takke noget Menneſke for jordisk Guld og Gods, thi det var Dig givet; men Din Sjæl havde været omtumlet i Livets Forvirring, Du havde ikke selv kunnet rede Dig ud af Vanskeligheden, i hvilken Du var bestedt, der overvældede Din Tanke og lammede Din Villie. Da havde Du søgt Raad og Bistand hos et andet Menneſke, hvis klare Blik snart gjennemskuede Mørket omkring Dig. Nu var Du glad og tilfreds, Dit Liv randt hen stille og roligt, men Du bekjendte i Dit Hjerte og med Din Mund, at Du skyldte ham det. Men han vilde ikke modtage Din Tak. Naar Du talte til ham derom, da opdagede du letteligen, at Dit Liv og dets Forvikling vel havde engang



beskæftiget hans Hoved, men Du havde ikke beskæftiget ham, og derfor kunde han ikke lade sig takke. Ja Den, hvem Du skyldte alt Dette, var maaskee endog Din Fiende, som netop derfor ikke vilde modtage Takken. O! al god og al fuldkommen Gave er dog ovenfra. Vil et Menneske ophøre at være et Menneske, vil han kun være som en Naturkraft, da kan Du jo vel ikke takke ham, ligesaa lidet som Sømanden kan takke Vinden, naar den fylder hans Seil og han benytter den rettelig, eller Skytten kan takke Strængen, naar den giver Pilen Fart og han rammer Maalet. Saa hild da ikke Din Sjæl i jordist Betyrning, men opløst Dig ved Taksigelsen til Gud. Dog lade Du derfor ikke være at takke Din Velgjører, Din Tak tilhører ham dog, den bevogte Du som betroet Gods, som man gjemmer den Uddødes Gods eller dens, der reisste til fjerne Lande, at han kan modtage det, redeligt forvaltet, hvis han nogensinde ønsker dette. — Eller Du skyldte et andet Menneske, hvad Du ikke kunde glemme, ligesaa lidet som han, Din Indsigt, Din Dannelse, Din Fasthed i Tanken, Din Kraft i Talen. Han betragtede Din Sjæl som sin Skyldner, vilde ingen Forsoningsfest lade indtræde, der gav Dig Dig selv tilbage som Din Eiendom. Din Tak vilde han vel modtage, men ikke som den, der indfriede Dit Liv af hans Skyld. O intet Menneske kan dog give, hvad ikke ham selv blev givet, og det Høieste, et Menneske kan give et andet, er jo dog Livet, og selv dette lærer Faderen Barnet at takke Gud for, som gav det, og som atter er den, der tager det. Al god og al fuldkommen Gave er ovenfra, og vel er Discipelen ikke over Mesteren, men hvis Mesteren elsker ham, da ønsker han, at han maatte være som han selv er det.

„Det er saligere at give end at modtage“ det Ord udtrykker Forskjellen, som den er i Jordlivet, ikke speilende sig i eller laanende sit Udtryk fra menneskelige Videnskaber, at det er bedre, lykkeligere, herligere, onskeligere at kunne give end at maatte modtage; men Ordet betegner Forskjellen, som denne er i det hjerlige Hjerte. Thi den, der siger, at det er bedre, eller lykke-

ligere, eller herligere eller ønsteligere, han siger jo ikke hvad Brug han vil gjøre af denne Magt, der forundtes ham, han vidner heller ei om, hvad han haver fornummet ved at bruge den rettelig. Den derimod, der veed, at det er saligere at give end at modtage, han haver fattet Livets Forskjellighed, men ogsaa for sin Deel forsonet den ved at give med Glæde og ved at have sin Salighed i at give. Dog bliver Forskjellen tilbage, hvis ikke Den, der maa modtage, fornemmer en lignende Salighed. Skulde han ikke det? Skulde Den, der blev forsøgt i en vanskeliger Strid, ikke have en lignende Løn, og det er dog i Sandhed større at modtage end at give, det vil sige, hvis begge Dele ssee paa den rette Maade. Saa lader os da nu betragte det apostoliske Ord for at see, om dette ikke udtrykker Ligheden. Den, der giver, tilstaaer, at han er ringere end Gaven; thi det var jo denne Bekjendelse, som det apostoliske Ord med Glæde modtog af den Enkelte som frivillig eller afnødte ham som ufriwillig. Den, der modtager, han bekjender, at han er ringere end Gaven; thi det var denne Tilstaaelse, som Ordet gjorde til Betingelse for at opløfte ham, og denne Tilstaaelse lyder jo ogsaa ofte i Verden i al sin Ydmyghed. Men naar Den, der giver, er ringere end Gaven, og Den, der modtager, er ringere end Gaven, saa er jo Ligheden tilveiebragt, Ligheden nemlig i Ringhed, Lighed i Ringhed overfor Gaven, fordi Gaven er ovenfra, og derfor ikke egentlig tilhører eller ligemeget tilhører begge, det vil sige den tilhører Gud. Ufuldkommenheden laa da ikke i, at den Trængende modtog Gaven, men i at den Rige besad, hvilken Ufuldkommenhed han hævede derved, at han bortskjenede Gaven; nu tilveiebragtes Ligheden, ikke derved, at den Trængende besad Gaven, men derved, at Gaven ikke mere tilhørte den Rige som Eiendom, thi han havde jo skjenket den Trængende den; og heller ikke tilhørte den Trængende som Eiendom, thi han havde jo modtaget den som Gave. Naar den Rige takker Gud for Gaven, og for at der forundtes ham Leilighed til skjont at bortgive den, saa takker han jo for Gaven og for den Fattige; naar den Fattige takker Giveren for Gaven

og Gud for Giveren, saa takker han jo ogsaa Gud for Gaven; altsaa er Ligheden tilstede i Taksigelsen til Gud, Ligheden overfor Gaven i Taksigelsen. Dette er uden Vanstuelighed og let at fatte; forsaavidt Vanstueligheden stundom frister et Menneſte, da er det fordi de jordiske Gaver, paa hvilke vi desto værre nærmest tænke, naar vi minde om Forskjellen mellem at kunne give og at maatte modtage, i sig ere saa ufuldkomne, og derfor have denne Ufuldkommenhedens Magt til at gjøre Forskjel. Jo fuldkomnere Gaven derimod er, desto tydeligere og uomtvisteligere viser ogsaa strax Ligheden sig. Men det er jo den gode og fuldkomne Gave, om hvilken vi sige, at den er ovenfra, men den eneste gode og fuldkomne Gave, et Menneſte kan give, er Kjærlighed, og om den have jo alle Menneſter til alle Tider bekjendt, at den haver sit Hjem i Himlen og kommer ned herovenfra. Vil et Menneſte ikke modtage Kjærligheden som en Gave, da see han til, hvad han faaer, men modtager han den som en Gave, da ere Giveren og Modtageren ikke til at adskille i Gaven, begge gjort væsentligen og fuldelig lige overfor Gaven, saaledes, at kun den jordiske Forstand i sin Ufuldkommenhed kan tvetydige, hvad der betyder eet og det Samme. Og jo mere et Menneſte afvæmner sin Sjæl fra at forstaae det Ufuldkomne til at fatte det Fuldkomne, desto mere vil han tilegne sig den Forklaring af Livet, der trøster medens det er Dag, og som bliver hos ham, naar Natten kommer, naar han ligger glemt i sin Grav, og selv har glemt hvad Møl og Røst har fortæret, og menneſkelig Kløgt udfundet, og dog skal have en Tanke, der kan udfylde ham den lange Tid, der ikke vil vide af den Forskjellighed, med hvilken han bekymredes, men kun om den Lighed, der er ovenfra, den Lighed i Kjærlighed, som bliver og som er det eneste Blivende, den Lighed, der ikke tillader noget Menneſte at være det andets Skyldner, uden, som Paulus siger, i dette One at elske hverandre.

---

## At erhverve sin Sjæl i Taalmodighed.

J Eders Taalmodighed erhverver Eders Sjæle.  
Luc. XXI, 19.

Den rige Fugl kommer jufende, kommer brusende; den fattige Fugl — og Taalmodighed er en fattig Fugl, der ikke kommer med udbortes Miner og Gebærder, men som en sagte Luftning og en stille Vands ufortrængelige Væsen. Og Taalmodighed er en fattig Kunst og dog er den saare lang. Hvo lærte den ret af Livet, hvo havde Taalmodighed dertil? Hvo lærte et andet Menneſke den paa den rette Maade, af, der var maaſkee Den, der lærte en Anden Taalmodighed ſaa ſaare godt, derved at han ſelv var ſaare utaalmodig! Hvo talte retteligen om den, at han ikke forraſter ſig i Udtrykkets Utaalmodighed og i Vendingens Skyndſomhed? Hvo hørte Talen om den paa den rette Maade, at han ikke forſtod Talen og nu utaalmodigen fordrede en ny Tale, og ſaaledes vel fattede Taalmodigheden og Talen derom, men ikke fattede, at ſaaledes var den ikke at forſtaa!

At erhverve ſin Sjæl i Taalmodighed, er dette Ord, ſom altid vel kom ubeleiligt, ikke iſtand til paa eengang at dræbe enhver driſtig Forventning, der længeſ efter navntundig Jdræt, efter begeiſtret Daad, efter Kamp og Strid, hvor Lønneſ vel er uviſ, men ogſaa herlig; er dette Ord ikke for den Vldre, hvad en Faders Stemme er for Barnet, naar den kalder ham fra den larmende Leeg, hvor han var Konge og Keiſer, til den

stille Taalmodigheds Gjerning, ja, er det ikke endnu mere ængstende, da det vil udstrække sig over hele Livet, og ikke saaledes lade sig spøge med, som var det kun stundom Alvor. Dersom dog Den, der haver sagt det, vidste hvad der gavner et Menneske, dersom han, hvilket jo er Tilfældet, har sagt det, idet han ved samme Feilighed mindede om, at Odelæggelsens Vederstyggelighed skulde med sin Hvirvel oprøre Livet fra dybeste Grund, og altsaa netop give Anledning til store Bedrifter og navnkundig Daad, saa lader os, naar vi mene at forvisjes om, at Ordet ikke gavner ja sammenkrymper Sjelen, have idetmindste Taalmodighed til at troe, at Feilen ligger deri, at vi ikke rettelig forstaae Ordet, og at det er vor Feil, at Det synes saa smaaligt, hvad Ordet gjør, at det istedetfor at give ethvert Menneske sin Sjæl og den ganske Verden som Bytte for dens Higen og Stræben, fratager ham den ganske Verden og dens Herlighed, som den han aldrig skal gribe, ja fratager ham endogsaa hans Sjæl, for at lade ham erhverve den i Taalmodighed.

Saa lader os da idetmindste have Taalmodighed til at troe Ordet; Taalmodighed til ikke at udsætte Overveielserne til en beleiligere Tid, til ikke, selv manglende denne Egenkab, at bede Ordet have Taalmodighed; Taalmodighed til at adskille for atter at forene, hvad der er uadskilleligt forenet.

„At erhverve sin Sjæl.“ Gier da et Menneske ikke sin Sjæl, og kan dette være den sande Anviisning til Salighed, der istedetfor at lære et Menneske ved sin Sjæl at erhverve den ganske Verden, lærer ham at benytte sit Liv til at erhverve sin Sjæl? Et Menneske fødes nøgen og bringer Intet med sig ind i Verden, og hvad enten Betingelserne for Livet staae som venlige Skikkelser, der have Alt i Beredskab, eller han selv møjsommelig maa opdage dem, saa maa dog ethvert Menneske paa en eller anden Maade erhverve Betingelserne for sit Liv. Om denne Betragtning end gjorde en Enkelt utaalmodig og derved uduelig til Alt, saa vide dog de bedre Mennesker at fatte dette, og at fatte sig deri, at Livet maa erhverves og at det maa erhverves i Taalmodighed, hvortil de formane sig selv og Andre,

fordi Taalmodighed er en Sjælens Styrke, der er ethvert Menneske fornøden til at opnaae sit Ønske i Livet. At Vandringmanden, der gaaer til sit fjerne Maal, ikke forhaster sig i Begyndelsen, men hver Gang det lakker ad Aften, taalmodigen udhviler sig, at han den følgende Dag kan fortsætte Vandringen — at Den, der bærer en tung Byrde, ikke forløfter sig i Begyndelsen, men stundom sætter Byrden ned og sig selv ved Byrdens Side, til han faaer ny Kraft til at bære den — at Den, der dyrker sin Jord taalmodigen, venter paa sildig Regn og tidlig Regn til Høsten kommer — at Den, der erhverver sit Udkomme ved at kjøbslaae, sidder hos sine Vare og venter taalmodigen, til Kjøberen kommer og til han kommer med Betalingen — at Den, der udspænder sit Net efter Fuglen, venter Dagen igjennem til Aftenstunden, og da sidder taalmodigen ved sit Net uden Bevægelse til Fuglen kommer — at Den, der henter sin Føde fra Havsens Bund, sidder med sin Snoer taalmodigen den lange Dag — at den Moder, der vil erhverve sig Glæde af sit Barn, ikke begjerer, at det skal hurtigen opvoxe, men venter taalmodigen i søvnløse Nætter og bekymrede Dage — at Den, der vil vinde Menneskenes Gunst, arbejder aarle og silde og forspilder sig den ikke ved Utaalmodighed; at Den, der vil tale til Menneskene, om hvad der synes dem ligegyldigt, ikke forraster sig i Begyndelsen og siden aflader, men vedbliver at tale og venter taalmodigen — dette forstaae Menneskene: at det nu engang er saa og de finde sig deri; at det er godt og gavnligt, at det er saa, og de lade sig danne derved, og de gibe i deres Betragtning af Livet denne Udfærd Fortrinet for den vilde, ustyrlige Opbluszen, der Intet udretter, men kun afstedkommer Forvirring og Skade. Betingelsen, om hvilken de tale, er udenfor Mennesket, og Betingelsen for, at han ved den naaer Ønsket, er Taalmodighed, saaledes, at han ikke egentlig vinder Taalmodigheden, men vinder det Attraaede. Saaledes er der faare mange og faare forskellige Betingelser, men er da Sjelen saaledes en Betingelse? Saa er det da for Lidet sagt, at sige, Mennesket kommer nøgen til Verden, og eier Intet i Verden,

naar han end ikke eier sin egen Sjæl? Var den foregaaende Betragtning istand til at gjøre en Enkelt utaalmodig og uduelig til at leve, ja hvorledes skulde denne Betragtning ikke ligesom fra Grunden af gjøre Enhver utaalmodig? hvad er der saa at leve for, naar man i sit hele Liv skal erhverve den Forudsætning, der i sin dybeste Grund er Livets Forudsætning, ja hvad vil dette sige? — Saavidt hjalp da Taalmodigheden os, at det Ord, der i sin Korthed syntes saa affkrækkende, saa ubetydeligt, neppe værdt at agte paa, nu i sin Korthed viser sig saa betydningsfuldt, at det snarere frister paa en anden Maade, som var det uudgrundeligt. Og er det ikke ængstende at betræde denne Vej, hvor man vel strax og hvert Dieblit seer Maalet, men aldrig seer det naaet, ikke som Vandrerer dog kommer til Maalet, ikke som Den, der bærer Byrden, vinder hen til Bestemmelsen; hvor man aldrig saa at sige kommer af Stedet, ikke som Vandrerer nu seer en Omgivelse, nu en anden, ikke som Den, der bærer Byrden, nu taber et Stykke af Syne, nu et andet; hvor man ingen Forandring seer, ikke som Den, der kjøbslaaer, snart seer et Menneske, snart et andet, ikke som Den, der fanger efter Fugle og Fiske, snart seer een fangen, snart en anden, men bestandig kun seer sig selv; hvor man ikke som Den, der vil vinde Menneskenes Gunst, snart hører Jublen, snart Mishaget, snart mange Stemmer, snart enkelte, men kun hører en eneste Stemme, for hvis Sandhed man næsten skjælver, fordi det er, som hvis man eengang hørte den, undslap man den aldrig mere, hverken i Tid eller Ewigheid; hvor man, saa at sige, aldrig erhverver Noget: ikke at naae Maalet, ikke at aflægge Byrden, ikke den rige Høst, ikke Rigdom, ikke en herlig Sangst, ikke Barnets Lykke, ikke Menneskenes Gunst, ikke at have gavnet Andre, men kun erhverver sig selv, en Belønning, der er saa liden, at selv det lidet Barn, der dør i Fødselens Dieblit, eier tilsyneladende det Samme; hvor man Intet vinder, der kan indbyde Menneskene til glad Deeltagelse, fordi man kun vinder sig selv, det er: vorder bedraget, som Kjøbmanden jo var det, hvis der Ingen kom i hans Bod den ganste

Dag, og man da vilde sige til ham, nu haver Du lært Laalmodighed, eller som Fiskeren, der havde fisket den ganske Dag og Intet faaet. Eller vilde en saadan Ombæltning i Tanke og Tale ikke være end besynderligere end det Besynderlige, at Livet forandrer sig saaledes for et Menneske, at det Haandgribelige, der var ham det Viseste af Alt, bliver det Tvivlsomme, og det Aandelige, der stufede ham ved sin Fjernhed, bliver det Viseste, uendelig visere end det Haandgribelige?

Dog dersom et Menneske eier sin Sjæl, saa behøver han jo ikke at erhverve den, og dersom han ikke eier den, hvorledes kan han da erhverve den, da Sjelen selv jo bliver den sidste Betingelse, der forudsættes ved enhver Erhverven, altsaa og ved at erhverve Sjelen. Skulde der da gives en saadan Gien, der netop betegner Betingelsen af at kunne erhverve den samme Gien? I udbortes Forstand gives der ingen saadan Gien. Thi Den, der eier det Udbortes, han behøver ikke at erhverve det, ja han kan end ikke gjøre det. Han kan bortgive det, han eier, og da see, om det vil lykkes ham at erhverve netop det Samme igjen, han kan benytte det, han eier, til at erhverve noget Nyt, men han kan ikke paa samme Tid eie og erhverve det Samme. Skal der være Tale om en saadan Gien, da maa den findes i det Udbortes. Findes den ikke i det Udbortes som saadant, findes den eiheller i det Timelige som saadant; thi egentlig var det nærmere bestemmet Timeligheden, der gjorde det umuligt at eie og erhverve det Udbortes paa eengang, fordi det, der er i Dieblicket, enten er eller ikke er, og er det, saa erhverves det ikke, og erhverves det, saa er det ikke. En Selvmodsigelse, som det vilde være, at udjige begge Dele, fatter Timeligheden hverken som Gaade eller som Oplosning paa Gaaden. I det Ewige ligger heller ingen saadan Selvmodsigelse, dog ikke fordi det som det Timelige enten er eller ikke er; men fordi det er. Det Ewige er ikke enten et Giet eller et Erhvervet, men er kun et Giet, der ligesaa lidet kan erhverves som tabes. I det Udbortes maa da denne Selvmodsigelse være at søge, hvis ellers noget-



steds, men det Indvortes er jo netop i sit almindeligste Udtryk: Sjelen. I Sjelen maae vi da søge, hvad vi i Anledning af det Ord: at erhverve sin Sjæl, gik ud for at finde. Sjelen er da Modsigelsen af det Timelige og det Evige, og derfor kan her det Samme eies og det Samme erhverves og paa samme Tid. Ja hvad mere er, er Sjelen denne Modsigelse, kan den kun eies saaledes, at den erhverves, og erhverves saaledes, at den eies. Den samme Modsigelse kan ogsaa udtrykkes paa en anden Maade. Den, som kommer nogen til Verden, eier Intet, men den, der kommer til Verden i sin Sjæls Nøgenhed, han eier dog sin Sjæl, det er som den, der skal erhverves, har den ikke uden for sig som noget Nytt, der skal eies. Hvis det ikke var saa, hvis ikke den tilsyneladende tomme Tanke, eller dette Udtryk for Tomhed: Sjæls Nøgenhed endnu var Sjelen, saa lod den sig ikke eie og ikke erhverve anderledes end det Udvortes eies og erhverves, hvor begge Dele dog i dybere Forstand er en Skuffelse, fordi det, der erhverves, kan tabes, da det ikke eiedes, og det, der eiedes, kan tabes, da det ikke erhvervedes. Derimod er det, der betrygger mod, at Sjæls Besiddelse skulde være en Skuffelse, netop dens Erhvervelse, og det, der borger for, at dens Erhvervelse ikke er en Skuffelse, netop det, at den eies iforveien.

Forsaavidt da et Menneske skal erhverve sin Sjæl, da eier han den ikke. Hvo er da Den, der eier den; thi forsaavidt den er til, hvilket den jo er, da den skal erhverves, maa den jo tilhøre Nogen, om end saaledes, at den kan erhverves, ikke som det Udvortes erhverves, men saaledes, at Den, der erhverver den, erhverver sin Eiendom. Den, der skal erhverve Verden, antages jo at eie sin Sjæl, skulde det ikke ogsaa være ombendt saa, at Den, der skal erhverve sin Sjæl, eier den ganske Verden; og som den, der vil erhverve Verden, efterhaanden giver sin Sjæl hen til Bytte for Verden, saaledes maa den, der erhverver sin Sjæl, have Noget, han giver isteden, og hvad kan dette være andet end Verden? Hvad da Menneskene tragte efter: at eie Verden, det var et Menneske i sit første Dieblit aller nærmest

ved, da hans Sjæl var fortabt i den, og eiede Verden i sig, som Bølgeslaget eier Havets Uro og dybe Grunden i sig, og ingen anden Hjertebanken kjender end den, der er Havets uendelige. Vel mene Menneskene, at den Gien af Verden, om hvilken de tale, er en ganske anden. Men dette er kun et Bedrag. Thi Verden kan kun eies derved, at den eier mig, og saaledes eier den igjen Den, der har vundet Verden, da Den, der paa nogen anden Maade eier Verden, eier den som det Tilfældige, som det, der kan formindskes, forøges, tabes, vindes, uden at hans Eiendom væsentlig forandres. Derjom han derimod eier Verden saaledes, at Tabet af den kan formindskes hans Eiendom, da eies han af Verden. Eller synes dette spidsfindigt? Mon ikke snarere den blev spidsfindig i Verdens Tjeneste, der ikke kunde eller ikke vilde forstaae det? Mon dette ikke er Verdens List, at den indbilder Mennesket, at hvis han eier den, da betyder dette ikke, at han eies af den; skulde Verden være mindre klog end han, skulde den tilbyde sig til et Menneske, som den jo gjør, uden at vide, at den vandt mest, naar et Menneske vandt den? Det Ufuldkomne kan ikke eies af et Menneske som hans eneste Eiendom, uden at dette skeer saaledes, at han eies deraf, thi naar et Menneske blot vil være udbortes, verdslig, timelig, da er Verden og Timeligheden ubetinget mægtigere end han? Gie det kan derfor kun et Menneske i Sandhed derved, at han opgiver det, hvilket jo betegner, at han ikke eier det, om han end eier det. Det Fuldkomne kan et Menneske eie, idet han tillige eier sig selv, uden at hans Gien deraf er en Opgiven, da den tvertimod er en Fordyben i det.

I første Dieblik er da et Menneske der, hvorhen Menneskene senere hige som til det Herlige; han er fortabt i Verdenslivet, han eier Verden, det vil sige han eies af den. Men i samme Dieblik er han forskjellig fra den hele Verden, og han fornemmer en Modstræben, der ikke følger Verdenslivets Bevægelser. Vil han nu erhverve Verden, da maa han overvinde denne Uro, indtil han atter forsvinder som Bølgeslaget i Verdenslivet, da haver han vundet Verden. Vil han derimod erhverve

sin Sjæl, da maa han lade denne Modstræben blive tydeligere og tydeligere og deri erhverve sin Sjæl; thi hans Sjæl var netop denne Forstjællighed: den var Verdenslivets Uendelighed i sin Forstjællighed fra sig selv.

Forfaavidt han da erhverver sin Sjæl, eier Verden den. Men Verden eier den ikke med Rette, da den er hans Eiendom. Denne Modsigelse udtrykker Verden i sin Falskhed saaledes, at han eier Verden. Hans Erhverven er da en lovlig Erhverven, forsaavidt han erhverver sin Eiendom. Men hvis Eiendom er da hans Sjæl? Den er ikke Verdens, thi en ulovlig Eiendom er ingen: den er ikke hans, thi han skal jo erhverve den. Altsaa maa der endnu være en Eier. Denne Eier maa eie hans Sjæl som retfærdigt Guds, men maa dog ikke eie den anderledes, end at han selv kan erhverve den som sin lovlige Eiendom. Denne Eier kan derfor ingen Anden være end det evige Væsen, end Gud selv. Her viser den samme Selvmodsigelse sig som den mellem at eie og erhverve det Samme i det samme Dieblif. Det lod sig ikke gjøre med det Udvortes og Timelige. Saaledes lader heller intet Udvortes og Timeligt sig eie af Flere paa eengang; men eies bestandig kun af Een. Vil man sige, at Verden eier det, saa eies det ikke af nogen Anden; vil et Menneske mene, at han eier det, da eies han af det; eier han det virkelig, da eier han det som noget Opgivet, og eier det altsaa ikke, og dog eier Verden det heller ikke, saaledes, at det Udvortes og Time- lige først er blevet hvad det skal være, naar der slet Ingen eier det, eller naar det er blevet ligegyldigt. Det Evige kan heller ikke eies af Flere; thi det kan kun eies af Een, af samme Grund som den, at det ikke baade kan eies og erhverves.

Hvad Menneskene daarligt og utaalmodigen hige efter som det Høieste, uden ret at vide, hvad de ville, hvad der ind- gyder Forfærdelse, naar man bliver Vidne til, at det er lyk- kedes et Menneske: at vinde Verden og at have vundet den, det er det, hvormed Mennesket begynder og saa langt fra at være Maalet, at det er det, han skal forlade. Hans Sjæl er en Selvmodsigelse mellem det Udvortes og det Indvortes, det

Timelige og det Evige. Den er en Selvmodsigelse, thi det, hvorved den er hvad den er, er netop, at den i sig vil udtrykke Modsigelsen. Hans Sjæl er derfor i Modsigelse og er Selvmodsigelse. Derjom den ikke var i Modsigelse, var den fortabt i Verdenslivet, derjom den ikke var Selvmodsigelse, var Bevægelsen umulig. Den skal paa eengang eies og erhverves, den tilhører Verden som ulovlig Eiendom, den tilhører Gud som sand Eiendom, den tilhører ham selv som Eiendom, det er som den Eiendom, der skal erhverves. Han erhverver da altsaa, hvis han virkelig erhverver, sin Sjæl fra Verden, af Gud, ved sig selv.

Saa var det da en Daarlighed og en Utaalmodighed at ville erhverve Verden, en Stræben efter at vorde det Ufuldkomne, man allerede var, en fortvivlet Tragten efter at forsikre sig, hvad man allerede var, saaledes at det blev vanskeliggere og vanskeliggere nogensinde at frelses ud deraf. Saa var da det at erhverve sin Sjæl en Opgave, der forkyndte Strid med hele Verden, idet den begyndte med at lade et Menneske være ved hin jordiske Hagens Maal, eie den ganske Verden for at bortgive den, en Strid, der bragte et Menneske i det inderligste Forhold til Gud, en Strid, der lovede ham sig selv i evig Forstaaelse med Gud, lovede ham Erhvervelsen, ikke af det Udvortes, hvilket ikke væsentlig kan eies af Noget, og paa Grund af denne Ufuldkommenhed og tiltrods for den gjør Enhver, der kommer til egentlig at eie det, paa en eller anden Maade til Skyldner, men Erhvervelsen af det, der væsentlig kan eies, der ikke tilhører nogen anden Sjæl i Verden, der ikke ved at erhverves gjør ham til Skyldner ikke til Nykken eller Skjebnen eller Tilfældet eller Menneskene eller Venner eller Fiender eller Verden, da han tvertimod i denne Erhverven udfrier sig af sin Gjæld til Verden ved at give Verden hvad Verdens er, og kun bliver Guds Skyldner, hvilket ikke er at være Skyldner, da Gud er den ene Gode og giver Muligheden selv af at blive hans Skyldner. Skulde der være Noget utaalmodig nok til ikke at ville fatte denne Herlighed, om han endnu ikke havde Taalmodighed til at erhverve?

„I Taalmodighed.“ Ordet siger ikke ved eller formedelst Taalmodighed, men „i“ Taalmodighed, og antyder herved, at Betingelsen staaer i et særligt Forhold til det Betingede. Vel behøvede Kjøbmanden ogsaa Taalmodighed og Fiskeren, men behøvede tillige adskilligt Andet, behøvede Indsigt og Erfaring, Vare og Redskaber. Vil han uden dette eller uden at forstaae sig derpaa, sidde i Taalmodighed og vente, vil han mene, at det, at forstaae sig paa Taalmodighed, var tilstrækkeligt for at erhverve sit Udkomme og sin Fangst, saa vil han jo snart finde sig bedraget. Hvis Den derimod, der vil erhverve sin Sjæl, ikke vil forstaae, at naar han vandt Taalmodighed, han da vandt, hvad han behøvede, hvad der var mere værd end al anden Binding, saa vil han aldrig komme til at erhverve den. Det viser sig allerede her, hvor betrygget denne Erhvervelse er, fordi den er i dyb Forstand saa underfundig, at den vinder, jo mere Verden bedrager. I denne Erhverven er nemlig Betingelsen tillige Gjenstanden, og afhænger ikke af noget Udvortes. Derfor bliver Betingelsen, naar den har tjent til Erhvervelsen, som det Erhvervede, ikke som naar Kjøbmanden har solgt sine Vare og Fiskeren fanget sin Fisk, han da lægger Taalmodigheden fra sig ligesom Redskaberne for at glæde sig ved det Erhvervede.

I det Udvortes er Taalmodighed noget Tredie, der kommer til, og menneskelig talt var det jo bedre, om den ikke behøvedes; somme Dage behøves den mere, somme mindre, alt efter som Lykken er, hvis Skyldner han bliver, selv om han erhvervede nok saa lidet, thi kun naar han vil erhverve Taalmodigheden, da bliver han Jogens Skyldner. Om Menneskene derfor end i det udvortes Liv anprise Taalmodigheden, saa er og bliver den dog en Byrde. Saaledes tager Vandringssmanden en Stav i sin Haand. Han negter ikke, at den er en Tvingde, og at han forsaavidt har mere at bære paa end ellers, men han beregner, at Staven vil understøtte ham paa Vandringen saa meget, at Bindungen bliver større, og hans Gang lettet. Dersom Een kunde overbevise ham om, at det ikke var saa, da vilde han ikke tage en Stav med sig, ligesom han nu lægger den fra sig ved

Maalet. Dersom det gjaldt ogsaa for Den, der vil erhverve sin Sjæl, at Betingelsen kan falde bort for det Betingede, da var Tugen saaledes bedragen som han; thi Betingelsen var netop den Tien af Sjelen, der gjorde Sjelen's Erhvervelse mulig; hvis det altsaa var muligt, at han, idet han havde erhvervet sin Sjæl, kunde tabe Betingelsen, saa havde han ogsaa tabt det Erhvervede.

I det Udvortes er Taalmodighed en Betingelse, der anprises, da nu Verden eengang er saaledes, og da Erfaringen har lært, at den i Betragtning heraf er fornøden. Med fuld Sikkerhed som det ene Fornødne lader den sig ikke anbefale i det Udvortes; thi maaskee skulde Utaalmodighed stundom gavne mere og fremskynde Erhvervelsen af det Uttraaede. Da nemlig det Udvortes som Gode er tvivlsomt, kan enhver Betingelse for dets Erhvervelse ogsaa kun være en tvivlsom, og dette er den yderlige Efterfølge af Ufuldkommenheden, at der gives ingen Sikkerhed, der med fuld Sikkerhed kan forjikke den. Det Fuldkomne derimod kan med fuld Sikkerhed erhverves, fordi det kun erhverves ved at vorde indensfor sin egen Forudsætning. Maaskee var der den Kjøbmand, der ved sine utaalmodige Planer hurtigt berigede sig, medens en anden ventede forgjæves med Taalmodighed; thi den daarlige Sæd voger ogsaa i Utaalmodighed; men den gode Sæd voger kun i Taalmodighed. Dog deri voger den ogsaa, denne Sikkerhed kan ingen Tvivl eller Erfaring naae. „Den voger i Taalmodighed.“ I dette Ord er atter Betingelsen og det Betingede uadskillelige, og Ordet selv antyder Dobbeltigheden og Genheden. Den, der voger i Taalmodighed, han voger jo og forfremmes; hvad er det da i ham der voger? det er Taalmodighed; Taalmodigheden i ham voger altsaa, og hvorved voger den? ved Taalmodighed. Naar Den, der erhverver sig selv, blot er taalmodig, saa voger han nok i Taalmodighed. Den ene Gang betyder Ordet det, hvori et Menneske voger, som hvis man vilde sige, han voger i Yndest, i Rigdom, den anden Gang betyder det det, hvorved han voger, som hvis man vilde sige, ved Klogskab, ved Benner's Raad og Bistand.

„At erhverve sin Sjæl i Taalmodighed.“ Naar vi lægge Ordet sammen, og da overveie, hvorledes et Menneske skal kunne efterkomme det, da er det Første, der fordrer, at han har Taalmodighed til at forstaae, at han ikke eier sig selv; at han har Taalmodighed til at forstaae, at en Erhvervelse af sin egen Sjæl i Taalmodighed er en Taalmodighedens Gjerning, og at han derfor ikke bør agte paa den Videnskab, der med Kette kun mener, at kunne voge i Utaalmodighed. Dette indskræper Ordet paa en dobbelt Maade ved i sin Korthed at indeholde en fordoblende Gjentakelse. Det formaner at erhverve sin Sjæl „i Taalmodighed“ og det formaner at „erhverve“ den. Dette Ord alene indeholder en Formaning til Taalmodighed. Det siger ikke: grib Din Sjæl, som var det et Dieblifs Sag, som før Sjelen Gen forbi og det gjaldt nu at gribe Diebliffet og Sjelen, men dermed var ogsaa Alt enten tabt eller vundet. Det siger heller ikke „frels Din Sjæl“, et Ord, som Skriften ellers oftere bruger med sit hellige Alvor. Og det er jo ogsaa vist, at Den, der erhverver sin Sjæl, han frelser den ogsaa. Men Ordet at frelse sin Sjæl fæster ikke saaledes Sindet paa Taalmodigheden, og kunde let vække Tanken om en Skynding, i hvilken Alt maatte afgjøres. At erhverve sin Sjæl boier derimod Sindet strax hen paa den stille, men utrættede Virken. Dette viser sig end tydeligere og ved Mod sætningen end alvorligere, naar vi betænke, at Ordet er sagt i Forbindelse og Fortgang med en Skildring, der med rystende Træk fremhævede det Forfærdelige, der skulde komme over Jerusalem som var det hele Verdens Undergang, da der skulde skee Dagn i Sol og Maane og Stjerner, og Havet og Bølgerne bruse, og Himlens Kræfter røre sig, da, hvis ellers nogenfinde, det var Diebliffet til at formane Enhver, at frelse sin Sjæl. Dog bruges Ordet: „erhverver Eders Sjele i Taalmodighed.“ Lader der sig tænke nogen mere ophøiet Mod sætning, eller er det ikke den Stund, paa hvilken Formaning forklæres i himmelsk Herlighed. Elementerne opløse sig, Himlen sammenrulles som et Klædebon, Tilintetgjørelsens Afgrund aabner sit Svælg og brøler efter Bytte, Fortviølel-

fens Skrig lyder allevegne fra, selv den livløse Natur vaander sig i Angest — dog, den Troende trænger sig ikke kæmpende frem for at finde Frelse, men medens Intet har Bestaaen, medens selv Bjerget vaklende forlader sin Plads, hvor det stod urokket i Martusinder, da forbliver han i Stilhed, og erhverver sin Sjæl i Taalmodighed; medens Menneskene skulle forsmægte af Frygt og de Tings Forventelse, som skulde komme.

Hvad der da allerede er udhævet ved det Ord: erhverve, det indskræpes end mere indtrængende ved det Tilføiede: i Taalmodighed, ja Ordet selv i sin Heelhed er ligesom et Billede paa den hele Erhvervelse, at denne gaaer for sig ligesom Ordet gaaer frem i sit Udtryk, det er, at det Hele er en Gjentagelse. Der er ikke Tale om at erobre, at jage og gribe efter Noget, men om at blive stillere og stillere, fordi det, der skal erhverves, er der inde i Gen, og Nøden er, at man er uden for sig; fordi det, der skal erhverves, er i Taalmodigheden, ikke skjult i den saaledes, at Den, der taalmodigen ligesom afbladede Taalmodigheden, nu fandt det inderst inde, men saaledes, at det er Taalmodigheden selv, i hvilken Sjelen i Taalmodighed spinder sig ind og derved erhverver den og sig selv.

Naar man da vil begynde paa denne Erhverven, da jordreder, at man har Taalmodighed til at begynde saaledes, at man i Sandhed bekjender sig selv, at det er en Taalmodighedens Gjerning. Begynder man ikke saaledes, da kommer man aldrig til at erhverve, da denne Erhverven, ikke som en jordisk Erhverven en tidlang kan vise sig at være uden Binding, men den tvertimod er en Taben, tilshneladende idetmindste saa, og der derfor hører Taalmodighed til at ville begynde paa den, da den, hvilket netop er det Gidsende og for Utaalmodigheden Pirrende, dog erklærer sig selv for en Erhverven. Hvad er den hele Binding, om hvilken der tales? Det er at faae sin Sjæl som den er, men saaledes synes det jo netop, at man har den fra Begyndelsen. Her er ikke Tale om at lægge Noget til Sjelen, men om at tage Noget fra den, det vil sige, Noget, den tilshneladende eiede.



Men gives der da ingen anden Maade, paa hvilken et Menneske kan gribe sin Sjæl? Kan han ikke fravrifte den hiin Magt, der ulovligt eiede den? Hvorved vil Sjelen gjøre dette, uden ved sig selv. Men den eier jo ikke sig selv, siden den vil gribe sig selv. Er desuden ikke hiin Magt den stærkere, siden den har kunnet sætte sig i Besiddelse af hans Sjæl. Hvilket er nu altid den Svageres Vaaben? Det er Taalmodighed. Men maa han da ikke eie sin Sjæl for at have Taalmodigheden, i hvilken han erhverver den? Ingenlunde; thi Taalmodigheden bliver til under Erhvervelsen, i hvilken han ikke, som han maa antages, hvis han skulde bruge Kraften, bliver stærkere og stærkere, men i hvilken han tilhyneladende bliver svagere og svagere. Netop fordi Verden ulovligt eiede hans Sjæl, maa den yderligere Efterfølge heraf, samt af at Verden virkelig er den Stærkere, være den, at han bliver svagere og svagere i Forhold til Verdenslivet. Derjom Sjelen ikke var Forskjelligheden fra Verdenslivet, vilde den aldrig kunne erhverves, men da den dog tilhører Verden, kan Erhvervelsen ingen anden Forudsætning have end den intetfigende: Taalmodighed, og denne igjen saaledes, at den ikke er, men vorder.

I Taalmodigheden affinder Sjelen sig med alle sine Giere, med Verdenslivet, idet den lidende erhverver sig selv fra det, med Gud, idet den lidende modtager sig selv af ham, med sig selv, idet den selv beholder hvad den paa samme Tid udgiver til begge, uden at Nogen kan tage det fra den: Taalmodigheden. Med Magt kan Sjelen Intet faae; thi den er netop i fremmed Magt. Var Sjelen paa nogen anden Maade fri, da var den ikke Selvmodsigelsen i Modsigelsen mellem det Udvortes og det Indvortes, det Timelige og det Evige. Denne Selvmodsigelse udtrykkes her igjen, at Sjelen er stærkere end Verden ved sin Svaghed, og at den er svagere end Gud ved sin Styrke, at den Intet kan erhverve, med mindre den vil bedrages, uden sig selv, og sig selv kan den kun erhverve ved at tabe.

„Men hvad er da et Menneskes Sjæl?“ Derjom Du spørger saaledes i Utaalmodighed en Anden, da vil Du neppe finde

Svaret, ei heller er Du, som det synes, paa den rette Vei. Eller er dette ikke en Aabenbarelse af Utaalmodigheden, at eet Menneske haster frem for at forklare alle Andre, hvad Sjelen er, og at et andet Menneske utaalmodigen venter paa, at han skal forklare det, at den Hørende utaalmodigen fremskynder den Talendes Forklaring, og da atter bliver utaalmodig, fordi den ikke synes ham tilstrækkelig? Eller var det derover han burde blive utaalmodig, eller var det ikke snarere ganske i sin Orden, og en Lykke, at det var i sin Orden, at ikke den Talende skulde ved sit Ord udelukke ham fra at erhverve sin Sjæl i Taalmodighed? Eller var det ikke snarere det, han burde blive utaalmodig over, at han var saa utaalmodig, og nu beslutte sig paa, af Utaalmodighedens Frugt at lære at ville begynde med Taalmodighed.

Det at vide hvad et Menneskes Sjæl er, hvad dette vil sige, er endnu saare langt fra Begyndelsen paa at erhverve sin egen Sjæl i Taalmodighed, og er en Biden, der ogsaa deri viste sin Forskjel fra hiin Erhverven, at den voger ogsaa i Utaalmodighed. Og om denne Biden end kan have sin Betydning, den bedrog dog ofte et Menneske netop som Verden gjør det, at han troede at eie den, medens det var hans Biden, der eiede ham.

„Men naar et Menneske skal erhverve sin egen Sjæl, da maa han jo kjende den, inden han begynder.“ Vel er dette saa, netop fordi Den, der kjender sin Sjæl, derfor endnu ikke har erhvervet den; men netop derfor er det ogsaa saa, at han, naar han ikke begynder at erhverve den, ikke kjender den. Selv om han kunde erkjende den fuldelig, førend han erhvervede den i Taalmodighed, saa vilde dog denne Besiddelse i Erkjenden kun være en Besiddelse, der var ligesom hiin første Gien Betingelsen for, at han kunde erhverve den i Taalmodighed. Derfor er enhver Erkjenden, der ikke vil staae i Forhold til en Erhverven, ufuldstændig og mangelfuld, thi han veed jo ikke endnu, hvorledes han vorder; da han vorder ved Erhvervelsen; og bliver selv i Følgeskab med Erhvervelsen mangelfuld; thi „endnu vide vi ikke, hvorledes vi skulle vorde.“

Den, der erkjender sin Sjæl, han seer sig i et Speil; men dette Syn kan han glemme, som Apostelen Jacob siger, og derfor lader det sig og anvende her, hvad han fremdeles siger: „at den rette Ordets Hører er den, der gjør det.“ Saa længe han blot hører Ordet, da er han uden for det, og naar Forkynnderen tier, da hører han Intet, men naar han gjør Ordet, da hører han bestandig, hvad han selv forkynnder for sig selv. Og enhver blot Høren af Ordet er uendelig langt ufuldkomnere end Udførelsen, ikke blot fordi Udførelsen er høiere, men fordi enhver Udførelsen er saare ufuldstændig baade i sin Korthed og i sin Bidtlostighed i Sammenligning med Udførelsens Nøiagtighed. Erkjendelsen af sin egen Sjæl, hvis man vil betragte den som en Erhverven, er derfor et Selvbedrag, fordi den i sin største Fuldstændighed dog blot er en Anthyndning af, hvad der i sin Bestemthed viser sig under Erhvervelsen.

Sin Sjæl maa derfor vel et Menneske kjende for at erhverve den, men denne Erkjenden er ikke Erhvervelsen, som han jo og i denne Erkjenden forviser sig om, at han er i en fremmed Magt og at han altsaa ikke eier sig selv, eller næriere bestemt ikke har erhvervet sig selv. Naar Djævelen troer og dog skjælver, saa ligger der i denne Tro en Selverkjenden, og jo fuldstændigere denne er, jo mere vil han skjælve, netop fordi han ikke vil erhverve sig selv.

Sin Sjæl erkjender da et Menneske, hvis han erkjender den i Sandhed, som et Noget, han vel endog kan nøiagtigt beskrive, men som er i en Andens Besiddelse og som han vel kan ønske at besidde, men hvortil Erkjendelsen som saadan ikke hjælper ham. Om der derfor end hører Taalmodighed til denne Erkjenden som til enhver anden, saa er det dog ikke den, Ordet taler om, hvilket ogsaa viser sig derved, at i Erkjendelsen Taalmodigheden ikke paa eengang er Betingelsen og det Betingede. Den Erkjendende er atter bedraget, ligesom Kjøbmanden var det, hvis han istedenfor at vinde Erkjendelsen vandt Taalmodigheden. Den Erkjendende gjør ligesom Vandringsmanden, han lægger Taalmodigheden fra sig, naar han har vundet Er-

kjendelsen. Den, der derfor kun vil være taalmodig for at erkjende sin Sjæl, han vil ikke erhverve sin Sjæl i Taalmodighed.

Den, der vil erhverve sin Sjæl i Taalmodighed, han erkjender, at hans Sjæl ikke tilhører ham selv, at der er en Magt, han maa erhverve den fra, en Magt, af hvem han maa erhverve den, og at han maa erhverve den selv. Taalmodigheden slipper han aldrig, ikke naar han har erhvervet den, thi det var jo Taalmodigheden, han erhvervede, og saasuart han opgiver Taalmodigheden, da opgiver han Erhvervelsen igjen, heller ei slipper han Taalmodigheden, naar det synes, at hans Stræben bliver stuffet, thi forjaavidt den bliver det, veed han, at det maa ligge deri, at Taalmodigheden ikke var den rette, eller at Grunden ligger i Utaalmodigheden. Hvad enten han derfor i Afgjørelsens forfærdelige Dieblik erhverver Taalmodigheden, eller han langsomt erhverver den, i Taalmodigheden erhverver han sin Sjæl, hvad enten han i samme Dieblik er overjæt i Ewigheden, eller han fra dette Dieblik af hvert Dieblik overjætter sig i Ewigheden.

Naar da Følelsens Utaalmodighed vil foregjøgle ham Erhvervelsen, da veed han, at den bedrager; thi den vil gjøre ham Taalmodigheden overflødig, og Erhvervelsen er kun i Taalmodigheden. Naar Erkjendelsens Utaalmodighed vil betrygge ham Erhvervelsen ja Erhvervelsen i al sin Mangfoldighed, da veed han, at den bedrager; thi den vil afftedige Taalmodigheden, og Erhvervelsen er kun i Taalmodigheden, og Taalmodigheden er ikke det Mangfoldige, men det Enkelte og Enfoldige. Naar Forjættet vil tage Erhvervelsen med Bold, da veed han, at den bedrager, fordi det ogsaa tager Taalmodigheden med Bold. Naar det Forbigangne vil forfærde ham med sine Rædsler, det Tilkommende med sin angstfulde Forventning, naar hele Verden truer ad ham med sine Skrækkemidler, naar Tiden træder i Verdens Tjeneste som den, der skal formaae at gjøre Pinjelen lang og Dvalen over al Maade, eller naar Tiden ikke saaledes truer, men underfundigen lader ham forstaae, at den lukter aldrig sit Die, medens han sover; da veed

han, at det er Bedrag; ikke dens Trudsler, ikke om den har Magt til at udføre dem, men at det er Bedrag, at den vil gjøre ham Taalmodigheden overflødig og lade ham, hvis han nogenfinde begyndte paa den, fortryde den, som den, der ikke formaaede at holde ud, vil adskille ham Erhvervelsen fra Taalmodigheden, der bliver i Taalmodighed, naar Enhver har taget Sit indtil den sidste Penning.

Skulde vi nu sige: „hvo skildrede dog denne Strid rettelig?“ Som var Forhyndelsen ikke altid ufuldkommen, og som var Forhyndelsen ikke altid noget Andet end Erhvervelsen? Som skulde Skildringen ikke frijste den Talende til Utaalmodighed i Videnskabens Udtryk, og den Hørende til Utaalmodighed i at høre og til Utaalmodighed i at begjere ny Tale, hvad enten han nu fandt den hørte Tale for kunstig, at den Talende maatte prijse ham, hvis det ikke betydede, at hans Sjæl var aldeles tankeløs, eller for eenfoldig, hvilket vel ikke var at anprjse; thi Den, der mener, at det Mangfoldige og det Meget forhjælper ham til Erhvervelsen, han er ligesom Den, der mener, at det Eenfoldige standser ham, da kun det Eenfoldige er det Forhjelpende. Eller var Skildringen selv ikke Noget, som Verden og Tiden formaaede at tage, uden at tage Taalmodigheden og Erhvervelsen, der er i Taalmodigheden, der selv i Dødens Dieblik erhverver et Menneske hans Sjæl for det Evige, hvis han døer i Taalmodigheden!

---

# To opbyggelige Taler.

(1844.)

Udgivet af

H. O. Lange.

Originalmanuskriptet findes ikke. Originaludgaven er lagt til Grund.

**M D C C C X L I V .**

---

**To opbyggelige Taler.**

Af

**S. Kierkegaard.**

---

**Kjøbenhavn.**

Faaes hos Boghandler P. G. Philipsen.

Trykt i Bianco Lunos Bogtrykkeri.





## Forord.

---

Stjødnt denne lille Bog (som derfor blev kaldet „Taler“ ikke Prædikener, fordi dens Forfatter ikke har Myndighed til at prædike; opbyggelige Taler, ikke Taler til Opbyggelse, fordi den Talende ingenlunde fordrer at være Lærer) har udeladt Noget, har den dog Intet glemt; Stjødnt den ikke er uden Haab i Verden, forsager den dog af ganske Sind ethvert Haab paa det Uvisse eller om det Uvisse. Fristet maaskee, som de tidligere ikke vare det, har den ingen Glæde af „at gaae som til Gjestebudshuus;“ (1. Theesj. 2, 1.) ønsker ligesaa lidet som hine, „at dens Indgang maatte være i Forsængelighed“; thi hvis et Mennekte end ikke var uden Dannelse, forsaavidt han lærte, af hvad han leed, det var dog aldrig lysteligt, om han behøvede at lide meget for at lære lidet. Dens Begjering er at takke, om den paa den Myndiges Ord vandt Mængdens stiltiende Tilladelse til, at turde gaae ubemærket sin Gang for at finde, hvad den søger: hiin Enkelte, hvem jeg med Glæde og Taknemlighed kalder min Læser, som med høire Haand modtager hvad der bydes med den høire; hiin Enkelte, der i den beleilige Time fremtager hvad han modtog, og gjenmer hvad han fremtog, indtil han atter fremtager det, og saaledes ved sin Belvillie, sin Wiisdom hensejter den ringe Gave paa Rente, til Gavn og Glæde for Den, der bestandig kun ønsker at være som en Vertreist.

S. R.



---

## At bevare sin Sjæl i Taalmodighed.

Luc. XXI, 19.

---

Det er ofte sagt med Beundring, ofte seet med Forbauselse, hvorledes et Menneſte i Farens Stund og i Forførdelsens Dieblik viſte en Sjælens Styrke, man i Sandhed maatte kalde vidunderlig. Hvor hurtigt og hvor beſtemt overſkuede Forſtanden Alt og det Ghyſende, hvor hurtigen valgte Andens Nærværelſe det Rette med en Sikkerhed, ſom var den Frugten af det modneſte Overlæg, hvorledes trodsede Willien, hvorledes ſelv Diet de truende Rædsler, hvorledes fornåm Legemet end ikke Anſtrængelſen, ikke den qvalfulde Lidelſe, hvorledes bar Armen med Lethed den Byrde, der langt overgik menneſkelig Kraft, hvorledes ſtod Foden faſt der, hvor enhver Anden ikke turde ſee hen, fordi han ſaae Afgrunden! Har Du aldrig ſeet det m. L., nu ſaa har Du dog hørt derom; Du har maaffke hørt, hvorledes et Menneſte, der havde henleſlet ſit Liv tankeløſt, og aldrig forſtaaet Noget, men forſpildt Sjælens Kraft i Forſængelighed, hvorledes han laae paa ſit Sygeleie, og Sygdommens Forførdelſe omringede ham, og Kampen begyndte angſtfuldt ſom ſjeldent, hvorledes han da for første Gang i ſit Liv forſtod Noget, og forſtod, at det var Døden, han ſtred med, og hvorledes han nu ſamlede ſig i et Forſæt, der var mægtigt at bevæge en Verden, hvorledes han vandt en vidunderlig Beſindighed til at rive ſig ud af Lidelſerne for at benytte det ſidſte Dieblik, at han maatte indhente Noget af hvad der var forſømt, ordne Noget af hvad han i et langt Liv havde forvirret, ud-

tænke Noget for dem, hvem han skulde forlade; Du har maaskee hørt det af dem, der stod hos ham, som med Beemod men ogsaa dybt rystede maatte tilstaae, at han i disse faa Timer havde levet mere end i sit hele øvrige Liv, mere end hvad der levedes i Aar og Dage, eftersom Menneskene i Almindelighed leve. Lader os prise, hvad der i Sandhed er at prise, den menneskelige Naturs Herlighed, lader os takke, at ogsaa os blev givet at være Menneske, lader os bede, at os maatte forundes Naade til paa en skjønnere og utvivlsommere Naade herliggen at fuldkomme det Herlige. Den Enkelte derimod, om hvem vi have talet, kunne vi ikke saaledes prise, thi Betragtningen af ham gjør Sjelen tvøjsindet, og Tanken giver ikke udeelt sit Samtykke. Eller viser ikke endog en Sindsjvage ofte, hvor stærkt et Menneske er, og dog prise vi jo ikke den Sindsjvage, om han end bestæmmer Mange. Lader os da prise hvad der er at prise, og see, om ikke dette skulde lede os til at finde Det, hvor Sandheden og den fulde Hengivelse er Ja og Amen i Lovprisningen. Thi naar Forfærdelsen kommer udbortes med alle sine Rædsler, hvad Under da, at den piner den sidste Kraft ud af et Menneske, at den paa en Naade giver ham Kraft, som den selv giver Dyret, om end herligere, fordi Menneskets Væsen er det Herligste. Og Værdommen, vi kunne uddrage deraf, er saare tvivlsom, og Slutningen, vi kunne gjøre derfra, meget tvetydig; thi Ingen har vel seet et Menneske saaledes kæmpe i Livsfare eller med Døden, uden at maatte tilstaae, at Udfaldet hvert Dieblif kunde blive det modsatte, samt at en saadan Strid ikke afgjorde Noget om eller for den Stridendes øvrige Liv. Hvis derimod et Menneske, medens Alle sigte Fred og Tryghed, opdagede Faren, skuede Forfærdelsen, og efterat have anvendt Sjelens sundeste Kraft for ret at blive sig den bevidst, nu atter med Forfærdelsen for Dine udviklede og bevarede samme Sjelestyrke som Den, der kæmpede i Livsfare, samme Inderlighed som Den, der kæmpede med Døden, ja da ville vi prise ham. Thi priseligt var det allerede, at han opdagede Faren. Den Kraft, hertil udfordres, er langt større, end den Menneskene beundre i et

afgjørende Dieblit; thi Forestillingen om, at der er Fred og Tryghed, og Menneskenes Forsikkring derom er som en Fortryllelse, der bedaarer letteligen med sin stærke Bedøvelse, og fordrer hele Sjælens Kraft for at løses. Dog er denne opdagende Kraft atter ikke ubetinget at rose. Dersom et Menneske liig en Eventyrer vovede sig ud til den Yderlighed, hvorhen Menneskene sjeldent sætte deres Fod, hvis han skuede ned og saae det Skulte, opdagede det Forfærdelige, og nu, greben af Angest, slagen med Frygt, styrtede tilbage for de Rædsler, han selv havde hentet frem, forgjebes søgte at undslippe dem, forgjebes søgte et Skjul i Menneskenes Brimmel, fordi de forfulgte ham overalt; dersom et Menneske med sin bekhymrede Indbildning manede Angester, som han ikke formaaede at besjære, medens han dog ikke kunde aflade at stirre paa dem, at fremkalde dem ængsteligere og ængsteligere, at udgrunde dem frygteligere og frygteligere, da ville vi ikke prise ham, om vi end prise Menneske-Naturens vidunderlige Herlighed. Kaldte han derimod Forfærdelsen frem, og opdagede Livsfaren, ikke menende, at han ved ørkesløs Tale skulde give Menneskene Stof til ørkesløs Overveielse, men fattede, at Faren angik ham; vandt han nu med den for Dine den Sjælens Styrke, som Forfærdelsen giver, da var dette i Sandhed at prise, i Sandhed vidunderligt Vidunderligt; hvo skulde ogsaa forstaae det, da Ingen saae Faren, og altsaa Ingen kunde fatte, hvad der ellers er let at forstaae, at den Mand, om hvem man veed, han oplevede det Rystende, at han blev modnet i Alvor.

Medens derfor al Tale som saadan om, at Fare og Forfærdelse giver et Menneske Kraft, er en svigefuld Tale, som Menneskene kun altfor gjerne ville høre, fordi de kun altfor gjerne ville bedrages, saa er det derimod altid gavnligt at betænke, at der ogsaa hører Kraft, ja ret egentligen Kraft til at opdage Faren, gavnligt at forstaae Sandheden, at der altid er Fare, fordi et Menneske „gaaer i Fare, hvor han gaaer,“ og fordi et Menneske aldrig frelses, uden ved at „arbejde med Frygt og Bæven.“

Dog Faren kan være saare forskjellig. Den jordiske Fare ere Menneskene tilbøielige nok til at blive opmærksomme paa. Selv om Krigens Rædsler ikke rase ødelæggende og forstyrrende med Vold og Lovløshed, men der er Fred og Retfærdighed i Landet; selv om Pestens Morderengel ikke gaaer fra Huus til Huus i Byer og Riger, men der er Sundhed og Betsignelse; der er dog Fare, det vide Menneskene, Fare for Liv og Gods, for Sundhed, Ære, for Betsærd og Eiendom. See derfor ere Menneskene alvorligen betænkte paa at bevare og sikke, hvad de eie, derfor ere de mistroiske mod hverandre og mod Livet, derfor er denne Mistroiske saa almindelig mellem Mand og Mand, at Ingen ved den fornærmer end ikke sin bedste Ven. O! Enhver, der blot er bleven, hvad man saaledes kalder myndig i Verden, han forstaaer godt, hvad jeg mener. Selv om det var Din bedste Ven, hvem Du troede bedre end Guld, der henvendte sig til Dig, selv om Du for ingen Priis i Verden vilde fornærme ham, naar Du med al Velvillie har efterkommet hans Ønske, da siger Du dette korte Ord til ham, eller han siger det selv: for Livs og Døds Skyld, og I forstaae hinanden, det fornærmer ham ikke, naar han overrækker Dig dette Ord skriftligt: for Livs og Døds Skyld . . . . Altsaa for Livs og Døds Skyld. Et ungt Menneske, der gik ud af det fædrene Huus og hidindtil Intet havde haft at skaffe med Verden, hvis han hørte det Ord: for Livs og Døds Skyld, mon han vilde gjætte, hvad der i Almindelighed følger efter denne Begyndelse; en forfaren Mand, der er paaferde i Livet, til hvem man sagde dette Ord, mon han vilde falde paa, at knytte Andet til denne Begyndelse end hvad han vidste tilstrækkelig Besked om. Paa en saadan besynderlig Maade er Livet alvorligt. Det alvorlige Ord gaaer fra Mund til Mund, høres paa Gader og Stræder, høres især i den Larm, hvor Travlheden mindst synes at være i Forstaaelse med Forestillingen om Livets Korthed og Dødens Wisshed.

Der er altsaa Noget, man for Livs og Døds Skyld ønsker at bevare, ønsker at bevare sig sikket. Der er altsaa et Mittel, hvorved man kan opnaae sin Hensigt, et Mittel, der er prøvet

fra Slægt til Slægt, thi det skrevne Ord staaer fast, og naar det er affattet, under den jordiske Forsigtigheds ængstelige Opsyn, da bedrager det ikke, da kan man trygt kjøbslaae og handle, skifte og dele; da opdager man med forudilende Snildhed eller med sildig Forfærdelse Livets Farer, men man udtænker ogsaa fløgtigen Midler derimod — og da gaaer Livet hen i en høist alvorlig Drøm, indtil Døden kommer og gjør Ende paa Regnskabets og paa Regnemesterens.

Den derimod, hvem hiint Ord pludseligen vakte, hans Sjel greb det vel med sin underlige Gaadefuldhed, og greb den med ny Angest, da han atter og atter hørte det letfindigen brugt, ligegyldigt henkastet som en Bemærkning, der vedgik Alle, og som dog Ingen i Særdeleshed brød sig om; allermindst for Livs og Døds Skyld bekymrede sig om at faae at vide, hvad der for Livs og Døds Skyld i Sandhed var værd at bevare. Noget Timeligt kunde det ikke være; thi for Livets Skyld kunde det vel være ønskeligt at bevare, men hvorledes skulde man for Dødens Skyld ønske at bevare det, da man jo netop forlader det i Døden, der uden Misundelse og uden Forkjærlighed gjør Alle lige, lige fattige, lige afmægtige, lige elendige, Den, der eiede en Verden, og Den, der Intet havde at miste; Den, der efterlod sig Fordring paa en Verden, og Den, der var i Gjæld for en Verden; Den, hvem Tusinder adlød og Den, som Ingen kjendte uden Døden; Den, hvis Deilighed var Menneskenes Beundring, og den Elendige, der kun søgte en Grav at skjule sig for Menneskene. Saa maatte da det, hvorom Talen var eller rettere hvorom den i Sandhed kunde være, være noget Ewig, og hvad Andet da med et eneste Ord end et Menneskes Sjel. Og vigtig var Sagen, ja af yderste Vigtighed, Overveielserne ikke at opsætte til imorgen; thi saa afbrudt som Ordet forbinder Liv og Død, saa hurtigt og brat vegle Liv og Død hernede, og det næste Dieblit kunde maafkee være for silde. Allerede dette var jo forfærdeligt, at Døden saaledes kan komme paa et Menneske som en Tyv i Natten, inden han fik at vide, hvad der var værd at bevare, og hvis dette var hans Sjel,



og han altsaa ikke havde bevaret den, at Døden kunde kræve den af ham, eller stjæle den fra ham, saa hans Tab blev uerstatteligt. Altsaa at tabe sin Sjæl, det er Faren, dette er Forfærdelsen, og hvad man ikke bevarer, det kan man jo tabe.

Tanken selv fatter neppe denne Rædsel, Sproget kan ikke tydeligen udtrykke den, kun Sjælens Angest ahner, hvad den mørke Tale handler om. Men Angesten vaagner til ny Forfærdelse; thi i samme Dieblik bliver Faren mangfoldigere, fordi Sjelen vil besiddes og bevares paa en anden Maade end jordisk Gods, og Forfærdelsen paa anden Maade spænder sin Snare. Derfom et Menneſke, der vilde bevare sit jordiske Gods, havde fundet et Sted, en Aftrog i Verden, hvor ingen Tyvehaand naaede hen, hvor Ingen vilde søge den, da kunde han jo trygt nedlægge sin Skat der, sikker paa at bevare den, uden at det behøvedes, at han ofte saae til den. Derfom derimod et Menneſke saaledes vilde bevare sin Sjæl, da havde han netop tabt den. Men hvis altsaa den Rige aldrig turde lægge sin Skat fra sig, da det var det allerfarligste, men Dag og Nat skulde bære den hos sig, og saaledes hvert Dieblik udsætte sig for at tabe den, var dette da ikke forfærdeligt! Derfom et Menneſke tabte sin jordiske Skat, da vilde han vel søge at trøste sig over Tabet; han vilde flye ethvert Minde om den fordums Herlighed, der nu kun vilde smerte ham, og saaledes vilde han vel atter vinde Tilfredshed. Men hvis et Menneſke ved selv at fortabes havde tabt sin Sjæl, da kunde han ikke saaledes flye Grindringen; thi Tabet blev bestandig hos ham gjennem Tid og Ewigghed i Fortabelsen. Men en saadan Fortabelse er dog i Sandhed rædsom. Derfom et Menneſke tabte sin jordiske Skat, da var den dog kun tabt for dette Liv, maaskee end ikke for stedse, og selv om dette skete, da vilde dog Døden forjone ham med Tabet og tage det fra ham, da han i Dødens Dieblik blev som Den, der ikke tidligere havde tabt Noget. Tabte han derimod sin Sjæl, da var den tabt for alle Tider og for Ewiggheden, tabte han den et eneste Dieblik, var den tabt for stedse, og Døden kunde ikke hjælpe ham, men netop for Dødens Skyld maatte han ønske at have

bevaret og at bevare den. — Jo mere han tænkte derover, desto mere ængstet blev han. Tilfidsst turde han næsten ikke tænke derpaa, thi det var som havde han allerede tabt den, og dog turde han ikke lade det være; thi hvorledes skulde han da ikke tabe den!

Hvad skulde vi dømme om en Saadan? Skulle vi sige, at Sjelen er det eneste Sikke, og medens Menneskene kunne tage Alt, Sjelen lade de Gen dog beholde. Eller skulde vi ikke prise ham, at han opdagede Faren, at denne var en anden end man almindeligen meente, og at han var ængstet for at bevare sin Sjæl. Overveielsen var imidlertid for urolig, derfor vilde det ikke lykkes ham at forstaae Tanken. Thi som der kun er eet Middel til at bevare den, saa er dette Middel allerede nødvendigt for at forstaae, at den skal bevares, og hvis dette ikke var saaledes, var Midlet ikke det eneste. Dette Middel er Taalmodighed. Et Menneske vinder ikke først sin Sjæl, og haver nu Taalmodighed behov for at bevare den; men han vinder den ikke anderledes end ved at bevare den, og derfor er Taalmodighed det Første og Taalmodighed det Sidste, netop fordi Taalmodighed er ligesaa meget handlende som lidende og ligesaa meget lidende som handlende. Sagen er og ikke saaledes forfærdelig, som Angesten meente det, men derimod alvorlig og i dybeste Forstand alvorlig, som Taalmodigheden forstaaer det.

### **At bevare sin Sjæl i Taalmodighed.**

At bevare sin Sjæl i Taalmodighed o: ved Taalmodighed at forviisfe sig om, hvad det er, man har at bevare; thi hvis et Menneske ikke her tager Taalmodigheden til Hjælp, da vil han maaskee komme i al sin Anstrængelse og med al sin Flid til at bevare noget Andet, og derved at have tabt sin Sjæl. Ikke blot Den tabte jo sin Sjæl, hvem Timeligheden og verdselig Begjering fortryllede, men ogsaa Den, der vel bevæget i fjelelig Bekymring dog kun krafteligen dannede en Skuffelse; ikke blot Den tabte jo sin Sjæl, der gav den hen at elste Verden og til at tjene den alene, men ogsaa Den, der vel saae sig i et

Speil, men ikke saae rigtigt til og blev i Bedraget; og ikke blot Den tabte sin Sjæl, som i Forhærdelsen greb Diebliffets Wis-  
hed, men ogsaa Den, der løb paa det Uvisse, fordi han begyndte  
med det Uvisse, og som fægtede i Luften, da han selv var et  
flygtigt Veir; og ikke blot Den tabte jo sin Sjæl, der traadte i  
Lystens Dands indtil det Sidste, men ogsaa Den, der trællede  
i Bekymringens Overveielse og fortviblende bred sine Hænder  
Nat og Dag.

See! naar vi saaledes tale derom, da fatter Enhver let,  
hvor nødvendig Overveelsen er for Mennesket, og hvor nød-  
vendig Taalmodigheden er for Overveelsen, da seer man i  
Betragtningen den forfærdelige Forskjel mellem det Sidste og  
det Første, og det uagtet det dog væsentligen er det Samme,  
og Forfærdelsen intetsteds indtraadt paa en afgjørende Maade,  
men fremkommet derved, at det Sidste virkelig ikke er andet  
end det Første. Men i Livet viser det sig ikke saa ivinesaldende;  
thi der lægger Tiden sig adskillende mellem det Første og det  
Sidste, og man skal være fjernsynet for strax at opdage, lydhør  
for at forstaae dets Vidnesbyrd, thi Tiden har en sjelden Ober-  
talelse, snapper bestandig derimellem, og siger bestandigen:  
„saa længe jeg er, er der jo stedse Tid.“ I Livet synes heller  
ikke Overveelsens Taalmodighedsgjærning nødvendig; thi man  
kan jo godt leve og deeltage med de Andre, give sig hen, for  
hvad man saaledes er, uden ret at forstaae sig selv. Hver Dag  
har sin Møie, men ogsaa sin Lyst, sit Maal men ogsaa sin Løn,  
hvortil da en Overveielse, der ikke gjør Een rigere, ikke mæg-  
tigere, hvorved man Intet udretter, Intet opnaaer, hvorved  
man Intet bliver, men ene og alene faaer at vide, hvad man er,  
hvilket jo er en meget fattig og mager Betragtning. Saaledes  
kan et Menneske i udvortes Henseende sidde endog, som vi sige,  
i stor Bedrift; han giver Enhver Sit, udfaster Dag fra Dag  
nye Planer, hans Virksomhed griber mere og mere om sig,  
men sit Regnskab fik han aldrig Tid at opgjøre, det var jo en  
overflødig Sinskelse. Da trak maaskee Livet en uventet For-  
dring paa ham, som han ikke kunde betale, og med Forfærdelse

opdagede han, at han Intet eiede. I aandelig Henseende er Overveielsen et besværligt og lidet lønnende Arbeide. Man tør Intet lade staae hen i Taage, ingen lille Hemmelighed lade hensesidde i Forborgenhed. Da opdager man maaskee, at Taarnet ikke kan blive saa høit som man ønskede. Maaskee havde man aldrig for Alvor begyndt derpaa, og altsaa heller ei for Alvor faaet at vide, at man ikke formaaede det; men saa havde man jo dog beholdt denne Drøm i Sjelen, denne forførelse Indbildning, med hvilken man stundom kunde forlyste sig; — hvorfor tilintetgjøre den, da den jo hverken skader eller gavner. Man opdager en lille Mangel ved sit Arbeide, nu Bygningen kunde godt staae alligevel, ligesaa godt som alle de andre, thi man bygger jo ikke for en Evighed; hvorfor da gjøre sig selv Vanskeligheder. Og hvis man end slet ingen Mislighed opdagede, den hele Overveielse hvortil er den?

Ganske uden Overveielse er nu vel intet Menneske; hver Alder har sin Ret. Da sidder Ungdommen taktfuld i Aftenstunden og hos den sidder en indtagende Skikkelse. Man tør ikke kalde denne Utaalmodighed, thi den er kun længjelsfuld, og Alt hvad den taler om er Ønsker, og Jngen forstaaer saaledes at tale godt for sig eller saaledes at tale Ungdommen tilpas. Saa ønsker man; og det er jo livsaligt, at Ønsket gaaer i Opfyldelse, men det er allerede lifligt og skjønt, at høre Den tale, der taler om Ønsket. Den Enkelte, der ønsker, kan ikke forstaae den Anden, end mindre gavne ham; thi for Ønsket er der ingen Grændse. Den, hvem Meget blev givet, ønsker mere, og den, hvem Lidet blev givet, ønsker lidet mere, den Ene studser over den Andens Nøisomhed eller over hans Begjerlighed, uden at dog Klagen er bespøiet, da de jo begge ere ønskende. Hvo tør tale derimod, hvo tør afbryde, hvo nænner at forstyrre denne Hvidsken i Skumringen; saa indsmigrende er Utaalmodigheden, at den endog bestikker den Uvedkommende. Dog tør Taalmodigheden det; thi dette er det Dybsindige i den, at den opdager Faren, og dette er Taalmodighedens Sundhed, at den ikke gjør Larm, men i Alvor og Stilhed hjælper et Men-

neste, som den er den Gnefte, der i Sandhed vil et Menneſte det vel. Strax fornemmer Ungdommen det ikke, ſaa længe den kun har Dre for Utaalmodigheden, der i dyb Underkaſtelse indſmigrer Dnſket, da er det forgyebes; men naar den Unge bliver lidt bekymret, da ſtaaer Taalmodigheden hos. Er dens Ord end ikke Smigrens Tale, hvad den ſiger er dog ubeftriveligt troſtende. „Intet Menneſte kan lægge en Men til ſin Væxt, om det end bekymrede ham; intet Menneſte kan tage, hvad ham ikke blev givet.“ Er dette ikke overbeviſende for alle Tider, og mod alle Tvivl; kan dette Ord ikke blive hos Een i Glæde og Sorg, er det ikke stærkt til at bevare et Menneſte hans Sjel. Og synes Taler end at ville afluge Dnſkernes Frodighed, er det da for at tilintetgjøre Sjelen, eller er det ikke for at bevare den, for at den ved Taalmodighed maa blive til hvad den er, og fortrøſte ſig til at worde hvad den er. Eller ſiger Taalmodigheden ſpottende til et Menneſte, at Ingen formaaer at lægge en Men til ſin Væxt, ſom vilde den lade ham føle, hvor lille han er og hvor afmægtig. O! langtfra Taalmodigheden er dette, ſom jo endog veed at gjøre Vebreidelsen ſaa mild; „om det end bekymrede ham“ ſiger den, hvormed den jo tillige ſiger ſaa ſkaanſomt ſom muligt, at egentligen burde det ikke bekymre ham. Taalmodigheden opdager Faren, og Faren vilde netop være, om et Menneſte formaaede at opnaae Roget ved ſaaledes at ønske; thi da var det umuligt at frelſe ham; og Faren er netop, at det ſkulde være bedre paa den Maade at blive det Store; thi da var Livet uden Betydning og uden Sandhed. Taler maafkee Taalmodigheden med Forſtandens kolde Beregning, at det gavner til Intet, og derfor maa man aflade med at ønske. Ingenlunde, den taler ei om Opfyldelsen og Ifke-Opfyldelsen af Dnſket; thi, ſiger den, ſelv om Dnſket blev opfyldt, var det et Tab for Menneſket, han vilde tabe det Bedſte, det Helligſte, at være ſaaledes ſom Gud har beſtemt ham at være, hverken ſtørre eller mindre. Lader os derfor ikke forſtyrre med, hvorledes Spotten eller Klogſtaben eller Miſmodet vilde advare mod Dnſket, men opbygges ved Taalmodighedens Ad-

varsel, der i Sandhed tænker Alt til det Bedste. Den seer Faren ved, at Utaalmodigheden saaledes bedaarer den Unge, den seer, at Utaalmodigheden kunde iføre sig en ny Skikkelse og sidde sørgende hos den Unge og ønske, at det havde været muligt, dersom det dog havde været muligt. Derfor taler den alvorlig, afbryder al Forbindelse med Ønsket; men da styrker den ogsaa Hjertet med Sandhedens stærke Føde, at selv det, at være det ringeste og ubetydeligste Menneske og være sig selv tro, er meget mere end at være bleven det største og mægtigste ved Ønskets elendige Partiskhed. Eller foragte vi ikke Den, der ad uværdige Veie sniger sig frem til Magt og Vælde, Den, der ved Lunets Spil samler Guld og Gods, maatte vi da ikke ogsaa foragte et Menneske, hvis det var saa, at han var bleven det han var ved et Ønske. Vel priser man Ungdommen, at den ved sit dristige Ønske viser sin Driftighed; men dette var dog i Sandhed det eneste Ønske, der var priseligt, om den Unges Sjæl havde Dybde nok til at ønske, at intet Ønske maatte forstyrre hans Strid i Livet med sin ydmygende Forekommenhed.

Dog ganske uden Beslutning er intet Menneske; Ungdommen har ogsaa sin Ret. Da staaer der ved dens Side i Morgenstunden en feirrig Skikkelse, dens Blik saa freidigt, dens Forventning saa mægtig, den vil afsted, afsted for at komme og see og seire. Den Unge, der staaer ved Skikkelsens Side, bliver selv saa tillidsfuld, og ingen Staldbroder behager ham saaledes, Ingen opflammer ham saaledes — som Forsættet. Hvo vilde tale derimod, hvo tør det! Ja sandeligen er Forsættet at prise, Sjælens første Tanke, Villiens første Kjærlighed. Hvo turde kalde det Utaalmodighed, selv den Uvedkommende river det hen med sig. Dog Taalmodigheden tør det. Ja saa længe Ungdommen tillidsfuld kaster med Rakken, og overmodigen slaaer Himlen med sin stolte Pande, da vil den Intet høre. Men naar den dog blev alvorlig nok til i Overveieelsen at ville løsrive sig fra den meget lobende Utaalmodighed, og denne nu allerede forandrer Skikkelse, naar Bekymringen gjør den Unge hans Anæ vaklende og hans Arm svag, hvo er da den kjærlige Skik-

kelse, han hviler sig til? Det er Taalmodigheden. Den har opdaget Faren og Forfærdelsen, men den trøster ogsaa: idag ville vi gjøre dette, imorgen dette, om Gud vil. Er denne Tale ikke ubeskrivelig trøstende, tager den ikke alle utidige Besværligheder fra Forsættet, og er dog Forsættet derved tilintetgjort; eller er det ikke derved først blevet i Sandhed herligt! Thi Gud i Himlene sværger ved sig selv, som Skriften siger, fordi han intet Høiere har at sværge ved, men det menneskelige Forsæt sværger ved Gud, og dersom det sværger ved sig selv, da sværger det ved det Ringere. Faren opdagede Taalmodigheden, men Faren var ikke, at Forsættet skulde komme til kort, men at Forsættet blot som saadant skulde have Magt til at seire, og Alt være afgjort ved Ungdommens dristige Forsæt; thi da var Menneskets Væsen forvansket, og den helligste Kraft i ham, Villien, var bleven et Ønske. Selv om et Menneske ved et saadant Forsæt vandt Alt, han havde dog tabt uendeligt i Sammenligning med Den, der efter Guds Villie og med hans Hjælp gik det lille Stykke Wei til Graven, opnaaede det tilsyneladende Ringe, der var sat ham til Opgave. Taalmodigheden har intet Fælledsskab med Fortvilelsens Spot, der smiler ad Forsættet som ad en Barneftreg; intet Fælledsskab med Forstandens Jammerlighed, der gjør Forsættet smaaligt; thi det Forsæt er dog vel ikke smaaligt, der foresætter sig at ville handle med Guds Hjælp! Selv om Opgaven var ringe, det at ville fuldkomme den ved Gud gjør Forsættet større end ethvert, der opkom i det naturlige Menneskes Hjerte. Det er ikke Mistillid til Livet, Taalmodigheden lærer, ikke i Mistillid den opdager, at Forsættet aldrig naaer sit Maal; thi sit Maal naaer det altid, da Maalet er Gud, og i denne Forstand lærer Taalmodigheden Tillid til Livet, og dens Forsæt er vel ringe i Klædebragt, men herligt i sit Indre, trofast og usvigeligt til alle Tider.

Saaledes gik da den Unge ud i Livet. Vel den Unge, der gjorde det! han gik med Taalmodighedens Hjælp, ikke riig paa Ønsker, ikke beruset i Forsæt, men i Troens Pagt med det Evige, i Haabets Pagt med det Tilkommende, i Kjærlighedens

Pagt med Gud og Mennesker. Og Taalmodigheden velsignede Pagten, og lovede ikke at forlade ham. Om han nemlig end tabte Ønsket, og det ungdommelige Forsæt, han tabte dog ikke Sjelen; thi dersom et Menneske ikke troende tragter efter det Evige, ikke haabende er i Forstaaelse med det Tilkommende, ikke elskende er i Samdrægtighed med Gud og Mennesker, da haver han tabt sin Sjæl. Hvor ringe han end er, hvor liden af Bæret, hvor fattig i Evner, hvorledes hans Sjæl end nærmere er i sig selv og i sin Forskjellighed fra alle Andres, hans Sjæl er dog bevaret, i hvad han end tabte, og i hvad ham end blev negtet.

Med Taalmodighedens Hjælp forstod han dette i Overveilsen og uden Taalmodigheden havde han ikke forstaaet det.

At bevare sin Sjæl i Taalmodighed 3: at holde Sjelen beknyttet i Taalmodigheden, at den ikke kommer udenfor denne, og saaledes fortabes, naar han skal begynde den lange Kamp med en aldrig trættet Fjende, Tiden, og med en mangfoldig Fjende, Verden.

Saa gif da den Unge ud i Verden. M. T. hvad enten denne Tale synes som en gammel Fortælling at ville foregribe, hvad Du netop er ifærd med at ville gjøre, eller den kommer bag efter som en gammel Fortælling, om hvad Du længst har tilbagelagt, det er nu engang saaledes, saa gaaer den Unge ud i Verden. Men det Næste, ja det er saa forskjelligt, og den Enkelte, ja om Talen gif til alle Enkelte, saa vilde maaskee hver især ryste paa Hovedet, og sige: „nei saaledes gif det ikke mig; det jeg oplevede var høist forskjelligt fra hvad Du taler om.“ Maaskee er det saaledes, Talen begjærer jo ingen Priis. Men skulde dog denne Fremhæven af det Forskjellige, hvis den bliver en Stirren paa Ueensartetheden, ikke have en vis Lighed med Ønsket; og Utaalmodigheden, der eengang var den indsmigrende Ven, være bleven den snilde Fortrolige. Prøv eengang at bryde med den, da skal Du see, at denne Tanke bliver hæftig, og i hidsig Tale klager over Taalmodigheden, som vil den gjøre Livet til idel Skjede, vil gjøre hvert Menneske til en



fattig Gjentagelse af det Samme. Og dog, dersom Eensheden ikke ligger til Grund for Forskjelligheden, Ligheden for Ulligheden, saa har Alt opløst sig. Dersom da ingen Anden tør vove et velmeent Ord mod den Forskjellighed, der skal forskjønne Livet indtil Forvirring, saa tør Taalmodigheden det. Den har seet Faren og Forsærdelsen, at dersom hvert Menneſte ſaaledes er iſtand til væſentligen at gjenneſjære Forskjelligheden, da vilde Livet forvirres, ja hans eget Liv, den ſeer godt, at Faren ikke er, at Livet forbyder det, men at Faren vilde være, om Livet tillod det. Drager da Taalmodigheden i Klag med den ſammenſnærpene Rlogſkab, der mener, at Livet blot afſlides Oprindelighedens Brogethed, eller med den Trods, der mener, at kun nogle Begunſtigede formaae at hævde Forskjelligheden. Af nei! Taalmodigheden taler meget tvivlſomt om en ſaadan Begunſtigelse. Kun Sjelen vil Taalmodigheden bevare, alt Andet har den Mod til at opgive; og naar Sjelen ikke troende tragter efter det Evige, haabende iler det Tilkommende imøde, elſkende er i Forſtaeſe med Gud og Menneſter, da er Sjelen tabt, men forkynder den ſig derimod i denne kraftige Nærværelſe, ſaa har dog den Enkelte, hvad Ordet end forskjelligt kan betyde i de Forſkjellige, ſin Sjel frelſt.

Saa gik da den Unge ud i Livet. Dog Veien, der ligger for ham, er lang, og Verden ſkal vel ogsaa ſtundom worde ham trang. Vil han nu ikke tage Taalmodigheden til Hjælp, da ſkal al hans Kamp og Strid kun lidet gavne ham; i fremmed Tjeneste vil han tilſidſt kæmpe for noget Andet, og have tabt, hvad han ſkulde bevare. Thi ikke blot Den tabte jo ſin Sjel, der ikke ſaae rigtigt i Speilet, men ogsaa Den, der ſtrag gik hen og glemte, hvorledes han ſaae ud; og ikke blot Den tabte jo ſin Sjel, der blev ſtaaende hele Dagen paa Torvet, men ogsaa Den, der, ſkjøndt kaldet ved den første Time, ſnart forlod Arbeidet og atter ſtod paa Torvet; og ikke blot Den tabte jo ſin Sjel, der aldrig begyndte Lobet, men ogsaa Den, der, ſkjøndt han begyndte, dog løb feil af Maalet; og ikke blot Den tabte jo ſin Sjel, der aldrig kom til Lyſet, men ogsaa Den, der, ſkjøndt

oplyst, efter eengang at have smagt den himmelske Gave, dog faldt fra.

Naar man saaledes taler derom, da seer man let Faren, Forsværgelsen, fordi man seer det Afgjørende, og fordi man blot raadspører sig med Taalmodigheden. I Livet, der virker Forskjelligheden til at adspredde; og naar den Ene holdt noget længere ud end den Anden, da beraaber han sig derpaa; og den Ene, der faldt fra, forstaaer ikke den Anden og gavner ham ikke; troer at have sin Sag bunden, fordi han holdt lidet længere ud, hvad han jo end ikke kan vide med Bestemthed. Saaledes stride de med hinanden paa mange Maader den unyttige Strid, om hvo der skal sidde øverst og nederst, da de dog alle bleve udelukkede. Saaledes ende de med at sidde hos hinanden i Spotternes Raad og i de Misfornøiedes Forsamling, der ikke formaae at grave og ere for stolte til at bede.

Den Unge gik nu sin Gang, og Taalmodigheden gjentog sit Løfte, ikke at slippe ham, hvis han holdt sig til den. Hans Bei var smilende, hans Gang let, og ingenlunde saaledes som den faderlige Ven Taalmodigheden havde lært ham det. De Yngre sluttede sig glade til ham; den Ældre vendte sig veemodigt om efter ham, saa hurtigen gik han, at han selv lod Forventningen bag sig, uden at savne den; thi Held fulgte hans Fjed, Fremgang hans Idræt, Binding hans Planer. Hans Guld skaffede ham Alt, selv Misundelsens Tjeneste, hans Gunst var den Priis, der kjøbte Alt, selv Medbeilerens Hylдинг. Driftigere bleve hans Planer og driftigere, selv Lykken blev saa glad derover, at den for at stride med ham blev driftigere og driftigere. Forgjeves kaldte Taalmodigheden; naar der i ethvert Øieblik er en Verden at vinde, hvad den jo aldrig havde talet om, da kan den vel vente til imorgen. Da stod han paa Spidsen — stolt skuede han ned, han væmmedes ved Alt, ved Guldbets Glands, ved Lystens Tant, ved Menneftenes Feighed, Alt var jo tilkjøbt, Alt. Var det Lykken, der havde gjort ham utaalmodig? Den havde jo søiet ham i Alt; endnu vilde den søie ham, og dog vansmægtede han i Utaalmodighedens kolde Hede.

— — Saa gif da den Unge sin Gang, Taalmodigheden gjentog til Afsteed sit Løfte. Og Veien var trang, hans Gang mæsommelig, og dog var det som kom han ikke af Stedet, saa hurtigen ilede de Andre ham forbi, og hver Gang dette skete, gif der ham en Gysen gjennem Sjelen. Den Mægtige krænkede ham, den Lykkelige misforstod ham, Den, til hvem han havde sat sin Lid, skuffede; Ungen blev hos ham af Frygt for at sinkes, kun Mismodet blev og sthngede sig fastere om hans Sjæl, end en Qvinde om sin Kjerlighed. Forgieves taledes Taalmodigheden om, hvor Faren var, var der da ikke Fare nok; thi i samme Dieblit ilede en Anden ham forbi saa hurtigen, at han svimlede ved at maale sit lille Haab med hans Lykke. Han jegnede, han kunde ikke meer.

Hvad er dog denne Tilværelse, hvor det eneste Visse er det Ueneste, man Intet med Visshed saaar at vide om, og dette er Døden! Hvad er Haabet? En paatrængende Plageaand, man ikke kan blive af med, en smild Bedrager, der holder ud længere selv end Verlighed; en trættekjer Ven, der altid beholder Ret, selv naar Keiseren har tabt sin. Hvad er Grindringen? En besværlig Trøster; en Nibbing, der saarer bagfra; en Skygge, man ikke kan blive af med, selv om Noget vilde kjøbe den. Hvad er Uhyalighed? et Ønske, man bortgiver til hvem, der vil have det! Hvad er Venstak! en Indbildning, et Overslod, en Plage mere! Hvad er det Alt, hvad er det Alt . . . og hvad er dette! Hvo veed det ikke, det er Utaalmodighed. Denne gamle Hyster, der mere hykkelsk end hine Phariseere, binder svære Byrder, som den selv ikke rører med en Finger! Denne Løgner, der, forhærdet i at lye, tilsidst troer sit eget Digt! Denne tilbedte Afgud, der gjør Alt til Intet! Denne evindelige Ordgynder, der dog vil, at man skal taalmodigen høre paa den.

Saaledes kan Utaalmodigheden isøre sig mange Skikkelser. I Begyndelsen kjender man den neppe, den er saa mild, saa søielig, saa vinkende, saa fremsthyndende, saa veemodig, saa deeltagende; og naar den har udtømt al sin Kunst, bliver den tilsidst hoirestet, trodsig, og vil forklare Alt, skjøndt den aldrig forstod Noget.

Skulle vi tage i Betænkning, at kalde dette Utaalmodighed, om denne end underfundigen ikke vil vedgaae det, men blot være det Næstsidste, der dog har lidt Tæffelighed, uagtet det var dette, den arbeidede paa Dag og Nat, aarle og silde, fristende ved Lykke og fristende ved Ulykke lige snildt, om den Ene, der blev fristet, end ikke forstaaer den Anden; Dette den arbeidede paa at bringe sig selv frem i al sin qvalfulde Tomhed, ikke som Utaalmodighed efter Dette eller Hiint, men som denne kolde Brand, der opæder Sjelen, om denne end synes at være mægtig tilstede i sit lidenskabelige Udtryk! Eller skal Utaalmodigheden maaskee have Uret, er maaskee Enhver villig til at give den Uret; men den Enkelte, der hengav sig, han har Ret! Maatte ikke Taalmodigheden selv oprøres derover! Thi vel er der Jngen, der saaledes holder ud i Verden, og saaledes holder ud med at bekymre sig om Menneskene, men den vil dog ikke lade sig spotte; den vil ikke staae som en Løgner, og hvis der var en Lidelse, en Nød, der ikke lod sig udholde, da lyver Taalmodigheden, der vil overvinde Alt. O! lader os ikke søge Udflugter, ikke saaledes prise den med Munden, at vi snigmyrde den i Hjertet, ikke bagtale den i vor Berømmelse, som formaaede den saare Meget, men den Enkelte turde forbeholde sig et Tilfælde, hvor den dog ikke formaaede at seire. Nei, den skal seire, den maa seire, det er i Sandhed, som den selv siger, den slipper intet Menneske, slipper ham ikke i nogen Nød, selv naar han trodsig støder den fra sig, den venter dog paa ham, og ve! ham, hvis han aldrig forligte sig med den; thi den venter dog paa ham, og den skal engang dømme ham, naar det herlige viser sig, at Taalmodighed formaaede at overvinde Alt, formaaer at afsnøde Utaalmodigheden selv denne Tilstaaelse. Eller er maaskee Taalmodigheden en luftig Skikkelse, der vinker i Skyerne, der selv Intet har erfaret, Intet prøvet i Livet. Taalmodigheden? Denne Sjelesørger, der kjender al Nød og al Lidelse, og har holdt ud og holder ud med den, indtil den ikke vil mere, nei! indtil den ikke kan mere, fordi Utaalmodigheden selv for sidste Gang ikke vil! Er Taalmodigheden maaskee

udeeltagende, fordi dens forskyldte Brede er forfærdelig; eller er den ikke altid barmhjertig? O! den er i Sandhed hiin barmhjertige Samaritan; og hvor dybt Saaret end er, hvor gammelt, selv hvor ondartet, naar blot den Lidende yttres selv et svagt Onske, den kommer, den veed at forbinde, at gyde Olie deri, den har altid en lille Hjertestyrkning for den Syge, lader altid en lille Tærepengge tilbage, som netop er tilstrækkelig for det næste Dieblit. Den er kun lille, ikke fordi Taalmodigheden jo gjerne vilde give mere, men den hersker kun over Lidet, og maa holde tilraade med Lidet, thi Taalmodigheden er bestandig ligesaa meget handlende som lidende, og lidende som handlende. Taalmodigheden trøstet den Syge, at han formaaer det Lidet, siger ham Sandheden: i Forhold til den Tilstand, i hvilken jeg fandt Dig, er det allerede meget, at Du formaaer dette Lidet, og hvis Du ret var taknemlig, vilde det synes Dig et Vidunder. Og denne Tale er saa vanskelig, thi dette Ord: i Forhold til vil man saa nødigen høre, og man vil saa gjerne glemme, hvad det minder om . . . hvis man strax igjen kunde begynde, som var der Intet ikeet, eller hvis man dog blev hjulpen for lidt længere Tid. Al vi ere Alle i Gjæld til Taalmodigheden; til os alle kan den med Rette sige: i Forhold til; og dog hvor barmhjertigt siger den det ikke ofte.

See derfor veed ogsaa Taalmodigheden her meget godt, hvor Faren og Forfærdelsen er, at denne ei ligger i, at man ikke faaer sin Plan sat igjennem, ikke indhenter det jordist Tabte, ikke vinder noget Timeligt, ikke udfinder ny Glæde for ei at væmmes ved Lidet. Sligt frygter Taalmodigheden ikke, og har dog mod hiin Fare endnu et godt Haab tilbage. Men Taalmodigheden opdager, at dette var Faren, om den gamle Tilstand kunde vedblive og gjøre Sygdommen end forfærdeligere, hvis det var muligt, inden den Syge lærte om igjen, hvor Faren dog var.

Har Taalmodigheden da noget tilfældes med hiin usle Forstandighed, der fatter, at Lyften dog engang ender og ender med Bæmmelse, at Gjenvordigheden engang ender med For-

tvivlelse, og derfor mener, at man fløgtigen skal beslitte sig paa, hverken at være kold eller varm, som var dette ikke det mest Fortvivlede? Eller seer Taalmodigheden ikke den største Fare i, at det ikke var Tilfældet, hvad Forstanden opdagende frygter, thi da kunde end ikke Taalmodigheden trøste mere? Nu kan den, hvis den Syge blot vil, da Faren er, om han skal faae Lov til at frigjøre sig fra det Evige, at visne i Forstandighed, at uddøe i Forhærdelse, at affjeles i Aandløshed. Og mod denne Fare er der jo endnu Raad. Den, der troende vedbliver at tragte efter det Evige, han bliver aldrig mættet saaledes, at han jo saligen vedbliver at hungrer; den, der haabende seer det Tilkommende imøde, ham kan det Forbigangne ikke forstene i noget Dieblit; thi han vender det jo altid Ryggen; Den, der elsker Gud og Mennesker, han har endnu bestandig nok at gjøre, selv, naar Nøden er størst og Fortvivlelsen nærmest. Inden han lægger sig hen at døe, da spørger han endnu engang: elsker jeg Gud ligesaa høit som før og elsker jeg Menneskenes fælleds Anliggender. Tør han svare ja herpaa, da døer han ikke eller døer saligt; tør han det ikke, da er der jo nok at gjøre. Da skal han i Kjærlighed og for sin Kjærligheds Skyld overveie, om han ikke kan see, kan vine, kan ahne den Glæde og Trøst, der dog maa skjule sig i det Sørgelige, da dette dog maa i Sandhed tjene ham til Gode. Og, selv om han Intet fandt, denne Overveielse skal tjene ham til Gode, denne Overveielse, som den Utaalmodige, der jo er saa riig paa Tanker og saa opfindsom i Vendinger, skulde kunne anstille endnu skjønnere, hvis han vilde det.

Skulle vi nu sige: held den Ulykkelige, der laae paa Veien mellem Jericho og Jerusalem; thi ham gik Taalmodigheden forbi som den barmhjertige Samaritan? Skulle vi begynde forfra? Eller skulle vi ikke sige, den gaaer ethvert Menneske forbi, held Den, der ikke selv forskyldte, at den gik ham forbi uden at hjælpe. Derfor kalde vi jo Gud Taalmodighedens Gud, fordi han selv er Taalmodigheden og intetsteds er langt borte fra os.

At bevare sin Sjæl i Taalmodighed 3: at holde den i

Taalmodighedens Magt, saa den ikke slipper udenfor, naar den forfærdelige Strid er med det Ewige, med Gud og med sig selv; thi dette er Striden, saaledes, at Den, der taber det Ewige, taber Gud og sig selv; og Den, der taber Gud, taber det Ewige og sig selv; og Den, der taber sig selv, taber det Ewige og Gud. Saaledes er det jo, som den Gensfoldige let forstaaer det, og den Dannede kunde kun forlange, at man gjorde det noget vanskeligere, at han bedre maatte forstaae det.

Hvad enten nu et Menneſke ved Taalmodighedens Hjælp i Livets Nød tog mod Trøſten, at Faren var en anden end han troede, eller et Menneſke ſelv opdagede Faren og Forfærdelsen, tidligen afvænt fra at frygte, hvad der fordærver Legemet, Striden ſelv kan dog være forfærdelig. I ſamme Dieblit ſom Sjelen gennemſtuer dette, behøver den ſtrag Taalmodigheden, at den ikke løber tilbage og heller vil kæmpe den unyttige Strid med Verden. Har Taalmodigheden hjulpet hertil, da gjælder det atter at benytte dens Viſtand for at forſtaa i al Stilhed, at det meſt Afgjørende afgjøres langſomt, lidt efter lidt, ikke i en Skynding og paa eengang; thi i denne Strid er Taalmodigheden den ene Herſkende, ikke til at forvekle med noget Andet; den foreſkriver Love, den tildeler Palmen.

Dog dette læres ikke ſtrag, og Sjelen maa ſtride mangelmæssig Kamp, og mangel Gang begynde forfra. Da liſter Utaalmodigheden, der allevegne har ſine Speidere, ſig ogſaa derind. Den har antaget en ny Skikkelse, ſom netop er beregnet paa den Stridendes Tilſtand. Den er ikke indſmigrende, ikke trodſig og ſtædig, den er angſtfuld. Ingen vove ſig til nyſgjerrigen at ville belure Sjelen, naar den ſtrider i ſin yderſte Angſt, det er en Fare, der kan ende med Forfærdelse. Forfærdeligſt begynder Striden, naar Ewigheden forvandler ſig til et Dieblit, og dette Dieblit dog vil være afgjørende for al Ewighed. Da lyder Utaalmodighedens angſtfulde ſidſte Suk: det er for ſilde.

Er der da ikke Fare? Utaalmodigheden ſelv ſkriger det jo ud. Men Taalmodigheden har opdaget Faren, at denne ikke

er, at det er for silde, men at Faren er, at Utaalmodigheden selv forspilder det sidste Dieblif. Hvor var der dog et Menneske, der var saa nedrigt som Utaalmodigheden er det! Er det ikke et Venstabs Stykke at sidde hos den Ulykkelige og slaae Hænderne sammen og hyle med ham — og lade ham glemme, at der var Tid.

Derjom da Taalmodigheden her har et Raad, da har den dog vel Intet tilfælles med en usjel Forstandighed; thi om en saadan Nød taler denne jo aldrig, den veed neppe, at den er til. Og har Forstanden end et Ord, der synes at passe, da er det kun et Bedrag. Der var en Konge, bekjendt i Folket, endnu i denne Slægt vanket han ustadig i Fortællingen som han gjorde det i Livet; han havde et Mundheld: imorgen er der atter en Dag. Dette i og for sig trøstelige Ord forstod han letfindigen; men derfor (thi saaledes synes Sagnet at ville belære os) havde han ogsaa et Ønske, hvis Opfyldelse skulde erstatte ham Himlens Salighed — hvis det bestandigen havde været sandt, ogsaa i Evigheden: imorgen er der atter en Dag.

Taalmodigheden har et andet Ord, et stærkt Ord, som den Vengstede behøver det: endnu i Dag, siger Herren. Lader os ikke letfindigen vove os til dybsindigen at ville udgrunde det Hemmelighedsfulde, lader os overhovedet ikke for meget sysele med dette Ord; men lader os ei heller glemme, at det er der. Lader os betragte det som en Frelsens Engel, der staaer med sit luende Glavind, og hver Gang Sjelen vil styrte ud til Fortvivlelsens yderste Grændse, da maa den ham forbi, han dømmes den, men styrker den ogsaa. Saaledes er Ordet, en vældig Kæmpe, der staaer paa Post ved Rigets yderste Grændse, altid forsøgt i hiin forfærdelige Grændsestrid. Naar man da i det Indre af Landet ahner Forfærdelsen, og Dvinder og Børn styrte ud — da staaer han der, han viser dem alvorligen tilbage, han siger: fatter Mod, jeg staaer her, jeg blunder aldrig; men gaaer nu atter hjem, beskikker Eders Sjele til Taalmod og stille Aarvaagenhed.

Saaledes er Ordet givet Mennesket til Trøst, og skal trøste



ham, og skal ogsaa komme ham imøde og trøste ham, førend han kommer saa vidt.

M. T. Du stred jo ogsaa derinde, hvor man ikke saaledes strider med Verden og ikke ved Hjælp af sin List eller sin Magt, fordi al Gens List er gennemskuet og al udbortes Magt afmægtig. Hvorledes Din Strid var, vide vi ikke; om Du stred med Efterveer af et Liv i Wildfarelse; om det var Dine Tanker, der havde sammenboret sig imod Dig og stode op som Phariseerne at friste Dig med snild Tale, saa de bragte enhver Rædsel, for hvilken Du ængstedes, i næste Dieblif over Dig, ja Du end ikke turde takke, at Noget udeblev, da det var, som fulgte den strag denne Indbydelse; om det var Forargelsen Du saae, og hvis Syn Du ikke kunde blive qvit — vi vide det ikke. Du stred jo dog vel ogsaa den gode Strid og overbandt, og slog Sjelen til No i Taalmodighed. O! men der kom jo ogsaa Diebliffe, hvor Du ikke overbandt Fristelsen, men Fristelsen overbandt Dig. Naar da Alt var tabt, naar Du blev ene med Dit Nederlag, naar Stilheden vogede omkring Dig, og Fortvivlelsen fjernt vinkede ad Dig, og dens Begeistring allerede vilde beruse Dig, at thi Fortvivlelse er jo ogsaa en Begeistring — da randt maafkee dette Ord Dig ihu: Gud skal gjøre Fristelsen og dens Udgang, saa vi den kunne bære. Ikke blot Fristelsen; det vide vi, det bekjende vi, held Den, der intet andet Evangelium behøver; men ogsaa dens Udgang. Og Fristelsens Udgang er jo som oftest den farligste Fristelse; hvad enten vi seirede, at den frister til Overmod, saa vi falde, efterat have seiret; eller vi tabte, at den frister os til at ville tabe Alt. Ordet randt Dig ihu, og Din Sjæl blev atter ædru, og Taalmodigheden begyndte igjen sin gode Gjerning.

Saa lader os da ikke glemme Ordet, ikke det sidste Ord, at det er der, ikke det tidligere, der kommer os imøde. Priset være Taalmodighedens Gud, dette er Enden paa denne Tale.

\*

\*

\*

Vi have talet om Taalmodighedens Kraft til at bevare Sjelen. Vi have talet, som var Taalmodigheden udenfor et Menneske; vi vide vel, at det ikke er saa. Og dog jeg spørger Dig, Du som bedre veed at prise den end jeg, bedre veed at fuldfomme det Gode, at anbefale den til Menneskene, da Du kjendte den bedre, inderligere og længere, var det dog ikke stundom saa, at, naar Belysningen og de arbejdende Tanker optraaede Overveielser, der Intet gavne uden til at føde nye Overveielser, at da Taalmodighedens simple, eenfoldige, men dog forglemte Ord blev stukket til Dig andetsteds fra, som stod Taalmodigheden udenfor? Vi have ladet, som var Taalmodigheden udenfor, og vi have ladet den ligesom selv tale. Hvo taler retteligen om den? Den Eldre, der blev gammel i Aar, gammel i Erfaring, ærværdig i Taalmodighed? Ja det er i Sandhed velgjørende at høre ham, han gjør en Velgjerning ved at tale; thi ifkun han har den rette Bemyndigelse, i Sammenligning med hvilken al anden Dannelse, al Aandens forføreriske Herlighed, al Englenes Bektalenhed, kun er Tant og Spøg. Men stundom falder det den Eldre ikke let, at tale reent, ene og alene ud af Taalmodigheden, og kun give den Vidnesbyrd. Han saae meget, han oplevede Meget, han lærte mangt et kosteligt Ord, der dog ikke er Taalmodighedens, men Livs-Erfaringens, med hvilket han kan gavne sig selv, ogsaa Andre, men ikke altid en Anden. Den Yngre veed saa lidet, maaskee skal det Dieblis komme, da det viser sig, at han til Intet havde anstrængt sin Tanke og sin Bektalenhed, da det viser sig, at hans Tale var Sviig, langt fra ikke for at bedrage Andre, men en Sviig, hvori han selv var bedragen. Da skal han endog have skadet; skadet ved den Betragtning, der maaskee ikke lod sig gennemføre, skadet ved at gjøre Menneskene trable til at spotte Lægen, der ikke kan hjælpe sig selv, spotte den, der var stærk i Taalmodighed paa Afstand, og derover glemme at agte paa sig selv og betænke den Sag, hvilken ethvert Menneske har med sig selv. See! derfor valgte vi, at lade Taalmodigheden selv tale. Den søger ikke Bekræftelse i Nogens Erfaring, men skal, siger den, bekræfte

herligen enhver Erfaring; den søger ikke laant Ordbram, men skal, siger den, indestaae for hvad den lover. Og dette tør jo ethvert Menneske være betænkt paa, at binde sig selv ved den Haandfæstning, at hvis Taalmodigheden engang brast for ham og dermed Ewighedens Rige ud af hans Haand, han dog idetmindste vilde anstrænge al sin Sjel for sidste Gang til at prise den, til at lade den vederfares Ret, at den var uskyldig.

Priset være Taalmodighedens Gud, dette være Enden paa denne Tale.

---

## Taalmod i Forventning.

Evang. Luc. II, 33—40. (Søndag efter Juul).

**N**aar Opfyldelsen er kommen, hvor er Alt saa forandret! Naar Barnet er født og Glæden fuldkommen; naar Natten er forbi og Dagen frembrudt; naar Kampen er udstridt og Seieren vis; naar Qviden er forbunden, og Jubelen vaagnet; naar Arbeidet er færdigt og Lønningen vinker; naar Længselen er beroliget, og Betsignelsen siger Amen, hvor er da det Forbigangne glemt som den Dag igaar, kort som et Suk, staaet som et Dieblit. Den, der selv har oplevet det, undres derover og fatter det neppe; Den, der ikke prøvede det, forstaaer ei, hvorom Taleren var eller Taleren derom: om Fødselens Beer, om Nattens Mørke, om Kampens Forfærdelse, om Qvidens Angst, om Arbeidets Møie, om Længselens Evighed. Men er det nu saaledes, at i denne Henseende den Enkelte ikke forstaaer sig selv, og den Ene ikke den Anden, saa er jo al Tale om Forventning en Stuffelse; thi Den, der fryder sig ved Opfyldelsens Daglys, han skimter end ikke Dæmringens Taage; og Den, der holder Forventningens Lampe tændt i Natten, han viner end ikke Dæmringen; og Den, der pustede Lampen ud, han betymer sig hverken om det Ene eller det Andet — men den Talende maa jo selv være i eet af Tilfældene. Og dog er det atter et Menneske saa saare gavnligt, at forstaae sig selv og at kunne tale med sig selv om Forventningen; thi Forventningen kommer ikke, som Fødselen, kun een Gang, eller kun een Gang, som Døden kommer, men den aflader ikke, ligesaa lidet, som Dag

og Nat, Sæd og Høst, Sommer og Vinter, og skal ikke aflade, saa længe Tiden adskiller og deler den Dødeliges Liv. Derjom derfor et Menneſte vilde mene, at han kun een Gang i ſit Liv havde forventet Noget, hvad enten han nu glædede ſig ved den utvivlsomme Opfyldelſes daarlige Wiisdom, eller trøſtede ſig ved den utvivlsomme Skuffelſes daarlige Wiisdom, ſaa vil han dog ſnart, uden at vide, hvorledes det er gaaet til, gribe ſig i Forventning: for at Opfyldelſen maa vedblive, maa vedblive at være, hvad den er, og ikke ſkjule i ſit Indre, hvad den aldrig havde ladet ſig forlyde med; eller for at Opfyldelſen ikke maa komme og ſpotte hans trodſige Forſtandighed. Saaledes forſøges ethvert Menneſte i Forventningens Strigtjeneste. Nu kommer Opfyldelſen og løſer ham af, men ſnart er han igien ſat hen paa Udfig efter Forventningen; da bliver han atter afløſt, men færdig og udtjent bliver han ikke, ſaa længe der for ham er noget Tilkommende. Og medens ſaaledes Menneſkelivet gaaer hen i høiſt forſkjellig Forventning, forventende det høiſt Forſkjellige efter forſkjellig Tid og Veilighed, med forſkjelligt Sind, da er hele Livet igjen een Forventningens Nattevagt, og Jngen tør ſaaledes, klogt eller daarligen, fortabe og udtjene ſig i den ſtykkeviſe Forventning, at han i ſin Tryghed eller i ſin Trævlhed, i ſin Glæde eller i ſit Mismod glemmer den Ewigheid, der venter hvert Dieblit og ved Dagenes Ende; thi dette er eet og det ſamme, kun det jordiske og timelige Sind tvethyder til egen Fordærvelfe, hvad der i Taalmodighed vil forſtaaes trøſtende og lindrende, i Alvor frelſende og veiledende.

Saa lader os da ikke fortrylle og bedaare os ſelv, ikke forſtyrre og fortrædige hinanden ved at gjøre vore ſmaalige, flygtige Forventninger, vore ſiebliffelige Tilſtande i Forventningen, vore Udtryk og Stemninger til Regel og Forklaring, men lader os lære af det Forbigangne, af hvad der engang for alle er afsluttet, hvor Forventningens Tid ikke bliver længere ved vor Utaalmodighed, og hvor Forventningens Tid ikke igjen bliver kortere ved vor utaalmodige Glæde over Opfyldelſen. Selv om da Talen og Betragtningen ikke formaaede ganſke

at berolige og skjule den arbejdende Tanke i Overveielens Hvile, det skal dog altid være et Menneske gavnligt, at afbryde de daglige Bekymringer og Glæders besnærende Gjentagelse, at overvinde den misforstaaede Trøstesløshed, der kun vil høre om hvad der ene passer for dens særlige Omstændighed; for at uddives i det Større, for at hengive sig i det, der kun paa en skjøn og frelsende Maade kan blive Bekymringens Gjenstand. Kun naar Vandet i den Brønd Bethesda rørtes, kun da var det helbredende at stige ned deri. I aandelig Forstand er dette lettere at fatte; thi dersom et Menneskes Sjæl bliver stillestaaende i Selvbekymringens og Selvbekæftigelsens Gensformighed, da er han Forraadnelsen nær, dersom ikke Betragtningen rører og bevæger ham. Hvis han da bevægedes, hvis han, der laae som en Værkbruden og Afkræftet, i Betragtningens Dieblæk vandt Styrke til at samle sig, men hans fuldkomne Helbredelse ikke strax paafulgte, det skal dog altid være til Velsignelse for et Menneske, at han bevægedes og rørtes; thi kun deri er Frelsen, stundom paa een Gang, stundom lidt efter lidt.

Hvad har dog saaledes været Gjenstand for Forventning som det Barns Fødsel, der nu, efter vort forelæste Evangelium, 40 Dage gammelt bragtes op i Templet, at fremstilles for Herren! Vigejaa tidligen som Mennesket lærte at forstaae det, var denne Forventning i Verden, tiltog i Tydelighed og Bestemthed, medens Tiderne gik, medens Slægternes Udvalgte frydede sig i Synet og langt borte hilsede det Tilkommende, hvis Udebliven gjorde dem selv til Gæster og Udlændinge paa Jorden. Aarhundreder ere henrundne, men de ere ogsaa talte, vor Utaalmodighed lægger Intet til og tager Intet fra Forventningens lange, lange Tid. Hvor langt er vel et enkelt Menneskes Liv, hvor mange ere hans Forventningens Dage, hvis han talte dem alle tilfammen! Da kom Tidens Fylde. Den Forventede fødtes, hvem Ostens Konger kom at tilbede; thi om han end fødtes i et Herberge, og lagdes i en Krybbe, og om end hans Moder kun var en trolovet Jomfru, og hans Fader en

ringe Mand i Folket, saa var dog Stjernen paa Himlen Vidne til hans Fødsel, den Stjerne, hvis Vink Kongerne fulgte, til de fandt Barnet. Nu var det 40 Dage gammelt og skulde fremstilles for Herren. Da gik hiin fattige Familie, der gjennem alle Slægter blev nævnet den hellige, op til Templet, at bringe Barnet og det for Armoden bestemte ringe Offer. Skulde der nu ingen Vidner være tilstede ved denne høitidelige Handling; skulde her ikke skee noget Vignende med hvad der skete, da Stjernen lystede over Buggen? Af Evangeliet erfare vi, at der var tvende Vidner tilstede, en gudfrygtig Mand og en from Qvinde, Simeon og Anna. De vare ikke knyttede til Barnet ved Slægtskabs og Venkabs Baand, ikke indbudne af Forældrene; efter en høiere Styrelse vare de tilstede og forestille noget Høiere. De vare begge meget bedagede, trætte af Livet om end glade i Haabet. Altjaa vare de ikke saaledes bekymrede om Opfyldelsen, som Den, der med Velkomst-Hilsen imodtager dens Tilkommelse, men de vare som Den, der byder Opfyldelsen Afstedens Hilsen. Hvad forestille da disse tvende Vidner; hvad Andet end Forventningen. Som Propheternes Røst endnu engang gjenlød i Johannes den Døbers strenge Tale, saaledes stod Patriarkerne troende Forventning op i disse tvende Skikkelser for at staae hos i Opfyldelsens Dieblif. Men de, der af Herren selv vare beskikkede til i hiin Stund at forestille Forventningen, de vare vel og Saadanne, som alle Tider kunne staae deres Prøve, hver Gang Betragtningen søger at forstaae Forventningen og den Forventningens Skikkelse, der er i Taalmodighed.

Det foreløste Evangelium taler kun ganske korteligen om Simeon, men dvæler desto omhyggeligere ved Anna, som vilde det fornemmeligen gjøre hende til Gjenstand for vor Opmærksomhed. Saa lader os heller ei misforstaae dette Vink, men i Anledning af Anna, og med hende i Tanken ville vi tale om:

### **Taalmod i Forventning.**

Af Evangeliet erfare vi, at Anna, da denne Begivenhed indtraf, var meget bedaget, ved de fire og firfindstyve Aar.

Hendes tidligere Liv var gaaet sin stille Gang, kun nævnes der en eneste Omskiftelse, der gjorde hende til Enke, da hun syv Aar havde levet med sin Mand efter sin Jomfrustand. Altsaa kun syv Aar havde hun været gift, og nu var hendes Alder syv Gange tolv. Tidligen var hendes Liv afbrudt, hun havde Intet beholdt tilbage, der kunde være Gjenstand for hendes Omsorg, medens Tankerne vare hos den Afdøde; Intet hun kunde op-elske sig selv til Trøst i Tiden. Intet hun kunde elske af sit ganske Hjerte uden derved at krænke eller urolige den Hensøvede, Intet, hun kunde elske saaledes, at hun netop ved sin Inderlighed glædede Faderen i sin Grav. Hun var Enke, hendes Liv affsluttet, hendes Forventning skuffet, hun, som havde forventet at leve længe med sin Husbond, at bære mindet af en Slægt. Dog var hun jo nu fri; thi ogsaa efter jødiske Begreber er jo Qvinden fri, naar Manden er død; hun var jo fri, og i Opstandelsen skal der ikke være Forskjel paa Mand og Qvinde. Lader os ikke forstyrre den Erværdige med vore Planer, lader os ikke ville trøste med Menneskenes fløgtige Raad, der ikke vide, hvad det Trøstesløse er. Utten Aarhundreder og mere ere forløbne, hun behøver ikke vor Hjælp, saa lidet som hun behøvede den, vi hindre hende ikke i, at følge Hjertets Drift, vi skulle ikke forhaste os med at iføre hende Fortvivlelsens seierrige Rustning, eller den langsomme Tærings Sørgedragt. Hun er jo vor Betragtningens Gjenstand, og der er Det i Livet, hvori vi ikke skulle søge at digte vore Tanker ind, men hvoraf vi selv skulle lære; der er Det i Livet, hvorover vi ikke skulle græde, men hvoraf vi skulle lære at græde over os selv.

Hendes Valg er gjort. Det skete ikke igaar eller iforgaars, at vi skulle være tilrede med vor Bistand for at faae det omgjort; hendes Valg er gjort, har hun fortrudt det, da har Fortrydelsens Tid været lang. Hun valgte at blive den Afdøde tro, som han havde været hende tro, eller hvad vi ogsaa kunne udtrykke paa en anden, sandere Maade, om den end maaskee ikke vilde være forekommen hende saa skjøn, hun valgte at blive sig selv tro; thi ethvert udbortes Baand var jo løst, og kun den



Kjærlighed bandt hende, i hvilken hun havde sin Frihed, og udenfor hvilken hun ikke vilde have kendt sig selv igjen. I denne Trostfab blev hendes Liv fattigt paa Afveglinger, hvilke man vel stundom seer lykkes et Menneske indtil Modbydelighed, men det blev frugtbart for det Evige. Og hvad Du end dømmes om dette, m. T., der jo er overladt til Enhver at afgjøre med sig selv, saa det ene Valg i Forhold til Omstændighederne kan i inderlig Kjærlighed være ligesaa priseligt som det andet, saa meget er dog vist, at den Qvinde, der er travl for at trøste sig over Tabet af sin afdøde Husbond, hun bliver neppe den Guds Udvalgte, der skal fremtræde som Forventningens Vidne i den Stund, da Slægtens Forventning gaaer i Opfyldelse. Den Afdøde blev hun tro, og hun meente sig vel forsørgt, som hun ogsaa var det; thi der er Intet, der saaledes danner, forædler og helliger et Menneske, som Mindet om en Afdød gjemt i det oprigtige Hjerte; Intet, der næst Gud selv, saa ubestikkeligt prøver og ranjager et Menneskes Jnderste, som Erindringen om en Afdød bevaret i en altid nærværende Thukommelse; Intet, der vedligeholder et Menneskes Sjæl saaledes i varagtig og trofast Udholdenhed som Tanken om en Afdød, hvilken aldrig slumrer. Den Levende kan dog stundom overraskes af nogen Skøbelighed, eller foranledige, at en Anden overiles, men den Afdøde overiles aldrig. Den Levende kan dog stundom gribe feil, eller bevirke, at en Anden gjør det, men den Afdøde er ikke dannet af Kjød og Blod, men af den taknemmelige Thukommelses helligste og bedste Tanker, hvilke aldrig feile, da de ere luttrede i Angesten for at tabe den Forklarede. Den Levende er hurtig til at paastjonne vor Kjærlighed, hurtig til at betale Lønnen fuldere og tidligere end den maaskee var fortjent; men jo længere Lønnens Time udsættes, jo skjønnere for Den, der dog eftertragter den aarle og silde. Kun Dagleieren fordrer Lønnen hver Dag; kun trofast Elskov tjener syv Aar og syv til for Lønningen, men Den, der elsker en Afdød, han tjener hele sit Liv for sin Kjærlighed.

Er Anna da ikke forventende? Vi vide det vel, at der var de i Verden, hvis Forventning ikke blev skuffet. Tidlig lærte de, at forhærde deres Sind, og løftede nu maaskee Hovedet saa stolt, for at skue ud over dem, der bøiede sig i Sorgen. Hvorledes skulde en Saadan ogsaa kunne blive bedragen! Og dog hvis han pludseligen kom til ret levende at mindes den Tid, da hans Hjerter svulmede freidigt og tillidsfuldt, rigt paa Forventning, da vilde han maaskee forfærdes over sig selv, og over sin skuffede Forventning; thi det havde han jo aldrig forventet, at han engang skulde daarligen kneise som det golde Tigentree, der Intet forventer. Hvis Nogen var skuffet, da sandeligen han og uheldligere end alle Andre. Den, der bedrages af Verden, kan dog haabe til anden Tid under andre Omstændigheder ikke at blive skuffet; men Den, der bedrager sig selv, han bliver bestandigen bedragen, om han end flygtede til Verdens yderste Grændse; thi sig selv kan han ikke undflye. — Vi vide vel, at der var de, hvis Forventninger ikke bleve skuffede. De undte sig hverken Rist eller Ro i den travle Tjeneste, de udstykkede Sjelen i mangfoldige Forventninger, forventede snart Et snart et Andet, vandt og tabte, stode aarle op og gik lange Veie. Deres Forventninger bleve ikke skuffede; — men Forventningen, ja den kunde der ikke være Tale om; thi hvor var vel den Mester, som formaaede at fortælle denne utrættelige Indholdsløshed; eller hvor den Husommelse og den Tanke, der formaaede at sammenfatte en saadan Forvirring, eller hvor den Evighed, der havde Tid til at mindes Sligt! Vare de ikke skuffede, skuffede i deres Forventning, at Tiden ikke kunde udløbe, skuffede af Forventningerne, der i Udsprelsen havde ladet dem glemme, at Evighedens Alvor maatte glemme al deres Tragten og dem selv med, hvad de kunde have undflyet; thi ikke at glemmes i Tiderne, blev kun meget saa Menneſters Lod, men det Herligere, ikke at være glemt i Evigheden, blev ethvert Menneske givet, der selv vil det. Vare de da ikke skuffede, er Den ikke forfærdeligst skuffet, der end ikke aner Skuffelsen, før den opsluger og tilintetgjør ham?

Men Anna derimod . . . M. T. lad Din Tanke hvile paa denne ærbørdige Qvinde, hvis Sind er mellem Grabene, og nu, skjøndt meget bedaget, dog staaer som det Ewiges unge Forlovede. Denne Rolighed i Diet, der dog er forventende, denne Mildhed, der er forsonet med Livet og dog er forventende, denne stille Uforfrænklichkeit, der qvindeligt lysler med Grindringen og dog er forventende, denne ydmyge Selbfornegetelse, der dog er forventende, dette fromme Hjertelag, der Intet begjærer mere, og dog er forventende; afblomstret, dog endnu frodig, forladt dog ikke henvisnet, barnløs dog ikke ufrugtbar, bøiet i Aarene, nedbøiet dog ikke tilintetgjort, Enke dog trolovet „er hun i Stilhed“ med sin Forventning. Det er skjønt, siger Du maaskee; hvis Een formaaede ret at skildre det, da kunde man sidde og ælde ved Betragtningen af dette Billede, uden Kraft til at løsrive sig fra det. Men naar jeg da vilde tilføie: saaledes seer Forventningen ud, og vedblive: O! at den altid saae saaledes ud, da var der maaskee den, som utaalmodigen vendte sig bort fra det samme Billede. „Er dette Livets Forventning, jeg som forventer, at vinde Alt, at mætte min uudsigelige Higen, forventer, at Livet selv vil lære mig, hvor meget Mere der er at forvente, end hvad jeg aner? Er dette hvad der hænder Forventningen? beholder man den ønskende Qvist i sin Haand indtil den er bleven en visse Green, og denne beholder man i sin Haand — som Opfyldelsen?“ Nu han behøver vel ikke at frygte, at han pludseligen som ved et Slag skulde komme til at ligne den fromme Anna, eller at Tiden skulde listeligen, uden at han selv vidste af det, omdanne ham efter det Billede, som paa Afstand er skjønt, men ængster nærved. Og Anna havde jo heller ei altid været Enke, hun havde ogsaa været ung, ogsaa kjendt Ungdommens Forventning. Men Den, der ikke kjender Livets Farer, hans Mod er kun en lidet prislilig Dumdriftighed; og Den, der ikke kjender Livets Ewig, hans Forventning er kun en Veruselse i Drømme. Saa vist som der er Fare, saa vist er der ogsaa Skuffelse, og først naar et Menneske forsøger sig saaledes heri, at han vælger den

bedre Deel, vælger Forventningen, først da kan Anna i Sandhed blive Betragtningens Gjenstand. Thi der er Det, som ethvert Menneske snarligen fornemmer i sig selv, og hvorefter han ikke skal gaae langt, hvis han ei fornemmer det; men dersom det var Dette, vi skulle lære af Anna, da var hun neppe bleven uforglemmelig i Tiderne; thi Livet forgaaer og dets Lyst, og den, som intet Bedre veed, han forgaaer selv ligesom Livet og Lysten.

Er Anna ikke taalmodig i Forventningen? Den, der vil høste, førend han saaer eller saasnart han haver saaet; Den, der vil seire, uden at stride; Den, der vil, men ikke vil Midlet, han er ogsaa i Menneskenes Dine en Daare. Nogen Taalmodighed, mener Enhver, er den Forventende fornøden, og kun Den, der vil afkaste al Taalmodighed, kun ham kalder man utaalmodig og barnagtig i sin Utaalmodighed. Nogen Taalmodighed! hvis et Menneske med denne Viisdom vilde gaae ud i Verden, da vilde han neppe finde en eneste Utaalmodig, uden at han jo havde nogen Taalmodighed. Mon det er Evangeliets Mening, at alle de daarlige Brudejomsruer indslumrede strax, eller alle i det samme Dieblif? Hvorfor skulle vi ikke antage, at der har været en Forskjellighed? Den første indslumrede da snarligen, endnu førend Olien var udrændt; men den femte, hun kom dog heller ei med til Brylluppet; thi ogsaa hun tilintetgjorde sin Forventning ved Utaalmodighed, og da Olien var udrændt, forekom det hende en spildt Møie at hente ny Olie, for at vedligeholde Forventningen. Var Brudgommen kommen lidt tidligere, da havde man ikke erfaret, at hun var utaalmodig; thi hun havde dog nogen Taalmodighed, som endogsaa den første havde nogen Taalmodighed. Naar Opfyldelsen kommer strax eller snarligen, da er det saa let at forstaae Livet, fordi man ikke lærer at forstaae sig selv; men naar den udebliver . . . . Ethvert Menneske har ligesom hine Brudepiger et oprindeligt Forraad Olie til at vedligeholde Forventningen med. Kommer Opfyldelsen nu, inden dette er fortæret, da gaaer Alt vel, og man gaaer Livet igjennem uden med Bestemtthed

at vide, eller med Bestemthed at gjøre sig Rede for, om man hører til de daarlige eller til de fornustige Brudepiger. Udholdenhedens oprindelige Naturkraft kan være forskjellig hos den Enkelte, men saasnart Opsvoldelsen udebliver saa længe, at denne er fortæret og afsmattet, da, da først skal det vise sig, om et Menneske har ny Olie i Beredskab, da først skal hans Taalmod i Forventning vise sig. Saalænge Forventningen holder og bærer Mennesket, hvad Under da, at han er forventende, men naar den sidste Strid begynder, naar man maa anstrænge sin yderste Evne, for at holde sig til Forventningen, da falde Menneskene fra. Hvor ofte siges det ikke, at man ikke skal prise et Menneske lykkeligt, før han er død; hvor sjeldent derimod høres det af den Bekymrede, at et Menneske ikke skal opgive sig selv saa længe han lever, at der er Haab, saalænge der er Liv — og altsaa vel altid Haab for den Udødelige, der forventer en Evighed.

Derjom der nu var et Menneske, der i sin Nød meente med Sandhed at turde sige: mig blev Intet givet; i den store Tingenes Orden, som forserger Alle, var jeg mere glemt end Spurven, som end ikke uden Guds Villie falder til Jorden; nu saa vil jeg da ikke udholde det længere, fra dette Dieblit vil jeg opgive enhver Forventning og lade mig falde til Jorden. — Eller om han ikke udtrykte det saaledes, men dog i sin Fortvivlelse meente med Sandhed at turde sige: vel foer jeg vild, o! men jeg vendte jo atter tilbage; dog var det forgjeves, min Forventning for sildig; jeg udstrakte min Arm, men kun min Fod glead, jeg raabte, men der var intet Dre, der annammede mit Strig; nu saa vil jeg da endnu i dette Dieblit slippe enhver Forventning, og lade mig synke; Gud i Himlene forsvare, hvis Hjælpen kommer i det næste Dieblit, da det er for sildig — skulle vi da fløgtigen mene, at hvis vi vare i et saadant Menneskes Sted, da vilde vor Snildhed vel finde en Udvei, hvor han ingen fandt; eller skulle vi volde ham ny Smerte ved at forestrive ham, at see sig om i Verden, hvor der vel var Den, der havde ventet længere paa Hjælpen? Vissefeligent ikke, men vi

ville sige til ham: glem endnu engang det Forbigangne, tilintetgjør Beregningen, hvori Du fanger Dig selv, stands ikke Hjertets Tilskyndelse, udsluk ikke Anden i unyttig Strid om, hvo der ventede længst og leed mest, kast endnu engang al Din Sorg paa Gud og styrk Dig selv i hans Kjærlighed; op af dette Hav stiger Forventningen atter gjenfødt, og seer Himlen aaben; gjenfødt, nei nyfødt; thi denne himmelske Forventning begynder netop, naar den jordiske segner afmægtig og fortviblet.

Er det ikke saaledes? Eller skulde en Tvivler og en Fortviblet beholde Ret? Eller skulde han af den Grund faae Uret, fordi han forsmaaer den ungdommelige Begejstrings Tale, da den mangler Erfaring, og Erfaringens, da den mangler Begejstring, og enten kun har erfaret det Ulykkelige, altsaa hvad der ikke kan hjælpe ham, eller det Ulykkelige, men ikke saaledes som han! Den Tvivlende og den Fortviblendes Bildfarelse ligger ikke i Erkjendelsen, thi Erkjendelsen kan Intet med Visshed afgjøre om det næste Dieblik, men Bildfarelsen ligger i Villien, der pludseligen ikke mere vil, men derimod vil gjøre det Ubestemmelige til en lidenskabelig Afgjorelse. Endnu i det sidste Dieblik er der en Mulighed, eller rettere der er intet sidste Dieblik, førend det er forbi. Er dette maaskee et kløgtigt udtænkt Ord, „man altid kan sige,“ et Ord, der fanger Tanken og med den en liden Stund Sjelen, som dog snart atter fortryder, ja fortørnes over, at den lod sig hilde i den spidsfindige Snedighed. Sandeligen ikke, det er ingen snild Bending, der gaaer uden om Sagen, men en Betragtning, ja en opbyggelig Betragtning; thi hvad er det, der gjør Trængselen kort, det er Tiden; men hvad er det, der gjør Trængselen „stakket“ (2 Cor. 4, 17) selv naar den varer et heelt Liv, det er Forventningen af det Evige, og den Taalmodighed, der forventer det. Og det, at man altid kan sige det, er dette ikke den evige Forventnings Seier, ja mere end Seier over det Timelige!

Kan Anna blive skuffet i sin Forventning; kan Opfyldelsen komme for sildig? Visdeligen kan Opfyldelsen komme den Forventende for sildig; thi dersom et Men-

neste forventede det Timelige og det Forsængelige, da kan Op-  
 pfyldelsen skuffe ikke blot ved at udeblive, men ogsaa ved at komme,  
 naar det er for sildig. Thi, hvad hjalp det vel, hvis det var Magt  
 og Vælde, hans Higen havde været efter, om den bødes den  
 Usmægtige i det Dieblik, da Naturen vil byde ham at nedlægge  
 den! Hvad hjalp det, hvis det var Lysten og Nydelsen, hans  
 Sjæl begjærede, om Verusjelsens Væger rakktes den Ustræfede,  
 hvem hvert Dieblik minder om, at Livet forgaaer og dets Lyst?  
 Hvad hjalp det, om al Verdens Guld gaves Den, der nu kun  
 med skjælvende Haand kunde omslutte, hvad han havde tørstet  
 efter, fordi det i hans Haand skulde være en Nogle til Alt! Hvad  
 hjalp det vel; eller var det ikke som en Spot over ham, og var  
 det ikke det Modbydeligste, om han ikke forstod Oppfyldelsens  
 dømmende Alvor, at han endnu ikke havde fortaget Verden  
 og Intet lært af Værene, men Oppfyldelsen fristede ham, fristede  
 Oldingen til at blive en foragtelig Gjæk! Men Du, m. L., Du  
 har ikke sat Din Forventning til Det, der er svigefuldt, selv naar  
 det kommer; Dine Forventninger ere ikke skuffede. Thi Du for-  
 venter jo de Dødes Opstandelse; baade de Retfærdiges og de  
 Uretfærdiges; Du forventer en salig Forening med dem, som  
 Døden berøvede Dig, og med dem, som Livet skilte fra Dig;  
 Du forventer, at Dit Liv skal blive Dig gjennemsigtigt og klart,  
 Din Eiendom i salig Forstaaelse med Din Gud og med Dig  
 selv, uforstyrret af den Videnskab, der bekymret søger at gjette  
 Tilskikkelsens Gaader. Men denne Forventning er jo ikke skuffet;  
 thi Tiden til dens Oppfyldelse er endnu ikke kommen. Og naar  
 Oppfyldelsen kommer, den er aldrig spottende, aldrig svigefuld;  
 thi det Gode spotter aldrig et Menneske. Naar det udebliver,  
 da er dette ham det Bedste, og naar det kommer, da kommer  
 det med hele sin evige Salighed. Hvor skulde denne kunne komme  
 for sildig, saa maatte den jo selv være timelig. Derfor kjender  
 kun Utaalmodigheden Frygten, men Taalmodigheden jager  
 ligesom Kjærligheden Frygten ud. I Forhold til det Timelige  
 og Forsængelige kan Utaalmodigheden, i en vis ufuldkommen  
 Forstand, være sand og begrundet, begrundet i Dets *Stræbe-*

lighed, der er Forventningens Gjenstand; i Forhold til det Evige er det ligesaa skjont som det er vist, at Utaalmodigheden altid er usand.

Der er i Verden grublet og grundet og efterforsket og beregnet og talet Meget om Forventningen, og Opfyldelsens Forhold til den; thi Forventningen er jo en Sag, der paa saa mange Maader angaaer ethvert Menneſke. Dog lader al den Wiisdom, som kun vil være jordisk klog paa Forventningen, hvor vidtløftig denne Wiisdom end er fra Slægt til Slægt, sig sammenfatte i et eneste Ord, hvilket Evigheden ikke forstaaer og ikke kjender. Ordet bliver forskjelligt, efter som den Talende er, men Ordet bliver dog det samme. Den Fortvivlende opgiver i dette Ord sin Sjæl; den Bekymrede gjentager det atter og atter, finder Lindring i at høre det velvilligt og deeltagende sagt af en Anden; den Trodsige, der glemmer Gud, mener med dette Ord at kunne spotte Alt baade i Himlen og paa Jorden, baade den Lykkelige og den Ulykkelige; den Kløgtige kaster det ordknap hen og mener dog at sige meget; den Letfindige faaer end ikke Tid at lade Forstanden tvetyde det, af Glæde over Ordet — det er det Ord: maaskee. Vi vide ikke, om der nogenſinde har været en alvorligere Tid, der ikke kjendte dette Ord, men hvilede i Evighedens Forvisning om, at det maa skee; vi vide ikke om en utaalmodigere Slægt, ved hurtigere og hurtigere at gjentage den evige Forventnings Udtryk, selv dannede Utaalmodighedens korte, hastige, iisfærdige, letfindige, overmodige, kløgtige, trøstesløse Maaskee. Vel Den, der, som Anna, da den jordiske Forventning stufede, med Gud hengivent Sind, høitideligen, som Evighedens Sprog er det, tillidsfuld, som Evighedens Forventning er det, sagde: det maa skee; vel Den, der meget bedaget, ved sit fire og firfindstivende Aar sagde: det maa skee.

Af vort forelæste Evangelium erfare vi, at Anna ikke veeg fra Templet, tjenende Gud med Fasten og Beden Nat og Dag; at hun traadte til i den samme Stund (da Barnet bragtes op



i Tæmplet) og prisede Herren og talede om ham til Alle, som forventede Forløsning i Jerusalem. Hun havde levet som en ret Egte-Hustru bør at leve med sin Egte-Husbond, nu var hun „en ret Enke, der er forladt og haver sat sit Haab til Gud og bliver ved i Bønner og Paakaldelser Nat og Dag.“ (1 Tim. 5, 5.). Den, der er tro over Lidet, bliver sat over Meget. Anna havde ikke forlangt Verdens Trøst for den Afdøde, da trøstede Himlen hende, og Mindet om den Tabte dannede hendes Hjerter til at pine Forventningen ikke blot for sig selv, men for det hele Folk; den ydmyge Anna var en Prophetinde, som Evangeliet siger. Hun, som havde opgivet den jordiske Forventning og kun fæstet sin Sjæl til det Evige, hun dannedes i denne Smerte til at forvente Opfyldelsen, som alle Slægter havde hilset i det Fjerne. M. T. hvorledes Du end dømmes om hvad der jo er overladt til Enhver at afgjøre med sit Hjerter saaledes, at Den, der vælger det Modsatte, kan være ikke mindre at prise, saa meget er dog vist, den Qvinde, der hurtigt forvinder Smerten ved Tabet af hendes Husbond, hendes Dø oplades neppe for den Forventning, der ikke er Timelighedens Frugt, men som først vaagner i Den, der opgav det Timelige for at vinde det Evige, og nu fandt Naade til at see Evigheden som en Forventning i Tiden. Skjøndt Enke og forladt er hun dog den Benaadede, udmærket ved sin Forventning som Den, der kaldes en Prophetinde, hvilket Navn sjelden blev givet en Qvinde blandt Jøderne, fordi den folkelige Anskuelse betragtede hende som ufuldkomnere end Manden.

Er Anna da ikke forventende? Derjom hun ikke er forventende, hvo er det da? En Prophetinde hvaler netop med det Tilkommende, som ikke en Apostel eller en Engel gjør det, end sige Mennekens Mængde. Men det Tilkommende er jo netop Forventningens Gjenstand. Dog er ikke Enhver, der er forventende, derfor i dybere Forstand i Sandhed forventende; thi dette afhænger af hvad der er hans Forventnings Gjenstand. Medens det er en saare stjern Roes om et Mennecke, at han er forventende, saa at Den, om hvem det siges, ved sin

Forventning udmærker sig som Helten ved den Bedrift, han udfører, som Digteren ved den Kunst, han øver, som Grandfæteren ved den Sandhed, han opdager, som Menneſtevennen ved det Offer, han høimodigen bringer; ſaa kan det ogſaa dables hos et Menneſte, at han er forventende. Derſom et Menneſte vilde forvente aarle og ſilde, hvad der ikke vedkommer ham, men kun hans Nyſgjerrighed; eller derſom et Menneſte vilde tilſidesætte, hvad der er ham anviiſt, hvad der kræver hans bedſte Evner og hans daglige Opmærkſomhed, for at hovmode ſig ſom Forventningens udvalgte Redſkab; eller et Menneſte vilde forvente, hvad der i Sandhed vedkommer ham, men ſom hans ſlovede Willie tankeløſt forvandlede til en Forventningens Gjenſtand, hvo ſønkede da i denne Forſtand at være forventende! Den, der ſaaledes forventer, han dannes heller ei ved ſin Forventning, tvertimod vanarter hans Væſen. Han fortærer Sjælens Kraft og Livets Indhold i Beregninger og Sandsynligheders hidſige Uſundhed; hans hovmodige Idræt opløſer ſig og opløſer ham i en tom Larmen; hans Kraft løves i feig Dvertroifkhed, der tilſidſt bliver et Bytte for den Snilde, en Spot for den Forſtandige, en Uengſteſe for den Alvorlige; han forventer Alt og glemmer, at hvad Gud end giver, da „giver han ikke Feighedens Land, men Krafts og Sindighedens Land“ (2 Tim. 1, 7).

Som det da fordres af den Forventende, at han, naar hans Forventning er ædel og et Menneſte værdig, tragter efter denne Kraftens og Sindighedens Land, at, ſom hans Forventning er priſelig, han ogſaa ſelv maa være en ret Forventende, ſaaledes vil atter Forventningens Gjenſtand, jo herligere og dyrebarere den er, danne den Forventende i Lighed med ſig; thi hvad et Menneſte elſker af ſin ganſke Sjæl, det ligner han ogſaa. Hvo vilde nu formaae at opregne de utallige Forventninger, der alt i Forhold til den Enkelte kunne være ſømmelige og værdige, men hvo vilde negte, at der i udmærket Forſtand kun var een Forventning i Verden, Forventningen af Tidens Fyld, og denne var jo netop Gjenſtand for Annas Forventning. Hviſ

da Noget er forventende, da er det Anna, og lader end denne Forventning, efterat Opfyldelsen er kommen, sig aldrig gjentage, det skal dog være et Menneske gavnligt, ikke blot at vogte paa sig selv, at han ikke fortabes i Forventningens utaalmodige Tjeneste, men ogsaa at agte paa sin Forventning, at han tør vedkjende sig den, selv naar han i Tanken dvæler ved den forventende Annas eneste Forventning; eneste, thi derfor prise vi hende, at hun kun havde en eneste, og derfor prise vi hende atter, at hendes Forventning i Sandhed var den eneste. Værdig staaer hun da ved Simeons Side, der Intet begjærer uden at see, hvad han saae, og derpaa at vandre hjem i Fred. Salige de Dine, som saae, hvad han saae, og saae det saaledes, som han saae det; om et Menneske da end blev graahærdet som Simeon, bedaget som Anna, saligt dog at være den Forventende, der forventer og seer den Forventede, i hvis Sted ingen Anden skal komme!

Er Anna ikke taalmodig i sin Forventning? Høres det end stundom i Verden, at et Menneske slet Intet forventer, menes det end stundom, at en Saadan vandt den rette Sikkerhed, fordi han underfundigen gjorde det umuligt for Tabet at blive ham forstaaeligt, saa indrømmes det jo ogsaa, at denne Wiisdom er af en senere Oprindelse, og at intet Menneske strax i sin første Ungdom eier den. Oprindeligen var han da som ethvert Menneske forventende. Med et Smil eller med en Taare tilstaaer man, at Forventningen er en Oprindelighed i Sjelen. Saalænge den er dette, en højrøstet Begeistring, en uforklaret Tillid, en Brusen derinde, saalænge priser man den som Ungdommens skjønne eller barnagtige Fortrin, som en Førstefødselsret, man dog i Livets Nød bortgiver for en Ret Dindjer. Saalænge Ungdommens glade Sind jubler ud i Lykke og Tilfredshed, saalænge indrømmer man, at det er i sin Orden at ville være glad og lykkelig; men naar Glædens beleilige Stund vil kjøbes og vil kjøbes dyrt, da følger en senere Wiisdom, og Mennesket vil end ikke være glad, vil være bedrøvet, vil være ulykkelig. Naar skeer dette? Det skeer i Nøden, eller vi kunne

ogsaa udtrykke det paa en anden Maade, det skeer, naar det viser sig, at Taalmodighed og Forventning svare til hinanden. Hvorfor da ikke ogsaa forforte Bamskeligheden, ved at bortkaste Forventningen! Og dog er det saaledes, at Taalmodighed og Forventning svare til hinanden, og først naar disse have fundet hinanden, finde og forstaae hinanden i et Menneske, først da er der Lige for Lige i det Vensteb, der skal holdes; thi Forventningen i Taalmodighed er som et godt Ord paa rette Sted, som et Guldbæble i en Sølvstaa, og ikke blot saaledes en død Herlighed, men som en Skat, der er udsat paa Rente.

Hvo er nu den, der dømmer et Menneske, om han er taalmodig? Er det Tiden? Ingenlunde eller kun i en vis Forstand; thi ogsaa Den kan jo være taalmodig og have været det, der ikke faae sin Forventning opfyldt. I dybeste Forstand er det Forventningen selv, dens Væsen, der afgjør, om et Menneske er taalmodigt eller ikke; thi Den, hvis Forventning i Sandhed er Forventning, han er ved den taalmodig, saaledes, at et Menneske, naar han bliver sig sin Utaalmodighed bevidst, ikke blot maa dømme sig selv, men ogsaa prøve sin Forventning, om ikke denne netop forklarer hans Utaalmodighed, og det forsaa vidt vilde være en Feil at blive taalmodig, dersom det var muligt, da han burde opgive Forventningen. Kun den sande Forventning, som den fordrer Taalmodighed, uddanner ogsaa Taalmodigheden. Men den sande Forventning er en saadan, der vedkommer et Menneske væsentligen, og som ikke henstiller til hans egen Kraft at fremvirke Opfyldelsen. Derfor er enhver i Sandhed Forventende i Forhold til Gud.

En saadan Forventende kan ikke lade sin Forventning gaae i Glemme, og da, naar Opfyldelsen kommer, mene, at han al den lange Tid har været taalmodig i Forventning. Dette Bedrag er kun muligt ved det Udvortes, der, selv bedragerisk, lærer Mennesket at bedrage sig selv. I Forhold til hvad der i Sandhed vedkommer et Menneske og altsaa i Forhold til den sande Forventning er det umuligt; thi Opfyldelsen vil da aldrig komme, fordi dens Mulighed uddører i samme Grad, som For-

ventningens Virkelighed uddøer. — En saadan Forventende kan ikke mætte og nære sin Forventning med Sandsynligheder og Beregninger; thi kun i Taalmodighed træder han i Forhold til Forventningen, og denne begynder netop, naar Sandsynligheden er slugtende. Sandsynlighed er imidlertid kun en svige fuld Fordeel fremfor den Forventning, der ingen har. Snart kommer man Dpfylbelsen tilsyneladende nær, ja ganske nær; pludselig fjerner den sig. Taalmodigheden derimod henstiller sin Forventning til Gud, og er derfor altid Dpfylbelsen lige nær, hvor daarligen dette end synes den jordiske Forstand. — En saadan Forventende kan ikke ved en dorst Sløvhed stufte sig selv; som var dette Taalmod, naar han, som han gjorde Alt af Bane, nu ogsaa var bleven vant til at beskæftige sig med sin Forventning, uden at dens Bekymring vakte hans Sjæl. Nei, Den, der forventer, hvad der i Sandhed vedkommer ham, kan ikke blive ligegyldig derved, thi da fatter han ikke mere, at det i Sandhed vedkommer ham, og da forventer han jo heller ei, hvad der i Sandhed vedkommer ham; sløvet i Bane kan han ikke blive, da han jo bestandig kun er lige nær ved Dpfylbelsen. — Den sande Forventende, han omgaaes dagligen med sin Forventning. Den staaer tidligere op om Morgenens end han selv, er tidligere paa Færde, den slumrer tidligere ind om Aftenen end han selv, thi det indvortes Menneſte, hvilket Forventningen tilhører, behøver ikke ſaa megen Sovn ſom det Udvortes. Hans Bekymring er daglig den ſamme, fordi hans inderſte Liv i ethvert Dieblif er ham lige vigtigt. Dog fortærer han ikke ſin Sjæl i Utaalmodighed, men i Taalmodighed bringer han ſin Forventning frem, i Taalmodighed offerer han den, ved at henſtille den til Gud.

Er denne Tale om Taalmod og Forventning maafkee dunkel, nu ſaa vilſe vi priſe Anna og holde os til hende, hun gjør Forſtaaelſen ingen Banſkeligheder. Hun var en Enke paa fire og firſindstyve Aar, ſom ikke veeg fra Templet, tjenende Gud med Faſten og Beden, Nat og Dag, hun bevarede ſin Forventning „i al Taalmodighed og Langmodighed med Glæde“

(Colos. 1, 11). Hun veeg ikke fra Templet. Dog var hun jo i Templet ikke hos Opfyldelsen, men kun hos sin Forventning. Denne tager den Forventende med sig, da gaaer han ud paa Veie og Stier ved den fjerde Time, og ved den ellefte, og ved Hanegal; eller han sidder stille, men lader Tanken gaae ud, lyttende efter et sagte Fodtrin af Opfyldelsen, speidende efter den fjerne Skye i Ørkenen, efter Taagen i det Viide, der forandrer sin Skikkelse ved enhver Wind, og forandrer den Forventende. Anna derimod veeg ikke fra Templet, ei blot fordi hun ventede at see Opfyldelsen komme paa det hellige Sted, thi da havde hun vel bestaget Templets Tinde eller beraadført sig med de Vise, Stjernekyndige og Skrifklærde; men fordi hendes Forventning var til Gud, og hun altid var Opfyldelsen lige nær, medens ingen Sandsynlighed kom og gif, besøgte herde for at trøste eller bragte Mismodet med sig. Tjenende Herren, thi see! hun var jo Herrens Tjenerinde, men ogsaa tjenende sin Forventning, og denne Tjeneste var den samme. Den Forventende tjener ikke gjerne nogen Anden, og Menneskene tilgive ham, om han staaer pludseligen op, om han ikke deeltager i deres Glæde eller er hjælpsom i Nøden; thi han tjener jo sin Forventning. Ved denne Tjeneste erhverver han Opfyldelsen; men Anna tjente en Anden, i hvis Haand vel Opfyldelsen laae som enhver Forventnings Opfyldelse ligger i hans Haand, men hun modtog ingen Oplysning; og medens Dagene gif og talte Nar til hendes Alder, indtil hun blev meget bedaget, hun var dog altid Opfyldelsen lige nær. — Med Bøn og Fasten, men Den, der beder og faster, udretter jo Intet; thi Bønnen er en vrkesløs Tale paa Jorden, om den end „arbejder i Himlene“, og Faste fortærer den jordiske Kraft, og styrker ikke til at holde ud med Forventningen. Dog er Utaalmodigheden en ond Mand, „som kun udjages ved Bøn og megen Fasten.“ — Nat og Dag. Saaledes holder jo den Forventende ved Nat og Dag, men er det altid i Bøn og Fasten. Utaalmodighedens Hunger er ikke god at mætte, hvorledes da ved Fasten? Utaalmodighedens Begjering gjør vel mange Ord og lange

Taler, men i Bønnen er den ordknap nok. Den timelige Taalmodighed har Føde med sig for en længere Tid, holder uførtødent ved, hviler sjældent, beder aldrig, men Anna vedblev Nat og Dag. Siger Utaalmodigheden end, at det er ingen Kunst at bede, o! selv det, til en bestemt Tid, om end kun for et Dieblid, at skulle samle sit Sind i Bøn og bede inderligen, er vanskeligere end at indtage en Stad, end sige da at holde ud Nat og Dag, og bevare Inderligheden i Hjertet, og Sindets Nærværelse og Tankens Stilhed og hele Sjælens Samtykke i Bønnen, uden at adspredes, uden at forstyrres, uden at fortryde sin Andagt, uden at ængstes for, at den er et opsminket Bedrag, uden at blive modbydelig ved sin megen Beden; men Anna veeg ikke fra Templet, tjenende Herren med Beden og Fasten Nat og Dag.

Blev Anna skuffet i sin Forventning, kom Opfyldelsen for sildig? Hendes Forventning var til Noget, der skulde skee i Tiden; altsaa maa jo Udfaldet afgjøre om Opfyldelsen kom eller det blev ved Skuffelsen. Skulde Anna virkeligen her blive ligesaa trostesløs som al den Tale, der høres om Udfaldet, hvilken ligesom Udfaldet altid kommer bag efter.

Udfaldet viste, at hendes Forventning gik i Opfyldelse; hun blev altsaa ikke skuffet. Men i hvilken Forstand blev hun ikke skuffet? Blev hun maaskee selv til Noget ved sin Forventning, saaledes som Den, der var forarmet, og atter blev riig, Den, der var styrket og atter blev ophøiet, i en vis Forstand ogsaa blev det ved sin Forventning, forsaavidt han ikke selv havde opgivet at være sin Medarbejder — blev Enken maaskee gift igjen? M. T. hvorfor skammer Du Dig næsten ved, at jeg nævner dette Ord, Forventningen opkom jo ikke i hendes Sjæl, da hun syldte sit tre og firfindstivende Aar, den gaaer jo langt tilbage i Tiden indtil de Dage, da hun gjorde det Valg, hun i sin sidste Time vedkjendte sig. Er det mig, der formastelig spotter den Urværdige, eller hvis dette havde været hendes Forventning, var da ikke Opfyldelsen kommen over hende som den forfærdeligste Spot. Priset være der-

for Anna, ærbørdig staaer hun og høit ophøiet; thi medens den almindelige menneskelige Tale forstummer ved Synet af hende, maa Sprogets dybeste Udtryk nævne hende i strængeste og i ædleste Forstand: Forventende. Og viser dette ikke tillige, at Udfaldet ikke kunde stufte hende ved at komme for sildig!

Og selv om det var udeblevet, var hun dog ikke stuffet. Døpfyldelsen kom; i samme Dieblik begjærer hun ligesom Simeon kun at vandre bort herfra, altsaa ikke at blive hos Døpfyldelsen, og dog i en anden Forstand at gaae ind til Døpfyldelsen. Dersom Døpfyldelsens Dieblik ikke var kommet i Tiden, vil Du da negte, m. L., at hun dog gik ind i Evigheden med sin Forventning og gik Døpfyldelsen imøde.

Ved at udeblive kunde Udfaldet egentligen ikke bedrage hende, og ved at komme for sildig kunde det ikke stufte hende. Troer Du ikke ogsaa, at dette var Annas Mening, da Døpfyldelsen kom, der jo og kunde være kommen længe før hun blev ved de fire firfjendstive Aar, og dog kommet som Døpfyldelsen af hendes Forventning. Troer Du, hun fortrød de mange Aar, troer Du, at Glæden maaskee slog Fortrydelsen hen i Glemsel; eller troer Du ikke, at hendes Glæde netop var de mange Aar, i hvilke hun Nat og Dag havde været sin Forventning tro! Og var Lønningen ikke istand til at lønne rigeligen og over al Maade, selv om hun var bleven halvfemfjendstive, ja de hundrede Aar gammel! Hun blev Intet ved sin Forventning, saaledes angik Døpfyldelsen hende ikke timeligen, saa lidet som Forventningen havde gjort det. Men idet Samtidens, idet Folkets, idet Slægternes, idet Menneskeslægtenes, idet Adams og idet Millioners Forventning gik i Døpfyldelse, da stod den fromme Anna som Forventningens Vidne ved Simeons Side, og saaledes staae de alle Dage uforglemmelige! Dersom Anna havde været Moder, dersom den Afdøde var bleven hos hende; dersom hun anden Gang havde oplevet i endnu skjønnere Forstand at blive kaldt Moder — mere begjærer dog et Menneske ikke for at prises lykkelig, ønsker Anna mere, nu vel, dersom Anna selv bedaget



med sin bedagede Husbond havde seet den tredie Slægt voge op, dersom det Barn, der nu fremstillede, havde i tredie Led været knyttet til hende, dersom hendes Husbond havde staaet ved hendes Side istedenfor Simeon, dersom hun selv blot havde forventet denne Opfyldelse, for da at gaae ind til Hvilen; dersom tre Slægter havde kaldt hende Moder og dette skønne Navn havde lydt atter og atter paa saa forskjellig Maade som det er muligt, dersom tre Slægter aldrig havde glemt hende. — Og nu! Anna havde prøvet Livets Smerte og saaet med Taarer, tidligen mistet sin Husbond, siden hensiddet barnløs og forladt, da traadte hun frem i Templet i sit fire og firjindstivende Aar, skjulte alle Tiders Forventning i sin fromme Skikkelse, og saaledes staaer hun altid mindet som Forventningens Vidne. — Salig Den, der blev fattig og forladt, salig den Ufrugtbare, salig Den, der tabte Verden saaledes, at Forventningens Begjer efter den aldrig vaagnede i hans Sjel; salig Den, hvis Forventning gif gjennem Dødens Porte ind i det Evige, for at hente sin Forventning, indtil han saae den med jordiske Dine, og ikke begjerede at see den mere i Tiden.

\*

\*

\*

Menneskene klage ofte over, at Livet er saa fattigt, Tilværelsen saa afmægtig i al sin Herlighed, at den forgjæves vil gribe Sjelen i Overraskelse, eller fængsle den i Beundring; thi Intet at beundre, er den høieste Viisdom; og Intet at forvente er den høieste Sandhed. Barnet stuoser over det Ubetydelige, den Vidre haver aflagt det Barnagtige, han har seet det Forunderlige, men det forundrer ham ikke mere; thi der er intet Nytt under Solen, og intet Vidunderligt i Livet. Dersom et Menneske dog forstod at gjøre sig selv i Sandhed til hvad han i Sandhed er, til Intet, vidste at sætte Taalmodighedens Segl for hvad han havde forstaaet, o! da skulde hans Liv, hvad enten han var den Største eller den Ringeste, endnu idag være en

frydefuld Overraskelse og en salig Beundring, og være det alle Dage; thi der er kun Gæt, som i Sandhed er Beundringens evige Gjenstand, det er Gud, og kun Gæt, der formaaer at hindre Beundringen, det er Mennesket, naar han selv vil være Noget. —

---



# **Tre opbyggelige Taler.**

(1844).

Udgivet af

**H. O. Lange.**

Til Grund for denne Udgave er lagt Originaludgavens Text, der er sammenlignet med S. N.'s Manuskript paa Universitetsbibliotheket (S. N.'s Papirer, Baffe 10).

MDCCXLIV.

# Tre opbyggelige Taler

af

**S. Kierkegaard.**

---

**Kjøbenhavn.**

Faaes hos Boghandler P. G. Philipsen.

Trykt i Bianco Lunos Bogtrykkeri.



Afdøde

**Michael Pedersen Kierkegaard,**

forhen Hofekræmmer her i Byen

min Fader

helliges disse Taler.





## F o r o r d .

---

Om end denne lille Bog (som derfor blev kaldet „Taler“ ikke Prædikener, fordi dens Forfatter ikke har Myndighed til at prædike; „opbyggelige Taler“ ikke Taler til Opbyggelse, fordi den Talende ingenlunde fordrer at være Lærer) henvender sig til en Læser, til hiin Enkelte, som jeg med Glæde og Taknemmelighed kalder min Læser, glemmer den Talende dog ikke, at det at kunne tale er en tvetydig Kunst, og selv det at kunne sige det Sande en saare tvivlsom Fuldkommenhed. I denne Bevidsthed gaaer Bogen da ud i Verden; indesluttet i sig selv agter den ikke paa Veiret, spørger ikke efter Binden, seer ikke efter Skyerne, seer ikke fejl af Noget, men søger og seer kun efter hiint velvillige Menneske, der antager sig den Sogende, giver det Sagte Velselighed, kommer de kolde Tanker atter til at brænde, forvandler Taleren til en Samtale, hvis oprigtige Fortrolighed ikke forstyrres af nogen Grindring om Den, der bestandig kun onsker at være glemt, og er det meest og er det helst, netop naar Modtageren fuldkommer det Store, at lade Talens Fortrænelighed opstaae til Ufortrænelighed.

---

---



---

## Tænk paa din Skaber i din Ungdom.

---

Prædiferen XII, I.

---

Der gives en Sandhed, hvis Storhed, hvis Ophøiethed man pleier at prise ved beundrende at udsige om den, at den er ligegyldig, lige gyldig, hvad enten Noget antager den eller ikke; ligegyldig ved den Enkeltes særlige Tilstand, om han er ung eller gammel, glad eller bedrøvet; ligegyldig ved sit Forhold til ham, om den gavner ham eller skader ham, om den afholder ham fra Andet eller forhjælper ham til det; lige gyldig, om han bifalder den af sin ganske Sjæl eller kold og føleløs befinder den, om han lader sit Liv for den, eller benytter den i slet Binding; ligegyldig ved, om han har udfundet den, eller han blot eftersiger det Værte. Og kun Dens Forstaaelse var den sande, Dens Beundring den berettigede, der fattede, at denne Ligegyldighed var det Store, og lod sig danne i Overeensstemmelse med den til Ligegyldighed mod, hvad der angik ham selv eller noget Menneske som Menneske eller særligen som Menneske. Der gives en anden Art Sandhed, eller om dette er bekræftelse, en anden Art af Sandheder, hvilke man kunde kalde de bekymrede. Deres Liv er ikke i det Ophøiede, allerede af den Grund, at de ligesom bestemmede ere sig selv bevidste ikke at passe ganske i Almindelighed ved alle Leiligheder, men kun særligen ved enkelte. De ere ikke lige-

gyldige ved den Enkeltes særlige Tilstand, om han er ung eller gammel, glad eller bedrøvet; thi dette afgjør for dem, om de skulle være Sandheder for ham. De slippe ei heller strag den Enkelte og opgibe ham; men vedblive at bekymre sig om ham, indtil han selv løsriver sig ganske, og end ikke dette er dem ligegyldigt, skøndt han dog ikke formaaer at gjøre dem tvivlsomme om sig selv. En saadn Sandhed er ikke ligegyldig ved, hvorledes den Enkelte annammer den, om han tilegner sig den af ganske Hjerte, eller den vorder ham et Mundsveir, thi netop denne Forskjellighed viser jo, at den er nidhær paa sig selv; ikke ligegyldig ved, om Sandheden vorder ham til Betsignelse eller til Fortabelse, thi denne modsatte Afgjørelse vidner jo netop mod den lige Gyldighed; om han i Oprigtighed fortrøster sig til den, eller vil bedrage Andre, selv bedraget, thi denne hævnende Brede viser jo netop, at den ikke er ligegyldig. En saadan bekymret Sandhed er ikke ligegyldig ved, hvo der haver fremsat den, tvertimod vedbliver han bestandigen at være tilstede i den, for igjen at bekymre sig om den Enkelte.

En saadan bekymret Sandhed er hiint prøvede, i Aarthundreder gjentagne Ord, hvilket vi have forelæst. Og dersom du kunde høre Dens Stemme, der haver sagt det, da vilde Du forvisse Dig om, hvor bevæget han selv var; og dersom Du kunde see hans Skikkelse, og Du selv var et ungt Menneske, da vilde Du vel gribes af den Deeltagelse, med hvilken han bekymrede sig om Dig, medens han jo dog nærmest kun vilde vække Dig til Bekymring om Dig selv. Hvo er da denne Mand, der haver sagt det? Vi vide det ikke; men dersom Du er ung, om Du end stod Thronen nærmest, og Dine Tanker vare saadanne, som Herredømmets Forventning kunne indgive dem, da er det fortalt, at ogsaa han bar det kongelige Purpur, om han end meente, at uagtet alt Dette er dog Tanken om Skaberen Ungdommens bedste Tanke. Og dersom Du er ung, om Dit Liv end var i Ringhed, og ingen glimrende Udsigt fristede, da haver Du hans kongelige Ord for, at uagtet dette er dog Tanken om Skaberen Ungdommens skønneste Herlighed. See, derfor er denne For-

tælling, at en Konge haver sagt Ordet, ligesom et fromt Ønske, der vil forlige det Forskjelligste i eenfaldig Forstaaelse af det Samme derved, at Ordet selv paa forskjellig Maade bekyrret sig om det Forskjellige. Thi naar Den, der er kongebaaren og engang skal styre Riger og Lande, i Armodens Hytte seer paa Væggen et Billede, som dette nu kan være efter fattig Seilighed, et Billede, hvis Mangelfuldhed næsten afløkker ham et Smil, og han træder nærmere til og læser hiint Ord som Billedets Indskrift, da taler Prædikerens til ham, men Prædikerens var jo en Konge. Og naar Armodens Søn staaer undrende i Paladset, naar uforklarede Tanker vaagne i hans Sjæl, naar han studfende seer den kongelige Majestæt, da taler Prædikerens til ham, og Prædikerens var jo en Konge; da vender han forligt hjem til sin ringe Bolig og til sit fattige Billede paa Væggen.

Er Forliget da ikke indgaaet; eller vil Du tage Nøjsomhedens Skin for at søge utidig Trætte, at Du ikke begjærer Kongers Pragt; — men heller ei kan nøies med at tænke paa Din Skaber! Som var hiin selvgjorte Nøjsomhed ikke en vilkaarlig Fortjeneste, af hvilken man ikke tør rose sig, ja, hvad værre er, et Tegn paa Din Glendighed, der kun vidner mod Dig! Vel er der nemlig Intet i den vide Verden, der formaaer, ligesaa lidet som den ganske Verden formaaer at give et Menneske Bederlag for den Skade, han tog paa sin Sjæl, hvis han opgav Tanken om Gud; men Den, der, forblindet som han var, forbrede det Høieste, han lod dog forstaae, at han i en vis ufuldkommen Forstand fattede Dets Betydning, han opgav. — Eller det var maaskee anderledes med Dig; Du var maaskee uvillig til at samtykke i Forliget, netop fordi det var en Konge, der havde sagt Ordet; og „en Konge faaer jo Alt, hvad han peger paa; naar han da har fulgt Østens Bink indtil Nydelsens yderste Grændse, hvad Under, at hans Livsbetragtning pludseligen forvandler sig for ham.“ Ordet var da vel betydningsfuldt, men Formaningens ikke til at annamme; fordi Ordet vel var bekyrret, men ikke bekyrret om nogen Enkelt, vel var et Bekyrrets Ord, vel var forsonet med Livet, forsaavidt det

var formildet i Sorg, men dog kun et Suf fra Beemodets Indeluffe, et Suf i den Stund, da den trættede Sjæl byder Verden Farvel, men dog kun en Boble, der brister, hvor dybt nede fra den end stiger op. Thi saaledes gives der en Wiisdom, der næsten vælger Sindssvaghedens Skjul og i Menneskenes Dine ved sin underlige Bevægethed gjør Fyldest for Alt; men Sufferet selv og Udbruddet og Rørelsen angaaer Jngen, Jngen i den ganste Verden, end ikke Den, fra hvis Hjerte Sufferet lyder. Et saadant kort Ord, i hvilket Hjertet vil bryde, et saadant Hjertesprog, ikke syndigt som Tankens Sprog men skjelvende i Stemning, høres vel stundom i Verden. Det vil ikke være Lys paa Nogens Sti; thi Solen vil lyse paa Menneskets Bei om Dagen, og Maanen vil skine for ham i Natten, men Lygtemanden i Mattetaagen vil ikke lyse, end ikke for sig selv. Naar et Menneskes Liv lakker mod Aften, naar han modig og taktfuld omgaaes Døden som sin eneste Fortrolige, naar Anden har tabt Kraft til i Alvor at opgjøre Regnskabet, og Døden er bleven Trøsteren, naar Willien og Forsættet Jntet begjære mere, men Tanken ubestemt famler sig for i det Oplevede, medens Glemselen som en travl Svend arbejder aarle og silde i Trøsterens Tjeneste, — og nu Ungdommen gaaer Sjælen forbi som en Drøm, da siger et saadant Menneske for sig selv, idet Sindet dvæler ved Livets skjønneste Betydning, som denne engang vedgit ham: Held den, der gjorde det! Men dersom der stod hos ham et ungt Menneske, paa hvem Livet endnu havde hele sit Krav, da vilde han ikke tale saaledes. Kun naar han sidder ene, henjunken som en Ruin, fortabende sig i Beemod, kun da siger han det, ikke til noget Menneske, ikke til sin egen Sjæl, men siger det hen for sig: Held den, der gjorde det. Og ligesom den Lægekundige veed, at der er et Træk i Ansigtet, hvilket er Dødens, saaledes veed den Sjelekundige, at dette Udbrud betyder, at Anden vil til at udslukkes. Udbruddet kan vel have sin Betydning, men Formaningens Kraft vil man forgjæves søge i det, fordi Troen ikke er i det, Troen paa selv at have fuldkommet det Gode, eller paa, at det skal lykkes en

Anden. Og den, der begjerligen hører efter et saadant Ord, han er selv som oftest i en lignende Tilstand, eller dog i en særegelig anet Forstaaelse med, at noget Lignende vil times ham, og derfor finde de begge Lise og Lindring ved at daane i denne Afmagt, hvor Formaningen ikke forstyrer dem, men hvor Formaningens Betsignelse heller ei kommer over dem. — „Det er Altammen Forfængelighed og ond Møie,“ siger Prædikeren, og et saadant Ord tykkes Letfindigheden et findrigt Vegetoi, Tankeløsheden en opgiven Gaade og Tungfindigheden en Bedøvelsens Drik, der gjør det Sidste værre end det Første. Saaledes har Prædikeren sagt mangt et Ord, som det altid kan være gavnligt, at han haver sagt, hvis det kunde hjælpe Nogen til at spare sig selv for at gjøre den samme Erfaring, eller dog idetmindste hjælpe ham til at forsjage den forfængelige Higen, der vil være findrigere og findrigere; men er hiint forelæste Ord et saadant, og mon ikke Prædikeren har sagt alt det Foregaaende for dette ene og eet lignende Ords Skyld, og mon han ikke gjerne opgav at have sagt alt det Andet, hvis blot Nogen tog efter dette Ord? Vel siger nemlig Prædikeren, at „ogsaa Barndom og Ungdom er Forfængelighed“ (XI, 10), og at forsaavidt selv at have gjort, hvad han opfordrer til, „at have ladet sit Hjerte være vel tilmode i Ungdommens Dage, at have vandret paa Hjertets Wei og efter Dinenes Syn“ (XI, 9), er Forfængelighed; men har Prædikeren nogenfinde sagt, at det at tænke paa sin Skaber i Ungdommen er ond Møie, eller det at have tænkt paa ham i Ungdommen ogsaa engang skulde vise sig at være Forfængelighed? Har han blandet Talen derom ind mellem det Øvrige, eller er den Maade, paa hvilken han siger dette, ikke himmelvidt forskjellig fra den Maade, paa hvilken han siger det Øvrige? Har han ikke netop opløst Alt i Forfængelighed, for at hiin Tankes evige og salige Betydning ret maatte vise sig, at den maatte binde den vildfarende Sjæl i Lydigheid under Formaningen? Han siger ikke som ellers: saa glæd Dig i Din Ungdom, saa bortfjern Sorgen, hvor Udtrykket selv, ved ligegyldigen at henkaste det Sagte, antyder, at det er det



Vigegyldige, hvorom han taler. Han har udeladt dette lille henkastende Ord, og idet Talen om det Forfængelige farer hen, og ligesom vil rive Alt hen i Forfængelighed, da staaer Prædikerens op til at byde over Forvirringen, at den ikke kommer videre end til sin Grændse, til at standse Forfængeligheden ved Formaningens bestemte Udtryk: Tænk derfor paa Din Staber. Hans Tale er ikke som var denne Tanke kun en Ungdommens Tanke, der dog engang maatte blive en forbigaaende, han taler ikke om den som om det Forbigaaende, der engang har haft Betydning; ikke som om noget Forbigaaende, hvorom det var ønskeligt, at det engang havde haft Betydning, nei Ungdommens Betydning er netop denne Tankes Betydning, og netop ved denne Tanke skal Ungdommen sikkes mod at være Forfængelighed, sikkes mod engang at gaaes Forfængelighed. Han taler ikke som den der ønsker, ikke som den der længes, ikke som den der daaner, men med Overbeviisningens Magt, med Erfaringens Myndighed, med den fuldvoisne Indsigts Tilforladelighed, med Frimodighedens glade Tillid, med Alvorens Fynd, med Formaningens Bekymring taler han til den Unge. Han taler ikke ubestemt om Ungdom i Almindelighed, men som den Enkelte dog vel forstaaer ikke i Almindelighed, at han er ung, thi en saadan Forstaaen tilhører netop en senere Alder, men forstaaer det for sit Vedkommende, saa er det netop ogsaa paa denne Maade, at Prædikerens vil have Formaningens forstaaet. Thi dette er det Bekymrede i Formaningens, at om den end kan gjentages atter og atter og angaae Utallige, hver Gang den taler til den Enkelte, da er det som talte den til ham alene, som var den bleven til alene for hans Skyld, som var den ubekymret om hele den øvrige Verden, men desto mere bekymret om ham, ja saaledes bekymret, som gjorde han en Velgjerning, hvis han modtog den. Saaledes lyder Ordet, og om Du end letjindigt eller tungjindigt vilde forsøge at bedaare Prædikerens, at fralyste ham Formaningens, hvilket jo dog var sørgeligt, Du skal ikke formaae det, Prædikerens har ingen Dvetydighed forskjult. Saaledes taler Prædikerens formanende, og derfor Du er

ung, om Du end tidligen indviedes i den megen Wiisdom, han taler dog til Dig; og dersom Du er ung, om Du var eenfoldigere, Du skal dog ikke staae tryglende ved hiin Wiisdoms Dør, thi Prædikeren's Bekymring er ogsaa til Dig, og han siger ikke blot, at Du kan tænke paa Din Skaber, men han formaner Dig dertil; og dersom Du er ung, om Du er glad, om Du er bebrøvet, om Du er sorgløs, om Du er mismodig, i hvo Du end er, det er dog Dig, netop Dig han taler til, Dig paa hvem Formaningen passer, som ogsaa Grunden til Formaningen: „før end de onde Dage komme, og Narene nærme sig, om hvilke Du skal sige, de behage mig ikke.“ Derfor har han i det Foregaaende søgt at jage Sjelen op af Trygheden til at see Livets Forsængelighed, forhindret den i „at troe letfindigen“ (1 Cor. XV, 2), thi ellers vilde hans Formaning, hvor velmeent den end er, altid blive en Forsængelighed, eller rettere en alvorlig Sag, der altid blev tagen forsængelig. Ungdommen tænker nemlig ikke paa de onde Dage, og forstaaer ikke hvad det vil sige, „at Røsten i Møllen bliver svag og alle Sangens Døttre matte“ (XII, 4), og forhindrer sig selv i at gjøre, hvad den fortrinnsviis for nogen anden Alder forstaaer; og naar de onde Dage komme, og Røsten i Møllen bliver svag og alle Sangens Døttre ere matte, da har man ikke tænkt i sin Ungdom paa Skaberen, og har ikke blot tabt Ungdommen, men Forstanden paa Ungdommens Tanke om Skaberen.

Saaledes henvender Prædikeren sig formanende til den Unge; men den, der vil tale om hiint forelæste Ord, han beslutter sig jo ikke blot paa, at den i Ordet indeholdte Tanke vorder tydelig i Talen, men at Talen selv vorder tydelig; thi „om Basunen giver en utheldig Lyd, hvo vilde da berede sig til Krig“ (1 Cor. XIV, 8). Men dette at Talen er tydelig, hvad er dette Andet, end at den dog angaaer Noget, at den dog taler noget Menneske til Opbyggelse. Nu er det vel saaledes, at Formaningens bekymrede Sandhed netop henvender sig til den Enkelte i en særlig Livets Omstændighed; men Talen om den maa dog vel vogte sig for ikke at betinge Opbyggelsen ved det Til-

fældige, vel vogte sig for ikke misundelig paa Tilfældigheden at komme i Strid og Modsigelse med hvad der ellers er opbyggeligt; thi da er Opbyggelsen usand og kun en usund Forlystelse ved et Fortrin eller et misforstaaet Ønske, der daarligen higer derefter. Vilde man saaledes opbygges ved Tanken om Alderdommen, men saa særligen, at Ungdommen ikke kunde opbygges ved den samme Tanke, saa var Opbyggelsen selv usand. Vilde En tale Oldingen til Opbyggelse om, at det nu snart Alt var forbi, da skulde han vel ved denne Tale urolige den Unge, thi hvorledes skulde han ikke vorde mismodig og længe før Tiden feed af et Liv, ved hvis Slutning man sagde, at dette var det Bedste, at Alt snart var forbi. Men en saadan Opbyggelse er et Bedrag, en svigefuld Overenskomst; thi det at være Olding er intet Fortrin, og ligesaa lidet det at være ung. Vil man mene, at Ungdommen er et Fortrin, da forsmaaet man Opbyggelsen, og vil kun høre Ligefindehed, ja Medsammenhvornes verdslige Tale om, hvor lysteligt det er at være ung. Vil man mene, at Ungdommen selv i Henseende til Tanken om Skaberen har en afgjort Beleilighed, hvilken aldrig senere lader sig gjenjætte: hvo turde tale med sig selv om denne Sag, hvo turde tale til en Anden derom af Frygt for, at det skulde være for sildigt, af Frygt for, at Opbyggelsens Tanke skulde forvandle sig til Forfærdelsens. Men saaledes er det ikke. Naar derfor den hellige Skrift gjør dette til Betingelsen for at indgaae i Himmeriges Rige, at et Menneske bliver Barn paa ny, da er denne Tale netop opbyggelig fordi den henvender sig til ethvert Menneske, medens den, anderledes forstaaet, vel var den daarlige og trøstesløseste Tale, der er hørt i Verden; thi Barnet selv veed jo ikke hvad det er at være Barn. Hvad der gjelder om Barndommen, det gjelder ogsaa om Ungdommen, kun er der den Forskjel, at, forsaavidt Ungdommen er forbi, kan der ogsaa være tabt og forsvundet meget. Saaledes kan vel Talen om Ungdommen volde den Enkelte Bekymring, men hvis Talen vil gjøre ham det umuligt, at ogsaa denne Bekymring kunde vorde ham gavnlig til Beroligelse, vorde en Sorg

efter det Forbigangne, der virker til Forbedring, da er Talen ikke opbyggelig, men verdsøligfindet, splidagtig og forvirret. Paa den anden Side skal Talen vel ogsaa bevæge en enkelt Ung til at forekomme Forsømmelsens smertelige Efterveer, den skal vel indhynde Ungdommens Betydning hos ham, om Talen end, hvad Myndighed angaaer, kun borger sig frem.

### Tænk paa Din Skaber i Din Ungdom.

Tænk paa Din Skaber i Din Ungdom; thi i Ungdommen gjør man det naturligt og bedst, og hvis Noget gjennem hele sit øvrige Liv bevarede Ungdommens Tanker, ja da fuldkommede han den gode Gjerning. Denne være vor Lovpriesning af Ungdommen, om den end sjeldnere høres, medens dog Ungdommen ofte nok berømmes. Ja som det skal være skadeligt for det spæde Barn, at Alle skulle have det i Hænde, saa synes den megen Lovpriesning at være bleven fordærvelig for Ungdommens Sundhed. Thi naar Trøstesløshedens falske eller uforstandige Benstøb fører Ordet, vil den da ikke smitte med sin hidstige Ujundhed, vil den ikke bringe en jagende Uro og Figen ind i Ungdommens sorgløse Tryghed? Fordi Trøstesløsheden er misundelig paa Ungdommen, skal man derfor ogsaa gjøre denne misundelig paa sig selv, og raadvildt over sig selv? Man tage Ungdommen ligesaa lidet som det spæde Barn for meget i Hænde, men man gjøre derfor heller ei det Modsatte; man gjøre den ikke gammel før Tiden, at den ikke skal tømme den Bitterhed, ei at maatte være ung, naar man er det, og anden Gang tømme den Bitterhed, ei at have maattet være ung, da man var det. Prædikerer er ikke saaledes. Naar Ungdommen er til Fryd og Glæde i Gjestebudshuus, da er Prædikerer ikke en fortvivlet Skikkelse, der vil rive den hen i vild Videnskab og Nydelse af Dieblisset; ikke et ængstende Gjenfærd, der i Ungdommens Areds vil glemme sig selv; ikke en Daare, hvis Indbildning er, at han, skjøndt bedaget, dog er ung; men han er heller ei en vranten og fortrædelig Mand, der ikke kan glæde sig med

de Glæde. Han gaaer med til Glæden, og naar Ungdommen har fornøiet sig ret af Hjertens Grund, har dandsjet sig træt, ikke for Livet just, thi det bør Ungdommen ikke gjøre, men for den Aften, da sidder Prædikeren i et Bærelse indenfor Dandsesalen, og taler alvorligere. Men Overgangen gjør han ligesaa naturligen som Ungdommen; thi dette formaaer den endnu med Smilet paa Læben og Jubelen i hele Skikkelsen, værdeligen at lytte til Taler om det Høie og Hellige. Saa lad da „Ungdommen bære Krandsje af unge Roser, førend de visne“ (Viisdommen II, 8); men Jngen lære den det, lære den at gjøre det „som i Ungdom“ (Viisd. II, 6), og derved bevirke, eller paa nogen anden Maade bevirke, at den „slutter fejl“ (Viisd. II, 1), som var dette det Æneste, den havde at gjøre; thi Tanken om Skaberens er dog Ungdommens skønneste Herlighed, er ogsaa en ung Rose, men den visner ikke.

Og i Ungdommen gjør man det naturligt; thi Den tænker jo naturligt, der kan tænke denne Tanke ind med mellem Alt, hvad han ellers tænker; og Den tænker jo naturligt, som ikke selv behøver at forandres for at kunne tænke den, og ikke behøver, at Tanken skal forandres, for at han kan tænke den; fordi han i Tanken finder det Lige i Barnlighed, der gjør Legen til den bedste. Saaledes er hiint Prædikerens Ord allerede et Beviis for, at denne Tanke maa være Ungdommen den naturligste. Havde han ikke talet til Ungdommen, da skulde han maaskee have gjort lange Forberedelser. Han skulde maaskee have beviist, at der er en Gud til; og naar han da havde holdt den Lærende mere beskæftiget end Joderne i Gosen, for under hans Opsyn at lade ham trælle sig til den Sandhed, da skulde han maaskee ladet forstaae, at han endog kunde bringe det dertil, at Gud blev Skaber. Ja saaledes gaaer det. Naar man bliver ældre, da bliver Alt saa kummerligt. Gud i Himlene maa sidde og vente paa sin Skæbnes Afgjorelse, om han er til, og endelig bliver han til ved Hjælp af nogle Beviser; Menneskene maae finde dem i at vente indtil Sagen bliver afgjort. Sæt man døde forinden; sæt man, naar Sagen endelig blev afgjort, var af-

vant med at tænke paa Gud som paa sin Skaber, og Glæden derover var forbi! Saaledes taler Prædikerer ikke, men som et venligt Menneſte lægger Barnets lykkelige Fremtid hen paa Buggen, saaledes giver han Ordet hen, og Ungdommen forſtaaer det ſtrag. Den forſtaaer ſtrag, at der er en Gud til, thi Guds Huus ligger for den Unge lige ved Siden af hans Faders Gaard, og det falder ham ganſke naturligt at være der. Men naar man bliver ældre, da er Veien til Kirke ofte ſaare lang; naar Veiret er ſtrengt om Vinteren, da er der ſaa koldt i Kirken; naar Fugleſangen gaaer igjennem Skoven ved Sommers Tid, da ligger Kirken heller ei paa Veien. For Ungdommen boer Gud ſtrag herved; midt i Glæden og i Sorgen hører han Guds Roſt, der kalder; hører han den ikke, da ſavnar han den ſtrag, har ikke lært Udflugter, veed ikke at ſkjule ſig — indtil han atter hører den. Naar man bliver ældre, da er der langt til Himlen; og Varmen paa Jorden gjør, at man vanſkelig hører Roſten; og hører man den ikke, da gjør Varmen paa Jorden det let, at man ikke ſavnar den. — Ungdommen forſtaaer det ſtrag, er dette ikke vidunderligt; men er det, at det er vidunderligt, ikke atter Forklaringen! Der var en Tænker, hvis Thukommelse er Beundring, han meente, at Underet var en Eiendommelighed for det jødiſke Folk, at dette paa en eiendommelig Maade overſprang de mellemliggende Aarſager for at naae til Gud. Men derſom vi ville pege hen paa en Ungdom, der ikke var opvoget i hiint Folk, mon da ikke atter her Underets Vidunderlighed vilde viſe ſig; og mon da, hvad der væſentligen tilhører Ungdommen, og hvad der ikke ſom det Tilfældige tilhører en enkelt Nation, mon Manddommen ganſke tør glemme det? Men naar man bliver ældre, da komme de mellemliggende Aarſager; og hvis Noget ad de mellemliggende Aarſagers lange Wei naaer til Gud, da kan han ſige, han kommer langveis fra; hvis han naaer til Gud, thi Mange omkom vel underveis. Er dette de mellemliggende Aarſagers Skyld eller Pillegrimens? — Ungdommen forſtaaer ſtrag, at Gud er Skaber, at han har ſkabt „Himmel og Jord med alt hvad ſom derudi befindes.“ „Alt hvad ſom derudi befindes“ er

dette ikke et stort Ord, sømmer det sig for Ungdommen? Hvad har vel den seet, den har jo kun figget ind i Verden; hvad forstaaer den sig paa Verden i Sammenligning med Den, der omseilede Jorden? Men den forstaaer sig paa Gud, og da han ikke skal være langt borte, saa gjælder det jo for at finde ham, at man ikke søger ham langt borte. Der var en Tænker, som blev Helt i Døden, han haver sagt, at han af et eneste Halmstraa vil bevise Guds Tilværelse. Lad Tænkeren beholde Beviset, giv Ungdommen Halmstraaet, den kan — ikke bevise; men hvortil behøves det ogsaa, naar man har Halmstraaet og — Gud! Naar man bliver ældre, da kommer Beviset, og Beviset er en fornem Reisende, hvem Alle see med Forundring paa. — Ungdommen forstaaer at Gud har skabt Verden, og dog er det jo sex tusind Aar siden. Men den forstaaer det strax — hvad Under vel; thi hvad er sex tusind Aar for Ungdommen Andet end den Dag igaar. Naar man bliver ældre, da er sex tusind Aar mange Aar, da mærker man, at det er sex tusind Aar siden, at Verden blev skabt, og ogsaa sex tusind Aar siden at Alt var saare godt.

Men som Ungdommen nu ganske naturligen tænker, at Gud er Skaber, saa tænker den ligesaa naturligt, hvad deraf følger; og da den ikke behøver at spille nogen Tid paa at udgrunde det Første, kan den strax begynde paa det Sidste. Men hvad følger nu deraf? Ja naar man bliver ældre og meget forstandig, saa følger deraf yderst beshynderlige Ting; saa gaar man ud over en tidligere Tænker, nævner sig efter en senere, eller giver Andre Navn, og gjør andet Deslige, som hverken vedkommer Gud eller En selv, men kun Verdens Dom. Ungdommen derimod er med det Første allerede begyndt paa det Sidste; thi hvad følger vel videre af Hiint, end hvad der ligger saa nær, at det end ikke synes at følge deraf, langt mindre at følge videre deraf; og hvad er dette Andet, end, at Takfigelsen er stille i Ydmyghed, at Tilliden hviler i barnlig Fortrolighed, at Smerthen over Samdrægtighedens Forstyrrelse er saa dyb, at Freden ikke længe kan udeblive, Betyrningen saa barnlig, at Ungdommen ikke behøver at gaar langt for atter at leve, røres og være i Gud.

Og i Ungdommen gjør man det bedst; thi Den tænker jo en Tanke bedst, der altid har den ved Haanden og dog gemmer den dybest; Den, der ikke skal søge mellem mange Ting for at finde den, ikke søge affides for at finde den.

Ungdommen har ikke mange Tanker, men deraf følger jo kun, at den bedre kan gemme den ene, om den end altid bruger den. Naar man bliver ældre, da faaer man mange Tanker; og naar da en af dem kommer bort, da gjør man ligesom hiin Qvinde, man tænder Lyset og gaaer og leder om den, og imidlertid lader man de 99 andre skjøtte sig selv. Eller det synes En, at en Tanke var bortkommen, og man spilder sin Tid paa at lede efter den, thi det var en Skuffelse. Sligt kan ikke hændes Ungdommen; thi naar man kun har een Tanke, hvor skulde den kunne komme bort! Naar man har mange Tanker, da er man som Den, der haver mange Klæder at isøre sig. Snart tager man een Klædning paa, snart en anden. Men Ungdommen har een Tanke, der altid klæder den lige godt, og den spilder ikke Tid paa at vælge. Paa den anden Side, det Sted, hvor den Eldre gemmer sine Tanker, det samme Sted har jo ogsaa Ungdommen, og Rummet neppe mindre; men naar man kun har een Tanke, da kan den faae et rigtig godt Sted og en rigelig Plads. — Ungdommen seer ikke mange Mennesker, men deraf følger jo ikke, at den ei af ganske Hjerte kan hænge fast ved Mennesket og det Menneskelige. Der var en hedensk Viis, spottet af Mængden meente han at spotte de Andre; han gik med sin Lygte om Dagen for at søge Mennesket. Man skulde ikke spotte ham; thi Den, der ikke som ung fandt Mennesket, han kan vel behøve Lygten. Naar man bliver ældre, da seer man mange Mennesker, skilles og mødes, men dersom man ikke fra Ungdommen af har Mennesket, hvad finder man da, og Den, der finder det, hvad finder han Andet end Præsten og Skolemesteren, den Jævnlige og alt det Andet, han saa godt kjender hjemme fra; og hvad finder han, som erstatter det Bedste, han lidt efter lidt taber. Saaledes ogsaa med Tanken om Gud. Naar den Eldre finder denne Tanke igjen, hvad finder han dog Andet, end hvad



han fandt i sin Ungdom! I Ungdommen tænkte han den, og den første Gang var det, som havde han allerede tænkt den en Evighed. Med en saadan Uforglemmelighed tænkte Aarene den vanskelige. Naar man er Ældre, da har denne Tanke ofte kun sin Tid, og det maa nu saa være. Andre Tanker have deres Tid, Alt bliver udstykket; og om man end ellers lever i Oversfod, i Henseende til denne Tanke lever man ofte knapt nok. Men Ungdommen er Oversfodighedens Tid. Naar man bliver Ældre, da voger man ikke mere, men Ungdommen er Væxtens Tid, og den voger sammen med sin eneste Tanke, som de Gfkende der opvovede tilsammen. Naar man bliver Ældre, da efterseer man saa ofte sine Tanker og sinker sig selv. Thi man voger bedst i Forborgenhed, og et Menneske voger dog aldrig, legemlig talt, saa meget som de ni Maaneder, da han ligger i Modersliv, og, aandelig talt, aldrig saa meget som i Ungdommens skjulte Liv, naar han voger en guddommelig Væxt. Jo ældre man bliver, jo vidtløftigere bliver Regnskabet, og dog er hiin Tanke paa Skaberens, den er, hvad Barndommens Skolemester talte saa meget om, den er Menten, og glemmer man nogetsteds Menten, da regner man feil overalt.

Saa lad da Barndommen beholde Englene, der altid see Guds Afsyn; men Ungdommen skjænte Du, o Gud, en venlig Omsorg, der forhindrer den fra at tabe det Bedste. Vee Den, der besviger Enter og Faderløse, men vee ogsaa Den, der besviger Ungdommen for denne Tanke, om han end gav den alt Andet! Vee Den, der flytter Armodens Grændseffjel, vee Den, der flytter Ungdommens!

Tænk paa Din Skaber i Din Ungdom; thi denne Tanke kommer bestandig igjen, og den skal engang senere hjælpe Dig til at tænke naturligt og bedst om Skaberens, hvorledes nu end Hjælpen nærmere maa bestemmes i Forhold til den Enkelte.

Det er tungt, sige Menneskene, at stille dem ad, som inderligen ere forenede; men hvor langt tungere er det dog ikke, naar de saa skilles ad: Ungdommens Tanke om Skaberens og Ska-

beren. Denne Bekymring taler det menneskelige Sprog kun lidet om, thi saaledes er ikke blot deres Tale, men næsten Sproget selvkjærligt, det taler kun om deres Anliggender, lidet om Guds, hvis Bekymring Adskillelsen er.

Men hvad er det da, der skiller dem ad? M. T., skulde Du ikke selv vide, hvad det var, der skilte Dig, og skulde ikke saaledes den Enkelte vide, hvad det var der skilte ham fra Gud, om det Adskillende end hos den Forskjellige var høist forskjelligt! Maaskee var det Alderen, der skilte dem ad, at han var bleven gammel, medens Gud altid blev den Samme. At han blev ældre, var jo ikke at dable, tværtimod er det vel værd at prise, om et Menneske i denne Henseende kjender Tiden og Timen; og Intet er jo modbydeligere end at see den uhykkelige Betler, hvis Die og Mine bønfalder Enhver om den smigrende Usandhed, at han endnu synes ung; eller den Glendige, der skjøndt fremrykket i Aar endnu styrker sig ved den Løgn, at han har Ungdommen for sig; eller den Hjælpeløse, der intet andet Værn har mod Aarene, end et asfmægtigt Ønske om, at han endnu var ung. Den derimod, der kjender Tiden og Timen og Beleiligheden, for ham er vel Adskillelsen mindst paafaldende, og han er vel længst fra at have glemt sin Ungdom, hvilket endog Den har gjort, der Dag og Nat ønsker den tilbage. Om det nu skal lykkes et Menneske saaledes at blive ældre, at han intet Dieblif mærker Adskillelsen, der vil forberede en anden Art Forstaelse, vide vi ikke; men de Fleste gaaer det vel saaledes, at som de skilles fra hvad der tilhørte Ungdommen, forlade Faderens Huus og Moderens Omsorg, skilles endnu længere fra dem, saaledes skilles de ogsaa fra Gud.

Maaskee blev han altsaa ældre, og med Aarene kom Forstand, og med Forstanden Kundskab, og med Kundskaben Græmelse, og med den forøgede Kundskab den forøgede Græmelse. Men som han saaledes udvikledes og dannedes, blev det Genfoldige ham vanskeligere, og da han uden denne Veiledning vilde raade sig selv, blev Alt mere og mere forviklet. — Maaskee valgte han Tankens Veiledning, og for ikke at styldes

Noget Noget, lod han denne saae sig selv, og den ene Tanke  
 vikle sig ud af den anden, indtil omsider det Uendelige viste  
 sig for ham, og bragte ham til at svimle. Jo mere han stirrede  
 paa det, desto mere tabte Diet Synskraft til at finde tilbage  
 i Endeligheden. — Maaskee forblendede Lyften ham, Livet fore-  
 kom ham en Spøg, og han lod Gud sørge i Himlene, medens  
 han valgte Glæden, og lod Begeistringen forgjebes tale om  
 Kamp og Strid, om Mod i Farer, Taalmod i Trængsler, Kjærlig-  
 heds i Livet, Seier i Døden, Løn i Himmelen, medens han  
 lod hver Dag have sin Lyst. — Maaskee adspalttede verdslig Be-  
 kymring for Føde og Klæder hans Sind, saa han hverken gjorde  
 det Ene eller det Andet. — Maaskee underlagde han sig selv  
 under en sørgelig Alvor, der gjorde Livet hærnedet til en Træl-  
 dom, Gud i Himlene til en streng Herre, hans Villie til en for-  
 færdelig Lov, og saaledes vandrede han i en Orken uden at  
 finde Bederqvælgelse. — Maaskee var det Skynd og Fortabelse,  
 der lagde sig adskillende mellem ham og Ungdommens Tanke  
 om Gud, og Adskillens Brede syntes at gjøre en Forstaaelse  
 umulig. Vi kunne vel udføre dette videre, men hvortil? Naar  
 Adskillelsen er der, da er det jo ikke saa vigtigt at stirre paa Grun-  
 den som at sørge over Adskillelsen, der paa saa forskjellig Maade  
 kan vise sig, idet de onde Dage ere komne, om hvilke Prædi-  
 keren taler, eller naar Tilbagesetningen skal begynde. Thi som  
 den første Bog i det gamle Testamente er bleven kaldet Føds-  
 jelsen, den anden Udgangen, saa kunde man vel sige, at der er  
 en tredje Bog i Menneskelivet, som hedder Tilbagesetningen. Da  
 viser der sig en Nødvendighed af, at vende tilbage til, hvad der  
 engang var saa skjønt, men som dog siden blev forsmaaet, for-  
 glemmt, overseet, besmittet, og hvortil Enhver dog nu med en  
 vis Bestæmmelse tager sin Tilflugt. Og Bestæmmelsen er jo  
 billig, at han, hvilken nu end hans Vilfarelses Bei var, først  
 forsøgte Alt, inden han besluttede sig til at vende tilbage; men  
 var det da ikke en Betsignelse, at man havde Noget at vende  
 tilbage til, var det ikke en Lykke, at den blinde Mand havde et

Barn, der kunde lede ham! Og saaledes gaaer man da en liden Stund som en blind Mand, der ledes af et Barn.

Vi dølgge ikke, at den Enes Tilbagetog kan være høist forskjelligt fra den Andens, at den Enes kan være en fredeligere Gjenkomst, den Andens en Flugt, hvilken Rædselen forfølger, men det er Prædikerens som siger: tænk derfor paa Din Skaber i Din Ungdom, tænk derpaa for Tilbagetogets Skyld. Selv om Diebliffet, da det maa begyndes, er nok saa forfærdeligt, endog om et Menneſke i Fjendskab med sig selv har tilintetgjort nok saa meget af hvad der laae bag ved ham: blot en Erindring af denne Tanke skal altid hjælpe ham noget. Maaſkee var der Den, som bragt til det Yderſte kun ſøgte at ſamle ſin Forbittrelſe, ſin Brede i et eneſte Lidenſkabens Udbrud, og ſøgte forgyves hos den Algt, der ellers er i Forſtaaelse med Livets Tomhed og Intethed, indtil han udbrød: o, Verden for-gaaer og dens Lyſt! men ſee, da vaagnede dette Ord ſom en Erindring i hans Sjæl, og med den vaagnede en freſſende Erindring, der endnu kaldte paa ham med Ungdommens Uſvigelighed: men Guds Ord varer evindeligt. Saaledes hjalp Ungdommens Erindring hvor intet Andet vilde hjælpe, saaledes hjælper den; løſer den rugende Alvors Fortryllelſe, ſaa der atter er Glæde i Himlen og paa Jorden; adſpreder den travle Bekymrings Taager i gudhengiven Sorgløſhed; opløſer den onde Nøie i ſtille Forundring over den mørke Tale, at haabe mod Haab; frelſer den Fortvivlende fra at ſee Fortvivlelſer ved den Frimodighed, der Intet forſtaaer, ikke Selvanklagens beſnærende Paaſtand, men kun forſtaaer Guds Barmhertighed. Maaſkee var der Den, ſom grundede dybt og grundede længe over det Guddommeligt, medens han dog ſtundom ſelv forſtod hvad han udfandt langt ſimplere end han udgrundede det, indtil han tilſidſt, ſom han ſad der tankefuld og grublende, ſmilede over ſin megen Grunden ved at agte paa den Ungdommens Erindring, der tilhvidſkede ham det Genſoldigt, og ſaaledes ved ſin Fndblander forvandlede ham den ſkjønne Alvor til en endnu ſkjøn-

nerer Spøg. Maaſkee var der Den, hvis Planer altid ſtaffede ham Seier og Menneſkenes Beundring, medens han dog ſelv, naar han ſammenlignede Udfaldet med Beregningen, altid opdagede en lille Miſlighed, indtil han tilſidſt, ſom han ſtod der ſtreng og herſkende, formildedes ved at lytte efter den Ungdommens Erindring, der nynnede det Genfoldige for ham, og ved at ſlynge ſig ind deri forklarede hans ſkjønne Alvor til en endnu ſjønnere Spøg.

Vi prijé ikke Tilbagetogét, ſom var dette ene Livets Betydning, ſom var Erindringen Alt i Livet. Formaaſteligen tale vi ikke ringe om den Sandhed, ſom den modnere menneſkelige Wiisdom udgrunder, eller om den Skjønhed, ſom menneſkelig Kunſt frembringer, end mindre nedſætte vi Manddommens reſdelige Gjærning; vi tale kun om Tilbagetogets ſkjønne Betydning for Menneſkets Liv, og tale om, hvorledes det, i Ungdommen at have tænkt paa Skaberen, er Tilbagetogets frelſende Engel.

Saa lad da et Menneſkes Gjærning tage ham, hvad dens er, hans Tid, hans Flid; men de fremrykkende Aar, o Gud, bevare Du en Ungdommens Erindring, der bevarer ham Ungdommens Tanke om Skaberen. Vee Den, der adſkiller hvad Gud haver forenet; vee Den, der adſkiller Manddommen fra ſin Ungdom.

Derſom der nu var Den, hvem Betragtningen kun ſmerdeligt mindede om hans Savn, da var det vel uſømmeligt og uværdigt for en opbyggelig Tale, ja værſt for den ſelv, om den forblev uden Deeltagelſe; thi da var den ikke opbyggelig, havde ikke fundet det Almene, men var bleven bedaaret af det Tilfældige. Det er vel ſjældnere, at et Menneſke i Sandhed kan føle dette Savn, og ſtundom maaſkee ſtuffer han ſig ſelv, ſkyder Skylden bort fra ſig, holder Sjelen hen i Feighed, bedrager den ved gode Forſætter, vælger Savnets Smerte iſtedenfor Angerens Bedrøvelſe. Hvis ſaa er, da tør jo Talen berolige

fig. Om en Saadan ikke vil forstaae sig selv, da haver Talen jo forstaaet ham. Var det derimod et Menneſke, hvis Ungdom ingen kjerlig Omſorg havde bevaret ham, var han gaaet ud i Livet fattigere end Armodens Søn, hvem Forældrene efterlod Armod, fattigere end Den, hvem dog Faderen efterlod en Belsignelse, Moderen en Formaning, hjælpeløs, forladt, forladt af sig selv, fordi han ingen Ungdom havde havt: o der er jo dog ingen Ungdom ſaa gudforladt, at jo Smulerne, naar de ſamledes omhyggeligere ſaa Intet blev ſpildt, ved Guds Belsignelse bleve en overflødig Erſtatning, og der var jo ingen Ungdom, hvor kort den end var, ſaa gudforglemmt, at jo Grindringen eller den dybe og inderlige Sorg efter den mægtede at forhynde Den, der aldrig var ung. Thi aandeligt talt er Opfyldelsen altid i Ønſket, Bekymringens Beroligelse i Bekymringen, ligeſom Gud allerede er i den Sorg, der er efter ham. Og aandeligt forſtod han jo ſit Savn, og aandeligt talt længtes han efter Ungdommen. I anden Forſtand er Ungdommen kun Forfængelighed og Længſelen efter den endnu mere Forfængelighed; „thi Skjønhed er bedragelig, og Deilighed er forgængelig“ (Ordſpr. XXXI, 30), og det flygtige Sind farer hen med ſit ſtakkede Haab, og Dandsen ender, og Spøgen glemmes, og Kraſten ſvinder, og Ungdommen er forbi, ſaa dens Sted ikke kjender den mere; men Ungdommens Tanke om Skaberen er en ung Roſe, der ikke viſner, fordi den ikke kjender Aarets og ikke Aarenes Tid, og er Barnets ſkjønneſte Prydelse, og Brudens herligſte Smykke, og den Døendes bedste Pynt.

---

## Forventningen af en evig Salighed.

II Cor. IV, 17. 18.

Siig et Menneske, hvilke Dine Benner ere, og han kjender Dig; betro ham Dine Ønsker, og han forstaaer Dig; thi ikke blot er Din Sjæl jo aabenbar i Ønsket, men ogsaa paa en anden Maade skal han gjennemskue Dig, forsaavidt Ønsket underfundigen forraader ham, hvorledes det staaer til derinde. Medens Du nemlig udtaler Ønsket, da seer han efter, om det lader sig ønske. Er dette ikke Tilfældet, da veed han jo ei blot Dit Ønske, men han slutter ogsaa til en Forvirring i Dit Indre. I denne Forstand har man sagt, at det at ønske er en daarlig Kunst, og Den, der saaledes ønsker, fristes man let til at sammenligne med Den, der af Magelighed griber til Bettelstaven; thi begge leve de af Almisse, begge ere de ustadige, begge have de kun Bønner, begge ere de mistænkelige i Retfærdighedens Dine. Smidlertid lader dog det at ønske sig ogsaa afvinde en skjønnere Side. Hvo har glemt Barndommens ubetalelige Moro: Ønsket, der er lige for det fattige og for det rige Barn! Hvo har glemt hine skjønne Fortællinger fra en sunden Tid, i hvilke det er ligesom i Barndommen, hvor Ønsket er Livets Betydning, og Ønsket en salig Tidsfordriv! Naar det da forundtes en Mand eller Qvinde i hine Sagn at forlyste Sjælen ved Ønsker, da var det Skik og Brug, en hellig Bedtægt, at først ønskede man sig Himlens Salighed. Naar man havde den sikret, da kunde man ret give sig hen i Ønskets Overgivenesshed. Nu det var jo kun en Spøg det Hele; men lader os aldrig glemme, at der i Sandhed midt i Livets Alvor er og bør være Tid til

at spørge, og at ogsaa denne Tanke er en opbyggelig Betragtning. Thi Den, der ret er taknemmelig, og ydmygt fatter det Dybsindige, at al hans Travlhed dog, guddommeligt talt, kun viser Misforholdet mellem den og Det, han maa tage til Givende i Livet, han har ogsaa Tid til uskyldig og Gud velbehagelig Spøg — han skal ogsaa vide at ønske. Han fordærver sig ikke Gavnens Skjønhed eller den givende Naades Utvilsomhed ved at bringe sin Fortjeneste i Anslag, han bringer ikke selv Forstyrrelsen med sig, han lærer netop af Gavnens Overbættethed den glade Stilhed, der ikke er paatrængende med utrættelig Virksomhed, ydmyg endogsaa i Taknemlighed. Som Hedningerne gjøre lange og overslødige Bønner om hvad dog Gud veed iforveien (Mth. VII, 7), ja er det ogsaa en hedenst Feil, altid at være travl, altid trælbundet i Alvor.

Det være nu vor Tids Fortjeneste, at den paa mange Maader har vidst at arbejde Ønsket træt, og saaledes at afvænne Sjelen med at ønske; det være dens Fortrin, hvis den dermed har udviklet en redelig Alvor, der til det Gode forjager Ønskenes Svigagtighed. Vi bebreide den ikke, at den har gjort Forestillingen om Ønskets Magt til et Ordspil, dersom den derved ansporer Nogen til at arbejde med egne Hænder istedenfor med Ønskets laante Kraft. Men Ønsket om Himlens Salighed, er dette ogsaa et Ordspil, som Ønsket om Himlens Bistand jo er bleven det for den Letfærdighed, der mener, at man bør stole paa Gud, som man stoler paa Menneskene, naar man nemlig hjælper sig selv, saa gjør Gud Resten. Og dersom Ønsket om Himlens Salighed er bleven et Ordspil, har man da derved villet opflamme Menneskene til at arbejde desto stærkere for at erhverve den? Dette skjønnes ingenlunde at være Tilfældet. Snarere synes den evige Salighed at være bleven, hvad Tanken derom er bleven, et løst og ledigt Ord, stundom næsten glemt, eller fripostigen udeladt af Sproget, eller ligegyldigen sat til en Side som en gammel Talemaade, man ikke mere bruger, men kun opbevarer for Snurrihedens Skyld. Og medens man i gamle Dage fik Himlens Salighed af Guds Naade, saa synes



nu ofte Himlens Salighed at være bleven lig et gammelt af-fældigt Menneſke, der i den Mægtiges Huus friſter Livet ved et kummerligt Naadſens Brod.

Hvor gaaer da Den hen, der vil overveie, hvilke Følger Forventningen af en evig Salighed har for dette jordiske, be-lymrede Liv, med hvem ſkal han raadſøre ſig? De borgerlige Forhold kjender Enhver jo i vor Tid tilſtræffeligen, ſaa lader os, ved et Dieblif at tale om dem, tydeliggjøre os Svaret. Naar man i Staten vil have en eller anden Sag betænkt og overveiet, da ſammenkalder man jo ikke Fremmede og Udlændinge, der ved intet Vaand ere knyttede til det Lands Skjebne, hvis Vel-færd de ſkulle betænke. Man ſammenkalder heller ei løſe Menne-ſker og letfærdige Landſtrygere, „der lære ørkesløſe at løbe omkring i Huſene, dog ikke alene ørkesløſe, men ogſaa med Sqvalder og ufornudden Handel“ (1 Tim. V, 13); thi Saadannes Betænkninger ſkulle vel kun „aſtedkomme Spørgſmaal“ (1 Tim. I, 4) iſtedenfor at tilveiebringe Svar. Man ſammenkalder ende-ligen ikke Røvere og Ufredsmænd, for at give dem Leilighed til i al No at overveie, hvorledes de bedſt kunne opæde Landet. Man gjør da et andet Valg; man antager, at en viſ Art Be-lymring er ønſkelig, at det at have ſin egen Vel-færd ſaa noie knyttet til Landets, ſom muligt, er den bedſte Betryggelſe for, at Betænkningen ikke ſkal komme til intetſteds at have hjemme, ligesom Betænkningens Opfinder. Saaledes ogſaa med Over-veieſen af den Sag, om hvilken vi tale. Derſom Noget mener, at dette nærværende Liv ikke blot er Arbeidets men ogſaa Løn-nens, ikke blot Sædens men ogſaa Hoſtens; da maae vi over-lade ham at følge den Klogſkabs Regler, der er i Forſtaaelſe med hans Livs-Anſkuelſe. Derimod kunne vi ikke ønſke at raad-føre os med ham, thi han er jo en Fremmed og Udlænding, der intet Kjendſkab har til, ingen Forbindelſe vedligeholder med hiint Fjerne, om hvilket vi ſpørge. Derſom Noget letſindigen kun og ſom i Forbigaaende lader ſin Tanke vanke om, nyſgjær-rikt og uſtabigen beſkæftiget med det Tilkommende, da maae vi overlade ham at jøge Selſkab og Samvirken med de Lige-

findede, „hvis løse Tale kun æder om sig som dødt Kjød“ (2 Tim. II, 17). Derjom endeligen Noget, ligegyldigt af hvilken Grund, lever i Strid med hiin Tilfommelse, saa han ikke blot er uvidende som den Fremmede og Udlændingen, ikke blot letfindig som hiin eventyrlige Tanke-Ridder, men af al Magt vil have den tilintetgjort, da var han jo dog vel mindst stikket til at sidde i Overveielens Raad. Man vælger da anderledes; man antager, at Bekymringen ikke blot ikke gjør et Menneske partisk, men netop gjør ham duelig til at betænke; man antager, at det, at hans Velsærd noie er knyttet til hiin Tilfommelse, netop gjør ham berettiget. Den derfor, der eier Liggendesfæ i Himlen, og hvis Sjel er hos Skatten; Den, der her paa Jorden erhvervede Venner, som kunne modtage ham hisset; Den, hvis Tanke er gaaet forud og gaaer forud, at berede ham Sted; Den, hvis Bekymring imødesæer en Forklaring, som Livet negter; Den, hvis Længsel holder den Elskede fast og ikke slipper ham i Døden; Den, hvis Sorg vedbliver at følge den Døde til Graven; Den, hvis Følelse vilde oprøres ved det Forfærdelige, at man slog ham en Streg over Himlens Salighed, oprøres mere end Borgeren, naar man af Jorden vil udlette det Land, hvis Søn han er: enhver Saadan er en god Borger, en Velsindet, hos hvem den Spørgende tør vente Veiledning og Bistand, Spørgsmaalet Besvarelse.

Men maafkee have vi grebet den hele Sag feil an; maafkee er Himlens Salighed Noget, der i den Grad følger af sig selv, at det er en Daarlighed, naar man taler om, hvad deraf igjen følger. Saligheden følger af sig selv, af den følger igjen Intet; lader os derfor ikke spille Tiden ved først at gjøre det tvivlsomt, der følger af sig selv, og da at berolige Tvivlen, hvorved man dog aldrig opnaaer den Sikkerhed, som naar man lader det følge af sig selv, og endeligen sinter sig selv ved Efterfølgerne af Tvivlens Bekymring. Men hvad enten den nu følger af sig selv eller ikke, denne Betragtning negter dog ikke, at Himlens Salighed er et Gode, og kan kun forsaavidt misbillige Ønsket derom, som Ønsket allerede er en Art Bekymring, hvilken ikke

behøves, da Saligheden kommer af sig selv, enten man ønsker den eller ikke; og Ønsket har i Grunden ethvert Menneske, kun henlede den Enkelte ikke Opmærksomheden paa, at han er ønskende; thi saaledes er ogsaa ethvert Menneske aandende, men derfor netop er det Daarlighed, om den Enkelte vilde sætte sig hen og frydes ved at han kan aande. M. T., lad os et Dieblit tale daarligen, eller rettere lad os endnu et Dieblit vedblive at tale daarligen; thi Du mærker dog vel allerede, at denne Tale er Daarskaben nær ved sin megen Kløgt. Lad os da daarligen antage, at Gud i Himlene var som et svagt Menneske, der nu engang ikke kunde føre det over sit Hjerte, at negte Nogen den evige Salighed, enten han begjerede den eller ikke, ja saa svag, at han ligesom paanodte Enhver den, enten han ønskede den eller ikke. Et saadant svagt Menneske sees vel stundom i Livet. Han eier et eller andet Gode, og i den mindre Kreds, der er Gjenstand for hans Omsorg, er det Alle bitterligt, at han i sin Tid uddeler det til Alle. Det Gode faae de da Alle, deri ligger det Fællede; men Forskjellen, hvilken er denne? Nogle af dem forhærde sig i Ligegyldighed, spotte næsten den svage Mand i deres Hjerte; ubekymrede om ham passè de deres egne Ting, fritage sig selv for enhver forudgaaende Bekymring, om de gjøre sig det værdige, og ikke tage hans Godhed forjængelig; fritage sig for enhver efterfølgende Bekymring, om deres Taknemlighed paaskjønner Giveren og Gaven. Andre derimod gjøre sig Modtagelsen tvivlsom i Ønskets Form, og om de end ikke mene at fortjene Gaven, saa er deres Sind og Velvillie dog til hiint Menneske, af hvis Godhed de modtage den; og see de end, at Godheden er Svaghed, da skjule de det for ham og for sig selv, mene sig berettigede og forpligtede til at handle saaledes, fordi Taknemlighed er det eneste Udtryk, der betegner deres Forhold til ham; thi en Gave er det, og en Gave bliver det. Derjom det forholdt sig saaledes med Modtagelsen af Himlens Salighed, m. T., hvorledes vilde Du ønske at modtage den? Kunde Du ønske at modtage den, som hine første modtog den jordiske Gave? Om Du end meente at have Din Sa-

lighed nok faa siffer, Du vilde dog føle en dyb Bestæmmelse, hver Gang Du sammenlignede Dit Liv med Deres, hvem Bestyringen om denne Sag Tid efter anden udfyldte mangt et Dieblit, mangen en Stund, hvad enten det nu var Ønsket der beskæftigede dem, eller Hjertet der bevægedes i Taknemmelighed, eller Sindet de dannede til, efter bedste Indsigt og af al Formue, at være Giveren velbehageligt, og hvorved de forberedte Overgangen. Thi en pludselig Overgang er et forførdeligt Bovespil; man har stundom udmalet, hvor forførdeligt det maa være for den Berusede pludseligen at vaagne op i Tankens Forvirring; man har skildret den Rædsel, der maa have grebet den rige Mand, da han opvaagnede i Helvede; men dersom det var saaledes med Himlens Salighed, at et Menneske, i det Dieblit han udaandede sit sidste Suf, vaagnede til denne, et Menneske, hvis Tanker havde været faa fjerne fra den som Afgrunden er fra Himlen: mig tykkes, at dette Menneske maatte døe igjen af Bestæmmelse, maatte ønske sig bort igjen, fordi Himlens Salighed og hans Uværdighed ikke kunde fordrages med hinanden; mig tykkes, at dette Menneske maatte føle sig ulykkelig som Den, der i et fremmed Land blot ønsker at forlade det.

Vi have talet daarligen, men selv da har det jo viist sig, at Tanken om Himlens Salighed ikke tør vorde et Menneske lige gyldig. Hvorledes skulde da Saligheden vorde Den lige gyldig, hvem Talen ikke behøver at vove sig ud efter indtil Tankeløshedens yderste Grændse, men hvis Sjæl er vel dannet til at høre Alvorens alvorlige Ord, „at Gud ikke lader sig spotte“ (Gal. VI, 7); hvis Sjæl er forberedt ved at betænke, hvad der vel ganske vilde overvælde den Forvirrede, „at Ingen kan tjene to Herrer, da han maa hade den ene og elske den anden“ (Mth. VI, 24); hvis Sjæl er fuldt opvaagnet af Søvn til at forstaae, hvad der vel vilde styrte Mattevandreren i Afgrunden, „at Kjærlighed til Verden er Had til Gud!“ (Jac. IV, 4). En Saadan har jo Aandens Sands til at væmmes ved, at Himlens Salighed, trods sin Herlighed, skulde være en Marrestreg, Forstandens

Modenhed til at fatte, at Himlens Salighed, saa lidet den tages med Vold, ligesaa lidet indfries som et Pant i Legen; en Saa-dan har jo Tid til at betænke det ene Fornødne, Hjerte til at ønske Himlens Salighed, Alvor til at forsage letfjindige Tan-kers Beslen, Frygt og Bæven i Sjelen til at forfærdes ved Tanken om at bryde med Himlen eller tage den forfængeligt. Men da skal Tanken om denne Salighed heller ei være ham spildt, Ønsket ikke være forgieves, Bekymringen ikke ufrugtbar Møie, Bønnen ikke uden Betsignelse, som Liliens Uvirksomhed, der den ikke spinder, som Fuglens Uforsynlighed, der den ikke sanker i Lade; Arbeidet ikke være uden Binding, om han end ikke for-tjener Himlens Salighed, men kun vorder skicket til at arbe- den, ved Narvaagethed i Forventning. Og denne Sysselsættelse skal tillige vorder ham til Binding for dette Liv, og Følgen af denne Forventning vorder ham til Betsignelse i Tiden; thi Forventningen af en evig Salighed formaaer, hvad ellers synes umuligt, at være to Steder paa eengang; den arbejder i Him- lene og den arbejder paa Jorden, „den tragter efter Guds Rige og hans Retfærdighed og giver det Øvrige som en Tilgift“ (Mtth. VI, 33). Gjør Forventningen ikke dette, da er den svigagtig, en syg Sjels Underfundighed, der vil løste sig ud af Livet, ikke en sund Sjels oprigtige Nærværelse i det Timelige; da er den ikke Forventning af det Evige, men Overtro paa det Til- kommende, da hviler Mennesket ikke i det Eviges Tilforlade- lighed, men gjækker sig selv med det Tilkommendes Mulighed, der kun fængsler som Opløsningen paa en Gaade; da er For- ventningen en indsmigrende Higen, der ikke har raadført sig med Alvoren om Opfyldelsens forskjellige Afgjørelse; thi jo dybere Alvoren fatter Adskillelsens Angest, naar denne dog ikke tilintetgjør Ansaret og tvinger Sjelen til ligesom at gjøre Opbud, desto sandere er Forventningen.

Forventningens Følge er da en dobbelt; men lader os denne Gang blive staaende ved Overveieslen af den Følge, som angaaer det nærværende Liv, lader os i Overveieslen be- standigen have de foreløste apostoliske Ord for Dø, medens

Tanken hviler sig paa Tilkommelsens bekyrrede og mægtige Vidne, Apostelen Paulus; og saaledes lader os tale om:

### **Forventningen af en evig Salighed med Hensyn til denne Forventnings Betydning for det nærværende Liv.**

Forventningen af en evig Salighed skal hjælpe et Menneske til at forstaae sig selv i Timeligheden. Ofte priser man og med Joie Erfaringens prøvede Blik, at det ganske anderledes formaaer at hjælpe En til Rette i Livet end Ungdommens, der er i Inderbildningens Tjeneste, skuffet af Sjælebedrag, klartskuede paa Afstand, medens dog dets bedrageriske andet Syn ikke udholder Jagttagelsens Efterhyn. I Modsetning til Ungdommens Overvælselse er det da Erfaringens Fortrin, at den er stærk i den stykkevise Betragtning. Netop derfor er den vigtig som Veileder i Livet; thi Livet i Timeligheden er stykkeviist og som en mørk Tale, hvilken forstaaes bedst, naar den forstaaes lidt efter lidt. Erfaringens Fortrin er det, at den altid har et Maal, hvormed den maaler, et Maal, hvortil den stræber, og idet den inddeler Endelighedens Udstrækning, veed den bestandigt at udmaale det Enkelte, og idet den gaaer ud fra det Visse, beregner den det Uvisse. Den veed at gjøre Overflag, at bestemme Veiens Længde og Tiden, den har en Maalestof for Kraften og Udholdenheden, for Modstanden, for Farer og Besværigheder, og alt efter som Livet griber begunstigende eller forstyrrende ind, veed den at hjælpe sig; bliver ikke let overrumplet, og selv om den gjør det, samler den sig snart og maaler atter. Saaledes gaaer maaskee mangt et Menneskeliv hen, virksomt i Timelighedens Tjeneste, men tilhører ogsaa ganske Timeligheden. Hvis derimod et Menneskes Sjæl er forventende en evig Salighed, da vil denne Forventning vel et Dieblisk forstyrre ham, den vil bringe ham til at forjmaa Erfaringen, da dens Maal er ham for ringe, dens Maalestof er ham for lille. Men Ungdommens Fremfarenhed og Inderbild-

ningens Ræmpeskridt ville heller ei hjælpe ham, og dog kan han ikke være uden Maal og Maalestof; thi et Liv uden dette er trostesløst og forvirret. Dog Den, der kun har Timelighedens Maalestof, kan gaaer under med Timeligheden, og holder maafee end ikke ud med denne. Om Ens Liv end gaaer stille og fredeligere hen, der kan dog indtræde Begivenheder, hvilke Erfaringen ikke udtømmer. Hænder dette ham, da er han Fortvivlelsens Bytte. Og paa den anden Side, lykkes det ham end at slippe igjennem Livet, uden at nogen saadan Tilfikkelse gjør Indsigelse mod hans Beretning, da er han, hvis han intet Hoiere lærte i Livet, dog et Timelighedens Barn, for hvem det Evige ikke er. Vedligeholder derimod et Menneſte hiin Forventning i sin Sjæl, da har han et Maal som altid er gyldigt, en Maalestof som altid er gyldig og gyldig i sig selv; ved dette Maal og ved denne Maalestof skal han altid forstaae sig selv i Timeligheden. Som Lykke og Medgang, Menneſtenes Gunst, Seier og Binding ikke skal franarre ham hans Maal og give ham Forfængelighedens falske Maal deristeden, og lære ham vildt at glæde sig som den der ikke har Haab, saa skal heller ei Sorg og Videlses Falskmaal lære ham at sørge fortvivlet som Den, der ikke har Haab.

„Thi vor Trængsel, som er staaet og let, skaffer os en over al Maade stor, evig Vægt af Herlighed.“ Disse ere Apostelens Ord, som vi have forelæst. M. T., derjom Du aldrig havde hørt Paulus' Navn nævne, derjom dette Navn saa langtfra at være, hvad det er blevet Dig fra Din tidligste Barndom, ærværdigt og helligt, var Dig ubekjendt, tænk Dig dette, og tænk Dig da, at disse Ord bleve Dig forelagte med den Anmodning, deraf at slutte, hvorledes vel den Mand's Lod maatte have været, der kunde give Livet paa Jorden og Saligheden hijsket et saadant Vidnesbyrd. Du vilde da vel prøve Ordene, Du vilde lade dem lyde sammen med Andres Vidnesbyrd om Livets Nød og Evighedens Herlighed, og da vilde Du vel slutte, at denne Mand havde levet temmelig stille og uforstyrret i hæderlig Ubemærkethed, fjernet fra Livets store Afgjørelser, vel ikke ganske uden

Fortrolighed med den Lidelfernes forborgne Wiisdom, der er for de Indviede, men dog heller ei forsøgt i den yderste Prøve, i jordisk Nøds, i sjælelig Anfægtelses Livsfare. Dersom det forlangtes af Dig, at ombytte dette Udjagn med et lignende, da vilde Du maaskee benytte et ikke ubekendt Vers, hvilket vi dog ikke her kunne anføre, da det er i et fremmedt Sprog; men de lykkelig valgte Ords skjønne Mening er omtrent denne: at Jorden er skjøn nok som Bedested for Den, der venter en Ewighed, men ikke skjøn nok til derover at glemme, at man dog kun er undervejs. Og denne Udvikling vilde vel tilfredsstille Dig selv og de Andre — tænk Dig, at der i samme Dieblis traadte en Mand til, som sagde: disse Ord ere af Apostelen Paulus, og som nu fortalte Dig, hvad vel Ingen behøver at fortælle Dig, at denne Mand var bleven standsset paa Forargelsens Bei, og altsaa vel var forsøgt i Sjelens Livsfarer; at han har været henrykket i den tredje Himmel, og altsaa vel fristet til at fatte Affmag for Jordlivet; at han har vidnet med en Begeistring, saa han syntes Tilhørerne en Rasende; at han i 40 Aar omtumledes i Verden, uden vist Sted, fredløs og priisgiven, Jøder en Forargelse, Græker en Daarskab, udstudt af Verden, i Livsfare, i Hunger, i Nøgenhed, i Fængsel, og at han endeligen blev henrettet som en Forbryder — vilde Du da ikke studse, vilde det ikke svimle for Dig, fordi Din Maalestof ikke kunde frembringe et saadant Forhold! Lad Ungdommen forsøge sig derpaa! Ja Ungdommen er hurtigt tilskyndet til Beundring, og dens Begreb ikke mindre hurtigt; naar den faar et rundt Tal, da er den snart ved Maalet, og iilsom til at lægge sammen. Om den end begeistres ved Tanken om Paulus, o, dens Begeistring forstaaer ham ikke, og bedrager kun sig selv. Lad Erfaringen stave sig frem, den vilde vel sige: et saadant Liv er jo en evig Trængsel, ikke til at udholde — en evig Trængsel, er dette den oplysende Fortolkning til Textens Ord: vor Trængsel som er stækket og let? Og dog var vel Paulus ikke uden Maal og ikke uden Maalestof, thi Ewigheden var hans Maal, og dens Salighed hans Maalestof. Naar da Trængselens Uveirsky be-



gyndte at staae stille og true med Forfærdelse, naar Sjelen vilde forsmægte af Frygt og angstfuld Forventning, da tænker jeg, hvis vi tør tale saaledes, da tog han Maalestoffet, prøvede sig frem, og see, Trængselen var staffet og let. Naar Menigheden foer vild, naar falsk Værdom og menneskelig Ustadighed sammenfyggede Meninger, saa Sandhedens Bei blev ufremkommelig, og der intet Maal var, da var Himlen hans Maal. Naar han selv sidder i Fængsel, naar Bildfarelsen vojer og trives, medens han Intet formaaer, naar hans Virksomheds Maal er Erfaringen en Daarstab, fordi det gaaer tilbage, da er Himlen hans Maal. Naar Lidelsens Grad berøver Sjelen Fatning, da tænker jeg, da tager han sin Maalestof frem, og see, den bliver staffet og let, medens den vel var bleven ikke til at udholde, hvis han havde søgt Veiledning hos menneskelige Trostegrunde. Naar Livets Byrde hviler tungt paa ham, naar Tanken lægger de forbigangne Dages Byrde dertil, og han næsten segner under Vægten, naar Erfaringen for længst har opgivet Modet og er villig til at erklære ham for „den Glendigste blandt Mennesker“ (1 Cor. XV, 19), naar selv den ellers Gudhengivne ingen anden Trost har end „det Ønske, at hans Ulykker alle tilsammen maae lægges paa Vægtstaaalen for at veies (Job VI, 2), ingen anden Lindring end det at vide, hvor tung Byrden er: da veier Paulus paa den, og see, den bliver let; thi Himlens Salighed er en over al Maade stor og evig Vægt af Salighed, og han var kun da den Glendigste, naar han „haabede alene for dette Liv“ (1. Cor. XV, 19). Erfaringen forstaaer sig jo paa Maal og Vægt, men hvad formaaer den; den formaaer neppe engang at løfte de apostoliske Lidelser for at lægge dem paa Vægtstaaalen, men Paulus forstaaer, at Himlens Salighed har en evig Overvægt. Erfaringen veed jo at trøste paa mange Maader, men over al Maade veed kun Himlens Salighed at trøste. Erfaringen veed jo længe at hitte paa Glæde for den Bekymrede, men en Glæde over al Forstand kjender den, som naturligt er, ikke. Erfaringen kjender alle det menneskelige Hjertes mange Paafund, men en Fryd, der ikke

opkom i noget Menneſkes Hjerte, kjender den ikke. Og dog er det Liv, ſom er uden Maal og Maaleſtof, trøſtesløſt og forvirret, og dog er det Liv, hvis Erfaring ikke endte med at ſande, at Erfaringen ikke ſtrækker til, kun et Løb paa det Uviſſe, der fortabes i Bildſporet, en Fegten i Luften, ſom Binden henveirer, en Skrift i Sandet, hvilken Havet udfletter. Den, der har erfaret dette, han vil vel ſøge et Maal, der altid er gyldigt, en Maaleſtof, der altid er gyldig. Og Forventningen af en evig Salighed er en Tilflugt i Nøden, en Fæſtning, Livet ikke kan indtage med ſin Storm, en Anviſning, hvilken Nød og Lidelſer ikke kan udflette; og Samlivet med denne Foreſtilling nærer et Menneſke ſtærkere end Moderens Melk det diende Varn, og fra denne Foreſtilling vender han atter styrket tilbage, meeſt styrket netop da, naar hans Stræben ikke er at vænne ſig fra, men vænne ſig til denne Næring.

Naar Livets Fordring overſkrider Erfaringens Forſtand, da er Livet forvirret og trøſtesløſt, hvis ikke Forventningen af en evig Salighed ordner og beroliger. Naar det fordres af den rige Yngling, at han ſkal gaae hen og ſælge alt ſit Gods og give det til de Fattige, da veed Erfaringen ikke at hjælpe; thi en Deel deraf er jo ikke Fordringen. Og derſom der var Den, af hvem det ikke fordredes, at han ſkulde ſælge Alt for at worde fuldkommen, da hans Befiddelſe var af den Beſtaffenhed, at neppe Nogen vilde afkjøbe ham den, hvad veed Erfaringen ſaa? Og Den der ikke behøver forſt at ſkulle begrave de Døde, fordi de forlængſt ere begravne, men Sorgen kun forøget med Aarene, hvad Erſtatning har Erfaringen for ham, hvis det ikke trøſter ham, at der jo altid jødes flere end der døer? Og derſom der gives en eensom Smerte, ſom jo nager dybeſt; fremmed Erfaring ſkal ikke trøſte den, thi den hører jo ikke Skriget, og ſelv om det hørtes, man ſkal ikke altid kunne bedømme Smertens Størrelſe efter Skrigets; den egne Erfaring ſkal ikke hjælpe den, thi derfor var det jo Skriget forſtummede, fordi Smerten ikke blev forſtaaet. Og Den hvis Mund var bunden ſom end ikke Drens er det, naar den dog tørſter Sæd til Andre; og Den hvis

Sjel var bekymret, om han end glædede Andre; og Den „hvis Læbers Gadedør var lukket“ (Præd. XII, 4), om han end vidste, at hans Ord vilde flokke Mængdens Nysgjerrighed om ham, men neppe vinde ham Smertens Deeltagelse — hvorledes vil Erfaringen trøste ham? Men Forventningen af en evig Salighed trøster over al Maade. Der er en Taarernes Pagt med Gud, og denne Pagt sees ikke, høres ikke uden af Den, som skuer i Løndom og forstaaer langt fra, men den er i Pagt med Saligheden hos den Gud, der skal aftørre Taarerne. Og der er et Lideljernes Samfund med Gud, hvis Hemmelighed er Forvisningen om en evig Salighed i Fortrolighed med Gud. — En evig Salighed hijsket; m. L., spørger Du, hvori den bestaaer, og hvad den skal bringe? Er det Dig ikke nok at den allerede her formaaer at gjøre Trængjelen stakket og let, at den formaaer at sammenføie Din bekymrede Sjel med Glædens Jnderlighed, uadskilleligt som Alt, hvad Gud har sammenføiet, frugtbart, som den Pagt, Gud selv velsigner?

Forventningen af en evig Salighed skal forlige ethvert Menneske med sin Næste, med sin Ven, og med sin Fjende i Forstaaelse af det Væsentlige. Barnet vil have Alt, hvad det jeer, og Ungdommen er ikke stort bedre, vil at Alt skal rette sig efter den, og hele Verden føie dens Onsker; men Erfaringen veed at skifte og dele, skiller mellem Mit og Dit, giver Reiseren hvad Reiserens er, Næsten hvad hans er, Fjenden hvad ham tilkommer, og bevarer sit Eget. Derfor prise vi Erfaringen, at den saaledes ordner Livet, der i Timelighedens Land gaaer hen i idel Begelwirkning. Saaledes benyttes maaſkee mangt et Menneskeliv, utrættet, indtil det ender med Timeligheden. Men gaaer det saaledes hen, da er et saadant Liv ogsaa kun kummerligt, hvormeget det end opjminthes; smaaligt, hvad enten det var beskæftiget med Millioner eller med Penninge; ynkværdigt som Barndommens Leeg, hvis den skulde være Alvor. Tegner det til, at Menneskenes Liv vil gaae saaledes hen, da er det allerede en Lykke, om Nød og Fare afbrøder denne eensformige Tryghed, i hvilken det Bedre og

Adlere synker i Dvale som ved en Fortryllelse. Naar den fæl-  
 ledes Fare staaer for Alles Dør, naar den almindelige Ulykke  
 lærer Menneſkene Sammenhold og indprenter dem Forsonlig-  
 hed, da er det vel seet, hvorledes de forligedes i Forſtaaelsen  
 af det Samme, og hvorledes denne Forligelse gavnede de For-  
 enede og gavnede den Enkelte. Men naar Faren er ophørt og  
 Ulykken dragen over, da vender man kun altfor snart tilbage  
 til den gamle Leveviis, og den ved Nøden fremtvungne For-  
 ligelse bærer stundom i sig Sviren til en dybere Adskillelse, end  
 den var, som ophævedes. Og om end hiin Forligelse kaster en  
 forſkjønnende Glæde over et Afjnit af de Enkeltes Liv, da til-  
 hører den dog egentligen ikke dem, men Betragtningen og Be-  
 tragteren, der arver den, indtil ogsaa Fortællingen derom er  
 glemt. Om det da end er skjønt at see derpaa, et ſaadant Liv  
 er Timelighedens, er Timelighedens Frugt men ogsaa Time-  
 lighedens Bytte, og det Høieste, man kan ſige derom, er, at det  
 var et skjønt Dieblif. Men dette Timelighedens skjønne Dieblif  
 er dog i Sammenligning med Evigheden kun som det uægte  
 Metals korte Solblink. Den derimod, hvis Sjæl er forventende  
 en evig Salighed, han har altid nærværende hos sig Det, der  
 ved sig selv er gyldigt, og mod hvilket alt det Smaalige vijer  
 sig som det Smaalige; han er bestandigen paavirket af Det,  
 hvis Eftertragten ikke bringer ham i Strid med Nogen eller  
 med noget Jordifk, hvis Besiddelse ikke udelukker nogen Anden.  
 Det Jordifke kan han nemlig tabe, og hvis han taber det paa  
 den rette Maade, da ſkal Tabet gjøre det Vanſkelige lettere, at  
 en Kameel gaaer igjennem et Naalevie; og udelukke Nogen  
 ſkal han ikke ville, hvis han selv ret er beſyrmret.

„Odet vi ikke anſee de ſynlige Ting, men de uſynlige; thi  
 de ſynlige ere timelige, men de uſynlige ere evige.“ Diſſe ere  
 Apoſtelens Ord, hvilke vi have forelæst; og ſaaledes maa vel og-  
 ſaa Fremgangsmaaden være. Medens man ellers lader Him-  
 lens Salighed ſtaaе hen for hvad den nu engang kan være, var  
 det vel bedre, at gjøre ſaaledes ved de jordifke og timelige Ting,  
 lade dem gaaе for hvad de ere, og ikke anſee dem. Thi Den,

der anseer det Timelige, han skal vel efterhaanden gjøres uduelig til at agte det Evige, og Den, i hvis Dine det Jordiske bliver anseeligt, han skal vel efterhaanden tabe Evne til at fatte det Himmelske. Men de synlige Ting ere timelige; og det Timelige er ikke blot forgængeligt, men er ueens med sig selv, og derfor maa det opløses og kan ikke bestaae. Derfor voldes Skatten den Gjerrige Smerte medens han samler den, Smerte medens han besidder den, Smerte naar han skal forlade den; derfor adsplitter den Dødsle uden Glæde, hvad den Rarrige gemmer uden Glæde; derfor sprænger den nye Viin de gamle Læderflasker; derfor udfletter Glemsel de forjængelige Idrætter, ja selv den megen Møie og Kummer, ved hvilken et Menneske mener sig at blive betydningsfuld; derfor fortærer Tiden jordisk Kjærlighed og selv det Had, der, afmægtigt som det er, vil trodse sig ind i Evigheden. Men Den, der vender sig bort fra det Timelige til det Evige og er bekymret om sin Salighed, han er forligt med sig selv og forligt med Alle; thi det Evige er altid enigt med sig selv, og dets Enighed udelukker kun hvad der udelukker sig selv.

Dog „bekymret om sin Salighed“ — er denne Forbening ikke en ny Byrde man paatager sig, istedenfor at være det evige Lægemiddel, der helbreder al Sygdom, selv naar den er til Døden? Stundom valgte Menneskene vel en anden Art af Visshed end denne Bekymringens. De angave enkelte Kjendetegn, opstillede Betingelser, og ved disses Hjælp vare de forvisjede om Saligheden, som man er forvisjet om, at det er til, man holder i sin Haand. De mærkede ikke, at denne timelige Forvisning netop var Skuffelsen; de mærkede ikke, at „de hang Evigheden i en Spindelvæv;“ de mærkede ikke, at det var en Fugl i deres Haand, de havde fanget, en Fugl, der vilde til at flyve. Men medens de over den megen Visshed mere og mere forfærskede Himlens Salighed, vandt de — Ret til at lade Bestemmelserne være afgjørende for Andre, Ret til at udelukke Andre. Lad dem beholde denne Ret; det var jo dog i Sandhed den sorgeligste Misforstaaelse, om et Menneske i sin Iver for at udelukke Andre dysjede sig saaledes, at han end ikke drømte

om, selv at være udelukket. Hvad Under da, at Tideligheden atter blev lyst i Hævd, at Had og Brede, og jordisk Forkjærlighed, og verdslige Hensyn atter trængte sig ind i Evigheden til at gøre den ueens med sig selv og splidagtig! Hvo forfærdes ikke over en saadan Forvendthed, jeg for min Deel har altid forgjæves søgt at forstaae den!

Men lader os dog alvorligen betænke denne Sag; thi Himlens Salighed er og bliver dog den Afgjørelse, der afgjør Alt; ja selv om Bekymringen ikke skaffede et Menneſte den ydmyge Indgang, det er dog værd at beslutte sig paa den, at der maa være et Underste, et Helligste i Sjelen, hvor Bevidstheden trækker sig tilbage, lader Verden fare, slutter sig i sig selv, forliger sig med sig selv, og derved med Livets Forskjelligheder, et Indelukke, hvor Endelighedens Tanker, forsaavidt de formasteligen ogsaa ville trænge sig herind, findes hver Morgen nedstyrtede som Dagon's Billede for Foden af Pagtens Ark, for den Bekymrings Ophøiethed der ene er bekymret om det i sig Gyltige, hvad den Forventning ikke er, der triumpherende vil drage ind i Himlen, og at dens festlige Indtog skal være afgjørende for Andre.

Forsaavidt hiin sørgelige Misforstand, „der blev et Rov for verdslig Wiisdom“ (Colos. II, 8), laae i, at den knyttede Himlens Salighed til endelige Betingelser, kunde det maaskee atter ved en Misforstaaelse synes, at den Letfindighed, den sorgløse Dumdriftighed, der ikke besværes af nogen Betingelse, var at foretrække. Imidlertid er dette saare langt fra, og vi bleve jo enige om, at Enhver, der ingen Bekymring har, eengang for alle er udelukket fra at betænke en Sag, til hvis Overveielse kun Bekymringen aabner Udgang. Hiin Misforstand var da ikke, at man antog Betingelser, men at Bekymringen for at udfinde disse blev saa hurtigen beroliget, at den Enkelte endog vandt Tid og Leilighed og Sind til at afgjøre Spørgsmaalet for Andres Bedkommende. Og dog saasnart Bekymringen ophører, er den Enkelte, hvem dette hænder, udelukket fra Overveiselen. Den der derimod i Sandhed er bekymret, han fatter vel, at der maa

være en Betingelse, men denne vil han aldrig endeligen kunne udgrunde; thi en endelig Udgrunden vil Bekymringen forhindre. Selv naar han har tænkt meest derover, maa han dog tilstaae, at han ikke paa endelig Maade kan afgjøre, hvilke Betingelserne ere; thi Bekymringen tager netop Endeligheden fra ham. I Alt, hvad han udfinder, vil der være en Uvisshed tilbage, og denne Uvisshed nærer Bekymringen, og Bekymringen nærer Uvissheden. Denuæ Uvisshed kan udtrykkes saaledes, at han forventer den evige Salighed af Guds Naade. Men Guds Naade forventer han igjen ikke i Kraft af nogen endelig Betingelse; thi da er den ikke Naade, og da vil ogsaa snart Bekymringen forvandle sig til jordisk Tryghed. Hvis han nu saaledes bestandigen er bekymret, men ogsaa bestandigen frelst i Naaden; hvis han indseer, at det, at Bekymringen ophorte, var et sørgeligt Tegn, hvorledes skulde han da nogensinde faae forsængelig Sikkerhed nok til at afgjøre dette Spørgsmaal for en Anden?

Dog sæt ogsaa, at der vare visse Betingelser, hvilke man nøiagtigen kunde angive i Ord, og efter hvilke den iagttagende Tanke kunde prøve, hvorledes den Enkeltes Tilstand var, hvorledes skulde han dog, hvis han atter var bekymret, og hvis han ikke er det, da tager han jo Alt forsængeligt, hvorledes skulde han da nogensinde med endelig Visshed kunne afgjøre, om disse Betingelser vare tilstede hos ham? Disse Betingelser være nu Gjæringer, bestemte Forestillinger, Stemninger, hvo kjender dog sig selv saa nøie, at han paa sit eget Ansvar turde borge sig for, at disse vare tilstede hos ham netop saaledes som de skulde være, ikke uægte Børn af tvivlsom Herkomst! Hvo kunde gjøre det, hvis han i Sandhed var bekymret, og hvo maatte ikke, hvis han for Alvor vilde betænke det, i Sandhed blive bekymret! Men er der saaledes bestandigen en Uvisshed tilbage i hans Sjæl, formedelst hvilken han tyer til en Naade, hvorledes skulde det falde ham ind at ville afgjøre det om Andre; thi førend man begynder derpaa maa man jo dog først have sig selv ganske sikker. Men Den, der ved en Naade er ganske sikker, hvad vi jo ville ønske den Enkelte, han er, menneskeligt talt, aldeles usikker.

Lader os et Dieblif tale i et Billede, og ved Billedets Ufuldkommenhed vende Opmærksomheden hen paa det evigt Gyl-dige, hvorom vi tale. Der findes stundom i Krigshæren en lille udvalgt Flok, der kaldes den udødelige Skare, og det ansees af Krigeren for en stor Hæder at optages i den. Sæt nu, der var et Menneske (vi vide det jo vel, at dette var en sørgelig Forvildelse, der vel aldrig er forekommen, og gid aldrig nogen lignende Forvildelse maatte forekomme), hvem Optagelsen i denne Skare beskæftigede ligesaa meget, som det at arve Himlens Salighed bør bekymre Enhver. Betingelserne vare tilstræffeligen bekendte; der fordredes Udmærkelse i Krig, men tillige et vist Ydre, en bestemt Vægt, Skabning o. s. v. Han vilde da prøve om alt dette passede paa ham, ikke i Almindelighed, ikke skjodesløst, thi dertil var han for bekymret, og han vidste, at blot der manglede det Mindste, blev han ikke optagen. Og dette, om der manglede Noget, eller om Alt var tilstede i det rette Forhold, skulde Hærføreren afgjøre ved sit Skjøn. Ved sit Skjøn; thi alle Betingelser kunde jo være tilstede enkeltviis, men frembragte ikke i Forening den ædle Overensstemmelse, der betingede Optagelsen. Dette Skjøn tænker jeg skulde vel blive ham Bekymringens Uro. Sæt imidlertid, at han vidste sig fuldkommen sikker, men vi glemme ikke, at han var ligesaa bekymret for denne Optagelse, som det bør sig et Menneske at være bekymret om Himlens Salighed. Der stod endnu en Banffelighed tilbage. Optagelsen kunde ikke skee i samme Dieblif, han maatte vente nogle Dage. Hvad kunde der ikke hænde i disse Dage? Og om end disse vare forløbne uden noget Uheld, selv i det Dieblif han traadte ind i Hærførerens Pallads, han kunde jo snuble — mon en Saadan vilde have Tid og Leilighed og Sind til at gaae omkring og betragte de andre Mennesker, for at see, om de egnede sig til at optages i hiin Skare? Mon han ikke med dyb Bekymring vilde fatte, at det, at have været ganske nær ved at vorde optagen, endnu er en Udelukkelse? Vilde han ikke med dyb Bekymring fatte dette, hvis han var ligesaa bekymret om Optagelsen i hiin Skare,



som ethvert Menneske bør være bekymret om at arve Himlens Salighed?

Dog om end et Menneske kjendte Betingelserne, indtil Punkt og Prikke, og fattede, at de utvivlsomt passede paa ham (lader os antage dette) — saa var der jo for ham Tid og Leilighed og Sindero til at afgjøre Spørgsmaalet for Andre. Hvorledes? Er da Himlens Salighed ikke saa stort et Gode, at det ingen Tilvæxt behøver ved noget udbortes Forhold? Den, der besidder Saligheden, kan jo dog hverken ønske at blive mere salig ved nogen uvedkommende Tanke, eller ønske at forstyrres af nogen uvedkommende Tanke. Naar da et Menneske, der mener sig sin Salighed sikret, desuagtet betænker noget Saa-dant, da viser det netop, at han ikke betænker Saligheden; og denne anden Tanke gjør vel, ligesom Bevidstheden om den gode Gjerning gjør at man har Lønnen borte, gjør vel at man har Saligheden borte. At udelukke Nogen skulde da vel neppe Den ønske, der selv var bekymret; men skulde han maaskee, som det stundom høres, være medlidende nok, til at ønske en Anden optagen? O, spar Din Medlidenhed til en bedre Leilighed, og hvis Du da kan gjøre noget for et Menneske, da gjøre Du det, beskæmmet som det sommer sig, thi vi ere alle unyttige Tjenerne, og selv vore Belgjerninger ere dog kun menneskelige Paafund, skrøbelige og meget tvetydige, men Himlens Salighed faaer ethvert Menneske kun af Guds Naade og Barmhertighed, og denne er ethvert Menneske lige nær, saaledes nemlig, at det er en Sag mellem Gud og ham; og ingen Trediemand, der selv blev tagen til Naade, forspilte denne ved ubesøiet Jrdblanden. Om der da var et Menneske, hvad jeg sandeligen ikke har erfaret, der forbittede mig mit Liv tidlig og sildig, og kun tænkte mig Alt til det Onde, skulde det kunne forstyrre min Salighed, om han ogsaa blev salig; eller skulde jeg være forsængelig nok til at ville forhjælpe ham dertil ved min Medlidenhed! O, Bekymringen om en evig Salighed, der vender Sindet af fra alle utidige Betænkninger! Om der var den, der havde baaret Dagens Møie og Hede, og om jeg blev

kaldet ved den ellefte Time, og vor Løn blev den samme; mon det skulde kunne forstyrre ham, naar han betænkte, at Lønnen er en evig Salighed? Han havde jo rigeligen og i Overflod, fik ikke mere derved, at jeg blev udelukket. Og om det var en retfærdig Mand, der fra sin Ungdom havde bevaret Budene og gennem et langt Liv forventet Himlens Salighed (hvilket sandeligen er et sjelden hæderligt Eftermæle), og jeg var en Nøver, der „endnu idag,“ altsaa i samme Dieblit, kom ligeaa vidt som han; mon det skulde kunne forstyrre ham? Ja dersom jeg vilde mene, at det var paa Grund af min Retfærdighed, da vilde det vel oprøre ham og oprøre Himlen selv, saa den atter stødte mig ud; men naar jeg nu er villig til med Sagttagelse af alle Formler og uden nogen Forbeholdenhed at tilstaae, at det var Naade; mon da hiin retfærdige Mand vilde vedblive at være saa ubillig, ikke imod mig, thi jeg var jo sluppen ind — men mod sig selv ved at beholde Bredden? Og dersom det var, ikke hvad man i den ædlere Stiil kalder saa, men hvad man i simpelt og daglig Tale kalder ret et eenfoldigt Menneske, og Du derimod, m. L., var en Biis, der dybsindigen spurgte, hvad er Sandhed, og rastløst grundede derover med Dykke og med Evne; — mon det skulde kunne forstyrre Dig, at han blev ligeaa salig som Du, og Himlens uendelige Salighed gjorde Eder begge Lige. Ja naar Du engang døer, da vil der være Forskjel, da skal det siges og siges med Føie, at Videnskaben sørger, og dens Dyrkere begræde Tabet, og Din Jordefærd skal være forskjellig, thi det er en skjøn Skik, at Menneskene klæde den Døde i hans bedste Dragt, men Spørgsmaalet er dog, om Døden ikke klæder ham af igjen. Og dersom det var, hvad man saaledes kalder en Mand, en Mand, der havde levet glad med sin Hustru og avlet Børn med hende i noisomme Aar, og ladet sit Hjerte frydes med andre Mænd, men sjelden er bleven bevæget af de Tanker, der havde ladet Dig om Dagen glemme Alt, og holdt Sønnen borte fra Dig om Natten; mon det skulde kunne forstyrre Dig, at han blev ligeaa salig som Du. O, „dersom Gud i sin Høire holdt al Sandhed, og i sin

Benstre den evige Stræben" . . . nei, dersom Gud i sin Høre holdt Saligheden, i sin Benstre tillige den Bekymring, der var bleven Dit Livs Indhold, vilde Du ikke selv vælge den Benstre, om Du dog blev som den, der valgte den Høre? En Lighed maa der jo dog være, og hvad er vel trøstesløvere end den Lighed til hvilken stundom Menneskene flygte hen, Dødens Lighed, der gjør Alle lige fattige; og hvad er vel saligere end den Lighed, der gjør Alle lige salige?

Er dette ikke saaledes, m. T., og derfor sagde Du vel til Din Gud hos Dig selv: Fader i Himlene, naar jeg vil betænke min Saligheds Sag, da tager jeg ikke Regnskabet frem; thi jeg veed vel, at jeg ikke kan svare een til tusind, og jeg veed vel, at Petrus stod sikrere paa Havets Bølge end Den, der mod Dig staaer paa sin Ret. Og ikke vil jeg bygge min Salighed paa nogen Gjerning, ikke paa den bedste, jeg kan have gjort, thi kun Du veed, om det var en god Gjerning; og ikke paa den bedste, jeg kunde gjøre, thi kun Du veed, om det vorder en god Gjerning. Bevar da min Sjæl for den Smaalighed, der vil forringe Dig og Din Gave, forringe mig selv ved at gjøre mig større end Noget; frels mit Sind fra den Grublen, der vil udgrunde, hvad ikke er givet at forstaae; udriv min Tanke fra den Spidsfindighed, der lumskeligen tager det Bedste og giver mig det Ringere. Hvad jeg gjorde som Barn let og naturligt, at jeg troede uden at forstaae; hvad jeg senere har gjort, har gjort, det veed jeg, har troet et Menneske imod Forstanden; hvad jeg vil vedblive at gjøre, om det end prises større at være klog end at troe; hvad jeg vil beslitte mig paa af al Magt, at ikke Forstandens Herlighed skal bedaare mig og lade mig tage Skade paa min Sjæl; skulde jeg ikke ville gjøre det mod Dig, skulde jeg ikke, da jeg dog Intet selv formaaer, ønske Bekymring og Tillid og Frimodighed til at troe Dig, og til i denne Tro at forvente Din Salighed!

---

## Ham bør det at vore, mig at forringes.

Joh. Evang. III, 30. Denne min Glæde er fuldkommen. Ham bør det at vore, mig at forringes.

Et gammelt Ord siger, at Alle see hellere paa den opgaaende end paa den nedgaaende Sol. Hvorledes Alle? Mon ogsaa Den, hvis Sol det er som gaaer ned? Men hvorfor gjør han det ikke? Den opgaaende Sol skinner jo for ham ligesom for Alle de Andre, ja skinner maaskee meest straalende i hans Dine, netop fordi dens Glæde fordunklende fremsthynder Nedgangen. Derfor et Menneske for Alvor kunde spørge saaledes, da maatte han vel være saa ung, at han slet ikke forstod, hvorom Taleren var; eller saa uerfaren, at han bedrog sig selv ved et overordentligt og indbildt Forstod paa den Høimodighed, med hvilken han vilde fuldkomme det Store i Livet; eller det maatte være en Mand, der søgte at hærde sin Sjæl, ligesom Andre hærde deres Legemer til en uskøn og daarlig Haardførhed; eller endeligen en Mand, der benyttede Forstandens Forhærdelse, og dens Slutningers kolde Uroffelighed til at spotte Menneskene, brugte mod dem hvad han ikke brugte mod sig selv, prædikede dem denne Visdom til Belærelse, medens han dog selv ikke troede paa den, ja endog under Prædikenen holdt en Bagdør aaben, gennem hvilken den skjulte Forfængelighed liig hiin berøgtede Dvinde luffede Forfængelighedens Speidere ind (Jac. II, 25). Enhver Anden vilde vel forstaae, hvorom Taleren var, og jande, at Selverkjendelse er en vanskelig Sag; thi medens man saa let forstaaer den øvrige Verden, forandres pludselig

Forstaaelsen saa betydeligen, naar man selv er den Paagjeldende. Dette skulde man aldrig glemme; og ligesom Barnet bruger Pegepinden, for ikke at oversee det enkelte Bogstav, saa skulde man, hvis Livet skal faae dybere Betydning, ikke vænne sig til at forstaae Alt i Almindelighed, ikke haste med at ville forstaae Alt, men taalmodigen see efter Pegepinden, der bestandigen viser paa En selv. Og om det end i enhver anden Forstand kun var et billedligt Udtryk, at man sees Guds Finger i Livet, da forstaaer Den det ret egentligen, der er bekymret om sig selv; thi al dybere og inderligere Selverkjendelse er under guddommelig Veiledning, og sees bestandigen den Guds Finger, der peger paa ham. Naar man overseer et Bogstav, saa bliver hele Ordet forvirret, og dog er denne Forvirring Intet i Sammenligning med den, der fremkommer naar et Menneſte i at forstaae hele Menneſkelivet og Slægtens Historie springer eet Menneſte over — sig selv; thi det enkelte Menneſte er jo ikke som det enkelte Bogstav, en i og for sig intetfigende Deel af Ordet, men er hele Ordet. Og dog seer dette saa ofte, og derfor læres der saa lidet af Livet. Selv det Menneſte, der lever meest forborgent og glemt, skal have rigelig Overflod af Exempel, Formaning, Advarsel og Optugtelse, naar han blot ikke undviger den Finger, som peger paa ham; thi den simplest sammensatte Solſkive angiver noiagtigen Kloſſeſlettet, naar blot Solens Straale faaer Lov at falde derpaa.

Hvor ofte er ikke saaledes hiint gamle Ord gjentaget i Berden, anbragt paa rette Sted af Betragteren; men hvor sjeldent er det forstaaet itide, og naar da endeligen Forstaaelsen kom og det var for sild, hvorledes lød den? Hvor let er det ikke ogsaa for den Enkelte at unddrage sig Hentydningen, thi Ordet taler saa almindeligt! Men den almindelige Tale om almindelige Sandheder kan vel berige et Menneſtes Hukommelse og udvikle hans Forstand, men er kun saare lidet til Gavn for ham, saalidet som det er til Gavn at have et Rustkammer fuldt af Vaaben, som dog ikke passe for En, naar man skal bruge dem. Og fremfor Alt er denne Almindelighed ikke til Opbyg-

gelse; thi man opbygges aldrig i Almindelighed, ligesaa lidet som et Huus opføres i Almindelighed. Først naar Ordet siges af den Rette, under de rette Forhold, paa den rette Maade, først da har Udsagnet gjort Alt hvad det formaaer for at veilede den Enkelte til oprigtigt at gjøre, hvad man ellers er snar nok til at gjøre: at henhøre Alt til sig selv. Og om det end er forbudt i guddommelige og menneskelige Love, at begjære hvad Næstens er, Næstens Formaning er det aldrig forbudt at begjære, ei heller at benytte dens Veiledning. Saaledes er Alt her i Orden; thi hvad vi have sagt, gjelder i fuld Maade om hiint foreløste Ord af Johaanes den Døber, og Ingen gjøre sig Sambittighed af at tilegne sig Ordet.

Altsaa Johaanes den Døber er det, som har sagt Ordet. I Judæas Orken levede han, fjern fra den Forsængelighed, der findes om Hæderspladsen, fjern fra den Ustadighed, der opløster og nedstyrter, jubler og korsfæster, saa fjern som hans Dragt var fra de bløde Klæder, og hans Væsen fra Rorets Boelighed. Han var ikke Messias, ikke en af de gamle Propheter, ikke Propheten, han var Dens Røst som raaber i Orkenen. Og han raabte i Orkenen for at berede Den Veien, der skulde komme efter ham, hvis Skotvinge har ikke var værdig at løse. Dog var han selv ingen ringe Mand, „den største, der er født af Qvinde“, hans Herkomst vidunderlig, som Dens, hvis Tilkommelse han forkyndte, men Forskjellen atter her som den mellem det Vidunderlige, at en bedaget Qvinde vorder frugtbar, hvad der er mod Naturens Orden, og at en reen Jomfru føder ved Guds Kraft, hvad der er over Naturens Orden; thi er ikke allerede denne Forskjel en skøn Antydning af Forskjellen mellem det Nedgaaende og det Opgaaende! Og han raabte i Orkenen indtil Mængdens Opmærksomhed vakte Raadets Opmærksomhed, saa det skiftede Udsendinge til ham. Men han misforstod ikke sig selv, ikke sit Opholdssted i Censomheden, ikke sin Kameelhaarskjortel, ikke sin Føde i Orkenen, som skulde alt dette blot være et Middel for at bane ham selv Veien til Hæder og Værdighed i Folket. Nei, han var og han blev den Røst, som raaber

i Orkenen. Dette var hans Gjerning; selv søgte han vel dens Betydning, men han vidste det jo og, at dens Betydning var at den skulde affkaffes og glemmes som Nattevægterens Raab, naar det er Alle bitterligt, at Dagen er frembrudt. Da gik Dens Sol op, hvis Morgenstjerne vakte de Wises Forundring; dens Herlighed skinnede og Ingen bedre end Johannes forstod, at dens Opgang var hans Sols Nedgang. Men han glædede sig derover, inderligen som Patriarcherne, der havde længtes efter Synet, oprigtigen som de Troende, for hvem den vedblev at skinne. Og dog vidste han, at den Handling, efter hvilken han nævnedes, skulde affkaffes, forsvinde som en Daab med Vand mod en Daab med Ild og den Hellig-Aand. Da kom Efterretningen til ham, at dette var skeet, og hans Disciple mistrostedes over, at Den, hvem Johannes havde givet Vidnesbyrdet, døbte og at Alle kom til ham; men Johannes svarede: denne min Glæde er fuldkommen; Ham bør det at voze, mig at forringes.

Hvad der hændte den Største, som er født af Qvinder, det Samme hændes ogsaa den Mindre; hvad der hænder i den eneste Afgjørelse, det hænder ogsaa i de mindre, og man gjør ingen vanhellig Brug af Ordet ved af det at lære at fatte sig i det egne Livs mindre Forhold; man neddrager ikke Ordet til en verdslig Wiisdoms lave Egne, saa meget mere som man ikke ønsker at glemme, at man ogsaa da, naar man ved Ordet har hjulpet sig selv til Rette, har een Bekymring og een Glæde endnu; thi Enhver er jo og bør være deeltagende i hiin eneste Afgjørelses herlige Udgang. Om derfor end ikke Betragtningen dvæler ved hiin Begivenhed selv, saa kan den og Ordets Anvendelse dog være opbyggelig: ligesom Medhusitruens Søn ikke var uden Abrahams Betsignelse, om han end ikke i udmærket Forstand var Forjættelsens Barn. Og kun den behøvede ikke den lettere Føde, der var jaaledes fortabt i Glæde over Dens Herlighed, hvem det bør sig at voze, at han slet ikke mærkede, endnu mindre bekymredes ved det Dignende, der hænder ham selv og Andre i de mindre Afgjørelser.

At Den, der engang herskede over Riger og Lande, har

ophørt at regjere og maa see en Mægtigere indtage sin Plads; at Den, der engang hilsede med Jubel, snart, ja saa snart som havde det Hele været en Drøm, hører den samme Jubel nævne et andet Navn; at Den, hvis bydende Skikkelse var kjendt af Alle, i næste Dieblif betragter sig selv med Usikkerhedens Angest, om han haver tabt Forstanden eller Verden Sukommelsen, saa den forvevler en Anden med ham; at den Mester, hvis Discipel endnu igaar sad ved hans Fod, idag moa bøie Skulderen under dennes Fremskriden; at den Kjøbmand, hvis Godhed satte Tjeneren i Bei, nu seer hans Bei betegne Belgjørerens Undergang; at den Pige, der engang fyldte den Elskedes hele Tanke, nu sidder og seer hans driftige Tragten efter et hoiere Maal; at den Sanger, hvis Ord var paa Alles Læber, idag er glemt, og hans Sange mere end erstattede; at den Taler, hvis Ord gav Gjenlyd overalt, nu maa søge Orkenens Gensomhed, hvis han ønsker Gjenlyd; at den Ungdoms-Ven, der drog i lige Nag med den Jævnlige, nu med Forbauselse seer Afstanden; at det ydmyge Huus, hvor Forældrene boede, hvor Buggen stod i Ringhed, nu synker hen som en Grindring, der ikke indhenter den Mægtige — dette er skeet i Verden og det skeer, hvo veed det ikke? Og dog, hvor besynderligt; dersom Du lader Din Tanke dvæle ved de Udmærkede, hvis Thukommelse Slægterne have bevaret, da skal Du finde Det høist forskjelligt, hvorved den Enkelte udmærkede sig; og Du skal igjen finde Flere, der ere udmærkede ved det Samme; men i hiint Udvalg synes Du ligesom at savne endnu een Plads, og dog er Savnet jo en Modsigelse; thi hvorledes skulde Den finde Plads i Grindringen, hvis Opgave det var at finde sig i — at være glemt? Men netop derfor er det af Bigtighed at betænke det med sig selv, og netop derfor er det saa skjönt at gjøre det, fordi ingen jordisk Løn vinker.

Saa lader os da nærmere overveie, hvilket Sindelag der er det rette, og betænke, hvad der jo er det Samme, hvorledes Johannes sagde hiint Ord: ham bør det at voge, mig at forringes.



Johannes jagde det med ydmyg Selvfornægtelse. Saaledes forstod han strag fra Begyndelsen sin Sendelse i Verden, og saaledes var han paa en Maade strag fra Begyndelsen ifærd med at gaae ned, eller i det mindste i Fortrolighed med Tanken derom, da han jo ellers ved for stærkt at tildrage sig Mængdens Opmærksomhed eller fængsle den for længe netop vilde have gjort Veien vanskelig for Den, som skulde komme. Forjaaviddt synes Døberens Liv at være af en egen Art, og ikke at kunne afgive Veiledning for Andre. Dog kan der jo ogsaa til en saadan Sendelse i de ringere Forhold findes det Tilsvarende. Der er mange Gange siden hine Dage født et Menneske, hvis Bestemmelse kun var at bane Wei, og som allerede tidligen maatte blive sig bevidst, at dette var hans Gjerning. Enhver Saadan er da strag fra Begyndelsen henviist til Selvfornægtelse, og skal ikke først opleve en Udmærkelse, der, jo længere den varer, desto lettere kommer til at bedaare Selvfornægtelsens frigjørende og løsende Magt i en Fortryllelse; men paa den anden Side har enhver Saadan heller ei i hele sit Liv, ikke i Ungdommens Haab, ikke i Manddommens Daad, havt den skjønne Tid, i hvilken Solen standser sin Gang, staaer stille, og endnu ikke gaaer ned. Vi ville ikke afgjøre, hvilket Liv der gjør den gode Strid lettest, men derom ere vi jo Alle enige, at ethvert Menneske bør stride den gode Strid, fra hvilken Jngen er udelukket; og dog er denne saa herlig, at hvis den kun eengang var forundt en forbigangen Slægt under særlige Forhold, ja hvorledes skulde da ikke Misundelse og Mismod vide at skildre den? Forskjellen er omtrent den samme som den er med Hensyn til Tanken om Døden. Saasnart et Menneske fødes, begynder han at døe; men Forskjellen er den, at der gives enkelte Mennesker, med hvis Fødsel Tanken om Døden bliver til for dem, og er hos dem i Barndommens stille Fred og hos Ungdommens lette Sind; hvorimod Andre have en Tid, i hvilken denne Tanke ikke er hos dem, indtil, naar de Nar ere udløbne, der ganske vare Livets, Tanken om Døden møder dem paa deres Wei. Hvo vilde nu afgjøre, hvilket Liv der var det let-

teste, enten deres, der bestandigen levede med en vis Tilbageholdenhed, fordi Tanken om Døden var hos dem, eller deres, der gave sig saaledes hen i Livet, at de næsten havde glemt, at Døden var til? Og passer i denne Henseende end ikke Johannes' Exempel for Alle, for dem det passer, for dem kan det jo være veiledende; thi ogsaa her ere Fristelser. Eller var det ikke en Fristelse, da Raadets Udsendinge næsten foranledigede ham til at misforstaae sig selv? Men Johannes holdt fast ved hvad han havde forstaaet med sig selv: sin ydmyge Gjerning og sit ydmyge Forhold til den Kommende, Raadet forstyrrede ham ikke. — I det daglige Livs Smaa-Forhold finder man let det Tilsvarende, deelvis eller ganske, og at Forholdene ere mindre, ikke i al gyldig Forstand afgjørende, ikke verdenshistoriske, ikke historiske, gjør jo ingen væsentlig Forskjel, saaledes bliver jo ogsaa et Regnestykke det Samme, hvad enten det angaaer Millioner eller Penninge. Strax naar Barnet er født, begynder jo Forældrenes ydmyge Selvfornægtelse, hvis de forstaae sig selv ret. Der menes jo ikke, at Barnet skal være Herre uden at høre og lyde; men uagtet denne Underordnethed under de Ældre er Barnet dog det Væsentlige, og i Glædens Udtryk over, at et Barn er født til Verden, lyder det skjønt med: ham bør det at voxe, os at forringes. Eller vilde dette ikke være en daarlig Tanke, om Nogen meente, at dette kun gjaldt i en langt senere Tid og for nogle enkelte Forældre, der med Beundring opdagede, at deres Barn var udmærket fremfor Andre? Fornærmer denne Tanke ikke egentligen Forældrene, fordi disse havde afstedkommet det Uskjønne, saa de, om de end strede den gode Strid, havde gjort denne uskjøn, fordi de, glemmende at de vare Forældre, mere som de Uvedkommende i Forhold til den Uvedkommende, strede den gode Strid. Og nu de Mange, for hvem Døberens ophøjede Exempel passer ganske, skjønt i Ringhed; de Mange, der tidligen anvises til ydmygt at forstaae, at for dem er en Tjeners Skikkelse ikke nogen paatagen Skikkelse, de som tidligen anlediges til at betænke, at der for dem er en Anden, som det bør sig at voxe, medens de forringes!

Maafke kommer der ogsaa stundom til en Saadan et Raad fra høiere Steder, et misforstaaet Bink, et falsk Raad; men der var da vel ogsaa Den, som ikke forstyrredes i sin ydmyge Selvfornægtelse, der ikke daarligen greb efter Gjøglebilleder, og ikke modvillig og misfornøiet forblev i Ringheden. Men selv om et Menneske (hvilken nu end hans Selvfornægtelses Tilfældighed er; thi det Bæsentlige ved Selvfornægtelse er jo, at man fornægter sig selv) ikke strax fra Begyndelsen fatter, at han er nedgaaende, da burde han jo dog ingensinde være ganske ukjendt med denne Tanke at han kan vorde det. Ethvert Menneske er kun Redskab, og veed ikke, naar Diebliffet kommer, da han sættes tilside. Fremkalder han ikke selv stundom denne Tanke, da er han en Leiesvend, en utro Tjener, der søger at befrie sig selv og bedrage Herren for den Uvisshed, i hvilken han fatter sin egen Intethed. At Meget er forsængeligt i Livet, vide Menneskene vel, men hvor ofte gjør den Enkelte en Undtagelse, og dog er selv den høieste Sendelse i Aandens Verden kun et Grend, og Den, som dertil er udrustet med al Aandens Begavelse, han er kun i Grend: men hvorfor er Englenes Udsendelse saa skjøn, fordi de saa hurtigen vende tilbage til Guds Throne igjen, at de ikke faae Tid til at fristes af den Tanke, at de varetage deres Eget! I Evangeliet er det Herren, der reiser bort, og den utroe Tjener mener, at han er reist saa langt bort, at han ikke mere vender tilbage; i Livet er det Tjeneren, der reiser bort, og den utroe Tjener bedrager sig selv med den Tanke, at han kan rejse saa langt bort, at Herren ikke kan fratage ham det Betroede. Men Guld og Gods kan forsvinde som en Drøm, og Menneskenes Ære hurtigen forvandles til Spot, og Tjenerstens Tid kan snart være forbi. Men Tanken om denne Afstedigelse frigjør Tjeneren til en Guds Medarbejder, ligesom Tanken om Døden frigjør et Menneske, frelser ham fra at være en Wordnet, der kun vil tilhøre Jorden, fra at være en Bedrager, der ikke vil tilhøre Gud.

Med ydmyg Selvfornægtelse sagde Døberen dette Ord; men synes ikke i en anden Henseende hans Vilkaar endnu mindre at kunne tjene til Veiledning og Exempel for Noget; thi Den, der fulgte efter ham, lod ham jo sandeligen vederfares al Ret. Som der sjældent i Verden er seet den ydmyge Selvfornægtelse, med hvilken Johannes blot banede Veien for den Tilkommende, saa er der jo heller aldrig seet et fredeligt og sagtomodigt Indtog som Dens, der ikke var kommen for at lade sig tjene, men for selv at tjene. Ofte nok derimod kommer Efterfølgeren saaledes, at hans fjerne Fodtrin kun vækker Forgængerens Angest og Fortørnelse, at hans Nærmen ikke synes at være for at fuldføre, men for at nedtræde det Begyndte, indtil „hans Fødder staae for Døren for at bære ham ud“ (Ap. G. V, 9). Dette er vel sandt; men deraf følger jo ikke, at een Uret gjør den anden god, om den end synes at forklare, ja at undskyldte den; og desuagtet bør jo dog det Gode skee, og skal skee, hvis „den Mand, der boer i os, ikke opvækker Avind, men giver større Naade“ (Saf. IV, 5). Om nu endog Dens Fjed, der fulgte efter Johannes, vare i Ydmyghed og ikke kunde opbidje; om hans Fremtræden ikke kunde friste Døberen, fordi den, der fulgte efter ham, „havde været før ham“ om han end gav Vidnesbyrdet, at han var den Største, som var født af Qvinder; saa har han dog ogsaa sagt, at den mindste af hans Tilhængere var større end Johannes. Kunde det vel stærkere udtrykkes, hvorledes dog al Johannes' Gjerning kun skulde afskaffes, hvorledes hans Daab var en Forberedelse, der skulde aflægges, hans Prædiken en Røst i Orkenen, hans Skikkelse kun en afsmægtig Skygge, hans eget Liv en Udelukkelse? Og dog havde Johannes ikke ved sin Vantro selv forskyldt, at han blev udelukket; men hans Gjerning var kun den, som han med al Midkjærlighed fuldkommede.

Med ydmyg Selvfornægtelse sagde Johannes Ordet, og sagde det til sine Disciple. I deres Dine var han jo dog det Store, de vare vante til at hilse ham som Mester, de havde maaskee i deres stille Sind næret Tanken om, at han selv var

Den, som skulde komme; for dem kunde Doberen jo have ønsket at fortie det. Nu var han fremtraadt, den Forventede; og de mismodige Disciple stolede vel paa, at den Efterretning, de bragte Doberen, vilde afløse ham den forønskede Forklaring. Den Forventede var fremtraadt, Doberen kunde have overladt ham Stuepladsen, selv være traadt til Side, have skjult sig i en Afskrog med Disciplene, og vedblevet i deres Dine at være Mesteren, om han end ikke selv havde yttret denne Tanke, end mindre ledet den komme ud i Verden, hvor den jo blot vilde være til Hindrer for Den, hvis Dei han skulde berede. Hvor er det saa gavnligt, at betragte det Urværdige! Selv hvad der, menneskeligt talt, havde været tilgiveligt, at ja næsten priseligt, skammer man sig ved at tiltroe Doberen, ikke blot fordi det Modsatte er fortalt; men selv om Intet var fortalt, hvo vilde dog lyve disse Tanker ind i ham! Han blev sig selv tro; hvad han havde forkyndt i Orkenen, førend den Kommende fremtraadte, hvad han havde prædiket for Folket, det Samme vidnede han for Disciplene, netop da deres Efterretning syntes at begjere et andet Svar. Han opfordrede dem selv til at vidne med ham, at dette havde været hans Vidnesbyrd fra Begyndelsen, og Disciplene maatte igjen vidne med ham, at dette Vidnesbyrd var hans Slutning, hans Ja og hans Amen.

Saaledes Johannes. Er det Sandhed, at der i Livets mindre Forhold findes det Tilsvarende, mon derfor ogsaa altid hvad der kunde ligne Johannes virkelig ligner ham? Maaskee var der Den, hvis Betragtning det ikke undgik, at en ny Dag begyndte at dæmre; hvo Efterfølgeren skulde være, lod sig endnu ikke stjæle — da vilde han Intet vide. Men Dagens Frembrud lader sig ikke dølge; dog hvo den Kommende var, kunde ikke bestemmes; da befalede han som Herodes, at alle Børn under to Aar skulde dræbes. — Maaskee var der Den, hvis Sykkes Sol begyndte at hælde, en Anden var den Begunstigede. Nu, det er jo ikke Sandhedens Strid, hvo der skal være den Sykkelige; da lagde han Raad op med Ondskaben, og Hævnens Pjæl, der flyver i Mørket, rammede den Forhadte. — Maa-

ſtee beſteg en ny Pharao Thronen, der ikke kjendte Joſeph og hans Fortjenester, men den Forglemte bragte ſelv ſin Fortjeneste i Glemſel hos Den, der kjendte ham, og nu kjendte hans Avind. — Eller han ſkjulte ſig for Menneſtene, han vilde ikke gavne det Nye med ſit Vidneſbyrd, han bar det ſom en Skjændſel, at hans Tid var forbi, ret ſom var dette Skjændſelen, at hans Tid var forbi, og ikke ſnarere, at hans Sjel var ukjendt med Ydmyghed og Selvfornægtelſe. — Maaftee var der Den, ſom ſaae ſin Aftagen; da hengav han ſig til Græmmelſen og viſnede ved at græmmes, ſom var denne Aftagen Døden, ſom vovede kun Den der er plantet ved Vandbækken, og ikke ogſaa Den, der planter ſig hen i Selvfornægtelſens veſignede Jordbund. — Ja hvor mange Veie er der ikke i Afgjørelſens Stund; og dog er der kun een Vei, de andre ere Afveie, hvad enten de føre didhen, hvor Miſundelſen oplægger ſine Planer, eller hvor Græmmelſen er tilhuſe, hvor Begjeringens Drm ikke døer, hvor Trøſteløſheden ſtirrer paa ſit Tab, hvor Spotten ængſter Andre med ſin uſle Viisdom, hvor Bagvaſtelſens Tunge forraader Hjertets Overflødighed — alle føre de bort, langt bort, Tanken tør end ikke forfølge dem. Men den ydmyge Selvfornægtelſe bliver ſig ſelv tro og bliver i Forſtaaelſe med Den, hvem det bør ſig at voge om man end ſelv forringes, ſom Johannes gjorde det; thi med hiint Vidneſbyrd gif jo hans Sol ned, og dog, naar var han ſtørre end i dette Dieblik? Men altſaa vovede jo ogſaa han, og var ſtørſt, da han gif ned.

Med oprigtig Glæde jagde Johannes dette Ord. Derſom Du, m. L., hvad Du jo gjør, erindrer Døberens ſtrenge Prædiken til Omvendelſe, hans prophetiſke Uforfærdethed i at dømme Høie og Lave, den hellige Brede, med hvilken han lagde Øgen ved Foden af Træet — da maa det vel dybt gribe Dig, naar Du betænker den veemodige Mildhed, den glade Jnderlighed, hvormed han taler om ſit Forhold til den Kommende. At der ogſaa under en Kameelhaardskjortel kan ſlaae et Hjerte ſaa riigt paa Følelſe, ikke blot for Sandhed og Ret, hvortil jo

hans Liv var helliget! At han har kunnet bevare denne Følelse derude i Orfenen! At den selvfornægtende Glædes jagte Luftning kan fornemmes for Straffedommens Torden! Hans Udjagn betegner aldeles, hvad det skal betegne, men Udtrykket derimod er saa høitideligt, saa festlig skjønt, at man næsten fristes til at forestille sig Døberens strenge Skikkelse, isjort en Hvitidsdragt, at gaae som til Gjestebudshuus, en venlig Mand, der bringer Glædens Hilsen — ja som gif hiin alvorlige, mørke Gneboer, der sang sorgeligt for Folket, om det end ikke vilde græde, som gif han formildet i Dandsen, efter det Glædens Spil, som atter Børnene paa Torvet ikke vilde forstaae, om det end angik dem — og Døberen var den Gnefte som blev udelukket. O, der gives en Rørelse, som er overflødig paa skjønne Ord og saare jnar til at henjmelte i blode Stemninger; men naar Manden i den Kameelhaardskjortel, hvem Storme ikke bevægede, naar han formildes, hvem maa hans Ord da ikke røre! Hans Stemning er ingen ufand Følelse, tvertimod er Sandhedens Dom adskillende tilstede i Ordet, han siger; og den nidkjære Dommer har først dømt sig selv: „et Menneske kan slet Intet tage, uden det bliver givet ham af Himmelen“ (B. 27). Dette er Ordet, hvormed han dommer sig selv, skifter mellem sig og den Kommende, det er Dommeren som taler, og dog er det Udjagte jo en Lovtale over, at han fuldkommede det. Nu har han beskiftet sin Huusholdning, da følger hans Bryllups-Hilsen: „Den, som haver Bruden, er Brudgommen, men Brudgommens Ven, som staaer og horer ham, glæder sig meget over Brudgommens Røst. Denne min Glæde er fuldkommen“ (B. 29). Da befindet han sig paa sig selv, og paa sit Forhold, at han er den Fremmede, ja den Udelukkede, og nu er dette Afjæds-Ordet: ham bør det at voge, mig at forringes.

Med oprigtig Glæde sagde han Ordet. Nu er det vel sandt, at hans hele Liv netop havde været beregnet paa Dens Fremtræden, der nu fremtraadte, og forsaavidt maatte det jo glæde ham. Men deraf følger dog endnu ikke, at hans Glæde var fuld-

kommen; ligesom vi da heller ei maae glemme, at det, at han selv havde forstaaet sit Liv saaledes fra Begyndelsen, var hans ædle Selvfornægtelses Gjerning, og dens Triumph er det, at Glæden er fuldkommen. Vel er det sandt, at han saae den Kommende ikke ligegyldigen støde ham til Side, men saae ham drage frem som en Fredens Fyrste; men Vidnesbyrdet bliver dog det samme. Om ingen Anden endnu fattede, hvilket spælgende Dyd der var mellem den Kommende og Døberen, saa fattede han det, og dog udtrykte han det ganske, og sin Glæde over, at det netop var saaledes. Denne Glæde var ham fuldkommen, at han blev seet i al sin Kinghed ved Siden af den Kommendes Herlighed. Hvis dette ikke blev klart, da havde hans Glæde ikke været ham fuldkommen. Hvad Under om den Troende maatte glæde sig over, at den Forventedes Herlighed var Guds Herlighed, da han jo blev deelagtig i den, og netop derved større end Johannes; men han var jo den som forringedes.

Med oprigtig Glæde sagde han Ordet; eller finder Du nogen Svig i hans Mund, nogen falsk Følelse, der skjuler Sandheden, nogen halv Sandhed, der sminkes med overdreven Følelse? Udtrykket selv er vel ligesaa inderligt, ligesaa skjont, som hvad det udtrykker, hvilket jo er det Skjønneste: Selvfornægtelsens oprigtige Glæde. Og nu dets Sandhed. Vi vide det vel, at der gives en Viisdom, som især er stærk i at forstaae det Forbigangne bag efter, i at berolige deres Sind, som ere døde og glemte, i at vejlede dem, der selv have hjulpet sig, i at tilbyde en Trøst, der ikke vedkommer noget Menneſke. En saadan Viisdom, der aldrig tør kalde det Forbigangne tillive, for at det ikke skal vise sig, at den Intet veed i Afgjørelsens Dieblis, men Alt bag efter, en saadan Viisdom vilde vel her forklare, at Johannes dog altid beholdt en vis forsvindende Betydning som Forberedelse, en vis deelviis Berettigelse som en Gjennemgang for det Hviere. Saaledes forstod Johannes det ikke, saaledes vilde han ikke forstaaes, hans Selvfornægtelse var dybere, og derfor hans Glæde hviere. Den som har Bruden, siger han, er Brudgommen. Bestemtere kunde han vel ikke udtrykke, at han



selv var udelukket. Uendeligt opfattede han Forskjellen, ingen Paatrængenhed bragte ham nærmere, men derfor var Glæden ham fuldkommen. Han var Brudgommens Ven, der staaer og hører hans Røst og glæder sig meget; men den Mindste i Himmeriges Rige er større end Johannes, thi han staaer ikke udenfor og hører Brudgommens Røst.

Med oprigtig Glæde sagde Johannes Ordet, og sagde det til sine Disciple. Og dog selv om hans Glæde var fuldkommen, han kunde jo have gjemt den i sit Hjerte, han kunde have udtrykt den mindre bestemt, og ikke saaledes, at hans egen Forringelse netop maatte blive paaafaldende for Disciplene, der vel neppe vare dannede til at fatte hans Glæde. Ja, han kunde have gjort det for Disciplenes Skyld, at disse, som maaskee trods Vidnesbyrdet havde sat deres Haab til ham, ikke altfor dybt skulde føle, hvor dybt de forringedes med Mesteren. Men nei! hans Glæde blev ham fuldkommen, jo mere han forringedes. Som de Troendes Glæde i Himlen skal være stor formedelst Herligheden, saa var hans Glæde fuldkommen i Forringelsen.

Saaledes Johannes; og saaledes skal den Enkelte fuldkomme det Vignende i de mindre Forhold; hvis han først haver lært ydmygt at fornægte sig selv, og at overvinde sit Sind, da skal Glæden ogsaa seire. Men det Første maa man lære først, siden det Større; man indvies først i den mindre Hjemmelighed, siden i den større. Og uden denne Tanke tør jo Ingen ganske være. I en ældre Tid var det Skik, at man ofte betænkte sin Død, indtil man var saaledes i stille Fortrolighed med denne Tanke, at den ingenlunde forstyrrede Livets Gjerning; ja man var saa fortrolig med Tanken, at man endog fik Tid til at betænke sin Pynt og at have det Alt i Beredskab. Saaledes ogsaa med Den, der itide blev fortrolig med Selvfornægtelsens Dødstanke, han skal ogsaa faae Tid til at være betænkt paa den Glædens Fuldkommelse, der er Selvfornægtelsens uforkrænkelige Pynt.

Og dog synes Livet at vidne mod, ikke at dette kan skee, men at det skeer. Stort allerede, mennefeligt talt, om Noget

fornægtede sig selv, og fandt, at det burde sig en Anden at vøge, ham at forringes, fandt sig deri med den underlige trøstesløse Forsonethed, hvormed man finder sig i en Skjebne. En gammel hedenst Digter, hvis Berømmelse var stor, men som nu, fremrykket i Aar, vel omgikkes med den Tanke, at hans Tid snart var forbi, sagde engang til den blonde Yngling, der ved hans Side betragtede Bæddekampen: „Du seer, min Søn, hvorledes det gaaer til: den Overbundne tier, og Folket jubler.“ Saaledes gaaer det jo til; og Jubelen gjelder ikke den Overbundne, men han gaaer sin eenjomme Vej og finder sig i at være overvunden og bærer intet Nag til Seierherren — men at han skulde sees paa Kamppladsen, at han skulde glæde sig over den Andens Seier, det var for meget forlangt; og at hans Glæde skulde være fuldkommen, var en Urimelighed. — Maaſkee var der Den, som ogsaa saae en Anden vøge, og hans Hjerte glemte ikke Misundelse, men hans Glædes Hilsen var dog tvetydig, ikke liflig at høre. — Eller han kunde ikke glemme sig selv over Brudgommens Røst, og hans Deeltagelse mindede om den egne Betydning, saa Glæden ikke var og ikke blev fuldkommen. — Eller hans Glæde var en saadan, at den dog vendte et eller andet Sind til ham bort fra den Glæde. — Eller selv i Glædens Dieblæk „sukkede han mod“ (Jac. V, 9) den Stærkere, fordi han selv maatte forringes. — Eller han blev ganske borte, fordi hans Sind var for svagt til at bevare Glæden, naar han skulde høre Brudgommens Røst. — Eller hans Hjerte glemte mere Glæde end hvad han tilstod endog for de Fortrolige. — — Men Johannes' Glæde var fuldkommen; han var Brudgommens Ven, og hans Glæde var fuldkommen; han stod hos ham, og hans Glæde var fuldkommen; han hørte hans Røst, og hans Glæde var fuldkommen.

Ham bør det at vøge, hvo er denne „ham“? I den Forstand, i hvilken vi have talet, kan Enhver nævne ham med et andet Navn; thi saaledes veyler det paa Jorden, Een vøger og en Anden tager af, idag er det mig og imorgen er det Dig. Men Den, som i hdmhg Selvfornægtelse og med oprigtig Glæde

jaa en Anden voge, hans Sind skal vel ogsaa vendes til en ny Glæde, og denne hans nye Glæde skal vel vorde fuldkommen.

\* \* \*

Et gammelt Ord siger, at Alle see hellere paa den opgaaende end paa den nedgaaende Sol. Hvorledes Alle? Mon ogsaa Den, hvis Sol det er, som gaaer ned? Ja! thi ogsaa han tragter jo efter, at glæde sig som Brudgommens Ven, naar han staaer og hører Brudgommens Røst.



# Philosophiske Smuler.

Udgivet af

**A. B. Drachmann.**

Til Grund for Teksten er lagt 1ste Udgave. Den er sammenlignet med Originalmanuskriptet (Universitetsbibliotheket, S. R.'s Papirer, Raffe 12).

# Philosophiske Smuler

eller

En Smule Philosophi.

Af

Johannes Climacus.

Udgivet

af

S. Kierkegaard.

---

Kan der gives et historisk Udgangspunkt for en evig Bevidsthed; hvorledes kan et saadant interessere mere end historisk; kan man bygge en evig Salighed paa en historisk Bunden?



Kjøbenhavn.

Saaes hos Universitetsboghandler C. A. Reitzel.

Trykt i Bianco Lunos Bogtrykkeri.

1844.

Bedre godt hængt end jlet gift.

**Shafspeare.**

## Forord.

---

Det, her bydes, er kun en Piece, proprio Marte, propriis auspiciis, proprio stipendio, uden al Fordring paa at participere i den videnskabelige Stræben, hvor man erhverber Berrettigelse som Gjennemgang, Overgang, som Afsluttende, Forberedende, Deeltagende, som Medarbejder eller som frivilligt Følge, som Heros eller dog som relativ Heros, eller idetmindste som absolut Trompeter. Det er kun en Piece og bliver ikke til mere, selv om jeg, som Magisteren hos Holberg, volente deo vilde continuere den med sytten andre; bliver ikke til mere, saalidet som Den, der skriver Halvtimeslæsning, skriver Andet, selv om han skriver Folianter. Præstationen er imidlertid i Forhold til mine Evner, jeg der ikke som hiin ædle Romer merito magis quam ignavia afholder mig fra at tjene Systemet, men er en Lediggænger af Magelighed, ex animi sententia, og af gode Grunde. Dog vil jeg ikke forskyldte en *απαγωγὸς*, der vel til enhver Tid er en Statsforbrydelse, men fornemlig i en Gjæringsperiode, da den i Oldtiden endog forbødes under Livsstraf. Men sæt nu man ved sin Fjndblander forskyldte en større Forbrydelse, forsaavidt man kun afstedkom Forvirring, var det da ikke bedre, at man passede sig selv? Det er ikke Enhver givet, at hans Tankebeskæftigelse lykkeligt træffer sammen med det Almenes Interessjer, saa lykkeligt, at det næsten bliver vanskeligt at afgjøre, hvorvidt han bekymrer sig derom for sin egen eller for det Almenes Skyld; thi sad ikke Archimedes lige uforskyrret og betragtede sine Cirkler, da Syracus var indtaget, og var det ikke til den romerske Soldat, der myrdede ham, at



han sagde disse skjønne Ord: nolite perturbare circulos meos? Men Den, der ikke er saa lykkelig, han see sig om et andet Forbillede. Da Corinth blev truet med en Beleiring af Philip, og alle Indvaanere vare i travl Virksomhed, idet den ene pudsede sine Vaaben, den anden bar Steen sammen, en tredie udbredte paa Muren; og Diogenes saae det, da samlede han i en Skynding sin Kappe sammen, og trillede sin Tønde med stor Iver frem og tilbage igjennem Gaderne. Da man spurgte ham, hvorfor han gjorde det, svarede han: ogsaa jeg er beskæftiget og ruller min Tønde, at jeg ikke skal være den eneste Ledig-gænger mellem saa mange flittige Mennesker. En saadan Udfærd er idetmindste ikke sophistisk, dersom ellers Aristoteles forklarer rigtigt, at den sophistiske Kunst er den, ved hvilken man tjener Penge. En saadan Udfærd kan idetmindste ikke forskybde nogen Misforstaaelse; thi det var da vel utænkeligt, at Nogen kunde falde paa at ansee Diogenes for Stadens Frelser og Bølgjører — og det er dog vel umuligt at Nogen kunde falde paa (hvad jeg idetmindste anseer for den største Fare, der kunde hænde mit Forehavende), at tillægge en Piece verdenshistorisk Betydning, eller antage, at dens Forfatter var den i vor kjære Residentsstad Kjøbenhavn forventede systematiske Salomon Goldkalb. For at dette skulde skee, maatte den Skyldige af Naturen være besynderlig dum, og formodentlig ved at vræle Dag ud og Dag ind i antistrophisk Begjæng, hver Gang Nogen bildte ham ind, at nu begyndte der en ny Æra, en ny Epoche o. s. v., i den Grad have skreget det ham kun sparsomt tildeelte quantum satis af sund Forstand saa aldeles ud af Hovedet, at han var bleven lykkeliggiort i, hvad man kunde kalde den høiere Galensfabs vrælende Uffindighed, hvis Symptom er Brælet, den convulsiviske Brælen, medens Brælets Indhold er disse Ord: Æra, Epoche, Æra og Epoche, Epoche og Æra, Systemet; og den Lykkeligjortes Tilstand er en irrationel Exaltation, da han lever, som var hver Dag ikke blot en af de Skuddage, der kun indtræffe hvert 4de Aar, men en af dem, der kun indtræffe hvert Martusinde, medens Begrebet som en Gjøgler i denne

Dyrehavstid hvert Dieblif maa gjøre disse idelige Hundekunster med at slaae om — indtil det slaaer Manden om. Himlen bevare mig og min Piece fra denne Situation, at et saadant larmende „Kabalberfjog“ skulde ved sin Indblanden rive mig ud af min sorgløse Selvtilfredshed, som Forfatter af en Piece, forhindre en god og velvillig Læser i ganske ugeneert at see efter, om der i Piecen er Noget han kan bruge; og bringe mig selv i den tragicomiske Forlegenhed, at maatte lee af min egen Ulykke, som vel den gode Stad Fredericia maatte lee i al sin Ulykke, da den læste i Journalen Efterretningen om en Gledbrand dersteds: „Alarmtrommen gik, Sprøiterne foer gennem Gaderne“ — uagtet der kun er een Sprøite i Fredericia og vel ikke stort mere end een Gade, og Uvisen altjaa nødsagede En til at slutte, at den ene Sprøite istedenfor at kjøre til Brandstedet har flankeret betydningssfuldt om i Gaden — — uagtet min Piece vel mindst af alle synes at minde om Lyden af Alarmtrommen, og dens Forfatter vel mindst af alle er tilbøielig til at lade Alarmtrommen gaac.

Hvad nu min Mening er? . . . . Ingen spørge mig derom, og næst efter Det, om jeg har en Mening, kan jo intet være en Anden mere ligegyldigt, end hvilken min Mening er. At have en Mening er mig baade for meget og for lidet, forudsætter en Tryghed og Velbære i Existentis, ligesom i Jordlivet Det at have Kone og Børn, hvilket ikke er Den forundt, som Dag og Nat maa være paaferde, uden dog at have sit visse Udkomme. I Mandens Verden er dette mit Tilfælde; thi dertil har jeg dannet mig og danner mig, altid at kunne dandse let i Tankens Tieneste, saavidt muligt til Gudens Vre og til min egen Fornøielse, renoncerende paa den huuslige Ulykhalighed og borgerlige Agtelse, den *communio honorum* og Glædernes Samdrægtighed, som det er at have en Mening. — Om jeg har nogen Løn derfor, om jeg som Den, der tjener ved Alteret, selv spiser af hvad der fremsættes paa Alteret? . . . Det lade man mig om; Den, jeg tjener, er god nok, som Pengemændene sige, og anderledes god end Pengemændene forstaae det. Hvis

derimod Nogen vilde være saa høflig at antage, at jeg har en Mening, hvis han drev Galanteriet til den Yderlighed, at antage denne Mening, fordi den var min, da gjør det mig ondt for hans Høflighed, at den bliver en Uværdig til Deel, og for hans Mening, dersom han ellers ikke har anden end min; mit Liv kan jeg sætte ind, mit Liv kan jeg i al Alvor spøge med — ikke en Andens. Dette formaaer jeg, det Eneeste jeg kan gjøre for Tanken, jeg som ikke har Lærdom at byde den, „neppe nok det Cursus til 1 Drachme, end sige da det store til 50 Drachmer“ (Cratylus). Kun mit Liv har jeg, hvilket jeg strax sætter ind, hver Gang en Vanskelighed viser sig. Da gaacr Dandsen let; thi Tanken om Døden er en slink Dandsjerinde, min Dandsjerinde, ethvert Menneſte er mig for tungt; og derfor, jeg beder, per deos obsecro: Jugen inclinere for mig, thi jeg dandsjer ikke.

**J. C.**

---

---

## Propositio.

Spørgsmaalet gjøres af den Uvidende, der end ikke veed, hvad der har givet Anledning til at han spørger saaledes.



### Capitel I.

#### Tanke-Projekt.

---

#### A.

Horvidt kan Sandheden læres? Med dette Spørgsmaal ville vi begynde. Det var et socratist Spørgsmaal, eller blev det ved det socratiste Spørgsmaal, horvidt kan Dyden læres? thi Dyden bestemtes igjen som Indsigt (cfr. Protagoras, Gorgias, Meno, Euthydem). Forsaauidt Sandheden skal læres, maa den jo forudsættes ikke at være, altsaa idet den skal læres, søges den. Her møder nu den Vanskelighed, som Socrates i Meno (§ 80 Slutning) gjør opmærksom paa som paa en „stridslysten Sætning“, at et Menneske umuligt kan søge hvad han veed, og lige saa umuligt søge hvad han ikke veed; thi hvad han veed, kan han ikke søge, da han veed det, og hvad han ikke veed, kan han ikke søge, thi han veed jo end ikke, hvad han skal søge. Vanskeligheden gjenneamtænker Socrates derved, at al Væren og Søgen kun er Grindren, saaledes, at den Uvidende blot behøver at mindes, for ved sig selv at befinde sig paa, hvad han veed. Sandheden bringes saaledes ikke ind i ham, men var i ham. Denne Tanke udfører Socrates videre, og i den concentrerer egentligen den græske Pathos sig, da den vorder et

Beviis for Sjælens Udødelighed, vel at mærke retrogradt, eller et Beviis for Sjælens Præxistents\*).

I Betragtning heraf viser det sig, med hvilken vidunderlig Conseqvents Socrates blev sig selv tro og kunstnerisk realiserede, hvad han havde forstaaet. Han var og blev Gjordemoder; ikke fordi han „ikke havde det Positive“\*\*), men fordi han indjaae, at hiint Forhold er det høieste, et Menneſte kan indtage mod det andet. Og deri beholder han jo i al Evighed Ret; thi selv om der nogenſinde er givet et guddommeligt Udgangspunkt, mellem Menneſte og Menneſte bliver dette det ſande Forhold, naar man reflekterer paa det Abſolute og ikke gantes med det Tilfældige, men af Hjertens Grund renoncerer paa at forſtaa den Halvhed, der ſynes Menneſtens Dyſt og (Sjælel) Hæmmelighed. Derimod var Socrates en af Gud den selv examineret Gjordemoder; den Gjerning han fuldkommede var et guddommeligt Grend (cfr. Platos Apologi); om han end forekom Menneſtene en Særling (αἰσχρογὰτος. Theæt. § 149); og det var guddommeligt meent, hvad Socrates og

---

\*) Tæntes Tanken abſolut, ſaa at der alſaa ikke reflekteres paa Præxistentiens forſjellige Tilſtande, da gaaer denne græſke Tanke igjen i den ældre og moderne Speculation: en evig Skaben; en evig Udgaen fra Faderen; en evig Gudvorden; en evig Sig-Dffren; en forbigangen Opſtandelse; en overſtanden Dom. Alle diſſe Tanker ere hiin græſke Tanke om Erindringen, kun mærker man det ikke altid, fordi man jo er kommen til dem ved at gaae videre. Udſpittes Tanken i en Tællen af Præxistentiens forſjellige Tilſtande, da er denne approgimerende Tænkningſ evige præ'er ligefom den tilſvarende Approgimations evige poſ't'er. Man forklarar Tilværelſens Modſigelse ved at ſtatuerer et Præ, ſom man behøver det (i Kraft af en tidligere Tilſtand er Individet kommet i ſin nuværende eller ſ uforklarlige Tilſtand), eller ved at ſtatuerer et Poſt, ſom man behøver det (paa en anden Klode ſtaaer man Individet bedre anbragt, og i Betragtning deraf er hans nuværende Tilſtand ikke uforklarlig).

\*\*) Saaledes hedder det i vor Tid, hvor man har det Poſitive, omtrent ligefom naar en Polytheiſt vilde lade haant om Monotheiſmens Negativitet; thi Polytheiſten har jo mange Guder, Monotheiſten kun een; Philoſopherne have mange Tanker, ſom alle gjelde til en viſ Grad, Socrates kun een, ſom er abſolut.

faa forstod, at Guden forbød ham at føde (*μαινεσθαι με ὁ Θεός αναγκάζει, γεννᾶν δε απεκωλύσεν*. Theaet. § 150); thi mellem Menneſke og Menneſke er det *μαινεσθαι* det Høieſte, det at føde tilhører jo Guden.

Socratiſk ſeet, er ethvert Udgangspunkt i Tiden eo ipſo et Tilfældigt, et Forſvindende, en Anledning; Læreren er ei heller mere, og giver han ſig og ſin Værdom hen paa nogen anden Maade, da giver han ikke, men fratager, da er han end ikke den Andens Ven, mindre hans Lærer. Dette er den ſocratiſke Tænkningſ Dybfind, dette hans ædle gjennemførte Humanitet, der ikke gjør ſlet og forſængeligt Compagni med gode Hoveder, men ogſaa føler ſig ligeſaa beſlægtet med en Fjeldbereder, hvorfor han jo ſnarligen „forviſjede ſig om, at Phyſiken ikke er Menneſkets Sag, og derfor begyndte at philoſophere om det Ethiſke i Værkſtederne og paa Torvet“ (Diogenes af L. II, 5, 21), men philoſopherede lige abſolut, hvem han end talede med. Med halve Tanker, med Prutten og Tingen, med Hævden og Opgiven, ſom ſkyldte den Enkelte til en viſ Grad et andet Menneſke Noget, men da atter igjen til en viſ Grad ikke; med løſe Ord, der forklare Alt, undtagen: hvilken denne viſe Grad er; med alt Sligt gaaer man ikke ud over Socrates, naaer ei heller Uabenbaringsbegrebet, men bliver i Paſſiaren. For den ſocratiſke Betragtning er ethvert Menneſke ſig ſelv det Centrale, og hele Verden centraliſerer kun til ham, fordi hans Selverkjendelse er en Guds-Erkjendelse. Saaledes forſtod Socrates ſig ſelv, ſaaledes maatte efter hans Anſkuelse ethvert Menneſke forſtaa ſig ſelv, og i Kraft deraf maatte han forſtaa ſit Forhold til den Enkelte, altid lige ydmygt og lige ſtolt. Dertil havde Socrates Mod og Befindighed at være ſig ſelv nok, men ogſaa i Forhold til Andre kun at være Anledning endog for det dummeſte Menneſke. O, ſjeldne Høimod, ſjelden i vor Tid, hvor Præſten er lidt mere end Degnen, hvor hvert andet Menneſke er Autoritet, medens alle diſe Forſkjelligheder og al den megen Autoritet medieres i en fælleds Galſkab, og i et commune naufragium; thi medens aldrig noget

Menneske har været i Sandhed Autoritet, eller gavnet nogen Anden ved at være det, eller har formaaet i Sandhed at tage Klienten med sig, saa lykkes det bedre paa en anden Maade; thi det slaar aldrig feil, at een Nar, idet han selv gaaer, tager flere andre med sig.

Forholder det sig saaledes med at lære Sandheden, da kan det, at jeg har lært af Socrates eller af Prodikos eller af en Tjenestepige, kun beskæftige mig historisk, eller, forjaavidt jeg er en Plato i Sværmeri, digterisk. Men dette Sværmeri, om det end er skjont, om jeg end ønsker mig selv og ønsker Enhver denne *εὐκαταγορία εἰς πάντας*, som kun Stoikeren kunde advare imod, om jeg end ikke har socratisk Svimod og socratisk Selvfornægtelse til at tænke dens Intethed — dette Sværmeri er dog kun en Illusion, det vilde Socrates sige, ja en Uklarhed, i hvilken den jordiske Forstjellighed gjærer næsten vellystigt. Det kan heller ei interessere mig anderledes end historisk, at Socrates' eller Prodikos' Lære var den og den, thi Sandheden, i hvilken jeg hviler, var i mig selv og kom frem ved mig selv, og end ikke Socrates formaaede at give mig den, saa lidet som Rudstjen formaaer at trække Hestens Byrde, om han end ved Svøben kan hjælpe den dertil\*). Mit Forhold til Socrates og Prodikos kan ikke beskæftige mig med Hensyn til min evige Salighed, thi denne er givet retrogradt i Besiddelsen af den Sandhed, hvilken jeg fra Begyndelsen havde, uden at vide det. Vilde jeg tænke mig i et andet Liv at træffe sammen med Socrates, Prodikos, eller Tjenestepigen, da blev atter her ingen af dem mere end Anledning, hvad Socrates uforfærdet udtrykker derved, at han selv i Underverdenen kun vilde spørge; thi den

---

\*) Et Sted i Alitophon anfører jeg kun som en Ytring af en Trediemand, da denne Dialog anses for uægte. Alitophon klager over Socrates, at han i Forhold til Dyden blot er opmuntrende (*πρωτετραχμενος*), saaledes, at han fra det Dieblis af, at han tilstræffeligt har anbefalet Dyden i Almindelighed, nu overlader Enhver til sig selv. Alitophon mener, at denne Udfærd maa have sin Grund i, enten at Socrates ikke veed mere, eller at han ikke vil meddele mere. (cfr. § 410).

finale Tanke af al Spørgen er, at den Spurgte dog selv maa have Sandheden, og faae den ved sig selv. Det timelige Udgangspunkt er et Intet; thi i samme Dieblif som jeg opdager, at jeg fra Ewigbed har vidst Sandheden, uden at vide det, i samme Nu er hiint Dieblif skjult i det Evice, indoptaget deri, saaledes, at jeg, saa at sige, end ikke kan finde det, selv om jeg søgte det, fordi der intet Her og Der er, men kun et ubique et nusquam.

## B.

Skal det nu forholde sig anderledes, da maa Diebliffet i Tiden have afgjørende Betydning, saaledes at jeg intet Dieblif hverken i Tid eller Ewigbed vil kunne glemme det, fordi det Evice, som før ikke var, blev til i dette Dieblif. Lader os nu under denne Forudsætning betragte Forholdene med Hensyn til Spørgsmaalet om, hvorvidt Sandheden kan læres.

### a) Den forudgaaende Tilstand.

Vi begynde med den sokratiske Banfselighed, hvorledes man kan søge Sandheden, da det jo er lige umuligt, enten man har den, eller man ikke har den. Den sokratiske Tænkning op hævede egentligen Disjunctionen, idet det viste sig, at i Grunden har ethvert Menneske Sandheden. Dette var hans Forklaring; vi have seet, hvad deraf fulgte med Hensyn til Diebliffet. Skal dette nu faae afgjørende Betydning, da maa den Sogende lige indtil Diebliffet ikke have haft Sandheden, end ikke i Uvidenhedens Form, thi da bliver Diebliffet kun Anledningens; ja han maa end ikke være den Sogende; thi saaledes maae vi udtrykke Banfseligheden naar vi ikke ville forklare den sokratiske. Han maa da altsaa være bestemt som udenfor Sandheden (ikke kommende til den, som Proselyt, men gaaende fra den), eller som Usandhed. Han er da Usandheden. Men hvorledes skal man nu minde ham, eller hvad skal det hjælpe ham, at minde ham om, hvad han ikke har vidst, og altsaa heller ikke kan besinde sig paa.



## b) Læreren.

Skal Læreren være Anledningen, der minder den Lærende, da kan han jo ikke bidrage til at han erindrer, at han egentligen veed Sandheden, thi den Lærende er jo Usandheden. Det Læreren da kan vorde ham Anledning til at han erindrer, er, at han er Usandheden. Men ved denne Befindelse er den Lærende jo netop udelukket fra Sandheden, mere end da han var uvidende om, at han var Usandheden. Paa denne Maade støder altsaa Læreren, netop ved at minde ham, den Lærende bort fra sig, kun at den Lærende, ved saaledes at vendes ind i sig selv, ikke opdager, at han forud vidste Sandheden, men opdager sin Usandhed, i Henseende til hvilken Bevidstheds-Akt det Socratiske gjælder, at Læreren kun er Anledning, i hvo han saa end er, selv om han er en Gud; thi min egen Usandhed kan jeg kun opdage ved mig selv, thi først naar jeg opdager det, er det opdaget, tidligere ikke, om saa hele Verden vidste det. (Under den antagne Forudsætning om Dieblicket bliver dette den eneste Analogi til det Socratiske.)

Skal nu den Lærende erholde Sandheden, da maa Læreren bringe ham den, og ikke blot dette, men maa give ham Betingelsen med for at forstaae den; thi dersom den Lærende selv var sig selv Betingelsen for at forstaae Sandheden, da behøver han jo blot at erindre; thi det er med Betingelsen for at forstaae Sandheden som med Det at kunne spørge om den, Betingelsen og Spørgsmaalet indeholder det Betingede og Svaret. (Forholder dette sig ikke saaledes, da er Dieblicket kun at forstaae socratiske).

Men Den, der giver den Lærende ikke blot Sandheden, men Betingelsen med, han er ikke Lærer. Al Underviisning berøer paa, at Betingelsen dog til syvende og sidst er tilstede; mangler denne, saa formaaer en Lærer Intet; thi i andet Fald maa han jo ikke omdanne, men om skabe den Lærende, førend han begynder at lære ham. Men dette formaaer intet Menneſke, skal det da skee, maa det være ved Guden selv.

Forjaavidt nu den Lærende er til, er han jo skabt, og for-

Jaavidt maa Gud have givet ham Betingelsen for at forstaae Sandheden (thi ellers var han jo tidligere kun Dyr, og hiin Lærer, der med Betingelsen gav ham Sandheden, gjorde ham først til Menneſte); men forjaavidt Diebliffet ſkal have afgjørende Betydning (og hvis dette ikke antages, ſtaaer vi jo ved det Socratifke), maa han være uden Betingelsen, alſaa være den berøvet. Dette kan ikke være ſkeet ved Guden (thi det er en Modſigelse), ei heller ved et Tilfælde (thi det er en Modſigelse, at hvad der er lavere ſkulde kunne overvinde det Høiere), det maa da være ſkeet ved ham ſelv. Kunde han have tabt Betingelsen ſaaledes, at det ikke var ſkeet ved ham, og være i Tabet's Tilſtand uden at det ſkeer ved ham ſelv, da har han kun tilfældigt beſiddet Betingelsen, hvilket er en Modſigelse, da Betingelsen for Sandheden er en væſentlig Betingelse. Uſandheden er da ikke blot udenfor Sandheden, men er polemifk mod Sandheden, hvilket udtrykkes derved, at han ſelv har forſpildt og forſpilder Betingelsen.

Læreren er da Guden ſelv, der virkende ſom Anledning foranlediger, at den Lærende mindes om, at han er Uſandheden, og er det ved egen Skyld. Men denne Tilſtand, at være Uſandheden og være det ved egen Skyld, hvad kunne vi kalde den? lader os kalde den Synd.

Læreren er da Guden, der giver Betingelsen og giver Sandheden. Hvad ſkulle vi nu kalde en ſaadan Lærer; thi derom ere vi jo enige, at vi allerede langt have overſtredet Beſtemmelsen af en Lærer. Forjaavidt den Lærende er i Uſandheden, men er det ved ſig ſelv (og paa anden Maade kan han jo iſølge det Foregaaende ikke være det), kunde det synes at han var fri; thi at være hos ſig ſelv, det er jo Frihed. Og dog er han jo ufri og bunden og udeluſket; thi at være fri for Sandheden, det er jo at være udeluſket, og at være udeluſket ved ſig ſelv, det er jo at være bunden. Men da han er bunden ved ſig ſelv, kan han da ikke løſne ſig ſelv, eller befrie ſig ſelv; thi hvad der binder mig, det ſamme maa jo ogſaa kunne frigive mig, naar det vil, og da dette er ham ſelv, ſaa maa han jo kunne det. Førſt

maatte han da vel ville det. Men sæt nu, han saa dybt minde- des, hvad hiin Lærer blev Anledning til (og dette tør jo aldrig glemmes) at han erindrede; sæt nu, han vilde det. I saa Fald (dersom han ved at ville det, kunde det ved sig selv) blev da det at han havde været bunden en forbigangen Tilstand, der i Fri- gjorelsens Dieblik var sporløst forsvunden, og Diebliffet fik ikke afgjørende Betydning; han havde været uvidende om, at han havde bundet sig selv, og nu frigjorde han sig selv.\*) Saaledes

\*) Vi ville give os lidt god Tid, og det har jo heller ingen Hast. Ved at gaa langsomt kommer man vel stundom ikke til Maalet, men ved at haste for meget kommer man stundom Maalet forbi. Vi ville tale lidt græsk derom. Dersom der var et Barn, der havde faaet en liden Pengesum forærende, og nu for den kunde kjøbe enten en god Bog s. Ex., eller et Stykke Legetoi, thi begge Dele kostede lige meget; naar han nu har kjøbt Legetoiet, kan han da for de samme Penge kjøbe Bogen? Ingenlunde; thi Pengene er nu engang udgivne. Men han kan maaskee gaae hen til Boghandleren og spørge ham, om han ikke vil bytte ham hiint Stykke Legetoi og give ham Bogen isteden. Sæt nu Boghandleren svarede: mit kjære Barn, Dit Legetoi har slet ingen Værdi; det er vel sandt, at dengang Du endnu havde Pengene, kunde Du ligesaa godt have kjøbt Bogen som Legetoiet; men det er en egen Sag med Legetoi; thi naar det er kjøbt, saa har det tabt al Værdi. Vilde Bar- net ikke tænke: det var dog besynderligt nok. Og saaledes var der jo ogsaa engang, da Mennesket for den samme Priis kunde kjøbe Friheden og Ufri- heden, og denne Priis var Sjelens frie Valg og Valgets Hengivelse. Da valgte han Ufriheden; men dersom han nu vilde komme til Guden og sige, om han ikke kunde faae den byttet, saa vilde Svaret vel være: der var unægtelig engang, hvor Du kunde have kjøbt hvilket Du vilde, men det er saa under- ligt med Ufriheden, naar man har kjøbt den, saa har den slet intet Værd, uagtet man betaler den lige saa dyrt. Mon da ikke et saadant Menneske vilde sige: det var dog besynderligt. Eller dersom der stod to fjendtlige Hære op- stillede, og der kom en Ridder hvem begge indbød til at deeltage; men han valgte det ene Parti, blev overbunden og tagen til Fange. Som Fange blev han fremstillet for Seierherren og var daarlig nok til at tilbyde ham sin Tje- neste paa det Vilkaar, som engang blev budet. Mon ikke Seierherren vilde sige til ham: O, Kjære, nu er Du min Fange; der var rigtignok engang, da Du kunde have valgt anderledes, men nu er Alt forandret. Var dette ikke besynderligt nok! Skulde det forholde sig anderledes, skulde Diebliffet ikke have afgjørende Betydning, da maatte jo Barnet i Grunden have kjøbt Bo- gen, og var blot uvidende derom og i den Misforstaaelse, at det havde kjøbt

tænkt faaer Diebliffet da ingen afgjørende Betydning, og dog var det jo dette, vi vilde antage som Hypothesis. Altsaa efter Hypothesen vil han ikke kunne frigjøre sig selv. (Og saaledes er det ogsaa i Sandhed; thi han bruger Frihedens Kraft i Ufrihedens Tjeneste, da han jo er frit i den, og saaledes voger Ufrihedens forenede Kraft og gjør ham til Syndens Træl). — Hvad skulle vi nu kalde en saadan Lærer, der giver ham Betingelsen igjen og med den Sandheden? lader os kalde ham en Frelser, thi han frelser jo den Lærende ud af Ufriheden, frelser ham fra sig selv; en Forløser, thi han løser jo den, der havde fanget sig selv, og Ingen er jo saa forfærdelig fangen, og intet Fangenskab saa umuligt at bryde ud fra, som det hvori Individet holder sig selv! Og dog er dette jo endnu ikke nok sagt; thi ved Ufriheden havde han jo forskyldt Noget, og giver da hiin Lærer ham Betingelsen og Sandheden, da er han jo en Forsoner, der borttager den Brede, som var over det For skyldte.

En saadan Lærer vil da den Lærende aldrig kunne glemme; thi i samme Dieblif synker han ned til sig selv igjen, ligesom Den, der eengang i Besiddelse af Betingelsen, ved at glemme, at Gud er til, sank i Ufriheden. Hvis de traf sammen i et andet Liv, da vilde hiin Lærer atter kunne give Den Betingelsen, som ikke havde modtaget den; men Den, der engang havde modtaget den, for ham vilde han være en Anden. Betingelsen var jo et Betroet, hvorfor Modtageren altid blev Regnskab skyldig. Men en saadan Lærer, hvad skulle vi kalde ham? En Lærer kan jo bedømme den Lærende, om han gjør Fremstridt eller ei, men

---

Vegetøiet; saa maatte den Fange i Grunden have stridt paa den anden Side, men var ikke bleven seet for Taage, havde i Grunden holdt med Den, hvis Fange han nu indbildte sig at være. — „Den Lastefulde og den Dydige have vel ikke Magt over deres sædelige Forhold, men de havde først Magt til at blive det One eller det Andet: ligesom Den, der kaster en Steen, har Magt over den inden han har kastet den, men ikke naar han har kastet den“ (Aristoteles). Ellers blev det at kaste en Illusion, og den Kastende beholdt Stenen i Haanden, trods al sin Kasten, da denne ligesom Skeptikernes „flyvende Piiil“ ikke fløi.

dømme ham, kan han ikke; thi han maa jo være socratisk nok til at indsee, at det Væsentlige kan han ikke give den Lærende. Hiin Lærer er da egentlig ikke Lærer, men han er Dommer. Selv naar den Lærende meest har iført sig Betingelsen og ved den fordybet sig i Sandheden, kan han dog aldrig glemme hiin Lærer, eller lade ham socratisk forsvinde, hvilket dog er langt dybsindigere end al utidig Smaalighed og stuffet Sværmeri, ja er det Høieste, hvis hiint Andet ikke er Sandhed.

Og nu Diebliffet. Et saadan Dieblif er af en egen Natur. Det er vel kort og timeligt som Diebliffet er det, forbigaaende som Diebliffet er det, forbigangent, som Diebliffet er det, i det næste Dieblif, og dog er det Afgjørende, og dog er det fyldt af det Evige. Et saadant Dieblif maa dog have et særligt Navn, lad os kalde det: Tidens Fylde.

### c) Discipelen.

Naar Discipelen er Usandheden (og ellers gaae vi jo tilbage til det Socratiske), men dog er Menneſke, og han nu faaer Betingelsen og Sandheden, da vorder han jo ikke først Menneſke, thi det var han; men han vorder et andet Menneſke, ikke i den spøgende Forstand, som blev han en Anden af samme Qvalitet som tidligere, men han bliver et Menneſke af en anden Qvalitet, eller, som vi og kunne kalde det, et nyt Menneſke.

Forſaaavidt han var Usandheden, var han jo bestandigt ifærd med at gaae bort fra Sandheden; ved i Diebliffet at modtage Betingelsen, antog hans Gang den modsatte Retning, eller han vendtes om. Lader os kalde denne Forandring Omvendelse, om dette end er et hidtil ikke brugt Ord; men derfor vælge vi det juſt, for ikke at forstyrres; thi det er jo som ſkabt for den Forandring, om hvilken vi tale.

Forſaaavidt han var i Usandheden ved egen Skyld, kan denne Omvendelse ikke foregaae uden at den optages i hans Bevidſthed, eller uden at han vorder sig bevidſt, at det var ved hans egen Skyld; og med denne Bevidſthed tager han Afſked fra det Tidligere. Men hvorledes tager man Afſked, uden med Sorg i

Sindet? Dog er denne Sorg jo her over, at han saa længe havde været i den tidligere Tilstand. Lader os kalde en saadan Sorg Anger; thi hvad Andet er vel Anger, der vel seer sig tilbage, men dog saaledes, at den netop derved fremskynder Gangen til, hvad der ligger foran!

Jorfaavidt han var i Ufandheden og nu med Betingelsen modtager Sandheden, da foregaaer der jo en Forandring med ham, som fra ikke at være til at være. Men denne Overgang fra ikke at være til at være, det er jo Fødselens. Dog Den, der er til, kan jo ikke fødes, og dog fødes han. Lader os kalde denne Overgang Gjenfødselen, hvorved han anden Gang kommer til Verden ganske som ved Fødselen, et enkelt Menneske, der endnu Intet kjender til den Verden, i hvilken han fødes ind, om den er beboet, om der er andre Mennesker i den; thi man kan vel døbes en masse, men aldrig gjenfødes en masse. Som Den, der ved socratisk Fødselshjælp fødte sig selv, derover glemte alt Andet i Verden, og i dybere Forstand ikke skyldte noget Menneske Noget, saaledes skylder jo den Igjenfødte ikke noget Menneske Noget, men hiin guddommelige Lærer Alt, og maa, som hiin over sig selv glemte den hele Verden, atter over denne Lærer glemme sig selv.

Derjom da Dieblikket skal have afgjørende Betydning, og uden dette tale vi jo kun socratisk, i hvad vi end sige, om vi end bruge mange og besynderlige Ord, om vi end ved end ikke at forstaae os selv skulde mene at være komne langt videre end hiin eenfaldige Bije, der ubestikkeligen dømte mellem Guden, Menneskene og sig selv, ubestikkeligere end Minos, Wachus og Rhadamantus; — saa er Bruddet skeet, og Mennesket kan ikke komme tilbage, og skal ikke lystes ved at erindre, hvad Mindelsen vil bringe ham i Grindring, og endnu mindre skal han formaae ved egen Kraft paany at drage Guden over paa sin Side.

---

Men lader det her Udviklede sig tænke? Vi ville ikke hafte med Svaret, og ikke blot Den blev jo Svar skyldig, der formedelst Overveielens Vidtløftighed aldrig kom til at svare, men ogsaa Den, der vel udviste en vidunderlig Hurtighed i at svare, men ikke den ønskelige Langsomhed i at betænke Vanskeligheden, førend han forklarede den. Førend vi svare, ville vi da spørge, hvo det er, som skal besvare Spørgsmaalet. Det at være født, lader det sig tænke? Ja hvorfor ikke; men hvo er det som skal tænke det; Den, som er født, eller Den, som ikke er født? Det Sidste er jo en Urimelighed, som da heller ei kan være falden Noget ind; thi den Fødte kan jo ikke faae dette Indfald. Maar da den Fødte tænker sig født, da tænker han jo denne Overgang fra ikke at være til at være. Saaledes maa det vel ogsaa forholde sig med Gjensjødelsen. Eller gjør Dette Sagen vanskeligere, at den forud for Gjensjødelsen gaaende Ikke-Væren indeholder mere Væren end den Ikke-Væren, der gaaer forud for Fødselen? Men hvo er det da der skal tænke det? Det maa jo være den Gjensjødte, thi at den Ikke-Gjensjødte skulde gjøre det, var jo en Urimelighed, og var det ikke latterligt nok, om den Ikke-Gjensjødte vilde faae dette Indfald?

Derjom et Menneske oprindeligen er i Besiddelse af Betingelsen for at forstaae Sandheden, da tænker han, at Gud er til, derved at han selv er til. Derjom han er i Usandheden, da maa han jo tænke dette om sig selv, og Erindringen skal ikke kunne hjælpe ham uden til at tænke dette. Om han skal komme videre, maa Dieblikket afgjøre (om dette end allerede var virksomt i at lade ham indsee, at han er Usandheden). Forstaaer han ikke dette, da er han at henviise til Socrates, om han end ved sin Formening at være gaaet langt videre vil gjøre denne Vise mangt et Bryderi, som de gjorde det, der bleve saa opbragte paa ham, naar han fratog dem en eller anden Dumhed (*επειδαν τινα ληρον αυτων αφαιρωμαι*), at de ordentligen vilde bide ham (cfr. Theaetet § 151). — I Dieblikket

bliver Mennesket sig bevidst, at han var født; thi hans Foregaaende, til hvilket han da ikke skal henholde sig, var jo, ikke at være; i Dieblirket bliver han sig Gjenfødselen bevidst; thi hans foregaaende Tilstand var jo, ikke at være. Hvis hans foregaaende Tilstand havde været at være, da havde i intet af Tilfældene Dieblirket faaet afgjørende Betydning for ham, som ovenfor udbillet. Medens da den græske Pathos koncentrerer sig paa Eindringen, koncentrerer vort Projekts Pathos sig paa Dieblirket, og hvad Under, eller er det ikke en højt pathetisk Sag, at blive til fra ikke at være?

\*

\*

\*

See dette er mit Projekt! Men maaskee vil En sige: „dette er det latterligste af alle Projekter, eller rettere, Du er den latterligste af alle Projektmagere; thi selv om En projekterer det Laabelige, saa kan dog altid det Sande blive tilbage, at det er ham, der har projekteret det; men Du derimod bærer Dig jo ad som en Lazaron, der tager Penge for at forevise en Egn, som Enhver kan see; Du er som den Mand, der om Eftermiddagen foreviste en Bædder for Penge, medens man om Formiddagen kunde see den gratis græssende paa en aaben Mark.“ — „Maaskee er det saaledes, jeg skjuler mig for Blussel. Men sæt jeg nu var saa latterlig, saa lad mig gjøre det godt igjen ved et nyt Projekt. Krudtet har vel nu været opfundet allerede i flere Aarhundreder, det var da forsaavidt latterligt, at jeg vilde give mig Mine af at have opfundet det; men var det ogsaa latterligt, at jeg antog, at Nogen havde opfundet det? See, nu vil jeg være saa høflig at antage, at det er Dig, der har opfundet mit Projekt, mere Høflighed kan Du dog ikke forlange. Eller hvis Du nægter dette, vil Du da ogsaa nægte, at Nogen har opfundet det, det vil sige noget Menneske? I saa Fald er da jeg ligesaa nær til at have opfundet det som noget andet Menneske. Saa vredes Du da ikke paa mig, fordi jeg tillyber mig Noget, som tilhører et andet Menneske, men Du vredes paa mig, fordi



jeg tilhver mig hvad der ikke tilkommer noget Menneſte, og Du vredeſ ligesaa meget, naar jeg løgnagtigen vil tilſkrive Dig Opfindelſen. Er dette ikke beſynderligt, at der er noget Saadant til, hvorom Enhver, der veed det, tillige veed at han ikke har opfundet det, uden at dette Huus-forbi ſtandſer eller kan ſtandſes, om man ſaa gif til alle Menneſter? Men dog fortryller denne Beſynderlighed mig i høieſte Maade, da den gjør Proven paa Hypotheſens Rigtighed og beviſer den. Det var jo og urimeligt at forlange af et Menneſte, at han ved ſig ſelv ſkulde opdage, at han ikke var til. Men denne Overgang er jo Igjenfødelſens fra ikke at være til, til at være til. Om han bag efter har forſtaaet det, gjør jo intet til Sagen, thi fordi man forſtaaer at bruge Krudtet, at opløſe det i dets Beſtanddele, derfor har man jo ikke opfundet det. Saa vredeſ Du da kun paa mig, og paa ethvert Menneſte, der vil give ſig Mine af at have opfundet det; men derfor behøver Du jo ikke at vredeſ paa Tanken“.

## Capitel II.

Guden ſom Lærer og Frelſer.

(Et digteriſt Forſøg.)

Lader os korteligen betragte Socrates, ſom jo ogsaa var en Lærer. Han fødtes under beſtemte Livsforhold, dannedes i det Folk, han tilhørte, og da han i en modnere Alder jernam et Kald i ſig og en Tilſtyndelſe, begyndte han paa ſin Wiis at lære Andre. Efterat han da havde levet nogen Tid ſom Socrates, fremtraadte han, da Tiden forekom han beſcelig, ſom Læreren Socrates. Selv var han paavirket af Omſtændighederne, ſelv greb han atter ind i dem. Idet han fuldkommede ſin Gjærning, tilfredsſtillede han ligesaa meget den Fordring, der var i ham, ſom den Fordring, andre Menneſter kunde have paa ham. Saaledes forſtaaet, og dette var jo den jocratiſte Forſtaaelſe, ligger Læreren i et Begelſforhold, idet Livet og Forholdene blive Anledningen for ham til at vorde

Lærer, og han atter Anledning for Andre til at lære Noget. Hans Forhold er da bestandigt ligesaa autopathisk som sympatetisk. Saaledes forstod ogsaa Socrates det, derfor vilde han ikke modtage hverken Løn eller Hædersposter eller Bænge for sin Underviisning, da han dømte ubestikkelig som en Afdød. O, sjeldne Nøisomhed, sjelden i vor Tid, hvor Bængesummen og Hæderskrandsen ikke kan blive stor og glimrende nok, til Bederlag for Underviisningens Herlighed; men hvor da og al Verdens Guld og Hæder netop er Bederlaget for Underviisningen, da de ere lige meget værd. Men vor Tid har jo det Positive og forstaaer sig paa det; Socrates derimod manglede det Positive. Men see om denne Mangel forklarer hans Borneethed, der vel havde sin Grund i, at han var nidkær paa det Mennefselige, tugtede sig selv med den samme guddommelige Misundelse, med hvilken han tugtede Andre, og i hvilken han elskede det Guddommelige. Mellem Mennefske og Mennefske er dette det Høieste; Discipelen er Anledning til at Læreren forstaaer sig selv; Læreren Anledning til at Discipelen forstaaer sig selv; Læreren efterlader sig i Døden ingen Fordring paa Discipelens Sjæl, netop ligesaa lidet som Discipelen kan gjøre Fordring paa, at Læreren skylder ham Noget. Og var jeg en Plato i Sværmeri, og bankede mit Hjerte heftigt som Alcibiades', heftigere end Korybanernes, ved at høre Socrates, og kunde min Beundrings Lidenskab ikke stilles uden ved at omfavne hiin herlige Mand, da vilde Socrates vel smile af mig og sige: „O, Kjære, Du er dog en svigefuld Elsker; thi mig vil Du forgude formedlert min Viisdom, og da vil Du selv være den, som bedst forstod mig, og være den, ud af hvis beundrende Omfavnelse jeg ikke skulde kunne rive mig; er Du dog ikke en Forfører?“ Og dersom jeg da ikke vilde forstaae ham, da vilde hans kolde Ironi vel bringe mig til Fortvivlelse, naar han udviklede for mig, at han skyldte mig lige saa meget som jeg skyldte ham. O, sjeldne Redelighed, som Ingen besviger, end ikke Den, der vilde sætte sin Salighed i at vorde besviget; sjelden i vor Tid, hvor Enhver gaaer videre end Socrates, baade i at

vurdere sig selv og i at gavne Discipelen og i at være sølsom i Omgang og i at finde en Vellyst i Beundringens varme Omflag! O, sjældne Trofæ, der Ingen forfører, end ikke Den, som bruger al Forførelsens Kunst for at blive forført!

Men Guden behøver ingen Discipel for at forstaae sig selv; og ingen Anledning kan saaledes foranledige ham, at der ligger ligesaa meget i Anledningen som i Beslutningen. Hvad kan altsaa bevæge ham til at fremtræde? Han maa bevæge sig selv og forblive at være hvad Aristoteles siger om ham *ακίνητος πάντα κινεί*. Men bevæger han sig selv, da er det jo ingen Trang, der bevæger ham, som kunde han selv ikke udholde Tausheden, men maatte udbryde i Ordet. Men bevæger han sig selv, ikke af Trang, hvad er det da der bevæger ham, hvad andet end Kjærlighed; thi denne har jo netop ikke Trængens Tilfredsstillelse uden for sig, men i sig. Hans Beslutning, som ikke staaer i et lige Begrelforhold til Anledningen, maa være fra Evighed, om den end, fuldkommet i Tiden, netop bliver Dieblisset; thi hvor Anledningen og det Foranledigede svare lige til hinanden, saa lige som Svaret i Orkenen til Raabet, der viser Dieblisset sig ikke, men Grundringen sluger det i sin Evighed. Dieblisset fremkommer netop ved den evige Beslutnings Forhold til den ulige Anledning. Forholder det sig ikke saaledes, da vende vi tilbage til det Socratiske og faae hverken Guden eller den evige Beslutning eller Dieblisset.

Af Kjærlighed maa Guden da evigt beslutte sig dertil; men som hans Kjærlighed er Grunden, saa maa ogsaa Kjærligheden være Maalet; thi det var jo en Modsigelse, at Guden havde en Bevæggrund og et Maal som ikke svarede til denne. Kjærligheden maa da være til den Lærende, og Maalet være at vinde ham; thi først i Kjærligheden gøres det Forskjellige Lige, først i Ligheden eller i Genheden er Forstaaelsen, men uden den fuldkomne Forstaaelse er Læreren ikke Guden, hvis ikke Grunden er at søge hos den Lærende, der ikke vilde hvad der blev gjort ham muligt.

Dog er denne Kjærlighed fra Grunden af ulukkelig; thi

de ere hinanden saa ulige, og hvad der synes saa let, at Guden maa kunne gjøre sig forstaaelig, det er ikke saa let, naar han ikke skal tilintetgjøre det Forskjellige.

Vi ville ikke forhaste os, og om det end synes Noget, at vi spille Tiden, istedenfor at komme til Afgjørelsen, saa er denne vor Trøst, at det deraf endnu ikke følger, at vor Ueilighed er spildt. — Der er talet meget i Verden om ulykkelig Kjærlighed, Enhver veed jo, hvad dette Ord betyder: at de Elskende ikke kunne faae hinanden; og Grundene, ja de kunne være saare mange. Der er en anden Art af ulykkelig Kjærlighed, den om hvilken vi tale, til hvilken intet jordisk Forhold kan afgive en fuldkommen Analogi, men som vi dog, ved en liden Stund at tale daarligen, kunne tænke os i det Jordiske. Det Ulykkelige ligger ikke i, at de Elskende ikke kunne faae hinanden, men i at de ikke kunne forstaae hinanden. Og denne Sorg er jo uendelig langt dybere end hiin anden, om hvilken Menneskene tale; thi denne Ulykke sigter efter Hjertet i Kjærligheden og saarer for en Ewighed, ikke som hiin anden Ulykke, der kun rammer det Udvortes og Timelige, og som for den Høimodige kun er ligesom en Spøg over, at de Elskende i Tiden ikke faae hinanden. Og hiin uendelig dybere Sorg tilhører væsentligen den Overlegne, fordi han kun tillige forstaaer Misforstaaelsen; tilhører egentligen ene og alene Guden, fordi intet menneskeligt Forhold kan afgive en gyldig Analogi, om vi end her ville antyde en saadan, for at opvække Sindet til at forstaae det Guddommelige.

Sæt, der var en Konge som elskede en ringe Pige. Dog har Læseren maaskee allerede tabt Taalmodigheden, naar han hører at Begyndelsen er som paa et Eventyr og ingenlunde systematisk; o, vel fandt den høilærde Polos det kedsoommeligt, at Socrates bestandig kun talte om Mad og Drikke og Læger og andet saadant Tant, hvorom Polos slet ikke talte (sef. Gorgias); men havde Socrates dog ikke een Fordeel, at han selv og Enhver fra Barn af var i Besiddelse af de fornødne For kundskaber, og var det ikke ønskeligt, hvad der langt overstiger

min Gøne, at jeg kunde blive staaende ved Mad og Drikke, og end ikke behøvede at tage Konger med, hvis Tanker jo ikke altid ere som enhver Andens, om de ellers ere kongelige; men er det ikke tilgiveligt af mig, jeg der kun er en Digter, der nu, erindrende om Themistocles' skjønne Ord, vil udfolde Talens Tæppe, at ikke Arbeidet derpaa skjules ved at sammenrullés. Sæt da, der var en Konge som elskede en ringe Pige. Kongens Hjerter var ubesmittet af den Visdom, som forkyndes høirostet nok, ukjendt med de Vanskeligheder som Forstanden opdager for at fange Hjertet, og som give Digterne nok at bestille, og gjøre deres Trylleformler nødvendige. Hans Beslutning var let at fuldføre; thi enhver Statsmand frygtede hans Brede og vovede end ikke at hente om Noget, og enhver fremmed Stat skjælvede for hans Vælde og turde ikke undlade at sende Gesandter med Blykonning til Formælingen, og intet Hoftryk vovede i Støvet at saare ham, for ikke at faae sit eget Hoved knuset. Saa lad da Harpen være stemt, lad Digternes Sange begynde, lad alt være festligt, medens Elskoven feirer sin Triumph; thi overende er Elskoven, naar den forener det Lige, men triumpherende, naar den gjør det lige i Elskov der var ulige. — Da vaagnede der en Bekymring i Kongens Sjæl; hvo drømmer derom, uden en Konge der tænker kongeligt! Han talte ikke til Noget om sin Bekymring, thi havde han gjort det, da havde vel enhver Hofmand sagt: „Deres Majestæt, De gjør en Belgjerning mod Pigen, hvorfor hun ikke vil kunne takke dem i hele sit Liv“; og da skulde vel Hofmanden have vaakt Kongens Brede, saa han havde ladet ham henrette for Majestætsforbrudelse mod den Elskede, og derved ogsaa paa anden Maade voldt Kongen Sorg. Gensomt tumlede han Sorgen i sit Hjerter: om dog Pigen vilde blive lykkelig derved, om hun vilde vinde Trimodighed til aldrig at mindes, hvad Kongen kun vilde glemme, at han var Kongen, og hun havde været en ringe Pige. Thi skeete dette, vaagnede denne Grindring og kaldte stundom som en begunstiget Medbeiler hendes Tanke bort fra Kongen, loffede den ind i hemmelig Sorgs Indesluttethed, eller gif den

stundom hendes Sjæl forbi som Doden over Graven: hvad var da Elskovens Herlighed! Da var hun jo lykkeligere, om hun var bleven i sit Skjul, elsket af den Jævnlige, nøjsom i den ringe Hytte, men frimodig i sin Kjærlighed, og freidig, aarke og silde. Hvilken rig Overflod af Sorg staaer ikke her ligesom modnet, næsten segnende under sin Frugtbarheds Vægt, blot ventende paa Hostens Tid, da Kongens Tanke skal tærskle af Bekymringens Sæd ud deraf. Thi om Pigen end var fornøiet med at blive til Intet, Kongen kunde det ikke tilfredsstille, netop fordi han elskede hende, og fordi det var ham tungere at være hendes Velgjører end at tabe hende. Og hvis hun nu end ikke kunde forstaae ham; thi naar vi tale daarligen om det Menneskelige, da kunne vi jo antage en Aandens Forskjellighed, der gjør Forstaaelsen umulig — hvilken dyb Sorg slumrer dog ikke i denne uhykkelige Elskov, hvo tør kalde paa den? Dog et Menneske skal ikke lide den; thi ham vilde vi henvise til Socrates, eller til hvad der i en endnu skjønnere Forstand formaaer at gjøre de Ulige Lige.

Derjom nu Dieblisset skal have afgjørende Betydning (og uden dette vende vi tilbage til det Socratiske, om vi end mene at gaae videre), er den Lærende i Usandheden, ja er der ved egen Skyld — og dog er han Gjenstand for Gudens Kjærlighed, der vil være hans Lærer, og Gudens Bekymring er, at faae Ligheden tilveiebragt. Kan denne ikke tilveiebringes, da bliver Kjærligheden uhykkelig og Underviisningen uden Betydning, fordi de ikke kunne forstaae hinanden. Man mener vel at dette kan være Gudens ligegyldigt, da han ikke behøver den Lærende, men man glemmer, eller rettere, af, man beviser, hvor langt det er fra, at man forstaaer ham; man glemmer: han elsker jo den Lærende. Og som hiin kongelige Sorg kun findes i en kongelig Sjæl, og Mængden af Menneskers Sprog slet ikke nævner den, saaledes er det ganske menneskelige Sprog saa selvtjærligt, at det ikke vil ane en saadan Sorg. Men derfor forbeholdt Gud sig den, denne uudgrundelige Sorg, at han veed, at han kan støde den Lærende fra sig, kan undvære

ham, at den Lærende ved sin egen Skyld er hjemfalden til Fortabelse, at han kan lade ham synke — og at han veed, hvorledes det næsten er en Umulighed at holde den Lærendes Frimodighed opreist, uden hvilken Forstaaelsen og Vigheden er borte og Kjærligheden ulykkelig. Den, der ikke idetmindste aner denne Sorg, han er en lumpen Sjæl, kun udpræget som en Skillemynt, der hverken bærer Keiserens eller Guds Billede.

Saa er da Opgaven sat, og vi indbyde Digteren, hvis han ellers ikke allerede er andetsteds indbudet, og hvis han ikke er en Saadan, at han med Hvitest pilleren og de andre Larmende maa udjages af Sorgens Huus, dersom ellers Glæden skal komme. Digterens Opgave er det at finde en Løsning, et Enheds punkt, hvor Kjærlighedens Forstaaelse er i Sandhed, hvor Gudens Belysning haver sin Smerte forbundet; thi dette er jo den grunddelige Kjærlighed, den der ikke nøies med hvad Kjærlighedens Gjenstand maaskee i sin Daarstab vilde prise sig salig ved.

**A.** Enheden tilveiebringes ved en Opadstigen. Gud vilde da drage den Lærende op ad til sig, forherlige ham, forlyste ham med tusindaarig Fryd (thi tusind Aar ere jo for ham som een Dag), lade den Lærende i Glædens Tummel glemme Misforstaaelsen. Ak ja, den Lærende han var maaskee meget tilbøielig til at ville prise sig salig derved; og var det ikke herligt, saaledes ligesom hiin ringe Pige pludselig at gjøre sin Lykke, derved at Gudens Døie faldt paa ham, herligt at være ham behjælpelig med at tage det Alt forjængeligt, bedaaet af sit eget Hjerte! Dog hiin ædle Konge gjennemskuede allerede Banskfæligheden; han var lidt Mennefskjender, og indsaae, at Pigen i Grunden var bedraget, hvad man jo er allerforfærdeligst, naar man end ikke selv aner det, men er som fortryllet ved Omklædningen.

Enheden kunde tilveiebringes ved at Gud vilde sig for den Lærende, tog hans Tilbedelse, lod ham glemme sig selv

derover. Saaledes kunde Kongen have viist sig for den ringe Pige i al sin Pragt, ladet sin Herligheds Sol gaae op over hendes Hytte, skinne over den Plet, hvor han viste sig for hende, og lade hende glemme sig selv i tilbedende Beundring. Alt, og dette havde maaskee tilfredsstillet Pigen; men Kongen kunde det ikke tilfredsstille, han vilde ikke sin Forherligelse, men Pigens; og derfor var hans Sorg saa tung, at hun ikke forstod ham; men tungere var det ham dog at bedrage hende. Og dette blot at give sin Kjærlighed et ufuldkomment Udtryk, var i hans Dine et Bedrag, om end Ingen forstod ham, om end Bebreidelsen søgte at krænke hans Sjæl.

Ud denne Bei bliver da Kjærligheden ikke lykkelig, vel maaskee tilsyneladende, den Lærendes og Pigens, men ikke Læreren og Kongens, hvilke ingen Skuffelse kan tilfredsstille. Saaledes har Gud en Glæde af at pynte Lilien herligere end Salomon; men hvis der kunde være Tale om en Forstaaelse, da var det jo en sørgelig Skuffelse i hvilken Lilien befandt sig, om den, ved at betragte de herlige Klæder, paa Grund af Klæderne meente at være den Elskede; og medens den nu staaer freidig i Engen, spørgende med Vinden, sorgløs som dennes Pust, da vilde den vel sygne og ikke have Frimodighed til at opløfte sit Hoved. Og dette var jo Gudens Bekymring; thi Liliens Skud er spædt og snart knækket. Men skal Diebliffet have afgjørende Betydning, hvor tandsigelig bliver da ikke hans Bekymring! Der var et Folk som forstod sig vel paa det Guddommelige; dette Folk meente, at det at see Gud var Døden. — Hvo fatter denne Sorgens Modsigelse: det ikke at aabenbare sig, er jo Kjærlighedens Død, og det at aabenbare sig er den Elskedes Død. O, Menneskenes Sind higer saa ofte efter Magt og Vælde, og da deres Tanke idelig søger derhen, som var med Opnaaelsen heraf Alt forklaret, ane de ikke, at der ei blot er Glæde i Himlene, men ogsaa Sorg: hvor tungt det er at maatte nægte den Lærende hvad han higer efter med hele sin Sjæl, og maatte nægte ham det, netop fordi han er den Elskede.



**B.** Saa maa da Eenheden tilveiebringes paa en anden Maade. Vi ville atter her mindes Socrates, thi hvad var vel hans Uvidenhed Andet, end Eenheds-Udtrykket for Kjærligheden til den Lærende? men denne Eenhed var tillige Sandheden, som vi have seet. Skal derimod Diebliffet have afgjørende Betydning (—), da er dette jo ikke Sandheden; thi den Lærende skylder Læreren Alt. Som da, socratisk tænkt, Læreren Kjærlighed kun var en Bedragers, hvis han lod Discipelen forblive i den Tro, at han virkelig skyldte ham Noget, istedenfor at Læreren skulde forhjælpe ham til at blive sig selv nok, saaledes maa jo Gudens Kjærlighed, naar han vil være Lærer, ikke blot være en forhjælpende, men en fødende, hvorved han føder den Lærende, eller, som vi have kaldt ham, den Tjænsfødte, med hvilket Ord vi betegnede Overgangen fra ikke at være til, til at være. Sandheden er da, at den Lærende skylder ham Alt; men netop dette gjør Forstaaelsen saa vanskeligt: at han bliver til Intet og dog ikke bliver tilintetgjort, at han skylder ham Alt og dog bliver frimodig, at han forstaaer Sandheden men at Sandheden gjør ham fri, at han fatter Usandhedens Skyld og at da atter Frimodigheden seirer i Sandheden. Mellem Mennekte og Mennekte er det at være Forhjelpende det Høieste, men det at føde er forbeholdt Gud, hvis Kjærlighed er fødende, ikke hiin fødende Kjærlighed, om hvilken Socrates ved en festlig Leilighed veed at tale saa skjønt. Den betegner nemlig ikke Læreren Forhold til Discipelen, men Autodidaktens Forhold til det Skønne, idet han, seende bort fra den adspredte Skjønhed, skuer det i og for sig Skønne, og nu føder mange skønne og herlige Taler og Tanker, πολλους και καλους λογους και μεγαλοπρεπεις τιζει διανοηματα εν φιλοσοφια αφ'ουω (Symposiet § 210 D); og herom gjælder det, at han føder og frembringer det, han allerede længe har baaret i sit Indre (§ 209 C). Betingelsen har han da i sig selv, og Frembringelsen (Fødselen) er kun en Fremgaaen af hvad der var tilstede, hvorfor Diebliffet atter her i denne Føden i samme Nu er opslugt af Grindringen. Og den, der fødes ved

mere og mere at afdøe, om ham bliver det jo klart, at han mindre og mindre kan siges at fødes, da han kun bliver mere og mere tydeligt mindet om at han er til; og den der nu igjen selv føder det Skjønnes Uttringer, han føder dem ikke, men lodet det Skjønne i ham føde disse af sig.

Var da Genheden ikke at tilveiebringe ved en Opadstigen, saa maa den forsøges ved en Nedadstigen. Lad nu den Lærende være  $x$ , i dette  $x$  maa jo ogsaa indeholdes den Ringeste; thi gjorde Socrates end ikke slet Compagni med gode Hoveder, hvorledes skulde da Guden kunne gjøre Forskiel! For at Genheden skal tilveiebringes, maa da Guden vorde denne liig. Og saaledes vil han vise sig lig den Ringeste. Men den Ringeste er jo Den, som maa tjene Andre, altsaa i Tjenerens Skikkelse vil Guden vise sig. Men denne Tjenerens Skikkelse er ingen paatagen som Kongens Ringheds-Kappe, der netop derfor ogsaa slagrede Loft og forraadte Kongen; er ingen paatagen som den lette socratiske Sommerkaabe, der skjøndt vævet af Jntet dog er skjulende og forraadeude, men er hans jande Skikkelse; thi dette er Kjærlighedens Udgrundelighed, ikke for Spøg, men for Alvor og i Sandhed, at ville være den Ustfedes Lige; og dette er den besluttende Kjærligheds Almagt at formaae det, hvad hverken Kongen eller Socrates formaaede, hvorfor deres paatagne Skikkelse dog var en Art Svig.

See, der staaer han da — Guden. Hvor? Der; kan Du ikke see ham? Han er Guden, og dog har han ikke det, hvortil han kan hælde sit Hoved, og han tør ikke hælde det til noget Menneſke, at han ikke skal forarges paa ham. Han er Guden, og dog er hans Gang forsigtigere, end om Engle bar ham, ei for at hans Fod ikke skal stødes, men for at han ikke skal nedtræde Menneſkene i Støvet, idet de forarges paa ham. Han er Guden, og dog hviler hans Die bekymret paa Slægten, da den Enkeltes spæde Skud kan knuses saa hurtigt som et Græs. Hvilket Liv, idel Kjærlighed og idel Sorg: at ville udtrykke Kjærlighedens Genhed og da ikke at blive forstaaet; at maatte

befrygte Enhvers Fortabelse, og dog kun saaledes i Sandhed at kunne frelse en Eneeste; idel Sorg, medens dog Dagen og Timen er udfyldt med den Lærendes Sorg, der betroer sig til ham. Saa staaer da Guden paa Jorden, den Ringeste lig ved sin almægtige Kjærlighed. Han veed, at den Lærende er Usandheden — hvis denne saa faa feil, hvis han segnede og tabte Fri-modigheden! O, at bære Himmel og Jord ved et almægtigt Bliv, saa, hvis det udeblev den mindste Deel af Tid, Alt maatte synke sammen, hvor er det saa let mod at bære Muligheden af Slægtens Forargelse, naar man af Kjærlighed blev dens Frelser!

Men Tjenerens Skikkelse var ingen paatagen, derfor maa Guden lide Alt, taale Alt, forsøge Alt, hungre i Ørkenen, tørste i Øvaler, være forladt i Døden, absolut lig den Ringeste — see, hvilket Menneſke; thi ikke er Dødens Lidelse hans Lidelse, men dette hele Liv er jo en Lidelseshistorie, og det er Kjærligheden der lider, Kjærligheden der giver Alt, som selv er trængende. Vidunderlige Selvfornægtelse, om den Lærende er den Ringeste, da spørger han bekymret: elsker Du mig nu virkelig? thi han veed selv hvor Faren truer, og dog veed han, at enhver lettere Maade var ham et Bedrag, om den Lærende end ikke forstod det.

Enhver anden Aabenbarelse var for Kjærligheden et Bedrag, fordi den enten først maatte have foretaget en Forandring med den Lærende (men Kjærligheden forandrer ikke den Elskede, men forandrer sig selv) og skjult for ham, at dette var fornødent, eller letfindigt være forblevet uvidende om, at hele Forstaaelsen var en Skuffelse. (Dette er Hedenſkabets Usandhed). Enhver anden Aabenbarelse var for Gudens Kjærlighed et Bedrag. Og om mine Dine havde flere Lærere end en angrende Synderindes, og om hver min Lære var kosteligere end en benaadet Synderindes mange; og om jeg kunde finde en ydmygere Plads end ved hans Fodder, og om jeg kunde sidde der ydmygere end en Kvinde, hvis Hjertes eneste Valg var dette ene Fornødne; og om jeg elskede ham redeligere end den trofaste Tjener, der elsker ham til sin sidste Bloddraabe; og om

jeg var tæffeliger i hans Dine end den reneſte blandt Qvin-  
der — derſom jeg dog vilde bede ham, at forandre ſin Beſlut-  
ning, at viſe ſig anderledes, at ſkaane ſig ſelv, da vilde han ſee  
paa mig og ſige: Menneſke, hvad vedkommer Du mig, vig bort,  
thi Du er jo Satanaſ, om Du end ikke ſelv forſtaaer det! Eller  
derſom han en enkelt Gang udtrakke ſin Haand til at byde, ſaa  
det ſkeer, og jeg da vilde mene at forſtaa ham bedre eller  
elſke ham mere, da ſkulde jeg vel ſee ham græde ogſaa over  
mig, og høre ham ſige: at Du ſaaledes kunde worde mig utro,  
og ſaaledes bedrøve Kjærligheden; ſaa elſker Du kun den Almæg-  
tige, der gjør Miraklet, ikke Den, der fornødrede ſig ſelv i Sig-  
hed med Dig.

Men Tjenerens Skikkelse var ingen paatagen, derfor maa  
han udaande i Døden og atter forlade Jorden. Og om min  
Sorg var dybere end Moderens naar Sværdet gaaer gjennem  
hendes Hjerte, og om min Stilling var forfærdeligere end den  
Troendes naar Troens Kraft brifter, og om min Glendighed  
var mere rørende end Dens, der forſfæſter ſit Haab og kun  
beholder Korſet tilbage — derſom jeg dog vilde bede ham at  
ſkaane ſig ſelv og at blive tilbage, da ſkulde jeg vel ſee ham  
bedrøvet indtil Døden, men ogſaa bedrøvet over mig, thi denne  
Lidelse maatte jo være mig gavnlig; men hans Sorg var ogſaa  
den, at jeg ikke kunde forſtaa ham. O, bittere Kalk, bitterere  
end Malurt er vel Dødens Forſmædelighed for den Dødelige,  
hvorledes da for den Udødelige! O, ſure Læſkedrik, ſurere end  
Eddike, at vederqvæges ved den Elſkedes Miſforſtaaelse! O,  
Trøſt i Nøden at lide ſkyldig, hvorledes da at lide uſkyldig!

Saaledes Digteren; thi hvorledes ſkulde det falde ham  
ind, at Guden vilde aabenbare ſig paa en ſaadan Maade for  
at frembringe den forfærdeligſte Afgjørelſe; hvor ſkulde det falde  
ham ind at lege letſindigt med Gudens Smerte, Lagnagtigen  
at digte Kjærligheden ud for at digte Breden ind.

Og den Lærende, har han ingen Lod og Deel i denne  
Lidelfernes Hiſtorie, om hans Lod end ikke er Læreren? Og

dog maa det saaledes være, og det er Kjærligheden der afstedkommer al denne Lidelse, netop fordi Guden ikke er misundelig paa sig selv, men i Kjærlighed vil være den Ringeste lig. Naar man planter Egens Kjærne i et Leerkar, da sprænges dette; naar man gyder ny Viin paa gamle Læderflasker, da sprænges disse; hvorledes skeer det da, naar Guden planter sig ind i Menneskets Skrøbelighed, hvis han ikke vorder et nyt Menneske og et nyt Kar! Men denne Vordelse, hvor besværlig er vel den, og som en haard Fødsel! Og Forstaaelsens Forhold, hvorledes er vel det i Skrøbelighed og hvert Dieblif paa Misforstaaelsens Grændser, naar Skyldens Angester ville forstyrre Kjærlighedens Fred! Og Forstaaelsens Forhold, hvorledes er det ikke i Forfærdelse; thi det er jo mindre forfærdeligt, at falde paa sit Ansigt, medens Bjerge stjæle for Gudens Stemme, end at sidde hos ham som hos sin Vige, og dog er dette jo Gudens Betyrning netop at sidde saaledes.

\*

\*

\*

Derjom nu Nogen vilde sige: „Det, Du digter, er det lumpneste Plagiat, der nogensinde er forekommet; da det hverken er mere eller mindre end hvad ethvert Barn veed“, saa maa jeg vel med Blusjel høre at jeg er en Løgner. Men hvorfor det lumpneste? Enhver Digter, der stjæler, stjæler jo fra en anden Digter, og saaledes ere vi jo alle lige lumpne; ja mit Thyveri er maaskee mindre skadeligt, da det er lettere opdaget. Men hvo er da Digteren? Derjom jeg var høflig nok til at ansee Dig, Du som dømmes mig, for at være Digteren, da vilde Du maaskee atter vrede. Er der da ingen Digter, naar der dog er et Digt, dette var jo besynderligt, ligesom det at høre et Fløitespil, uagtet der dog ingen Fløitespiller var til. Eller er dette Digt maaskee ligesom et Ordsprog, hvortil der ingen Digter vides, fordi det er som om hele Menneskeheden havde digtet det; og var det maaskee derfor Du kaldte mit Plagiat det lumpneste, fordi jeg ikke stjal fra noget enkelt Menneske,

men bestjal Slægten, og hovmodigen, sjønt jeg kun er et enkelt Menneſke, ja endog en lumpen Thy, gav mig Mine af at være hele Slægten? Forholder dette ſig ſaaledes, ſaa hvis jeg gif omkring til alle Menneſker, og alle vel kjendte det, men Enhver tillige vidſte, at han ikke havde digtet det, jeg nu deraf kan ſlutte: althaa har Slægten digtet det? Var dette ikke beſynderligt? Thi derjom hele Slægten havde digtet det, da maatte dette jo udtrykkes ſaaledes, at Enhver var lige nær til at have digtet det. Synes dette Dig ikke en vanſkelig Sag, i hvilken vi ere komne ind, medens det Hele i Begyndelſen syntes ſaa let afgjort ved Dit korte Bredens-Ord: at mit Digt var det lumpneſte Plagiat, og ved min Blusjel over at maatte høre det. Saa er det maaskee ſlet ikke noget Digt, eller i ethvert Tilfælde ſkyldes det ikke noget Menneſke, ei heller Slægten; og, jeg forſtaaer Dig, derfor var det Du kaldte min Udfjærd det lumpneſte Plagiat, fordi jeg ikke ſtjal fra en enkelt Mand, ikke beſtjal Slægten, men beſtjal Guddommen, eller ligeſom ſtjal ham bort, og gudsbeſpotteligen, ſjøndt jeg kun var et enkelt Menneſke, ja endog en lumpen Thy, gav mig Mine af at være Guden; o, Kjære, nu forſtaaer jeg Dig ganſke, og forſtaaer, at Din Bredde er retfærdig. Men da gribes ogſaa min Sjæl af ny Forundring, ja den ſkyldes med Tilbedeſe; thi det havde jo ogſaa været beſynderligt, om det var et menneſkeligt Digt. Vel kunde det falde Menneſket ind at digte ſig ſelv i Lighed med Guden eller Guden i Lighed med ſig, men ikke at digte, at Guden digtede ſig ſelv i Lighed med Menneſket; thi derjom Guden Intet lod ſig mærke med, hvorledes ſkulde da Menneſket falde paa, at den ſalige Gud kunde behøve ham? Dette var jo den ſletteſte Tanke, eller rettere ſaa ſlet en Tanke, at den ikke kunde opkomme i ham, om han end, naar Guden har betroet ham den, tilbedende ſiger: denne Tanke opkom ikke i mit Hjerte, og finder at det er den vidunderlig-ſkjønneſte Tanke. Og er det Hele ikke vidunderligt, og er dette Ord ikke igjen et lykkeligt varslende Ord paa mine Læber; thi ſtaaer vi ikke her, ſom jeg jo ſagde det, og ſom Du jo uvilkaarligen ſelv ſiger det:

ved Vidunderet. Og idet vi nu saaledes begge staae ved Vidunderet, hvis høitidelige Tausshed menneskelig Kjævl om Mit og Dit ikke kan forstyrre, hvis ærefrygtbhydende Tale nendeligt overdøber menneskelig Strid om Mit og Dit, saa tilgive Du mig, at jeg var i den besynderlige Wildfarelse, at jeg havde digtet det. Det var en Wildfarelse, og Digtet saaledes forskjelligt fra ethvert menneskeligt Digt, at det intet Digt var, men Vidunderet.

### Capitel III.

#### Det absolute Paradox.

(En metaphysisk Grille.)

Skjøndt Socrates af al Magt besluttede sig paa at samle Menneskekundskab og at kjende sig selv, ja skjøndt han gjennem Arhundreder er priset som det Menneske der vel bedst kjendte Mennesket, tilstaaer han dog at Grunden, hvorfor han var utilbøielig til at tænke over saadanne Væseners Natur som Pegasus' og Gorgonernes, var fordi han endnu ikke ganske var paa det Rene med sig selv, om han (Menneskekjenderen) var et besynderligere Uhyre end Typhon eller et venligere og mere enkelt Væsen, af Natur deelagtigt i noget Guddommeligt (cfr. Phaedrus § 229 E). Dette synes et Paradox. Dog skal man ikke tænke ilde om Paradoxet; thi Paradoxet er Tankens Videnskab, og den Tænker, som er uden Paradoxet, han er ligesom den Elsker der er uden Videnskab: en maadelig Patron. Men enhver Videnskabs høieste Potens er altid at ville sin egen Undergang, og saaledes er det ogsaa Forstandens høieste Videnskab at ville Anstødet, uagtet Anstødet paa en eller anden Maade maa blive dens Undergang. Dette er da Tænkningens høieste Paradox, at ville opdage Noget, den ikke selv kan tænke. Denne Tænkningens Videnskab er i Grunden overalt tilstede i Tænkningen, ogsaa i den Enkeltes, forsaavidt han jo tænkende er ikke blot sig selv. Men paa Grund af Vanen opdager man

det ikke. Saaledes er ogsaa den menneskelige Gang, som Naturforskerne oplyse, en forstaaet Falden; men en pæn og adstaaig Mand, der om Morgenen gaaer i Contoiret og hjem om Middagen, han mener formodentligen at det er en Overdrivelse, thi hans Fremadskriden er jo Mediationen; hvorledes skulde det falde ham ind, at han bestandigen faldt, han som jo gaaer lige efter Næsen.

Dog lad os nu, for at komme til at begynde, gjøre en dristig Proposition; lad os antage, at vi veed, hvad et Menneske er.\*) Heri have vi jo det i den hele græske Philosophi søgte, eller omtvilede, eller postulerede eller frugtbargjorte Criterium paa Sandheden. Og er dette ikke mærkeligt nok, at det forholder sig saaledes med Grækerne; er det ikke ligesom et kort Indbegreb af Græcitetens Betydning, et Epigram, den selv har skrevet sig, og hvormed den da ogsaa er bedre tjent end med det stundom meget Bidtloftige, der stundom skrives om den. Saaledes er Propositionen vel værd at antage, og ogsaa af en anden Grund, da vi allerede i de tvende foregaaende Capitler have forklaret den, medens man, hvis man vil forklare Socrates anderledes end vi have gjort det, skal see vel til, at man ikke falder i den ældre eller sildigere græske Skepticismes Snarer. Derjom ikke den socraticke Theori om Grundringen og om, at ethvert enkelt Menneske er Mennesket, fastholdes, saa staaer Sextus Empiricus der, rede til at

---

\*) Maaſkee synes det en Latterlighed at ville give denne Proposition Tvivlens Form ved at „antage“ den; thi Eligt veed jo Enhver i vor theocentriske Tid. Ja gid det var saa vel. Democrit vidste det ogsaa; thi han definerer Mennesket saaledes: „Mennesket er hvad vi Alle veed“, og vedbliver: „thi vi veed Alle hvad en Hund, en Hest, en Plante er 'o. s. v., men Intet af Alt dette er Mennesket.“ Vi ville nu ikke være saa ondskabsfulde og ere ei heller saa vittige som Sextus Empiricus, thi han slutter deraf, som bekendt, ganske rigtigt, at Mennesket er en Hund; thi Mennesket er hvad vi Alle veed, og vi veed Alle hvad en Hund er, ergo — vi ville ikke være saa ondskabsfulde; men mon dog Sagen er saaledes bragt paa det Rene i vor Tid, at denne ikke skulde behøve at blive lidt urolig over sig selv ved Tanken om den stakkels Socrates og hans Forlegenhed?



gjøre den Overgang, som ligger i at „lære“, ikke blot vanskelig, men umulig; og Protogoras begynder hvor han slap, at Alt er Menneſkets Maal, ſaaledes forſtaaet, at han er Maalet for Andre, ingenlunde ſocratiſk forſtaaet, at den Enkelte er ſig ſelv Maalet, hverken meer eller mindre.

Saa veed vi da, hvad Menneſket er, og denne Wiſdom, hvis Værd jeg mindſt af Alle ſkal anſlaae ringe, kan beſtandigen blive rigere og betydningſfuldere, og alſaa ogſaa Sandheden; men da ſtaaer ogſaa Forſtanden ſtille — ſom Socrates gjorde det; thi nu vaagner Forſtandens paradoxe Videndiſkab, der vil Anſtødet, og vil, uden ret at forſtaa ſig ſelv, ſin egen Undergang. Saaledes er det jo med Eſkovens Paradox. Menneſket lever uforſtyrret i ſig ſelv, da vaagner Selvkjærlighedens Paradox ſom Kjærlighed til en Anden, til en Savnet. (Selvkjærligheden ligger til Grund for eller gaaer til Grunde i al Kjærlighed, hvorfor, hvis vi ville tænke os en Kjærlighedens Religion, denne ligesaa epigrammatiſk ſom ſandt kun vilde forudſætte een Betingeſe og antage den ſom givet: at elſte ſig ſelv, for da at byde, at elſte Næſten ſom ſig ſelv.) Ligesom nu den Eſkende ved dette Kjærlighedens Paradox bliver forandret, ſaa han næſten ikke kjender ſig ſelv mere (dette vidne jo Digterne, der ere Eſkovens Talsmænd, dette vidne jo de Eſkende ſelv, da de kun tillade Digterne at tage Ordet fra dem, ikke Tilſtanden), ſaaledes virker hiint Forſtandens anede Paradox igjen tilbage paa Menneſket og paa hans Selvkundſkab, ſaa han, der troede at kjende ſig ſelv, nu ikke længere med Beſtemthed veed, om han maafkee er et mere beſtynderligt ſammenſat Dyr end Typhon, eller om han i ſit Væſen har en mildere og guddommeligere Deel (*σκοπω ου ταυτα, αλλα εμαυτον, ειτε τι θηριον ων ευχαρω πολυπλοκωτερον και μαλλον επιτεθυμμενον, ειτε ημερωτερον τε και απλουστερον ζων, θειας τινος και ατυφου μοιρας φυσει μετεχον* (Pſædrius § 230 A).

Men hvad er da dette Ubekjendte, mod hvilket Forſtanden i ſin paradoxe Videndiſkab ſtøder an, og ſom endog forſtyrret

Mennesket hans Selvkundskab? Det er det Ubekjendte. Men det er jo dog ikke noget Menneske, forsaavidt han kjender dette, eller nogen anden Ting som han kjender. Saa lader os da kalde dette Ubekjendte Guden. Det er blot et Navn vi give det. At ville bevise, at dette Ubekjendte (Guden) er til, falder vel neppe Forstanden ind. Derjom nemlig Guden ikke er til, saa er det jo en Umulighed at bevise det, men er han til, saa er det jo en Daarskab at ville bevise det; da jeg, netop i det Dieblis som Beviiset begynder, har forudsat det ikke som tvivlsomt, hvilket jo en Forudsætning ikke kan være, da den er en Forudsætning, men som afgjort, da jeg ellers ikke vilde begynde, let forstaaende, at det Hele vilde blive en Umulighed, hvis han ikke var til. Mener jeg derimod ved det Udtryk, at bevise Gudens Tilværelse, at jeg vil bevise, at det Ubekjendte, som er til, er Guden, da udtrykker jeg mig mindre heldigt; thi da beviser jeg Intet, allermindst en Tilværelse, men jeg udvikler en Begrebs-Bestemmelse. Overhovedet at ville bevise, at Noget er til, er en vanskelig Sag, ja hvad endnu værre er for de Modige der vove sig ud deri, Banfeligheden er en saadan, at Navnkundighed just ikke venter Den, der beskæftiger sig med den. Den hele Beviisførelse bliver bestandig noget ganske Andet, bliver en yderligere Slutningsudvikling af, hvad jeg slutter af, at have antaget, at det Omspurgte er til. Saaledes slutter jeg bestandigen ikke til Tilværelsen, men jeg slutter fra Tilværelsen, hvad enten jeg bevæger mig i den sandjelige Haandgribeligheds Verden eller i Tankens. Jeg beviser saaledes ikke, at der er en Steen til, men at det Noget, som er til, er en Steen; Domstolen beviser, ikke at der er en Forbryder til, men beviser, at den Anklagede, som jo er til, er en Forbryder. Hvad enten man vil kalde Tilværelse et accessorium, eller det evige prius, den kan aldrig beviises. Vi ville give os god Tid; der er jo for os ikke saaledes Grund til at haste, som for dem, der af Betyrning for dem selv, eller for Guden, eller for noget Andet, maae haste med at jaae beviist, at det er til. Naar saa er, er der rigtignok Grund til at haste, især hvis den Vedkom-

mende ret oprigtigt gjorde sig Rede for Væren, at han selv eller det Dmpurgte ikke var til, førend han fik det beviist, og ikke svingagtigen nærede den hemmelige Tanke, at det dog i Grunden er til, enten han bevijer det eller ikke.

Derjom En af Napoleons Gjerninger vilde bevise Napoleons Tilværelse, var dette ikke høist besynderligt, da hans Tilværelse vel forklarer Gjerningerne, men Gjerningerne ikke bevise hans Tilværelse, med mindre jeg allerede forud har forstaaet det Ord: „hans“ saaledes, at jeg dermed har antaget, at han er til. Dog Napoleon er kun den Enkelte, og forsaavidt finder intet absolut Forhold Sted mellem ham og hans Gjerninger, saaledes, at jo ogsaa en Anden kunde have udført de samme Gjerninger. Maaſkee kommer det deraf, at jeg ikke kan slutte fra Gjerningerne til Tilværelse. Kalder jeg Gjerningerne Napoleons Gjerninger, saa er Beviiset overflødigt, da jeg allerede har nævnet ham; ignorerer jeg dette, saa kan jeg af Gjerningerne aldrig bevise, at det er Napoleons, men (reent ideelt) bevise, at saadanne Gjerninger ere en stor Generals o. s. v. Dog mellem Gud og hans Gjerninger er der et absolut Forhold, Gud er ikke et Navn, men Begreb, maaſkee kommer det deraf, at hans *essentia involvit existentiam*\*). Guds Gjerninger kan da

\*) Saaledes Spinoza, der ved at forbyde sig i Gudsbegrebet vil bringe ved Tanken Væren ud af det, men vel at mærke ikke som en tilfældig Gjenstand, men som Væsens-Bestemmelse. Dette er det Dvhjindige hos Spinoza, men lader os see, hvorledes han bærer sig ad. I *principia philosophiæ Cartesianæ Pars I Propositio VII Lemma I* siger han: „*quo res sua natura perfectior est, eo majorem existentiam et magis necessariam involvit; et contra, quo magis necessariam existentiam res sua natura involvit, eo perfectior.*“ Altsaa jo fuldkomnere, jo mere Væren; jo mere Væren, jo fuldkomnere. Dette er imidlertid en Tautologi. Denne bliver endnu tydeligere ved en Note, nota II: *quod hic non loquimur de pulchritudine et aliis perfectionibus, quas homines ex superstitione et ignorantia perfectiones vocare voluerunt. Sed per perfectionem intelligo tantum realitatem sive esse.* Han forklarer perfectio ved realitas, esse; altsaa jo fuldkomnere Tingene er, jo mere er den; men dens Fuldkommenhed er, at den har mere esse i sig, det vil altsaa sige, jo mere den er, jo mere er den. Dette angaaende Tau-

altsaa kun Guden gjøre; ganske rigtigt, men hvilke ere da Gudens Gjerninger? Umiddelbart existere de Gjerninger, af hvilke jeg vil bevise hans Tilværelse, slet ikke. Eller ligger det maaskee ligesom Næsen at see Wiisdommen i Naturen, Godheden, eller Wiisdommen i Styrelsen? Møder ikke her de forfærdeligste Anfægtelser, og er det ikke umuligt at blive færdig med alle disse Anfægtelser? Men af en saadan Tingenes Orden vil jeg dog ikke bevise Guds Tilværelse, og hvis jeg end begyndte, vilde jeg aldrig blive færdig, og maatte tillige bestandigen leve in suspenso, for at der pludselig skulde skee noget saa Forfærdeligt, at min Smule Beviis blev spoleret. Altsaa af hvilke Gjerninger er det jeg beviser det? Det er af Gjerningerne ideelt betragtede, o: saaledes som de ikke umiddelbart vise sig. Men saa er det jo ikke af Gjerningerne jeg beviser det, men jeg udvikler kun den Idealitet, jeg har forudsat; i Tillid til den

tologien, men nu videre. Det her savnes er en Distinction mellem faktisk Væren og ideel Væren. Den i og for sig uklare Sprogbrug, at tale om mere og mindre Væren, altsaa Grads-Forskjel i Væren, bliver endnu mere forvirrende, naar hiin Distinction ikke gjøres, naar paa anden Dant Spinoza vel taler dybsindigt, men ikke forst spørger om Vanskeligheden. I Forhold til faktisk Væren er en Tale om mere eller mindre Væren meningsløs. En Flue, naar den er, har ligesaa meget Væren som Guden; den dumme Bemærkning, som jeg her skriver, har i Henseende til faktisk Væren ligesaa meget Væren som Spinozas Dybsind, thi i Henseende til den faktiske Væren gjælder den hamletiske Dialektik: at være eller ikke være. Den faktiske Væren er indifferant mod alle Væsens-Bestemmers Forskjellighed, og Alt, hvad der er til, parteciperer uden smaalig Jalousi i at være, og parteciperer lige meget. Ideelt forholder det sig anderledes, det er ganske rigtigt. Men saasnart jeg taler ideelt om Væren, taler jeg ikke mere om Væren, men om Væsenet. Den høieste Idealitet har det Nødvendige, derfor er det. Men denne Væren er det Væsen, hvorved det netop ikke kan blive dialektisk i den faktiske Værens Bestemmelser, fordi det er; og heller ei kan det siges i Forhold til noget andet at have mere eller mindre Væren. Dette har man, om end noget ufuldkomment, udtrykt i gamle Dage saaledes: naar Gud er mulig, er han eo ipso nødvendig (Leibniz). Spinozas Sætning er da ganske rigtig, og Tautologien i sin Orden, men det er ogsaa vist, at han aldeles omgaaer Vanskeligheden; thi Vanskeligheden er at faae fat paa den faktiske Væren, og at faae Guds Idealitet dialektisk ind i den faktiske Væren.

vover jeg endog at trodse alle Indvendinger, endog de, som endnu ikke ere blevne til. Idet jeg da begynder, har jeg forudsat Idealiteten, og forudsat, at det vil lykkes mig at gennemføre den; men hvad er dette Andet end at jeg har forudsat, at Guden er til, og i Tillid til ham er det egentligen jeg begynder.

Og hvorledes fremkommer nu Gudeas Tilværelse af Beviset? Gaaer dette saa ganske ligefrem til? Er det ikke her med som med de cartesianiske Duffer? Saa snart jeg slipper Duffen, staaer den paa Hovedet. Saa snart jeg slipper den; jeg maa altjaa slippe den. Saaledes ogsaa med Beviset; saa længe jeg holder paa Beviset (∴ vedbliver at være den Bevisende), kommer Tilværelsen ikke frem, om ikke af anden Grund, saa fordi jeg er iærd med at bevise den; men idet jeg slipper Beviset, er Tilværelsen der. Dog dette at jeg slipper, det er dog vel ogsaa Noget, det er jo meine Zuthat; maatte dette da ikke ogsaa bringes i Anslag, dette lille Dieblik, hvor fort det end er — langt behøver det jo ikke at være, da det er et Spring. Hvor lille dette Moment end er, om det er i samme Nu; dette samme Nu, det maa bringes i Anslag. Vil man have det glemmt, da vil jeg for at vise, at det dog er til, benytte det til at fortælle en lille Anekdote. Chrysiipp eksperimenterede for at faae en Sorites' Frem- eller Tilbagefalden standset i Qualitet. Dette kunde Carneades ikke faae i sit Hoved, naar det steete, at Qualiteten virkelig var fremkommen. Da sagde Chrysiipp til ham, at man kunde i Tællingen holde et Dieblik inde, og saa, og saa — saa kunde man bedre forstaae det. Men Carneades svarede: vær saa god, for min Skyld skal Du ikke genere Dig, Du kan ikke blot holde inde, men endog lægge Dig til at sove, det hjælper lige meget; naar Du vaagner, begynde vi igjen, hvor Du slap. Og saaledes er det jo ogsaa; det hjælper ligesaa lidet at ville sove sig fra Noget, som at ville sove sig til Noget.

Den, der derfor vil bevise Guds Tilværelse (i nogen anden Forstand end at tydeliggjøre sig Gudsbegrebet, og uden den

reservatio finalis, som vi have paaviist, at Tilværelsen selv af Beviset fremgaaer ved et Spring), han beviser i Mangel heraf noget Andet, Noget, som stundom maaskee end ikke behøvede et Beviis, og i ethvert Fald aldrig noget bedre; thi Daaren figer i sit Hjerte, der er ingen Gud; men Den, som figer i sit Hjerte eller til Menneeskene: bliv nu blot lidt, saa skal jeg bevise det, o, hvilken sjelden Viis er han ikke!\*) Er det ikke i Dieblifket, da han skal begynde Beviset, accurat lige uafgjort om Guden er til eller ikke, saa beviser han det jo ikke; og er det saaledes i hiin Begyndelse, saa kommer han aldrig til at begynde, deels af Frygt for at det ikke skal lykkes, da Guden maaskee ikke er til, og deels fordi han Intet har at begynde med. — I Oldtiden har man vist neppe givet sig af med Sligt. Socrates idetmindste, der jo, som det hedder, fremsatte det physico-teleologiske Beviis for Guds Tilværelse, bar sig ikke saaledes ad. Han forudsætter bestandigt, at Guden er til, og under denne Forudsætning søger han at gennemvirke Naturen med Henfigtsmæssighedens Tanke. Derjom man vilde have spurgt ham, hvorfor han bar sig saaledes ad, da vilde han vel have forklaret, at han ikke havde en saadan Courage, at turde vove sig ud paa slig Opdagelses-Reise, uden at have dette sikkert bagved sig, at Guden var til. Paa Gudens Ord kaster han ligesom Garnet ud for at fange Henfigtsmæssighedens Tanke; thi Naturen selv hitter paa mange Skrækkemidler og paa mange Udflugter for at forstyrre.

Forstandens paradore Videnskab støder da bestandig an mod dette Ubekjendte, som vel er til, men ogsaa ubekjendt, og forsaavidt ikke er til. Videre kommer Forstanden ikke, dog kan den ikke i sin Paradogi lade være at komme dertil og at beskæftige sig dermed; thi at ville udtrykke sit Forhold til det saaledes, at hiint Ubekjendte ikke er til, gaaer ikke an, da dette Udsagn netop involverer et Forhold. Men hvad er da dette Ubekjendte; thi at det er Guden betyder os jo kun, at det er det Ubekjendte?

\*) Hvilket fortræffeligt Sujet for den vanbittige Comik!

Ved at udfige om det, at det er det Ubekjendte, da man ikke kan kjende det, og hvis man endog kunde kjende det, ikke kunde udfige det, tilfredsstilles ikke Videnskaben, uagtet den rigtigt har opfattet det Ubekjendte som Grændse; men Grændse er netop Videnskabens Qval, om end tillige dens Incitament. Og dog kan den ikke komme videre, hvad enten den saa vover et Udfald *via negationis* eller *via eminentiæ*.

Hvad er da det Ubekjendte? Det er Grændsen, til hvilken der bestandig kommer, og forsaavidt er det, naar Bevægelsens Bestemmelse ombyttes med Hvilens, det Forskjellige, det absolut Forskjellige. Men det er det absolut Forskjellige, paa hvilket man intet Kjendetegn har. Bestemmet som det Absolut-Forskjellige synes det at være ifærd med at blive aabenbart; men det er ikke saa; thi den absolute Forskjellighed kan Forstanden end ikke tænke; thi absolut kan den ikke negere sig selv, men benytter sig selv dertil. og tænker altsaa den Forskjellighed i sig selv, som den tænker ved sig selv; og absolut kan den ikke gaae ud over sig selv, og tænker derfor kun den Ophøiethed over sig selv, som den tænker ved sig selv. Dersom da ikke det Ubekjendte (Guden) blot bliver Grændse, saa forvirres den ene Tanke om det Forskjellige i de mange Tanker om det Forskjellige. Det Ubekjendte er da i en *διαστορα*, og Forstanden har et behageligt Udvalg af hvad der er for Haanden og hvad Indbildningen kan hitte paa (Det Uhyre, det Latterlige o. s. v. o. s. v.).

Men denne Forskjellighed lader sig ikke fastholde. Hver Gang det skeer, er det i Grunden en Vilkaarlighed, og dybest i Gudsfrøgten lurar vanbittigen den lunefulde Vilkaarlighed, der veed at den selv har frembragt Guden. Lader nu Forskjelligheden sig ikke fastholde, fordi der intet Kjendetegn e.; saa gaaer det med Forskjelligheden og Ligheden som med alle saadanne dialektiske Modfætninger, de ere identiske. Forskjelligheden, som hænger sig fast ved Forstanden, har forvirret denne, saa den ikke kjender sig selv, og ganske consequent forvevler sig selv med Forskjelligheden. I Henjæende til phantastisk Opfin-

delse har Hedenskabets været rigt nok; hvad den sidst fremhævede Antagelse, der er Forstandens Selvironiseren, angaaer, da vil jeg blot med et Par Træk fremhæve den, uden Hensyn til, om den har været historisk eller ei. Der eksisterer da et enkelt Menneske, han seer ud ligesom andre Mennesker, voger op ligesom andre Mennesker, gifter sig, har en Næringsvei, er betænkt paa sit Udkomme for den Dag imorgen, som det bør sig et Menneske; thi det kan nu være skjønt nok at ville leve som Himlens Fugle, men det er ikke tilladt, og kan jo ende med det Sørgeligste, enten, hvis man har Udholdenhed dertil, at man omkommer af Hunger, eller at man lever af Andres Guds. Dette Menneske er tillige Gud. Hvoraf veed jeg det? Ja vide det kan jeg ikke; thi saa maatte jeg kjende Gud og Forskjelligheden; og Forskjelligheden kender jeg ikke, da Forstanden har gjort den lige med det, hvorfra den er forskjellig. Saaledes er Gud bleven den forfærdeligste Bedrager, derved, at Forstanden har bedraget sig selv. Forstanden har faaet Gud saa nær som det er muligt, og dog ligesaa fjernt.

\*

\*

\*

Maaskee siger nu En: „Du er en Grillesænger, det veed jeg meget godt, men Du troer da vel heller ei, at det skulde falde mig ind, at bekymres om en saadan Grille, der er saa besynderlig eller saa latterlig, at den vel ikke er falden Noget ind, og fremfor Alt saa urimelig, at jeg maatte lufte Alt, hvad jeg har i min Bevidsthed, ud af den, for at hitte derpaa.“ „Ganske vist maa Du gjøre det; men er det da og forsvaret, at ville beholde alle de Forudsætninger, Du har i Din Bevidsthed, og da at ville mene, at tænke forudsætningsløst om Din Bevidsthed? Du negter dog vel ikke Conseqventen af det Udviklede, at Forstanden i at bestemme det Ubekjendte som det Forskjellige tiljidsfarer vild, og forvejler Forskjelligheden med Ligheden? Men deraf synes at følge noget Andet, at nemlig Mennesket først, hvis han skal faae Noget i Sandhed at vide om



det Ubekjendte (Guden), maa faae at vide, at det er forskjelligt fra ham, absolut forskjelligt fra ham. Af sig selv kan Forstanden ikke faae dette at vide (da det er en Selvmodsigelse, som vi have seet); skal den faae det at vide, maa den faae det at vide af Guden, og saaer den det at vide, kan den atter ikke forstaae det, og kan altsaa ikke faae det at vide; thi hvorledes skulde den forstaae det Absolut-Forskjellige? Er dette ikke tydeligt strax, saa bliver det tydeligere i Conseqventien; thi er Guden absolut forskjellig fra Mennesket, saa er Mennesket absolut forskjelligt fra Guden, men hvorledes skulde Forstanden fatte dette? Her synes vi at staae ved et Paradox. Blot for at faae at vide, at Guden er det Forskjellige, behøver Mennesket Guden, og saaer nu at vide, at Guden er absolut forskjellig fra ham. Men skal Guden være absolut forskjellig fra Mennesket, kan dette ikke have sin Grund i, hvad Mennesket skylder Guden (thi forsaavidt er det jo beslægtet med ham), men i hvad det skylder sig selv, eller hvad det selv har forskyldt. Hvilken er nu Forskjellen? Ja hvilken anden end Synden, siden Forskjellen, den absolute, skal være forskyldt af Mennesket selv. Dette udtrykte vi i det Foregaaende saaledes, at Mennesket var Usandheden, og var det ved egen Skyld, og vi bleve i Spøg, men dog for Alvor, enige om, at dette var for meget at forlange af Mennesket, at han ved sig selv skulde opdage dette. Nu have vi igjen fundet det Samme. Mennesketjenderen blev næsten raadsvild over sig selv, ved at støde an mod det Forskjellige; han vidste snart ikke mere, om han var et besynderligere Uhyre end Typhon, eller om der var noget Guddommeligt i ham. Hvad manglede han da? Syndsbevidstheden, som vistnok han ligesaa lidet kunde lære noget andet Menneske, som noget andet Menneske ham, men kun Guden — hvis han vilde være Lærer. Men dette vilde han jo, som vi have digtet det, og vilde, for at være det, være den Enkelte lig, at denne ganske kunde forstaae ham. Saa bliver da Paradoxet endnu forfærdeligere, eller det samme Paradox har den Dobbeltthed, ved hvilken det viser sig som det absolute; negativt ved at bringe Syndens absolute For-

skjellighed frem, positivt ved at ville ophæve denne absolute Forskjellighed i den absolute Lighed.

Lader nu et saadant Paradox sig tænke? Vi ville ikke forhaste os, og naar Striden er om et Spørgsmaals Besvarelse, da strides der jo ikke som paa Løbebanen, og det er ikke Hurtigheden, men Rigtigheden, der seirer. Forstanden tænker det vel ikke, selv kan den ikke falde paa det, og naar det forkyndes, kan den ikke forstaae det, og mærker blot, at det nok bliver dens Undergang. Forsaavidt har da Forstanden meget at indvende mod det, og dog, paa den anden Side vil jo Forstanden i sin paradokse Videnskab sin egen Undergang. Men denne Forstandens Undergang er det jo ogsaa Paradoxet vil, og saaledes ere de jo dog i Forstaaelse med hinanden; men denne Forstaaelse er kun tilstede i Videnskabens Dieblik. Lader os betragte Elskovens Forhold, om dette end er et ufuldkomment Billede. Selvfjærligheden ligger til Grund i Kjærligheden, men dens paradokse Videnskab vil paa det Høieste netop sin egen Undergang. Dette vil Elskoven ogsaa, og saaledes ere disse tvende Magter i Forstaaelse med hinanden i Dieblikkets Videnskab, og denne Videnskab er netop Elskoven. Hvorfor skulde nu den Elskende ikke kunne tænke dette, om end Den, der i Selvfjærligheden krymper sig mod Elskoven, hverken kan fatte det eller tør vove det, da det jo er Undergangen. Saaledes med Elskovens Videnskab. Vel er Selvfjærligheden gaaet til Grunde, men desuagtet er den ikke tilintetgjort, men taget til Fange, og er Elskovens spolia opima, men den kan atter komme til Live, og dette bliver Elskovens Anfægtelse. Saaledes ogsaa med Paradoxets Forhold til Forstanden, kun at denne Videnskab har et andet Navn, eller rettere: kun at vi maae see at finde et Navn for den.

## Tillæg.

## Forargelsen paa Paradoget.

(Et afstiftet Bedrag.)

Derfor Paradoget og Forstanden støde sammen i den fælleds Forstaaelse af deres Forskjellighed, da er Sammenstødet lykkeligt som Elskovens Forstaaelse, lykkeligt i den Videnskab, hvilken vi endnu ikke have givet noget Navn, og først senere skulle give Navnet. Er Sammenstødet ikke i Forstaaelsen, da er Forholdet ulykkeligt, og denne Forstandens, om jeg saa tør sige, ulykelige Kjærlighed (hvilken vel at mærke kun er som den ulykelige Kjærlighed, der har sin Grund i misforstaaet Selvkjærlighed, videre strækker Analogien ikke, da Tilfældets Magt her Intet formaaer) kunde vi kalde bestemtere: Forargelse.

Al Forargelse er nu i sin dybeste Grund lidende\*). Det er her som med hiin ulykelige Kjærlighed; endog da naar Selvkjærligheden (og synes det ikke allerede en Modsigelse, at Kjærlighed til sig selv er Lidelse?) forkynder sig i den dumdriftigste Daad, i forbausende Gjerning, den er lidende, den er saaret, og Saarets Smerte giver denne illusoriske Krafttyttring, hvilken seer ud som Handlen og let kan stufte, især da Selvkjærligheden meest af Alt skjuler dette. Endog da, naar den støder Kjærlighedens Gjenstand ned, endog da naar den selvplager sig optugter sig til Forhærdelsens Ligegyldighed, og martret sig selv for at vise Ligegyldigheden, endog da, endog da naar den hengiver sig i et triumpherende Letfind over at det lykkes (denne Form er den meest skuffende), endog da er den lidende. Saaledes ogsaa med Forargelsen; den kan udtrykke sig hvorledes den vil, selv naar den hoverende feirer Mandløshedens Triumph, den er altid lidende; hvad enten den Forargede sidder sønder-

\*) Wort Sprog kalder rigtigt Affecten Sindslidelse; medens vi ved at nævne Ordet Affect ofte nærmest tænke paa den convulsiviske Driftighed, der forbausjer, og berøver glemme, at den er en Lidelse. Saaledes f. Ex. Hovmod, Trods o. s. v.

knuset og stirrer næsten som en Betler paa Paradoxet, forstenende i sin Lidende, eller han væbner sig med Spotten og sigter med Bittighedens Piil endog som paa Afstand — han er dog lidende og ikke paa Afstand; hvad enten Forargelsen kom og tog den sidste Smule Trøst og Glæde fra den Forargede eller den gjorde ham stærk — Forargelsen er dog lidende, den har stridt med den Stærkere, og hans Kraftstilling er ligesom i legemlig Henseende Dens, hvis Ryg er brudt, hvilket jo giver en egen Art Smidighed.

Smidlertid kunne vi gjerne skjæle imellem den lidende og den handlende Forargelse, uden dog at glemme, at den lidende altid er saa meget handlende, at den ikke ganske kan lade sig tilintetgjøre (thi Forargelse er altid en Handling, ikke en Begivenhed), og den handlende altid saa svag, at den ikke formaaer at løsrive sig fra det Kors, til hvilket den er naglet, eller at udrykke den Piil, med hvilken den er jaaret\*).

Men netop fordi Forargelsen saaledes er lidende, tilhører Opdagelsen, om man vil tale saaledes, ikke Forstanden, men Paradoxet; thi som Sandheden er index sui et falsi, saa er Paradoxet det ogsaa, og Forargelsen forstaaer ikke sig selv\*\*), men er forstaaet af Paradoxet. Medens derfor Forargelsen, hvorledes den end udtrykker sig, lyder andenstedesfra, ja fra den modsatte Kant, saa er det dog Paradoxet, som gjenlyder i den,

---

\*) Sprogbrug viser det ogsaa, at al Forargelse er lidende. Man siger, at forarges, hvilket nærmest kun udtrykker Tilstanden, men man bruger som identisk dermed, at tage Forargelse (Identiteten af det Handlende og det Lidende). Paa Græsk hedder det: *σκανδαλιζέσθαι*. Dette Ord kommer af *σκανδαλον* (et Anstød) og bethyder altsaa at tage Anstød. Her viser tillige Retningen sig tydeligt; det er ikke Forargelsen, der støder an, men Forargelsen, der tager Anstødet, altsaa passivt, om end saa aktivt, at den selv tager det. Derfor har Forstanden ikke selv opfundet Forargelsen; thi den parodoxe Anstøden, som den isolerede Forstand udbiller, opdager hverken Paradoxet eller Forargelsen.

\*\*) Saaledes er det Socratiske rigtigt, at al Synhed er Ubibenhed; den forstaaer sig ikke i Sandheden; men deraf følger ikke, at den jo godt kan ville sig selv i Usandheden.

og dette er jo et afsluttet Bedrag. Men er Paradoxet index og judex sui et falsi, saa kan Forargelsen betragtes som en indirecte Prove paa Paradoxets Rigtighed; thi Forargelsen er den feile Regning, er den Usandhedens Consequentz, med hvilken Paradoxet støder fra sig. Den Forargede taler ikke af sit Eget, han taler af Paradoxets, ligesom Den, der vrænger ad En, ikke selv opfinder Noget, men kun bagvendt copierer en Anden. Jo dybere Forargelsens Udtryk er i Videnskab (handlende eller lidende), desto mere viser det sig, hvor meget Forargelsen skylder Paradoxet. Forargelsen er da ikke Forstandens Opfindelse, langt fra; thi saa maatte Forstanden ogsaa have kunnet opfinde Paradoxet; nei, med Paradoxet bliver Forargelsen til; bliver den til, her har vi atter Diebliffet, hvorom jo Alt dreier sig. Lad os recapitulere. Derjom vi ikke antage Diebliffet, da vende vi tilbage til Socrates, og det var jo netop ham vi vilde forlade for at opdage Noget. Statueres Diebliffet, da er Paradoxet der; thi i sin meest abbrevierede Form kan man kalde Paradoxet Diebliffet: ved Diebliffet bliver den Lærende Usandheden; Menneket, der kjendte sig selv, bliver raadvild over sig selv, og faaer istedenfor Selvkundskab Syndsbevidsthed o. s. v.; thi saasnart vi blot sætte Diebliffet, saa gaar Alt af sig selv.

Psychologisk betragtet vil nu Forargelsen nuancere sig høist mangfoldigt indenfor Bestemmelsen af det mere Active og det mere Passive. Alt gaar ind i en Skildring heraf, er ikke nærværende Overveieljes Interesse; men derimod er dette af Bigtighed at fastholde, at al Forargelse i sit Væsen er en Misforstaaelse af Diebliffet, da den jo er Forargelse paa Paradoxet, og Paradoxet atter er Diebliffet.

Diebliffets Dialektik er ikke vanskelig. Socratick jeet er det ikke til at see eller til at skjelne, det er ikke til, har ikke været, skal ikke komme; derfor er jo den Lærende selv Sandheden, og Anledningens Diebliff er kun en Spøg, ligesom en Smuds-titel, der ikke hører væsentlig med til Bogen; og Afgjørelsens Diebliff er en Daarlighed; thi skal Afgjørelsen sættes, da (cfr.

det Foregaaende) vorder den Lærende Usandheden, men netop dette gjør en Begynden i Diebliffet nødvendig. Forargelsens Udtryk er, at Diebliffet er Daarskaben, Paradoget er Daarskaben; hvilket er Paradogets Fordring paa at Forstanden er det Absurde, men nu ved en Resonnants lyder ud af Forargelsen. Eller Diebliffet skal bestandig komme, man seer det an, og Diebliffet skal være det Unseelige; men da Paradoget har gjort Forstanden til det Absurde, saa er Forstandens Unseelighed intet Kjendetegn.

Forargelsen bliver da udenfor Paradoget, og Grunden er, quia absurdum. Dog har Forstanden ikke opdaget det, da det tvertimod er Paradoget, som opdagede det, og som nu tager Vidnesbyrdet af Forargelsen. Forstanden siger, at Paradoget er det Absurde, men dette er kun en Brængen efter, thi Paradoget er jo Paradoget, quia absurdum. Forargelsen bliver udenfor Paradoget og beholder Sandsynligheden, medens Paradoget er det Usandsynligste. Det er atter ikke Forstanden, som opdager det, men den snakker kun Paradoget efter Munden, hvor underligt det end synes; thi Paradoget siger selv: Komedier og Romaner og Løgne maae være sandsynlige; men hvorledes skulde jeg være sandsynlig? Forargelsen bliver udenfor Paradoget, hvad Under, da Paradoget er Underet? Dette har Forstanden ikke opdaget, tvertimod det var Paradoget der anviste Forstanden Pladsen paa Forundringsstolen og svarer denne: nu hvad forundres Du over, det er netop som Du siger det, og det Forunderlige er, at Du troer, det er en Indvending; men Sandheden i en Hyllers Mund er mig kjærere end at høre den af en Engel og en Apostel. Naar Forstanden bryster sig af sin Herlighed i Sammenligning med Paradoget, der er det Usleste og meest Foragtede, saa har Forstanden ikke opfundet dette, men Paradoget er selv Opfinderen, der overlader Forstanden alt det Splendide, endog de splendide Synder (*vitia splendida*). Naar Forstanden vil forbarme sig over Paradoget og hjælpe det til Forklaringen, saa finder Paradoget sig vel ikke deri, men finder det i sin Orden, at Forstanden gjør

det; thi er ikke vore Philosopher derfor til, for at gjøre de overnaturlige Ting hverdagslige og trivielle? Naar Forstanden ikke kan faae Paradoxet i sit Hoved, da har Forstanden ikke opfundet Dette, men Paradoxet selv, der var paradox nok til ikke at undsee sig ved at erklære Forstanden for en Klods og en Klodrian, der i det Høieste kan sige Ja og Nei om det Samme, hvilket ikke er nogen god Theologi. Saaledes er det med Forargelsen. Alt hvad den siger om Paradoxet, har den lært af dette, om den end vil selv have opfundet det, benyttende sig af et akustisk Bedrag.

\*

\*

\*

Dog siger maaskee En: „Det er virkelig kjedsommeligt med Dig; thi nu har vi den samme Historie igjen, alle de Yttringer, Du lægger Paradoxet i Munden, tilhøre slet ikke Dig.“ — „Hvorledes skulle de tilhøre mig, da de jo tilhøre Paradoxet.“ — „Dit Sophisteri kan Du spare, Du forstaaer vel hvad jeg mener, hine Yttringer tilhøre ikke Dig, men ere velbekjendte og Enhver veed, hvem de tilhøre.“ — „O, Kjære, det Du der siger, smertes mig ikke, som Du maaskee troer, nei det glæder mig overordentligt; thi jeg tilstaaer det, det gøs i mig, da jeg skrev dem ned, jeg kunde ikke kjende mig selv, at jeg, som ellers er ængstelig nok og frygtagtig, turde sige noget Saadant. Dog dersom Yttringerne ikke ere af mig, vilde Du da ikke sige, hvem de tilhøre?“ — „Intet er lettere. Den første er af Tertullian, den anden af Hamann, den tredje af Hamann, den fjerde af Lactants og ofte gjentaget, den femte af Shakpeare i en Komædie, som hedder Ende gut Alles gut, 2den Akt, 5te Scene, den sjette af Luther, den syvende er en Replik af Kong Lear Du seer, jeg veed Beskeed og veed at fange Dig med Rosterne.“ — „O, vel seer jeg dette; men vil Du nu sige mig, om alle disse Mænd ikke have talet om et Paradoxes Forhold til Forargelsen, og vil Du nu lægge Mærke til, at de jo ikke vare de Forargede, men netop de, som holdt fast ved Paradoxet, og dog tale de som vare de forargede, og Forargelsen kan intet

Udtryk opfinde, der er mere betegnende. Er dette ikke besynderligt, at Paradoxet saaledes ligesom tager Forargelsen Brødet af Munden og gjør den til en brødløs Kunst, der slet ingen Løn har for sin Ueiflighed, men er ligesaa smurrig, som hvis en Opponent i Distraction ikke angreb Autor, men forsvarede ham. Synes dette Dig ikke saa? Dog har Forargelsen een Fortjeneste, at den udviser Forskjelligheden tydeligere; thi i hiin lykkelige Videnskab, som vi endnu ikke have givet Navn, er jo Forskjelligheden i god Forstaaelse med Forstanden. Forskjellighed hører der til for at enes i noget Tredie; men Forskjelligheden var netop denne, at Forstanden opgav sig selv, og at Paradoxet hengav sig selv (halb zog sie ihn, halb sank er hin), og Forstaaelsen ligger i hiin lykkelige Videnskab, som vel faaer et Navn, og selv dette er jo det Mindste af Sagen, selv om min Lykke intet Navn har — naar jeg blot er lykkelig, mere forlanger jeg ikke."

## Capitel IV.

### Den saamtidige Discipels Forhold.

Saa er da Guden fremtraadt som Lærer (thi nu fortsætte vi vort Digt); han har paataget sig Tjenerens Skikkelse; thi at sende en Anden i sit Sted, en høit Betroet, kunde ikke tilfredsstille ham, ligesaa lidet som det kunde tilfredsstille hiin ædle Konge at sende i sit Sted den meest betroede Mand i hans Rige. Dog Guden havde tillige en anden Grund; thi mellem Mand og Mand er jo det socratiske Forhold det Høieste, det Sandeste. Derfor Guden altsaa ikke selv kom, saa blev Alt socratisk, vi fik ikke Dieblicket og gik glip af Paradoxet. Gudens Tjener-Skikkelse er imidlertid ingen paatagen, men en virkelig, intet parastatisk Legeme, men et virkeligt, og Guden har fra den Time, da han ved sin almægtige Kjærligheds almægtige Beslutning blev Tjener, saa at sige fanget sig selv i sin Beslutning, og maa nu vedblive (at vi skulle tale daarligen) enten



han vil eller ei. Han kan da ikke forraade sig selv; han har ikke den Mulighed, som hiin ædle Konge, pludseligen at vise, at han dog er Kongen, hvilket dog ikke er nogen Fuldkommenhed hos Kongen (at have denne Mulighed), men viser kun hans Afmagt og hans Beslutnings Afmagt, at han ikke virkelig for-maaer at blive hvad han vilde. Medens da Guden Ingen vil kunne sende i sit Sted, vilde han vel kunne sende En forud, der kan gjøre den Lærende opmærksom. Denne Forgænger kan naturligviis Intet vide om, hvad Guden vil lære; thi Gudens Tilstedeværelse er jo ikke det Tilfældige i Forhold til hans Lære, men det Væsentlige, og Gudens Tilstedeværelse i menneskelig Skikkelse, ja i Tjenerens ringe Skikkelse, er jo netop Læren, og Guden maa jo selv give Betingelsen med (cfr. Capitel I), ellers kan den Lærende slet Intet forstaae. Ved en saadan Forgænger kan da den Lærende blive opmærksom, men heller ikke mere.

Dog Guden paatog sig ikke en Tjeners Skikkelse for at drive sin Spot med Menneskene; hans Hensigt kan da ikke være at gaae saaledes igjennem Verden, at ikke et eneste Menneske fik det at vide. Han vil da vel lade Noget forstaae om sig, ihvorvel enhver accommoderet Forstaaeliggjorelse dog ikke hjælper væsentligen Den noget, som ikke modtager Betingelsen, hvorfor den egentligen kun afnødes ham uvilligen, og da ogsaa lige saa godt kan fjerne den Lærende som drage ham nærmere til. Han forringede sig selv og paatog sig en Tjeners Skikkelse, men han kom jo dog ikke for at leve som Tjener i enkelt Mand's Tjeneste, rogtende sin Gjerning uden hverken for Herren eller sine Medtjenere at lade sig forstaae med, hvo han var; en saadan Brede turde vi jo ikke tillægge Guden. At han var i en Tjeners Skikkelse, vil da kun sige, han var et ringe Menneske, den ringe Mand, der hverken ved bløde Klæder eller andet jordisk Fortrin udmærkede sig fra Menneskenes Mængde, ikke til at stjæle fra andre Mennesker, end ikke for de utallige Legioner af Engle, som han lod tilbage, da han forringede sig selv. Men om han end var den ringe Mand, saa vil hans Betyrning

dog ikke være som Menneſkens er det i Almindelighed; han vil vel gaae ſin Gang, ubekymret om at ſkiſte og dele jordift Guds, ſom Den er det, der Intet eier og Intet ønſker at eie, ubekymret om ſin Føde, ſom Himlens Fugl er det, ubekymret om Huus og Hjem, ſom Den er det, der ikke haver Skjuleſted eller Rede og ikke ſøger det; ubekymret om at følge de Døde til Jorden, uden at vende ſig om efter Noget, der ellers til- drager ſig Menneſkens Opmærkſomhed, ikke bunden til nogen Qvinde, fængſlet af hende til at ville behage hende, men kun ſøgende Diſciplens Kjærlighed. Alt dette ſynes vel ſkjønt, men er det ogsaa tilbørligt; hæver han ſig ikke derved over hvad der ellers er gjeldende for Menneſkene; thi er det rigtigt at et Menneſte er jorgløſt ſom Fuglen og end ikke ſom denne flyver hid og did efter Føde, da han jo endog burde være betænkt paa den Dag imorgen? Digte Guden anderledes kunne vi ikke, men hvad beviſer et Digt; er det tilladt ſaaledes at vanke uſta- dig om, og at tage ind, hvor det aftnes? Spørgsmaalet er jo, tør et Menneſte udtrykke det Samme, thi ellers har Guden ikke realiferet det Menneſkelige. Ja hvis han formaaer det, tør han ogsaa gjøre det; hvis han ſaaledes kan fortabe ſig i Mandens Tjeneste, at det aldrig falder ham ind at ſørge for Mad og Drikke, hvis han er ſikker paa at Mangelen ikke ſkal distra- here ham, at Nøden ikke ſkal forvirre ham hans Bygning, og lade ham fortryde, at han ikke førſt forſtod Børnelærdommen, før han vilde forſtaa mere, ja da tør han det ſandeligen ogsaa, og hans Storhed er herligere end Liliens ſtille Tryghed.

Allerede ved denne ophøiede Fortabthed i ſin Gjerning vil da Læreren drage Mængdens Opmærkſomhed paa ſig, og blandt denne vil vel igjen den Lærende findes, og en ſaadan vil vel igjen nærmest tilhøre den ringere Deel af Folket; thi de Wiſe og Lærde, de ville vel førſt forelægge ham ſpidſfindige Spørgsmaal, indbyde ham til Colloqvier, eller underkaste ham en Examen, og da igjen ſikke ham en faſt Stilling og et Levebrød.

Saa lade vi da Guden gaae omkring i den Stad, i hvilken

han er fremtraadt (hvilken det er, er ligegyldigt); kun hans Læres Forkyndelse er ham hans eneste Livsfornødenhed, er ham hans Spiise og Drikke; at lære Menneskene er hans Arbeide og at bekymre sig om de Lærende er ham Hvile fra hans Arbeide; Venner har han ikke og ikke Slægt, men den Lærende er ham Broder og Søster. Det lader sig nu let forklare, at der snart sammenvæves et Rygte, som fanger den nysgjerrige Mængde i sit Garn. Overalt hvor Læreren viser sig, flokkes Hoben om ham, nysgjerrig efter at see, nysgjerrig efter at høre, begjerlig efter at kunne fortælle Andre, at de have seet og hørt ham. Er denne nysgjerrige Mængde den Lærende? Ingenlunde. Eller hvis en Enkelt af hiin Stads bestfikkede Læremestere kom hemmeligen til Guden for i Samtalens Strid at prøve Styrke med ham, er dette den Lærende? Ingenlunde; hvis Hoben eller hvis hiin Læremester lærer Noget, da er Guden kun, reent sokratisk forstaaet, Anledningen.

Gudens Fremtræden er nu Dagens Nyhed paa Torvet, i Husene, i Raadets Forsamling, i Hersterens Pallads, er Anledning til mangan daarlig og ørkesløs Tale, maaskee ogsaa Anledning til alvorligere Eftertanke — men for den Lærende er Dagens Nyhed ikke Anledning til noget Andet, end ikke Anledning til at han med sokratisk Redelighed fordyber sig i sig selv, nei, den er det Ewige, er Ewighedens Begyndelse. Dagens Nyhed er Ewighedens Begyndelse! — om Guden havde ladet sig føde i et Herberge, svøbe i Klude, lægge i en Rynbbe, er Modsigelsen større end at Dagens Nyhed er det Ewiges Svøb, ja ligesom i det antagne Tilfælde dets virkelige Stikkelse, saaledes at Diebliffet virkeligen er Ewighedens Afgjørelse! Derfor Gudet ikke giver Betingelsen med for at forstaae det, hvorledes vil da den Lærende falde paa det; men det at Gudet selv giver Betingelsen med, det have vi jo i det Foregaaende udviklet som Diebliffets Conseqvent, og viist, at Diebliffet er Paradoget, og at vi uden dette ikke komme videre, men tilbage til Socrates.

Vi ville strax her passe vel paa, at det vorder tydeligt,

at der ogsaa for den samtidige Discipel er Spørgsmaalet om et historisk Udgangspunkt; thi passe vi ikke paa her, da bliver Vanskeligheden paa et senere Sted (Cap. V) ikke til at overvinde, naar der handles om den Discipels Forhold, hvilken vi kalde Discipelen paa anden Haand. Et historisk Udgangspunkt for sin evige Bevidsthed faaer jo den Samtidige ogsaa; thi han er jo netop samtidig med det Historiske, der ikke vil være Anledningens Dieblit, og dette Historiske vil interessere ham anderledes end blot historisk, vil betinge ham hans evige Salighed, ja (lader os gjøre Conseqventjerne ombendt), dersom det ikke er saa, da er hiin Lærer ikke Guden, men kun en Socrates, der, hvis han ikke bærer sig ad som Socrates, end ikke er en Socrates.

Hvorledes kommer nu den Lærende i Forstaaelse med dette Paradox, thi vi sige ikke at han skal forstaae Paradoxet, men kun forstaae, at dette er Paradoxet? Hvorledes dette skeer, have vi allerede viist, det skeer naar Forstanden og Paradoxet støde Iyffeligen sammen i Dieblittet; naar Forstanden skaffer sig selv til Side og Paradoxet giver sig selv hen; og det Tredie, hvori dette skeer (thi det skeer jo ikke ved Forstanden, der er entlediget, ei heller ved Paradoxet, der giver sig hen, — altsaa i Noget), er hiin Iyffelige Videnskab, som vi nu ville give et Navn, om det end just ikke kommer os an paa Navnet. Vi ville kalde den: Tro. Denne Videnskab maa da vel være hiin omtalte Betingelse, som Paradoxet giver med. Lader os ikke glemme dette, at dersom Paradoxet ikke giver Betingelsen med, saa er den Lærende i Besiddelse af den, men er han i Besiddelse af Betingelsen, saa er han eo ipso selv Sandheden, og Dieblittet kun Anledningens (cfr. Capitel 1).

Den samtidige Lærende har nu let nok ved at faae enhver historisk Dphlysning. Dog lader os ikke glemme, at angaaende Gudens Fødsel vil han dog være i samme Tilfælde, som Discipelen paa anden Haand, saaledes, at hvis vi ville urgere den historiske Videns absolute Nøiagtighed, vil kun eet Menneſke være fuldt underrettet, nemlig den Qvinde, af hvem han lod

sig jøde. Historisk Dienvidne altsaa har den samtidige Lærende let ved at blive, Ulykken er imidlertid, at det at vide en historisk Omstændighed, ja at vide dem alle med Dienvidnets Tilforladelighed, ingenkunde gjør Dienvidnet til Discipel, hvad man jo kan see deraf, at denne Videns betynder for ham ikke andet end det Historiske. Det viser sig strax her, at det Historiske i concretere Forstand er ligegyldigt; vi kan lade Uvidenheden indtræde i Forhold dertil og lade Uvidenheden ligesom tilintetgjøre det ene Stykke efter det andet, historisk tilintetgjøre det Historiske; naar blot Diebliffet endnu er tilbage, som Udgangspunkt for det Evige, er Paradoxet tilstede. Dersom der var en Samtidig, som selv havde indskrænket sin Søvn til den korteste Tid for at følge hiin Lærer, hvem han fulgte uadskilleligere, end den lille Fisk som følger Haien, dersom han holdt hundrede Spioner i sin Tjeneste, der overalt belurede hiin Lærer, og med hvilke han selv confererede hver Aften, saa han vidste hiin Lærers Signalement indtil det Mindste, vidste hvad han havde sagt, hvor han havde opholdt sig til enhver Time paa Dagen, fordi hans Iver lod ham endog betragte det Ubetydeligste som vigtigt, var en saadan Samtidig Discipelen? Ingenkunde. Han kunde vaske sine Hænder, hvis Noget vilde sigte ham for historisk Upaalidelighed, men mere heller ikke. Dersom en Anden kun havde bekymret sig om den Lære, hiin Lærer leilighedsviis foredrog, dersom hvert lærende Ord der udgik af hans Mund havde været ham vigtigere end det daglige Brød, dersom han holdt hundrede Andre, der opfangede ethvert Bogstav, for at Intet skulde spildes; dersom han omhyggeligen confererede med disse for at tilveiebringe den paalideligste Fremstilling af Læren, var han derfor Discipelen? Ingenkunde, saa lidet som Plato var andet end Socrates' Discipel. Dersom der var en Samtidig, der havde opholdt sig i fremmede Lande, og først vendte hjem, da hiin Lærer kun endnu havde een Dag eller to tilbage af sit Liv, dersom den Samtidige atter ved Forretninger blev afholdt fra at faae hiin Lærer at see, og først kom til i det Sidste, da han vilde opgive

Anden, var denne historiske Uvidenhed til Hinder for at han kunde være Discipelen, naar Diebliffet for ham var Evighedens Afgjørelse? For hiin første Samtidige havde hiint Liv kun været en historisk Begivenhed; for den anden havde hiin Lærer været Anledning til at han forstod sig selv, og han vil kunne glemme hiin Lærer (sef. Capitel I.); thi ligeoverfor en evig Forstaaen af sig selv er en Viden om Læreren en tilfældig og historisk Viden, en Huskommeliens Sag. Saa længe det Evige og det Historiske staae udenfor hinanden, er det Historiske kun Anledning. Derjom da hiin ivrigt Lærende, som dog ikke drev det til at blive Discipel, skulde tale meget og meget hovroftet om, hvad han skulde hiin Lærer, saa hans Lovtale næsten ikke jik Ende og dens Forghyldning næsten ikke var til at vurdere, skulde vrede paa os, om vi søgte at forklare ham, at hiin Lærer blot havde været Anledningen, da skulde vel hans Lovtale jaalidet som hans Brede gavne vor Overveielse, thi begge Dele har den samme Grund, at han, uden at have Mod til endog blot at forstaae, ikke har villet lade det mangle paa Dumdriftighed til at gaae videre. Ved, som han, at fable og bajune, bedrager man kun sig selv og Andre, forjaavidt man overbedijer sig selv og Andre om, at man virkelig har Tanker — siden man skulder en Anden dem. Men skjondt Høflighed ellers ikke koster Penge, saa er hiins Høflighed dog dyrt betalt; thi den begejstrede Taksigelse, der maaskee end ikke er uden Taarer og ikke uden at røre Andre til Taarer, er en Misforstaaelse; thi Tankerne, som en Saadan har, skulder han saa vist ingen Anden, og Passiaren skulder han heller ingen Anden. Al, hvor Mangen var der ikke, der har været høflig nok til at ville skulde Socrates saa saare meget, og det uagtet han slet ikke skulde ham Noget! Thi Den, der forstaaer Socrates bedst, han forstaaer netop, at han Intet skulder Socrates, hvad Socrates helst vil, og hvad der er sjønt at have kunnet ville; og Den, som troer at skulde Socrates saa saare meget, han kan være temmelig sikker paa, at Socrates med Fornoielse fritager ham for Betalingen, da han vel ikke uden Bedrøvelse vil erfare, at han skulde have

givet den Bedkommende nogenjomhelst Driftscapital til saaledes at aagre med. Forholder det Hele sig derimod ikke socratistisk, som vi jo antage, da skylder Discipelen hiin Lærer Alt (hvilket man umulig kan skyldes Socrates, da han jo, som han selv siger, ikke formaaede at føde), og dette Forhold lader sig ikke udtrykke ved at fable og basune, men kun i hiin lykkelige Lidenskab, som vi kalde Troen, hvis Gjenstand er Paradoget, men Paradoget forener netop Modsigelsen, er det Historiskes Ewiggjørelse og det Eviges Historiskgjørelse. Enhver der forstaaer Paradoget anderledes beholde den Ære at have forklaret det, hvilken Ære han vandt ved ikke at ville nøies med at forstaae det.

Det sees da let (hvis det forøvrigt behøver at paavises, hvad der ligger i at Forstanden er entlediget), at Tro ikke er en Erkjendelse; thi al Erkjenden er enten Erkjenden af det Evige, der lader det Tidelige og det Historiske være udelukket som det Ligegyldige, eller det er den reent historiske Erkjenden; og ingen Erkjenden kan have dette Absurde til Gjenstand, at det Evige er det Historiske. Hvis jeg erkjender Spinozas Lære, da er jeg i det Dieblif, da jeg erkjender den, ikke beskæftiget med Spinoza, men med hans Lære, medens jeg til en anden Tid er beskæftiget historisk med ham; Discipelen forholder sig derimod troende til hiin Lærer saaledes, at han er evigt beskæftiget med hans historiske Tilværelse.

Antage vi nu, at det forholder sig som vi have antaget (og uden dette vende vi jo tilbage til det Socratistiske), at hiin Lærer selv giver den Lærende Betingelsen med, saa bliver Troens Gjenstand ikke Læren, men Læreren; thi deri ligger netop det Socratistiske, at den Lærende, fordi han selv er Sandheden og har Betingelsen, kan støde Læreren fra sig; ja deri laae netop den socratistiske Kunst og Heroisme at forhjælpe Menneskene til at kunne gjøre det. Læreren maa da Troen bestaa dig holde fast. Men for at Læreren skal kunne give Betingelsen, maa han være Guden, og for at sætte den Lærende i Besiddelse af den maa han være Mennesket. Denne Modsigelse er atter Troens Gjenstand, og er Paradoget, Diebliffet. At Guden een

Gang for alle har givet Mennesket Betingelsen, er den evige socratiske Forudsætning, der ikke støder fjendtligt sammen med Tiden, men er incommensurabel for Tidelighedens Bestemmelser; men Modsigelsen er, at han i Diebliffet faaer Betingelsen, der, da den er en Betingelse for den evige Sandheds Forstaaelse, eo ipso er den evige Betingelse. Forholder det sig anderledes, staae vi ved den socratiske Grindren.

Det sees da let (hvis det forøvrigt behøver at paavises, hvad der jo følger af at Forstanden er entlediget), at Troen ikke er en Willies-Akt; thi al menneskelig Willen er bestandig kun formaaende indenfor Betingelsen. Hvis jeg saaledes har Mod til at ville det, skal jeg forstaae det Socratiske, o: forstaae mig selv, fordi jeg socratisk seet er i Besiddelse af Betingelsen, og nu kan ville det. Men er jeg ikke i Besiddelse af Betingelsen (og dette antage vi jo for ikke at vende tilbage til det Socratiske), da hjælper al min Willen jo dog til Intet, om end, saasnart Betingelsen er givet, det jo atter gjælder hvad der gjaldt socratisk.

Den samtidige Lærende, han er nu i Besiddelse af en Fordeel, af, som vist den Senere, for dog at gjøre Noget, høiligen vil misunde ham. Den Samtidige, han kan gaae hen og betragte hiin Lærer — og saa tør han troe sine Dine? Ja hvorfor ikke, men tør han derfor ogsaa troe at han er Discipelen? Ungenlunde, hvis han troer sine Dine, da er han netop bedraget; thi Guden lader sig jo ikke umiddelbart kjende. Saa kan han jo luffe sine Dine? Ganste rigtigt, men, hvis saa er, hvad gavner det ham saa, at han er samtidig? Og hvis han luffer sine Dine, saa vil han vel forestille sig Guden. Men kan han dette ved sig selv, da er han jo i Besiddelse af Betingelsen. Og det han forestiller sig vil jo være en Skikkelse, der viser sig for Sjælens indre Die; seer han nu denne, da vil jo Tjenerens Skikkelse forstyrre ham, saasnart han luffer Diet op. Lad os gaae videre: hiin Lærer dør jo, nu vel, saa er han da død, hvad gjør saa Den, der var samtidig med ham? Maaskee har han tegnet hans Billede af, maaskee har han endog en heel saadan Suite af Bil-



leder, der fremstille og nœiagtigen gjeugive enhver Forandring, der i Alder og ved Sindstilstand kan være foregaaet i hiin Lærers udbortes Skikkelse; naar han da betragter dem og forvisser sig om, at saaledes saae han ud, tor han saa troe sine Dine? Ja hvorfor ikke, men er han derfor Discipelen? Ingenlunde. Men saa kan han jo forestille sig Guden. Men Guden lader sig ikke forestille, derfor var det jo, han var i Tjenerens Skikkelse; og dog var Tjenerens Skikkelse intet Bedrag, thi hvis saa var, var hiint Dieblit ikke Dieblicket, men en Tilfældighed, en Tilshyneladelse, der uendeligt forsvinder som Anledning i Sammenligning med det Evige. Og hvis den Lærende ved sig selv kunde forestille sig det, saa var han jo selv i Betsiddelse af Betingelsen, han behøvede da kun at mindes om, at forestille sig Guden saaledes som han godt kunde det, om han end ikke vidste af det. Men er det saaledes, da forsvinder i samme Dieblit denne Paamindelse som et Atom i den evige Mulighed, der var i hans Sjæl, som nu bliver virkelig, men atter som Virkelighed evig har forudsat sig selv.

Hvorledes bliver da den Lærende Troende eller Discipel? Naar Forstanden er entlediget og han faaer Betingelsen. Naar faaer han denne? I Dieblicket. Hvad betinger denne Betingelse? At han forstaaer det Evige. Men en saadan Betingelse maa jo være en evig Betingelse. — Altsaa i Dieblicket faaer han den evige Betingelse, og dette veed han af, at han i Dieblicket har faaet den; thi ellers befinder han sig kun paa, at han fra Evighed havde den. I Dieblicket faaer han Betingelsen, og faaer den af hiin Lærer selv. Al Talsen og Udbasunen om, at han, sjøndt han ikke fik Betingelsen af Læreren, dog var snu nok til at opdage Gudens Incognito: at han kunde mærke det paa sig selv, thi han var saa underlig hver Gang han saae hiin Lærer; at der var Noget i hiin Lærers Stemme og Mine osv. osv. — det er Kjællingsladder, hvorved man ikke bliver Discipel, men kun bespotter Guden\*). Hiin Skikkelse var intet

\*) Enhver Bestemmelse, der vil lade Guden umiddelbart være fjendelig, er vel en Approximation=Milepæl, men tæller ikke til men fra, ikke hen til

Incognito, og naar Guden ved sin almægtige Beslutning, der er ligesom hans Kjærlighed, vil være den Ringeste lig, da skal ingen Bertshuusholder saa lidet som en Professor i Philosophien bilde sig ind, at han er snild Karl nok til at mærke Noget, hvis Guden ikke selv vil give Betingelsen. Og naar Guden i Tjenerens Skikkelse udstrækker Almagtens Haand, da skal Den, der forbausset gaber herpaa, ikke indbilde sig at han derfor er Discipelen, fordi han er forbausset, og fordi han kan samle Andre om sig, der igjen forbauses over hans Fortælling. Derjom Guden selv ikke giver Betingelsen med, saa vidste den Lærende allerede fra Begyndelsen af, hvorledes det forholder sig med Guden, om han end ikke vidste af, at han vidste det, og hiint Andet er ikke det Socratiske, men uendelig derunder.

Men for Discipelen er den udvortes Skikkelse (ikke dens Detail) ikke ligegyldig. Den er, hvad Discipelen har seet og grebet paa med sine Hænder, men ikke saaledes er Skikkelsen vigtig, at han derfor ophørte at være Troende, om det hændte ham, at han en Dag saae Læreren paa Gaden og ikke strax kjendte ham, eller vel endog gif et Stykke Bei ved hans Side uden at blive opmærksom paa at det var ham. Men Discipelen gav Guden Betingelsen for at see det, og oplod ham Troens Die. Men at see denne udvortes Skikkelse var en forfærdelig Sag: at omgaaes ham som En af os, og i ethvert Dieblis, hvor Troen ikke var tilstede, kun at see Tjenerens Skikkelse. Naar da Læreren er død fra Discipelen, da kan Sukommelsen vel bringe Skikkelsen frem, men derfor troer han ikke, men fordi han af Læreren modtog Betingelsen, derfor seer han atter i Erindringens paalidelige Billede Guden. Saaledes Discipelen, der er vidende om, at han uden Betingelsen Intet havde

---

Paradoxet, men tilbage fra Paradoxet, tilbage forbi Socrates og den socratiske Ubidenhed. Dette agte man vel paa, at det ikke i Aandens Verden skal gaae En som hiin Vandrer, hvem en Englænder paa hans Spørgsmaal, om denne Bei førte til London, svarede: jo den gjor, men som desuagtet ikke kom til London, fordi Englænderen havde fortiet, at han maatte vende sig om, da han netop var isærd med at gaae fra London.

feet, da det første han forstod, var, at han selv var Ujandheden.

Men saa er Troen jo lige saa paradog som Paradoget? Ganske rigtigt; hvorledes skulde den ellers i Paradoget have sin Gjenstand og være lykkelig i sit Forhold til den? Troen selv er et Under, og Alt hvad der gjelder om Paradoget gjelder ogsaa om Troen. Men indenfor dette Under forholder Alt sig igjen socratist, men saaledes at Underet aldrig hæves, hvilket er, at den evige Betingelse er givet i Tiden. Socratist forholder Alt sig; thi Forholdet mellem den ene Samtidige og den anden Samtidige, forsaavidt de begge ere Troende, er ganske socratist, den Ene skylder ikke den Anden Noget, men begge Guden Alt.

\*

\*

\*

Maafkee siger En: „saa har da den Samtidige slet intet Fortrin derved, at han er samtidig; og dog ligger det jo saa nær, hvis vi antage, hvad Du har antaget om Gudens Fremtræden, at prijé den samtidige Slægt salig, at den saae og hørte“. — „Ja sandeligen ligger det nær, saa nær, tænker jeg, at hiin Slægt vel ogsaa har priist sig salig; skulde vi antage dette, thi ellers var den jo ikke salig, og vor Lovpriisning udtrykker kun, at man i de samme Omstændigheder, ved at handle anderledes, kunde være bleven salig. Men hvis saa er, da kan jo Lovpriisningen være saare forskjellig, naar vi nærmere betænke det; ja tilfidsft kan den maafkee blive aldeles tvetydig. Derjom, hvad vi jo læse om i gamle Kroniker, en Keiser feirede sit Bryllup otte Dage i Træk med en Festlighed til hvilken aldrig saaes Magen, saa Luften man indaandede var kryddret af Bellugt, medens Dret fornam den bestandigt zittrende i Strengelæg og Sange, for at forherlige Nydelsen af hvad der kostelig tilbødes i den rigeste Overflod. Dag og Nat, thi Natten var lys som Dagen ved Fakkernes Ekin, men hvad enten man saae hende ved Dagens Lys eller ved Fakkens, Dronningen var deiligere og huldjaligere end nogen jordisk Qvinde, og det Hele var et Trylleri vidunderligt som det dristigste Onskes endnu dristigere

Opfyldelse — lader os antage, at dette var skeet, og vi maatte nøies med den fastende Efterretning om at dette var skeet, hvorfor skulle vi da ikke, menneskeligt talt, prise de Samtidige Ikkelige? de Samtidige, det vil da sige, dem der saae og hørte og greb til med Hænderne; thi hvad hjælper det ellers at være samtidig? det keiserlige Bryllups Herlighed og Nydelsens Overflod var jo umiddelbart til at see og tage paa, saa hvis Nogen i strengere Forstand har været samtidig, da har han vel ogsaa seet og ladet sit Hjerte være glad. Men dersom nu Herligheden var en anden, saa den ikke umiddelbart var at see, hvad hjalp det da at være den Samtidige; man er jo ikke derfor samtidig med Herligheden. En saadan Samtidig kunde man da vel ikke kalde salig eller prijse hans Dine og Øren, da han ikke var samtidig og Intet saae og Intet hørte af Herligheden, hvilket dog ikke havde sin Grund i at Tid og Beleilighed (umiddelbart forstaaet) var ham nægtet, men i noget Andet, som kunde mangle om end hans Nærværelse i høieste Grad havde været begunstiget af Veilighed til at see og høre, og om han end (umiddelbart forstaaet) ikke havde ladet den ubenyttet. Men hvad vil dette nu sige, at man kan være Samtidig uden dog at være Samtidig, at man altsaa kan være Samtidig, og dog, skjøndt brugende denne Fordeel (umiddelbart forstaaet) være den Ikke-Samtidige; hvad vil dette sige Andet, end at man slet ikke kan være umiddelbart samtidig med en saadan Lærer og Begivenhed, saa at den virkelige Samtidige ikke er den virkelige Samtidige i Kraft af den umiddelbare Samtidighed, men i Kraft af noget Andet. Altsaa: den Samtidige kan nægtet dette være den Ikke-Samtidige; den virkelige Samtidige er dette ikke i Kraft af den umiddelbare Samtidighed, ergo maa ogsaa den Ikke-Samtidige (umiddelbart forstaaet) kunne være den Samtidige ved det Andet, hvorved den Samtidige bliver den virkelige Samtidige. Men den Ikke-Samtidige (umiddelbart forstaaet), det er jo den Senere, altsaa maa den Senere kunne være den virkelige Samtidige. Eller er dette at være den Samtidige og denne den Samtidige vi prijse, der kan sige: jeg aad

og drak for hans Dine, og hiin Lærer lærte i vore Gader, jeg saae ham mange Gange, det var en uanseelig Mand af ringe Herkomst, og kun nogle Enkelte troede i ham at finde det Overordentlige, hvilket jeg slet ikke kunde opdage, uagtet jeg dog, naar det kommer an paa at være Samtidig med ham, var det trods Noget. Eller er dette at være Samtidig, er denne den Samtidige, til hvem Guden maa sige, hvis de engang skulde træffe jammen i et andet Liv, og han nu vilde beraabe sig paa sin Samtidighed: „jeg kjender Dig ikke“. Og saaledes var det jo i Sandhed ligesaa sandt som det var, at hiin Samtidige ikke havde kjendt Læreren, hvad kun den Troende (o: den ikke umiddelbart Samtidige) gjør, der af Læreren selv modtog Betingelsen, og derfor kjendte ham som han var kjendt“. — „Stands nu et Dieblik; hvis Du saaledes vedbliver at tale, saa kan jeg ikke faae et Ord indfort; thi Du taler jo som om Du disputerede for Doctorgraden, ja Du taler som en Bog, og hvad der er uheldigt nok for Dig, som en meget bestemt Bog; thi Du har nu atter, hvad enten det er med dit Vidende eller uden dit Vidende, faaet indblandet nogle Ord, som ikke tilhøre Dig selv, ei heller af Dig ere lagte den Talende i Munden, men som ere Alle bekjendte, kun at Du bruger singularis istedenfor pluralis. Bibelordene (thi det er Bibelord) lyde saaledes: vi aade og drak for hans Dine og han lærte i vore Gader — sandeligen jeg kjender Eder ikke. Dog dette faaer nu at være; men slutter Du dog ikke for meget, naar Du deraf, at hiin Lærer svarer den Enkelte: jeg kjender Dig ikke, slutter at han ikke har været samtidig med Læreren og ikke kjendt Læreren? Dersom hiin Keiser, om hvem Du taler, vilde svare En, der paastod at have været samtidig med hans herlige Bryllup: jeg kjender Dig ikke, havde da dermed hiin Keiser beviist, at den Anden ikke havde været samtidig?“ — „Jungenlunde havde hiin Keiser beviist det, han havde i det Høieste beviist, at han var en Daare, der end ikke som Mithridates vilde uvies med at kjende Navnet paa enhver Soldat, men vilde kjende alle Samtidige, og ved sit Kjendskab afgjøre om den Enkelte havde været samtidig eller

ikke. Keiseren var jo umiddelbart til at kjende og derfor kan den Enkelte godt have kjendt Keiseren, om Keiseren end ikke havde kjendt ham; men hiin Lærer, om hvem vi tale, var jo ikke umiddelbart til at kjende, men først naar han selv gav Betingelsen. Den, der modtog Betingelsen, modtog den af ham selv, og altsaa maa hiin Lærer kjende Enhver, der kjender ham, og den Enkelte kan kun kjende Læreren ved selv at være kjendt af ham. Er dette ikke saaledes, og seer Du maaskee strax hvad vi tillige dermed have sagt? Naar den Troende er den Troende og den der kjender Guden derved, at han faaer Betingelsen af Guden selv, saa maa den Senere aldeles i samme Forstand modtage Betingelsen af Guden selv, og kan ikke modtage den paa anden Haand, da, hvis dette skulde være saaledes, den anden Haand maatte være Guden selv, og i saa Fald er der jo slet Intet sagt om denne anden Haand. Men faaer den Senere Betingelsen af Guden selv, saa er han den Samtidige, den virkelige Samtidige, hvilket jo kun den Troende er og hvilket enhver Troende er." — „Vel indseer jeg dette, nu da Du siger det, og jeg viner allerede de vidtjorgrenede Conseqventjer, om det end forundrer mig, at jeg ikke selv er faldet derpaa, og jeg vilde give Meget til at være Den, der havde udfundet det." — „Og dog vilde jeg give Mere til, at jeg ganske havde forstaaet det; thi dette beskæftiger mig mere end hvo der haver opfundet det. Men ganske har jeg endnu ikke forstaaet det, som jeg ved en strax følgende Leilighed skal vise, hvor jeg da fortroster mig til Din Bistand, Du som strax har forstaaet det Hele. Derjom Du derimod tillader mig det, saa vil jeg her paa dette Sted give, hvad de Retslærde kalde et Dupplicat af hvad jeg selv hidtil har udviklet og forstaaet. Og ved dette Dupplicats Udfærdigelse paasee Du selv din Ret, og paatale den; thi jeg indkalder Dig herved sub poena præclusi et perpetui silentii. Den umiddelbare Samtidighed kan kun være Anledning. a) Den kan være Anledningen til, at den Samtidige faaer en historisk Biden. I denne Henseende er den Samtidige ved hiint keiserlige Bryllup lykkeligere end den Samtidige med

Læreren; thi denne Sidste faaer kun Veilighed til at see Tjenerens Skikkelse, og i det Høieste en eller anden besynderlig Gjering, hvorefter han ikke med Sikkerhed kan vide, om han skal beundre den, eller indigneres over, at han selv er til Nar, da han vel end ikke vil bevæge hiin Lærer til at gjøre den om igjen, saaledes som en Tusindkunstner gjør det, og hvorved han giver Tilskuerne Veilighed til bedre at komme under Veir med, hvorledes det hænger sammen. b) Den kan være Anledning til, at den Samtidige socratisk fordyber sig i sig selv, hvorved da hiin Samtidighed forsvinder som et Jutet i Sammenligning med det Evige, han opdager i sig selv. c) Endeligen (og dette er jo vor Antagelse, for ikke at vende tilbage til det Socratiske) den bliver Anledningen til, at den Samtidige som Usandheden af Guden modtager Betingelsen og nu seer Herligheden med Troens Vine. Ja salig en saadan Samtidig! Men en saadan Samtidig er jo ikke Dienvidne (umiddelbart forstaaet), men som Troende er han den Samtidige, i Troens Autopsi. Men i denne Autopsi er igjen enhver Ikke-Samtidig (umiddelbart forstaaet) den Samtidige. Dersom da en Senere, maaskee endog rørt over sit eget Sværmeri, ønsker at være den Samtidige (umiddelbart forstaaet), da beviser han, at han er en Bedrager, kjendelig som den falske Smerdes paa, at han ingen Dren har — Troens nemlig, om han end har de Højs-Dren lange nok, med hvilke man, skjøndt Samtidig (umiddelbart forstaaet) horer efter, til ikke at blive Samtidig. Vedbliver en Senere at fable om den Herlighed at være Samtidig (umiddelbart forstaaet), og bestanden at ville afsted, da maa man vel lade ham gaae, men hvis Du seer efter ham, da vil Du let see paa hans Gang som og paa Veien, han indslaaer, at han ikke gaaer til Paradogets Forfærdelse, men springer afsted som en Dandssemester for at komme tidstnok til hiint keiserlige Bryllup. Og giver han end sin Expedition et helligt Navn, og præker han end Fælledsskab for Andre, saa de i Hobetal tiltræde Vandringen, da opdager han dog neppe det hellige Land (umiddelbart forstaaet), da det ikke findes hverken paa Landfaartet eller paa Jorden, men hans

Reise er en Spøg ligesom den Deeg: at følge En til Bedstemoders Dør. Og under han sig end ingen No, hverken Nat eller Dag, og løber stærkere end en Hest kan løbe, og en Mand kan lyve, han løber dog kun med Liimstangen, misforstaaende sig selv som Fuglefængerens; thi kommer Fuglen ikke til ham, at løbe efter den med Liimstangen hjælper sandeligen ikke. — Kun i een Henseende kunde jeg fristes til at prise den Samtidige (umiddelbart forstaaet) lykkeligere end den Senere. Der som vi nemlig antage, at der forløb Aarhundreder mellem hiin Begivenhed og den Seneres Liv, da vil der vel være kommen megen Snak mellem Menneskene om denne Ting, saa megen daarlig Snak, at de usjande og forvirrede Rygter, hvilke den Samtidige (umiddelbart forstaaet) havde at døie, ikke gjorde det rette Forholds Mulighed slet saa vanskelig, saa meget mere som efter menneskelig Sandsynlighed det hundredaarige Echo, ligesom Echoet i enkelte af vore Kirker, ikke blot vilde slaae Sladder paa Troen, men slaae den hen i Sladder, hvilket dog ikke kunde skee i den første Generation, hvor Troen maa have viist sig i sin hele Oprindelighed, ved sin Modsætning let at skjelne fra alt Andet.“





## Mellemspil.



Er det Forbigangne mere nødvendigt end det  
Tilkommende?

eller:

Er det Mulige ved at være blevet virkeligt derved blevet  
mere nødvendigt end det var?

\*

\*

\*

Min kjære Læser! Vi antage nu, at hiin Lærer har viist sig, at han er død og begravet, og der gaaer da en Tid hen mellem Capitel IV og V. Saaledes hænder det ogsaa i en Comoedie, at der mellem 2 Akter ligger et Tidsrum af flere Aar. For at antyde denne Tidens Forsvinden lader man da stundom Orchestret spille en Symphoni eller noget andet Saadant, for at forkorte Tiden derved, at man udfylde den. Paa en lignende Maade har jeg ogsaa tænkt mig at ville udfylde Mellemtiden ved at overveie det fremsatte Spørgsmaal. Hvor lang Mellemtiden skal være, kan Du selv bestemme, men hvis det saa synes Dig, da ville vi for Alvorens og Spøgens Skyld antage netop atten hundrede og tre og fyrrethve Aar at være forløbne. Du seer da, at jeg for Illusionens Skyld bør give mig god Tid, thi atten hundrede og tre og fyrrethve Aar er en sjelden Begunstigelse af Tid, der vel snarligen skal bringe mig-i den modsatte Forlegenhed af den, hvori vore Philosopher befinde sig, hvem Tiden i Almindelighed ikke tillader mere end at antyde; den modsatte Forlegenhed af den, hvori Historikerne befinde sig, hvem ikke Stoffet men Tiden lader i Stikken. Naar

Du da finder mig lidt vidtløftig, gjentagende det Samme, „om det Samme“ vel at mærke, maa Du betænke, at det er for Illusionens Skyld, og da vil Du vel tilgive mig min Vidtløftighed, og forklare Dig den paa en ganske anderledes tilfredsstillende Maade, end ved at formode, at jeg tillod mig at mene, at denne Sag vel behøvede Overveielse, ogsaa Din, da jeg havde Dig mistænkt for ikke ganske at forstaae Dig selv i denne Henseende; og det uagtet jeg ingenlunde betvivler, at Du ganske har forstaaet og samtykket i den nyeste Philosophi, der ligesom den nyeste Tid synes at lide af en besynderlig Distraction, der forvevler Udsjærelsen med Overskriften; thi hvo var vidunderlig og vidunderlig stor som den nyeste Philosophi og den nyeste Tid — i Overskrifter.

\*

\*

\*

## § 1.

**Tilblivelse.**

Hvorledes forandres det, som bliver til; eller hvilken er Tilblivelsens Forandring (*κίνησις*)? Al anden Forandring (*αλλοιωσις*) forudsætter, at Det, med hvilket Forandringen foregaaer, er til, selv om Forandringen er den at ophøre at være til. Saaledes ikke med Tilblivelsen; thi dersom det Tilblivende ikke i sig selv forbliver uforandret i Tilblivelsens Forandring, saa er det Tilblivende ikke dette Tilblivende, men et andet, og Spørgsmaalet forskylder en *μεταβασις εις αλλο γενος*, idet den Spørgende i det givne Tilfælde enten med Tilblivelsens Forandring seer en anden, som forstyrrer ham Spørgsmaalet, eller han seer feil af det Tilblivende og bliver derfor ikke istand til at spørge. Dersom en Plan, idet den bliver til, forandres i sig selv, saa er det ikke denne Plan der bliver til; bliver den derimod uforandret til, hvilken er da Tilblivelsens Forandring? Denne Forandring er da ikke i Væsen men i Væren, og er fra ikke at være til, til at være til. Men denne Ikke-Væren, hvilken det Tilblivende forlader, maa jo ogsaa være til; thi ellers „forblev det Tilblivende ikke uforandret i Tilblivelsen“,

uden forsaavidt det slet ikke havde været, hvorved da Tilblivel-  
sens Forandring atter af en anden Grund vilde blive absolut  
forskjellig fra enhver anden Forandring, da det slet ingen For-  
andring var; thi enhver Forandring har altid forudsat et Noget.  
Men en saadan Væren, der dog er Ikke-Væren, det er jo Mulig-  
heden; og en Væren, der er Væren, det er jo den virkelige  
Væren, eller Virkeligheden; og Tilblivelsens Forandring er  
Overgangen fra Mulighed til Virkelighed.

Kan det Nødvendige blive til? Tilblivelse er en Forandring,  
men det Nødvendige kan slet ikke forandres, da det altid for-  
holder sig til sig selv, og forholder sig til sig selv paa den samme  
Maade. Al Tilblivelse er en Liden, og det Nødvendige kan  
ikke lide, ikke lide Virkelighedens Lidelse, hvilken er denne, at  
det Mulige (ikke blot det Mulige, der bliver udelukket, men  
selv det Mulige, der bliver antaget) viger sig som Intet i det  
Øieblik det bliver virkeligt; thi ved Virkeligheden er Muligheden  
tilintetgjort. Alt, hvad der bliver til, beviser netop ved Til-  
blivelsen, at det ikke er nødvendigt; thi det Gnefte, der ikke kan  
blive til, er det Nødvendige, fordi det Nødvendige er.

Er da Nødvendighed ikke Genhed af Mulighed og Virkelig-  
hed? — Hvad skulde dette sige? Mulighed og Virkelighed ere  
ikke forskjellige i Væsen, men i Væren; hvorledes skulde der  
af denne Forskjellighed dannes en Genhed, der var Nødvendig-  
hed, hvilken ikke er Værens Bestemmelse, men Væsens Bestem-  
melse, da det Nødvendiges Væsen er at være. I saa Fald vilde  
jo Mulighed og Virkelighed, ved at blive til Nødvendighed, blive  
til et absolut andet Væsen, hvilket ingen Forandring er, og  
vilde, ved at blive til Nødvendighed eller det Nødvendige, blive  
til det Gnefte, der udelukker Tilblivelsen, hvilket er ligesaa umuligt  
som selvmodsigende. (Den aristoteliske Sætning „det er muligt“,  
„det er muligt ikke“, „det er ikke muligt“. — Læren om falske  
og sande Sætninger (Epicur) griber forstyrrende herind, da der  
reflekteres paa Væsen, ikke paa Væren, og der følgelig ad den  
Bei Intet naaes med Hensyn til Bestemmelsen af det Tilkom-  
mende).

Nødvendigheden staaer ganske for sig selv; der bliver slet Intet til med Nødvendighed, ligesaa lidet som Nødvendigheden bliver til, eller Noget ved at blive til bliver det Nødvendige. Der er slet Intet til fordi det er nødvendigt, men det Nødvendige er til fordi det er nødvendigt eller fordi det Nødvendige er. Det Virkelige er ikke mere nødvendigt end det Mulige, thi det Nødvendige er absolut forskjelligt fra begge. (Aristoteles' Lære om de to Arter af det Mulige i Forhold til det Nødvendige. Feilen ligger i at han begynder med den Sætning: at alt Nødvendigt er muligt. For nu at undgaae at komme til at udsige det Modsigende, ja det Selvmodsigende om det Nødvendige, saa hjælper han sig ved at danne to Arter af det Mulige, istedenfor at opdage at hans første Sætning er urigtig, da det Mulige ikke lader sig prædicere om det Nødvendige).

Tilblivelsens Forandring er Virkeligheden, Overgangen skeer ved Friheden. Ingen Tilblivelse er nødvendig; ikke før den blev til, thi saa kan den ikke blive til; ikke efter at den er bleven til, thi da er den ikke bleven til.

All Tilblivelse skeer ved Frihed, ikke af Nødvendighed; intet Tilblivende bliver til af en Grund; men Alt af en Årsag. Enhver Årsag ender i en fritvirkende Årsag. De mellem-liggende Årsagers Skuffelse er at Tilblivelsen synes nødvendig; deres Sandhed er, at de, som selv tilblevne, definitivt vise tilbage paa en fritvirkende Årsag. Selv en Naturlovs Consequents forklarer ingen Tilblivelses Nødvendighed, saasnart der reflecteres definitivt paa Tilblivelse. Med Frihedens Uttringer er det ligesaa, saasnart man ikke lader sig bedrage af dens Uttringer, men reflecterer paa dens Tilblivelse.

## § 2.

### Det Historiske.

All hvad der er blevet til er eo ipso historisk; thi selv om der intet videre lader sig historisk prædicere om det, det Historiskes afgjørende Prædikat lader sig dog prædicere: at det er

blevet til. Det, hvis Tilblivelse er den simultane Tilbliven (Nebeneinander, Rummet), har ingen anden Historie end denne; men selv saaledes seet (en masse), fraseet hvad en aandrigere Betragtning i speciellere Forstand kalder Naturens Historie, har Naturen Historie.

Men det Historiske er det Forbigangne (thi det Nærværende i Confimiet med det Tilkommende er endnu ikke blevet historisk); hvorledes kan man da sige, at Naturen, skjøndt umiddelbart nærværende, er historisk, naar man ikke derved tænker paa hiin aandrigere Betragtning? Vanskeligheden kommer deraf, at Naturen er for abstrakt til i strengere Forstand at være dialektisk i Retning af Tiden. Dette er Naturens Ufuldkommenhed, at den ikke har i anden Forstand Historie, og dens Fuldkommenhed, at den dog har en Antydning deraf (den nemlig, at den er bleven til, hvilket er det Forbigangne; det at den er til, det Nærværende), medens det er det Eviges Fuldkommenhed ikke at have Historie, og er det Eneeste, der er til, og dog absolut ikke har Historie.

Dog Tilblivelsen kan i sig indeholde en Fordobling, o: en Mulighed af Tilblivelse indenfor sin egen Tilblivelse. Her ligger det i strengere Forstand Historiske, som er dialektisk i Retning af Tiden. Den Tilblivelse, som her er det Fælleds med Natur-Tilblivelsen, er en Mulighed, en Mulighed, der for Naturen er dennes hele Virkelighed. Men denne egentlige historiske Tilblivelse er dog indenfor en Tilblivelse, dette maa bestandigen fastholdes. Den speciellere historiske Tilblivelse bliver til ved en relativt fritvirkende Aarsag, der atter definitivt viser hen til en absolut fritvirkende Aarsag.

### § 3.

#### Det Forbigangne.

Hvad som er skeet, det er skeet, kan ikke gøres om igjen; saaledes kan det ikke forandres (Stoikeren Chrysipp — Megarikeren Diodor). Er denne Uforanderlighed Nødvendighedens?

Det Forbigangnes Uforanderlighed er tilveiebragt ved en Forandring, ved Tilblivelshens Forandring, men en saadan Uforanderlighed udelukker jo ikke al Forandring, da den ikke har udelukket den; thi al Forandring er jo (dialektisk i Retning af Tid) kun udelukket derved, at den ethvert Dieblik er udelukket. Vil man betragte det Forbigangne som Nødvendigt, da skeer dette ved at glemme, at det er blevet til; men skulde en saadan Glemsomhed maaskee ogsaa være nødvendig?

Hvad der er skeet, det er skeet saaledes som det er skeet, saaledes er det uforanderligt; men er denne Uforanderlighed Nødvendighedens? Det Forbigangnes Uforanderlighed er, at dets virkelige Saaledes ikke kan blive anderledes, men følger deraf, at dets mulige Hvorledes ikke kunde have blevet anderledes. Derimod er det Nødvendiges Uforanderlighed, at det bestandigen forholder sig til sig selv, og forholder sig til sig selv paa den samme Maade, udelukker enhver Forandring, noies ikke med det Forbigangnes Uforanderlighed, hvilken ikke blot, som viist, er dialektisk i Retning af en tidligere Forandring, af hvilken den fremgaaer, men endog maa være dialektisk i Retning af en hoiere Forandring, der ophæver den. (Angerens f. Ex., der vil ophæve en Virkelighed).

Det Tilkommende er endnu ikke skeet; men derfor er det ikke mindre nødvendigt end det Forbigangne, da det Forbigangne ikke blev nødvendigt ved at være skeet, men tværtimod ved at være skeet viste, at det ikke var nødvendigt. Var det Forbigangne blevet nødvendigt, saa vilde man derfra ikke kunne slutte i Modsetning med Hensyn til det Tilkommende, men tværtimod vilde deraf følge, at det Tilkommende ogsaa var nødvendigt. Dersom Nødvendigheden kunde indtræde paa eet eneste Punkt, saa vilde der ikke mere være Tale om det Forbigangne og det Tilkommende. At ville forudsige det Tilkommende (propheterere) og at ville forstaae det Forbigangnes Nødvendighed, er aldeles det Samme, og kun Moden gjør at det Ene synes een Slægt plausiblere end det Andet. Det Forbigangne er jo blevet til; Tilblivelsen er Virkelighedens Foran-

bring ved Friheden. Derjom nu det Forbigangne var blevet nødvendigt, da vilde det ikke mere tilhøre Friheden, o: tilhøre det, hvorved det blev til. Friheden var da ikke stædt, den var baade til at lee og til at græde over, da den bar Skylden for hvad der ikke tilhørte den, frembragte hvad Nødvendigheden slugte, og Friheden selv blev en Illusion og ikke mindre Tilblivelsen; Friheden blev Hæveri, Tilblivelsen blind Alarm.\*)

\*) Den propheterende Generation formaaer det Forbigangne, vil ikke høre Skrifternes Vidnesbyrd; den Generation, der har travlt med at forstaae det Forbigangnes Nødvendighed, vil ikke gjerne spørges om det Tilkommande. Begges Udsærd er ganske consequent; thi hver især vilde paa det Modfatte faae Leilighed til at see, hvor daarligh deres Udsærd er. Den absolute Methode, hvilken er Hegels Opfindelse, er allerede i Logiken en vanskelig Sag, ja en glimrende Tautologi, der har været den videnskabelige Overtro til Tjeneste med mange Tegn og underlige Gjæringer. I de historiske Videnskaber er den en fix Idee, og det at Metoden der strax begynder med at blive concret, da jo Historien er Ideens Concretion, har vel givet Hegel Anledning til at vise en sjelden Værdom, en sjelden Magt i at forme Stoffet, hvori der ved ham kom Rore nok, men har ogsaa foranlediget, at den Lærendes Sind distraheres, at han, maaskee netop af Verbodighed og Beundring over China og Persien, Middelalderens Tænkere, Grækenlands Philosopher, de fire verdenshistoriske Monarchier (en Opdagelse, der, som den ikke var undgaaet Geert Westphaler, ogsaa satte mangan senere hegeliansk Geert Westphalers Snakkeoi i Bevægelse), glemte at eftersee, om nu og Det viste sig ved Slutningen, ved Udgangen af Fortryllesens Vandring, hvad der bestandig blev lovet i Begyndelsen, hvad der jo var Hovedsagen, hvad al Verdens Herlighed ikke kunde erstatte, og hvad der kun kunde gjøre Gjæld for den utidige Spænding, i hvilken man holdtes — Methodens Rigtighed. Hvorfor blev man dog strax concret, hvorfor begyndte man strax at experimentere in concreto, eller lod dette Svørgsmaal sig ikke endnu besvare i Abstraktionens lidenskabsløse Korthed, der ingen Udspreddelses-, ingen Tryklemidler har, hvad det vil sige, at Ideen bliver concret, hvad Tilblivelse er, hvorledes man forholder sig til det Tilblevne o. s. v., ligesom det jo allerede i Logiken havde ladet sig besvare, hvad Overgang vil sige, inden man gif over til at skrive tre Bind, hvori man efterviste Overgangen i de kategoriske Bestemmelser og forhausede Overtroen, og gjorde Dens Stilling saa mislig, der med Glæde vil skylde den overlegne Mand Meget og takke for hvad han skylder, men dog ikke kan glemme derover hvad Hegel selv maatte ansee for Hovedsagen.

## § 4.

**Opfattelsen af det Forbigangne.**

Naturen, som Rummet's Bestemmelse, er kun umiddelbart til. Hvad der er dialektisk i Retning af Tiden har en Dobbelthed i sig, at det efterat have været nærværende, kan bestaae som et Forbigangent. Det egentlige Historiske er bestandig det Forbigangne (det er forbi; om det er Aar eller Dage siden, gjør ingen Forskjel), og har som forbigangent Virkeligheden; thi det er vist og tilforladeligt, at det er skeet; men det at det er skeet, er netop atter dets Ubished, der bestandig skal forhindre Opfattelsen i at tage det Forbigangne hen, som havde det været saaledes fra Ewigheid af. Kun i denne Modsigelse af Bished og Ubished, hvilken er det Tilblivnes discrimen og saaledes ogsaa det Forbigangnes, er det Forbigangne forstaaet; anderledes forstaaet, har Opfattelsen misforstaaet sig selv (at den er Opfattelse) og sin Gjenstand (at noget Saadant kunde blive en Opfattelses Gjenstand). Enhver Opfattelse af det Forbigangne, der tilgavns vil have forstaaet det ved at construere det, har kun tilgavns misforstaaet. (En Manifestations Theori istedenfor Constructionen skuffer ved første Diekast, men i næste Moment har man atter den secundaire Construction og den nødvendige Manifestation). Det Forbigangne er ikke nødvendigt, da det blev til; blev ikke nødvendigt ved at blive til (en Modsigelse), og bliver endnu mindre nødvendigt ved nogens Opfattelse. (Afstanden i Tid foranlediger, at Aandens Sands bebrages, ligesom Afstanden i Rum foranlediger Sandsebedraget. Den Samtidige seer ikke det Tilblivendes Nødvendighed, men naar der ligger Aarhundreder mellem Tilblivelsen og Betragteren — saa seer han Nødvendigheden, ligesom Den, der paa Afstand seer det Fiirkantede rundt). Skulde det Forbigangne blive nødvendigt ved Opfattelsen, da vandt det Forbigangne hvad Opfattelsen tabte, da den opfattede noget Andet, hvilket er en daarlige Opfattelse. Derjom det Opfattede forandres i Opfattelsen, saa forandres Opfattelsen til at være en Misforstaaelse.



En Videnskab af det Nærværende giver dette ingen Nødvendighed, en Forudvidenskab af det Tilkommende giver dette ingen Nødvendighed (Boethius), en Videnskab af det Forbigangne giver dette ingen Nødvendighed; thi al Opfattelse som al Videnskab har Intet at give af.

Den, der opfatter det Forbigangne, Historico-philosophus, er derfor en baglænds Prophet (Daub). At han er Prophet betegner netop, at der til Grund for det Forbigangnes Vished ligger den Uvished, der er for dette aldeles i samme Forstand som for det Tilkommende, den Mulighed (Leibniz — de mulige Verdenen), ud af hvilken det umuligen med Nødvendighed kunde fremgaae, nam necessarium se ipso prius sit, necesse est. Historikeren staaer da atter hos det Forbigangne, bevæget i den Videnskab, hvilken er den videnskabelige Sands for Tilblivelse,  $\alpha$ : Beundringen. Beundrer Philosophen slet Intet (og hvorledes skulde man ogsaa uden ved en ny Art Modsigelse falde paa at beundre en nødvendig Construction), saa har han eo ipso ikke med det Historiske at gjøre; thi overalt hvor Tilblivelsen er med (hvilken jo er i det Forbigangne), der kan det vissest Tilblivelses Uvished (hvilken er Tilblivelsens) kun udtrykke sig i denne Philosophen værdige og nødvendige Videnskab (Plato — Aristoteles). Selv om det Tilblivne er det Visseste, selv om Beundringen vil give sit Samtykke forud, ved at sige, at hvis dette ikke var skeet, saa maatte man digte det (Baader), selv da er Beundringens Videnskab selvmodsigende, hvis den vil tilhve det Tilblivne Nødvendighed og narre sig selv. — Allerede Ordet, som ogsaa Begrebet: Methode, viser tilstrækkeligen, at den Fremadskriden, her kan være Tale om, er en teleologisk; men i enhver saadan er der ethvert Dieblis en Pause (her staaer Beundringen in pausa og venter paa Tilblivelsen), hvilken er Tilblivelsens og Mulighedens, netop fordi  $\tau\epsilon\lambda\omicron\varsigma$  ligger udenfor. Er kun een Bei mulig, saa er  $\tau\epsilon\lambda\omicron\varsigma$  ikke udenfor, men i selve Fremadskriden, ja bag ved, saaledes som ved Immanentens Fremadskriden.

Dette angaaende Opfattelsen af det Forbigangne. Det er

imidlertid forudsat, at Kundskaben om det Forbigangne er givet; hvorledes erhverves denne? Umiddelbart kan det Historiske ikke sandses, fordi det har Tilblivelsens Svigagtighed i sig. Det umiddelbare Indtryk af et Naturphænomen eller af en Begivenhed er ikke Indtrykket af det Historiske; thi umiddelbart kan Tilblivelsen ikke sandses, men blot Nærværelsen; men det Historiskes Nærværelse har Tilblivelsen i sig, ellers er det ikke det Historiskes Nærværelse.

Den umiddelbare Sandhed og den umiddelbare Erkjendelse kan ikke bedrage. Allerede derved viser det sig, at det Historiske ikke kan blive disses Gjenstand, fordi det Historiske har hiin Svigagtighed, hvilken er Tilblivelsens, i sig. I Forhold til det Umiddelbare er nemlig Tilblivelse en Svigagtighed, hvorved Det, der staaer fastest, bliver gjort tvivlsomt. Naar saaledes den Sandsende seer en Stjerne, da bliver Stjernen ham tvivlsom i det Dieblig han vil blive sig bevidst, at den er bleven til. Det er ligesom om Reflexionen tog Stjernen fra Sandsen. Saameget er da klart, at Organet for det Historiske maa være dannet i Vished med dette, maa have det Tilsvarende i sig, hvorved det bestandig i sin Vished ophæver den Uvished, der svarer til Tilblivelsens Uvished, hvilken er en dobbelt: det Ikke-Værendes Intethed, og den tilintetgjorte Mulighed, der tillige er enhver anden Muligheds Tilintetgjørelse. Af en saadan Bestaffenhed er nu netop Troen; thi i Troens Vished er bestandig tilstede som det Ophævede den Uvished, hvilken paa enhver Maade svarer til Tilblivelsens. Troen troer saaledes hvad den ikke seer; den troer ikke, at Stjernen er til, thi det sees, men den troer, at Stjernen er bleven til. I Forhold til en Begivenhed gjælder det Samme. Det Steete lader sig umiddelbart erkjende, men at det er skeet, ingenlunde, end ikke at det skeer, selv om det skeer som man siger lige for Næsen. Det Steetes Svigagtighed er at det er skeet, hvori Overgangen ligger fra Intet, fra Ikke-Væren og fra det mangfoldige mulige hvorledes. Den umiddelbare Sandhed og Erkjendelse aner ikke den Usikkerhed, med hvilken Troen nærmer sig sin

Gjenstand, men heller ei den Wisshed, der vikler sig ud af Uvissheden.

Den umiddelbare Sandsning og Erkjenden kan ikke bedrage. Dette er af Bigtighed at forstaae, for at forstaae Tivlen, og for igjennem den igjen at anvise Troen sin Plads. Hiin Tanke ligger nu til Grund for den græske Skepsis, hvor underligt dette end synes. Dog er det ikke saa vanskeligt at forstaae, eller at forstaae, hvilket Lys dette kaster over Troen, naar man ikke aldeles er forstyrret af den hegelske Tivlen om Alt, mod hvilken man sandeligen ikke skal prædike; thi hvad Hegelianerne sige herom, er af den Bestaaffenhed, at det snarest synes at begunstige en besteden Tivl om, hvor vidt det hænger rigtigt sammen med, at de have tvivlet om Noget. Den græske Skepsis var retirerende (*εποχη*): de tvivlede ikke i Kraft af Erkjendelsen, men i Kraft af Villien (nægte Bisald — *μετριοπαθειν*). Heraf følger nu, at Tivlen kun er til at hæve ved Friheden, ved en Villies-Alt, hvad enhver græsk Skeptiker vilde forstaae, da han har forstaaet sig selv; men han vilde ikke hæve sin Skepsis, netop fordi han vilde tvivle. Det maa man nu lade ham om, men ikke paafige ham den Dumhed, at han meente, at man tvivlede med Nødvendighed, samt, hvad der er endnu dummere, at hvis saa var, Tivlen da kunde hæves. Den græske Skeptiker nægter ikke Sandsens og den umiddelbare Erkjendelses Rigtighed, men, siger han, Vildfarelsen har en ganske anden Grund, den kommer af Slutningen, jeg gjør. Kan jeg blot lade være at slutte, da bliver jeg albrig bedragen. Dersom saaledes f. Ex. Sandsen paa Afstand viser mig en Gjenstand rund, der nærved sees firkantet, eller viser mig en Stok brudt i Bandet, skjøndt den er lige naar den tages op, saa har Sandsen slet ikke bedraget mig, men jeg er først bedraget, naar jeg slutter Noget om Stokken og hiin Gjenstand. Derfor holder Skeptikeren sig bestandig in suspensa, og denne Tilstand var det han vilde. Forsaavidt da den græske Skepsis er bleven kaldet *φιλοσοφια ζητητικη, απορητικη, σκεπτικη*, saa udtrykke disse Prædikater ikke det Eendommelige ved den græske Skepsis, der bestandigt kun brugte

Erkjendelsen for at frede om det Sindelag, der var den Hovedsagen, og derfor end ikke vilde udfige Erkjendelsens negative Resultat *δεικνως* for ikke at fanges i at have gjort en Slutning. Sindelaget var dem Hovedsagen. (*τελος δε οι σκεπτικιοι φασι την εποχην, η σκιας τροπον επακολουθει η αταραξια.* Diog. L. lib. IX. § 107\*). — I Modspætning hertil viser det sig nu let, at Troen ikke er en Erkjendelse, men en Frihedens-Akt, en Williens-Uttring. Den troer Tilblivelsen, og har da i sig ophævet den Ubished, der svarer til det Ikkéværendes Intethed; den troer det Tilblevnes Saaledes, og har da i sig ophævet det Tilblevnes mulige Hvorledes, og uden at nægte Muligheden af et andet Saaledes er dog det Tilblevnes Saaledes Troen det Visseste.

Forfaavidt nu Det, der ved Troen bliver det Historiske og som det Historiske bliver Troens Gjenstand (det Ene svarer til det Andet), er umiddelbart til og umiddelbart opfattes, bedrager det ikke. Den Samtidige bruge da vel sine Dine o. s. v., men han passe vel paa Slutningen. Umiddelbart kan han ikke erkjende, at det er blevet til, men han kan heller ei med Nødvendighed erkjende, at det er blevet til; thi Tilblivelsens første Udtryk er netop Afbrudelsen af Continuiteten. I det Dieblik Troen troer, at det er blevet til, er skeet, gjør den det Skeete og Tilblevne tvivlsomt i Tilblivelsen, og dets Saaledes i Tilblivelsens mulige Hvorledes. Troens Slutning er ingen Slutning men en Beslutning, og derfor er Tvivlen udelukket. Naar Troen slutter: dette er til, ergo er det blevet til, kunde det synes en Slutning fra Virkning til Aarsag. Imidlertid er det ikke ganske saa, og selv om det var saa, da maa man erindre, at Erkjendel-

---

\*) At den umiddelbare Sandfæning og Erkjendelse ikke kan bebrage, indskærper baade Plato og Aristoteles. Senere Cartesius, der netop ligesom de græske Skeptikere siger, at Bildfarelsen kommer fra Willien, der forhaster sig med at gjøre Slutninger. Dette kaster ogsaa et Lys over Troen; idet den beslutter sig til at troe, da løber den den Risico, at det var en Bildfarelse, men dog vil den troe. Anderledes troer man aldrig; vil man undgaae Risico, saa vil man med Bished vide, at man kan svømme førend man gaar i Vandet.

jens Slutning er fra Marjag til Virkning, eller rettere fra Grund til Følge (Jacobi). Det er ikke ganske saa, thi umiddelbart kan jeg ikke sandse eller erkjende, at Det, jeg umiddelbart sandser og erkjender, er en Virkning, thi umiddelbart er det kun. At det er en Virkning, troer jeg; thi for at prædicere om det, at det er en Virkning, maa jeg allerede have gjort det tvivlsomt i Tilblivelsens Uvisshed. Men beslutter Troen sig hertil, saa er Tvivlen hævet; i samme Dieblik er Tvivlens Ligevægt og Indifferentens hævet ikke ved Erkjendelse, men ved Villie. Saaledes er Troen approximationsviis det meest Disputable (thi Tvivlens Uvisshed, der er stærk og uovervindelig i at tvetyde — disputare, er gaaet til Grunde i den), og det mindst Disputable i Kraft af sin nye Dvalitet. Troen er det Modsatte af Tvivlen. Tro og Tvivl ere ikke to Arter af Erkjendelse, der lade sig bestemme i Continuitet med hinanden; thi ingen af dem er Erkjendelses-Akter, og de ere modsatte Videnskaber. Tro er Sands for Tilblivelse og Tvivl er Protest mod enhver Slutning, der vil gaae ud over den umiddelbare Sandsning og den umiddelbare Erkjendelse. Den egne Tilvær f. Ex. nægter Tvivleren ikke, men han slutter Intet; thi han vil ikke bedrages. Forsaa vidt han bruger Dialektiken til bestandig at gjøre det Modsatte lige sandsynligt, da er det dog ikke i Kraft heraf, at han opstiller sin Skepsis, det er blot Udenværker, menneskelige Accommodationer; han har derfor intet Resultat, end ikke et negativt (thi dette er at anerkjende Erkjendelsen), men i Kraft af Villien beslutter han at holde inde og holde sig tilbage (*φιλοσοφία εφεστίζη*) fra enhver Slutning.

Den som ikke er samtidig med det Historiske, han har istedetfor den Sandsens og Erkjendelsens Umiddelbarhed (hvilken imidlertid ikke kan opfatte det Historiske) de Samtidiges Efterretning, til hvilken han forholder sig paa samme Maade, som de Samtidige til Umiddelbarheden; thi selv om det Fortalte i Efterretningen er undergaaet Forandringen, saa kan han ikke tage den saaledes hen, at han selv ikke giver den Samtykke og

gjør den til historisk, uden at han forvandler den til det Uhistoriske for sig. Efterretningens Umiddelbarhed, o: det, at Efterretning er der, er det umiddelbart Nærværende, men det Historiske ved det Nærværende er, at det er blevet til, ved det Forbigangne, at det var et Nærværende ved at være blevet til. Saa snart nu den Senere troer det Forbigangne (ikke dets Sandhed; thi dette er en Erkjendelses Sag, der angaaer Væsenet, ikke Væren; men troer, at det var et Nærværende ved at være blevet til), saa er Tilblivelsens Usikkerhed deri; og denne Tilblivelsens Usikkerhed (det Ikke-Værendes Intethed — det virkelige Saaledes's mulige Hvorledes) maa være for ham ligesom for den Samtidige, hans Sind maa være in suspensio ligesom den Samtidiges. Han har da ingen Umiddelbarhed mere for sig, men heller ingen Tilblivelsens Nødvendighed, men kun Tilblivelsens **Saaledes**. Den Senere troer da vel i Kraft af den Samtidiges Udsagn, men kun i samme Forstand som den Samtidige i Kraft af den umiddelbare Sandfærdighed og Erkjendelse, men troe kan den Samtidige ikke i Kraft heraf, og saaledes heller ikke den Senere i Kraft af Efterretningen.

\*

\*

\*

Det Forbigangne bliver saaledes intet Øieblik nødvendigt, saalidet som det var nødvendigt, da det blev til, eller viste sig nødvendigt for den Samtidige der troede det, o: troede, at det var blevet til; thi Tro og Tilblivelse svare til hinanden, og angaae Værens ophævede Bestemmelser: det Forbigangne og det Tilkommende; og det Nærværende kun forsaavidt det sees under Værens ophævede Bestemmelse som det, der er blevet til; medens Nødvendigheden angaaer Væsen, og saaledes at Væsenets Bestemmelse netop er at udelukke Tilblivelse. Den Mulighed, hvoraf det Mulige, der blev det Virkelige, fremgik, ledsager bestandig det Tilblevne, og bliver hos det Forbigangne,

selv om der laae Martufinder imellem; saajnart den Senere gjentager, at det er blevet til (hvilket han gjør ved at troe det), gjentager han det's Mulighed, ligeghldigt om her nu kan være Tale om speciellere Forestillinger om denne Mulighed, eller ikke.

## Tillæg.

### Anvendelse.

Svad her er blevet sagt, gjelder om det ligefrem Historiske, hvis Modsigelse kun er, at det er blevet til, hvis Modsigelse\*) kun er Tilblivelsens; thi man maa atter her ikke skuffes, som var det lettere at forstaae, at Noget er blevet til, efterat det er blevet til, end før det er blevet til; thi Den, der mener dette, han forstaaer endnu ikke, at det er blevet til, han har kun Sand-ningen og Erkjendelsens Umiddelbarhed af det Nærværende, hvori Tilblivelsen ikke er indeholdt.

Vi ville nu vende tilbage til vort Digt og til vor Antagelse, at Guden har været. I Forhold til det ligefrem Historiske gjelder det, at det ikke kan blive historisk for den umiddelbare Sand-ning eller Erkjendelse, ligesaa lidet for den Samtidige, som for den Senere. Med hiint historiske Faktum (der er vort Digt's Indhold) har det nu en egen Beskaffenhed, da det ikke er et ligefrem historisk Faktum, men et Faktum der er baseret paa en Selvmodsigelse (hvilket er tilstrækkeligt til at vise, at der ingen Forskjel er mellem den umiddelbart Samtidige og den Senere; thi ligeoverfor en Selvmodsigelse, og den Misico der er forbunden med at give den Bisald, er den umiddelbare Samtidighed slet ingen Begunstigelse). Dog er det et historisk Fak-

---

\*) Det Ord Modsigelse maa her ikke tages i den forskygtigebe Forstand, i hvilken Hegel har bildt sig selv og Andre og Modsigelsen ind, at denne havde Magt til at frembringe Noget. Saa længe Intet er blevet til, er Modsigelsen kun Trangen i Beundringen, dens nisis, ikke Tilblivelsens nisis; naat det er blevet til, er Modsigelsen atter tilstede som Beundringens nisis i den Videnskab, der reproducerer Tilblivelsen.

tum, og kun for Troen. Troen tages da her først i ligefrem og almindelig Betydning, om Forholdet til det Historiske; men dernæst maa Troen tages i ganske eminent Forstand, saaledes som dette Ord kun eengang kan forekomme, o: mange Gange, men kun i eet Forhold. Evtigt forstaaet troer man ikke, at Guden er til, selv om man antager at han er til. Det er en misforstaaet Sprogbrug. Socrates troede ikke, at Guden var til. Hvad han vidste om Guden naaede han ved Grindring, og Gudens Tilværelse var ham ingenlunde noget Historisk. Om hans Gudserkjendelse var meget ufuldkommen i Forhold til Dens, der, efter vor Antagelse, af Guden selv modtager Bestingelsen, vedkommer os ikke her; thi Troen har ikke med Bæset at gjøre, men med Væren, og Antagelsen, at Guden er til, bestemmer ham evigt, ikke historisk. Det Historiske er, at Guden er bleven til (for den Samtidige), at han har været et Nærværende derved, at han er bleven til (for den Senere). Men heri ligger netop Modsigelsen. Umiddelbart kan da Ingen blive samtidig med dette historiske Faktum (sef. det Foregaaende); men det er Troens Gjenstand, da det angaaer Tilblivelse. Der er her ikke Spørgsmaal om Sandheden deraf, men om man vil give det Samthkke, at Guden er bleven til, hvorved Gudens evige Væsen flekteres ind i Tilblivelens dialektiske Bestemmelser.

Saaledes staaer hiint historiske Faktum hen; har ingen umiddelbar Samtidig, da det er historisk i første Potens (Troen i almindelig Forstand); har ingen umiddelbar Samtidig i anden Potens, da det er baseret paa en Modsigelse (Troen i eminent Forstand). Men denne sidste Lighed for de i Retning af Tid meest Forskjellige opsluger den Forskjellighed, der i Henseende til det første Forhold er for de i Retning af Tid Forskjellige. Hver Gang den Troende lader dette Faktum blive Gjenstand for Troen, lader det for sig blive historisk, gjentager han Tilblivelens dialektiske Bestemmelser. Om der forløb nok saa mange Aartusinder, om hiint Faktum drog nok saa mange Conseqventer efter sig, det bliver ikke derfor mere nødvendigt



(og Conseqventjerne selv blive kun relativt nødvendige, definitivt seet, da de hvile i hiin fritvirkende Aarsag), end fige da det meest Bagvendte, at det skulde blive nødvendigt paa Grund af Conseqventjerne, da jo Conseqventjer pleie at have deres Grund i Andet og ikke at begrunde dette. Om den Samtidige eller den Tidligere nok saa meget saae Forberedelserne, saae Vink derom, saae Symptomer dertil, hiint Faktum var dog ikke nødvendigt, da det blev til, o: hiint Faktum er ligesaa lidet som Tilkommende nødvendigt, som det som Forbigangent er nødvendigt.



## Capitel V.

### Discipelen paa anden Haand.

„Min kjære Læser! da der efter vor Antagelse ligger atten hundrede og tre og fyrretyve Aar mellem den samtidige Discipel og denne Samtale, saa synes der tilstrækkelig Anledning til at spørge om en Discipel paa anden Haand, da dette Forhold vel ofte maa have gjentaget sig. Spørgsmaalet synes da uafviseligt som ogsaa Spørgsmaalets Fordring om en Forklaring af de Vanskeligheder, der muligen kunne tilbyde sig, naar det gjelder om at faae Discipelen paa anden Haand bestemt i Dighed med og i Forskjellighed fra den samtidige. Men uagtet Dette, skulle vi dog ikke først betænke Spørgsmaalet, om det ogsaa er ligesaa rigtigt, som det er strax ved Haanden? Skulde det nemlig vise sig, at Spørgsmaalet er urigtigt eller at man ikke kan spørge saaledes, uden at spørge som en Daare og altsaa uden at være berettiget til at sigte Den for Daarskab, der er forstandig nok til ikke at kunne svare: — saa synes Vanskelighederne at være fjernede.“ — „Unægteligt; thi naar man ikke kan spørge, saa skal Svaret ikke volde En Uleilighed, og Vanskeligheden er bleven ualmindelig let.“ — „Dette følger dog ikke; thi sæt Vanskeligheden laae i at indsee, at man ikke kan spørge saaledes. Eller har Du maaskee allerede indseet dette; var det maaskee Meningen med hvad Du yttrede i vor sidste Samtale (Cap. IV): at Du havde forstaaet mig og alle Consequenter af mit Udsagn, medens jeg endnu ikke ganske havde forstaaet mig selv?“ — „Jugendlunde var dette min Mening, saa lidet som det er min Mening at Spørgsmaalet lader sig afvise, saa meget mindre da det strax indeholder i sig et nyt Spørgsmaal, om der ikke er en Forskjel mellem de Mange, der indeholdes under Bestemmelsen: Discipelen paa anden Haand; med andre Ord, om det er rigtigt, at dele et saa uhyre Tids-Affnit i to saa ulige Dele: den Samtidige — den Senere.“ — „Du mener, at der maa kunne være Tale om en Discipel paa 5te, paa 7de Haand o. s. v.; men hvis der nu end for at

føre Dig, blev Tale derom, fulgte deraf, at Talen om alle disse Forskjelligheder, dersom den ikke var splidagtig med sig selv, ikke burde lade sig sammenfatte under Et ligeoverfor den Bestemmelse: den samtidige Discipel? Eller handlede Talen rigtigt, om den bar sig ad som Du, saa den var eenfoldig nok til at gjøre, hvad Du var listig nok til, at faae Spørgsmaalet om Discipelen paa anden Haand forvandlet til et ganske andet Spørgsmaal, hvorved Du fandt Leilighed til istedenfor at samtykke eller misbillige mit Forslag, at narre mig med et nyt Spørgsmaal? Men da Du formodentligen ikke ønsker at fortsætte denne Samtale, af Frygt for at den skal udarte til Sophisteri og Skjævl, saa vil jeg afbryde den; men af Udviklingen, som jeg nu agter at fremsætte den, vil Du see, at der er taget Hensyn til de Ytringer, der ere forjaldne imellem os."

### § 1.

#### **Discipelen paa anden Haand i sin Forskjellighed fra sig selv.**

Her reflecteres altsaa ikke paa den secundaire Discipels Forhold til den samtidige, men den Forskjellighed, paa hvilken der reflecteres, er en saadan, at det indbyrdes Forskjelliges Lighed overfor et Andet bliver tilbage; thi den Forskjellighed, der kun er forskjellig fra sig selv, bliver jo indenfor Ligheden med sig selv. Paa Grund heraf er det heller ei nogen Vilkaarlighed at bryde af, hvor man vil; thi den relative Forskjel er her ingen Sorites, af hvilken Oualiteten ved et coup de mains skal fremkomme, naar den er indenfor den bestemte Oualitet. En Sorites vilde kun fremkomme, hvis man gjorde det at være Samtidig dialektisk i slet Forstand, s. Ex. ved at vise, at i en vis Forstand var slet Ingen Samtidig, thi Ingen kunde være samtidig med alle Momenter; eller ved at spørge, naar da Samtidigheden ophørte, hvor Ikke-Samtidigheden begyndte, om der ikke var et pruttende confinium som den pratende Forstand kunde sige om: til en vis Grad o. s. v. o. s. v. Al sig umen-

nefselig Dybsindighed fører til Intet, eller maaskee i vor Tid til at blive anseet for ægte speculativ, da det foragtede Sophisme, Fanden veed hvorledes det er gaaet til, er blevet den ægte Speculations kummerlige Hemmelighed, og det i Oldtiden som negativt Betragtede: til en vis Grad (den parodiske Fordragelighed der medierer Alt uden Smaalighed) er blevet det Positive, og hvad Oldtiden kaldte det Positive, Distinctionens Viden- skab, er blevet en Laabelighed.

Modsatninger vise sig nu stærkest ved at stilles sammen, og derfor vælg vi her den første Generation af *secundaire Disciple*, og den sidste (den som begrænsjer det givne *spatium*, de atten hundrede og tre og fyrrerhve Aar), og fatte os saa kort som muligt; thi vi tale jo ikke historisk, men algebraisk, og ønske ikke at adsprede eller bedaare Noget ved Mangfoldig- hedens Tryllerier. Derimod erindre vi bestandig, under Forskjelligheden at fastholde den fælleds Vighed i Forskjellighed overfor den Samtidige (først i næste § ville vi nærmere see, at det Spørgsmaal om Discipelen paa anden Haand, væsent- ligt forstaaet, er et urigtigt Spørgsmaal), samt at Forskjellig- heden ikke maa voxe op til at forstyrre Alt.

### a.

#### Den første Generation af *secundaire Disciple*.

Denne har nu (relativt) den Fordeel at være den umiddel- bare Vished nærmere, at være nærmere til at erhverve en nøi- agtig og paalidelig Efterretning om det Passerede af Mænd, hvis Paalidelighed man paa andre Maader kan kontrollere. Denne umiddelbare Vished have vi allerede calculeret i Capitel IV. At være noget nærmere til den er nu vel en Skuffelse; thi Den, der ikke er den umiddelbare Vished saa nær, at han er umiddelbar vis, han er absolut fjernet. Dog vi ville bringe denne relative Forskjellighed (som den første Generation af *secundaire Disciple* har i Forhold til de sildigere) i Anslag; hvor høit skulle vi anslaae den? Vi kan jo dog kun anslaae den

i Forhold til den Samtidiges Fordeel; men hans Fordeel (den umiddelbare Visshed i streng Forstand) have vi jo allerede i Cap. IV. viist at være tvetydig (anceps — farefuld), og skulle yderligere gjøre det i næste §. — Eller hvis der i den nærmeste Generation havde levet et Menneſte, der med en Tyrans Magt forbandt en Tyrans Lidenskab, og han havde faaet det Indfald ikke at bekymre sig om Andet end at faae Sandheden tilveiebragt paa dette Punkt, blev han derfor Discipelen? Sæt, han bemægtigede sig alle de endnu levende samtidige Vidner og De, som stode dem nærmest, lod dem afhøre hver for sig paa det nøiagtigste, lod dem indeſpærre ligesom hine 70 Fortolkere, udhungre for at tvinge dem til at ſige Sandheden, lod dem paa den meeſt underfundige Maade confrontere med hinanden, blot for ved ethvert Middel at ſikre sig en paalidelig Eſterretning — var han ved Hjælp af denne Eſterretning Discipelen? Maatte Guden ikke ſnarere ſmile af ham, at han paa den Maade vilde tiltvinge sig hvad der ikke lader sig kjøbe for Penge, men heller ei tage med Magt? Selv hvis hiint Faktum, om hvilket vi tale, var et simpelt hiſtoriſk Faktum, Vanſteligheden ſkulde dog ikke udeblive, naar han vilde tilveiebringe en abſolut Overeenſtemmelse i alle Smaating, hvilket maatte være ham af uhyre Vigtighed, fordi Troens Lidenskab, o: den Lidenskab, der er ſaa intenſiv ſom Troen er det, havde faaet en forkeert Retning hen paa det blot Hiſtoriſke. Det er bekiendt nok, at de redeligſte og meeſt ſanddrue Menneſter allerſnareſt indbille sig i Modſigelſer, naar de blive Gjenſtand for en inquisitorisk Behandling og for en Inquiſitors fixe Idee, medens det kun er forbeholdt en forvorpen Forbryder, paa Grund af den Nøiagtighed, ſom en ond Samvittighed indſtærper, ikke at modſige sig ſelv i ſin Logn. Men dette fraſeet, hiint Faktum, om hvilket vi tale, er jo intet simpelt hiſtoriſk Faktum, hvad hjælp det ham da Alt? Hvis han fik tilveiebragt en compliceret Eſterretning, der ſtemmede overens paa Bogſtav og paa Minut — ſaa var han udenfor al Tvivl bedragen. Han havde endog faaet en større Viſhed end den Samtidige, der ſaae og hørte,

thi denne maatte dog let opdage, at han stundom ikke saae og stundom saae feil og ligesaa med Hørelsen, og maatte jo bestandig mindes om, at han ikke saae eller hørte Gudens umiddelbart, men saae et Menneske i en ringe Skikkelse, der sagde om sig selv, at han var Gudens, med andre Ord, han maatte bestandig mindes om, at hiint Faktum var grundet paa en Modsigelse. Var da hiint Menneske tjent med sin Efterretnings Paalidelighed? Ja historisk seet, men ellers ikke; thi al Tale om Gudens jordiske Deilighed (da han dog kun var i Tjenerens Skikkelse — et enkelt Menneske, som En af os — Forargelsens Gjenstand), om hans umiddelbare Guddommelighed (da dog Guddommeligheden ikke er en umiddelbar Bestemmelse, og Læreren først maatte udvikle den dybeste Selv-Reflexion i den Lærende, Synsbevidstheden, som Betingelse for Forstaaelsen), om hans Gjernings umiddelbare Vidunderlighed (da dog Vidunderet ikke er umiddelbart, men kun er for Troen, dersom ellers Den, der ikke troer, ikke seer Vidunderet) er her som allevegne Galimathias, et Forsøg paa at holde Overveelsen hen med Snak.

Denne Generation har relativt den Fordeel, at den ligger hiint Faktums Rystelse nærmere. Denne Rystelse og dens Bittinger bidrage til at vække Opmærksomheden. En saadan Opmærksomheds Betydning (hvilken jo ogsaa kan blive Forargelse) have vi allerede bragt i Anslag i Cap. IV. At være den noget nærmere (i Forhold til de Sildigere), lad det nu være en Fordeel, Fordelen staaer dog kun i Forhold til den tvivlsomme Fordeel det er for den Samtidige. Fordelen er aldeles dialektisk ligesom Opmærksomheden. Fordelen er at blive opmærksom, hvad enten man nu forarges eller man troer. Opmærksomheden er nemlig ingenlunde partisk for Troen, som fremgik Troen ved en simpel Conseqvents af Opmærksomheden. Fordelen er, at man kommer i en saadan Tilstand, at Afgjørelsen viser sig tydeligere. Dette er en Fordeel, og denne Fordeel er den eneste, som har Noget at betyde, ja saa meget at den er forfærdelig og ingenlunde en magelig Bequemmelighed. Dersom hiint Faktum aldrig ved dum Sandseløshed er gaaet

hen i mennekeligt Glendrian, saa vil enhver Generation opvise det samme Forhold af Forargelse, som den første; thi ved ingen Umiddelbarhed kommer man hiint Faktum nærmere. Man kan opdrages saa meget man vil til hiint Faktum, det hjælper ikke. Derimod kan det vel, især naar Opdrageren allerede selv er saaledes velstuderet, hjælpe En til at blive en dresferet Svager, i hvis Sind hverken Forargelsen var anet, eller Troen havde hjemme.

### b.

#### Den sidste Generation.

Denne ligger nu fjernt fra Rystelsen, men har derimod Conseqventserne at holde sig til, har Udsaldets Sandsynligheds-Beviis; har de Conseqventser umiddelbart for sig, med hvilke hiint Faktum vel maa have omspændt Alt, har det Sandsynligheds-Beviis nær nok, fra hvilket dog ingen umiddelbar Overgang er til Troen, da, som viist. Troen ingenlunde er partist for Sandsynligheden, hvad jo vilde være en Bagvaskelse at sige om Troen\*). Dersom hiint Faktum kom ind i Verden

---

\*) Overhovedet er den Tanke (hvoreledes den nu end in concreto nærmere er at forstaae) at ville knytte et Sandsynligheds-Beviis til det Usandsynlige, (for at bevise — at det er sandsynligt? men saa er jo Begrebet forandret; eller for at bevise — at det er usandsynligt? men det er jo en Modsigelse at bruge Sandsynligheden dertil), som Ulvor saa dum, at man skulde ansee det for umuligt at den kunde forekomme; som Spøg og Spas derimod, efter mit Skøn, overmaade morsom; at praktisere i denne snevre Bending, meget underholdende. — En ædel Mand vil tjene Mennekeheden med et Sandsynligheds-Beviis, for at hjælpe den ind i det Usandsynlige. Det lykkes over al Maade; vort modtager han Gratulation og Taksigelse, ikke blot af Honoratiorez, der rigtigt veed at goutere Beviset, men ogsaa af Menigheden — af, og hiin ædle Mand har netop forspildt Alt. — Eller en Mand har en Overbeviisning; denne Overbeviisnings Gehalt er det Urimelige, det Usandsynlige. Samme Mand er bethdeligt forsængelig. Man bærer sig nu saaledes ad. Saa stilsfærdigt og vensfabeligt som muligt faaer man ham til at rykke ud med sin Overbeviisning. Da han ikke aner Uraad, fremsætter han den skarpt. I det han er færdig, styrter man sig over ham paa en for hans Forsængelighed saa pirrende Maade som muligt. Han bliver forlegen, generet, undseer sig ved sig selv, „at han skulde antage det Urimelige.“ I Steden-

som det absolute Paradox, saa hjælper alt det Senere ikke, thi dette bliver i al Ewigheid Conseqventjer af et Paradox, og altsaa definitivt netop ligesaa usandsynligt som Paradoxet, med mindre man vilde antage, at Conseqventjer (der jo ere det Afledede) fik tilbagevirkende Kraft til at omstabe Paradoxet, hvilket vilde være ligesaa antageligt, som at en Søn fik tilbagevirkende Kraft til at stabe sin Fader om. Selv om man vil tænke Conseqventsen reent logisk, altsaa under Immanentsens Form, det bliver dog sandt, at Conseqventsen kun kan blive at bestemme som identisk og eensartet med Uarsagen; men mindst af Alt have en omstabende Magt. At have Conseqventjerne for sig, er da netop lige saa tvivlsom en Fordeel, som at have den umiddelbare Visshed, og Den, der tager Conseqventjerne umiddelbart hen, han er bedragen, netop ligesom Den, der tager den umiddelbare Visshed for Troen.

Fordelen af Conseqventjerne synes at ligge i at hiint Faktum lidt efter lidt skulde være blevet naturaliseret. Er dette Tilfældet (∴ lader dette sig tænke), da er den senere Generation endog ligesom i Fordelen for den samtidige (og det Menneske maatte da være meget dumt, der kunde tale om Conseqventsen i denne Forstand og dog phantasjere om det Ulyk-

---

for ganske rolig at svare: „Høistæred, Han er en Nar; det er det Urimelige, og det skal være det tiltrøds for alle Indvendinger, som jeg selv har gjenneomtænkt langt forfærdeligere end nogen Anden formaaer at sætte dem frem for mig, om jeg end valgte det Usandsynlige“, søger han at føre et Sandsynligheds-Beviis. Nu hjælper man ham, man lader sig overvinde, og ender omtrent saaledes: „Jh, nu seer jeg det, det er det Sandsynligste af Alt.“ Man omfavner ham; driver man Spasen meget vidt, kysjer man ham og taffer ob meliorem informationem, stuer ham til Afssed endnu engang ind i hans romantiske Die, og stilles fra ham som Ven og Fostbroder i Liv og Død, som fra en ligestemt Sjæl man har forstaaet for en Ewighed. — En saadan Spas er retfærdig; thi havde Manden ikke været forfængelig, saa havde jeg staaet til Nar ligeoverfor hans Overbeviisnings rebelige Alvor. — Hvad Epicur siger om den Enkeltes Forhold til Døden (om hans Betragtning end er en meget maadelig Trostegrund), det gjelder om Forholdet mellem Sandsynlighed og Usandsynlighed: naar jeg er, er den (Døden) ikke, og naar den (Døden) er, er jeg ikke.



lige i at være Samtidig med hiint Faktum), og kan tilegne sig hiint Faktum hoist ugeneert uden at formærke Noget til den Opmærksomhedens Tvetydighed, af hvilken Forargelsen kan fremgaae saavel som Troen. Hiint Faktum respecterer imidlertid ikke nogen Dressur, er for stolt til at ønske en Discipel, der vil være med, i Kraft af det heldige Udfald som Sagen fik, forjmaaer at naturaliseres under en Konges eller en Professors Protection; det er og bliver Paradoget og lader sig ikke tilspeculere. Hiint Faktum er kun for Troen. Troen kan nu vel blive til anden Natur i et Menneske, men det Menneske, hvis anden Natur den bliver, han maa dog vel have haft en første, siden Troen blev den anden. Skal hiint Faktum naturaliseres, da lader dette sig i Forhold til Individet udtrykke saaledes, at Individet fødes med Troen, o: med sin anden Natur. Dersom vi begynde saaledes vor Udvikling, saa begynder samtidsigen alt muligt Galimathias at jubilere; thi nu er det jo slaaet løs og ikke mere til at standse. Dette Galimathias maa naturligviis være opfundet ved at gaae videre, thi i Socrates' Anskuelse var der sandeligen god Mening, om vi end forlode det for at opdage det tidligere Projekterede, og et saadant Galimathias vilde vel jøle det som en dyb Fornærmelse, at det ikke skulde være langt videre end det Socratiske. Selv i en Sjelevandring er der dog Mening, men at fødes med sin anden Natur, en anden Natur der refererer sig til et i Tiden givet historisk Faktum, det er et sandt non plus ultra af Galenskab. Socratisk forstaaet, har Individet været til før det blev til, og erindrer sig selv, saa Grindringen er Præeksistensen (ikke Grindring om Præeksistensen); Naturen (den ene, thi her er ikke Tale om en første og anden Natur) er bestemt i Continuitet med sig selv. Her derimod er Alt forlænds og historisk, saaledes at det at fødes med Troen i Grunden er ligesaa plausibelt som at fødes 24 Aar gammel. Skulde man virkelig kunne paavise et Individ, der var født med Troen, da var dette et mere seeværdigt Monstrum end det Barberen i den Stundesløse fortæller at være født in den neuen Buden, om det end

vilde forekomme Barberer og Stundesløse at være et allerkjæreste lille Bæsen, Speculationens høieste Triumph. — Eller fødes maaskee Individet med begge Naturer paa eengang, vel at mærke ikke to saadanne Naturer der høre sammen for at danne den almindelige menneskelige Natur, men med to hele menneskelige Naturer, hvoraaf den ene forudsætter et mellem-liggende Historisk. I saa Fald er Alt forvirret hvad vi projekterede i Cap. I, vi staae ei heller ved det Socratiske, men ved en Confusion, som end ikke Socrates vilde være istand til at hæve. Det bliver en Forvirring forlænds, der har meget tilfælleds med den af Apollonius af Thyana opfundne baglænds. Han nøiedes nemlig ikke som Socrates med at erindre sig selv som værende før han blev til (Bevidsthedens Eviighed og Continuitet er det Dybsindige og Tanken i det Socratiske), men var hurtig til at gaae videre, han erindrede nemlig, hvem han havde været før han blev sig selv. Dersom hiint Faktum er blevet naturaliseret, saa er Fødselen ikke mere Fødselen, men den er tillige Gjenfødselen, saaledes at den, der aldrig har været, han fødes igjen — idet han fødes. — I det individuelle Liv udtrykkes det saaledes, at Individet fødes med Troen; i Slægten maa det Samme udtrykkes saaledes, at Slægten efter hiint Faktums Indtræden er bleven en ganske anden, og desuagtet er bestemt i Continuitet med den første. I saa Fald burde Slægten antage et nyt Navn; thi Troen, saaledes som vi har projekteret den, er vel intet Umenneskeligt, som en Fødsel indenfor en Fødsel (Gjenfødselen), men vel derimod blev den et eventyrligt Monstrum, hvis det var som vi have ladet Indvendingen ville det.

Conseqventsens Fordeel er ogsaa af en anden Grund en tvivlsom Fordeel, forsaavidt den ikke er en simpel Conseqvent af hiint Faktum. Vader os anslaae Conseqventsens Fordeel til dens høieste Maximum, at hiint Faktum aldeles har omskabt Verden, har gennemtrængt endog det Ubetydeligste med sin Allestedsnærværelse — hvorledes er dette gaaet til? Det er dog ikke skeet med et eneste Slag, men succesfult, og hvorledes

successivt? Dog vel derved, at hver enkelt Generation atter er kommen i Forhold til hiint Faktum? Denne Mellembestemmelse maa altsaa controlleres, saa at Conseqventernes hele Styrke kun ved en Conversion kan komme En til Gode. Eller kan en Misforstaaelse ikke ogsaa have Conseqventer, kan en Usandhed ikke ogsaa være kraftig? Og er det ikke skeet saaledes med hver Generation? Om nu samtlige Generationer vilde betroe den sidste Conseqventernes hele Herlighed uden videre — saa ere jo Conseqventerne en Misforstaaelse. Eller er Venedig ikke bygget paa Havet, selv om den blev saa bebygget, at der tilsidst var en Generation, der slet ikke mærkede det, og var det ikke en sørgelig Misforstaaelse, om denne sidste Generation tog feil, indtil Bjelkerne begyndte at raadne og Byen sank? Men Conseqventer, der ere byggede paa et Paradox, de ere jo, menneskelig talt, byggede paa Afgrunden, og Conseqventernes Total-Gehalt, der kun overgives den Enkelte under den Overeenskomst, at det er i Kraft af et Paradox, er jo ikke at tage hen som urørligt Guds, da det Hele er svævende.

e.

### Sammenligning.

Vi ville ikke forfølge det her Udviklede videre, men overlade til Enhver især at indøve sig selv i, fra de forskjelligste Sider at komme tilbage paa den Tanke, at bruge sin Phantasi til at udfinde de besynderligste Tilfælde af relative Forskjelligheder og relative Situationer, for da at gjøre Regnestykket. Saaledes er Qvantiteten begrændset og skal have sit uindstrænkede Raaderum inden Grændsen. Qvantiteten er Livets Mangfoldighed og virker bestandigen sit brogede Tæppe; den er som hiin ene Parce der spandt; men da gjelder det, at Tanken, som den anden Parce, passer paa at flippe Traaden over, hvilket, fraaet Billedet, bør skee, hver Gang Qvantiteten vil danne Qvaliteten.

Den første Generation af secundaire Disciple har da den

Fordeel, at Vanskeligheden er der; thi det er altid en Fordeel, en Lettelse, naar det er det Vanskelige, jeg skal tilegne mig, at det bliver gjort mig vanskeligt. Skulde den sidste Generation, naar den betragter den første og seer den næsten segnende under Forfærdelsen, falde paa at sige: det er ubegribeligt; thi det Hele er ikke sværere end at man kan tage og løbe med det; da var der vel Den, som vilde svare: „vær saa god, løb Du kun, men Du skulde dog see efter, om Det, Du løber med, virkelig er Det, hvormom Talen er; og derom disputere vi jo ikke, at en Vind er let nok at løbe med“.

Den sidste Generation har Lethedens Fordeel, men saasnart den opdager, at denne Lethed netop er den Mislighed, der føder Vanskeligheden, saa vil denne Vanskelighed svare til Forfærdelsens Vanskelighed, og Forfærdelsen vil gribe ham lige saa primitivt som den første Generation af secundaire Disciple.

## § 2.

### Spørgsmaalet om Discipelen paa anden Haand.

Inden vi gaae over til selve Overveielserne vilde vi strax udvise et Par Betragtninger, der orientere. a) Unseer man hiint Faktum for et simpelt historisk Faktum, saa gjelder det om at være Samtidig, og det er Fordelen at være Samtidig (dette forstaaet nærmere, som angivet er i Cap. IV), eller at være saa nær som mulig, eller at kunne sikke sig de Samtidiges Paa-lidelighed o. s. v. Ethvert historisk Faktum er kun et relativt Faktum, og derfor er det i sin Orden, at den relative Magt, Tiden, afgjør Menneskenes relative Skjebne, i Henseende til Samtidighed; thi mere er det ikke, og kun Barnagtighed eller Dumhed kan overburdere det til det Absolute. — b) Er hiint Faktum et evigt Faktum, saa er enhver Tid det lige nær; men vel at mærke ikke i Troen; thi Troen og det Historiske svare aldeles til hinanden, og det er derfor kun en Accommodation til en mindre correct Sprogbrug, at jeg benytter det Ord: Faktum, der er hentet fra det Historiske. — c) Er hiint Faktum

et absolut Faktum, eller for at bestemme det endnu næiere, er det Det, vi have fremjat, saa er det en Modsigelse, at Tiden skulde kunne dele Menneſkenes Forhold til det, det vil ſige, dele det i afgjørende Forſtand; thi hvad der er væſentligen deſelig ved Tiden, det er eo ipſo ikke det Abſolute, thi deraf vilde følge, at det Abſolute ſelv var en casus i Livet, en Status i Forhold til Andet, medens det, ſjøndt declinabelt i alle Livets casibus, dog beſtandigt er det Samme, og i ideligt Forhold til Andet, beſtandigt dog er status absolutus. Men det abſolute Faktum er dog tillige hiſtoriſk. Paſſe vi ikke herpaa, da er al vor hypothetiſke Tale tilintetgjort; thi da tale vi kun om et evigt Faktum. Det abſolute Faktum er et hiſtoriſk Faktum og ſom ſaadant Troens Gjenſtand. Det Hiſtoriſke derved maa da vel accentueres, men ikke ſaaledes, at det bliver afgjørende for Individerne abſolut; thi ſaa ſtaaer vi ved a (ſjøndt det, forſtaaet ſaaledes, er en Modſigelse, thi et ſimpelt hiſtoriſk Faktum er intet abſolut Faktum og har ikke Magt til nogen abſolut Afgjørelſe); men det Hiſtoriſke maa heller ei tages bort, thi da have vi kun et evigt Faktum. — Som nu da det Hiſtoriſke for den Samtidige bliver Anledning for ham, at han bliver Diſcipel, vel at mærke ved at ſaae Betingeſen af Guden ſelv (thi ellers tale vi jocratiſk), ſaaledes bliver de Samtidiges Efterretning Anledning for enhver Senere til at han bliver Diſcipel, vel at mærke ved at ſaae Betingeſen af Guden ſelv.

Nu begynde vi. Af Guden ſelv modtager Den Betingeſen, der ved Betingeſen bliver Diſcipelen. Forholder det ſig ſaaledes (og det have vi jo udviklet i det Foregaaende, hvor der blev viiſt, at den umiddelbare Samtidighed kun er Anledningen, dog, vel at mærke, ikke ſaaledes, at Betingeſen nu uden videre var i den Foranledigede), hvor bliver der da Plads for hiint Spørgſmaal om Diſcipelen paa anden Haand? Thi Den, der har, hvad han har, fra Guden ſelv, han har det dog aabenbart fra forſte Haand; og Den, der ikke har det fra Guden ſelv, han er ikke Diſcipel.

Lader os antage, at det forholder ſig anderledes, at den

samtidige Generation af Disciple havde af Guden modtaget Betingelsen, og nu skulde de følgende Generationer af disse Samtidige modtage Betingelsen; hvad vilde deraf følge? Vi ville ikke adspredde Opmærksomheden ved at tænke paa den historiske Puslanimitet, med hvilken man formodentligen i ny Modsigelse og til ny Forvirring (thi begynder man først herpaa, da er Virbarret ikke til at udtømme) vilde eftertrage hine Samtidiges Efterretning, som var det derpaa det kom an. Nei, skal den Samtidige give den Senere Betingelsen med, da kommer denne til at troe paa ham. Af ham modtager han Betingelsen og derved bliver den Samtidige Troens Gjenstand for den Senere; thi Den, af hvem den Enkelte modtager Betingelsen, den samme er eo ipso (cfr. det Foregaaende) Troens Gjenstand og er Guden.

En saadan Meningsløshed vil dog vel være tilstrækkelig til at skræmme Tanken tilbage fra denne Antagelse. Modtager derimod den Senere ogsaa Betingelsen af Guden, saa vil det Socratiske atter vende tilbage, vel at mærke indenfor den totale Forskjellighed, hvilken er hiint Faktum og den Enkeltes (den Samtidige og den Seneres) Forhold til Guden. Hiin Meningsløshed derimod lader sig ikke tænke, i en anden Forstand, end naar vi sige om hiint Faktum og om den Enkeltes Forhold til Guden, at dette ikke lader sig tænke. Vor hypotetiske Antagelse af hiint Faktum og den Enkeltes Forhold til Guden indeholder ingen Selbmodsigelse, og Tanken kan saaledes beskæftige sig dermed som med det Besynderligste af Alt. Hiin meningsløse Conseqvents derimod indeholder en Selbmodsigelse, den næies ikke med at statuere en Urimelighed, hvilken er vor hypotetiske Antagelse, men indenfor denne Urimelighed frembringer den en Selbmodsigelse, at Guden for den Samtidige er Guden, men den Samtidige igjen Guden for den Tredie. Kun saaledes gif vort Projekt videre end Socrates, at vi stillede Guden i Forhold til den Enkelte, men hvo turde vel komme til Socrates med saadan Pasjiar, at et Menneske er en Gud i sit Forhold til et andet Menneske? Nei, hvorledes det ene Menneske

forholder sig til det andet, det forstod Socrates med et Heltemod, der allerede behøver Uforsærdethed for at forstaaes. Og dog gjelder det om at erhverve den samme Forstaaelse indenfor den nu antagne Formation, at det ene Menneske, forsaavidt han er Troende, ikke skylder det andet Noget, men Guden Alt. At denne Forstaaelse ikke er let, især ikke let bestandig at bevare (thi at forstaae det een Gang for alle uden at tænke de concrete Indvendinger, o: at indbilde sig selv, at man har forstaaet det, er ikke vanskeligt), indsees vel uden Besværlighed; og Den, der vil begynde at exercere sig selv i denne Forstaaen, han vil vist ofte nok gribe sig i Misforstaaelse, og vil han indlade sig med Andre, da passe han vel paa. Men har man forstaaet det, da vil man ogsaa forstaae, at der ikke er og ikke kan være Tale om en Discipel paa anden Haand; thi den Troende (og kun han er jo Discipelen) har bestandig Troens Autopsi, og seer ikke med Andres Dine, og seer kun det samme, som enhver Troende seer — med Troens Dine.

Hvad kan da den Samtidige gjøre for den Senere? a) Han kan fortælle den Senere, at han selv har troet hiint Faktum; hvilket egentligen slet ingen Meddelelse er (dette er udtrykt ved, at der ingen umiddelbar Samtidighed gives, og at Faktum er baseret paa en Modsigelse), men blot Anledning. Naar jeg nemlig siger: dette eller dette er skeet, saa fortæller jeg historisk; men naar jeg siger „jeg troer og har troet, at dette er skeet, uagtet det er Forstanden en Daarskab og det menneskelige Hjerte til Forargelse,“ saa har jeg i samme Dieblik netop gjort Alt for at hindre nogen Anden i at bestemme sig i umiddelbar Continuitet med mig, for at frabede mig alt Compagniskab, da enhver Eneeste akkurat maa bære sig ad paa samme Maade. b) Han kan i denne Form fortælle Faktums Indhold, hvilket Indhold dog kun er for Troen, aldeles i samme Forstand som Farverne kun ere for Synet og Lyden for Hørelsen. I denne Form kan han gjøre det; i enhver anden Form taler han kun hen i Veiret, og forleder maaskee den Senere til at bestemme sig i Continuitet med Snakken.

I hvilken Forstand kan den Samtidiges Troværdighed interessere den Senere? Ikke i Henseende til om han nu virkelig har havt Troen, saaledes som han haver vidnet det om sig selv. Dette vedkommer slet ikke den Senere, gavner ham ikke, gjør ham hverken fra eller til i selv at faae Troen. Kun Den, der selv faaer Betingelsen af Guden (hvilket ganske svarer til hvad der fordres af Mennesket, at opgive sin Forstand, og paa den anden Side er den eneste Autoritet, der svarer til Troen), kan han troer. Vil han troe (o: indbilde sig at troe), fordi mange retskafne Folk paa Bjerget have troet (o: have sagt, at de havde Troen; thi videre kan det ene Menneske ikke kontrollere det andet; selv om hiin Anden taalte, bar, led Alt for Troens Skyld; den der staaer udenfor kan ikke komme videre end til hvad den Anden siger om sig selv, thi Ujandheden kan gaae akkurat ligesaa vidt som Sandheden — for menneskelige Dine — ikke for Guds), da er han en Nar, og det er, væsentligen seet, tilfældigt, om han troer i Kraft af sin Mening og en maaskee udbredt Opinion om retskafne Folks Tro, eller han troer en Münchhausen. Skal den Samtidiges Troværdighed interessere ham (af, og det kan man være sikker paa, at det er en Sag, der vil vække uhyre Sensation og give Anledning til at Folianter skrives; thi dette bedrageriske Skin af Alvor, at overveie, om Den eller Den er troværdig, istedenfor, om man selv har Troen, er en fortræffelig Dragt for Sindets Mæglighed og europæisk Byhnaft), da maa det være med Hensyn til det Historiske. Til hvilket Historisk? Det Historiske, som ikkun kan blive Gjenstand for Troen, og som den Ene ikke kan meddele den Anden, o: som den Ene vel kan meddele den Anden, men, vel at mærke, ikke saaledes at den Anden troer det, medens han, hvis han meddeler det i Troens Form, netop gjør Sit til at forhindre den Anden i at tage det umiddelbart hen. Var det Faktum, om hvilket vi tale, et simpelt historisk Faktum, da var Historieskriverens Nøiagtighed af stor Vigtighed. Her er dette ikke Tilfældet; thi af den allerfineste Detail kan man dog ikke destillere Troen ud. Det Historiske, at Guden har været



i menneskelig Skikkelse, er Hovedsagen, og den øvrige historiske Detail er end ikke saa vigtig, som hvis der, istedenfor om Guden, var Tale om et Menneske. Juristerne sige, at en Capital-Forbrydelse sluger alle de mindre — saaledes er det med Troen, dens Absurditet sluger aldeles det Smaalige. Uoverensstemmelser, der ellers vilde virke forstyrrende, forstyrre her ikke, og gjør Intet til Sagen. Derimod gjør det Meget til Sagen, om En gennem en Smaaligheds Calculus vil bortlicitere Troen til den høiest Bydende; thi det gjør saa meget til Sagen, at han aldrig kommer til Troen. Selv om den samtidige Generation ikke havde efterladt Andet end disse Ord: „vi have troet at Guden Anno det og det har viist sig i en Tjeners ringe Skikkelse, har levet og lært iblandt os, og er derpaa død“ — det er mere end nok. Den samtidige Slægt har gjort det Fornødne; thi dette lille Avertissement, dette verdenshistoriske NB. er tilstrækkeligt til at blive Anledning for den Senere; og den vidtløftigste Efterretning kan dog i al Ewigheid ikke blive mere for den Senere.

Ønsker man at udtrykke den Seneres Forhold til den Samtidige saa kort som muligt, uden dog over Kortheden at ville opgibe Rigtigheden, da kan man sige: den Senere troer for medelst (Anledningens) den Samtidiges Efterretning i Kraft af den Betingelse, han selv modtager af Guden. — Den Samtidiges Efterretning er Anledningen for den Senere, ligesom den umiddelbare Samtidighed er det for den Samtidige; og dersom Efterretningen er, hvad den bør være (den Troendes Efterretning), da vil den netop foranledige den samme Opmærksomhedens Betydighed, som han selv har haft, foranlediget af den umiddelbare Samtidighed. Er Efterretningen ikke en saadan, da er den enten af en Historiker og handler egentlig ikke om Troens Gjenstand (som hvis en samtidig Historiker, der ikke var Troende, fortæller Et og Andet); eller af en Philosoph, og handler ikke om Troens Gjenstand. Den Troende derimod giver netop Efterretningen saaledes hen, at Ingen umiddelbart kan tage den; thi det Ord: jeg troer det

(tiltrods for Forstanden og min egen Inventionsgave) er et meget betænkeligt aber.

Der er ingen Discipel paa anden Haand. Væsentligen seet, er den første og den sidste lige, kun at den senere Generation har i den samtidiges Efterretning Anledningen, medens den samtidige har denne i sin umiddelbare Samtidighed, og forsaavidt ikke skylder nogen Generation Noget. Men denne umiddelbare Samtidighed er blot Anledningen, og dette kan vel ikke udtrykkes stærkere end at Discipelen, hvis han forstod sig selv, netop maatte ønske, at den ophørte derved, at Guden atter forlod Jorden.

\*

\*

\*

Dog siger maaskee En: „Det er beshynderligt nok; nu har jeg virkelig ikke uden en vis Interesse lige til det Sidste læst Din Udvikling, og glædet mig over, at der ingen Stikord var, ingen ushyelig Skrift. Men hvorledes Du vender og dreier Dig, som Saft altid ender i Spisekammeret, saa faaer Du altid blandet et lidet Ord ind, som ikke er Dit, og som forstyrer ved den Grindring, det vækker. Denne Tanke, at det er Discipelen gavnligt, at Guden gaaer bort, staaer i det nye Testamente, i Johannes' Evangelium. Dog, hvad enten det nu er skeet med Hensigt eller ikke, hvad enten Du nu har villet give hiin Bemærkning en særdeles Virkning ved at indklæde den i denne Form, eller ei, saaledes som Sagen nu er vendt, synes den Samtidiges Fordeel, hvilken jeg oprindeligen var tilbøielig til at anslaae meget høit, at være betydeligt reduceret, da der ikke kan blive Spørgsmaal om en Discipel paa anden Haand, hvad jo paa anden Dansk vil sige saa meget som, at Alle ere væsentligen lige. Men ikke blot dette, den umiddelbare Samtidighed synes ved Din sidste Uttring, som Fordeel betragtet, at blive saa tvivlsom, at det Hvieste, der siges om den, er, at det er gavnligt at den oplyser. Dette vil jo sige, at den er en intermediair Tilstand, der vel har sin Betydning, ikke kan udelades uden, som Du vilde sige, at vende tilbage til det Socraticke, men dog ikke har

absolut Betydning for den Samtidige, saa han berøves det Væsentlige derved, at den ophører, da han tværtimod vinder derved, om han end, hvis den ikke havde været, taber Alt og vender tilbage til det Socratiske." — „Vel talt, vilde jeg sige, hvis ikke Beskedenhed forbød mig det; thi Du taler jo, som kunde det være mig selv. Ja, saaledes er det; den umiddelbare Samtidighed er ingenlunde en afgjørende Fordeel, naar man gjennemtænker den, ikke er nysgjerrig, ikke har Hastværk, ikke ønsker, ja ikke ønskende allerede staaer paa Springet for strax, ligesom hiin Barbeer i Grækenland, at sætte Livet til ved at være den Første der fortæller det Mærkværdige; ikke er taabelig nok til at ansee en saadan Død at være en Martyrs. Den umiddelbare Samtidighed er saa langt derfra, at den Samtidige netop maa ønske dens Ophør, at han ikke skal fristes til at ville løbe hen og see med sine jandskelige Dine og høre med sit jordiske Ore; hvilket Alt er spildt Uleilighed og en sørgelig, ja en farefuld Moie. Dog dette, har Du vel selv bemærket, hører egentligen hjemme i en anden Betragtning, hvor der blev Spørgsmaal, hvilken Fordeel den samtidige Troende, efterat være bleven Troende, kunde have af sin Samtidighed, medens vi her kun tale om, hvorvidt den umiddelbare Samtidighed gjør det lettere for En at blive Troende. Den Senere kan ikke saaledes fristes; thi han har kun den Samtidiges Efterretning, hvilken, forjaaviddt den er en Efterretning, er i Troens prohibitive Form. Derfor den Senere forstaaer sig selv, da maa han ønske, at den Samtidiges Efterretning ikke er altfor vidtløftig, og fremfor Alt ikke affattet i saa mange Boger, at de kunde fylde hele Jorden. I den umiddelbare Samtidighed er der en Uro, som først ender, naar det hedder: Det er fuldbragt, uden at dog Hvilen igjen skal puffe det Historiske bort; thi da er Alt socratisk." — „Paa den Maade er jo Ligheden tilveiebragt, og de stridende Parter kaldte tilbage paa Ligheden." — „Dette er ogsaa min Mening; men Du maa tillige betænke, at Guden selv jo er den Forligende. Skulde han vel stifte et saadant Forlig med nogle Menneſker, at deres Forlig med ham

gjorde Forskjelligheden fra alle andre himmelraabende? Det var jo at bringe Strid. Skulde Guden lade Tidens Magt afgjøre, hvem han vilde begunstige, eller skulde det ikke være Guden værdigt, at gjøre Forliget lige vanskeligt for ethvert Menneske til enhver Tid og paa ethvert Sted; lige vanskeligt, fordi intet Menneske formaaer at give sig selv Betingelsen, men heller ei til ny Splidagtighed skal modtage den af et andet Menneske; lige vanskeligt altsaa, men ogsaa lige let, forsaavidt Guden giver den. See, derfor betragtede jeg mit Forehavende (det vil sige, forsaavidt en Hypothese kan betragtes saaledes) da jeg begyndte, som et gudeligt Forehavende, og betragter det endnu saaledes, uden dog derfor at være ligegyldig mod nogen menneskelig Indsigelse, da jeg tværtimod endnu engang beder Dig, hvis Du har nogen lovlig Indsigelse, at fremkomme med den." —

„Hvor festlig Du pludseligen bliver! Selv om Sagen ikke forbrede det, maatte man jo alene for Festlighedens Skyld beslutte sig til at gjøre en Indsigelse, med mindre det er mere festligt at lade det være, og Din høitidelige Opfordring kun har til Hensigt, indirecte at paahyde Taushed. For at da idetmindste min Indsigelses Bestaendighed ikke skal forstyrre Festligheden, saa vil jeg hente Indvendingen fra den Festlighed, ved hvilken, som det synes mig, en sildigere Generation kommer til at udmærke sig fremfor den samtidige. Thi dette indseer jeg vel, at den samtidige Generation ret dybt maa fornemme og gjennemlide den Smerte, der ligger i et saadant Paradoxs Tilblivelse, eller i, som Du har udtrykt det, at Guden planter sig ind i Menneskelivet; men efterhaanden maa dog hiin ny Tingenes Orden trænge seierrig igjennem, og da vil endeligen den lykkelige Generation komme, der med Frydefang høster Frugten af den Sæd, som under Taarer blev saaet i den første. Men denne triumpherende Generation, der gaaer med Sang og Klang gjennem Livet, den er dog vel forskjellig fra den første og fra de tidligere?" — „Ja, unægtelig er den forskjellig, og maaskee saa forskjellig, at den end ikke har den Lighed tilbage, der er Betingelsen for, at vi skulde tale om den, Betingelsen for,

at dens Forskjellighed skulde forurolige min Stræben efter at tilveiebringe Ligheden. Men skulde en saadan triumpherende Generation, der drager gjennem Livet med Sang og Klang, som Du siger, og hvorved Du, hvis jeg ikke husker feil, erindrer mig om et ikke ubekjendt Genies burjchiske og ølnordiske Overtættelse af et Bibelfted, skulde den virkelig være troende? Sandeligen, skulde Troen nogenfinde faae det Indfald, en masse at rykke frem i Triumph, da behøver den ikke at tillade Nogen at synge Spotteviser, thi det hjalp ikke, om den forbyd Alle det. Selv om Menneskene forstummede, der vilde dog over dette vanvittige Optog høres en skingrende Latter, ligesom hine Spottens Natur-Toner paa Ceylon; thi Troen, der triumpherer, er det Ridiculeste af Alt. Derjom den samtidige Generation af Troende ikke fik Tid til at triumphere, da faaer ingen Generation det; thi Opgaven er den samme, og Troen er altid stridende; men saalænge der er Strid tilbage, er der Mulighed af Nederlag, og man triumphere derfor i Henseende til Troen aldrig før Tiden, o: aldrig i Tiden; thi hvor er der vel Tid til at digte Triumphviser eller Beleilighed til at synge dem! Hvis det skeer, da er det jo, som om en Armees, der stod opstillet til at rykke i Marken, vilde isteden derfor drage triumpherende hjem igjen til Byens Caserne — selv om intet Menneske lo deraf, selv om den hele samtidige Generation sympathijerede med dette Abracadabra — vilde dog ikke Tilværelsens kvalte Latter bryde frem hvor man mindst ventede det! Hvad gjorde ogsaa den senere saakaldte Troende hermed Andet end det som er værre, end hvad den Samtidige forgyves vilde bede Gud om (Cap. II), da han ikke vilde, at Gud maatte udjætte sig for Ringhed og Foragt; thi den senere saakaldte Troende vilde end ikke selv noies med Ringhed og Foragt, noies med den stridende Daarskab, men var vel villig til at troe, naar dette gik til med Sang og Klang. Til en Saadan skal vel ikke, ja kunde end ikke Gud sige, som til hiin Samtidige: saa elsker Du da kun den Almægtige, der gjør Miraklet, ikke Den, der fornedrede sig selv i Lighed med Dig. Og her vil jeg afbryde.

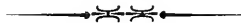
Selv om jeg var bedre Dialektiker end jeg er, vilde jeg dog have en Grændse; og i Grunden er det netop Uroffelighed paa det Absolute og de absolute Distinctioner, der gjør En til en god Dialektiker, hvad man i vor Tid aldeles har overseet, ved at hæve og i at hæve Contradictionsprincipet, uden at indsee, hvad dog Aristoteles fremhævede, at denne Sætning, at Contradictionsprincipet er hævet, er baseret paa Contradictionsprincipet, da ellers den modsatte Sætning, at det ikke er hævet, er ligesaa sand. Kun een Bemærkning vil jeg endnu gjøre med Hensyn til Dine mange Allusioner, der alle sigtede til, at jeg blandede laante Ytringer ind i det Sagte. At dette er Tilfældet, negter jeg ikke, og vil nu ei heller dølgge at det var med Hensigt, samt at jeg i næste Afsnit af denne Piece, hvis jeg nogenfinde skriver et saadant, har i Sinde at nævne Sagen ved dens virkelige Navn og isøre Problemet historisk Costume. Hvis jeg nogenfinde skriver et næste Afsnit; thi en Piece-Forfatter, som jeg, har, hvad Du vel vil faae at høre om mig, ingen Alvor, hvorledes skulde jeg-da nu til Slutning ville hylle Alvor for at behage Menneskene ved at gjøre et maaskee stort Løfte. At skrive en Piece er nemlig Letsindighed — men at love Systemet, det er Alvor; og det har gjort mangen Mand til en høist alvorlig Mand baade i egne og Andres Dine. Dog hvilket det følgende Afsnits historiske Costume vil blive, er ikke vanskeligt at indsee. Som bekjendt er nemlig Christendommen det eneste historiske Phænomen, der uagtet det Historiske, ja netop ved det Historiske, har villet være den Enkelte Udgangspunkt for hans evige Bevidsthed, har villet interessere ham anderledes end blot historisk, har villet begrunde ham hans Salighed paa hans Forhold til noget Historisk. Ingen Philosophi (thi den er kun for Tanken), ingen Mythologi (thi den er kun for Phantasien), ingen historisk Widen (der er for Hukommelsen) har faaet dette Indfald, om hvilket man i denne Forbindelse med al Tvetydighed kan sige, at det ikke opkom i noget Menneskes Hjerte. Dette har jeg imidlertid ønsket at glemme til en vis Grad, og, benyttende mig af en Hypothese's uindskrænkede Godtbefindende, antaget,

at det Hele var et snurrigt Indfald af mig, som jeg dog ikke vilde opgive, førend jeg havde gjenomtænkt det. Munkene bleve aldrig færdige med at fortælle Verdenshistorien, fordi de bestandigt begyndte med Verdens Skabelse; skal man i at tale om Forholdet mellem Christendom og Philosophi først begynde med at fortælle, hvad der tidligere er sagt, hvorledes skal man da — ikke blive færdig, men komme til at begynde; thi Historien vedbliver jo at voge. Skal man begynde med „hvin store Tænkter og Wiismand, executor Novi Testamenti, Pontius Pilatus,“ der jo paa sin Wiis har adskillig Fortjeneste af Christendommen og Philosophien, om han end ikke haver opfundet Mediationen, og skal man dog inden man begynder med ham, oppebie et eller andet afgjørende Skrift (maaskee Systemet), for hvilket der allerede flere Gange er skeet Tilhysning ex cathedra, hvorledes kommer man saa til at begynde?”

---

### Moralen.

Dette Projekt gaaer udiisputeerligt videre end det Socratiske, hvilket viser sig paa ethvert Punkt. Om det derfor er sandere end det Socratiske, er et ganske andet Spørgsmaal, hvilket ikke lader sig afgjøre i samme Aandedrag, da her jo blev antaget et nyt Organ: Troen, og en ny Forudsætning: Synsbevidstheden, en ny Afgjørelse: Diebliffet, og en ny Lærer: Guden i Tiden, uden hvilke jeg sandeligen ikke skulde have vovet til Visitation at fremstille mig for hvin gennem Martusinder beundrede Ironiker, hvem jeg trods Noget nærmer mig med Begeistringens Hjertebanken. Men at gaae videre end Socrates, naar man dog væsentligen siger det Samme som han, kun ikke slet saa godt, det er idetmindste ikke socratiske.



# Begrebet Angest.

Udgivet af

A. B. Drachmann.



Titelbladet er Originaludgavens. Til Grund for Teksten er lagt den af Forfatteren selv besjergede 2. Udgave (Kjøbenhavn 1855. Forlagt af C. A. Reitzels Bo og Arvinger. Bianco Lunos Bogtrykkeri). Den er sammenlignet med Originalmanuskriptet til 1. Udgave (Universitetsbibliotheket, C. A.s Papirer, Bf. 13).

# Begrebet Angest.

---

En simpel psykologisk-paaagende Overveielse

i Retning af det dogmatiske Problem  
om Arvesynden

af

**Vigilius Haufniensis.**

---

**Kjøbenhavn.**

Faaes hos Universitetsboghandler C. A. Reitzel.  
Trykt i Bianco Lunos Bogtrykkeri.

1844.

Distinctionens Tid er forbi. Systemet haver overbundet den. Hvo der i vore Dage elsker den, er en Særling, hvis Sjæl hænger ved noget længst forbundet. Det maa saa være, dog bliver Socrates' hvad han var, den eensidige Vise, ved sin besynderlige Distinction, hvilken han selv udtalte og fuldkommede, hvilken først den sære H a m a n n to Kartusjinder senere beundrende gjentog: „thi Socrates' var stor derved, „at han distinguerede mellem hvad han forstod og hvad han ikke forstod.““

Afdøde

Profesør **Poul Martin Møller,**

Græcitetens lykkelige Elsker, Homers Beundrer, Socrates's Med-  
vider, Aristoteles's Fortolker — Danmarks Glæde i Glæden  
over Danmark, skjøndt „vidt forreist“ altid „mindet i  
den danske Sommer“ — min Beundring,  
mit Savn,

helliges

dette Skrift.



## Forord.

---

Efter mit Begreb gjør den, der vil skrive en Bog, vel i at tænke adskilligt over den Sag, om hvilken han vil skrive. Han gjør heller ikke ilde i at stifte, saavidt muligt, Bekjendtskab med hvad tidligere er skrevet om den samme Sag. Skulde han paa denne Wei træffe en Enkelt, der udtømmende og tilfredsstillende har behandlet et eller andet Partie, da gjør han vel i at glæde sig som Brudgommens Ven gjør det, naar han staaer og hører efter Brudgommens Stemme. Naar han har gjort det i al Stilhed og med Forelskelsens Sværmerie, der altid søger Gensomhed, da behøves Intet videre; da skrive han sin Bog frik væk som Fuglen synger sin Vis, er der Nogen, der har Gavn eller Glæde af den, ja meget desto bedre; da udgive han den sorgløs og ubekymret, uden al Bigtighed, som afsluttede han Alt, eller som skulde alle Jordens Slægter velsignes i hans Bog. Hver Slægt har sin Opgave og behøver ikke at uleilige sig saa overordentligt med at være alt for de foregaaende og efterfølgende. Hver Enkelt i Slægten har ligesom hver Dag sin Plage og nok i at skjotte sig selv, og behøver ikke at omfatte hele Samtiden i sin landsfaderlige Bekymring, eller lade Era og Epoche begynde med sin Bog, end mindre med sit Løstes Nytaars-Blus, eller sin Anthdning's vidtudseende Forjættelser, eller sin Forsikrings Henviisning paa et tvivlsomt Valuta. Ikke Enhver, der er rundrygget, er derfor en Atlas eller bleven det af at bære paa en Verden, ikke Enhver der siger Herre Herre! kommer derfor ind i Himmerige, ikke Enhver, der tilbyder sig at cautionere for hele Samtiden, har dermed beviist, at han er en vederhæftig Mand, der kan indestaae for sig selv, ikke Enhver, der raaber: Bravo, schwere Noth, Gottsbliß bravissimo, har derfor forstaaet sig selv og sin Beundring.

Hvad min egen ringe Person angaaer, da tilstaaer jeg i al Oprigtighed, at jeg som Forfatter er en Ronge uden Land, men ogsaa i Frygt og megen Bævelse en Forfatter uden alle Fordringer. Hvis det synes en ædel Misundelse, en nidkjær Kritik for meget, at jeg bærer et latinsk Navn, da skal jeg med Glæde antage Navnet: Christen Madsen, helst ønskende at betragtes som en Lægmand, der vel speculerer, men dog staaer langt udenfor Speculationen, om jeg end er devot i min Autoritets-Tro, som Romeren var tolerant i sin Guds frygt. Hvad menneskelig Autoritet angaaer, er jeg en Fetichdyrker, og tilbeder lige from en Hvilken som helst, naar det blot tilstræffeligen ved Trommeslag vorder bekjendtgjort, at det er ham, jeg skal tilbede, at han er Autoritet og Imprimatur iaar. Afgjørelsen er over min Forstand, hvad enten den skeer ved Lodkastning og Ballotation, eller Værdigheden selv gaaer paa Dmgang, og den Enkelte sidder som Autoritet ligesom en Borger-Repræsentant sidder i Forligelses-Commissionen.

Videre har jeg Tøttet at tilføie, uden at ønske Enhver, der deler min Anskuelse, ligesom ogsaa Enhver, der ikke deler den, Enhver, der læser Bogen, ligesom ogsaa Enhver der har nok af Forordet, et meent Levvel!

Kjøbenhavn.

Erhbødigst

*Vigilius Haufniensis.*

# I n d h o l d.

---

	Sibe	
Indledning.....	313.	
<b>Caput I.</b> Angest som Arvesyndens Forudsætning og som forklarende Arvesynden retrogradt i Retning af dens Oprindelse.		
§ 1. Historiske Anthyndinger med Hensyn til Begrebet Arvesynd .....	329.	
§ 2. Begrebet den første Synd .....	333.	
§ 3. Begrebet Usthyldighed .....	339.	
§ 4. Begrebet Syndesald .....	342.	
§ 5. Begrebet Angest .....	345.	
§ 6. Angest som Arvesyndens Forudsætning og som forklarende Arvesynden retrogradt i Retning af dens Oprindelse .....	350.	
<b>Caput II.</b> Angest som Arvesynden progressivt .....		357.
§ 1. Objektiv Angest .....	361.	
§ 2. Subjektiv Angest .....	365.	
<b>Caput III.</b> Angest som den Synds Følge, hvilken er Syndens (Syndsbevidsthedens) Udeblivelse .....		387.
§ 1. Vandløshedens Angest .....	400.	
§ 2. Angest dialektisk bestemt i Retning af Skjebne .....	403.	
§ 3. Angest dialektisk i Retning af Skyld .....	410.	



<b>Caput IV.</b> Syndens Angest eller Angest som Syndens Følge i den Enkelte.....	419.
§ 1. Angest for det Onde.....	421.
§ 2. Angest for det Gode (det Dæmoniske).....	426.
<b>Caput V.</b> Angest som frelsende ved Troen .....	465.

---

---

---

## Indledning.

I hvilken Forstand Overveieffens Gjenstand er en Opgave for Psychologiens Interesse, og i hvilken Forstand den efter at have båret Psychologiens Opgave og Interesse peger hen netop paa Dogmatiken.

---

**A**t ethvert videnskabeligt Problem indenfor Videnskabens store Omfang har sin bestemte Plads, sit Maal og sin Grændse, og netop dermed sin harmoniske Fortonen i det Hele, sin berettigede Medlyden i hvad det Hele udsiger, denne Betragtning er ikke blot et pium desiderium, der adler Videnskabsmanden med sit begeistrende eller ueemodige Sværmerie, er ikke blot en hellig Pligt, der befnytter ham i det Totales Tjeneste, og byder ham at forfage Lovløshed og Lyften til eventyrligt at tabe Continentet af Syne, men er tillige i enhver speciellere Overveieffes Interesse, fordi denne ved at forglemme, hvor den hører hjemme, tillige, hvad Sproget med sikkert rammende Tvetydighed pleier at udtrykke ved det Samme, glemmer sig selv, bliver en anden, opnaaer en mistænkelig Perfectibilitet i at kunne blive lige hvad det skal være. Ved saaledes ikke videnskabeligt at kalde til Orden, ved ikke at vaage over, at det formentes de enkelte Problemer at haste hinanden forbi som gjaldt det om at komme først til en Masquerade, opnaaer man vel stundom en vis Vandrigghed, frapperer stundom ved allerede at have grebet, hvad man dog er meget langt fra, træffer stundom en Overeenskomst paa løse Ord med det Forskjellige. Denne Binding hævner sig imidlertid bag efter som alt ulovligt Erhverv, hvilket ikke lader sig hverken borgerligt eller videnskabeligt eie.

Naar man saaledes overskriver det sidste Afsnit af Logiken: Virkeligheden, saa vinder man derved den Fordeel, at det seer ud som var man allerede i Logiken kommen til det Høieste eller om man saa vil det Laveste. Tabet er imidlertid iøinefaldende; thi hverken Logiken eller Virkeligheden er tjent dermed. Virkeligheden ikke; thi Tilfældigheden, som er et væsentligt Medhørende i Virkeligheden, kan Logiken ikke lade slippe ind. Logiken er ikke tjent dermed; thi hvis den har tænkt Virkeligheden, da har den optaget Noget i sig, som den ikke kan assimilere, den er kommen til at foregribe, hvad den blot skal prædisponere. Straffen er tydelig, at enhver Overveelse, om hvad Virkelighed er, er vanskeliggjort, ja maa skee en tidlang umuliggjort, fordi Ordet først maa ligesom have Tid til at befinde sig paa sig selv, Tid til at glemme Feiltagelsen. — Naar man saaledes i Dogmatiken kalder Tro det Umiddelbare uden nogen nærmere Bestemmelse, saa vinder man den Fordeel, at man overbevøiser Enhver om Nødvendigheden af ikke at blive staaende ved Troen, ja man afvinder vel endogsaa den Rettroende denne Concessjon, fordi han maa skee ikke strag gennemstuer Misforstaaelsen, at den ikke har sin Grund i det Senere, men i hiin *πρωτον ψευδος*. Tabet er umiskjendeligt; thi Troen taber derved, at den berøves, hvad den lovligt tilhører, sin historiske Forudsætning; Dogmatiken taber derved, at den kommer til at begynde, ikke hvor den har sin Begynden, indenfor en tidligere Begynden. Istedenfor at præsupponere en tidligere Begynden, ignorerer den denne og begynder frist væk som var det Logiken; thi denne begynder jo netop med det gennem den allerfineste Abstraktion tilbeiebragte Fjlygtigste o: det Umiddelbare. Hvad der da logisk tænkt er rigtigt, at det Umiddelbare eo ipso er hævet, det bliver i Dogmatiken Passivt, thi hvo kunde det vel falde ind at ville blive staaende ved det Umiddelbare (uden nærmere Bestemmelse), da det jo netop er ophævet i samme Dieblik man nævner det, ligesom en Søvn-gænger vaagner i samme Dieblik hans Navn nævnes. — Naar man saaledes stundom i næsten kun propædeutiske Undersøgelser

finder det Ord: Forsoning brugt for at betegne den speculative Viden, eller Identiteten af det erkjendende Subjekt og det Erkjendte, det Subjekt-Objektive o. s. v., saa seer man jo let, at Bedkommende er aandrig, og at han ved Hjælp af denne Aandrigthed har forklaret alle Gaader især for alle dem, der end ikke videnskabeligt bruge den Forsigtighed, som man dog bruger i det daglige Liv, at høre nogle Gaadens Ord, inden man gjetter den. I andet Fald erhverver man sig den uforlignelige Fortjeneste, ved sin Forklaring at have opgivet en ny Gaade: hvorledes noget Menneske kunde falde paa, at dette skulde være Forklaringen. At Tænkningen overhovedet har Realitet, var hele den antike Philosophie og Middeldalderens Forudsætning. Ved Kant blev denne Forudsætning gjort tvivlsom. Sæt nu, at den hegel'ske Philosophie virkelig havde gjen-nemtænkt Kants Skepsis (imidlertid turde dette dog altid blive et stort Spørgsmaal, tiltrods for Alt, hvad Hegel og Skole, ved Hjælp af Stikordet: Metboden og Manifestationen, har gjort for at skjule, hvad Schelling mere aabenlyst ved Stikordet: den intellectuelle Anskuelse og Constructionen bekjendte, at det var et nyt Udgangspunkt) og saaledes i en høiere Form reconstrueret det Tidligere, saaledes at Tænkningen ikke har Realitet i Kraft af en Forudsætning, er da denne Tænkningens bevidst tilveiebragte Realitet en Forsoning? Philosophien er jo da kun bragt derhen, hvor man i gamle Dage begyndte, i gamle Dage, da netop Forsoningen havde sin uhyre Betydning. Man har en gammel respektabel philosophisk Terminologie: Thesis, Antithesis, Synthesis. Man vælg en nyere, hvor Mediationen indtager tredje Plads, skal dette være et saa overordentligt Fremskridt? Mediationen er tvetydig; thi den antyder paa eengang Forholdet mellem de Tvende og Resultatet af Forholdet, Det, hvori de forholde sig i hinanden som de, der have forholdt sig til hinanden; den betegner Bevægelsen, men tillige Hvilen. Om dette er en Fuldkommenhed, vil først en langt dybere dialektisk Prøvelse af Mediationen afgjøre; men den venter man uheldigviis paa. Man affkaffe da Synthesis og sige

Mediation, lad gaae. Dog Aandrigheden fordrer mere, man siger Forsoningen. Hvad er Følgen heraf? Man gavner ikke sine propædeutiske Undersøgelser; thi disse vinde naturligtvis ligesaa lidet som Sandheden i Klarhed, eller et Menneſkes Ejel i Salighed ved at faae en Titel. Derimod forvirrer man fra Grunden af tvende Videnskaber: Ethiken og Dogmatiken, især da man efter at have faaet Ordet Forsoning bragt ind, nu ogsaa hentyder paa, at Logik og *λογος* (det dogmatiske) svare til hinanden, og at Logiken er den egentlige Lære om *λογος*. Ethiken og Dogmatiken stride i et skjebnsvangert confinium om Forsoningen. Angeren og Skylden frempiner ethiſk Forsoningen, medens Dogmatiken i Receptiviteten for den tilbudne Forsoning har den historisk concrete Umiddelbarhed, med hvilken den begynder sin Tale i Videnskabens store Samtale. Hvad vil nu Følgen blive? At Sproget formodentlig kommer til at holde et stort Sabbathsaar, i hvilket man lader Talen og Tanken hvile, at man kan begynde med Begyndelsen. — Man bruger i Logiken det Negative som den fremstykende Magt, der bringer Bevægelse i Alt. Og Bevægelse maa man jo have i Logiken, hvorledes man end bærer sig ad, om det ſkal ſkee med det Gode eller det Onde. Det Negative hjælper nu, og kan det Negative ikke, ſaa kan Ordſpil og Talemaader, som da det Negative ſelv er blevet et Ordſpil\*). I Logiken

---

\*) Exempli gratia: Veſen iſt, was iſt geweſen; iſt geweſen er et tempus præteritum af ſehn, ergo er Veſen daſ aufgehobne Sehn, det Sehn, ſom har været. Dette er en logiſk Bevægelse! Derſom et Menneſke vilde gjøre ſig den Uleilighed at anholde og ſamle i den hegelſke Logik (ſaaledes ſom denne er i ſig ſelv og ved Skolens Forbedringer) alle eventyrlige Miſer og Kobolder, der ſom trable Evende fremhjelpe den logiſke Bevægelse, da vilde maaffee en ſenere Tid forbauſes over at erfare, at hvad der da vil ſtaae ſom afdankede Wittrigheder eengang spillede en ſtor Rolle i Logiken, ikke ſom biløbige Forflaringer og aandrige Bemærkninger, men ſom Bevægelsesmeſtere, der gjorde Hegels Logik til et Vidunder og gav den logiſke Tante Fødder at gaae paa, uden at dog Nogen bemærkede det, da Beundringens lange Kappe ſkulde Dreffinen, ligesom Lulu kommer lobende, uden at Nogen ſeer Maſtinen. Bevægelsen i Logiken det er Hegels Fortjeneste, i Sam-

maa ingen Bevægelse vorde; thi Logiken er, og alt Logisk er\*) kun, og denne det Logiske's Afmagt er Logikens Overgang til Vordelsen, hvor Tilværelse og Virkelighed træde frem. Naar da Logiken fordyber sig i Kategoriernes Concretion, da er det bestandig det Samme, der var fra Begyndelsen. Enhver Bevægelse, forsaavidt man et Dieblit vil bruge dette Udtryk, er en immanent Bevægelse, hvilket i dybere Forstand ingen Bevægelse er, hvad man let vil overthde sig om, naar man betænkter, at Begrebet Bevægelse selv er en Transcendents, der ikke kan finde Plads i Logiken. Det Negative er da Bevægelsens Immanents, er det Forsvindende, er det Ophævede. Steer Alt paa denne Maade, saa steer der slet Intet, og det Negative bliver et Phantom. Men for netop at faae Noget til at see i Logiken, bliver det Negative noget Mere, det bliver det Modsætningen Frembringende, og ikke en Negation, men en Contraposition. Det Negative er da ikke den immanente Bevægelses Uydløshed, er det „nødvendige Andet“, hvilket vistnok kan være Logiken høist nødvendigt for at faae Bevægelsen i Gang, men hvilket det Negative ikke er. Forlader man Logiken for at gaae til Ethiken, da træffer man atter her det i den hele hegel'ske Philosophie utrættelig virksomme Negative. Her erfarer man til sin Forbauselse, at det Negative er det Onde. Nu er Confusionen i fuld Gang; der er ingen Grændse for Aandrigheden, og hvad Mad. Staël-Holstein har sagt om den Schelling'ske Philosophie, at den gjorde et Menneske aandrigt for hele hans Liv, det gjelder i alle Maader om den hegel'ske. Man sees, hvor ulogiske Bevægelserne maae være i Logiken, siden det Negative er det Onde; hvor uethiske de maae være i Ethiken, siden det Onde er det Negative. I Logiken er det for meget,

---

menligning hermed er det ikke værd at nævne den uforglemmelige Fortjeneste, som Hegel har og har forjmaaet, for at løbe paa det Uvisse, den Fortjeneste, paa mangfoldige Maader at have berigtiget de kategoriske Bestemmelser og deres Anordning.

\*) Logikens evige Udtryk er, hvad Eleaterne ved en Misforstaaelse overførte paa Existenten: Intet opkommer, Alt er.

i Ethiken for lidet, intetsteds passer det, hvis det skal passe begge Steder. Har Ethiken ingen anden Transcendents, da er den væsentlig Logik, skal Logiken have saa megen Transcendents, som dog bliver for en Skams Skyld Ethiken nødvendig, er den ikke mere Logik.

Det her Udviklede er maaskee vidtløftigt nok i Forhold til Stedet, hvor det staaer (i Forhold til Sagen det afhandler, er det meget fjernt fra at være for langt), men er dog ingenlunde overflødig, da det Enkelte er valgt med Allusion til Skriftets Gjenstand. Exemplerne ere tagne fra det Større, men hvad der skeer i det Store, kan gjentage sig i det Mindre, og Misforstaaelsen bliver en lignende, om end den skadelige Følge er mindre. Den, der giver sig Mine af at skrive Systemet, har sit Ansvar i det Store; men den, der skriver en Monographie, kan og bør ogsaa være tro over Lidet.

Nærværende Skrift har sat sig som Opgave at afhandle Begrebet „Angest“ psychologisk saaledes, at det har Dogmet om Arvesynden in mente og for Die. Forfaavidt faaer det da ogsaa om end taust med Syndens Begreb at gjøre. Synden er imidlertid ingen Opgave for psychologisk Interesse, og det vilde kun være at hengive sig til en misforstaaet Mandrigheds Tjeneste, om man vilde behandle den saaledes. Synden har sin bestemte Plads eller rettere den har slet ingen, men dette er dens Bestemmelse. Ved at behandle den paa et andet Sted, altererer man den, idet man indfatter den i en uvæsentlig Reflexionsbrydning. Dens Begreb bliver altereret og tillige bliver derved den Stemning, der som den rette svarer til det rigtige Begreb\*), forstyrret, og man faaer istedenfor den sande

---

\*) Ut ogsaa Videnskaben ligesaa fuldt som Poesie og Kunst forudsætter Stemning haade hos den Producerende og den Reciperende, at en Feil i Modulationen er ligesaa forstyrrende som en Feil i Tankens Udvikling, har man aldeles glemt i vor Tid, hvor man aldeles har glemt Indertligheden og Tilgængeligheds Bestemmelse af Glæde over al den Herlighed, man meente at eie, eller har i Begierlighed renonceret paa den ligesom Gunden, der fore-

Stemnings Udholdenhed, de usande Stemningers flygtige Gjøglepil. Naar saaledes Synden bliver draget ind i Westhetiken, da bliver Stemningen enten letfindig eller tungfindig; thi den Kategorie, i hvilken Synden ligger, er Modsigelsen, og denne er enten comisk eller tragisk. Stemningen er altsaa altereret; thi den til Synden svarende Stemning er Alboren. Dens Begreb bliver ogsaa altereret; thi hvad enten den bliver comisk eller tragisk bliver den et Bestaaende, eller et uvæsentlig Op-hævet, medens dens Begreb er at blive overvundet. Det Comiske og Tragiske har i dybere Forstand ingen Fjende, men enten en Bussemand, man græder for, eller en Bussemand, man leer ad. — Behandles Synden i Metaphysiken, da bliver Stemningen den dialektiske Ligelighed og Uinteressethed, der gjen-nemtænker Synden som det, der ikke kan modstaae Tanken. Begrebet bliver altereret, thi vel skal Synden overvindes, men ikke som det, Tanken ikke kan give Liv, men som det, der er til og som saadant er Enhver vedkommende. — Behandles Synden i Psykologien, da bliver Stemningen den iagttagende Udholdenhed, den spionerende Uforsærdethed, ikke Alborens seierrige Flugt ud af den. Begrebet bliver et andet; thi Synden bliver en Tilstand. Men Synden er ingen Tilstand. Dens Idee er, at dens Begreb bestandig ophæves. Som Tilstand (de potentia) er den ikke, medens den de actu eller in actu er og er atter. Psykologiens Stemning vilde være antipathetisk Nysgjerrighed, men den rette Stemning er Alborens behjertede Modstræben. Psykologiens Stemning er opdagende Angest og i sin Angest aftegner den Synden, medens den ængstes og ængstes for den Tegning, den selv frembringer. Naar Synden behandles saaledes, bliver den den Stærkere; thi Psykologien forholder sig egentligt qvindeligt til den. At denne Tilstand har sin Sandhed, er vistnok, at den forekommer

---

traf Ethygen. Dog enhver Feil føder sin egen Fjende. Lænkningens Feil har Dialektiken uden for sig, Stemningens Udebliven eller Forsalskning har det Comiske udenfor sig som Fjende.



i ethvert Menneſkes Liv mere eller mindre, inden det Ethiske træder frem, er viſdom; men ved en ſaadan Behandling bliver Synden ikke hvad den er, men mere eller mindre.

Saaſnart man derfor ſeer Syndens Problem behandlet, kan man ſtrag paa Stemningen ſee, om Begrebet er det rette. Saaſnart f. Ex. Synden omtales ſom en Sygdom, en Abnormitet, en Gift, en Diſharmonie, ſaa er Begrebet ogſaa forfalſket.

Egentlig hører Synden ſlet ikke hjemme i nogen Vidensſkab. Den er Prædikenens Gjenſtand, hvor den Enkelte taler ſom den Enkelte til den Enkelte. I vor Tid har den vidensſkabelige Vigtighed ſaaet narret Præſterne til at være et Slags Profeſſor-Degne, der ogſaa tjene Vidensſkaben og finde det under deres Værdighed at prædike. Forjaavidt er det da intet Under, at det at prædike er blevet anſeet for en meget fattig Kunſt. At prædike er imidlertid den vanſkeeligſte af alle Kunſter og er egentlig den Kunſt, ſom Socrates anpriser: at kunne ſamtale. Det følger af ſig ſelv, at derfor behøver der ingenlunde Gen at ſvare i Menigheden, eller at det ſkulde hjælpe beſtandig at indføre Gen talende. Det, Socrates egentlig dadlede hos Sophiſterne under den Diſtinction: at de vel kunde tale, men ikke ſamtale, var, at de om enhver Ting kunde ſige meget, men manglede Tilgængelſens Moment. Tilgængelſen er netop Samtalens Hemmelighed.

Til Syndens Begreb ſvarer Alvoren. Den Vidensſkab, i hvilken Synden nærmest ſkulde finde Plads, var vel Ethiken. Imidlertid har dette dog ſin ſtore Vanſkelighed. Ethiken er endnu en ideal Vidensſkab, ikke blot i den Forſtand, i hvilken enhver Vidensſkab er det. Den vil bringe Idealiteten ind i Virkeligheden, derimod er dens Bevægelse ikke at bringe Virkeligheden op i Idealiteten\*). Ethiken viſer Idealiteten ſom

\*) Naar man nærmere vil betænke dette, vil man ſaae Leilighed nok til at indſee, hvilken Mandrigthed det dog er, at overſkrive det ſidſte Affnit af Logiken: Virkeligheden, da endnu ikke Ethiken naaer den. Virkeligheden, med hvilken Logiken ender, betyder derfor i Retning af Virkeligheden ikke mere end det Væren, med hvilken den begynder.

Opgave, og forudsætter, at Mennesket er i Besiddelse af Betingelserne. Herved udvikler Ethiken en Modsigelse, idet den netop gjør Banskfeligheden og Umueligheden tydelig. Det gjelder om Ethiken, hvad der siges om Loven, at den er en Tugtemester, der, idet den fordrer, ved sin Fordring blot dømmes ikke føder. Kun den græske Ethik gjorde en Undtagelse, hvilket kom deraf, at den ikke i egentligt Forstand var Ethik, men beholdt et æsthetisk Moment. Dette viser sig tydelig i dens Definition af Dyd, og i hvad Aristoteles oftere, men ogsaa i *Ethica Nicomachæa* udsiger med elskelig græsk Naivitet, at Dyden alene dog ikke gjør et Menneske lykkelig og tilfreds, men han maa have Sundhed, Venner, jordisk Guds, være lykkelig i sin Familie. Jo idealere Ethiken er jo bedre. Den skal ikke lade sig forstyrre af den Passiar, at det ikke hjælper at fordre det Umulige; thi allerede det at høre efter saadan Tale er uesthisk, er Noget, hvortil Ethiken hverken har Tid eller Veilighed. Ethiken har ikke med at prutte, og paa den Maade naaer man heller ei Virkeligheden. Skal denne naaes, da maa hele Bevægelsen gjøres om. Denne Egenstabs ved Ethiken, at den saaledes er ideal, er det, der frister i Behandlingen til snart at bruge metaphysiske, snart æsthetiske, snart psykologiske Kategorier. Men Ethiken maa naturligviis fremfor alle modstaae Fristelser og derfor er det da ogsaa umuligt, at Noget kan skrive en Ethik uden at have ganske andre Kategorier i Baghaanden.

Synden tilhører da kun forsaavidt Ethiken, som det er paa dette Begreb den strandede ved Angerens Hjælp\*). Skal

\*) Dette Punkt betræffende vil man finde adskillige Bemærkninger i det af Johannes de silentio udgivne Skrift: Frygt og Bøven. (Kbhvn. 1843.) Her lader Forfatteren flere Gange Æsthetikens forønskede Idealitet strande paa Ethikens fordrede Idealitet, for i disse Sammenstød at lade den religiøse Idealitet komme tilsynne som den, der netop er Virkelighedens Idealitet, og derfor ligesaa ønskelig som Æsthetikens og ikke umulig som Ethikens, dog saaledes, at denne Idealitet bryder frem i det dialektiske Spring og i den positive Stemning: see Alt er nyt, og den negative Stemning, som er det Absurdes Videnskab, hvortil svarer Begrebet: „Gjentagelsen“. Enten er hele Tilværelsen endt i Ethikens Fordring, eller Betingelsen staffles tilveie,

Ethiken optage Synden, da er dens Idealitet forbi. Jo mere den forbliver i sin Idealitet, og dog aldrig bliver umenneskelig nok til at tabe Virkeligheden af Syne, men corresponderer med denne ved at ville henstille sig som Opgave for ethvert

og hele Livet og Tilværelsen begynder forfra, ikke igennem en immanent Continuitet med det Foregaaende, hvilket er en Modsigelse, men ved en Transcendents, der adskiller Gjentagelsen fra den første Tilværelse ved en Kluft saaledes, at det kun er en billedlig Tale, naar man vilde sige, at det Foregaaende og det Efterfølgende forholde sig til hinanden som den Totalitet af levende Væsener, der findes i Havet, forholde sig til den i Luften og paa Jorden, skøndt dog efter nogle Naturforskeres Mening hiin protothypisk skal i sin Ufuldkommenhed præformere Alt, hvad denne aabenbarer. Med Hensyn til denne Kategorie kan man sammenligne „Gjentagelsen“ af Constantin Constantius. (Århbn. 1843.) Denne Bog er vel en snurrig Bog, hvad dens Forfatter jo ogsaa har villet; men han er dog, saavidt jeg veed den første, der har med Energie fattet „Gjentagelsen“ og ladet den vire i sin Begrebs Prægnants til at forklare Forholdet mellem det Ethiske og det Christelige, ved at udpege den usynlige Epidsje og det discrimen rerum, hvor Videnskab bryder mod Videnskab, indtil den nye Videnskab kommer frem. Men hvad han har opdaget har han igjen skjult ved at indklæde Begrebet i den tilsvarende Forestillings Epog. Hvad der har bevæget ham hertil er vanskeligt at sige, eller rettere at forstaae; thi han siger jo selv, at han skriver saaledes „for at Kjetterne ikke skulle forstaae ham“. Da han kun har villet æsthetisk og psykologisk beskæftige sig dermed, saa maatte Alt lægges humoristisk an, og Virkningen tilveiebringes derved, at Ordet snart bethyder Alt, snart det ubetydeligste af Alt, og Overgangen eller rettere den idelige Falden ned fra Ekterne motiveres ved sin lavcomiske Modsætning. Imidlertid har han dog p. 34 angivet temmelig bestemt det Gele: „Gjentagelsen er Metaphysikens Interesse, og tillige den Interesse, paa hvilken Metaphysiken strander; Gjentagelsen er Løsnet i enhver ethisk Anskuelse; Gjentagelsen er conditio sine qua non for ethvert dogmatisk Problem“. Den første Sætning indeholder en Genthjdning til den Sætning, at Metaphysiken er interesseløs, ligesom Kant sagde det om Ethikken. Saasnart Interessen kommer frem, gaaer Metaphysiken til Side. Derfor er det Ord Interesse spatient. I Virkeligheden kommer hele Subjektivitetens Interesse frem og nu strander Metaphysiken. Derfor Gjentagelsen ikke er sat, saa bliver Ethiken en bindende Magt, derfor siger han formodentlig, at den er Løsnet i den ethiske Anskuelse. Naar Gjentagelsen ikke er sat, kan Dogmatiken slet ikke eksistere; thi i Troen begynder Gjentagelsen, og Troen er Organet for de dogmatiske Problemer. — I Naturens Sphære er Gjentagelsen i sin urol-

Menneske saaledes, at den vil gjøre ham til det sande, til det hele Menneske, Mennesket *κατ' ἐξοχήν*, desto mere spænder den Banfælgigheden. I Kampen for at realisere Ethikens Opgave viser Synden sig ikke som Noget, der kun tilfældigt tilhører et tilfældigt Individ, men Synden unddrager sig dybere og dybere som en dybere og dybere Forudsætning, som en Forudsætning, der gaaer ud over Individet. Nu er Alt tabt for Ethiken, og Ethiken har hjulpet til at tabe Alt. Der er fremkommen en Kategorie, der ligger aldeles udenfor dens Omfang. Arvesynden gjør Alt end mere fortviblet: hæver Banfælgigheden, dog ikke ved Ethikens Hjælp, men ved Dogmatikens. Som al antik Erkjenderen og Speculeren laae i den Forudsæt-

tede Nødvendighed. I Aandens Sphære er Opgaven ikke at afvinde Gjentagelsen en Forandring og befinde sig nogenlunde vel under Gjentagelsen, som stod Aanden kun i et udbortes Forhold til Aandens Gjentagelser (ifølge hvilke Godt og Ondt vegle ligesom Sommer og Winter), men Opgaven er at forvandle Gjentagelsen til noget Indbortes, til Frihedens egen Opgave, til dens høieste Interesse, om den virkelig, medens Alt vegler, kan realisere Gjentagelsen. Her fortvibler den endelige Aand. Dette har Constantin Constantius antyndet ved selv at træde til Side og nu lade Gjentagelsen bryde frem i det unge Menneske i Kraft af det Religiøse. Derfor siger Constantin flere Gange, at Gjentagelsen er en religiøs Kategorie, ham for transcendent, Bevægelsen i Kraft af det Absurde, og det hedder p. 142, at Evigheden er den sande Gjentagelse. Alt dette har Hr. Prof. Heiberg ikke bemærket, men godhedsfuldt villet ved sin Videns, der er, ligesom hans Nytaarsgave, særdeles elegant og nitid, forhjælpe dette Skrift til at blive en smagfuld og elegant Ubethdelighed, ved med megen Bigtighed at bringe Sagen derhen, hvor Constantin begynder, bringe den derhen, hvor, for at erindre om et nyere Skrift, *Æsthetikeren i „Enten — Eller“* havde bragt den i „Bezelbristen“. Hvis Constantin virkelig skulde føle sig smigret ved paa den Maade at nyde den sjældne Værelse, der bringer ham i et negteligt udvalgt Selfkab — saa maa han i mine Tanker, siden han skrev Bogen, være bleven, som man siger, stjernegal; men hvis paa den anden Side en Forfatter, som han, der skriver for at blive misforstaaet, glemte sig selv og ikke havde Utaragte nok til at regne sig det til Indtægt, at Prof. Heiberg ikke havde forstaaet ham, saa maatte han atter være stjernegal. Og dette behøver jeg jo vel ikke at befrygte; thi den Omstændighed, at han hidindtil Intet har svaret Prof. Heiberg, tyder tilstræffeligen paa, at han forstaaer sig selv.

ning, at Tanken havde Realitet, saa ligger ogsaa al antik Ethik i den Forudsætning, at Dyden er realifabel. Syndens Skæpsis er Gedenfket aldeles fremmed. Synden er for den ethifke Bevidfthed, hvad Feiltagelfen er for dens Erkjenden, den enkelte Undtagelfe, der Intet beviſer.

Med Dogmatifken begynder den Videnfkap, der i Modfætning til hiin ftrifte ſaa kaldte ideale Videnfkap gaaer ud fra Virkeligheden. Den begynder med det Virkelige for at hve det op i Idealiteten. Den negter ikke Syndens Tilftedeværelſe, tvertimod, den forudſætter den og forklarer den ved at forudſætte Urvefhynden. Da imidlertid ſaare fjeldent Dogmatifken behandles reent, ſaa vil man ofte finde Urvefhynden ſaaledes dragen ind med indenfor dens Grændſe, at Indtrykket af Dogmatifkens heterogene Oprindelighed ikke ſpringer i Vinene, men forvirres, hvilket ogsaa ſkeer, naar man i den finder et Dogme om Engle, om den hellige Skrift o. ſ. v. Urvefhynden ſkal derfor Dogmatifken ikke forklare, men forklarer den ved at forudſætte den, liig hiin Hvirvel, om hvilken den græfke Naturſpeculation talte Udſkilligt, et bevægende Noget, ſom ingen Videnfkap kan faae fat paa.

Alt dette forholdes fig rigtigt med Henſyn til Dogmatifken vil man indrømme, naar man anden Gang faaer Tid til at forſtaa Schleiermachers uødkelige Fortjenefte af denne Videnfkap. Ham har man forlængſt forladt, da man valgte Hegel, og dog var Schleiermacher i fjøn græf Betydning en Tænkſer, der kun talte om hvad han vidſte, medens Hegel, tiltrods for alle hans udmærkede Egenfkaaber og colofjale Lærdom, dog ved ſin Præſtation atter og atter minder om, at han var i tydſk Forſtand en Profeſſor i Philoſophien efter en ſtor Maaleſtok, idet han à tout prix ſkal forklare Alt.

Den nye Videnfkap begynder da med Dogmatifken, i ſamme Forſtand ſom den immanente Videnfkap begynder med Meta-phyſik. Her finder igjen Ethifken ſin Plads ſom den Videnfkap, der har Dogmatifkens Bevidfthed om Virkeligheden ſom Opgave

for Virkeligheden. Denne Ethik ignorerer ikke Synden og har ikke sin Idealitet i at fordre idealt, men sin Idealitet i den gennemtrængende Bevidsthed af Virkeligheden, af Syndens Virkelighed, dog vel at mærke ikke med metaphysisk Løstind eller psykologisk Concupiscentia.

Man seer let Bevægelsens Forskjellighed, og at den Ethik, om hvilken vi nu tale, hører hjemme i en anden Tingenes Orden. Den første Ethik strandede paa den Enkeltes Synlighed. Saa langt fra at kunne forklare denne, maatte Banfælgeligheden endog blive større og ethisk gaadefuldere, idet den Enkeltes Synd udvidede sig til hele Slægtens Synd. Nu kom Dogmatiken og hjalp ved Arvesynden. Den nye Ethik forudsætter Dogmatiken og med den Arvesynden, og forklarer nu af den Enkeltes Synd, medens den paa samme Tid stiller Idealiteten som Opgave, dog ikke i Bevægelsen fra oven ned efter, men fra nedenu op efter.

Aristoteles har som bekjendt brugt Benævnelsen *πρωτη φιλοσοφια* og dermed betegnet nærmest det Metaphysiske, skjøndt han tillige optog en Deel af hvad der efter vore Begreber hørte ind under Theologien. Dette er aldeles i sin Orden, at i Hedskab Theologien maatte behandles der; det er den samme Mangel paa uendelig Gjennemreflekterethed, som gjorde, at Theatret i Hedskab havde Realitet som en Art Gudstjeneste. Vil man nu abstrahere fra denne Tvetydighed, saa kunde man beholde Benævnelsen og ved *πρωτη φιλοσοφια*\*) forstaae den videnskabelige Totalitet, man kunde kalde den ethniske, hvis Væsen er Immanentsen, eller græsk talt, Erindringen, og ved

---

\*) Schelling mindede om dette aristoteliske Navn i Faveur af sin Distinction mellem negativ og positiv Philosophie. Ved negativ Philosophie forstod han Logiken, det var klart nok, derimod var det mig mindre klart, hvad han egentlig forstod ved positiv, uden forsaavidt det blev utvivlsomt, at positiv Philosophie var den, han selv vilde levere. Dog det er ikke gjortigt at gaae videre ind herpaa, da jeg Intet har at holde mig til uden min egen Opfattelse.

secunda philosophia forstaae den, hvis Væsen er Transcendenten eller Gjentagelsen\*).

Begrebet Synd hører da egentlig ikke hjemme i nogen Videnskab, kun den anden Ethik kan behandle dens Uabenhærelse, ikke dens Tilblivelse. Vil nogen anden Videnskab afhandle den, da forvirres Begrebet. Saaledes, for at rykke bort Forehavende nærmere, hvis Psykologien vilde gjøre det.

Spvad Psykologien skal have med at gjøre maa være et Svilende, der forbliver i bevæget Rolighed, ikke et Uroligt, der bestandigt enten producerer sig selv eller reprimeres. Men det Blivende, det, hvoraf Synden bestandig vorder, ikke med Nødvendighed; thi en Worden med Nødvendighed er en Tilstand, som f. Ex. Plantens hele Historie er en Tilstand, men med Frihed, dette Blivende, den disponerende Forudsætning, Syndens reale Mulighed, det er en Gjenstand for Psykologiens Interesse. Det, der kan beskæftige Psykologien og hvormed den kan beskæftige sig, er, hvorledes Synden kan blive til, ikke at den bliver til. Den kan i sin psykologiske Interesse bringe det saavidt, at det er som var Synden der, men det Næste, at den er der, er kvalitativt forskjelligt fra dette. Hvorledes nu denne Forudsætning for den psykologiske omhyggelige Contemplation og Sagttagelse viser sig mere og mere omsiggribende, det er Psykologiens Interesse, ja Psykologien vil ligesom hengive sig i den Skuffelse, at Synden hermed er til. Men denne sidste Skuffelse er Psykologiens Ufmagt, der viser, at den har udtjent.

At Menneksenaturen maa være en saadan, at den gjør Synden mulig, er, psykologisk talt, ganske sandt, men at ville lade denne Syndens Mulighed blive dens Virkelighed, oprører Ethiken og lyder for Dogmatiken som en Blasphemie; thi Friheden er aldrig mulig; saasnart den er, er den virkelig, i samme Forstand, som man i en ældre Philosophie har sagt, naar Guds Tilværelse er mulig, er den nødvendig.

\*) Dette har Constantin Constantius mindet om ved at antyde, at Immanenten strander paa „Interessen“. Først med dette Begreb kommer egentlig Virkeligheden tilsyne.

Saa snart Synden virkelig er sat, da er Ethiken paa Pletten, og følger nu ethvert dens Skridt. Hvorledes den blev til, bekymrer ikke Ethiken, uden forsaavidt at det er den vist, at Synden kom som Synd ind i Verden. Men endnu mindre end om Syndens Tilblivelse bekymrer Ethiken sig om dens Muligheds Stilleben.

Vil man nu her nærmere spørge, i hvilken Forstand og hvorvidt Psychologien forfølger sin Gjenstand i Jagttagelse, da er det klart af det Foregaaende som ved sig selv, at enhver Jagttagelse af Syndens Virkelighed som tænkt er den uvedkommende og tilhører Ethiken ikke som Jagttagelse; thi denne er aldrig iagttagende, men anklagende, dømmende, handlende. Dernæst følger det af Foregaaende som af sig selv, at Psychologien ikke har med den empiriske Virkeligheds Detail at gjøre, uden forsaavidt denne er udenfor Synden. Som Videnskab kan Psychologien vel aldrig empirisk have med den Detail at gjøre, der er den underlagt, men dog kan denne faae sin videnskabelige Repræsentation, jo concretere Psychologien bliver. I vore Tider er denne Videnskab, der dog fremfor nogen anden har Lov til næsten at beruse sig i Livets skummende Mangfoldighed, bleven saa fastende og aстетisk som en Selvplager. Dette er ikke Videnskabens Skyld, men dens Dyrkeres. I Forhold til Synden derimod er hele Virkelighedens Indhold den negtet, kun dens Mulighed tilhører den endnu. Ethisk tænkt forekommer naturligtviis Syndens Mulighed aldrig, og Ethiken lader sig ikke narre og spiller ikke sin Tid paa saadan Dverveielse. Derimod elsker Psychologien den, sidder og aftegner Conturer og beregner Mulighedens Vinkler, og lader sig ligesaa lidet forstyrre som Archimedes.

Men idet Psychologien saaledes fordyber sig i Syndens Mulighed, er den, uden at vide det, i en anden Videnskabs Tjeneste, der blot venter paa, at den skal blive færdig, for at den selv kan begynde og forhjælpe Psychologien til Forklaringen. Dette er ikke Ethiken; thi Ethiken har slet Intet med denne Mulighed at gjøre. Det er derimod Dogmatiken, og her viser



atter Problemet om Arvesynden sig. Medens Psychologien udgrunder Syndens reale Mulighed, forklarer Dogmatiken Arvesynden, det er Syndens ideelle Mulighed. Derimod har den anden Ethik ikke med Syndens Mulighed eller Arvesynden at gjøre. Den første Ethik ignorerer Synden, den anden Ethik har Syndens Virkelighed inden sit Omfang, og her kan igjen Psychologien kun ved en Misforstaaelse trænge ind.

Naar det her Udviklede forholder sig rigtigt, da vil man let see, med hvad Ret jeg har kaldet nærværende Skrift en psychologisk Overveelse, samt hvorledes den, forsaavidt den bragtes til Bevidsthed om sit Forhold i Videnskaben, hører hjemme i Psychologien, og igjen tenderer til Dogmatiken. Man har kaldet Psychologien Læren om den subjektive Aand. Vil man forfølge dette lidt nøiere, vil man see, hvorledes den, idet den kommer til Syndens Problem, først maa slaae over i Læren om den absolute Aand. Der ligger Dogmatiken. Den første Ethik forudsætter Metaphysiken, den anden Dogmatiken, men fuldender den ogsaa saaledes, at her som allevegne Forudsætningen kommer ud.

Dette var Indledningens Opgave. Dette kan være rigtigt, medens Overveelsen selv om Begrebet Angest kan være aldeles urigtig. Om det er saa, maa vi se sig.

---

## Caput I.

### Angest, som Arvesyndens Forudsætning og som forklarende Arvesynden retrogradt i Retning af dens Oprindelse.

#### § 1.

#### Historiske Antydninger med Hensyn til Begrebet „Arvesynd“.

Er dette Begreb identisk med Begrebet den første Synd, Adams Synd, Syndefaldet? Saaledes har man vel stundom taget det og derfor sat Opgaven at forklare Arvesynden som identisk med at forklare Adams Synd. Da Tænkningen her stødte paa Bansteligheder, valgte man en Udvei. For dog at forklare Noget, anbragte man en phantastisk Forudsætning, i hvis Tab Syndefaldets Følge bestod. Man vandt nu den Fordeel, at Enhver villigt indrømmede, at en saadan Tilstand som den beskrevne ikke fandtes i Verden, men glemte, at Biblen var en anden, om den havde existeret, hvilket var temmelig nødvendigt for at tabe den. Menneskeslægten's Historie fik en phantastisk Begyndelse, Adam blev lagt phantastisk udenfor, den fromme Følelse og Phantasie fik, hvad den forlangte, et gudeligt Forspil; men Tænkningen fik Intet. Paa en dobbelt Maade holdtes Adam phantastisk udenfor. Forudsætningen var en dialektisk-phantastisk, nærmest i Katholicismen (Adam tabte donum divinitus datum supranaturale et admirabile). Den var en historisk-phantastisk, nærmest i den foederale Dogmatik, der dramatisk fortabte sig i en Phantasie-Anskuelse af Adams

Optræden som Befuldmægtiget for hele Slægten. Begge For-  
klaringer forklare naturligviis Intet, da den ene kun bortfor-  
klarer, hvad den selv har digtet ind; den anden blot digter Noget  
ind, som Intet forklarer.

Er Begrebet Arvesynd saaledes forskjelligt fra Begrebet  
den første Synd, at den Enkelte kun gennem sit Forhold til  
Adam deeltager i den og ikke gennem sit primitive Forhold  
til Synden? I saa Fald er da Adam atter bragt phantastisk  
udenfor Historien. Adams Synd er da et mere end forbigangent  
(plus quam perfectum). Arvesynden er det Nærværende, er  
Syndigheden, og Adam den Eneſte, i hvem denne ikke var,  
da den blev ved ham. Man ſtræbte da ikke at forklare Adams  
Synd, men vilde forklare Arvesynden i dens Conſequentſer.  
Dog var Forklaringen ikke for Tænkningen. Deraf lader det  
ſig godt forſtaae, at et ſymboliſk Skrift udſiger Umuligheden af  
Forklaringen, og at dette Udſagn ſtaaer uden Modſigelſe med  
Forklaringen. De Schmaſkaldiſke Artiller lære udtrykkeligt:  
peccatum hæreditarium tam profunda et tetra est corruptio  
naturæ, ut nullius hominis ratione intelligi poſſit, ſed ex  
ſcripturæ patefactione agnoſcenda et credenda ſit. Dette  
Udſagn lader ſig godt forene med Forklaringerne; thi i diſſe  
komme ikke ſaa meget Tankebeſtemmelſerne frem ſom ſaadanne,  
men den fromme Følelſe (i Retning af det Ethiſke) giver ſig  
Luft i ſin Indignation paa Arvesynden, paatager ſig Anklage-  
rens Rolle, og er nu ene beſymret for med næſten qvindelig  
Lidenſkabelighed, med en elſkende Piges Sværmerie, at gjøre  
Syndigheden afſkyeligere og afſkyeligere og ſig ſelv i den, ſaa  
at intet Ord er haardt nok for at betegne den Enkeltes Parti-  
ciperer i den. Vil man i denne Henſeende overſkue de for-  
ſkjellige Confeſſioner, da frembyder der ſig en Gradation, i  
hvilken den dybe proteſtantiſke Fromhed gaaer af med Seiren.  
Den græſke Kirke kalder Arvesynden: *ἀμαρτία προτοπα-  
τοριζον*. Den har ikke engang et Begreb; thi dette Ord er kun  
en hiſtoriſk Angivelſe, der ikke ſom Begrebet angiver det Nær-  
værende, men kun det hiſtoriſk Afſluttede. Vitium originis (Ter-

tullian) er vel et Begreb, men Sprogformen tillader dog at det Historiske kan fattes som det Overveiende. *Peccatum originale* (quia originaliter tradatur. Augustin) angiver Begrebet, der bliver end tydeligere bestemt ved Distinctionen mellem *peccatum originans* og *originatum*. Protestantismen forkaster scholastiske Bestemmelser (*caerentia imaginis dei; defectus justitiæ originalis*) ligesom ogsaa, at Arvesynden skulde være *poena* (*concupiscentiam poenam esse non peccatum, disputant adversarii*. Apolog. A. C.) og nu begynder den begejstrede Climax: *vitium, peccatum, reatus, culpa*. Man bryder sig kun om den sønderknuste Sjæls Veltalenhed, og kan derfor stundom lade en aldeles modsigende Tanke løbe ind med i Taler om Arvesynden (*nunc quoque afferens iram dei iis, qui secundum exemplum Adami peccarunt*). Eller hviin bekymrede Veltalenhed bryder sig aldeles Intet om Tanken, men udsiger det Forfærdelige om Arvesynden (*quo fit, ut omnes propter inobedientiam Adæ et Hevæ in odio apud deum simus*. Form. Conc., der dog er forsigtig nok til at protestere mod at tænke det; thi hvis man tænkte det, da blev jo Synden Menneskets Substant\*). Saa snart Troens og Sønderknuselsens Begejstring forsvinder, kan man ikke mere hjælpes ved saadanne Bestemmelser, der kun gjør det let for den snilde Forstandighed at slippe fra Synds-Erkjendelse. Men at behøve andre Bestemmelser er dog et tvivlsomt Beviis for Tidens Fuldkommenhed, ganske i samme Forstand, som det at behøve andre end drachontiske Love.

Det Phantastiske, som her har viist sig, gjentager sig ganske consequent paa et andet Punkt af Dogmatiken, i Forsoningen. Det læres, at Christus har gjort Fyldest for Arvesynden. Men hvorledes gaaer det da med Adam? Han bragte jo Arvesynden

---

\*) Det at Form. Conc. forbød at tænke denne Bestemmelse maa imidlertid anprives netop som et Beviis paa den energiske Lidenskab, med hvilken den veed at lade Tænkningen støde an mod det Utænkelige, hvilken Energie er saare beundringsværdig mod den moderne Tænkning, der kun altforneget er løs paa Traaden.

ind i Verden, var da Arvesynden ikke en actual Synd i ham? Eller betyder Arvesynden det Samme for Adam som for Enhver i Slægten? I saa Fald er Begrebet hævet. Eller var Adams hele Liv Arvesynden? Fødte den første Synd ikke andre Synder i ham o: actuelle Synder? Feilen i det Foregaaende viser sig her tydeligere; thi Adam er kommen saa phantastisk udenfor Historien, at han er den Æneste, der er udelukket fra Forsoningen.

Hvorledes man da end stiller Problemet, saasnart Adam kommer phantastisk udenfor, er Alt forvirret. At forklare Adams Synd er derfor at forklare Arvesynden, og ingen Forklaring hjælper Noget, der vil forklare Adam, men ikke Arvesynden, eller vil forklare Arvesynden, men ikke Adam. Dette har sin dybeste Grund i, hvad der er det Væsentlige i den menneskelige Eksistens, at Mennesket er Individuum og som saadant paa eengang sig selv og hele Slægten, saaledes, at hele Slægten parteciperer i Individet og Individet i hele Slægten\*). Fastholder man ikke dette, da kommer man enten ind i det pelagianiske, socinianske, philanthropiske Gættal, eller i det Phantastiske. Forstandens Profaisme er, at Slægten numerisk opløses i et einmal ein. Det Phantastiske er, at Adam nyder den velmeente Gæ, at være mere end hele Slægten, eller den tvetydige Gæ, at staae udenfor Slægten.

I ethvert Dieblit er det saaledes, at Individet er sig selv og Slægten. Dette er Menneskets Fuldkommenhed seet som Tilstand. Tillige er det en Modsigelse; men en Modsigelse er altid Udtryk for en Opgave; men en Opgave er Bevægelse; men en Bevægelse hen til det Samme som Opgave, der var som det Samme opgivet, er en historisk Bevægelse. Altjaa har Individet Historie; men har Individet Historie har Slægten det ogsaa. Ethvert Individuum har den samme Fuldkommenhed, netop derfor falde Individerne ikke numerisk fra hinanden,

\*) Derjom saaledes en Enkelt kunde aldeles falde af fra Slægten, da vilde hans Afald tillige bestemme Slægten anderledes, hvorimod, hvis et Dyr affaldt fra Arten, vilde Arten være aldeles ligegyldig derved.

ligesaa lidet som Slægtens Begreb bliver et Phantom. Ethvert Individuum er væsentligt interesseret i alle andre Individuers Historie, ja ligesaa væsentligt som i sin egen. Fuldendtheden i sig selv er derfor den fuldkomne Participation i det Hele. Intet Individuum er ligegyldigt mod Slægtens Historie, ligesaa lidet som Slægten mod noget Individ. Idet da Slægtens Historie gaaer frem, begynder Individet bestandig forfra, fordi det er sig selv og Slægten, og deri igjen Slægtens Historie.

Adam er det første Menneske, han er paa eengang sig selv og Slægten. Det er ikke i Kraft af det æsthetisk Skønne, at vi holde paa ham; ikke i Kraft af en hoimodig Følelse, at vi slutte os til ham, for ikke at lade ham saa at sige staae i Stikken, som den, der forskyldte Alt; ikke i Kraft af Sympathiens Begeistring og Pietetens Overtalelse vi beslutte os til at dele Skyld med ham, som Barnet onsker at være skyldigt med Faderen; ikke i Kraft af en tvungen Medlidenhed, der lærer os at finde os i, hvad vi nu eengang maa finde os i; men det er i Kraft af Tanken vi fastholde ham. Ethvert Forsøg derfor paa at forklare Adams Betydning for Slægten som *caput generis humani naturale, seminale, foederale*, for at erindre om dogmatisk Udtryk, forvirrer Alt. Han er ikke væsentlig forskjellig fra Slægten; thi saa er Slægten slet ikke til; han er ikke Slægten; thi saa er Slægten heller ikke til. Han er sig selv og Slægten. Hvad der derfor forklarer Adam forklarer Slægten og omvendt.

## § 2.

### Begrebet den første Synd.

Efter traditionelle Begreber er Forskjellen mellem Adams første Synd og ethvert Menneskes første Synd denne: Adams Synd betinger Syndigheden som Consequens, den anden første Synd forudsætter Syndigheden som Betingelse. Var det saa, da laae Adam virkelig udenfor Slægten, og denne begyndte ikke med ham, men havde en Begyndelse udenfor sig selv, hvilket strider mod ethvert Begreb.

At den første Synd betyder noget Andet end en Synd (o: en Synd som flere andre), noget Andet end een Synd (o: Nr. 1 i Forhold til Nr. 2), indsees let. Den første Synd er Qualitetens Bestemmelse, den første Synd er Synden. Denne er det Førstes Hemmelighed og dets Forargelse for den abstrakte Forstandighed, der mener, at een Gang er ingen Gang, men mange Gange er Noget, hvilket er aldeles bagvendt, da de mange Gange enten betyder hver især ligesaa meget som den første Gang, eller tilsammen ikke nær saa meget. Det er derfor en Overtro, naar man i Logiken vil mene, at der ved en fortsat quantitativ Bestemmen fremkommer en ny Qualitet; det er en utilgivelig Reticens, naar man vel ikke lægger Skjul paa, at det ikke gaaer ganske saaledes til, men skjuler Folgen deraf for hele den logiske Immanents ved at sige det med ind i den logiske Bevægelse, som Hegel gjør det\*). Den ny Qualitet fremkommer med det Første, med Springet, med det Gaadefuldes Pludselighed.

Derjom den første Synd betyder numerisk een Synd, saa bliver der ingen Historie af, saa faaer Synden hverken Historie i Individet eller i Slægten; thi Betingelsen derfor er den samme, om derfor end ikke som saadan Slægtens Historie er Individets, ligesaa lidet som Individets Slægtens, uden forsaavidt Modsigelsen bestandig udtrykker Opgaven.

---

\*) Overhovedet har denne Sætning om Forholdet mellem den quantitative Bestemmen og den ny Qualitet en lang Historie. Egentlig laae hele den græske Sophistik i blot at statuere en quantitativ Bestemmen, hvorfor dens høieste Forskjellighed er Vighed og Ulighed. I den nyere Philosophie har Schelling først villet hjælpe sig med en blot quantitativ Bestemmen til at forklare al Forskjellighed; dablede siden det Samme hos Eschenmayer (i dennes Disputats). Hegel statuereede Springet, men statuereede det i Logiken. Rosenkrantz (i hans Psychologie) beundrer Hegel derfor. I det sidst udfomne Skrift af Rosenkrantz (om Schelling) dadler han denne og priser Hegel. Men Hegels Ulykke er netop den, at han vil gjøre den ny Qualitet gjældende og dog ikke vil gjøre det, da han vil gjøre det i Logiken, der saasnart dette erkjendes, maa faae en anden Bevidsthed om sig selv og sin Betydning.

Ved den første Synd kom Synden ind i Verden. Aldeles paa samme Maade gjælder det om ethvert senere Menneskes første Synd, at ved den kommer Synden ind i Verden. At den før Adams første Synd ikke var der, er en i Forhold til Synden selv aldeles tilfældig og uvedkommende Reflexion, der aldeles ikke har Betydning eller Ret til at gjøre Adams Synd større eller ethvert andet Menneskes første Synd mindre. Det er netop et logisk og ethisk Kjættereri, at man vil give det Udseende af, at Syndigheden i et Menneske quantitativt bestemmer sig saalænge, at den tilsidst ved en generatio æquivoca frembringer den første Synd i et Menneske. Dette skeer ikke, ligesaa lidet som at Trop, der dog var en Mester i den quantitative Bestemmens Tjeneste, ved Hjælp af den blev Candidat. Lad Mathematikere og Astronomer hjælpe sig, hvis de kan, med uendeligt forsvindende Smaa-Størrelser, i Livet hjælper det Een ikke til at faae Attestats, end mindre til at forklare Aand. Hvis ethvert senere Menneskes første Synd saaledes fremgik af Syndigheden, da er hans første Synd kun uvæsentlig at bestemme som den første, men væsentlig at bestemme, hvis Sligt lod sig tænke, efter sit Løbenummer i Slægtens almindelige synkende Fond. Men saaledes er det ikke, og det er lige daarlige, ulogisk, uethisk, uchristeligt, at ville beile til den Gæ, at være første Opfinder, og at ville skubbe Noget af sig, ved ikke at ville tænke Noget ved hvad man siger, at man ikke har gjort Andet end hvad alle Andre have gjort. Syndighedens Tilstedeværelse i et Menneske, Exemplets Magt o. s. v., alt dette er blot quantitative Bestemmelser, der Intet forklare\*), med mindre man antager, at eet Individ er Slægten, istedenfor, at ethvert Individ er sig selv og Slægten.

Fortællingen i Genesis om den første Synd er især i vor Tid bleven temmelig skjodesløst betragtet som en Mythe. Dette har sin gode Grund: da hvad man satte isteden netop var en

---

\*) Hvad Betydning de forøvrigt have som Medhørende i Slægtens Historie, som Tiløb til Springet, uden at kunne forklare Springet, er noget Andet.



Mythe, og endvidere en daarlig Mythe; thi naar Forstanden forfalder til det Mythiske, saa kommer der sjældent andet end Passiar ud. Siin Fortælling er den eneste dialektisk-consequente Opfattelse. Dens hele Gehalt er egentlig concentreret i den Sætning: Synden kom ind i Verden ved en Synd. Hvis dette ikke var saa, da var Synden kommet ind som noget Tilfældigt, hvilket man vel skal lade være at forklare. Vanskeligheden for Forstanden er netop Forklaringens Triumph, er dens dybsindige Consequents, at Synden forudsætter sig selv, at denne kommer saaledes ind i Verden, at den, idet den er, er forudsat. Synden kommer da ind som det Klubselige o: ved Springet; men dette Spring sætter tillige Qualiteten; men idet Qualiteten er sat, er i samme Dieblit Springet vendt ind i Qualiteten og forudjat af Qualiteten, og Qualiteten af Springet. Dette er en Forargelse for Forstanden, ergo er det en Mythe. Til Vederlag digter den selv en Mythe, der negter Springet, udlægger Cirkelen i en lige Linie, og nu gaaer Alt naturligt til. Den phantaserer Noget om, hvorledes Mennesket var før Syndefaldet, efterhaanden som Forstanden snakker derom, bliver den projekterede Ustydighed i Passiarens Løb lidt efter lidt til Syndighed — og saa, saa er den der. Forstandens Foredrag ved denne Veilighed kan passende sammenlignes med den Borneremse, med hvilken Barndommen forlyster sig: Pole een Mester, Pole to Mester — — — Politi Mester — her er det jo, og fremkommet ganske naturligt ved det Foregaaende. For saavidt der skulde være Noget i Forstandens Mythe, maatte det være, at Syndigheden gaaer forud for Synden. Men dersom dette er sandt saaledes, at Syndigheden er kommen ind ved noget Andet end ved Synden, saa er Begrebet hævet. Men er den kommen ind ved Synden, saa er denne jo gaaet forud. Denne Modsigelse er den eneste dialektisk consequente, der baade magter Springet og Immanentsjen (o: den senere Immanents).

Ved Adams første Synd kom altsaa Synden ind i Verden. Denne Sætning, som er den almindelige, indeholder imidlertid en aldeles udbortes Reflexion, der vistnok har bidraget

meget til svævende Misforstaaelsers Opkomst. At Synden kom ind i Verden, er ganske sandt; men dette vedkommer ikke saaledes Adam. Ganske skarpt og nøiagtigt udtrykt maa man sige, ved den første Synd kom Syndigheden ind i Adam. Om intet senere Menneske falder man paa at sige, at ved hans første Synd kommer Syndigheden ind i Verden, og dog kommer den ved ham paa en lignende Maade (o: en Maade, der ikke er væsentlig forskjellig) ind i Verden; thi skarpt og nøiagtigt udtrykt er Syndigheden kun i Verden, forsaavidt den kommer ind ved Synden.

At man har udtrykt sig anderledes om Adam, har kun sin Grund i, at Consequenten af Adams phantastiske Forhold til Slægten maa vise sig overalt. Hans Synd er Arvesynden. Ellers veed man Intet om ham. Men Arvesynden seet i Adam er kun hiin første Synd. Er Adam da det eneste Individ, der ikke har Historie? Saa kommer jo Slægten til at begynde med et Individ, der ikke er Individ, hvorved da baade Begrebet Slægt og Individ hæves. Kan noget andet Individ i Slægten i sin Historie have Betydning i Slægtens Historie, saa har Adam det ogsaa; har Adam det kun ved hiin første Synd, saa hæves Begrebet Historie, det vil sige saa er Historien forbi i det Dødelik, den begyndte\*).

Idet Slægten nu ikke begynder forfra med ethvert Individ\*\*), faaer Slægtens Syndighed vel en Historie. Denne gaar imidlertid frem i quantitative Bestemmelse, medens Individet i Qualitetens Spring deeltager i den. Slægten begyn-

---

\*) Det gjælder bestandig om at faae Adam ind med i Slægten, ganske i samme Betydning som ethvert andet Individ. Dette burde Dogmatiken passe paa især for Forsoningens Skild. Læren om, at Adam og Christus svare til hinanden, forklarer slet Intet, men forvirrer Alt. Analogie kan der være, men Analogien er i Begrebet ufuldkommen. Kun Kristus er et Individ, der er mere end Individ; men derfor kommer han heller ei i Begyndelsen, men i Tidens Skilte.

\*\*\*) Modsætningen er udtalt i § 1: Idet Slægtens Historie gaar frem, begynder Individet bestandig forfra.

der derfor ikke forfra med hvert Individ; thi saa er Slægten flet ikke til; men hvert Individ begynder forfra med Slægten.

Naar man da vil sige, at Adams Synd bragte Slægtens Synd ind i Verden, saa mener man det enten phantastisk, hvorved ethvert Begreb annulleres, eller man kan med samme Ret sige det om ethvert Individ, der ved sin første Synd bringer Syndigheden ind. At faae et Individ, som skal staae udenfor Slægten, til at begynde Slægten, er en Forstands-Mythe, ligesom den, at lade Syndigheden begynde paa nogen anden Maade end med Synden. Det man opnaaer er kun at svinke Problemet, der naturligviis vender sig til Mennesket Nr. 2 om Forklaringen, eller rettere til Mennesket Nr. 1, da Nr. 1 egentlig er blevet Nr. 0.

Hvad der ofte skuffer og hjælper til at bringe allehaande phantastiske Forestillinger i Gang er Generations-Forholdet, som var det senere Menneske væsentligt forskjelligt fra det første ved Nedstammelsen. Nedstammelsen er kun Udtrykket for Continuiteten i Slægtens Historie, hvilken altid bevæger sig i quantitative Bestemmelser, og derfor ingenlunde er istand til at skaffe et Individ frem; thi en Dyreslægt, om den end har bevaret sig gennem 1000 og atter 1000 Generationer, frembringer aldrig et Individ. Dersom det andet Menneske ikke havde nedstammet fra Adam, saa havde han ikke været det andet Menneske, men en tom Gjentagelse, og hvoraf der ligesaa lidet var bleven Slægt som Individ. Hver enkelt Adam var bleven en Statue for sig selv, og derfor kun at bestemme ved den ligegyldige Bestemmelse  $\alpha$ : Tallet, i en endnu ufuldkomnere Forstand end naar de blaae Drengene benævnes efter Tallet. I det Høieste vilde enhver Enkelt have været sig selv, ikke sig selv og Slægten, ingen Historie faaet, som en Engel ingen Historie har, kun er sig selv og ikke participerer i nogen Historie.

Det behøver vel neppe at siges, at denne Opfattelse ikke forskylder nogen Pelagianisme, der lader ethvert Individ ubehyndret om Slægten spille sin lille Historie paa sit Privattheater; thi Slægtens Historie gaaer jo roligt frem ad sin Gang, og i

denne kommer intet Individ til at begynde paa samme Sted som et andet, medens ethvert Individ begynder forfra, og i samme Dieblif er der, hvor det skulde begynde i Historien.

## § 3.

## Begrebet Ufskyldighed.

Det gjælder her som allevegne, vil man i vore Dage have en dogmatisk Bestemmelse, maa man gjøre Begyndelsen med at glemme, hvad Hegel har opdaget for at hjælpe Dogmatiken. Man bliver underlig tilmode, naar man i Dogmatiker, der dog ellers ønske at være nogenlunde rettroende, paa dette Punkt seer Hegels yndede Bemærkning anført, at det Umiddelbares Bestemmelse er at ophæves, som var Umiddelbarhed og Ufskyldighed aldeles identiske. Hegel har ganske consequent forsløgt ethvert dogmatisk Begreb netop saa meget, at det frister en reduceret Existentis som et aandrigt Udtryk for det Logiske. At det Umiddelbare maa ophæves, behøver man ikke Hegel til at sige, og han har da heller ei udødelig Fortjeneste af at have sagt det, da det logisk tænkt end ikke er correct; thi det Umiddelbare maa ikke ophæves, da det aldrig er til. Begrebet Umiddelbarhed hører hjemme i Logiken, men Begrebet Ufskyldighed i Ethiken, og ethvert Begreb maa der tales om ud af den Videnskab, hvilken det tilhører, hvad enten Begrebet nu tilhører Videnskaben saaledes, at det udvikles der, eller det udvikles ved at forudsættes.

Uethisk er det nu at sige, at Ufskyldigheden maa ophæves; thi selv om den ogsaa var ophævet i det Dieblif, den udsagdes, saa forbyder Ethiken at glemme, at den kun kan ophæves ved Skyld. Naar man derfor taler om Ufskyldigheden som om Umiddelbarheden, og er logisk nærgaende og barsk med at lade dette Følgstigste være forsvundet, eller æsthetisk sølsom over hvad det var og at det er forsvundet, saa er man kun geistreich, og glemmer Pointen.

Som da Adam tabte Ufskyldigheden ved Skylden, saaledes

taber ethvert Menneske den. Var det ikke ved Skyld, han tabte den, var det heller ikke Uskyldigheden, han tabte, og var han ikke uskyldig, før han blev skyldig, saa blev han aldrig skyldig.

Hvad Adams Uskyldighed angaaer, da har det ikke manglet paa allehaande phantastiske Forestillinger, hvad enten disse opnaaede symbolsk Værdighed i Tider, da Fløilet paa Kirkenes Prædikestol saavel som paa Slægtens Begyndelse var mindre luslidt end nu; eller mere eventyrligt streifede om som Digtingens suspecte Opfindelser. Jo mere phantastisk man fik Adam paaklædt, desto uforklarligere blev det, at han kunde synde, desto forfærdeligere blev hans Synd. Han havde imidlertid eengang for alle forspildt den hele Herlighed, og derover blev man efter Tid og Veilighed sentimental eller vittig, tungsindig eller letfærdig, historisk sønderknust, eller phantastisk munter; men Pointen deri fattede man ikke ethisk.

Hvad de senere Menneskers (o: Alle undtagen Adam og Eva) Uskyldighed angaaer, da havde man noget ringe Forestillinger. Den ethiske Rigorisme overjaae det Ethiskes Grændse, og var redelig nok til at troe, at Menneskene ikke vilde benytte Veiligheden til at smutte fra det Hele, naar Udflykten gjordes saa let; Letfærdigheden indjaae slet Intet. Men kun ved Skyld tabes Uskyldigheden; ethvert Menneske taber væsentlig paa samme Maade Uskyldigheden, som Adam gjorde det, og det er hverken i Ethikens Interesse, at gjøre Alle uden Adam til bekymrede og interesserede Tilskuere af Skyldigheden, men ikke til Skyldige; eller i Dogmatikens Interesse, at gjøre Alle til interesserede og deeltagende Tilskuere ved Forsoningen, men ikke til Forsonede.

Naar man saa ofte har spildt Dogmatikens og Ethikens og sin egen Tid paa at overveie, hvad der vilde have skeet, hvis Adam ikke havde syndet, saa viser dette blot, at man bringer en urigtig Stemning og altsaa ogsaa et urigtigt Begreb med sig. Den Uskyldige kan aldrig falde paa at spørge saaledes, men den Skyldige synder, naar han spørger saaledes; thi han vil i sin æsthetiske Nysgjerrighed ignorere, at han selv har bragt

Ufkyldigheden ind i Verden, selv har tabt Ufkyldigheden ved Skyld.

Ufkyldigheden er derfor ikke som det Umiddelbare Noget, der maa ophæves, hvis Bestemmelse er at ophæves, Noget der egentlig ikke er til, men selv, idet det er ophævet, først derved og først da bliver til som det, der var førend det blev ophævet og nu er ophævet. Umiddelbarheden ophæves ikke ved Middelbarheden, men idet Middelbarheden kommer frem, har den i samme Dieblif hævet Umiddelbarheden. Umiddelbarhedens Ophævelse er derfor en immanent Bevægelse i Umiddelbarheden, eller den er en immanent Bevægelse i Middelbarheden i modsat Retning, ved hvilken denne forudsætter Umiddelbarheden. Ufkyldigheden er Noget, der hæves ved en Transcendents, netop fordi Ufkyldigheden er Noget, (hvorimod det rigtigste Udtryk om Umiddelbarheden er det, som Hegel bruger om den rene Væren, er Intet), hvorfor der da ogsaa, naar Ufkyldigheden ved Transcendentsen er hævet, kommer noget ganske Andet ud deraf, medens Middelbarheden netop er Umiddelbarheden. Ufkyldigheden er en Qualitet, den er en Tilstand, der meget godt kan bestaae, og derfor har den logiske Hasten, for at faae den ophævet, intet at betyde, medens den i Logiken skulde see at skynde sig lidt mere; thi der kommer den altid, selv naar den er iilsomst, for silde. Ufkyldigheden er ikke en Fuldkommenhed, man skal ønske tilbage; thi saasnart man ønsker den, er den tabt, og da er det en ny Skyld at spille Tiden med Ønsker. Ufkyldigheden er ikke en Ufuldkommenhed, ved hvilken man ikke kan blive staaende, thi sig selv er den altid nok, og den, der har tabt den, det vil sige saaledes som den kun kan tabes, ikke som det maaskee behager ham at ville have tabt den, o: ved Skyld, han vil vel ikke falde paa at anpriise sin Fuldkommenhed paa Ufkyldighedens Bekostning.

Fortællingen i Genesis giver nu ogsaa den rigtige Forklaring af Ufkyldighed. Ufkyldighed er Ubidenhed. Den er ingenlunde det Umiddelbares rene Væren, men den er Ubiden-

hed. At man, naar man udenfra betragter Uvidenheden, seer den bestemt hen til Viden, er noget, som aldeles ikke vedkommer Uvidenheden.

Det er vel indlysende, at denne Opfattelse ikke forskylder en Pelagianisme. Slægten har sin Historie, i denne har Syndigheden sin continueringlige quantitative Bestemthed, men Uskyldigheden tabes bestandig kun ved Individets qualitative Spring. At denne Syndighed, som er Slægtens Progres, i den Enkelte, der i sin Aft overtager den, kan vise sig som større eller mindre Disposition, er vel sandt, men dette er et Mere eller Mindre, en quantitativ Bestemmen, der ikke constituerer Begrebet Skyld.

#### § 4.

#### Begrebet Syndefald.

Naar da Uskyldigheden er Uvidenhed, saa synes det, at forjaavidt Slægtens Skyldighed i sin quantitative Bestemthed er tilstede i den Enkeltes Uvidenhed og ved hans Aft viser sig som hans Skyldighed, at der da bliver en Forskjel mellem Adams Uskyldighed og ethvert senere Menneskes. Svaret er allerede givet, at et Mere ikke constituerer en Qualitet. Til lige kunde det synes, at det blev lettere at forklare, hvorledes et senere Menneske tabte Uskyldigheden. Dette er imidlertid kun Tilshneladelse. Den yderste quantiterende Bestemthed forklarer ligesaa lidet det qualitative Spring som den laveste; kan jeg forklare Skylden i et senere Menneske, kan jeg ligesaa godt forklare den i Adam. Ved Bane og især ved Tankeløshed og ethisk Stupiditet har det faaet Udseende af, at det Første var lettere end det Sidste. Man vil saa gjerne lufte sig fra Consequentens Solstik, der sigter lige paa Gens Tæse. Man vil finde sig i Syndigheden, bære med paa den, v. s. v. v. s. v. Man skal ingen Uleilighed gjøre sig, Syndigheden er ikke en Epidemie, der forplantes som Røekopperne, „og enhver Mund skal tilstoppes.“ At et Menneske med dyb Alvor kan sige, at

han blev født i Glendighed og hans Moder undfangede ham i Synd, er ganske sandt; men egentlig kan han først ret sørge derover, idet han selv bragte Skylden ind i Verden, og drog Alt dette over sig, thi det er en Modsigelse at ville sørge æsthetisk over Syndigheden. Den Eneste, der uskyldig sørgede over Syndigheden, var Kristus, men han sørgede ikke over den som en Skjebne, i hvilken han maatte finde sig, men sørgede som den, der frit valgte at bære al Verdens Synd og lide dens Straf. Dette er ingen æsthetisk Bestemmelse, fordi Kristus var mere end Individ.

Uskyldighed er da Uvidenhed; men hvorledes tabes den? At repetere her alle de findrige og taabelige Hypotheseer, hvormed Tænkere og Projektmagere, der kun nysgjerrigt vare interesserede i det store menneskelige Anliggende, man kalder Synden, have belæmret Historiens Begyndelse, agter jeg ikke. Deels ønsker jeg ikke at spille Andres Tid med at fortælle, hvad jeg selv har spildt Tid paa at faae at vide, deels ligger det Hele udenfor Historien i det Tusmørke, hvor Hege og Projektmagere ride omkaps paa et Koftekast og en Pølsepind.

Den Videnskab, der har med Forklaringen at gjøre, er Psychologien, der dog blot kan forklare hen til Forklaringen, og fremfor Alt maa vogte sig for ikke at give det Udseende af at forklare, hvad ingen Videnskab forklarer, og som kun Ethiken yderligere forklarer ved at forudsætte det gennem Dogmatiken. Vil man tage den psykologiske Forklaring og nu gjentage den nogle Gange, og derpaa mene, at det ikke er ufandsynligt, at Synden paa den Maade kom ind i Verden, saa har man forvirret Alt. Psychologien har at blive indenfor sin Grændse, da kan dens Forklaring altid have sin Betydning.

En psykologisk Forklaring af Syndefaldet findes i Usteris Udvikling af det paulinske Lærebegreb godt og klart fremsat. Nu er Theologien bleven saa speculativ, at den lader haant om Sligt, det er jo ogsaa langt nemmere at forklare, at det Umiddelbare maa ophæves, og hvad Theologien stundom gjør er endnu langt bequemere, i Forklaringens afgjørende Dieblit



at blive usynlig for de speculative Tilbederes Sine. Usteris Udvikling løber ud paa, at Forbudet selv, ikke at maatte spise af Kundskabens Træ, fødte Synden i Adam. Den overseer slet ikke det Ethiske, men tilstaaer, at den ligesom blot prædisponerer, hvad der bryder frem i Adams kvalitative Spring. Videre at fremsætte denne Udvikling saaledes som den er givent, agter jeg ikke. Enhver har jo læst den, eller kan jo læse den hos Forfatteren\*).

Hvad der mangler denne Forklaring, er, at den ikke ret vil være psykologisk. Dette er naturligviis ingen Dadel; thi den har ikke selv villet det, men har sat sig en anden Opgave, at udvikle Pauli Lære og at knytte sig til det Bibelske. Men i denne Henseende har Bibelen ofte virket skadeligt. I det man begyndte en Overveielse, har man sat sig visse classiske Steder fast i Hovedet, og Cens Forklaring og Biden bliver nu en Arrangeren af disse Steder, som var det Hele Gen saa fremmed. Jo naturligere jo bedre, om man end er villig til i al Uerbødig-  
hed at hensætte sin Forklaring til Bibelens Skjøn, og hvis den ikke bestaaer med denne, da see at forklare om igjen. Man kommer saaledes ikke i den bagvendte Stilling at skulle forstaae Forklaringen før man har forstaaet, hvad det er den skal forklare, ikke heller i den undersundige Stilling, at benytte Skrift-

---

\*) Hvad Fr. Baader med sædvanlig Fynd og Myndighed har udviklet i flere Skrifter med Hensyn til Fristelsens Betydning for Frihedens Consolidation, samt om det Misforstaaende i at fatte Fristelse eensidigen som Fristelse til det Onde, eller som den, hvis Bestemmelse er at lade Mennesket falde, da man snarere maa betragte Fristelsen som Frihedens nødvendige Andet — maa naturligviis Enhver kjende, der vil tænke over nærværende Gjenstand. Her at fortælle det igjen, gjøres ikke fornødent, Fr. Baaders Skrifter ere til. Videre at forfølge hans Tanke, lader sig ei heller gjøre her, fordi det synes mig, at Fr. Baader har overseet Mellembestemmelser. Overgangen fra Ustyldighed til Skyld blot gennem Begrebet Fristelse bringer let Gud i et næsten eksperimenterende Forhold til Mennesket, og overseer den mellemliggende psykologiske Jagtagelse, da Mellembestemmelsen dog bliver concupiscentia, og er endelig mere en dialektisk Overveielse af Fristelsens Begreb, end en psykologisk Forklaring af det Nærmere.

steder ligesom den persiske Konge mod Egypterne brugte deres hellige Dyr, for at sikke sig.

Naar man lader Forbudet betinge Syndefaldet, saa lader man Forbudet vække en *concupiscentia*. Her har allerede Psychologien overstredet sin Competence. En *concupiscentia* er en Bestemmelse af Skyld og Synd før Skyld og Synd, og som dog ikke er Skyld og Synd o: sat ved denne. Det qualitative Spring enerberes, Syndefaldet bliver noget Succesfivt. Det skjønnes heller ikke, hvorledes Forbudet vækker *concupiscentia*, om det end er vist baade af hedensk og christelig Erfaring, at Menneskets Uttraa er til det Forbudne. Men Erfaringen kan man ikke saaledes udenvidere beraabe sig paa, da der nærmere maatte spørges, i hvilket Ufsnit af Livet det erfares. Mellembestemmelsen *concupiscentia* er heller ei tvethdig, hvorpaa man strax kan see, at den ingen psychologisk Forklaring er. Det stærkeste, egentlig det meest positive Udtryk, den protestantiske Kirke bruger om Arvesyndens Tilstedeværelse i Mennesket, er netop at han fødes med *concupiscentia* (*Omnes homines secundum naturam propagati nascuntur cum peccato h. e. sine metu dei, sine fiducia erga deum et cum concupiscentia*). Og dog gjør den protestantiske Lære en væsentlig Forskjel mellem det senere Menneskes Ufskyldighed (hvis der kan være Tale om en saadan) og Adams.

Den psykologiske Forklaring maa ikke bejnarke Pointen, men blive i sin elastiske Tvethdighed, af hvilken Skylden bryder frem i det qualitative Spring.

## § 5.

### Begrebet Angst.

Ufskyldigheden er Uvidenhed. I Ufskyldigheden er Mennesket ikke bestemt som Aand, men sjeeleg bestemt i umiddelbar Eenhed med sin Naturlighed. Aanden er drømmende i Mennesket. Denne Opfattelse er ganske i Overensstemmelse med Bibelens, der ved at negte Mennesket i Ufskyldigheden

Kjendskab til Forskjellen mellem Godt og Ondt bryder Staven over alle katholske-fortjenstlige Phantasterier.

I denne Tilstand er der Fred og Hvile; men der er paa samme Tid noget Andet, hvilket ikke er Ufred og Strid; thi der er jo Intet at stride med. Hvad er det da? Intet. Men hvilken Virkning har Intet? Det søder Angest. Dette er Ufskyldighedens dybe Hemmelighed, at den paa samme Tid er Angest. Drømmende projekterer Aanden sin egen Virkelighed, men denne Virkelighed er Intet, men dette Intet seer Ufskyldigheden bestandig udenfor sig.

Angest er en Bestemmelse af den drømmende Aand, og hører som saadan hjemme i Psychologien. Baagen er Forskjellen mellem mig selv og mit Andet sat, sovende er den suspenderet, drømmende er den et antydet Intet. Aandens Virkelighed viser sig bestandig som en Skikkelse, der frister dens Mulighed, men er borte saa snart den griber efter den, og er et Intet, der kun kan ængste. Mere kan den ikke, saa længe den kun viser sig. Begrebet Angest seer man næsten aldrig behandlet i Psychologien, jeg maa derfor gjøre opmærksom paa, at det er aldeles forskjelligt fra Frygt og lignende Begreber, der referere sig til noget bestemt, medens Angest er Frihedens Virkelighed som Mulighed for Muligheden. Man vil derfor ikke finde Angest hos Dyret, netop fordi det i sin Naturlighed ikke er bestemt som Aand.

Naar vi betragte de dialektiske Bestemmelser i Angest, da viser det sig, at disse netop have den psykologiske Tvetydighed. Angest er en sympathetisk Antipathie og en antipathetisk Sympathie. Man seer, tænker jeg, letteligen, at det er i en ganske anden Forstand en psykologisk Bestemmelse end hiin concupiscentia. Sprogbrug bekræfter det fuldkommen, man siger: den søde Angest, den søde Bæængstelse, man siger: en underlig Angest, en sky Angest o. s. v.

Den Angest, der er sat i Ufskyldigheden, er da for det første ingen Skyld, for det andet er den ingen besværende Byrde, ingen Videlse, der ikke lod sig bringe i Samklang med Ufskyld-

dighedens Salighed. Naar man vil iagttage Børn, vil man finde denne Angest bestemtere antydet som en Søgen efter det Eventyrlige, det Uhyre, det Gaadefulde. At der gives Børn, hos hvilke ikke den findes, bevijer Intet; thi Dyret har den heller ikke, og jo mindre Aand jo mindre Angest. Denne Angest hører BARNET saa væsentligen til, at han ikke vil undvære den; om den end ængster ham, fængsler den ham dog i sin søde Bængstelse. Hos alle de Nationer, hos hvilke det Barnlige er bevaret som Aandens Drømmen, er denne Angest; og jo dybere den er, jo dybere er Nationen. Det er kun en profaisk Dumhed, der mener, at det er en Desorganisation. Angest har her samme Betydning som Tungvind paa et langt senere Punkt, hvor Friheden, efter at have gennemløbet de ufuldkomne Former af sin Historie, i dybeste Forstand skal komme til sig selv\*).

Ligesom da Angestens Forhold til sin Gjenstand, til Noget, hvilket er Intet (Sprogbrug siger ogsaa prægnant: at ængstes for Intet), er aldeles tvetydigt, saaledes vil den Overgang, der her kan gøres fra Uskyldighed til Skyld, netop være saa dialektisk, at den viser, at Forklaringen er, hvad den skal være, psykologisk. Det qualitative Spring er udenfor al Tvetydighed, men den, der gennem Angest bliver skyldig, han er jo uskyldig; thi det var ikke ham selv, men Angesten, en fremmed Magt, der greb ham, en Magt, han ikke elskede, men ængstede sig for; — og dog er han jo skyldig, thi han sank i Angesten, som han dog elskede idet han frygtede den. Der gives i Verden intet Tvetydigere end dette, og derfor er denne den eneste psykologiske, medens den, for atter at gjentage det, aldrig falder paa at ville være Forklaringen, der forklarer det qualitative Spring. Enhver Forestilling om, at Forbudet fristede ham, eller at Forsøreren bedrog ham, har kun for en overfladisk Jagtagelse den tilstræffelige Tvetydighed, forvansker Ethiken, frembringer en quantitativ Bestemmen, og vil ved Psykologiens

\*) Herom kan man eftersee „Enten — Eller“ (Kbhvn. 1843), især naar man er opmærksom paa, at første Deel er den Tungvindighed, i sin angestfulde Sympathie og Egoisme, der forklares i anden Deel.

Hjælp gøre Mennesket en Compliment paa det Ethiskes Beføstning, hvilken Compliment Enhver, der er ethist udviklet, maa frabede sig som en ny end profundere Forførelse.

At Angesten kommer tilhøne er det, hvorom Alt dreier sig. Mennesket er en Synthese af det Sjælelige og det Legemlige. Men en Synthese er utænkkelig, naar de Tvende ikke enes i et Tredie. Dette Tredie er Aanden. I Ustydigheden er Mennesket ikke blot Dyr, som han da overhovedet, hvis han noget Dieblit i sit Liv var blot Dyr, aldrig vilde blive Menneske. Aanden er altsaa tilstede, men som umiddelbar, som drømmende. Forsaavidt den nu er tilstede, er den paa en Maade en fjendtlig Magt; thi den forstyrer bestandig det Forhold mellem Sjæl og Legeme, der vel har Bestaaen, men dog ikke har Bestaaen, forsaavidt det først faaer det ved Aanden. Paa den anden Side er den en venlig Magt, der jo netop vil constituere Forholdet. Hvilket er da Menneskets Forhold til denne tvetydige Magt, hvorledes forholder Aanden sig til sig selv og til sin Betingelse? Den forholder sig som Angest. Blive af med sig selv kan Aanden ikke; gribe sig selv kan den heller ikke, saa længe den har sig selv udenfor sig selv; synke ned i det Vegetative kan Mennesket heller ikke, thi han er jo bestemt som Aand; flye Angesten kan han ikke, thi han elsker den; egentlig elske den kan han ikke, thi han flyer den. Nu er Ustydigheden paa sin Spidse. Den er Uvidenhed, men ikke en dyrist Brutalitet, men en Uvidenhed, der er bestemt af Aand, men som netop er Angest, fordi dens Uvidenhed er om Intet. Her er ingen Widen om Godt og Ondt o. s. v.; men Videns hele Virkelighed projekterer sig i Angesten som Uvidenhedens uhyre Intet.

Endnu er Ustydigheden, men der behøver blot at lyde et Ord, saa er Uvidenheden concentreret. Dette Ord kan Ustydigheden naturligtvis ikke forstaae, men Angesten har ligesom faaet sit første Bytte, istedenfor Intet har den faaet et gaadefuldt Ord. Naar det saaledes hedder i Genesis, at Gud sagde til Adam: „blot af Kundskabens Træ paa Godt og Ondt maa Du ikke spise“, saa følger det jo af sig selv, at Adam egentlig

ikke forstod dette Ord; thi hvor skulde han forstaae Forskjellen paa Godt og Ondt, da denne Adskillelse jo først fulgte med Nhdelsen.

Naar man nu antager, at Forbudet vækker Nysten, da faaer man en Viden, istedenfor Uvidenhed, thi Adam maa da have havt en Viden om Friheden, siden Nysten var den at bruge den. Denne Forklaring er derfor bag efter. Forbudet ængster ham, fordi Forbudet vækker Frihedens Mulighed i ham. Hvad der gik Ufkyldigheden forbi som Angestens Intet, det er nu kommet ind i ham selv og er atter her et Intet, den ængstende Mulighed af at kunne. Hvad det er, han kan, derom har han ingen Forestilling; thi ellers forudsætter man jo, hvad i Almindelighed skeer, det Senere, Forskjellen mellem Godt og Ondt. Kun Muligheden af at kunne er der som en høiere Form af Uvidenhed, som et høiere Udtryk af Angest, fordi det i en høiere Forstand er og er ikke, fordi han i en høiere Forstand elsker og elsker det.

Efter Forbudets Ord følge Dommens Ord: da skal Du visjelig døde. Hvad det vil sige, at døe, fatter naturligviis Adam slet ikke, hvorimod der jo Intet er til Hinder for, hvis man antager det sagt til ham, at han har faaet Forestillingen om det Forfærdelige. Selv Dyret kan jo i denne Henseende forstaae det mimiske Udtryk og Bevægelsen i den Talendes Stemme uden at forstaae Ordet. Dersom man lader Forbudet vække Nysten, saa maa man ogsaa lade Straffens Ord vække en affrækkende Forestilling. Dette forvirrer imidlertid. Forfærdelsen her bliver kun Angest; thi det Udsagte har Adam ikke forstaaet, og her altsaa kun igjen Angestens Evtvdydighed. Den uendelige Mulighed af at kunne, som Forbudet vakte, rykkes nu nærmere ved, at denne Mulighed uddiser en Mulighed som sin Følge.

Saaledes er Ufkyldigheden bragt til sit Yderste. Den er i Angesten i Forhold til det Forbudne og Straffen. Den er ikke skyldig, og dog er der en Angest, som var den tabt.

Længere kan Psykologien ikke komme, men dette kan den

naae, og fremfor Alt dette kan den i sin Sagttagelse af Menne-  
skelivet vise atter og atter.

Jeg knyttede mig her i Slutningen til den bibelske For-  
tælling. Jeg lod Forbudet og Straffens Røst komme udenfra.  
Dette har naturligviis piint mangan Tænter. Den Vanskelig-  
hed er dog kun at smile ad. Ustydigheden kan jo godt tale;  
forfaavidt eier den i Sproget Udtrykket for alt Vandeligt. For-  
faavidt behøver man blot at antage, at Adam har talet med  
sig selv. Den Ufuldkommenhed i Fortællingen, at en Anden  
taler til Adam om hvad han ikke forstaaer, falder da bort. Fordi  
Adam har kunnet tale, deraf følger jo ikke i dybere Forstand,  
at han har kunnet forstaae det Udsagte. Fremfor Alt gjælder  
dette om Forskjellen mellem Godt og Ondt, hvilken vel er i  
Sproget, men kun er for Friheden. Ustydigheden kan godt  
sige denne Forskjel, men Forskjellen er ikke for den, og har for  
den kun den Betydning, vi i det Foregaaende have viist.

### § 6.

#### Angest som Arvesyndens Forudsætning og som for- flarende Arvesynden retrogradt i Retning af dens Oprindelse.

Lad os saa næiere gennemgaae Fortællingen i Genesis,  
idet vi gjøre et Forsøg paa at opgive den fixe Idee, at det er  
en Mythe, og idet vi minde os om, at ingen Tid har været  
saa slink i at frembringe Forstands-Myther som vor, der selv  
frembringer Myther, medens den vil udrydde alle Myther.

Adam var da skabt, havde givet Dyrene Navne (her er  
altsaa Sproget, om end paa en lignende ufuldkommen Maade,  
som Børnene lære det ved i Fabelbrættet at kjende et Dyr),  
men havde ikke fundet Selskab for sig. Eva var skabt, dannet  
af hans Ribbeen. Hun stod i saa inderligt Forhold til ham som  
muligt, men dog var det endnu et udbortes Forhold. Adam  
og Eva er blot en numerisk Gjentakelse. Om der i den For-  
stand var tusinde Adam'er betyder ikke mere end der er een.

Dette med Hensyn til Slægtens Nedstammen fra eet Par. Naturen ynder ikke en betydningsløs Overflødighed. Antager man derfor, at Slægten nedstammer fra flere Par, saa har der været et Dieblit, da Naturen havde en intetsigende Overflødighed. Saa snart Generations-Forholdet er sat, er intet Menneske en Overflødighed; thi hvert Individ er sig selv og Slægten.

Nu følger Forbudet og Dommen. Men Slangen var trædfkere end alle Markens Dyr, den forlokkede Qvinden. Om man nu end vil kalde dette en Mythe, da maa man dog ikke glemme, at den slet ikke forstyrret Tanken eller forvirrer Begrebet saaledes som en Forstands-Mythe gjør det. Mythen lader det foregaae udbortes, der er indbortes.

Hvad her først er at paaagte er, at Qvinden bliver først forført, og at hun derpaa forfører Manden. Jeg skal senere søge at udvikle i et andet Capitel, i hvilken Forstand Qvinden er, som man siger, det svagere Køn, samt at Angest er hende mere tilhørende end Manden\*).

Flere Gange i det Foregaaende er der mindet om, at den Opfattelse, der fremsættes i dette Skrift, ikke negter Syndighedens Forplantelse i Generationen, eller med andre Ord at Syndigheden i Generationen har sin Historie, kun siges der, at denne bevæger sig i quantitative Bestemmelser, medens bestandig Synden kommer ind ved Individets qualitative Spring. En Betydning af Generationens Quantiteten kan man allerede see her. Eva er det Deriverede. Vel er hun skabt ligesom Adam, men hun er skabt ud af en foregaaende Skabning. Vel er hun uskyldig ligesom Adam, men der er ligesom en Ahnelse om en Disposition, der vel ikke er, men dog kan synes som et Vink om den ved Forplantelsen satte Syndighed, der er det Deri-

\*) Herved er Intet afgjort om Qvindens Ufuldkommenhed i Forhold til Manden. Om Angest end tilhører hende mere end Manden, er Angest dog ingenlunde et Tegn paa Ufuldkommenhed. Skal der være Tale om Ufuldkommenhed, da ligger den i noget Andet, nemlig deri, at hun i Angesten søger ud over sig selv til et andet Menneske, til Manden.



verede, hvilket prædisponerer den Enkelte uden dog at gøre ham skyldig.

Hvad der i § 5 er sagt om Forbudets og Dommens Ord maa her mindes. Den Usuldkommenhed i Fortællingen, hvorledes Nogen skulde falde paa at sige til Adam, hvad han væsentlig ikke kan forstaae, falder bort, naar vi betænke, at den Talende er Sproget, og det altsaa er Adam selv, der taler\*).

Nu staaer Slangen tilbage. Jeg er ingen Ven af Aandrig- heden, og skal volente deo modstaae Slangens Fristelser, der, som den i Tidens Begyndelse fristede Adam og Eva, i Tidens Løb fristede Skribenterne — til at være aandrige. Jeg til- staaer hellere reent ud, at jeg ingen bestemt Tanke kan knytte til den. Vansteligheeden med Slangen er desuden en ganske anden, den nemlig at lade Fristelsen komme udbortes fra. Dette strider ligefrem mod Bibelens Lære, mod det bekjendte clas- siske Sted hos Jakob, at Gud frister Jngen og fristes og ikke af Nogen, men at Enhver fristes af sig selv. Naar man nemlig troer, at have reddet Gud ved at lade Mennesket fristes af Slan- gen, og forsaavidt mener at være i Overeensstemmelse med Jakob, „at Gud frister Jngen“, saa støder man an mod det Næste, at Gud ikke fristes af Nogen; thi Slangens Attentat mod Men- nesket var tillige en indirecte Fristelse mod Gud ved at blande sig ind i Forholdet mellem Gud og Mennesket; og man støder an mod det Tredie, at ethvert Menneske fristes af sig selv.

Nu følger Syndefaldet. Dette kan Psychologien ikke for- klare; thi det er det qualitative Spring. Men lad os et Dieblif betragte Følgen, som den angives i hiin Fortælling, for endnu

---

\*) Hvis man her yderligere vil sige, at saa bliver det et Spørgsmaal, hvorledes det første Menneske lærte at tale, saa vil jeg svare, at det er ganske sandt, men tillige, at det ligger udenfor denne hele Underjøgelses Omfang. Dette maa dog ikke misforstaaes, som om jeg ved mit undvigende Svar efter moderne philosophisk Skik tillige vilde give mig Mine af, at paa et andet Sted kunde jeg besvare det. Men saa meget staaer dog fast, at det ikke gaaer an, at lade Mennesket selv have opfundet Sproget.

engang at fæste Blikket paa Angesten som Arvesyndens Forudsætning.

Følgen var en dobbelt, at Synden kom ind i Verden, og at det Sexuelle blev sat, og det Ene skal være uadskilleligt fra det Andet. Dette er af yderste Vigtighed for at vise Menneskets oprindelige Tilstand. Var han nemlig ikke en Synthese, der hvilede i et Tredie, saa kunde Gæt ikke have to Følger. Var han ikke en Synthese af Sjel og Legeme, der bæres af Aand, kunde det Sexuelle aldrig komme ind med Syndigheden.

Projektninger ville vi lade udenfor, og ganske simpelt antage den sexuelle Forskjelligheds Tilstedeværen for Syndefaldet, kun at den dog ikke var, fordi den ikke er i Ubidenhed. I denne Henseende have vi Medhold i Skriften.

I Ukyldigheden var Adam som Aand drømmende Aand Synthesen er altsaa ikke virkelig; thi det Forbindende er netop Aanden, og denne er endnu ikke sat som Aand. Hos Dyret kan den sexuelle Forskjellighed være udviklet instinkttagtig, men saaledes kan et Menneske ikke have den, netop fordi han er Synthese. I det Dieblis da Aanden sætter sig selv, sætter den Synthesen, men for at sætte Synthesen, maa den først adskillende gennemtrænge den, og det yderste af det Sandelige er netop det Sexuelle. Denne Yderlighed kan Mennesket først naae, i det Dieblis Aanden bliver virkelig. Før den Tid er han ikke Dyr, men heller ikke egentlig Menneske, først i det Dieblis han bliver Menneske, bliver han det ogsaa derved, at han tillige er Dyr.

Syndigheden er da ikke Sandeligheden, ingenlunde, men uden Synden ingen Sexualitet og uden Sexualitet ingen Historie. En fuldkommen Aand har hverken det Ene eller det Andet, hvorfor jo ogsaa den sexuelle Differentz er hævet i Opstandelsen, og hvorfor heller ingen Engel har Historie. Selv om Michael havde optegnet alle de Grinder, i hvilke han var bleven udsendt, og som han havde fuldkommet, er dette jo dog ikke hans Historie. Først i det Sexuelle er Synthesen sat som Modsigelse, men tillige, som enhver Modsigelse, som Opgave, hvis Historie i

samme Dieblik begynder. Denne er Virkeligheden, forud for hvilken Frihedens Mulighed gaaer. Men Frihedens Mulighed er ikke at kunne vælge det Gode eller det Onde. En saadan Tankeløshed er ligesaa lidet i Skriftens som i Tænkningens Medfør. Muligheden er at kunne. I et logisk System er det nemt nok at sige, at Muligheden gaaer over til Virkelighed. I Virkeligheden er det ikke saa let, og der behøves en Mellembestemmelse. Denne Mellembestemmelse er Angesten, hvilken ligesaa lidet forklarer det qualitative Spring, som den ethist retfærdiggjør det. Angest er ikke en Bestemmelse af Nødvendigheden, men heller ei af Friheden, den er en hildet Frihed, hvor Friheden ikke er fri i sig selv, men hildet, ikke i Nødvendigheden, men i sig selv. Er Synden kommen nødvendigt ind i Verden (hvilket er en Modsigelse), saa er der ingen Angest. Er Synden kommen ind ved en Akt af et abstrakt liberum arbitrium (der da ligesaa lidet som senere i Verden har eksisteret i Begyndelsen, da det er en Tanke-Åtting), saa er der heller ikke Angest. Logisk at ville forklare Syndens Indkommen i Verden, er en Taabelighed, der kun kan falde Folk ind, der ere latterligen bekymrede for at faae en Forklaring.

Derjom jeg her havde Lov at gjøre et Ønske, saa vilde jeg ønske, at ingen Læser var dybsindig nok til at spørge: hvis Adam nu ikke havde syndet? I det Dieblik Virkeligheden er sat, gaaer Muligheden ved Siden som et Jutet, der frister alle tankeløse Mennesker. At Videnskaben dog ikke kan beslutte sig til at holde Menneskene i Afs og sig selv i Tømme! Naar Een gjør et dumt Spørgsmaal, da see man vel til, at man ikke svarer ham; thi ellers er man nok saa dum som Spørgeren. Det Taabelige i hiint Spørgsmaal ligger ikke saa meget i Spørgsmaalet, som i at man dermed henvender sig til Videnskaben. Naar man bliver hjemme med det, som den kloge Else med sine Projekter, sammenkalder ligesindede Venner, saa har man dog nogenlunde forstaaet sin Dumhed. Videnskaben kan derimod ikke forklare Sligt. Enhver Videnskab ligger enten i en logisk Immanents, eller i Immanentsen indenfor en Transcens-

dents, hvilken den ikke kan forklare. Synden er nu netop hiin Transcendents, hiin discrimen rerum, i hvilken Synden kommer ind i den Enkelte som den Enkelte. Anderledes kommer Synden ikke ind i Verden, og er aldrig kommen anderledes ind. Naar da den Enkelte er taabelig nok til at spørge om Synden som om noget ham uvedkommende, saa spørger han som en Nar; thi enten veed han slet ikke, hvad der er Tale om, og kan umuligen faae det at vide, eller han veed det og forstaaer det, samt at ingen Videnskab kan forklare ham det. Imidlertid har Videnskaben dog stundom været sjøelig nok til at imødefomme sentimentale Ønster med grublende Hypotheser, om hvilke den da tilfjds selv indrømmede, at de ikke forklarede tilstrækkeligt. Dette er nu ogsaa ganske sandt; men Forvirringen er, at Videnskaben ikke energisk afviste taabelige Spørgsmaal, og derimod bestyrkede overtroiske Mennesker i, at der engang skulde komme en videnskabelig Projektmager, der var Mand for at hitte paa det Rette. Man taler om, at det er 6000 Aar siden, at Synden kom ind i Verden, aldeles paa samme Maade som at det er 4000 Aar siden, at Nebucadnezar blev en Dyr. Naar man opfatter Sagen saaledes, er det intet Under, at Forklaringen bliver derefter. Hvad der i een Henseende er det Simpleste af Verden, det gjør man til det Vanskeligste. Hvad det eensfoldigste Menneske forstaaer paa sin Viis og ganske rigtigt, fordi han forstaaer, at det ikke just er 6000 Aar siden, at Synden kom ind i Verden, det har Videnskaben ved Projektmageres Kunst faaet udjat som et Priisspørgsmaal, der endnu aldrig er blevet fyldestgjørende besvaret. Hvorledes Synden kom ind i Verden, forstaaer ethvert Menneske ene og alene ved sig selv; vil han lære det af en Anden, da vil han eo ipso misforstaae det. Den eneste Videnskab, der kan gjøre lidt, er Psychologien, der dog selv indrømmer, at den ikke forklarer, og ikke kan og ikke vil forklare Mere. Dersom nogen Videnskab kunde forklare det, saa er Alt forvirret. At Videnskabsmanden skal glemme sig selv, er ganske sandt; men derfor er det ogsaa saa heldigt, at Synden ikke er noget videnskabeligt Problem, og derfor ingen Videnskabsmand,

faalidet som nogen Projektmager, forpligtet til at glemme, hvorledes Synden kom ind i Verden. Vil han det, vil han høimodigen glemme sig selv, da bliver han i sin Sver for at forklare hele Menneskeheden ligesaa comist som hiin Hofraad, der i den Grad offrede sig for at aflægge sit Bisittkort hos Creti og Pleti, at han derudover tilsidst glemte, hvad han selv heed. Eller hans philosophiske Begeistring gjør ham saa selvforglemmende, at han behøver en stikkelig nøktern Ugtevid, hvem han kan spørge, som Soldin spurgte Rebecca, da ogsaa han i begejstret Selvforglemmelse tabte sig i Passiarens Objektivitet: Rebecca, er det mig, som taler?

At min høifæredede Samtids beundrede Videnskabs-Mænd, der i deres, for den hele Menighed bitterlige Bekymring for og Søgen efter Systemet, vel ogsaa ere bekymrede for at finde en Plads i det for Synden, ville finde dette høist uvidenskabeligt, er aldeles i sin Orden. Lad kun Menigheden søge med, eller dog indeslutte hine dybe Søgere i sine fromme Forbønner, de finde Pladsen ligesaa vist som Den, der søger efter den brændende Lamp, finder den, naar han ikke mærker, at den brænder i Haanden paa ham.

---

## Caput II.

### Angest som Arvesynden progressivt.

Med Syndigheden blev Sexualiteten sat. I samme Dieblis begynder Slægtens Historie. Som da Syndigheden i Slægten bevæger sig i quantitative Bestemmelser, saa gjør Angesten det ogsaa. Arvesyndens Følge eller Arvesyndens Tilstedeværen i den Enkelte er Angest, der kun er quantitativt forskjellig fra Adams. I Ustyldighedens Tilstand, og en saadan maa der jo ogsaa kunne være Tale om i det senere Menneske, maa Arvesynden have den dialektiske Tvetydighed, ud af hvilken Skylden bryder i det qualitative Spring. Derimod vil Angesten i et senere Individ kunne være mere reflekteret, end i Adam, fordi den quantitative Tilvæxt, som Slægten tilbagelægger, nu gjør sig gjældende i ham. Angest bliver dog her saa lidt som nogen- sinde en Ufuldkommenhed hos Mennesket, og man maa tværtimod sige, jo oprindeligere et Menneske, jo dybere Angest, fordi den Syndighedens Forudsætning, som hans individuelle Liv supponerer, da han jo kommer ind i Slægtens Historie, maa tilegnes. Forjaavidt har Syndigheden faaet en større Magt, og Arvesynden er voksende. At der gives Mennesker, der slet ingen Angest mærke, maa forstaaes ligesom, at Adam ingen vilde have fornummet, hvis han havde været blot Dyr.

Det senere Individ er ligesom Adam en Synthese, der skal bæres af Aand; men Synthesen er en deriveret, og forjaavidt er Slægtens Historie sat med deri; heri ligger det Mere eller Mindre i Angesten hos det senere Individ. Dog er dets Angest ikke Angest for Synden; thi Forskjellen mellem Godt

og Ondt er ikke, da denne Forskjel kun er ved Frihedens Virkelighed. Er denne Forskjel der, da er den kun som en anet Forestilling, der dog ved Slægtens Historie igjen kan betyde et Mere eller Mindre.

At Angesten i det senere Individ er mere reflekteret som en Folge af dets Participeren i Slægtens Historie, hvilken er at sammenligne med Vane, der jo er den anden Natur, men dog ikke en ny Qualitet, men kun quantitativ Progress, kommer deraf, at Angesten nu ogsaa i en anden Betydning kommer ind i Verden. Synden kom ind i Angesten, men Synden førte igjen Angesten med sig. Syndens Virkelighed er nemlig en Virkelighed, der ikke har Bestaaen. Paa den ene Side er Syndens Continuitet den Mulighed, der ængster; paa den anden Side er Muligheden af en Frelse igjen et Intet, hvilket Individet baade elsker og frygter; thi dette er altid Mulighedens Forhold til Individualiteten. Først i det Dieblik Frelsen virkeligen er sat, først da er denne Angest overbunden. Menneskets og Skabningens Forlængsel er ikke, som man sentimentalt har meent det, en sød Længsel; thi blot for at Længselen skulde kunne være en saadan, maatte Synden være afvæbnet. Den, der med Sandhed vil sætte sig ind i Syndens Tilstand, og hvorledes dens Forventning af Frelsen kan være, han vil vist indrømme dette, og genere sig en lille Smule for æsthetisk Ugeneert-hed. Synden i Mennesket har, saalænge der kun er Tale om Forventning, endnu Magten, og opfatter naturligtviis Forventningen fjendtligt. (Dette bliver senere behandlet.) Naar Frelsen er sat, er Angesten lagt bagved ligesom Muligheden. Den er derfor ikke tilintetgjort, men spiller nu en anden Rolle, naar den benyttes retteligen. (Cap. V.)

Den Angest, som Synden bringer ind med sig, er vel nærmest først idet Individet selv sætter Synden, men er dog ogsaa dunkelt tilstede som et Mere eller Mindre i Slægtens quantitative Historie. Derfor vil man her endog støde paa det Phænomen, at En synes at blive skyldig blot i Angesten for sig selv, hvilket der ikke kunde være Tale om med Hensyn til Adam.

At ethvert Individ desuagtet bliver skyldigt kun ved sig selv, er vist nok; men det Quantitative i Slægtsforholdet har her naaet sit Maximum og vil have Magt til at forvirre enhver Betragtning, naar man ikke fastholder den angivne Forskjel mellem det Quantitative og det qualitative Spring. Dette Phænomen skal senere blive Gjenstand for Dmtale. I Umin- delighed ignoreres det; det er jo det nemmeste. Eller det opfat- tes sentimentalt og rørende, med en feig Sympathie, der takker Gud for ikke at være bleven en Saadan, uden at fatte, at en saadan Takfigelse er et Forræderi mod Gud og mod sig selv, og uden at betænke, at Livet altid gemmer analoge Phæno- mener, som man maaskee ikke skal undgaae. Sympathie skal man have, men denne Sympathie er først sand, naar man ret dybt tilstaaer sig selv, at hvad der er hændet eet Menneske, kan hænde Alle. Da først gavner man ogsaa sig selv og Andre. Den Læge ved en Daareanstalt, der er dum nok til at troe sig i al Ewighed klog og sin smule Forstand asfureret for al Skade i Livet, han er vel i en vis Forstand klogere end de Affindige, men han er tillige dummere, og han skal vist heller ei helbrede Mange.

Angest betyder da nu to Ting. Den Angest, i hvilken Indi- videt sætter Synden ved det qualitative Spring, og den Angest, der er kommen ind og kommer ind med Synden, og som for- faavidt ogsaa quantitativt kommer ind i Verden, for hver Gang et Individ sætter Synden.

---

Det er ikke min Hensigt at skrive et lærdt Værk, eller spille Tiden paa at opsoege literaire Beviissteder. Ofte mangle de Exempler, som anføres i Psychologier, den egentlige psycholo- gisk-poetiske Myndighed. De staae som et isoleret, notarialiter beviist Faktum, men netop derfor veed man ikke, om man skal lee eller græde ad en saadan eensom Stivstuffers Forsøg paa at ville danne en Slags Regel. Den, der efter en ordentlig Maalestof har beskæftiget sig med Psychologie og psychologisk



Jagttagelse, har erhvervet sig en almindelig menneskelig Bøielighed, der gjør ham istand til strax at kunne danne sit Exempel, der om det end ikke har Facticitetens Autoritet, dog har en anden Myndighed. Som den psykologiske Jagttager bør være smidigere end en Liniedansker for at kunne bøie sig ind under Menneskene og eftergjøre deres Stillinger, som hans Tausshed i Fortrolighedens Dieblik bør være forførerisk og vellystig, at det Forborgne kan finde Behag i at smutte frem og smaa snakke med sig selv i denne konstigt tilveiebragte Ubemærkethed og Stilhed, saaledes bør han ogsaa have en digterisk Oprindelighed i sin Sjæl til strax at kunne skabe det Totale og Regelmæssige af hvad der i Individet bestandig kun er deelviis og uregelmæssigt tilstede. Naar han da har perfectioneret sig, skal han ikke behøve at hente sine Exempler fra litteraire Repertorier og opdiske halvdøde Reminiscentjer, men bringe sine Jagttagelser lige frisk fra Vandet, endnu sprællende og spillende i deres Farveskær. Han skal heller ikke behøve at løbe Livet af sig for at blive opmærksom paa Noget. Dvertimod skal han sidde ganske rolig paa sit Bærelse som en Politi-Agent, der dog veed Alt, hvad der foregaaer. Hvad han behøver, kan han strax danne; hvad han behøver har han strax ved Haanden i Kraft af sin almindelige Praxis, ligesom man i et vel indrettet Huus ikke behøver at gaae ned paa Gaden for at hente Vand, men har det i Etagen ved et Høitryk. Skulde han blive tvivlsom, da er han saa orienteret i Menneskelivet og hans Blik saa inquisitorisk skarpt, at han veed, hvor han skal søge og let opdager en nogenlunde Individualitet, der er tjenlig til Experimentet. Hans Jagttagelse skal blive troværdig trods Nogens, om han end ikke belægger den med Navn eller med lærde Citater, at i Sachjen var der en Bondepige, hos hvem en Læge iagttog, i Rom levede der en Keiser, om hvem en Historiefriber fortæller, o. s. v., som var det saa, at Sligt kun kommer frem eengang hver tusinde Aar. Hvad Interessje har saa Psychologien. Nei det er Alt sammen, skeer hver Dag, naar blot Jagttageren er der. Hans Jagttagelse skal have Frihedens Præg

og Virkelighedens Interesse, naar han bruger den Forsigtighed at kontrollere sin Jagttagelse. Han eftergjør til den Ende paa sig selv enhver Stemning, enhver sjælelig Tilstand, som han opdager hos en Anden. Derpaa seer han, om han kan skuffe den Anden ved Eftergjørelsen, om han kan ride ham ind i den yderligere Udførelse, hvilken er hans egen Skabning i Kraft af Ideen. Vil man saaledes iagttage en Videnskab, da vælger man sit Individ. Nu gjælder det om Stilhed, Tausshed, Ube mærkelighed, at man kan aflure ham Hemmeligheden. Derpaa indøver man, hvad man har lært, indtil man er istand til at skuffe ham. Derpaa digter man Videnskaben, og viser sig nu for ham i Videnskabens overnaturlige Storrelse. Er det gjort rigtigt, da vil Individet føle en ubeskrivelig Lindring og Satisfaction, ligejom en Sindsjvag føler det, naar man har fundet og digterist grebet hans fixe Idee, og nu udfører den videre. Sykkes det ikke, da kan det have sin Grund i en Feil i Operationen, men det kan ogsaa have sin Grund i, at Individet var et daarligt Exemplar.

### § 1.

#### Objektiv Angest.

Naar vi bruge det Udtryk: objektiv Angest, saa kunde man derved nærmest komme til at tænke paa hiin Ustydighedens Angest, hvilken er Frihedens Reflexion i sig selv i sin Mulighed. Herimod at ville indvende, at man overjaae, at vi nu befinde os paa et andet Punkt i Underjøgelsen, vil ikke være et tilstrækkeligt Svar. Derimod turde det være tjenligere at minde om, at Distinctionen objektiv Angest ligger i Adskillelsen fra subjektiv Angest, en Distinction, der ikke kan være Tale om i Adams Ustydigheds-Tilstand. I strengeste Forstand er den subjektive Angest den i Individet satte Angest, der er Følgen af hans Synd. Om Angest i denne Forstand vil der blive Tale i et senere Capitel. Men naar Ordet tages saaledes, da falder Modsætningen af en objektiv Angest bort, da viser Angest sig

netop som hvad den er, som det Subjektive. Distinctionen mellem objektiv og subjektiv Angest hører derfor hjemme i Betragtningen af Verden og det senere Individ's Ufhyldigheds-Tilstand. Inddelingen fremtræder her saaledes, at subjektiv Angest nu betegner den i den Enkeltes Ufhyldighed værende Angest, der svarer til Adams, men som ved Generationens kvantiterende Bestemmen dog er kvantitativt forskjellig fra hiin. Ved objektiv Angest derimod forstaae vi Reflexen af hiin Generationens Syndighed i den ganske Verden.

I det foregaaende Capitel § 2 blev der mindet om, at det Udtryk: „ved Adams Synd kom Syndigheden ind i Verden“ indeholdt en udbortes Reflexion; her er Stedet til atter at optage hiint Udtryk i den Sandhed, der dog kan ligge i det. I det Diablik Adam har sat Synden, da forlader Betragtningen ham for at betragte Begyndelsen af ethvert senere Individ's Synd; thi nu er Generationen sat. Dersom ved Adams Synd Slægtens Syndighed er sat i samme Forstand som den opreiste Gang o. s. v., saa er Begrebet Individ hævet. Dette blev udviklet i det Foregaaende, hvor der tillige blev protesteret mod en eksperimenterende Nygjerlighed, der vilde behandle Synden som et Curiosum, og det Dilemma blev stillet, at man enten maatte fingere en Spørgende, der end ikke vidste, hvad han spurgte om, eller en Spørgende, der vidste det, og hvis pretentionsfulde Uvidenhed blev en ny Synd.

Naar nu Alt dette er fastholdt, saa faaer derved hiint Udtryk sin limiterede Sandhed. Det Første sætter Qualiteten. Adam sætter da Synden i sig selv men ogsaa for Slægten. Men Slægtsbegrebet er for abstrakt til at kunne sætte en saa concret Kategorie som Synden, hvilken netop sættes derved, at den Enkelte selv sætter den som den Enkelte. Syndigheden i Slægten bliver da kun en kvantitativ Approximeren; men denne tager sin Begyndelse med Adam. Heri ligger den større Betydning, som Adam har fremfor ethvert andet Individ i Slægten, heri ligger Sandheden af hiint Udtryk. Dette maa endog en Orthogorie, der vil forstaae sig selv, indrømme, da den jo lærer,

at ved Adams Synd faavel Slægten som Naturen faldt ind under Synden; men i Forhold til Naturen gaaer det dog vel ikke an, at lade Synden være kommen ind som Syndens Dvalitet.

Idet da Synden kom ind i Verden, fik dette Betydning for hele Skabningen. Denne Syndens Virkning i den ikke-menneskelige Tilværelse har jeg betegnet som objektiv Angest.

Hvad her menes kan jeg antyde ved at minde om Skriftordet *ἀποκαταδοκία τῆς κτίσεως*. (Rom. 8, 19.) Forjaavidt der nemlig skal være Tale om en Forlængsel, følger det af sig selv, at Skabningen befinder sig i en Ufuldkommenhedens Tilstand. Man overseer ofte ved saadanne Udtryk og Bestemmelser som Længsel, Forlængsel, Forventning o. s. v., at disse involvere en foregaaende Tilstand, og at denne derfor er tilstede og gjør sig gjældende paa samme Tid som Længselen vikler sig ud. Den Tilstand, i hvilken den Forventende er, er han ikke geraadet i ved et Tilfælde o. s. v., saa at han befinder sig aldeles fremmed i den, men han producerer den paa samme Tid selv. En saadan Længsels Udtryk er Angest; thi i Angesten forkynder den Tilstand sig, ud af hvilken han længes, og forkynder sig, fordi Længselen alene er ikke nok til at frelse ham.

I hvilken Forstand Skabningen ved Adams Synd sank i Fordærvelse, hvorledes Friheden, idet den blev sat derved, at dens Misbrug sattes, kastede en Mulighedens Resley og en Medinteressjerthedens Bittren over Skabningen, i hvilken Forstand dette maa skee, fordi Mennesket er Synthesen, hvis hderligste Modsjætninger bleve satte, og hvis ene Modsjætning netop ved Menneskets Synd blev en langt hderligere Modsjætning end den var iforveien — alt dette har ikke sin Plads i en psykologisk Overveelse, men hører hjemme i Dogmatiken, i Forsøningen, i hvis Forklaring denne Videnskab forklarer Syndighedens Forudsætning\*).

\*) Saaledes maa nemlig Dogmatiken lægges an. Enhver Videnskab maa fremfor Alt energisk gribe sin egen Begyndelse, og ikke leve i vidtloftig Omgængelse med andre. Begynder Dogmatiken med at ville forklare Syndigheden, eller med at ville bevise dens Virkelighed, da skal der aldrig blive

Denne Angest i Skabningen kan man vel med Rette kalde objektiv Angest. Den frembragtes ikke af Skabningen, men frembragtes derved, at der faldt en ganske anden Belysning over den derved, at ved Adams Synd Sandsjeligheden nedfattes til, og forjaavidt Synden vedbliver at komme ind i Verden, bestandig nedfattes til at betyde Syndighed. Man seer let, at denne Opfattelse ogsaa i den Forstand har sine Dine med sig, at den parerer mod den rationalistiske Anskuelse, at Sandsjelig-  
hed som saadan er Syndighed. Efter at Synden er kommen ind i Verden, og hver Gang Synden kommer ind i Verden, bliver Sandsjelighed Syndighed; men det, den bliver, var den ikke iforveien. Fr. Baader har ofte nok protesteret mod den Sætning, at Glendigheden, at Sandsjeligheden som saadan er Syndigheden. Naar man imidlertid her ikke passer paa, faaer man Pelagianismen fra en ganske anden Side. Fr. Baader har nemlig i sin Bestemmelse ikke bragt Slægtens Historie med i Beregning. I Slægtens Quantiteten (altsaa uvæsentlig) er Sandsjeligheden Syndighed; i Forhold til Individet ikke, førend det selv ved at jætte Synden, atter gjør Sandsjelighed til Syndighed.

Enkelte Mænd af den schellingiske\*) Skole have især været

---

nogen Dogmatik ud deraf, dens hele Existens vil blive problematisk og tvævende.

\*) Hos Schelling selv er der ofte nok Tale om Angest, Brede, Dval, Viden o. s. v. Dog bør man altid forholde sig lidt mistænksomt mod Sligt, for ikke at forvegle Syndens Efterfølge i Skabningen med, hvad det ogsaa betegner hos Schelling, Tilstande og Stemninger i Gud. Ved disse Udtryk betegner han nemlig Guddommens, om jeg saa tør sige, Staber-Beer. Med Forestillings-Udtryk betegner han, hvad han tildeels ogsaa selv har kaldt det Negative, og hvad det hos Hegel blev i Ordet: det Negative nærmere bestemt som det Dialektiske. (*το ετερον*.) Tvetydigheden viser sig ogsaa hos Schelling; thi han taler om en Melancholie, der er udbredt over Naturen, og tillige om et Tungtsind i Guddommen. Dog er det fornemlig Hoved-tanken i Schelling, at Angest o. s. v. fornemlig betegner Guddommens Lidelse for at komme til at skabe. I Berlin udtalte han endnu bestemt det Samme, ved at jammenligne Gud med Goethe og Joh. v. Müller, der kun befandt sig vel ved at producere, og idet han tillige mindebe om, at en saa-

opmærksomme paa den Alteration\*), der ved Synden er foregaaet med Skabningen. Her har der da ogsaa været Tale om den Angest, der skal være i den livløse Natur. Dog svæktes Virkningen, idet man snart maa troe, at have et Natur-Philosophem for sig, der behandles aandrigt ved Hjælp af Dogmatiken, snart en dogmatisk Bestemmelse, der fryder sig ved en Afglands af Naturbetragtningens magiske Vidunderlighed.

Dog jeg afbryder her, hvad jeg kun har ladet fremkomme for øieblikkelig at transportere ud over nærværende Undersøgelses Grændse. Som Angesten var i Adam kommer den aldrig mere igjen, thi ved ham kom Syndigheden ind i Verden. Paa Grund heraf fik hiin Angest nu tvende Analogier, den objektive Angest i Naturen, og den subjektive Angest i Individet, af hvilke den sidste indeholder et Mere, den første et Mindre end hiin Angest i Adam.

## § 2.

### Subjektiv Angest.

Jo mere reflekteret man tør sætte Angesten, desto lettere kunde det synes at faae den til at slaae over i Skyld. Men her

dan Salighed, der ikke kan meddele sig, er Usalighed. Dette nævner jeg her, fordi denne Uttring af ham allerede har været trykt i en lille Piece af Marheineke. Marheineke vil ironisere det. Det skulde man ikke gjøre; thi en kraftig og fuldblobig Antropomorphisme er adskilligt værd. Feilen er imidlertid en anden, og man kan her see et Exempel, hvor besynderligt Alt bliver, naar Metaphysik og Dogmatik forvanskes derved, at Dogmatiken behandles metaphysisk og Metaphysiken dogmatisk.

\*) Det Ord Alteration udtrykker ret godt Evethigheden. Man siger nemlig alterere i den Betydning at forandre, forvanske, bringe ud af sin oprindelige Tilstand (Tingen bliver et Andet), men man siger ogsaa, at blive altereret i den Forstand, at blive forstræffet, netop fordi dette i Grunden er den første uundblivelige Følge. Saavidt jeg veed bruger Latineren slet ikke dette Ord, men siger mærkeligt nok adulterare. Fransmanden siger altérer les monnaies, og être altéré. Hos os bruges Ordet i daglig Tale almindeligt kun i Betydning af at blive forstræffet, og saaledes hører man vel den menige Mand sige: jeg blev ganske altereret. I det mindste har jeg hørt en Sælgekone sige det.

gjælder det, ikke at lade sig bedaae af Approximations-Bestemmelser, at intet „Mere“ frembringer Springet, at intet „Letttere“ i Sandhed gjør Forklaringen lettere. Holder man ikke fast paa dette, da løber man den Risiko, pludselig at støde paa et Phænomen, hvor Alt gaaer saa let, at Overgangen bliver en simpel Overgang, eller den Risiko, aldrig at turde afslutte sin Tanke, fordi den reent empiriske Jagttagelse aldrig kan blive færdig. Om derfor Angesten end bliver mere og mere reflekteret, saa beholder dog Skylden, som med det qualitative Spring bryder frem i Angesten, samme Tilregnelighed som Adams, og Angesten samme Tvetydighed.

Alt ville negte, at ethvert senere Individ har, eller maa forudsættes at have haft en Uskyldigheds-Tilstand, der er Analogien til Adams, vilde ligesaa meget oprøre Enhver, som det vilde ophæve al Tænkning, fordi der da blev et Individ, der ikke var Individ, men kun som Exemplar forholdt sig til sin Art, uagtet det paa samme Tid skulde sees under Individets Bestemmelse: som skyldigt.

Angest kan man sammenligne med Svimmelhed. Den, hvis Die kommer til at stue ned i et svælgende Dyb, han bliver svimmel. Men hvad er Grunden, det er ligesaa meget hans Die som Afgrunden; thi hvis han ikke havde stirret ned. Saaledes er Angest den Frihedens Svimlen, der opkommer, idet Aanden vil sætte Synthesen, og Friheden nu stuer ned i sin egen Mulighed, og da griber Endeligheden at holde sig ved. I denne Svimlen segner Friheden. Videre kan Psychologien ikke komme og vil det ikke. I samme Dieblis er Alt forandret, og idet Friheden igjen reiser sig op, seer den, at den er skyldig. Imellem disse tvende Diebliske ligger Springet, som ingen Videnskab har forklaret eller kan forklare. Den, der bliver skyldig i Angest, han bliver saa tvetydig skyldig som mulig. Angest er en qvindelig Afmagt, i hvilken Friheden daaner, psychologisk talt stæer altid Syndefaldet i Afmagt; men Angest er tillige det mest Selviske, og ingen concret Uttring af Friheden er saa selvisk som Muligheden af enhver Concretion.

Dette er igjen det Overvældende, der bestemmer Individets tvetydige, sympathetiske og antipathetiske Forhold. I Angesten er Mulighedens selviste Uendelighed, der ikke frister som et Valg, men besnærende ængster med sin søde Beængstelse.

I det senere Individ er Angesten mere reflekteret. Dette kan udtrykkes saaledes, at det Intet, der er Angestens Gjenstand, ligesom mere og mere bliver til Noget. Vi sige ikke, at det virkelig bliver til Noget eller virkelig betyder Noget, vi sige ikke, at der nu istedetfor Intet skulde være at substituere Synden eller noget Andet; thi her gjælder det om det senere Individs Ufkyldighed, hvad der gjælder om Adams; Alt dette er kun for Friheden, og er kun idet den Enkelte selv ved det qualitative Spring sætter Synden. Angestens Intet er da her en Complexus af Ahnelser, der reflektere sig i sig selv, blive Individet nærmere og nærmere, skjøndt de væsentlig seet dog atter i Angesten betyde Intet; men vel at mærke ikke et Intet, som Individet Intet har at gjøre med, men et Intet, der levende communicerer med Ufkyldighedens Uvidenhed. Denne Reflekterethed er en Prædisponeren, der, før Individet bliver skyldigt, dog væsentligt seet betynder Intet, medens den, idet han ved det qualitative Spring blev skyldig, er den Forudsætning, i hvilken han gaaer ud over sig selv, fordi Synden forudsætter sig selv, naturligvis ikke før den er sat (dette er en Prædestination), men forudsætter sig, idet den er sat.

Vi ville nu lidt nærmere overveie det Noget, hvilket Angestens Intet kan betyde i det senere Individ. I den psykologiske Overveielse gjælder det i Sandhed for Noget. Men den psykologiske Overveielse glemmer ikke, at dersom et Individ uden videre blev skyldigt ved dette Noget, saa er al Betragtning ophævet.

Dette Noget, hvilket da Urveshynden stricte sic dicta betynder, er



### A. Følgen af Generations-Forholdet.

Det følger af sig selv, at her ikke skal være Tale om, hvad der kan beskæftige Læger, om Gen fødtes vanskabt o. s. v. Ei heller skal der være Tale om at tilvejebringe et Resultat ved tabellariſke Overſigter. Det gjælder her ſom allevegne om, at Stemningen er den rigtige. Naar man ſaaledes lærer, at Hagel og Miſvæxt maa tilſkrives Djævelen, ſaa kan dette være meget velmeent, men væſentlig er det en Mandrighed, der ſvækker Begrebet af det Onde, og bringer en næſten ſpøgende Tone ind i det, ligesom det er æſthetiſk ſpøgende, at ſige den dumme Djævel. — Naar man ſaaledes i Begrebet „Tro“ gjør det Hiſtoriſke ſaa eenſidigen gjældende, at man glemmer dens primitive Oprindeligheſt i Individet, da bliver den en endelig Smaaligheſt iſtedenfor en fri Uendeligheſt. Følgen deraf er, at man kan komme til at tale om Troen ligesom Jeronymus hos Holberg, der ſiger om Graſmus, at han har vildfarende Meninger i Troen, fordi han antager, at Jorden er rund og ikke flad, hvilket den ene Generation efter den anden paa Bjerget havde troet. Paa den Maade kan man ogsaa blive vildfarende i Troen ved at gaae med Bludderhoſer, naar alle Folk paa Bjerget gaae med ſnævre Beenklæder. — Naar man leverer ſtatiſtiſke Overſigter over Syndighedens Forhold, tegner Landkort over den, hvor man ved Farver og Forhøininger ſtrag hjælper Diet til Overſkuelse, da gjør man et Forſøg paa, at behandle Synden ſom en Naturmærkværdigheſt, der ikke er at hæve, men at beregne ligesom det atmosfæriſke Tryk og Regnmængden; og den Middelftand, det Gjennemſnitstal, der reſulterer, er i en ganſke anden Forſtand Nonſens end i hine reent empiriſke Videndiſkaber. Det vilde dog blive et meget latterligt Abracadabra, om Gen for Abor vilde ſige, at der i Gjennemſnit gik  $3\frac{2}{3}$  Tomme Syndighed paa ethvert Menneſke, eller at der i Languedoc gaaer kun  $2\frac{1}{4}$ , men i Bretagne  $3\frac{1}{8}$ . — Diſſe Exempler ſtaaer ligesaa lidet overflødige ſom de i Indledningen, da de ere hentede fra den Sphæres Omfang, indenfor hvilken det Følgende ſkal bevæge ſig.

Bed Synden blev Sandfæligheden Syndighed. Denne Sætning betyder et Dobbelt. Bed Synden bliver Sandfæligheden Syndigheden, og ved Adam kom Synden ind i Verden. Disse Bestemmelser maae bestandigen holde hinanden Stangen; thi ellers udfiges der noget Usandt. Det nemlig, at Sandfæligheden engang blev Syndighed er Generationens Historie, men at Sandfæligheden bliver det, er Individets kvalitative Spring.

Der blev (Cap. I. § 6) mindet om, at Evas Tilblivelse allerede billedligt præfigurerede Generations-Forholdets Følge. Hun betegnede paa en Maade det Deriverede. Det Deriverede er aldrig saa fuldkomment som det Oprindelige\*). Dog er Forskjellen her kun en kvantitativ. Det senere Individ er væsentlig ligesaa oprindeligt som det første. Forskjellen er for alle senere Individer in pleno: Derivationen; men Derivationen kan igjen for den Enkelte betyde et Mere eller et Mindre.

Denne Qvindens Derivation indeholder tillige Forklaringen af, i hvilken Forstand hun er svagere end Manden, Noget, der til alle Tider er blevet antaget, hvad enten det er en Pasha, der taler, eller en romantisk Ridder. Forskjellen er imidlertid dog ikke anderledes, end at Manden og Qvinden ere væsentligen lige trods Forskjelligheden. Udtrykket for Forskjellen er, at Angesten er mere reflekteret i Eva end i Adam. Dette har sin Grund i, at Qvinden er mere sandfælig end Manden. Her er naturligviis ikke Tale om en empirisk Tilstand eller om et Gjennemsnitstal, men om Synthesens Forskjellighed. Naar der i den ene af Synthesens Dele er et Mere, saa vil som en Følge deraf, idet Manden sætter sig, Adskillelsen kløfte sig dybere, og Angesten vil i Frihedens Mulighed have et større Spillerum. I Fortællingen i Genesis er det Eva, der forfører Adam. Deraf følger dog ingenlunde, at hendes Skyld er større end Adams,

\*) Dette gjælder naturligviis kun i Menneskeslægten, fordi Individet er bestemt som Aand; i Dyrearter derimod er ethvert senere Exemplar ligesaa godt som det første, eller rettere sagt, det, her at bære det første, betyder slet Intet.

og endnu mindre, at Angesten er en Ufuldkommenhed, da dens Størrelse tværtimod er en Prophetie om Fuldkommenhedens.

Allerede her har Undersøgelsen seet, at Sandselighedens Forhold corresponderer med Angestens. Saa snart nu Generations-Forholdet viser sig, da er, hvad der blev sagt om Eva, blot en Antydning om hvad der er ethvert senere Individ's Forhold til Adam, at idet Sandseligheden i Generationen er bleven forøget, er ogsaa Angesten forøget. Generations-Forholdets Følge betyder da et Mere, saaledes, at intet Individ kommer ud af det, der er alle senere Indviders Mere i Forhold til Adam, men heller aldrig til et saadant Mere, at han bliver væsentlig forskjellig fra Adam.

Dog forinden vi gaae over til dette, vil jeg først lidt nærmere opløse den Sætning, at Qvinden er mere sandselig end Manden og mere angst.

At Qvinden er mere sandselig end Manden, viser strax hendes legemlige Organisation. Nærmere at udføre det, er ikke min Sag; men er en Opgave for Physiologien. Derimod skal jeg vise min Sætning paa en anden Maade, nemlig ved æsthetisk at føre hende ind under hendes ideale Synspunkt, hvilket er Skjønheden, mindende om, at den Omstændighed, at dette er hendes ideale Synspunkt, netop viser, at hun er mere sandselig end Manden. Dernæst skal jeg føre hende ethisk ind under hendes ideale Synspunkt, hvilket er Procreationen, mindende om, at den Omstændighed, at dette er hendes ideale Synspunkt, netop viser, at hun er mere sandselig end Manden.

Naar Skjønheden maa raade, da tilveiebringer den en Synthese, hvor Manden er udelukket. Dette er Hemmeligheden i hele Græciteten. Foraaavidt er der en Tryghed, en stille Høitidelighed over den græske Skjønhed; men netop derfor er der ogsaa en Angst, som Grækeren vel ikke mærkede, uagtet hans plastiske Skjønhed bævede i den. Derfor er der en Sorgløshed i den græske Skjønhed, fordi Manden er udelukket, men

derfor er der ogsaa en uforklaret dyb Sorg. Derfor er Sandse-  
ligheden ikke Syndighed, men en uforklaret Gaade, der æng-  
ster; derfor er Raibetetens ledsaget af et uforklarligt Intet, som  
er Angestens.

Vel opfatter nu den græske Skjønhed Manden og Qvin-  
den væsentlig paa den samme Maade, altsaa ikke aandeligt,  
men den gjør dog en Forskiel indenfor denne Lighed. Det  
Mandelige har sit Udtryk i Ansigtet. Ved den mandlige Skjøn-  
hed er dog Ansigtet og Udtrykket deri mere væsentlig end ved  
den qvindelige Skjønhed, om end det Plastiskes evige Ungdom  
bestandig forhindrer det dybere Mandelige fra at komme frem.  
Bidere at udføre det, er ikke min Sag, kun vil jeg eftervise  
Forskjelligheden i en enkelt Antydning. Venus bliver væsent-  
lig lige skøn enten hun afbildes sovende, ja hun er maaskee  
netop skønnest, og dog er det Sovende netop Udtrykket for  
Mandens Fraværelse. Deraf kommer det, at jo ældre og jo  
mere aandeligt udbillet Individualiteten er, desto mindre er  
Mennesket skønt i Søvn, hvorimod Barnet er skønnest i Søvn.  
Venus dukker op af Havet, og fremstilles i en hvilende Stil-  
ling, eller i en Stilling, der netop nedsætter Ansigtets Udtryk  
til det Uvæsentlige. Skal derimod en Apollo fremstilles, da  
gik det ikke an at lade ham sove, ligesaa lidet som en Jupiter.  
Apollo blev derved uskøn, og Jupiter latterlig. Med Bacchus  
kunde der gøres en Undtagelse, men han er i den græske Kunst  
netop Indifferenten mellem mandlig og qvindelig Skjønhed,  
hvorfor hans Former ogsaa ere qvindelige. Ved en Ganymed  
derimod er dog allerede Udtrykket i Ansigtet mere væsentligt.

Da Skjønheden blev en anden, gjentager i Romantiken  
dog Forskjelligheden sig igjen indenfor den væsentlige Lighed.  
Medens Mandens Historie (og dette er netop Mandens Hem-  
melighed, at den altid har Historie) tør præge sig i Mandens  
Afsyn, saaledes at man glemmer Alt, naar blot dens Skrift  
er tydelig og ædel, saa vil Qvinden virke paa en anden Maade  
som Totalitet, om end Ansigtet har faaet en større Betydning  
end i Classiciteten. Udtrykket maa nemlig være en Totalitet,

der ingen Historie har. Derfor er Taushed ikke blot Qvindens høieste Wiisdom, men ogsaa hendes høieste Skjønhed.

Ethiisk betragtet culminerer Qvinden i Procreationen. Derfor siger Skriften, at hendes Attraa skal være til Manden. Vel er nemlig ogsaa Mandens Attraa til hende, men hans Liv culminerer ikke i denne Attraa, uden hans Liv enten er daarligt eller fortabt. Men dette, at Qvinden heri culminerer, viser netop, at hun er mere sandseelig.

Qvinden er mere angest end Manden. Dette ligger nu ikke i, at hun har mindre pbyhisk Kraft o. s. v., thi den Art Angest er her slet ikke Tale om; men det ligger i, at hun er mere sandseelig, og dog væsentlig er aandelig bestemt ligesom Manden. Hvad man derfor ofte har talt om, at hun er det svagere Kjøn, er mig meget ligegyldigt; thi derfor kunde hun gjerne være mindre angest end Manden. Angest er her bestandig at tage i Retning af Frihed. Naar da Historien i Genesis stik imod al Analogie lader Qvinden forføre Manden, saa er det dog ved nærmere Overveielse aldeles i sin Orden; thi hiin Forførelse er netop en qvindelig Forførelse, da Adam dog egentlig kun igjennem Eva bliver forført af Slangen. Naar der ellers er Tale om Forførelse, da hævder Sprogbrug (bedaaere, befnakke o. s. v.) altid Manden Superioriteten.

Hvad der da kan antages at være anerkjendt i al Erfaring, det vil jeg blot vise ved en experimenterende Jagttagelse. Naar jeg tænker mig en ung uskyldig Pige, og nu lader en Mand fæste et attraaende Blik paa hende, da bliver hun angest. Forøvrigt kan hun blive indigneret o. s. v., men først bliver hun angest. Tænker jeg mig derimod en Qvinde fæste et attraaende Blik paa et uskyldigt ungt Menneske, da vil hans Stemning ikke være Angest, men i det Høieste en med Modbydelighed blandet Undseelse, netop fordi han mere er bestemt som Mand.

Med Adams Synd kom Syndigheden ind i Verden, og Sexualiteten, og denne kom til at betyde Syndigheden for ham. Det Segnelle blev sat. Der er i Verden baade skriftligt og mundtligt ført megen Pasfiar angaaende Rairveteten. Kun

Ufkyldigheden er imidlertid naiv, men den er ogsaa uvidende. Saasnart det Sexuelle er bragt til Bevidsthed, er det Tankeløshed, Affectation, og stundom hvad værre er, et Skjul for Lysten at ville tale om Naivetet. Men fordi Mennesket ikke mere er naivt, deraf følger ingentunde, at han synder. Det er kun disse fæde Leserier, der forlokke Menneskene, netop ved at drage Opmærksomheden bort fra det Sande, fra det Sædelige.

Det hele Spørgsmaal om det Sexuelles Betydning, og dets Betydning i de enkelte Sphærer, er unegtelig hidindtil ringe nok besvaret, og fremfor Alt saare sjældent besvaret i den rette Stemning. At sige Vittigheder derom er en fattig Kunst, at advare, er ikke vanskeligt, at prædike derom saaledes, at man udelader Vanskeligheden, er ikke heller svært; men at tale ret menneskeligt derom er en Kunst. At lade Skuepladsen og Prædikestolen overtage sig Besvarelsen, saaledes, at den ene generer sig for at sige, hvad den anden siger, og af denne Grund den enes Forklaring bliver himmelfrigende forskjellig fra den anden, er jo egentlig at opgive Alt, og paalægge Menneskene den tunge Byrde, som man selv ikke løfter med en Finger, at finde Meningen i begge Forklaringer, medens de respektive Lærere bestandig kun foredrage den ene. Denne Mislighed vilde man for længe siden have bemærket, hvis ikke Menneskene i disse Tider havde perfektioneret sig i Tankeløshed i at forspilde det saa skjønt anlagte Liv, og i Tankeløshed til støiende at være med, naar der er Snak om en eller anden storartet, uhyre Idee, til hvis Udsprelse de forene sig i uroffelig Tro paa Foreningens Magt, om denne Tro end er ligesaa vidunderlig som hiin Østap-pers, der udsolgte sit *Ol* een Skilling under Jndkjøbsprisen, og dog regnede paa Binding; „thi det er Mængden, der skal gjøre det“. Da dette forholdes sig saaledes, skal det ikke for-undre mig, om Jugen i disse Tider agter paa en saadan Overveielse. Men dette veed jeg, at dersom Socrates nu levede, da vilde han tænke over Eligt, om han end gjorde det bedre eller at jeg saa skal sige guddommeligere end hvad jeg formaaer, og jeg er overbeviist om, at han havde sagt til mig: O! Kjære,

deri handler Du retteligen, at Du tænker over saadanne Ting, som vel ere værd at overveie; ja! man kan sidde hele Nætter samtalende, og dog aldrig blive færdig med at udgrunde Menneskenaturens Vidunderlighed. Og denne Forvisning er mig uendelig meget mere værd end hele Samtidens Bravo; thi hiin Forvisning gjør min Sjæl uroffeligg, Bifaldet vilde gjøre den tvivlsom.

Det Sexuelle som saadant er ikke det Syndige. Den egentlige Uvidenhed derom, naar dette dog skal være væsentligt tilstede, er kun forbeholdt Dyret, som derfor er trælbundet i Instinctets Blindhed og gaaer iblinde. En Uvidenhed, men som tillige er en Uvidenhed om hvad der ikke er, er Barnets. Ukyldigheden er en Viden, som betyder Uvidenhed. Dens Forskiel fra den sædelige Uvidenhed viser sig let, fordi hiin er bestemt i Retning af en Viden. Med Uvidenheden begynder en Viden, hvis første Bestemmelse er Uvidenhed. Dette er Begrebet af Blufærdighed (Schaam). I Blufærdigheden er der en Angest, fordi Aanden er bestemt i Yderspidjen af Synthesens Differentz saaledes, at Aanden ikke blot er bestemt som Legeme, men som Legeme med den generiske Differentz. Dog er Blufærdigheden vel en Viden om den generiske Differentz, men ikke som et Forhold til en generisk Differentz, det vil sige, Driften er ikke som saadan tilstede. Blufærdighedens egentlige Betydning er, at Aanden ligesom ikke kan vedkjende sig Yderspidjen af Synthesen. Derfor er Blufærdighedens Angest saa uhyre tvetydig. Der er ikke Spor af sandselig Dyst, og dog er der en Skamfuldhed, hvorover? over Jntet. Og dog kan Individet døe af Skam, og saaret Blufærdighed er den dybeste Smerte, fordi den er den uforklarligste af alle. Derfor kan Blufærdighedens Angest vaagne ved sig selv. Dog gjælder det naturligviis her om, at det ikke er Dysten, der vil spille denne Rolle. Et Exempel paa det Sidste findes i et Eventyr af Fr. Schlegel. (Sämmtliche Werke 7de Bd. p. 15 i Historien om Merlin).

I Blufærdigheden er den generiske Differentz sat, men

ikke i Forhold til sit Andet. Dette skeer i Driften. Men da Driften ikke er Instinkt eller blot Instinkt, har den eo ipso et *telos*, hvilket er Propagationen, medens det Hvilende er Elskoven, det reent Erotiske. Aanden er endnu bestandig ikke sat med. Saasnart den sættes, ikke blot som constituerende Synthesen, men som Aand, saa er det Erotiske forbi. Det høieste hedenske Udtryk herfor er, at det Erotiske er det Comiske. Dette maa naturligviis ikke tages i den Forstand, hvori en Belystning kan mene, at det Erotiske er det Comiske og et Stof for hans geile Wittighed, men det er Intelligentsens Kraft og Overbægt, der neutraliserer baade det Erotiske og det sædelige Forhold dertil i Aandens Indifferentz. Dette har en meget dyb Grund. Angesten i Blufærdigheden laae i, at Aanden følte sig fremmed, nu har Aanden aldeles seiret og seer det Sexuelle som det Fremmede og som det Comiske. Denne Aandens Frihed kunde Blufærdigheden naturligviis ikke have. Det Sexuelle er Udtrykket for hiin uhyre Modsigelse (Wiederspruch), at den udodelige Aand er bestemt som genus. Denne Modsigelse yttre sig som den dybe Schaam, der skjuler derover og ikke tør forstaae det. I det Erotiske forstaaes denne Modsigelse i Skjønheden; thi Skjønheden er netop Eenheden af det Sjælelige og det Legemlige. Men denne Modsigelse, som det Erotiske forklarer i Skjønheden, er for Aanden paa eengang Skjønheden og det Comiske. Aandens Udtryk for det Erotiske er derfor, at det paa eengang er det Skønne og det Comiske. Her er ingen sandelig Reflex hen paa det Erotiske; thi dette er Bellyst, og Individet ligger i saa Fald langt under det Erotiskes Skjønhed; men det er Aandens Modenhed. Dette har naturligviis kun meget faa Mennesker forstaaet i sin Reenhed. Socrates har dog gjort det. Naar derfor Xenophon lader ham have sagt, at man skal elske de stygge Qvinder, saa bliver dette Udsagn som Alt ved Xenophons Hjælp til et modbydeligt borneret Philisterie, der mindst af Alt ligner Socrates. Meningen er den, at han har sat det Erotiske i Indifferentz, og Modsigelsen, der ligger til Grund for det Comiske, udtrykker han rigtigen



i den tilsvarende ironiske Modsigelse, at man skal elske de Stygge\*). Dog forekommer en saadan Opfattelse meget sjældent i sin oplyste Ræson. Der skal et mærkeligt Sammenspil af en lykkelig historisk Udvikling og oprindelig Begavethed til; er der nogen nok saa fjern Indsigelse mulig, da er Opfattelsen modbydelig, og Affectation.

I Christendommen har det Religiøse suspenderet det Erotiske, ikke blot ved en ethisk Misforstaaelse som det Syndige, men som det Indifferent, fordi der i Aand ingen Forskjel er paa Mand eller Kvinde. Her er det Erotiske ikke ironisk neutraliseret, men suspenderet, fordi det er Christendommens Tendens at føre Aanden videre. I det i Blufærdigheden Aanden

\*) Saaledes maa det ogsaa forstaaes, som Socrates taler om Kysset til Critobulus. At Socrates umuligen har kunnet for Alvor tale saa pathetisk om Kyssets Færlighed, troer jeg maa være indlysende for Enhver, samt at han intet ængsteligt Mæhe var, der ikke turde see til en Kvinde. Vel betyder Kysset i de yndligere Laude og hos de mere lidenskabelige Nationer noget Mere end her i Norden (herom kan man eftersee Puteanus i et Brev til Joh. Bapt. Saccum: nesciunt nostræ virgines ullum libidinis rudimentum oculis aut osculis inesse, ideoque fruuntur. Vestræ sciunt. cfr. Kempius dissertatio de osculis efter Bayle), men desuagtet ligner det ikke Socrates hverken som Ironiker eller Moralist at tale saaledes. Naar man nemlig slaaer for Etort paa som Moralist, saa vækker man Lysten, og frister Lærlingen til næsten mod sin Villie at blive ironisk mod Læreren. Socrates's Forhold til Aspasia viser det Samme. Hende omgiffes han, ganske ubekymret om det troethdige Liv, hun førte. Hende onskede han blot at lære af (Athenæus), og dertil synes hun ogsaa at have havt Talent, da det jo fortællers, at Mændene toge deres Hustruer med til Aspasia blot for at lære af hende. Saa snart derimod Aspasia havde villet virke ved sin Deilighed paa ham, saa havde formodentlig Socrates forklaret hende, at man bør elske de Stygge, og at hun aldeles ikke skulde yderligere anstrenge sin Ynde, da han til sin Hensigts Opnaaelse havde nok i Kantippe. (Cfr. Xenophons Fortælling om Socrates's Anskuelse af sit Forhold til Kantippe.) — Da det desto værre atter og atter gjentager sig, at man med forudfattet Mening gaaer til Læsnngen af Alt, saa er det jo intet Under, at Enhver har en bestemt Forestilling om, at en Ironiker er et næsten udsvævende Menneske. Dog turde det være muligt netop her ogsaa at finde et Exempel paa hiin Opfattelse af det Erotiske som det Comiske.

bliber angest og sky for at iføre sig den generiske Differenti, springer Individualiteten pludselig af, og istedenfor ethisk at gennemtrænge den, griber den en Forklaring fra Aandens høieste Sphære. Dette er een Side af Klosterbetragtningen, hvad enten denne nu nærmere bestemtes som ethisk Rigorisme eller som overveiende Contemplation\*).

Som da i Blufærdigheden Angesten er sat, saa er den tilstede i al erotisk Nydelse, ikke fordi denne er syndig, ingenlunde, hvorfor det heller ikke hjælper om Præsten ti Gange velsigner Parret. Selv naar det Erotiske udtrykker sig saa skjønt og reent og sædeligt som det er mueligt, uforstyrret i sin Glæde af nogen vellystig Reflexion, er Angesten dog tilstede, ikke imidlertid forstyrrende, men som et Moment med.

Det er i denne Henseende saare vanskeligt at anstille Sagtagelser. Fornemlig maa man her bruge den Forsigtighed, som Lægerne bruge, aldrig at iagttage Pulsen uden saaledes, at de sikke sig mod at føle deres egen istedenfor Patientens, saaledes maa man her vogte sig for, at den Bevægelse, man opdager, ikke er den Urolighed, der er Sagttagersens for hans Sagtagelse. Smidtidigt staaer det dog fast, at alle Digtere beskrive Elstoven, hvor reen og uskyldig den end fremstilles, saaledes, at de sætte Angesten med i den. Nærmere at forfølge dette er en Æsthetikers Sag. Men hvorfor denne Angest? Fordi i det Erotiske Culmination kan Aanden ikke være med. Jeg vil tale som en Græker. Aanden er vel tilstede; thi det er den, der constituerer Synthesen, men den kan ikke udtrykke sig i det Erotiske, den føler sig fremmed. Den siger ligesom til det Erotiske: Kjære! her kan jeg ikke være Trediemand, derfor vil jeg skjule mig saa længe. Men dette er netop Angesten, og dette er netop tillige Blufærdigheden; thi det er en stor Dumhed

---

\*) Hvor besynderligt det end kan forekomme Den, der ikke er vant til bristigere at betragte Phænomenerne, der er dog en fuldkommen Analogie mellem Socrates's ironiske Opfattelse af det Erotiske som det Comiske, og en Munks Forhold til mulieres subintroductæ. Misbrugen vedkommer naturligvis kun dem, der have Sands for Misbrugen.

at antage, at Kirkens Bielse eller at Mandens Trostak i, at holde sig til sin Hustru alene, er nok. Der er mangt et Ægte-  
skab profaneret, skjøndt det ikke skete ved en Fremmed. Men  
naar det Erotiske er reent og uskyldigt og skjønt, saa er denne  
Angest venlig og mild, og derfor have Digterne Ret i at tale  
om den søde Bæængstelse. Det følger imidlertid af sig selv, at  
Angesten er større hos Qvinden end hos Manden.

Lad os nu vende tilbage til vort Foregaaende, til Gene-  
rations-Forholdets Følge i Individet, hvilken er det Mere,  
som ethvert senere Individ har i Forhold til Adam. I Con-  
ceptionens Dieblik er Manden længst borte og derfor Angesten  
størst. I denne Angest bliver det nye Individ til. I Fødselens  
Dieblik culminerer Angesten anden Gang i Qvinden, og i dette  
Dieblik kommer det nye Individ til Verden. At en Fødende  
er angst, er bekjendt nok. Physiologien har sin Forklaring,  
Psychologien maa ogsaa have sin. Som fødende er Qvinden  
atter i Yderligheden af Synthesens ene Extrem, derfor skjælder  
Manden; thi den har i dette Dieblik ikke sin Opgave, den er  
ligesom suspenderet. Angesten er imidlertid et Udtryk for den  
menneskelige Naturs Fuldkommenhed, og det er derfor kun  
hos lavere Folkeslag, at man finder Analogien til Dyrrets lette  
Fødsel.

Men jo mere Angest, jo mere Sandfælsighed. Det pro-  
creerede Individ er mere sandfælsigt end det oprindelige, og  
dette Mere er Generationens almindelige Mere for ethvert  
senere Individ i Forhold til Adam.

Men det for ethvert senere Individ Mere af Angest og  
Sandfælsighed i Forhold til Adam kan naturligtviis igjen i det  
enkelt Individ betyde et Mere og Mindre. Her ligge Diffe-  
rentser, som i Sandhed ere saa forfærdelige, at vistnok Ingen  
vover sig til i dybere Forstand o: med ægte menneskelig Sym-  
pathie at tænke derover, uden at han med en Uroffælsighed,  
som Intet kan bringe til at zittre, er forviisjet om, at der aldrig  
i Verden er fundet eller skal findes et saadant Mere, at det  
ved en simpel Overgang forvandler det Quantitative til det

Qualitative. Hvad Skriften lærer, at Gud hjemføger Fædrenes Brøde paa Børnene i 3die og 4de Led, det forkynder Livet hvirvstet nok. At ville snakke sig fra det Forsærdelige ved den Forklaring, at hiint Udsagn er en jødisk Lære, hjælper Intet. Christendommen har aldrig vedkjendt sig at privilegere hvert enkelt Individ til i udbortes Forstand at begynde forfra. Ethvert Individ begynder i en historisk Nexus og Naturens Consequenter gjælde endnu som nogensinde. Kun deri er Forskjellen, at Christendommen lærer, at opløste sig over hiint Mære, og dømmes den, som ikke gjør det, at han ikke vil det.

Netop fordi Sandseligheden her er bestemt som et Mære, bliver Aandens Angest, idet den skal overtage den, en større. Som Maximum ligger her det Forsærdelige, at Angest for Synden frembringer Synden. Lader man den onde Begjerlighed, Concupiscentien o. s. v. være Individet medfødt, saa faaer man ikke Tvethigheden, i hvilken Individet baade bliver skyldigt og uskyldigt. I Angestens Afmagt segner Individet, men netop derfor er han baade skyldig og uskyldig.

Detallerede Exempler paa dette uendeligt fluctuerende Mære og Mindre vil jeg her ikke anføre. Naar disse skulle have nogen Betydning kræve de en vidtløftig og omhyggelig æsthetisk-psychologisk Udførelse.

## B. Følgen af det historiske Forhold.

Skulde jeg her i een eneste Sætning udtrykke det Mære, der er for ethvert senere Individ i Forhold til Adam, da vilde jeg sige det er: at Sandseligheden kan betyde Syndighed, det vil sige, denne dunkle Viden derom, samt en dunkel Viden om hvad Synden forøvrigt kan betyde, samt en misforstaaet historisk Tilegnelse af det Historiske de te fabula narratur, hvorved Pointen, den individuelle Oprindelighed udelades, og Individet uden videre forvevler sig selv med Slægten og dens Historie. Vi sige ikke, at Sandselighed er Syndighed, men at Synden gjør den dertil. Naar vi nu tænke os det senere Individ, da har ethvert saadant en historisk Omgivelse, i hvilken det kan

vise sig, at Sandseligheden kan betyde Syndighed. For Individet selv betyder den det ikke, men denne Videns giver Angesten et Mere. Viden er da ikke blot sat i Forhold til Sandselighedens Modsatning, men til Syndighedens. Det følger af sig selv, at det uskyldige Individ endnu ikke forstaaer denne Videns; thi den forstaaes først qualitativt, men denne Videns er dog igjen en ny Mulighed, saaledes at Friheden i sin Mulighed forholdende sig til det Sandselige bliver end mere Angest.

At dette almindelige Mere for det enkelte Individ kan betyde et Mere og et Mindre følger af sig selv. Saaledes forstrax at gjøre opmærksom paa en storartet Differenti. Efterat Christendommen er kommen ind i Verden og Forløsningen sat, er der kastet et Modsatningens Lys over Sandseligheden, som ikke var i Hedenskab, og som netop tjener til at bestyrke den Sætning, at Sandselighed er Syndighed.

Indenfor den christelige Differenti kan igjen hiint Mere betyde et Mere og Mindre. Dette ligger i det enkelte uskyldige Individets Forhold til den historiske Omgivelse. I denne Henseende kan det Forskjelligste fremkalde det Samme. Frihedens Mulighed forkynner sig i Angesten. Nu kan en Udvarsel lade Individet segne i Angesten (man erindre, at jeg bestandig taler blot psykologisk, og aldrig ophæver det qualitative Spring), og det uagtet Udvarselen naturligtviis var beregnet lige paa det Modsatte. Synet af det Syndige kan frelse eet Individ og styrke et andet. En Spøg kan virke det Samme som Alvor og omvendt. Tale og Tausked kan frembringe den modsatte Virkning af den, der tilfigtes. I denne Henseende er der ingen Grændse, og derfor seer man her igjen Rigtigheden af Bestemmelsen, at det er et quantitativt Mere eller Mindre; thi det Quantitative er jo netop den uendelige Grændse.

Nærmere at udføre dette ved experimenterende Jagttagelse vil jeg ikke her, da det sinker. Livet er imidlertid rigt nok, naar man blot forstaaer at see; man behøver ikke at reise til Paris og London, — og det hjælper ikke, naar man ikke kan see.

Angesten har forøvrigt her igjen den samme Evidens

som altid. Paa dette Punkt kan fremkomme et Maximum, der svarer til hiint foregaaende, at Individet i Angest for Synden frembringer Synden, det nemlig, at Individet, i Angest ikke for at blive skyldigt men for at ansees skyldigt, bliver skyldigt.

Det høieste Mere forøvrigt i denne Retning er, at et Individ fra sin tidligste Opvaagnen er stillet og paavirket saaledes, at Sandhelighed for ham er bleven identisk med Syndighed, og dette høieste Mere vil vi se sig i Collisionens piinligste Skikkelse, naar han i den ganske Omverden aldeles intet Tilhold finder. Joies nu til dette høieste Mere den Forvejling, at Individet forvejler sig selv med sin historiske Videns om Syndigheden, og i Angestens Bleggen udenvidere subsumerer sig selv qua Individ under samme Kategorie forglemmende Frihedens: dersom Du gjør ligesaa, — da er det høieste Mere tilstede.

Hvad her saa kortelig er blevet antydet, at der skal en temmelig riig Erfaring til for at forstaae, at der er sagt Meget og bestemt og tydeligt, har ofte nok været Gjenstand for Overveielse. Denne Overveielse kalder man i Almindelighed: om Exemplets Magt. Der er unegteligt, om ikke just i disse sidste superphilosophiske Tider, sagt saare meget Godt derom, men ofte mangler dog den psykologiske Mellembestemmelse, hvorledes det gaaer til, at Exemplet virker. Desuden behandler man stundom Sagen i disse Sphærer lidt for sorgløst og mærker ikke, at et eneste lille Misgreb i den mindste Detail er istand til at forvirre Livets uhyre Regnskab. Den psykologiske Opmærksomhed fæster sig udelukkende paa det enkelte Phænomen, og har ikke paa samme Tid sine evige Kategorier færdige, og er ikke varjom nok med at frelse Menneſkeheden ved at frelse hvert enkelt Individ, hvor meget det end skal koste, ind i Slægten. Exemplet skal have virket paa Barnet. Man lader Barnet være ret en lille Engel, men den fordærvede Omgivelse styrkede det i Fordærvelse. Man bliver ved at fortælle og at fortælle, hvor ſlet Omgivelsen var — og saa, saa bliver Barnet fordær-

vet. Men skeer dette ved en simpel quantitativ Proces, saa er ethvert Begreb hævet. Dette er man ikke opmærksom paa. Man lader Barnet være fra Grunden af saa vanartet, at det slet ingen Gavn har af det gode Exempel. Man passe dog vel paa, at dette Barn ikke bliver saa vanartet, at det faaer Magt til, ei blot at gjøre Nar ad sine Forældre, men ad al menneskelig Tale og Tanke, ligesom en rana paradoxa spotter og trodser Naturforskerens Anordning af Frøerne. Der gives mange Mennesker, der vel forstaae at betragte det Enkelte, men ikke formaae paa samme Tid at have det Totale in mente; men enhver saadan Betragtning, om den end i andre Henseender er fortjenstfuld, kan dog kun afstedkomme Forvirring. — Eller Barnet var som Børn er flest, hverken godt eller ondt, men saa kom det i godt Selskab og blev godt, eller i slet Selskab og blev slet. Mellembestemmelser! Mellembestemmelser! Man tilveiebringe en Mellembestemmelse, der har den Tydighed, der redder Tanken (og uden dette er jo BARNETS Frelse en Illusion), at BARNET, i hvorledes det end var, kan blive baade skyldigt og uskyldigt. Har man ikke Mellembestemmelser prompte og tydelige, saa er Begreberne Arvesynd, Synd, Slægt, Individ tabte, og BARNET med.

---

Sandseligheden er da ikke Syndigheden, men idet Synden blev sat og idet den bliver sat, gjør den Sandselighed til Syndighed. At Syndigheden nu tillige betyder noget Andet, følger af sig selv. Men hvad Synden videre har at betyde have vi Intet med at gjøre her, hvor det gjælder om psykologisk at fordybe sig i den Tilstand, der gaaer forud for Synden og psykologisk talt prædisponerer mere eller mindre.

Ved at spise af Rundskabens Frugt kom Differentien mellem Godt og Ondt ind, men tillige den seguelle Forskjellighed som Drift. Hvorledes dette gif til, kan ingen Videnskab forklare. Psychologien kommer nærmest og forklarer den sidste Approximation, hvilken er Frihedens Wisen-sig-for-sig-selv i Mulighedens

Angest, eller i Mulighedens Intet, eller i Angestens Intet. Dersom Angestens Gjenstand er et Noget, faae vi intet Spring, men en quantitativ Overgang. Det senere Individ har et Mere i Forhold til Adam, og igjen et Mere eller Mindre i Forhold til andre Individder, men desuagtet gjælder det væsentligen, at Angestens Gjenstand er et Intet. Er dens Gjenstand et saadant Noget, at det væsentligen seet o: seet i Retning af Frihed betyder Noget, saa faae vi ikke et Spring, men en quantitativ Overgang, der forvirrer ethvert Begreb. Selv naar jeg siger, at for et Individ før Springet Sandfeligheden er sat som Syndighed, saa gjælder det dog, at den ikke væsentligen er sat saaledes, thi væsentligen sætter og forstaaer han det ikke. Selv naar jeg siger, at der i det procreerede Individ er sat et Mere af Sandfelighed, saa er dette dog i Retning af Springet et ughydigt Mere.

Har nu Vidensstaben nogen anden psykologisk Mellembestemmelse, der har den dogmatiske og ethiske og psykologiske Fordeel, som Angesten har, da foretrække man den.

At forøvrigt det her Udviklede hyppeligt lader sig bringe i Overensstemmelse med den Forklaring, man almindeligen giver af Synden, at den er det Selviske, indsees let. Men naar man fordyber sig i denne Bestemmelse, da indlader man sig slet ikke paa at forklare den foregaaende psykologiske Banskelighed, ligesom man ogsaa bestemmer Synden altfor pneumatisk, og ikke tilstrækkelig paaagter, at Synden ved at sættes sætter ligesaa meget en sandfelig som en aandelig Consequens.

Naar man nu i den nyere Videnskab ofte nok har forklaret Synden som det Selviske, da er det ubegribeligt, at man ikke har indseet, at netop heri ligger Umuligheden af, at dens Forklaring kan finde Plads i nogen Videnskab; thi det Selviske er netop det Enkelte, og hvad dette betyder, kan kun den Enkelte vide som den Enkelte, da det seet under almindelige Kategorier kan bethyde Alt saaledes, at dette Alt slet Intet betyder. Bestemmelsen, at Synden er det Selviske, kan derfor være meget rigtig, netop naar man tillige fastholder, at den videnskabeligt talt er saa indholdsløs, at den betyder slet Intet. Endelig er



der i denne Bestemmelse: det Selviske ikke taget Hensyn til Distinctionen Synd og Arvesynd, samt til i hvilken Forstand den ene forklarer den anden, Synden Arvesynden og Arvesynden Synden.

Saa snart man videnskabeligt vil tale om dette Selviske, opløjer Alt sig i Tautologie, eller man bliver aandrig, hvorved Alt forvirres. Hvo har glemt, at Naturphilosophien fandt dette Selviske i hele Skabningen, fandt det i Stjernernes Bevægelse, der bestandig dog bandtes i Uhygighed under Univerjets Lov; at det Centrifugale i Naturen var det Selviske. Naar man først har bragt et Begreb saa vidt, da kan dette gjerne gaae hen at lægge sig, for om mulig at jove Rusen ud og blive ædru igjen. I denne Henseende har vor Tid været utrættelig med at faae enhver Ting til at betyde Alt. Hvor slikt og ufortrodent seer man ikke stundom en eller anden aandrig Mytstagog prostituere en heel Mythologie, for at faae hver enkelt Mythe til ved hans Faldsblik at blive en Caprice paa hans Mundharpe? Seer man ikke stundom en heel christelig Terminologie vanarte indtil Fortabelse ved en eller anden Speculants pretentionsfulde Behandling?

Naar man ikke først tydeliggjør sig, hvad Selv betyder, saa nytter det kun lidet at udsige om Synden, at den er det Selviske. Men „Selv“ betyder netop Modsigelsen af, at det Almene er sat som det Enkelte. Først naar Begrebet af det Enkelte er givet, først da er der Tale om det Selviske, men uagtet der har levet tallose Millioner af saadanne Selv'er, saa kan ingen Videnskab sige, hvad det er, uden igjen at udsige det ganske almindeligt\*). Og dette er Livets Vidunderlighed,

---

\*) Dette er vel værd nærmere at betænke; thi netop paa dette Punkt maa det vise sig, hvorvidt det nyere Princip, at Tænken og Væren er eet, strækker, naar man ikke fortædiger det ved utidige og tildeels dumme Misforstaaelser, men paa den anden Side heller ikke onsker at have et høieste Princip, der forbinder til Tankeløshed. Kun det Almene er derved, at det tænkes og lader sig tænke (ikke blot experimenterende; thi hvad kan man ikke tænke) og er som det lader sig tænke. Pointen i det Enkelte er netop

at ethvert Menneſke, der agter paa ſig ſelv, veed, hvad ingen Videnskab veed, da han veed, hvo han ſelv er, og dette er det Dybfindige i hiin græſke Sætning *γνωθι σαυτον*\*), ſom man nu længe nok har forſtaaet tydſk om den rene Selvbevidſthed, Idealismens Luſtighed. Det er vel paa den høie Tid, at man ſøger at forſtaa den græſk, og da igjen at forſtaa den ſaaledes, ſom Grækerne vilde have forſtaaet den, hvis de havde havt chriſtelige Forudsætninger. Men det egentlige „Selv“ er forſt ſat i det qualitative Spring. I Tilſtanden før kan der ikke være Tale derom. Naar man derfor vil forklare Synden af det Selviſke, da vikler man ſig ind i Uthdeligheder, da det tvertimod er ved Synden og i Synden, at det Selviſke vorder. Skal det ſiges, at det Selviſke var Anledningen til Adams Synd, ſaa er denne Forklaring en Deeg, i hvilken Fortolkeren ſelv finder hvad han ſelv forſt har ſkjult. Skal det ſiges, at det Selviſke bevirkede Adams Synd, da er Mellemtilſtanden overſprunget, og Forklaringen har ſikkret ſig en miſtænkelig Vethed. Dertil kommer, at man intet ſaaer at vide om det Sexuelles Betydning. Her er jeg paa mit gamle Punkt. Det Sexuelle er ikke Syndighed, men derſom, at jeg et Dieblik ſkal tale accommodationsviis og daarligen, Adam ikke havde ſyndet, ſaa var det Sexuelle aldrig blevet til ſom Drift. En fuldkommen Mand lader ſig ikke tænke ſexuelt beſtemmet. Dette er i Harmonie med Kirkenes Være om Opſtandelsens Beſtaffenhed, i Harmonie med de kirkelige Foreſtillinger om Engle, i Harmonie med de dogmatifke

dets negative Sig-Forholden til det Almene, dets Fraſtoden, men ſaaſnart den tænkes bort, er det høvet, og ſaaſnart den tænkes er den forvandlet, ſaaledes, at man enten ikke tænker den, men kun indbilder ſig det, eller tænker den, og blot indbilder ſig, at den er tagen med i Tænkningen.

\*) Den latiniſke Sætning *unum noris omnes* udtrykker letſindigen det Samme, og udtrykker virkelig det Samme, naar man ved *unum* forſtaaer Betragteren ſelv, og nu ikke nyſgjerrigt ſpejder efter *omnes*, men alvorligt faſtholder den Ene, der virkelig er alle. Dette troe Menneſkene i Almindelighed ikke, og mene endog, at det er for ſtolt; Grunden er vel ſnarere den, at de ere for feige og magelige til at vove at forſtaa og erhverve Forſtaeſſen af den ſande Stolthed.

Bestemmelser i Retning af Christi Person. Medens saaledes, for blot at henkaste en Antydning, Christus forsøges i alle menneskelige Prøvelser, nævnes der aldrig nogen Fristelse i denne Retning, hvilket netop lader sig forklare deraf, at han bestod i alle Fristelser.

Sandseligheden er ikke Syndighed. Sandseligheden i Ustyldigheden er ikke Syndigheden, og dog er Sandseligheden der, Adam har jo behøvet Mad og Drikke o. s. v. Den generiske Differenti er sat i Ustyldigheden, men er ikke sat som saadan. Først i det Diablik Synden bliver sat, bliver ogsaa den generiske Differenti sat som Drift.

Her som allebegne maa jeg frabede mig enhver misforstaaende Consequenti, som om det f. Ex. nu skulde blive den sande Opgave at abstrahere fra o: i udbortes Forstand at tilintetgjøre det Sexuelle. Naar eengang det Sexuelle er sat som Synthesens Yderste, da gavner al Abstraktion til Intet. Opgaven er naturligviis at vinde det ind i Aandens Bestemmelse. (Her ligger alle de sædelige Problemer af det Erotiske.) Realisationen heraf er den Kjærligheds Seier i et Menneske, i hvilken Aanden har seiret saaledes, at det Sexuelle er glemt og kun erindret i Glemsel. Naar dette er skeet, da er Sandseligheden forklaret i Aand, og Angesten udjaget.

Vil man nu sammenligne denne Anskuelse, som man kalder christelig eller hvad man vil, med den græske, da troer jeg, at der er vundet Mere end der er tabt. Vel er der nemlig tabt en Deel af den veemodige erotiske Heiterkeit, men der er ogsaa vundet en Bestemmelse af Aand, som Græciteten ikke kjender. De Eneste, der i Sandhed tabe, ere de Mange, der endnu bestandig leve hen, som var det 6000 Aar siden, at Synden kom ind i Verden, som var den et Curiosum, der ikke vedkom dem; thi de vinde ikke den græske Heiterkeit, der netop ikke lader sig vinde, men kun tabes, og de vinde heller ikke Aandens evige Bestemmelse.

### Caput III.

#### Angest som den Synds Følge, hvilken er Syndsbevidsthedens Udeblivelse.

Det blev i de tvende foregaaende Capitler bestandig fastholdt, at Mennesket er en Synthese af Sjæl og Legeme, der constitueres og bæres af Aand. Angesten var, at jeg skal bruge et nyt Udtryk, der siger det Samme, som der sagdes i det Foregaaende, og som tillige peger hen til det Følgende, Angesten var Diebliffet i det individuelle Liv.

Der er en Kategorie, som bestandig bruges i den nyere Philosophie i logiske ikke mindre end i historisk-philosophiske Undersøgelser, det er: Obergangen. Nærmere Forklaring faaer man dog aldrig. Man benytter den frisk væk, og medens Hegel og den hegelste Skole fik Verden til at studse over den store Tanke, Philosophiens forudsætningsløse Begyndelse, eller at forud for Philosophien maa der ikke gaae Andet end den fuldkomne Forudsætningsløshed af Alt, generer man sig ingenlunde ved at benytte Obergangen, Negationen, Mediationen o: Bevægelses-Principerne i den hegelste Tænken jaaledes, at disse ikke tillige finde deres Plads i den systematiske Fremadfriden. Naar dette ikke er en Forudsætning, veed jeg ikke hvad Forudsætning er; thi at benytte Noget, som man intetsteds forklarer, er jo at forudsætte det. Systemet skulde have den vidunderlige Gjennemfigtighed og Indadskuen, at det omphalopsychitisk urokkeligt skuede paa det centrale Intet saa længe, til Alt forklarede sig, og dets hele Indhold blev til ved sig selv. Denne indadvendte Djæntlighed var jo Systemets. Imidlertid

befindes dette ikke at være saa, og den systematiske Tanke synes at hylde Hemmelighedsfuldhed med Hensyn til sine inderste Kærlser. Negationen, Overgangen, Mediationen ere tre fornummede, mistænkelige, hemmelige Agenter (*agentia*), der afftedkomme alle Bevægelser. Urolige Hoveder vilde Hegel vel aldrig kalde dem, da det er med hans allerhøieste Tilladelse at de drive deres Spil, saa ugeneret, at man selv i Logiken bruger Udtryk og Bendinger hentede fra Overgangens Time-lighed: derpaa, naar, som værende er det det, som vordende er det det o. s. v.

Dog dette være nu som det være vil, lad Logiken see til at hjælpe sig selv. Ordet Overgang er og bliver en Mandrighed i Logiken. I den historiske Friheds Sphære har den hjemme, thi Overgangen er en Tilstand, og er virkelig\*). Banskelig-heden af at anbringe Overgangen i det reent Metaphysiske har Plato meget godt indseet, og derfor har den Kategorie Die-blikket\*\*) kostet ham saa megen Anstrængelse. At ignorere

---

\*) Det er derfor ikke at forstaae logisk, men i Retning af den historiske Frihed, naar Aristoteles siger, at Overgangen fra Mulighed til Virkelighed er en *κίνησις*.

\*\*) Dieblikket opfattes nu af Plato reent abstrakt. For at orientere sig i dets Dialektik, kan man gjøre sig Rede for, at Dieblikket er det Ikke-Værende under Tidens Bestemmelse. Det Ikke-Værende (*το μη ον*; *το ζερον* hos Pythagoræerne) bekræftige Oldtidens Philosophie nok saa meget som den moderne. Det Ikke-Værende opfattedes onthologisk af Eleaterne saaledes, at hvad der udsagdes om det kun udsagdes i Modsætningen, at kun det Værende er. Vil man videre forfølge det, da vil man see, at det kommer igjen i alle Sphærer. Metaphysisk-propædeutisk blev Sætningen udtrykt saaledes: den, der udsiger det Ikke-Værende, siger slet Intet. (Denne Misforstaaelse bekæmpes i Sophisten, og bekæmpes paa en mere mimisk Maade allerede i en tidligere Dialog „Gorgias“.) Endelig i de praktiske Sphærer benyttede Sophisterne det Ikke-Værende saaledes, at de derved hævede alle sædelige Begreber; det Ikke-Værende er ikke, ergo er alt Sandt, ergo er alt Godt, ergo er Bedrag o. s. v. slet ikke til. Dette bekæmper Socrates i flere Dialoger. Fornemlig har imidlertid Plato afhandlet det i „Sophisten“, der som alle Platons Dialoger paa eengang funktionsmæssigt anskueliggjør, hvad den selv docerer; thi Sophisten, hvis Definition og Begreb Dialogen søger, medens den hovedsagelig handler om

Banſkeliigheden er viſtnok ikke at „gaae videre“ end Plato, at ignorere den, fromt bedragende Tænkningen, for at faae Speculationen flot og Bevægelsen i Logiken i Gang, er at behandle Speculationen ſom et temmelig endeligt Anliggende. Dog

det Ikke-Værende, han er ſelv et Ikke-Værende, og ſaaledes bliver Begrebet og Exemplet til paa eengang i den Krig, i hvilken Sophiſten bekriges, og ſom ender med, ikke at han tilintetgjøres, men at han bliver til, hvilket er det værſte for ham, det nemlig, at han trods ſin Sophiſtik, der formaaer at gjøre ham uſynlig ligesom Mars's Ruſning, dog maa her frem. I den nyere Philoſophie er man ſlet ikke kommen væſentligen videre i Opfattelsen af det Ikke-Værende, og det uagtet man mener ſig at være chriſtelig. Den græſke Philoſophie og den moderne er ſtillet ſaaledes: Alt dreier ſig om, at faae det Ikke-Værende til at være til; thi at faae det bort og til at forsvinde ſynes ſaa ſaare let. Den chriſtelige Betragtning er ſtillet ſaaledes: det Ikke-Værende er til overalt ſom Intet, hvoraf der ſkabtes, ſom Etn og Forfængelighed, ſom Ehd, ſom Sandſeligheden fjernet fra Anden, ſom Timeligheden glemt af Ewigheden, derfor gjælder Alt om at faae det bort for at faae det Værende frem. Kun i denne Retning er Begrebet Forjoning opfattet hiſtorisk rigtigt i den Forſtand, i hvilken Chriſtendommen bragte det ind i Verden. Et Opfattelsen i modſat Retning (Bevægelsen's Udgang fra at det Ikke-Værende ikke er til) ſaa har man forſlygtiget Forjoningen og vendt Brangen ud deraf. — Det er i „Parmenides“ at Plato fremſætter „Diebliffet“. Denne Dialog beſtæftiger ſig med at efterviſe Modſigelsen i Begreberne ſelv, hvilket Socrates udtrykker paa ſaa beſtemt en Maade, at det juſt ikke geraader hiin gamle græſke, ſkjonne Philoſophie til Skam, men vel kan tjene til at beſtæmme en nyere broutende Philoſophie, der ikke ſom den græſke gjør ſtore Fordringer til ſig ſelv, men til Menneſkene og deres Beundring. Socrates bemærker, at det ikke var vidunderligt, om Gen kunde efterviſe det Modſigende (*το εναντιον*) om en enkelt Ting, der participerer i det Forſkjellige, men hvis Gen var iſtand til at viſe Modſigelsen i Begreberne ſelv, det var at beundre. (*αλλ' ει ο εστιν εν, αυτο τουτο πολλα αποδειξει και αν τα πολλα θη εν, τουτο ηδη θαυμασομαι. και περι των αλλων απαντων ωσαντως.* § 129. B. C.). Fremgangsmaaden er imidlertid den experimenterende Dialektik. Man antager, at Genheden (*το εν*) er og at den ikke er, og viſer nu, hvad der deraf vil følge for den ſelv og for det Øvrige. Diebliffet viſer ſig nu at være dette underlige Væſen (*ατοπον*, det græſke Ord er her hypperligt), der ligger mellem Bevægelse og Ro uden at være i nogen Tid, og til dette og ud af dette ſlaaer det Bevægende om i Ro, og det Hvælende i Bevægelse. Diebliffet bliver derfor Overgangs-Kategorien overhovedet (*μεταβολη*); thi Plato viſer, at paa ſamme Maade er Diebliffet ogsaa i Forhold til Ober-

erindrer jeg engang at have hørt en Speculerende sige, at man ikke maatte tænke for meget paa Vanskelighederne iforveien; thi da kom man aldrig til at speculere. Naar det saaledes blot gjælder om at komme til at speculere, ikke om at Gens Speculation bliver virkelig Speculation, saa er det jo ganske resolut sagt, at man blot skal see at komme til at speculere, ligesom det er priseligt, om en Mand, der ikke havde Evne til at kjøre

gangen af Genhed til Fleerhed, og Fleerhed til Genhed, Vighed til Uighed o. s. v., er Diebliffet, i hvilket der hverken er *εί* eller *πολλά*, og hverken bestemmes eller sammenblandes (*ουτε διακρινεται ουτε συγκρινεται* § 157 A.). Af alt dette har nu Plato Fortjeneste ved at thdeliggjøre sig Vanskeligheden, men Diebliffet bliver dog en lybløs atomistisk Abstraktion, som man heller ei forklarer ved at ignorere den. Naar nu Logiken vil udsige, at den ikke har Overgangen, (og har den denne Kategorie, da maa den jo finde sin Plads i Systemet selv, om den end tillige opererer i Systemet), da vil det blive thdeligere, at de historiske Sphærer og al den Viden, der hviler i en historisk Forudsætning, har Diebliffet. Denne Kategorie er af stor Vigtighed for at afflutte mod den hedenske Philosophie, og en ligesaa hedensk Speculation i Christendommen. I Dialogen Parmenides viser paa et andet Sted sig Folgen af, at Diebliffet er en saadan Abstraktion. Idet Genheden poneres at have Tidens Bestemmelse, vises nu, hvorledes her fremkommer den Modsigelse, at Genheden (*το εί*) bliver ældre og yngre end sig selv og end Fleerheden (*τα πολλά*) og da igjen hverken yngre eller ældre end den selv eller end Fleerheden (§ 151 E.). Genheden maa jo dog være, siges der, og nu bestemmes det at være saaledes: Deelagtighed i et Væsen eller i en Væsenhed i den nærværende Tid (*το δε ειραι αλλο τι εστι η μεθεξίς ουσις μετα χρόνον του παροντος* § 151. E.). I den nærmere Udvikling af Modsigelserne viser det sig nu, at det Nærværende (*το νυν*) vakler imellem at bethyde det Nærværende, det Evige, Diebliffet. Dette Nu (*το νυν*) ligger mellem „var“ og „vil blive“, og Genheden kan jo ikke, idet den skrider frem fra det Forbigangne til det Tilkommende, springe Nutet forbi. Den holder altjaa inde i Nutet, bliver ikke ældre men er ældre. I den nyeste Philosophie culminerer Abstraktionen i den rene Væren; men den rene Væren er det abstrakte Udtryk for Evigheden, og er som Nutet netop igjen Diebliffet. Her viser det sig atter, hvor vigtigt „Diebliffet“ er, fordi først med denne Kategorie kan det lykkes at give Evigheden sin Betydning, idet Evigheden og Diebliffet blive de hyderste Modsetninger, medens ellers det dialektiske Gegerie faaer Evigheden og Diebliffet til at bethyde det Samme. Først med Christendommen bliver Sandfælighed, Tidelighed, Diebliffet at forstaae, netop fordi først med den bliver Evigheden væsentlig.

til Dyrehaven i egen Bogn, vilde sige: Sligt bør man ikke bryde sig om, man kan godt høre paa en Raffemølle. Og saaledes er det jo ogsaa: Begge de Kjørende komme forhaabentligen til Dyrehaven. Derimod kommer den neppeligen til at speculere, der var resolveret nok til ikke at bryde sig om Befordringen, naar han barestens kunde komme til at speculere.

I den historiske Friheds Sphære er Overgangen en Tilstand. Smidlertid maa man, for retteligen at forstaae dette, ikke glemme, at det Ny kommer ved Springet. Hvis dette nemlig ikke fastholdes, da faaer Overgangen en quantiterende Overvægt over Springets Elasticitet.

Mennesket var altsaa en Synthese af Sjæl og Legeme, men er tillige en Synthese af det Timelige og det Evige. At dette ofte nok er bleven sagt, har jeg Intet at indvende mod; thi det er ikke mit Ønske, at opdage Nyheder, men vel min Glæde og min forelskte Syssel at tænke over, hvad der synes ganske simpelt.

Hvad den sidste Synthese angaaer, da er det strax paa-faldende, at den er dannet anderledes end den første. I den første var Sjæl og Legeme Synthesens tvende Momenter, og Anden det Tredie, dog saaledes, at der først egentlig var Tale om Synthesen idet Anden sattes. Den anden Synthese har kun to Momenter: det Timelige og det Evige. Hvor er her det Tredie? Og er der intet Tredie, da er der egentligen ingen Synthese, thi en Synthese, som er en Modsigelse, kan ikke fuld-kommes som Synthese uden i et Tredie; thi det, at Synthesen er en Modsigelse, udsiger jo netop, at den ikke er. Hvad er da det Timelige?

Naar man rigtigheden bestemmer Tiden som den uendelige Succession, saa ligger det tilhyneladende nær ogsaa at bestemme den som nærværende, forbigangen og tilkommende. Smidlertid er denne Distinktion urigtig, hvis man mener, at den ligger i Tiden selv; thi den fremkommer først ved Tidens Forhold til Evigheden og ved Evighedens Reflexion i denne. Derfor man nemlig i Tidens uendelige Succession kunde finde et God-



fæste o: et Nærværende, som var det Delende, saa var Inddelingen ganske rigtig. Men netop fordi ethvert Moment, som Summen af Momenter er det, er Proces (en Gaaen-forbi), saa er intet Moment et nærværende, og forsaavidt er der i Tiden hverken et Nærværende eller et Forbigangent eller et Tilkommende. Mener man at kunne fastholde denne Inddeling, da er det fordi man spatierer et Moment, men derved er den uendelige Succession standset, da er det fordi man bringer Forestillingen ind, lader Tiden være for Forestillingen, istedenfor at tænke den. Men selv herved bærer man sig ikke rigtig ad, thi selv for Forestillingen er Tidens uendelige Succession et uendeligt indholdsløst Nærværende. (Dette er Parodien paa det Evige.) Znderne tale om en Kongerække, der har hersket i 70,000 Aar. Om Kongerne vides Intet, ikke engang deres Navne (dette antager jeg). Dersom vi ville tage dette som et Exempel paa Tiden, da ere de 70,000 Aar for Tanken en uendelig Forsvinden, for Forestillingen udvider det sig, spatierer det sig til den illusoriske Skuen af et uendeligt indholdsløst Intet\*). Saasnart man derimod lader den Ene succedere den Anden, sætter man det Nærværende.

Det Nærværende er imidlertid ikke Tidens Begreb, uden netop som et uendeligt indholdsløst, hvilket igjen netop er den uendelige Forsvinden. Agter man ikke herpaa, da har man, hvor hurtig man end lader det forsvinde, dog sat det Nærværende, og efterat have sat det lader man det igjen være tilstede i Bestemmelserne: det Forbigangne og det Tilkommende.

Det Evige derimod er det Nærværende. Tænkt er det Evige det Nærværende som den ophævede Succession (Tiden var Successjonen, der gaaer forbi). For Forestillingen er det en Fortgaaen, som dog ikke kommer af Stedet, fordi det Evige

---

\*) Dette er forøvrigt Rummet. Den Øbde vil let netop heri see Bevist for min Fremstillings Rigtighed, thi Tid og Rum ere for den abstrakte Tænkning aldeles identiske (naheinander og nebeneinander), og bliver det for Forestillingen, og er det i Sandhed saaledes i den Bestemmelse af Gud, at han er allestedes-nærværende.

er for den det uendeligt indholdsfulde Nærværende. I det Evide findes da igjen ikke Adskillelsen af det Forbigangne og Tilkommende, fordi det Nærværende er sat som den ophævede Succesjion.

Tiden er da den uendelige Succesjion; det Liv, der er i Tiden og blot er Tidens, har intet Nærværende. Vel pleier man stundom, for at bestemme det sandfælige Liv, at sige, at det er i Diebliffet og er kun i Diebliffet. Man forstaaer da ved Diebliffet den Abstraktion fra det Evide, som, hvis den skal være det Nærværende, er Parodien derpaa. Det Nærværende er det Evide eller rettere det Evide er det Nærværende, og det Nærværende er det Fyldige. I denne Forstand sagde Latineren om Guddommen, at han er præsens (præsentes dii), ved hvilket Ord brugt om Guddommen han tillige betegnede hans kraftige Vistand.

Diebliffet betegner det Nærværende som et saadant, der intet Forbigangent og intet Tilkommende har; thi deri ligger jo netop det sandfælige Livs Ufuldkommenhed. Det Evide betegner ogsaa det Nærværende, som intet Forbigangent og intet Tilkommende har, og dette er det Evides Fuldkommenhed.

Vil man nu bruge Diebliffet til at bestemme Tiden ved, og lade Diebliffet betegne den reent abstrakte Udelukkelse af det Forbigangne og det Tilkommende og som saadant det Nærværende, saa er Diebliffet netop ikke det Nærværende, thi det reent abstrakt tænkte Mellemliggende mellem det Forbigangne og det Tilkommende er slet ikke. Men saaledes sees det, at Diebliffet ikke er en blot Tidens Bestemmelse, da Tidens Bestemmelse kun er at gaae forbi, hvorfor Tiden, hvis den skal bestemmes ved nogen af de i Tiden sig aabenbarende Bestemmelser, er den forbigangne Tid. Skal derimod Tiden og Evidheden berøre hinanden, da maa det være i Tiden, og nu er vi ved Diebliffet.

„Diebliffet“ er et billedligt Udtryk og forsaavidt ikke saa godt at have med at gjøre. Dog er det et sjønt Ord at agte paa. Intet er saa hurtigt som Diets Blik, og dog er det com-

menfurabelt for det Ewiges Gehalt. Naar saaledes Ingeborg skuer ud over Havet efter Frithiof, saa er dette et Billede paa, hvad det billedlige Ord betyder. Et Udbrud af hendes Følelse, et Suk, et Ord har allerede som lydende mere Tidens Bestemmelse i sig, og er mere nærværende i Retning af Forbunden, og har ikke saa meget det Ewiges Nærværelse i sig, som jo derfor ogsaa et Suk, et Ord o. s. v. har Magt til at hjælpe Sjelen af med det Betyngende, netop fordi det Betyngende blot udsagt allerede begynder at blive et Forbigangent. Et Blik er derfor en Betegnelse af Tiden, men vel at mærke af Tiden i den skjebnesvangre Konflikt, da den berøres af Evigheden\*). Det, vi kalde Diebliffet, kalder Plato *το εἰσιφυγς*. Hvorledes det end etymologisk forklares, det staaer dog i Forhold til Bestemmelsen: det Ulynlige, fordi Tid og Evighed opfattedes lige abstrakt, da man manglede Begrebet Timelighed, hvilket har sin Grund i, at man manglede Begrebet: Aand. Paa Latin hedder det momentum, hvis Derivation (af *movere*) kun udtrykker den blotte Forbunden\*\*).

\*) Det er mærkeligt, at den græske Kunst culminerer i Plastik, der netop mangler Blikket. Dette har imidlertid sin dybe Grund i, at Grækerne ikke fattede i dybeste Forstand Aandens Begreb, og derfor heller ei i dybeste Forstand fattede Sandheligheden og Timeligheden. Hvor stærk er dog ikke den Modsetning, at man i Christiendommen netop billedlig fremstiller Gud som et Die.

\*\*) I det N. L. findes en poetisk Omskrivelse af Diebliffet. Paulus siger, at Verden skal forgaae *εἰς αἰῶνα καὶ εἰς αἰῶνα οὐδαμῶς*. Dermed udtrykker han ogsaa, at Diebliffet er commensurabelt for Evigheden, fordi nemlig Undergangs-Diebliffet i samme Dieblif udtrykker Evigheden. Man tillade mig at ansueliggjøre, hvad jeg mener, og tilgive det, forsaavidt man skulde finde noget Anstodeligt i Billedet. Her i Kjøbenhavn vare engang tvende Kunstnere, der maaskee selv neppe tænkte paa, at deres Præstation ogsaa kunde afvendes en dybere Betydning. De traadte frem, stillede sig ligeoverfor hinanden, og begyndte nu mimisk at fremstille en eller anden lidensfabelig Konflikt. Naar da den mimiske Udvikling var i fuld Gang, og Tilskuernes Die fulgte Historien og ventede det Folgende, da brøde de pludseligen af, og forbleve nu uroffelligen forstenede i det siebliffelige mimiske Udtryk. Virkningen heraf kan være overmaade comisk, fordi Diebliffet paa

Saaledes forstaaet er Diebliffet ikke egentlig Tidens Atom, men Ewighedens Atom. Det er Ewighedens første Reflex i Tiden, dens første Forsøg paa ligesom at standse Tiden. Derfor forstod Græciteten ikke Diebliffet, thi om den end fattede Ewighedens Atom, saa fattede den ikke, at den var Diebliffet, bestemte den ikke forlænds, men baglænds, fordi Ewighedens Atom væsentligen var for Græciteten Ewigheden, og saaledes hverken Tid eller Ewighed kom til sin sande Ret.

Synthesen af det Timelige og det Evige er ikke en anden Synthese, men Udtrykket for hiin første Synthese, ifølge hvilken Mennesket er en Synthese af Sjel og Legeme, der bæres af Aand. Saa snart Aanden er sat, er Diebliffet der. Derfor kan det med Rette siges dadlende om Mennesket, at han lever kun i Diebliffet, da dette skeer ved en vilkaarlig Abstraktion. Naturen ligger ikke i Diebliffet.

Det gaaer med Timeligheden som det gaaer med Sandfeligheden; thi Timeligheden synes endnu ufuldkomnere, Diebliffet endnu ringere end Naturens tilsyneladende trygge Bestaaen i Tiden. Og dog er det omvendt; thi Naturens Tryghed har sin Grund i, at Tiden slet ingen Betydning har for den. Først i Diebliffet begynder Historien. Menneskets Sandfelighed bliver ved Synden sat som Syndighed og altsaa lavere end Dyrets, og dog er det netop fordi det Høiere her begynder; thi nu begynder Aanden.

Diebliffet er hiint Tvetydige, hvori Tiden og Ewigheden berøre hinanden, og hermed er Begrebet Timelighed sat, hvor Tiden bestandig affkærer Ewigheden og Ewigheden bestandig gennemtrænger Tiden. Først nu faaer hiin omtalte Inddeling sin Betydning: den nærværende Tid, den forbigangne Tid, den tilkommende Tid.

Ved denne Inddeling tildrager det sig strax Opmærksomheden, at det Tilkommende i en vis Forstand betyder mere

---

en tilfældig Maade bliver commensurabel for det Evige. Det Plastiskes Virkning beroer paa, at det evige Udtryk netop er udtrykt evigt; det Comiste laae derimod i, at det tilfældige Udtryk blev foreviget.

end det Nærværende og Forbigangne; thi det Tilkommende er i en vis Forstand det Hele, hvoraf det Forbigangne er en Deel, og det Tilkommende kan i en vis Forstand betyde det Hele. Dette kommer deraf, at det Evige først betyder det Tilkommende, eller at det Tilkommende er det Incognito, hvori det Evige, som incommensurabelt for Tiden, dog vil bevare sin Omgængelse med Tiden. Sprogbrug tager saaledes stundom det Tilkommende identisk med det Evige (det tilkommende Liv — det evige Liv). Da Grækerne nu ikke havde i dybere Forstand Begrebet af det Evige, saa havde de heller ikke Begrebet af det Tilkommende. Man kan derfor ikke dable det græske Livs Fortabthed i Diebliffet, eller rettere man kan end ikke sige, at det var fortabt; thi Tideligheden var af Grækerne ligesaa naiv opfattet som Sandseligheden, fordi der manglede Bestemmelse af Aand.

Diebliffet og det Tilkommende sætte igjen det Forbigangne. Skulde det græske Liv overhovedet betegne nogen Bestemmelse af Tiden, da er det det Forbigangne, dog dette ikke bestemt i Forhold til det Nærværende og Tilkommende, men bestemt som Tidens Bestemmelse overhovedet er det, som en Gaaenforbi. Her viser den platoniske Erindren sin Betydning. Det græske Evige ligger bag ved som det Forbigangne, i hvilket man kun baglænds kommer ind\*). Dog er det et aldeles abstrakt Begreb af det Evige, at det er det Forbigangne, hvad enten det nu nærmere bestemmes filosofisk (den filosofiske Afdøen) eller historisk.

Overhovedet kan man i at bestemme Begreberne af det Forbigangne, det Tilkommende, det Evige, see paa, hvorledes man har bestemt Diebliffet. Er Diebliffet ikke, saa kommer det Evige frem bag ved som det Forbigangne. Det er som naar jeg lader en Mand gaae ad en Wei, men ikke sætter Skridtet, saa kommer Weien frem bag ved ham som det Tilbagelagte.

---

\*) Man betænte atter her den Kategorie, jeg holder paa, Gjentagelsen, ved hvilken man kommer forlænds ind i Evidheden.

Er Diebliffet sat, men blot som discrimen, saa er det Tilkom-  
mende det Ewige. Er Diebliffet sat, saa er det Ewige, men er  
tillige det Tilkommende, der kommer igjen som det Forbigangne.  
Dette viser sig tydeligt i den græske, jødiske, christelige Anskuelse.  
Det Begreb, hvorom alt dreier sig i Christendommen, det, der  
gjorde Alt nyt, er Tidens Fylde, men Tidens Fylde er Die-  
bliffet som det Ewige, og dog er dette Ewige tillige det Tilkom-  
mende og det Forbigangne. Naar man ikke passer paa dette,  
da kan man ikke frelse et eneste Begreb fra kjettersk og forræde-  
risk Tilfætning, der tilintetgjør Begrebet. Man faaer ikke det  
Forbigangne ud fra sig, men i en simpel Continuitet med det  
Tilkommende (herved gaae Begreberne: Ombendelse, Forso-  
ning, Forløsning, tabte i den verdenshistoriske Betydning, og  
tabte i den individuelle historiske Udvikling). Man faaer ikke  
det Tilkommende ud fra sig, men i en simpel Continuitet med  
det Nærværende (derved gaae Begreberne: Opstandelse, Dom,  
til Grunde).

Lad os nu tænke os Adam og dernæst crindre, at ethvert  
senere Individ begynder aldeles paa samme Maade, kun inden-  
for den quantitative Forskjellighed, hvilken er Generations-For-  
holdets og det historiske Forholds Folge. For Adam ligesaa  
vel som for det senere Individ er da Diebliffet. Synthesen  
af det Sjælelige og det Legemlige skal sættes af Aanden, men  
Aanden er det Ewige, og er først derfor, naar Aanden sætter  
den første Synthese tillige som den anden Synthese af det  
Timelige og det Ewige. Saa længe det Ewige ikke er sat, er  
Diebliffet ikke, eller kun discrimen. Derved viser det Ewige  
sig, da Aanden i Uskyldigheden kun er bestemt som drøm-  
mende Aand, som det Tilkommende, thi dette er, som sagt,  
det Ewiges første Udtryk, dets Incognito. Som da (i det fore-  
gaaende Capitel) Aanden, idet den skulde sættes i Synthesen,  
eller rettere idet den skulde sætte Synthesen, som Aandens  
(Frihedens) Mulighed i Individualiteten udtrykte sig som Angest,  
saaledes er her igjen det Tilkommende det Ewiges (Frihedens)  
Mulighed i Individualiteten som Angest. Idet da Frihedens

Mulighed viser sig for Friheden segner Friheden, og Timeligheden fremkommer nu paa samme Maade som Sandjeligheden i Betydning af Synlighed. Det gjentages atter her, at dette kun er det sidste psykologiske Udtryk for den sidste psykologiske Approximation til det qualitative Spring. Forskjellen mellem Adam og det senere Individ er, at det Tilkommende for dette er mere reflekteret end for Adam. Dette Mere kan psykologisk talt betyde det Forfærdelige, men i Retning af det qualitative Spring betyder det det Uvæsentlige. Det hoieste Maximum af Forskjellighed i Forhold til Adam er, at det Tilkommende synes anticiperet af det Forbigangne, eller Angesten for, at Muligheden er tabt, før den har været.

Det Mulige svarer aldeles til det Tilkommende. Det Mulige er for Friheden det Tilkommende, og det Tilkommende for Tiden det Mulige. Til begge svarer i det individuelle Liv Angest. En nøiagtig og correct Sprogbrug sammenknytter derfor Angest og det Tilkommende. Siger man vel stundom at ængstes for det Forbigangne, da synes dette at stride herimod. Imidlertid viser det sig dog ved et nærmere Eftersyn, at man kun siger det saaledes, at det Tilkommende paa en eller anden Maade kommer tilsynne. Det Forbigangne, for hvilket jeg skal ængstes, maa staae i et Mulighedens Forhold til mig. Ængstes jeg saaledes for en forbigangen Ulykke, da er det ikke, forsaavidt den er forbigangen, men forsaavidt den kan gjentages o: vorde tilkommende. Ængstes jeg for en forbigangen Brøde, da er det fordi jeg ikke har sat den i et væsentligt Forhold til mig som forbigangen, og paa en eller anden svigagtig Maade forhindrer den i at være forbigangen. Dersom den nemlig er virkelig forbigangen, da kan jeg ikke ængstes, men kun angre. Gjør jeg ikke det, da har jeg først tilladt mig at gjøre mit Forhold til den dialektisk, men derved er Brøden selv bleven en Mulighed og ikke noget Forbigangent. Ængstes jeg for Straffen, da er det kun saasnart denne bliver sat i et dialektisk Forhold til Brøden (ellers bærer jeg min Straf), og da ængstes jeg for det Mulige og det Tilkommende.

Saaledes ere vi atter komne hen, hvor vi vare i Cap. I. Angest er den psykologiske Tilstand, der gaaer forud for Synden, kommer den saa nær som mulig, saa ængstende som mulig, uden dog at forklare Synden, der først i det qualitative Spring bryder frem.

I det Dieblig Synden er sat, er Timeligheden Syndighed\*). Vi sige ikke, at Timeligheden er Syndighed, ligesaa lidet som at Sandfeligheden er Syndighed, men idet Synden

---

\*) Af Bestemmelsen Timelighed som Syndighed følger igjen Døden som Straf. Dette er et Avancement, hvis Analogie man, si placet, kan finde deri, at selv i Forhold til det udbortes Phænomen forkynder Døden sig i samme Grad forfærdeligere som Organisationer er fuldtomnere. Medens saaledes en Plantes Døen og Forraadnen udbreder Bellugt næsten lifligere end dens krydrede Aande, forpester derimod et Dyr's Forraadnen Luften. I en dybere Forstand gjælder det, at jo høiere Menneket anslaaes, desto forfærdeligere er Døden. Dyret døer egentlig ikke; men naar Aanden er sat som Aand, da viser Døden sig som det Forfærdelige. Dødens Angest svarer derfor til Føbjelens Angest, uden at jeg dog derfor her vil gjentage, hvad der tildeels sandt og tildeels kun aandrigt, tildeels begejstret, tildeels letsindigen er sagt om, at Døden er en Metamorphose. I Døds-Diebliffet befinder Menneket sig i Synthesens yderste Epidse; Aanden kan ligesom ikke være tilstede; thi den kan ikke døe, og dog maa den vente, thi Legemet maa jo døe. Den hedenfke Anskuelse af Døden var, — ligesom dens Sandfelighed var mere naib, dens Timelighed mere sorgløs, — mildere og tæfkeligere, men manglede det Høieste. Man læse Lessings skjønne Afhandling om, hvorledes den antike Kunst fremstillede Døden, og man kan ikke negte, at man bliver veemodig-hyggeigt bevæget ved Willebet af denne sovende Genius, eller ved at betragte den skjønne Hoitdelighed, med hvilken Dødens Genius hoier sit Hoved og udslukker Falken. Der er, om man saa vil, noget ubeskriveligt Overtalende og Fristende i at betro sig til en saadan Fører, der er forsonet som en Grindring, hvori der Intet erindres. Men paa den anden Side er det dog igjen uhyggeigt, at følge denne tausje Fører; thi han skjuler Intet, hans Skikkelse er intet Incognito, som han der er, saaledes er Døden, og dermed er det forbi. Der ligger et uudgrundeligt Veemod i, at denne Genius med sin venlige Skikkelse hoier sig over den Døende, og med Aanden af sit jidste Rh's udslukker den jidste Livsagnist, medens det Op-levede lidt efter lidt allerede er forsbundet, og Døden bleven tilbage som den Hemmelighed, der selv uforklaret forklarede, at hele Livet var en Leeg, hvor det endte med, at Alt, det Største som det Mindste, gif ud som Skole-



er sat, betyder Timeligheden Syndighed. Derfor synder den, der blot lever i Diebliffet som Abstraktion fra det Evige. Havde Adam, at jeg skal tale accomodationsviis og daarligen, ikke syndet, da var han i samme Dieblif gaaet over i Evigheden. Saa snart derimod Synden er sat, hjælper det ikke at ville abstrahere fra Timeligheden, ligesaa lidet som fra Sandseligheden\*).

---

## § 1.

### Aandløshedens Angest.

Naar man betragter Livet vil man snart overbevise sig om, at, om det Udviklede end forholder sig rigtigt, at Angest er den sidste psykologiske Tilstand, ud af hvilken Synden bryder ved det qualitative Spring, dog hele Hedenkabet og dette's Gjentagelse indenfor Christendommen ligger i en blot kvantitativ Bestemmen, hvora'f Syndens qualitative Spring ikke bryder ud. Denne Tilstand er imidlertid ikke Ukyldighedens Tilstand, men er seet fra Aandens Standpunkt netop Syndighedens.

Det er ret mærkeligt, at den christelige Orthogorie bestandig har lært, at Hedenkabet laae i Synden, medens dog Syndens Bevidsthed først blev sat ved Christendommen. Orthogorien har imidlertid Ret, naar den vil forklare sig lidt nøiere. Ved quantiterende Bestemmelse trækker Hedenkabet ligesom Tiden hen, kommer aldrig til Synden i dybeste Forstand, men dette er netop Synden.

At dette gjælder om Hedenkabet, er let at eftervise. Med Hedenkabet indenfor Christendommen forholder det sig anderledes. Det christelige Hedenkabs Liv er hverken skyldigt eller

---

børnene, og tilsidst Sjelen selv som Skolemeisteren. Men da ligger der ogsaa Tilintetgjorelsens Stumhed i, at det hele kun var en Barneleeg, og at nu er Legen ude.

\*) Hvad her er blevet udviklet kunde ogsaa have fundet sin Plads i Cap. I. Dog har jeg valgt at sætte det her, fordi det nærmest leder hen til det Følgende.

ikke skyldigt, det kjender egentlig ingen Forskjel paa det Nærværende, Forbigangne, Tilkommende, Evige. Dets Liv og dets Historie gaaer fort som Skriften i hine gamle Dage gif hen over Papiret, da man intet Adskillelæstegn brugte, men gnedrede det ene Ord, den ene Sætning i den anden. Æsthetisk betragtet er dette saare comisk; thi medens det er skjont, at høre en Bæk løbe nynnende gjennem Livet, saa er det comisk, at en Sum af fornuftige Slabninger forvandles til et evindeligt Murrmen uden Mening. Om Philosophien kan bruge dette plebs som en Kategorie, ved at lade den være Substratet for det Større, ligesom det vegetative Køre, der efterhaanden bliver til fast Jord, først Tørv og siden Mere, veed jeg ikke. Fra Aandens Standpunkt seet er en saadan Existentis Synd, og det er det Mindste man kan gjøre for den, at man ved at udsige det, forbedrer Aanden af den.

Hvad her er jagt gjælder nu ikke om Hedenstabet. En saadan Existentis kan kun findes indenfor Christendommen. Dette har sin Grund i, at jo høiere Aanden er sat, desto dybere viser Udelukkelsen sig, og jo høiere det er, der er tabt, desto elendigere ere *οἱ ἀπηλγνησotes* (Eph. IV, 19) i deres Tilfredshed. Vil man sammenligne denne Aandløshedens Uhyalighed med Trælles Tilstand i Hedenstabet, saa er der dog Mening i Trællestaden; thi den er slet Intet i sig selv. Aandløshedens Fortabelse derimod er det Forfærdeligste af Alt; thi dette er netop Uhykken, at Aandløsheden har et Forhold til Aand, som intet er. Aandløsheden kan derfor til en vis Grad eie Aandens hele Gehalt, men vel at mærke ikke som Aand, men som Spøgerie, Galimathias, Phrase o. s. v. Den kan eie Sandheden, men vel at mærke ikke som Sandhed, men som Rytte og Kjellingsladder. Dette er æsthetisk seet det dybe Comiske i Aandløsheden, noget man i Almindelighed ikke er opmærksom paa, fordi Fremstilleren selv er mere eller mindre usikker paa Aand. Naar derfor Aandløsheden skal fremstilles, lægger man den gjerne slet og ret Pasfiar i Munden, fordi man ikke har Mod til at lade den bruge de samme Ord, man selv bruger.

Dette er Ujikkerhed. Aandløsheden kan sige aldeles det samme som den rigeste Aand har sagt, kun siger den det ikke i Kraft af Aand. Som aandløs bestemt er Mennesket blevet en Talemaskine, og der er intet til Hinder for at han kan lære ligesaa godt en filosofisk Ramse som en Troesbekjendelse og et politisk Recitativ udenad. Er det ikke mærkeligt, at den eneste Ironiker og den største Humorist maae slaae sig sammen om at sige, hvad der synes det Simpleste af Alt, at man maae distinguerer mellem hvad man forstaaer og hvad man ikke forstaaer, og hvad skulde der være til Hinder for, at det aandløseste Menneske formaaede ordret at sige det Samme? Der er kun eet Beviis for Aand, det er Aandens Beviis i Gen selv; Enhver, der fordrer noget Andet, kan maaskee slumpe til at faae Beviser i al Overflod, men han er dog allerede bestemt aandløs.

I Aandløsheden er der ingen Angest, dertil er den for lykkelig og tilfreds og for aandløs. Men dette er en meget sørgelig Grund, og deri er Hedenstabet forskjelligt fra Aandløsheden, at hiint er bestemt i Retning til Aand, denne i Retning fra Aand. Hedenstabet er derfor om man saa vil Aandsfraværelse, og saaledes langt forskjelligt fra Aandløsheden. For saavidt er Hedenstabet langt at foretrække. Aandløsheden er Aandens Stagneren, og Idealitetens Brængbillede. Aandløsheden er derfor ikke egentlig dum, naar det kommer an paa at ramse, men den er dum i den Betydning, i hvilken det siges om Saltet, naar Saltet vorder dumt, hvormed skal der da saltet? Deri ligger netop dens Fortabelse, men ogsaa dens Tryghed, at den Intet forstaaer aandeligt, Intet fatter som Opgave, om den end formaaer at omfamle Alt med sin asmatte Klamhed. Køres den da en enkelt Gang af Aand og begynder et Dieblik at sprætte ligesom en galvaniseret Trøe, da indtræder der et Phænomen, som fuldkommen svarer til den hedske Fetischisme. For Aandløsheden er der ingen Auctoritet, thi den veed jo, at for Aanden er der ingen Auctoritet, men da den selv uheldigviis ikke er Aand, saa er den, tiltrods for sin Videns, en fuldkommen Afgudsdyrker. Den tilbeder en Dødsmer

og en Helt med samme Veneration, men fremfor alle er dog en Charlatan dens egentlige Fetisch.

Om der nu end i Mandløsheden ingen Angest er, fordi den er udeluft, som Manden er det, saa er Angesten der dog, kun venter den. Det lader sig tænke, at en Skyldner kan have Held til at smutte bort fra sin Creditor og holde ham hen med Snak, men der er een Creditor, der aldrig kom tilkort, og det er Manden. Fra Mandens Standpunkt seet er derfor Angesten ogsaa tilstede i Mandløsheden, men skjult og formummet. Selv Betragtningen gruer ved Synet deraf; thi som Angestens Skikkelse, hvis man vilde lade Phantasien danne en saadan, er forfærdelig at see til, saa vilde dens Skikkelse dog forfærde endnu mere, naar den finder det fornødent at forklæde sig, for ikke at optræde som det, den er, uagtet den ligesuldt er det. Naar Døden viser sig i sin sande Skikkelse som den magre glædeløse Høstkarl, da betragter man den ikke uden Skræk, men naar den, for at spotte Menneskene, der indbilde sig at kunne spotte den, træder frem forklædt, naar kun Betragteren seer, at den Ubeskjendte, der fængsler Alle ved sin Høflighed og henjubles Alle i Lystens vilde Overgivenesshed, er Døden, da griber en dyb Rædsel ham.

## § 2.

### Angest dialektisk bestemmet i Retning af Skjebne.

Man pleier i Almindelighed at sige, at Hedenskabet ligger i Synden, maaskee turde det være rigtigere at sige, at det ligger i Angest. Hedenskabet er overhovedet Sandselighed, men en Sandselighed, der har et Forhold til Mand, uden dog at Manden i dybeste Forstand sættes som Mand. Men denne Mulighed er netop Angest.

Spørge vi nu nærmere, hvad Angestens Gjenstand er, da maa der svares her som allevegne, den er Intet. Angest og Intet svare bestandigen til hinanden. Saa snart Frihedens og Mandens Virkelighed er sat, er Angesten hævet. Men hvad

betyder nu nærmere i Hedenskabet Angestens Jntet? Det er Skjebnen.

Skjebne er et Forhold til Aand som udbortes, den er et Forhold mellem Aand og et Andet, som ikke er Aand og som den dog skal staae i et aandeligt Forhold til. Skjebne kan betyde lige det Modsatte, da den er en Eenhed af Nødvendighed og Tilfældighed. Dette har man ikke altid paaagtet. Man har talt om det hedenske Fatum (dette igjen forskjelligt modificeret i den orientalske og den græske Opfattelse) som var det Nødvendigheden. En Rest af denne Nødvendighed har man ladet blive tilbage i den kristelige Anskuelse, hvor den kom til at betyde Skjebnen o: det Tilfældige, det i Retning af Forhøvet Incommensurable. Dog forholder det sig ikke saa; thi Skjebne er netop Eenhed af Nødvendighed og Tilfældighed. Dette er findrigt udtrykt derved, at Skjebnen er blind; thi den, der gaaer blindt frem, gaaer ligesaa meget nødvendigt som tilfældigt. En Nødvendighed, der ikke er sig selv bevidst, er eo ipso i Forhold til det næste Dieblik Tilfældighed. Skjebnen er da Angestens Jntet. Den er Jntet, thi saasnart Aanden er sat, er Angesten hævet, men ogsaa Skjebnen, da Forhøvet netop ogsaa derved er sat. Om Skjebnen kan man derfor sige, hvad Paulus siger om en Afgud: der er ingen Afgud i Verden; men dog er Afguden Gjenstand for Hedningens Religionsitet.

I Skjebnen har da Hedningens Angest sin Gjenstand, sit Jntet. I Forhold til Skjebnen kan han ikke komme, thi i samme Dieblik som den er det Nødvendige, er den i næste Dieblik det Tilfældige. Og dog er han i Forhold til den, og dette Forhold er Angesten. Nærmere kan Hedningen ikke komme Skjebnen. Det Forsøg, Hedenskabet gjorde derpaa, var dybsindigt nok til at kaste et nyt Lys derover. Den, der skal forklare Skjebnen, maa være ligesaa tvetydig som Skjebnen. Det var Draklet ogsaa. Men Draklet kunde igjen betyde lige det Modsatte. Hedningens Forhold til Draklet er da igjen Angest. Her ligger det dybe uforklarlige Tragiske i Hedenskabet. Det Tragiske ligger dog ikke i, at Draklets Udsagn er tvetydigt, men i at Hed-

ningen ikke tør undlade at beraadføre sig dermed. Han er i Forhold dertil, han tør ikke lade være at konsulere det, selv i Beraadførelsens Øieblik er han i et tvetydigt Forhold til det (sympathetisk og antipathetisk). Og nu tænke man paa Oraklets Forklaringer.

Begrebet Skyld og Synd kommer ikke frem i dybeste Forstand i Hedenskabet. Forsaavidt det skulde komme frem, da vilde Hedenskabet gaaet til Grunde paa den Modsigelse, at Een blev skyldig ved Skjebnen. Dette er nemlig den høieste Modsigelse, og i denne Modsigelse bryder Christendommen frem. Hedenskabet fatter den ikke, dertil er det for letfindigt i Bestemmelsen af Begrebet Skyld.

Begrebet Synd og Skyld sætter netop den Enkelte som den Enkelte. Ethvert Forhold til den ganske Verden, til alt det Forbigangne er der ikke Tale om. Der er kun Tale om, at han er skyldig, og dog skal han blive det ved Skjebnen, altsaa ved alt det, hvorom der ikke er Tale, og han skal derved blive Noget, der netop hæver Begrebet Skjebne, og dette skal han blive ved Skjebnen.

Denne Modsigelse opfattet paa en misforstaaet Maade giver det misforstaaede Begreb af Urvesynd, rigtigheden forstaaet giver den det sande Begreb, saaledes nemlig, at ethvert Individ er sig selv og Slægten, og det senere Individ ikke væsentligt forskjelligt fra det første. I Angestens Mulighed segner Friheden overvældet af Skjebnen, nu staaer dens Virkelighed op, men med den Forklaring, at den blev skyldig. Angesten paa sin yderste Spidse, hvor det er som var Individet blevet skyldigt, er endnu ikke Skylden. Synden kommer da hverken som en Nødvendighed eller som et Tilfælde, og derfor svarer til Syndens Begreb: Forsynet.

Indenfor Christendommen finder man Hedenskabet's Angest i Forhold til Skjebne overalt, hvor Aanden vel er tilstede, men ikke væsentligen bliver sat som Aand. Phænomenet viser sig tydeligst, naar man vil iagttage et Genie. Geniet er umiddelbart som saadant overveiende Subjektivitet. Endnu er det ikke

fat som Aand; thi som saadant sættes det kun ved Aand. Som umiddelbart kan det være Aand (her ligger det Skuffende som var dets overordentlige Begavelse Aand sat som Aand), men har da et Andet udenfor sig, hvilket ikke er Aand, og er selv i et udbortes Forhold til Aand. Derfor opdager Geniet bestandigen Skjebnen, og jo dybere Genie, jo dybere opdager det den. For Aandløsheden er dette naturligtviis en Daarskab, men i Virkeligheden er det det Store; thi med Forslynets Idee fødes intet Menneske, og de, som mene, at man faaer den succesfult ved Opdragelse, tage høiligen fejl, uden at jeg derfor vil negte Opdragelsens Betydning. Derved viser netop Geniet sin urkraftige Magt, at det opdager Skjebnen, og derpaa viser det igjen sin Almagt. For den umiddelbare Aand, hvilket Geniet altid er, kun at det er umiddelbar Aand sensu eminentiori, er Skjebnen Grændse. Først i Synden sættes Forslynet. Derfor har Geniet en uhyre Kamp for at naae det. Naar han det ikke, da kan man paa ham ret studere Skjebnen.

Geniet er et almægtigt Ansich, der som saadant vilde rokke hele Verden. For en Ordens Skyld bliver derfor samtidig med ham en anden Skikkelse til, det er Skjebnen. Den er Intet; det er ham selv, der opdager den, og jo dybere Genie, jo dybere opdager han den; thi hiin Skikkelse er blot Anticipationen af Forslynet. Vedbliver han nu blot at være Genie og vender sig ud efter, da skal han fuldkomme det Forbauende, og dog skal han bestandig ligge under for Skjebnen, om ikke udenfor sig haandgribeligt og synligt for Enhver, saa indvortes. Derfor er et Genies Existents altid ligesom et Eventyr, naar han ikke kommer til i dybeste Forstand at vende sig ind i sig selv. Geniet formaaer Alt og dog er det afhængigt af en Ubetydelighed, som Ingen fatter, en Ubetydelighed, som Geniet selv igjen ved sin Almagt giver almægtig Betydning. Derfor formaaer en Secondlieutenant, naar han er Genie, at blive Keiser, at omstabe Verden, saa der kun bliver eet Keiserdømme og een Keiser. Men derfor kan Armeen ogsaa staae opstillet til Kamp, Slagvilkåret være absolut gunstigt, maaskee forspildt i det næste

Dieblif, et Kongerige af Helte bønjalde om, at Commando-Ordet maa lyde, men han kan ikke, han maa vente til den 14de Juni, og hvorfor? fordi det var Slagdagen ved Marengo. Derfor kan Alt være færdigt, han selv holde foran Legionernes Front, blot ventende paa, at Solen skal gaae op og derved intimere for den Tale, der skal electrifere Soldaterne, og Solen kan gaae op pragtfuldere end nogenfinde, et begeistrende og opflammende Syn for Enhver, kun ikke for ham, thi saa pragtfuld gik den ikke op ved Austerlitz, og kun Austerlitz-Solen giver Seier og begejstrer. Deraf den uforklarlige Videnskab, med hvilken en Saadan ofte kan rase mod et aldeles ubetydeligt Menneſke, om han end ellers kan vise Humanitet og Elſkelighed selv mod Sjender. Ja veed den Mand, veed den Kvinde, veed det uskyldige Barn, veed det Markens Dyr, veed den Fugl, hvis Flugt, veed det Træ, hvis Quiſte kommer ham iveien i det Dieblif, han skal tage ſit Varſel.

Det Udvortes ſom ſaadant betyder for Geniet Intet, og derfor kan ingen forſtaa ham. Alt beroer paa, hvorledes han ſelv forſtaaer det i ſin hemmelige Vens (Skjebnens) Nærværelſe. Det Hele kan være tabt, det eenfoldigſte og det flogeſte Menneſke være enigt om at fraraade ham det frugtesløſe Forſøg. Dog veed Geniet, at han er ſtærkere end hele Verden, ſaaſremt der paa dette Punkt ingen tvivlſom Commentar findes til den uſynlige Skrift, hvori han læſer Skjebnens Willie. Læſer han den efter Ønſke, da ſiger han med ſin almægtige Stemme til Skipperen: „ſeil Du kun, Du fører Cæſar og hans Døffe.“ Alt kan være bundet, og i ſamme Dieblif han modtager Efterretningen, lyder der maaskee et Ord med, hvis Betydning ingen Skabning, ikke Gud i Himlene forſtaaer (thi i en vis Forſtand forſtaaer end ikke han Geniet) og han ſynker afmægtig ſammen.

Saaledes er Geniet ſat udenfor det Almindelige. Han er ſtor ved ſin Tro paa Skjebnen, enten han ſeirer eller falder; thi han ſeirer ved ſig ſelv, og falder ved ſig ſelv eller rettere begge Dele ved Skjebnen. I Almindelighed beundrer man kun



hans Størhed, naar han fejrer, dog er han aldrig større, end naar han falder for sig selv. Dette maa nemlig forstaaes saaledes, at Skjebnen ikke forbynder sig paa en udbortes Maade. Naar derimod, netop i det Dieblif da menneskeligt talt alt er vundet, han opdager den tvivlsomme Læsemaade, og nu styrker sammen, da maa man vel udbryde: hvilken Gigant skulde der ikke til for at styrte ham. Men derfor formaaede Ingen det, uden han selv. Den Tro, der underlagde Verdens Riger og Lande under hans vældige Haand, medens Menneskene troede at stue et Eventyr, den samme Tro styrtede ham, og hans Fald var et endnu uudgrundeligere Eventyr.

Derfor er Geniet angest til en anden Tid end de almindelige Mennesker. Disse opdage først Faren i Farens Dieblif, indtil da ere de trygge, og naar Faren er forbi, saa ere de igjen trygge. Geniet er i Farens Dieblif allerstærkest, derimod ligger hans Angest i Diebliffet for og Diebliffet efter, dette zittrende Moment, da han maa underholde sig med hiin store Ubekjendte, der er Skjebnen. Maaskee er hans Angest netop allerstørst i Diebliffet efter, fordi Visshedens Utaalmodighed altid voger i omvendt Forhold til Afstandens Korthed, da der jo bestandig bliver mere og mere at tabe, jo nærmere man har været ved at fejre og allermest i Seirens Dieblif, og fordi Skjebnens Consequents netop er Inconsequents.

Geniet som saadant kan ikke fatte sig religieust, kommer derfor hverken til Synden eller til Forsynet, og af denne Grund ligger det i Angestens Forhold til Skjebnen. Der har aldrig eksisteret noget Genie uden denne Angest, med mindre det tillige har været religieust.

Bliver det staaende ved at være umiddelbart bestemt og ved at vende sig ud efter, da bliver det vel stort og dets Bedrift forbausende, men det kommer aldrig til sig selv og bliver ikke stort for sig selv. Alt dets Gjerning vender ud efter, men den om jeg saa maa sige planetariske Sjerne, der udstraaler Alt, bliver ikke til. Geniets Betydning for sig selv er ingen, eller ligesaa tvivlsom veemodig som den Deeltagelse, med hvil-

ken Jndbaanerne paa een af Færøerne vilde glæde sig, hvis der paa denne De levede en indfødt Færøer, der ved Skrifter i forskjellige europæiske Sprog forbausede hele Europa, omformede Videnskaberne ved sine udødelige Fortjenester, men derimod aldrig skrev en Linie færøisk og tilsidst selv glemte at tale det. Sig selv bliver Geniet ikke i dybeste Forstand betydningsfuldt, dets Omfang kan ikke bestemmes høiere end Skjebnens i Forhold til Lykke, Ulykke, Hæder, Ære, Magt, udødelig Navnkundighed, hvilke alle ere timelige Bestemmelser. Enhver dybere dialektisk Bestemmelse af Angest er udelukket. Den sidste vilde være den, at blive anseet for skyldig, saaledes, at Angesten ikke retter sig mod Skylden, men mod Skindet af den, hvilket er en Bestemmelse af Ære. Denne Sjæls-Tilstand egnede sig vel for en digterisk Behandling. Sligt kan hænde ethvert Menneſke, men Geniet vilde strax gribe det saa dybt, at det ikke stred med Menneſkene, men med Tilværelsens dybeste Myſterier.

At nu en saadan genial Exiſtents trods sin Glæde og Herlighed og Betydning er Synd, hører der vel Mod til at forſtaa, og man forſtaaer det neppe, førend man har lært at møtte den ønſkende Sjæls Hungrighed. Imidlertid er det dog ſaa. At en ſaadan Exiſtents deſuagtet til en vis Grad kan være lykkelig, beviſer Intet. Man kan jo opfatte ſin Begavelſe ſom et Udſpredelſesmiddel, og idet man realiferer den intet Dieblik hæve ſig over de Kategorier, i hvilke det Timelige ligger. Kun gjennem en religiøs Beſindelſe bliver Geniet og Talentet i dybeste Forſtand berettigede. Vil man tage et Genie ſom Talleyrand, ſaa har der jo i ham ligget Muligheden af en langt dybere Beſindelſe paa Livet. Den har han undgaaet. Han har fulgt den Beſtemmelſe i ham, der vændte ſig ud eſter. Hans beundrede Genie ſom Intriguant har herligen beviſt ſig, hans Spændkraft, hans Genies Mættelſeſevne (for at bruge et Udtryk ſom Chemikerne bruge om ædſende Syrer) er beundret, men han tilhører Timeligheden. Hvis et ſaadant Genie havde forſmaaet Timeligheden ſom umiddelbar, havde vændt ſig mod ſig ſelv og mod det Guddommelige, hvilket religiøſt Genie

skulde der ikke være fremkommet! Men hvilke Qualer skulde han ikke ogsaa have udstaaet. At følge umiddelbare Bestemmelser er en Vettelse i Livet, enten man er stor eller lille, men Lønner er ogsaa i Forhold dertil, enten man er stor eller lille, og den, der ikke er saa aandelig modnet, at han fatter, at selv uddødelig Gte gennem alle Slægter dog kun er en Bestemmelse af Timeligheden, ikke fatter, at dette, hvis Eftertragten holder Menneskenes Sjæl søvnløs i Ønske og Higen, er noget faare Ufuldkomment i Sammenligning med den Uddødelighed, der er for ethvert Menneske, og som med Rette vilde vække al Verdens retfærdige Misundelse, hvis den var bleven forbeholdt eet Menneske, — han skal ikke komme vidt i sin Forklaring af Aand og Uddødelighed.

### § 3.

#### Angest dialektisk i Retning af Skyld.

Man pleier i Almindelighed at sige, at Tøbedommen er Lovens Standpunkt. Dette kan man imidlertid ogsaa udtrykke saaledes, at Tøbedommen ligger i Angest. Men Angestens Intet betyder her noget Andet end Skjebne. Det er i denne Sphære, at Sætningen: ængstes — Intet, viser sig mest paradok; thi Skyld er dog vel Noget. Og dog er det rigtigt, at saa længe den er Angestens Gjenstand er den Intet. Ibetydigheden ligger i Forholdet; thi saasnart Skylden er sat, er Angesten forbi, og Angeren er der. Forholdet er som Angestens altid sympathetisk og antipathetisk. Dette synes atter paradok, dog er det ikke saa; thi medens Angesten frygter, vedligeholder den en underfundig Communication med sin Gjenstand, kan ikke see bort fra den, ja vil det ikke, thi vil Individet det, da vil Angeren indtræde. At dette kan forekomme Gæu og Anden en vanskelig Tale, kan jeg ikke for. Den, der har behørig Urofselighed til at være, om jeg saa tør sige, guddommelig Aktør, om ikke i Forhold til Andre saa dog til sig selv, han vil ikke finde den vanskelig. Livet frembyder desuden Phænomenet nok,

hvor Individet i Angest stirrer næsten attraaende paa Skylden, og dog frygter den. Skyld har for Landens Døie den Magt, som Slangens Blik har, at fortrylle. Paa dette Punkt ligger Sandheden af den carpostrationske Anskuelse gennem Synd at naae Fuldkommenhed. Det har sin Sandhed i Afgjørelsens Døieblik, da den umiddelbare Mand sætter sig som Mand ved Mand; derimod er det en Blasphemie at mene, at det skal realiseres *in concreto*.

Jødedommen er netop herved videre end Græciteten, og ogsaa herpaa kan man see det sympathetiske Moment i dens Angestforhold til Skylden, at den for ingen Priis vilde opgive det, for at faae Græcitetens letjindigere Udtryk Skjebne, Lykke og Ulykke.

Den Angest, der er i Jødedommen, er Angest for Skylden. Skylden er en Magt, der udbreder sig allevegne, og som dog Ingen i dybere Forstand kan forstaae, medens den ruger over Tilværelsen. Det, der skal forklare den, maa da være af samme Beskaffenhed, ligesom Draaklet corresponderede med Skjebnen. Til Draaklet i Hedenstabet svarer Offeret i Jødedommen. Men Offeret kan derfor heller Ingen forstaae. Deri ligger i Jødedommen det dybe Tragiske i Analogie med Forholdet til Draaklet i Hedenstabet. Jøden tager sin Tilflugt til Offeret, men det hjælper ham ikke, thi det, der egentlig skal hjælpe, var, at Angestens Forhold til Skylden blev hævet, og et virkeligt Forhold sat. Da dette ikke skeer, saa bliver Offeret tvetydigt, hvilket er udtrykt i dets Gjentagelse, hvis nyderligere Consequents vilde være en reen Skepsis i Retning af Reflexion over selve Offerakten.

Hvad der derfor gjaldt i det Foregaaende, at først med Synden er Forshynet, det gjælder her igjen; først med Synden er Forsoningen sat, og dens Offer gjentages ikke. Det har sin Grund ikke i Offerets, om jeg saa tør sige, udbortes Fuldkommenhed, men Offerets Fuldkommenhed svarer til, at Syndens virkelige Forhold er sat. Saasnart Syndens virkelige Forhold ikke er sat, maa Offeret gjentages. (Saaledes gjentages jo Offeret

i Katholicismen, medens man dog anerkjender Tjferets absolute Fuldkommenhed.)

Det her i de verdenshistoriske Forhold fortællende Antydde gjentager sig indenfor Christendommen i Individualiteterne. Geniet udviser her atter tydeligt, hvad der i de mindre oprindelige Mennesker lever saaledes, at det ikke saa let lader sig bringe paa Kategorier. Geniet er overhovedet blot derved forskjelligt fra ethvert andet Menneske, at han med Bevidsthed begynder indenfor sin historiske Forudsætning ligesaa primitivt som Adam. Hver Gang der fødes et Genie, gjøres der ligesom Prøve paa Eksistensen; thi han gennemløber og oplever alt det Tilbagelagte, til han indhenter sig selv. Geniets Bide om det Forbigangne er derfor en ganske anden end den, der bydes i verdenshistoriske Oversigter.

At Geniet kan blive staaende ved sin umiddelbare Bestemmelse, er antydnet i det Foregaaende, og Forklaringen, at dette er Synd, indeholder tillige den sande Høflighed mod Geniet. Ethvert Menneskeliv er lagt religiøst an. At ville negte dette, er at lade Alt forvirre sig, og at hæve Begrebet Individ, Slægt, U dødelighed. Paa dette Punkt var det at ønske, at man anvendte sin Skarpsindighed, thi her ligger saare vanskelige Problemer. At sige om en Mand, der er et intrigant Hoved, han skal være Diplomat eller Politie-Agent, om en Mand, der har mimisk Talent for det Comiske, han skal være Skuespiller, om en Mand, der slet intet Talent har, han skal være Tjrbøder i Magistraten, er en saare intetsigende Betragtning af Livet, eller rettere er slet ingen Betragtning, thi den siger blot, hvad der følger af sig selv. Men at forklare, hvorledes min religiøse Eksistens kommer i Forhold til og udtrykker sig i min udbortes, det er Opgaven. Men hvo uleiliger sig i vor Tid med at tænke over Sigt, og det uagtet nu mere end nogen sinde det nærværende Liv viser sig som et flygtigt forbigående Dieblif. Men istedenfor deraf at lære at gribe det Ewige, lærer man kun at jage Livet af sig selv og sin Næste og af Diebliffet — i sin Tjagen

efter Diebliffet. Naar man blot kan komme med, blot eengang føre Diebliffets Valt op, da har man levet, da bliver man misundt af de Ulykkelige, der skjøndt de ikke fødes, men hovedfuls styrte ind i Livet og hovedfuls vedblive at styrte frem, aldrig naae det, da har man levet, thi hvad er et Menneffeliv mere værd end en ung Piges korte Deilighed, der allerede har holdt sig ualmindeligt godt, naar den een Nat har fortryllet de Dandsendes Rækker og først falmende i Morgenstunden. At betænke, hvorledes en religiøs Existent's gennemtrænger og gennemvirker en udbortes, dertil er der ikke Tid. Sager man end ikke i Fortviðlelsens Hasten, saa griber man dog hvad der ligger nærmest. Paa den Maade bliver man maaſkee endog noget Stort i Verden; gaaer man nu ovenikjøbet en Gang imellem i Kirke, da er Alt overmaade Godt. Dette synes at tyde paa, at for nogle Individider er det Religiøse det Absolute, for andre ikke\*), og saa god Nat! al Mening i Livet. Overveieffen bliver naturligviis vanskeligere, jo længere den ydre Opgave staaer fra det Religiøse som saadant. Hvilken dyb religiøs Bejndelse vilde der ikke høre til for at naae hen til en saadan ydre Opgave som f. Ex. at være comist Skuespiller. At det lader sig gjøre, negter jeg ikke; thi den, der forstaaer sig noget paa det Religiøse, veed meget godt, at dette er blødere end Guld og absolut commensurabelt. Middelalderens Feil var ikke den religiøse Bejndelse, men at man standfede for tidligen. Her bliver igjen Spørgsmaalet om Gjentagelse, hvor-

---

\*) Hos Grækerne kunde Spørgsmaalet om det Religiøse ikke saaledes opkomme. Zmidlertid er det dog saa skjönt at læse, hvad Plato etsteds fortæller og henytter. Da Epimetheus havde udrustet Menneſket med allehaande Gaver, da spurgte han Zeus, om han nu skulde uddele Evnen til at vælge mellem Godt og Ondt, saaledes som han havde uddeelt de andre Gaver, saaledes at Een fik den, ligesom en Anden fik Beltalenhedens Gave, en Anden Poesiens, en Tredie Kunstens Gave. Men Zeus svarede, at denne Evne skulde eens uddeles til Alle, fordi den tilhørte ethvert Menneſke lige væsentligt.

vidt nemlig det kan lykkes en Individualitet, efter at have begyndt den religiøse Besindelse, da at faae sig selv heel igjen indtil Punkt og Prikke. I Middelaalderen brød man af. Naar saaledes en Individualitet, idet han skulde til at tage sig selv igjen, nu stodte f. Ex. paa at han havde Wittighed, Sands for det Comiske o. s. v., da tilintetgjorde han alt dette, som noget ufuldkomment. Nutildags finder man kun altfor let, at Sligt er Taabelighed; thi har man Wittighed og Talent for det Comiske, saa er man jo en Dyffens Pamphilus, hvad vil man have mere. Saadanne Forklaringer have naturligtviis ikke den fjerneste Ahnelse om Problemet, thi som Menneftene nuomstunder jødes klogere paa Verden end i gamle Dage, saa jødes ogsaa Mængden af dem blindjodt i Forhold til det Religiøse. Dog finder man i Middelaalderen ogsaa Exempel paa, at denne Overveielse er bleven længere gennemført. Naar saaledes f. Ex. en Maler religiøs opfattede sit Talent, men dette Talent igjen ikke kunde forklynde sig i Præstationer, der laae det Religiøse nærmest, da har man vel seet, at en saadan Kunstner ligesaa fromt samlede sit Sind til at male en Venus, ligesaa fromt opfattede sit kunstneriske Kald som den, der kom Kirken til Hjælp ved at jængsle Menighedens Blik til Synet af den himmelske Skønhed. Dog i Henseende til alt dette, jaaer man at vente til der kommer Individier frem, der, tiltrods for den udbortes Begavelse, ikke vælge den brede Wei, men Smerten og Nøden og Angesten, i hvilken de religiøs befinde sig paa og saa længe ligesom tabe, hvad der kun er forførerisk nok at besidde. En saadan Kamp er upaatvlelig meget anstrængende, da der vil komme Dieblitte, hvor de næsten fortryde at have begyndt derpaa og veemodigen, ja maaskee stundom næsten til Fortvlelse betænke det jmilende Liv, der havde ligget for dem, hvis de havde fulgt Talentets umiddelbare Drift. Dog vil upaatvleligen den Opmærksomme i Nødens yderste Forfærdelse, naar det er som Alt var tabt, fordi den Wei, ad hvilken han vil trænge frem, er ufremkommelig, og Talentets jmilende Wei ham affkaaret

ved ham selv, høre en Røst, der siger: vel min Søn! kun fremad; thi den, der taber Alt, han vinder Alt.

Vi ville nu betragte et religiøst Genie o: et saadant, som ikke vil blive staaende ved sin Umiddelbarhed. Om han nogen- sinde skal komme til at vende sig udefter, bliver for ham et senere Spørgsmaal. Det Første, han gjør, er, at vende sig mod sig selv. Som det umiddelbare Genie havde Skjebnen, saa faaer han Skylden som den Stikkelse, der følger ham. I det han nemlig vender sig mod sig selv, vender han sig eo ipso mod Gud, og det er nu eengang en ceremoniel Bedtægt, at naar den endelige Aand vil see Gud, da maa den begynde som skyldig. I det han nu vender sig mod sig selv, opdager han Skylden. Jo større Genie jo dybere opdager han Skylden. At dette er Aandløsheden en Daarskab, er mig en Glæde og et glædeligt Tegn. Geniet er ikke som Folk er flest, og næres ikke dermed. Dette har dog ikke sin Grund i, at han forsmaaer Menneskene, men er fordi han primitivt har med sig selv at gjøre, medens alle andre Mennesker og deres Forklaringer hjælpe ham hverken fra eller til.

Det, at han opdager Skylden saa dybt, viser, at dette Begreb er for ham tilstede sensu eminentiori, ligesom dets Modsetning Ufskyldigheden. Saaledes var det med det umiddelbare Genie i Forhold til Skjebnen; thi ethvert Menneske har et lille Forhold til Skjebnen, men derved bliver det, ved Passiaren, der ikke mærker, hvad Talleyrand (og allerede før ham Young har sagt) opdagede og dog ikke fuldkommede saa godt som Passiaren gjør det, at Sproget er til for at skjule Tankerne — nemlig, at man ingen har.

I det han da vender sig ind efter, opdager han Friheden. Skjebnen frygter han ikke; thi han fatter ingen Opgave ud efter, og Friheden er ham hans Salighed, Frihed ikke til at gjøre Dit og Dat i Verden, blive Konge og Keiser eller „flouerproklamant“ af Samtiden, men Frihed til at vide med sig selv, at han er Frihed. Dog jo høiere Individet kommer op, desto



dyrere maa Alt kjøbes, og for en Ordens Skyld bliver med dette Frihedens Ansich en anden Skikkelse til, det er Skylden. Det er, hvad Skjebnen var, det Eneeste, han frygter; dog er hans Frygt ikke, hvad der var Maximum i det Foregaaende, Frygt for at ansees skyldig, men Frygt for at være det.

I samme Grad som han opdager Friheden, i samme Grad er Syndens Angest over ham i Mulighedens Tilstand. Kun Skylden frygter han; thi den er det Eneeste, der kan berøbe ham Friheden. At Friheden her ingenlunde er Trods indsees let, eller den i endelig Forstand selviste Frihed. Ved en saadan Antagelse har man oftere søgt at forklare Syndens Opkomst. Det er imidlertid spildt Meilighed, thi Antagelse af en saadan Forudsætning frembyder en større Vanskelighed end Forklaringen. Naar Friheden opfattes saaledes, har den sin Modsætning i Nødvendigheden, hvilket viser, at man har opfattet Friheden i en Reflexions-Bestemmelse. Nei Frihedens Modsætning er Skyld, og det er det Høieste i Friheden, at den bestandig kun har med sig selv at gjøre, i sin Mulighed projekterer Skylden, og altsaa sætter den ved sig selv, og hvis Skylden bliver sat virkelig, sætter den ved sig selv. Hvis man ikke paaagter dette, har man aandrigt forvejlet Frihed med noget ganske Andet, med Kraft.

Naar Friheden nu frygter Skylden, da er det ikke dette, den frygter, at erkjende sig skyldig, hvis den er det, men den frygter at blive det, og derfor kommer Friheden igjen, saasnart Skylden er sat, som Unger. Men Frihedens Forhold til Skylden er indtil videre en Mulighed. Her viser Geniet sig atter ved ikke at springe af fra den primitive Afgjørelse, ved ikke at søge Afgjørelsen uden for sig hos Creti og Pleti, ved ikke at nøies med den sædvanlige Prutten. Kun ved sig selv kan Friheden faae at vide, om den er Frihed eller Skylden er sat. Der gives derfor intet Latterligere end at antage, at det Spørgsmaal, om man er en Synder eller er skyldig, hører hjemme under Rubrikken: Udenads-Væsnung.

Frihedens Forhold til Skylden er Angest, fordi Friheden og Skylden endnu er Mulighed. Men idet Friheden saaledes med al sin Videnskab ønskende stirrer paa sig selv og vil holde Skylden borte, saa der ikke er et Trug af den at finde i Friheden, da kan den ikke lade være at stirre paa Skylden, og denne Stirren er Angestens tvethdige, som Forsagelsen selv indenfor Muligheden er en Uttraaen.

Her er det nu, at det ret viser sig, i hvilken Forstand der for det senere Individ er et Mere i Angesten end i Adams\*). Skylden er en concretere Forestilling, der i Mulighedens Forhold til Friheden bliver muligere og muligere. Tilfidsst er det som om hele Verdens Skyld forenede sig om at gjøre ham skyldig, og hvad der er det samme, som om han ved at blive skyldig blev skyldig i hele Verdens Skyld. Skyld har nemlig den dialektiske Beskaffenhed, at den ikke lader sig transportere; men den, der bliver skyldig, bliver skyldig i det med, der foranledigede Skylden, thi Skyld har aldrig nogen udbortes Anledning, og Den, der falder i Fristelsen, han er selv skyldig i Fristelsen.

I Mulighedens Forhold viser dette sig i Skuffelsen, saasnart derimod Angeren bryder frem med den virkelige Synd, da har den den virkelige Synd som sin Gjenstand. I Frihedens Mulighed gjælder det, jo dybere Skylden opdages, desto større Genie; thi Menneskets Storhed afhænger ene og alene af Guds-Forholdets Energie i ham, selv om dette Guds-Forhold finder et aldeles feilagtigt Udtryk som Skjebne.

Som da Skjebnen tilfidsst fanger det umiddelbare Genie, og dette egentlig er hans Culminations-Dieblik, ikke den glimrende Realisation ud efter, der forbauser Menneskene og endog kalder Haandværkeren fra sin daglige Syssel for at studse, men det Dieblik, da han ved sig selv synker sammen for sig selv ved

---

\*) Imidlertid maa man dog ikke glemme, at Analogien her forsaavidt er urigtig, som vi ikke have med Ufskyldigheden at gjøre i det senere Individ, men med den tilbagetrængte Syndsbevidsthed.

Skjebnen; saaledes fanger Skylden det religiøse Genie, og dette er Culminations-Diebliffet, det Dieblif da han er størst, ikke det Dieblif, da Synet af hans Fromhed er som en overordentlig Hviledags Festlighed, men da han ved sig selv synker for sig selv i Syndsbevidsthedens Dyb.

---

## Caput IV.

### Syndens Angest

eller

### Angest som Syndens Følge i den Enkelte.

Ved det qualitative Spring kom Synden ind i Verden, og saaledes kommer den bestandig ind. Saasnart dette er sat, skulde man troe, at Angesten var hævet, da jo Angesten blev bestemt som Frihedens Visen sig for sig selv i Muligheden. Det qualitative Spring er jo Virkeligheden, og forsaavidt er jo Muligheden ophævet og Angesten. Dette er dog ikke saa. Deels er nemlig Virkeligheden ikke eet Moment, deels er den Virkelighed, der blev sat, en uberettiget Virkelighed. Angesten kommer da igjen i Forhold til det Satte og til det Tilkommende. Dog er Angestens Gjenstand nu et Bestemt, dens Intet er virkelig Noget, da Forskjellen mellem Godt og Ondt\*) er sat

---

\*) Det Problem: hvad er det Gode, er et Problem, der kommer vor Tid nærmere og nærmere, fordi det har afgjørende Betydning for Spørgsmaalet om Forholdet mellem Kirke og Stat og det Sædelige. I Besvarelsen maa man imidlertid være forsigtig. Det Sande har hidtil paa en underlig Maade haft Præferencen, idet man har opfattet og fremstillet den Trilogie: det Skønne, det Gode, det Sande — i det Sande (i Erfjendelsen). Det Gode lader sig slet ikke definere. Det Gode er Friheden. For Friheden eller i Friheden er først Forskjellen mellem Godt og Ondt, og denne Forskiel er albrig in abstracto, men kun in concreto. Deraf kommer det for den ikke Heelbefarne Forsthyrende i den sokratiske Methode, at han vlieblikkelig kalder dette tilshneladende uendelig Abstracte det Gode tilbage paa det mest Concrete. Methoden er ganske rigtig, kun feilede han (græst talt handlede han

in concreto, og Angesten derfor har tabt sin dialektiske Tve-tydighed. Dette gjælder om Adam, som om ethvert senere Individ; thi ved det qualitative Spring ere de fuldkommen lige.

Naar Synden er sat i den Enkelte ved det qualitative Spring, da er Forskjellen sat mellem Godt og Ondt. Vi have intetsteds forskyldt den Daabelighed, der mener, at Mennesket maa synde, derimod have vi bestandig protesteret mod enhver blot eksperimenterende Videnskab, have sagt, hvad vi atter gjentage, at Synden forudsætter sig selv ligesom Friheden og lader sig ligesaa lidet forklare af noget Foregaaende som denne. At lade Friheden begynde som et liberum arbitrium (der intetsteds har hjemme, jfr. Leibniz), der ligesaa godt kan vælge det Gode som det Onde, er fra Grunden af at umuliggjøre enhver Forklaring. At tale om Godt og Ondt som Frihedens Gjenstand er at endeliggjøre baade Friheden og Begreberne Godt og Ondt. Friheden er uendelig og fremkommer af Intet.

---

retteligen) i at opfatte den udbortes Side af det Gode (det Nyttige, det endelig Teleologiske). Forskjellen mellem Godt og Ondt er vel for Friheden, men ikke in abstracto. Denne Misforstaaelse kommer af, at man gjør Friheden til noget Andet, til en Tænkegenstand. Men Friheden er aldrig in abstracto. Naar man vil give Friheden et Øieblik til at vælge mellem Godt og Ondt, uden selv at være i nogen af Delene, da er Friheden netop i det Øieblik ikke Frihed men en meningsløs Reflexion, og hvortil hjælper saa Experimentet uden til at forvirre. Derfor (sit venia verbo) Friheden bliver i det Gode, da veed den slet ikke af det Onde. I denne Forstand kan man sige om Gud (vil Noget misforstaae det, da er det ikke min Skyld) at han ikke veed af det Onde. Dermed siger jeg ingenslunde, at det Onde blot er det Negative, das Aufzuhebende; men det, at Gud ikke veed af det, ikke kan og ikke vil vide af det, er det Ondes absolute Straf. I denne Forstand bruges Præpositionen *απο* i det N. L., for at betegne Bortfjernelsen fra Gud, Guds, om jeg saa tør sige, Ignoreren af det Onde. Naar man opfatter Gud endeligt, da er det vel nemt nok for det Onde, om Gud vilde ignorere det, men da Gud er den Uendelige, saa er hans Ignoreren den levende Tilintetgjørelse; thi det Onde kan ikke udbære Gud, endog blot for at være det Onde. Jeg vil anføre et Skriftsted, 2 Thesj. 1, 9 siges der om dem, der ikke hende Gud og ikke abhøde Evangeliet: *οιτινες διζηντισουσιν, ολεθρον αιωνιον, απο προσωπου του κυριου, και απο της δοξης της ισχυος αιτου.*

Derfor at ville sige, at Mennesket synder nødvendigt, er at ville lægge Springets Cirkel ud i en lige Linie. At en saadan Udfærd forekommer Mange høist plausibel, har sin Grund i, at Tankeløsheden falder mange Mennesker allernaturligst, og at deres Tal til alle Tider var Legio, der ansee den Betragtningfærd prisenlig, der gennem alle Aarhundreder forgjæves er bleven stemplet: *λογος αργος* (Chrysipp.) *ignava ratio* (Cicero), *sophisma pigrum*, *la raison paresseuse* (Leibnitz).

Psychologien har nu atter Angesten som sin Gjenstand, dog maa den være forsigtig. Det individuelle Livs Historie gaaer fort i en Bevægelse fra Tilstand til Tilstand. Enhver Tilstand sættes ved et Spring. Som Synden kom ind i Berden, saa vedbliver den at komme, hvis den ikke standses. Men enhver dens Gjentagelse er dog ikke en simpel Consequents, men et nyt Spring. Forud for ethvert saadant Spring gaaer en Tilstand som den nærmeste psykologiske Approximation. Denne Tilstand er Psychologiens Gjenstand. I enhver Tilstand er Muligheden tilstede og forsaavidt Angesten. Saaledes er det, efterat Synden er sat; thi kun i det Gode er Genhede af Tilstand og Overgang.

### § 1.

#### Angest for det Onde.

a) Den satte Synd er vel en ophævet Mulighed, men den er tillige en uberettiget Virkelighed. Forsaavidt kan Angesten forholde sig til den. Da den er en uberettiget Virkelighed, skal den igjen negeres. Dette Arbeide vil Angesten paatage sig. Her er Tumlepladsen for Angestens snilde Sophistik. Medens Syndens Virkelighed holder Frihedens ene Haand i sin isnende Høire ligesom Commandanten, gestikulerer den anden Haand med Skuffelsen og Bedraget og Blendværkets Bestalenhed\*).

---

\*) Kun ganske kort kan jeg i Forhold til Undersøgelsens Form antyde næsten algebræisk den enkelte Tilstand. Til egentlig Skildring er her ikke Etebet.

b) Den satte Synd er tillige i sig Consequents, om den end er en Friheden fremmed Consequents. Denne Consequents forkynder sig, og Angestens Forhold er til denne Consequents Tilkommelse, der er en ny Tilstands Mulighed. Hvor dybt et Individ er sunket, det kan dog synke dybere, og dette „kan“ er Angestens Gjenstand. Jo mere Angesten her slappes, desto mere betyder det, at Syndens Consequents er gaaet Individet over in succum et sanguinem, og at Synden har faaet Indfødsret i Individualiteten.

Synden betyder naturligviis her det Concrete; thi man synder aldrig overhovedet eller i Almindelighed. Selv den Synd\*), at ville tilbage over Syndens Virkelighed, er ikke en Synd overhovedet, og en saadan er aldrig forekommen. Den, der kjender Noget til Menneskene, veed meget godt, at Sophisteriet bestandig bærer sig saaledes ad, at der bestandig kun stødes an paa et enkelt Punkt, hvilket Punkt idelig varieres. Angesten vil have Syndens Virkelighed bort, ikke ganske, men til en vis Grad, eller rettere den vil til en vis Grad lade Syndens Virkelighed have sit Forblivende, men kun til en vis Grad vel at mærke. Den er derfor endog ikke utilbøielig til at gantes lidt med de quantitative Bestemmelser, ja jo mere udviklet den er, desto videre tør den drive dette Ganterie, men saasnart den quantitative Bestemmels Spøg og Tidssfordriv vil til at fange Individet i det qualitative Spring, hvilket ligesom Myreslugeren ligger paa Luur i den af det løse Sand dannede Trag, da trækker Angesten sig forsigtig tilbage, da har den et lille Punkt, der maa frelles og som er uden Synd og i næste Dieblik et andet. Syndsbevidstheden dyb og alvorlig udfærdiget i Angerens Udtryk er en stor Sjeldenhed. Imidlertid skal jeg dog vel vogte mig saavel for min egen Skyld som for Tænkningens og for Næstens Skyld, at udtrykke det saaledes, som Schelling formodentlig vilde udtrykke det, der etsteds taler om Genie til

---

\*) Dette er ethist talt; thi Ethiken seer ikke Tilstanden, men seer, hvorledes Tilstanden i samme Dieblik er en ny Synd.

Gjærning i samme Forstand som til Musik o. s. v. Saaledes kan man stundom, uden at være sig det bevidst, med eet forklarende Ord tilintetgjøre Alt. Participerer ikke ethvert Menneske væsentlig i det Absolute, da er Alt forbi. I det Religiøuses Sphære skal man derfor ikke tale om Genie som en speciel Begavelse, der kun er givet Enkelte; thi Begavelsen er her det at ville, og den, som ikke vil, ham skal man idetmindste holde saaledes i Hævd, at man ikke beklager ham.

Ethist talt er Synden ingen Tilstand. Tilstanden derimod er bestandig den sidste psykologiske Approximation til den næste Tilstand. Angesten er nu bestandig tilstede som den ny Tilstands Mulighed. I den først beskrevne Tilstand (a) er Angesten mere bemærkelig, hvorimod den i b mere og mere forsvinder. Men Angesten er dog udenfor et saadant Individ og fra Andens Standpunkt seet er den større end enhver anden. I a er Angesten for Syndens Virkelighed, ud af hvilken den sophistisk frembringer Muligheden, medens den ethist seet synder. Angestens Bevægelse er her den modsatte af den i Ustyldigheden, hvor den ud af Syndens Mulighed psykologisk talt frembringer Virkeligheden, medens denne dog ethist betragtet fremkommer ved det qualitative Spring. I b er Angesten for Syndens yderligere Mulighed. Tager her Angesten af, da forklare vi det paa dette Punkt deraf, at Syndens Consequents seirer.

c) Den satte Synd er en uberettiget Virkelighed, den er Virkelighed og af Individet sat som Virkelighed i Angeren, men Angeren bliver ikke Individets Frihed. Angeren nedsettes til en Mulighed i Forhold til Synden, med andre Ord Angeren kan ikke hæve Synden, den kan kun sørge over den. Synden gaaer frem i sin Consequents, Angeren følger den Skridt for Skridt, men altid et Dieblis for sildigt. Den tvinger sig selv til at see det Forsærdelige, men den er som hiin vanvittige Lear (*O du zertrümmert Meisterstück der Schöpfung!*), den har tabt Regjeringens Tømmer og kun beholdt Kraften til at græmme sig. Her er Angesten paa sit Høieste. Angeren er gaaet fra Forstanden og Angesten potenjeret til Anger. Syndens Con-



sequents gaaer frem, den slæber Individet med sig som en Qvinde, hvem en Boddel slæber efter sig i hendes Haar, medens hun skriger i Fortvibelse. Angesten er forud, den opdager Consequentsen før den kommer, som man kan mærke paa sig selv, at der er et Uveir forhaanden; den kommer nærmere, Individet skjælver som en Gæst, der stønnende standses ved det Punkt, hvor den eengang blev skj. Synden fejrer. Angesten kaster sig fortviblet i Angerens Arme. Angeren vover det Sidste. Den opfatter Syndens Consequents som Straffidelse, Fortabelsen som Syndens Consequents. Den er fortabt, dens Dom er affagt, dens Fordømmelse vis, og Dommens Skerpelse er, at Individet skal slæbes gennem Livet hen til Retterstedet. Med andre Ord Angeren er bleven vanvittig.

Hvad her er antydet, kan Livet give Leilighed til at iagttage. En saadan Tilstand findes sjældent hos de albeles forværvede Naturer, men i Almindelighed kun hos de dybere; thi der skal en betydelig Oprindelighed og en Udholdenhed i affindig Villen til ikke at gaae ind under a eller b. Den Sophisme, som den vanvittige Anger hvert Dieblik formaaer at frembringe, er ingen Dialektik istand til at beseire. En saadan Anger har en Sønderknuselse, som i Videnskabens Udtryk og Dialektik er langt mægtigere (i anden Forstand naturligvis afmægtigere, men det er dog mærkeligt, hvad den, der har iagttaget Sigt, vist har bemærket, hvilken Overtalelsesgave og hvilken Beltalenhed en saadan Anger har til at afvæbne alle Indvendinger, til at overbevise Alle, der komme den nær, for da atter at fortvible over sig selv, naar denne dens Udspredelse er forbi) end den fande Anger. At ville standse denne Rædsel ved Ord og Talemaader er spildt Uleilighed, og Den, der kan falde paa Sigt, kan altid være sikker paa, at hans Præk bliver som Varneballen i Sammenligning med den elementariske Beltalenhed, der staaer til en Saadans Tjeneste. Phænomenet kan vise sig ligesaa godt i Forhold til det Sandjelige (Hengivenhed til Drik, til Opium, til Udsvævelser o. s. v.) som i Forhold til det Hviere i Mennesket (Stolthed, Forsængelighed, Brede, Had, Trods,

Underfundighed, Misundelse o. s. v.). Individet kan angre sin Brede, og jo dybere han er, jo dybere er Angeren. Men Angeren kan ikke gjøre ham fri, deri griber han feil. Anledningen kommer; Angesten har allerede opdaget den, hver en Tanke zitter, og Angesten blodfuger Angerens Kraft og ryster sit Hoved; det er som havde Bredden allerede seiret, han ahner allerede den Frihedens Sønderknuselse, der er forbeholdt det næste Dieblif, Diebliffet kommer, Bredden seirer.

Hvilken end Syndens Consequents er: at Phænomenet viser sig efter en ordentlig Maalestof, er altid Tegn paa en dybere Natur. At man seer det sjeldnere i Livet, det vil sige, at man maa være Sagttager for at see det hyppigere, kommer deraf, at det lader sig skjule, samt, at det ofte fordrives, idet Menneskene bruge en eller anden Mlogstabsregel til at fordrive dette det høieste Livs Foster. Man behøver blot at raadføre sig med Creti og Pleti, saa bliver man snart som Folk er flest, og vil altid kunne sikke sig et Par vederhæftige Mænds Dom for, at man er det. Det probateste Middel for at blive fri for Mandens Anfægtelse, er jo før jo hellere at blive aandløs. Naar man blot i Tide passer paa det, saa gaaer Alt af sig selv, og hvad Anfægtelsen angaaer, da kan man forklare den, at den slet ikke er til, eller i det Høieste at betragte som en piquant digterisk Fiction. Veien til Fuldkommenheden var i gamle Dage trang og eenfom, Vandringen bestandig foruroliget af Forvildelser, udsat for Syndens Røveroverfald, efterstræbt af det Forbigangnes Piil, der er farlig som de skythjiske Horders; nu reiser man til Fuldkommenheden paa Jernbane i godt Compagnie, og inden man veed et Ord af det, saa er man der.

Det Gnefte, der i Sandhed formaaer at afvæbne Angerens Sophisme er Tro, Mod til at troe, at Tilstanden selv er en ny Synd, Mod til at forsage Angesten uden Angest, hvilket kun Troen formaaer, uden at den dog derfor tilintetgjør Angesten, men bestandig selv evig ung vikler sig ud af Angestens Dødsdieblif. Dette formaaer kun Troen; thi kun i Troen er Synthesen evigt og hvert Dieblif mulig.

At alt det her Udviklede tilhører Psykologien, er ikke vanskeligt at indsee. Ethisk dreier Alt sig om at faae Individet rigtigen stillet i Forhold til Synden. Saa snart det staaer der, staaer det angrende i Synden. I samme Dieblik er det, seet i Ideen, hjemfalden til Dogmatiken. Angeren er den høieste ethiske Modsigelse, deels fordi Ethiken netop ved at fordre Idealiteten maa nøies med at modtage Angeren, deels fordi Angeren bliver dialektisk tvetydig med Hensyn til hvad den skal hæve, hvilken Tvetydighed først Dogmatiken hæver i Forsoningen, hvori Arvesyndens Bestemmelse bliver tydelig. Desuden sinker Angeren Gjerningen, og denne sidste er det egentligen Ethiken fordrer. Til sidst maa da Angeren faae sig selv til Gjenstand, idet Angerens Dieblik bliver et Gjerningens Deficit. Det var derfor et ægte ethisk Udbrud, fuldt af Energie og Mod, da den gamle Fichte sagde, at der var ikke Tid til at angre. Dermed bragte han dog ikke Angeren paa sin dialektiske Spidse, hvor den sat vil ophæve sig selv ved ny Anger, og hvor den da synker sammen.

Hvad her er blevet udviklet i denne Paragraph er, som alle vegne i dette Skrift, hvad man psykologisk kunde kalde Frihedens psykologiske Stillinger til Synden, eller psykologiske, approximerende Tilstande. De udgive sig ikke for at forklare Synden ethisk.

## § 2.

### Angest for det Gode.

(Det Dæmoniske.)

Man hører i vore Tider sjældnere tale om det Dæmoniske. De enkelte Fortællinger derom, som findes i det N. T., lader man i Almindelighed staae hen. Forsaavidt Theologerne søge at forklare dem, fordybe de sig gjerne i Sagttagelser over en eller anden unaturlig Synd, hvor man da ogsaa finder Eksempler paa, at det Dyriske har faaet en saadan Magt over et Menneske, at dette næsten forkynder sig ved en dyrisk uarticuleret

Lyd, eller ved en dyriſt Mimik og et dyriſt Blik, hvad enten nu Dyriſtheden har vundet en udpræget Skikkelse i Menneſket (det pſyſiognomiſke Udtryk, Lavater), eller den glimtviis ſom et forſvindende Tilbud lader ahne hvad der boer derinde, ligesom Vanvidets Blik eller Geſtus i et Dieblik, der er kortere end det kortefte Dieblik, parodierer, ſpotter, vrænger ad den fornuſtige, beſindige, aandrige Mand, med hvem man ſtaaer og taler. Hvad Theologerne i denne Henſeende bemærke kan være ganſke ſandt, men Alt gjælder om Pointen. I Umindelighed beſkrives Phænomenet nu ſaaledes, at man tydeligen ſeer, at det, der tales om, er Syndens Trældom, den Tilſtand, ſom jeg ikke veed bedre at beſkrive end ved at minde om en Leeg, man har, hvor Tvende ſkjules af een Skappe, ſom var det kun eet Menneſke, og den Ene nu taler, den Anden geſticulerer aldeles tilfældigt i Forhold til Talen; thi ſaaledes har Dyret iſørt ſig Menneſkets Skikkelse, og vrænger nu beſtandig ad ham ved ſin Geſtication og ſit Mellemſpil. Men Syndens Trældom er endnu ikke det Dæmoniſke. Saaſnart Synden er ſat, og Individet forbliver i Synden, da er der to Formationer, af hvilke vi i den foregaaende Paragraph have beſkrevet den ene. Naar man ikke agter herpaa, kan man ikke beſtemme det Dæmoniſke. Individet er i Synden, og dets Angeſt er for det Onde. Denne Formation er, ſeet fra et høiere Standpunkt, i det Gode; thi derfor ængſtes den for det Onde. Den anden Formation er det Dæmoniſke. Individet er i det Onde og ængſtes for det Gode. Syndens Trældom er et uſrit Forhold til det Onde, men det Dæmoniſke er et uſrit Forhold til det Gode.

Det Dæmoniſke bliver derfor førſt ret tydeligt, idet det berøres af det Gode, hvilket da udenfra kommer til dets Grændſe. Det er af denne Grund mærkeligt, at det Dæmoniſke i det N. T. netop førſt viſer ſig ved Chriſti Træden til det, og hvad enten Dæmonen er en Legio (cfr. Matth. VIII, 28—34. Marcus V, 1—20. Luc. VIII, 26—39) eller den er ſtum (cfr. Luc. XI, 14), Phænomenet er det ſamme, er Angeſt for det Gode;

thi Angesten kan ligejaa godt udtrykke sig i Forstummen som i Skrig. Det Gode betyder naturligviis Frihedens Redintegration, Freløsning, Frelse, eller hvorledes man vil benævne det.

I ældre Tider har der ofte været Tale om det Dæmoniske. Det har her ingen Betydning at gjøre Studier eller at have gjort Studier, der satte Gen istand til at opramsje og citere lærde og curiøse Bøger. Man kan let skizzere de forskjellige Betragtninger, der ere mulige og som til forskjellig Tid ogsaa have været virkelige. Dette kan have sin Betydning, da Betragtningernes Forskjellighed kan lede i Bestemmelsen af Begrebet.

Man kan betragte det Dæmoniske æsthetisk-metaphysisk. Phænomenet falder da ind under Bestemmelse af Ulykke, Skjebne o. s. v., lader sig betragte i Analogie med at være født sindssvag o. s. v. Man forholder sig da medlidende til Phænomenet. Men ligesom det at ønske er den usleste af alle Solo-Kunster, saaledes er det at være medlidende, i den Forstand, hvori det almindeligen tages, den usleste af alle selftabelige Virtuositeter og Behændigheder. Medlidenheden er saa langt fra at være den Lidende til Gode, at man i den snarere blot freder om sin Egoisme. Man tør ikke i dybere Forstand tænke over Sligt, og nu frelser man sig ved Medlidenhed. Først naar den Medlidende i sin Medlidenhed forholder sig saaledes til den Lidende, at han i strængeste Forstand fatter, at det er hans Sag, der her er Spørgsmaal om, først naar han veed saaledes at identificere sig med den Lidende, at han, idet han kæmper for en Forklaring, kæmper for sig selv, forsagende al Tankeløshed, Blødagtighed og Feighed, først da faaer Medlidenheden Betydning og først da finder den maaskee Meningen, da den Medlidende deri er forskjellig fra den Lidende, at han lider under en høiere Form. Naar Medlidenheden forholder sig saaledes til det Dæmoniske, da bliver Spørgsmaalet ikke om nogle trøstende Ord eller en Skjærv, eller et Skuldertæxt; thi hvis man ømmer sig, saa har man faaet Noget at ømme sig for. Dersom det Dæmoniske er en Skjebne, da kan det hænde Enhver. Dette

staaer ikke til at negte, om man end i vor feige Tid gjør alt muligt for ved Udspreddelse og høivæstede Foretagenders Janitscharmusik at holde eensomme Tanker borte, ligesom man ved Blus, ved Hulen, ved Bækkeners Lyd holder de vilde Dyr borte i Amerikas Skove. Deraf kommer det, at man i vor Tid faaer saa lidet at vide om de høieste aandelige Ansægtelser, men desto mere om alle de leflende Conflikter mellem Mand og Mand og Qvinde, som et forfinet Selskabs- og Soiree-Liv fører med sig. Overtager den sande humane Medlidenhed som Cautionist og Selvskyldner Lidelsen, da maa den først komme paa det Rene om, hvorvidt det er Skjebne og hvorvidt Skyld. Og denne Distinction maa være udfærdiget med Frihedens bekymrede men ogsaa energiske Videnskab, at man tør fastholde den, om hele Verden styrkede sammen, selv om det synes, at man ved sin Uroffselighed afstedkom ubodelig Skade.

Man har ethiisk dømmende betragtet det Dæmoniske. Det er bekendt nok, med hvilken forfærdelig Strengthed man har forfulgt, opdaget, straffet det. Man gysar i vor Tid ved Fortællingen derom, man bliver sentimental og sølsom ved Tanken om, at man ikke handler saaledes i vor oplyste Tid. Kan saa vist gjerne være, men er den sentimentale Medlidenhed saa langt priisværdigere? Jeg har ikke med at dømme og fordømme hiin Udfærd, kun med at betragte den. Det, at den var saa ethiisk streng, viser netop, at dens Medlidenhed var af en bedre Bonitet. Idet den identificerede sig selv for Tanken med Phænomenet, havde den ingen videre Forklaring, end at det var Skyld. Den holdt sig derfor overbeviist om, at den Dæmoniske dog til syvende og sidst efter sin bedre Mulighed selv maatte ønske, at der brugtes al Grusomhed og Strengthed mod ham\*). Var

---

\*) Den, der ikke er saa ethiisk udviklet, at han vilde føle en Trost og Lindring, om Gien, selv naar han leed allermest, dog havde Mod til at sige ham: det er ikke Skjebne, det er Skyld, føle Trost og Lindring, naar det blev sagt ham oprigtigt og alvorligt, han er ikke i stor Forstand ethiisk udviklet; thi den ethiske Individualitet frygter Intet saa meget som Skjebne og æsthetisk Virum-larum, der i Medlidenhedens Raabe vil fraliste ham Klenodiet : Friheden.

det ikke, for at tage et Exempel fra en lignende Sphære, var det ikke Augustinus, der anbefalede Straffe, ja Livsstraffe mod Rjettere? Mon han manglede Medlidenhed, eller mon hans Udfærds Forskjellighed fra vor Tids ikke snarere laae deri, at hans Medlidenhed ikke havde gjort ham feig, saa at han sig selv betræffende vilde have sagt: dersom det kom saavidt med mig, da Gud give der var en Kirke, der ikke vilde opgive mig, men bruge al Magt. Men i vor Tid frygter man for, hvad Socrates etsteds siger, at lade sig skære og brænde af Lægen for at helbredees.

Man har betragtet det Dæmoniske medicinsk-behandlende. Og det forstaaer sig: mit Pulver und mit Pillen — og saa med Lavementer! Nu slog Apothekeren og Doktoren sig sammen. Patienten blev fjernet, for at ikke Andre skulde blive bange. I vor modige Tid tør man ikke sige til en Patient, at han skal døe, man tør ikke kalde Præsten, af Frygt for at han skal døe af Forstrækkelse, man tør ikke sige til en Patient, at der i de samme Dage er død Een af den samme Sygdom. Patienten blev fjernet, Medlidenheden lod spørge til ham, Lægen lovede snarest muligt at udgive en tabellarisk og statistisk Oversigt, for at tilveiebringe et Gjennemsnitsstal. Og naar man har et Gjennemsnitsstal, saa er Alt forklaret. Den medicinsk-behandlende Betragtning anseer Phænomenet for reent physisk og somatisk, og gjør, som Læger ofte gjøre det, og in specie en Læge i en af Hoffmans Noveller, tager sig en Priis og siger: det er en betænkkelig Sag.

At tre saa forskjellige Betragtningssmaader ere mulige, viser Phænomenets Tvetydighed, at det paa en Maade hører hjemme i alle Sphærer, i det Somatiske, Psychiske, Pneumatisk. Dette tyder paa, at det Dæmoniske har et langt større Omfang end almindeligt antages, hvad der lader sig forklare deraf, at Mennesket er en Synthese af Sjæl og Legeme baaret af Aand, hvorfor en Desorganisation af det Ene viser sig i det Øvrige. Men naar man først bliver opmærksom paa, hvilket

Omfang det har, da skal det maaskee vise sig, at adskillige endog af dem, der ville behandle dette Phænomen, selv gaae ind derunder, og at der findes Spor deraf hos ethvert Menneske, saa vist som ethvert Menneske er en Synder.

Men da det Dæmoniske i Tidernes Løb har betydet mangehaande Ting og tilsidst er avanceret til at betyde hvad det skal være, saa bliver det bedst at bestemme Begrebet lidt. Det maa i denne Henseende allerede paaagtes, at vi have anvist det den Plads, vi have gjort. I Ustydigheden kan der ikke være Tale om det Dæmoniske. Paa den anden Side maa man opgive enhver phantastisk Forestilling om en Forskrivelse til det Onde o. j. v., hvorved Mennesket blev aldeles ondt. Heraf fremkom Modsigelsen i hiin ældre Tids strenge Udfærd. Dette antog man og dog vilde man straffe. Men Straffen selv var dog ikke blot en Rødbærge, men tillige for at frelse (enten ved en mildere Straf den Vedkommende, eller ved Livsstraffen andre Vedkommende), men dersom der kunde være Tale om Frelse, da var Individet dog ikke ganske i det Ondes Magt; og var det ganske i det Ondes Magt, er det en Modsigelse at straffe. Hvis det Spørgsmaal her skulde fremkomme, hvorvidt det Dæmoniske er et psykologisk Problem, da maa jeg svare, det Dæmoniske er en Tilstand. Udaf denne Tilstand kan bestandig frembryde den enkelte syndige Gjerning. Men Tilstanden er en Mulighed, om den naturligtvies igjen i Forhold til Ustydigheden er en Virkelighed sat ved det qualitative Spring.

Det Dæmoniske er Angest for det Gode. I Ustydigheden var Friheden ikke sat som Frihed, dens Mulighed var i Individualiteten Angest. I det Dæmoniske er Forholdet vendt om. Friheden er sat som Ufrihed; thi Friheden er tabt. Frihedens Mulighed er her igjen Angest. Forskjellen er absolut; thi Frihedens Mulighed viser sig her i Forhold til Ufriheden, hvilken er lige det modsatte af Ustydigheden, der er en Bestemmelse hen til Friheden.

Det Dæmoniske er Ufriheden, der vil afslutte sig. Dette



er og bliver imidlertid en Umulighed, den beholder altid et Forhold, og selv om dette ganske tilhyneladende er forsbundet, er det der dog, og Angesten viser sig strax i Berøringens Dieblig. (Ufr. det Foregaaende i Anledning af Fortællingerne i det N. L.)

Det Dæmoniske er det Indesluttede og det ufri-villigt Nabebare. Disse tvende Bestemmelser betegne, hvad de og skulle, det Samme; thi det Indesluttede er netop det Stumme, og naar dette skal yttre sig, maa det ske mod det Billie, idet den i Ufriheden til Grund liggende Frihed, ved at komme i Communication med Friheden udenfor, revolterer, og nu forraader Ufriheden, saaledes, at det er Individet, der forraader sig selv mod sin Billie i Angesten. Det Indesluttede maa derfor her tages i en ganske bestemt Betydning; thi saaledes, som det i Almindelighed bruges, kan det betyde den høieste Frihed. Brutus, Henrich V af Engelland som Prinds o. s. v. vare saaledes indesluttede, indtil Tiden kom, da det viste sig, at deres Indesluttethed var en Pagt med det Gode. En saadan Indesluttethed var derfor identisk med en Udvidethed, og der er aldrig nogen Individualitet i skjønnere og ædlere Forstand udvidet, end den, der er indesluttet i en stor Idees Moderliv. Friheden er netop det Udvidende. I Modsætning hertil er det jeg mener, at man *κατ' εἶσοχην* kan bruge indesluttet om Ufriheden. Man bruger i Almindelighed et mere metaphysiske Udtryk om det Onde, at det er det Regtende; det ethiske Udtryk herfor er netop, naar man betragter Virkningen deraf i Individet, det Indesluttede. Det Dæmoniske slutter sig ikke inde med Noget, men slutter sig selv inde, og deri ligger det Dybsindige i Tilværelsen, at Ufriheden netop gjør sig selv til en Fange. Friheden er bestandig communicerende (selv om man vil tage et Hensyn til den religiøse Betydning i Ordet, gjør det ingen Skade), Ufriheden bliver mere og mere indesluttet, og vil ikke Communicationen. Dette kan man iagttage i alle Sphærer. Det viser sig i Hypochondrie, i Grillensjængerie, det viser sig i de høieste Videnskaber, naar disse i den dybe

Misforstaaelse indføre Tausheds-Systemet\*). Naar Friheden nu berører Indesluttetheden, da bliver den angest. Man har i daglig Tale et Udtryk, der er yderst betegnende. Man siger om Een: han vil ikke rykke ud med Sproget. Det Indesluttede er netop det Stumme; Sproget, Ordet er netop det Frelsende, det Frelsende fra det Indesluttedes tomme Abstraktion. Man lade det Dæmoniske her bethyde *x*, Frihedens Forhold dertil udenfra *x*, Loven for det Dæmoniskes Aabenbarelse er, at det mod sin Villie rykker ud med Sproget. I Sproget ligger nemlig Communicationen. En Dæmonisk i det *N. T.* siger derfor til Christus, da han nærmer sig: *τι μοι και σοι*; han vedbliver: at Christus kommer for at fordærve ham (Angest for det Gode). Eller en Dæmonisk beder Christus om at gaae en anden Vej. (Naar Angesten er for det Onde cfr. § 1, da tyer Indvidet til Frelsen.)

Exempler herpaa i alle mulige Sphærer og i alle mulige Grader frembyder Livet rigelig. En forstøffet Forbryder vil ikke gaae til Bekjendelse (heri ligger netop det Dæmoniske, at han ikke vil communicere med det Gode gennem Straffens Videlse). Der gives en Methode mod en saadan, som maaskee sjældnere bruges. Det er Tausshed og Diets Magt. Dersom en Inqvisitor har legemlig Kraft og aandelig Elasticitet til at holde ud uden at slappe sit Muskelspil, Kraft til at holde ud om det saa er 16 Timer, det skal tilfjeldt lykkes ham, at Tilstaaelsen uvilkaarligt bryder ud. Intet Menneſke, der har en ond Samvittighed, kan udholde Tausshed. Sætter man ham i eensomt Fængsel, da sløder han sig selv. Men denne Tausshed, medens Dommeren er tilstede, Secretairerne ventende paa at føre til

---

\*) Det er allerede sagt og siges her igjen, at det Dæmoniske har et ganske andet Omfang end man almindeligt troer. I den foregaaende Paragraph ere Formationerne i den anden Retning antydede; her følger den anden Suite af Formationer, og saaledes som jeg har fremstillet det, lader Udskillelsen sig gennemføre. Har man nogen bedre, saa vælg man den; men det er ikke ilde, om man er lidt forsigtig paa disse Gebeter; thi ellers løber Alt sammen.

Protocol, er det dybsindigste og skarpsindigste Spørgsmaal, er den forfærdeligste Tortur, men dog en tilladelig; men ingenlunde saa let at afstedkomme som man troer. Det Gneste, der kan tvinge Indesluttetheden til at tale, er enten en høiere Dæmon (thi hver Djævel regjerer i sin Tid) eller det Gode, der absolut kan tie, og hvis nogen Snildhed her ved Tausheds-Examinationen vil bringe den i Forlegenhed, da skal Inquisitor selv blive beskæmmet, og det skal vise sig, at han tilsidst bliver bange for sig selv og maa bryde Tausheden. Vigeoverfor den underordnede Dæmon og de underordnede Menneksenaturer, hvis Gudsbevidsthed ikke er stærkt udviklet, seirer Indesluttetheden ubetinget, fordi de første ikke formaae at holde ud, og de sidste i al Ukyldighed ere vante til at leve fra Haanden i Munden og have Hjertet paa Tungen. Det er utroligt, hvilken Magt den Indesluttede kan faae over saadanne Menneſter, hvorledes de tilsidst trygle og betle blot om et Ord, der kan afbryde Stilheden, men det er ogsaa oprørende paa den Maade at sondertræde de Svage. Man troer maafkee, at Sligt kun forekommer blandt Tyrster og Jesuiter, at man for at gjøre sig en tydelig Forestilling derom, maa tænke paa Domitian, Cromwell, Alba, eller en Jesuitergeneral, der er ligesom et Appellativ derfor. Ingenlunde, det forekommer langt hyppigere. Imidlertid maa man være forsigtig i at bedømme Phænomenet; thi skøndt Phænomenet er det samme, kan Grunden være lige den modsatte, da den Individualitet, der udøver Indesluttethedens Despotie og Tortur, selv kunde ønske at tale, selv vente paa en høiere Dæmon, der kunde bringe Udenbærelsen frem. Men Indesluttethedens Bøddel kan ogsaa selv sig forholde sig til sin Indesluttethed. Dog herom alene kunde jeg skrive et heelt Bærk, uagtet jeg ikke efter Skik og Bedtægt mellem Jagttagerne i vor Tid har været i Paris og i London, som fik man paa den Maade saa Stort at vide, andet end Snak og Probenreuter-Viisdom. Naar man blot passer paa sig selv, da skal en Jagttager have nok af 5 Mænd og 5 Qvinder og ti Børn for at opdage alle mulige menneſkelige Sjæls-Tilstande.

Hvad jeg kunde have at sige kunde vel ogsaa have sin Betydning især for Enhver, der har med Børn at gjøre eller noget Forhold til dem. Det er af uendelig Vigtighed, at Barnet eleveres ved Forestillingen om den ophviiede Indesluttethed, og frelses fra den misforstaaede. I udvortes Henseende er det let at see, naar det Dieblif indtræder, da man tør lade et Barn gaae alene, i aandelig Henseende er det ikke saa let. I aandelig Henseende er Opgaven saare vanskelig, og man kan ikke frikjøbe sig fra den ved at holde en Barnepige og kjøbe en Gangkurv. Kunsten er bestandig at være tilstede og dog ikke at være tilstede, at Barnet faaer Lov til at udvikle sig selv, medens dog Overskuelsen deraf staaer tydeligt for Een. Kunsten er i allerhøieste Grad efter den størst mulige Maalestok at overlade Barnet til sig selv, og at udtrykke denne tilsyneladende Opgiven saaledes, at man tillige ubemærket veed Beskeed om Alt. Dertil kan man godt faae Tid, selv om man er kongelig Embedsmand, naar man blot vil det. Naar man blot vil, saa kan man Alt. Og den Fader eller Opdrager, der gjorde Alt for den Betroede, men ikke forhindrede, at Barnet blev indesluttet, han har dog altid paadraget sig et stort Ansvar.

Det Dæmoniske er det Indesluttede, det Dæmoniske er Angest for det Gode. Vi ville nu lade det Indesluttede være  $x$ , og dets Indhold være  $x$ , det er være det Forfærdeligste og det Ubetydeligste, det Rædselsfulde, hvis Tilstedeværelse i Livet maaskee ikke Mange drømme om, og den Bagatel, som Ingen agter paa\*), hvad betyder saa det Gode som  $x$ ? Det betyder Aabenbarelsen\*\*). Aabenbarelse kan igjen betyde det mest

\*) At kunne bruge sin Kategorie er en *conditio sine qua non*, for at Sagttagelse i dybere Forstand skal have Betydning. Naar Phænomenet er tilstede til en vis Grad, saa blive de fleste Menneſter opmærksomme derpaa, men formaae ikke at forklare det, fordi de mangle Kategorien, og naar de havde den, da havde de igjen en Nogle, der lukker op allevegne, hvor der findes noget Spor af Phænomenet; thi Phænomenerne under Kategorien lystre denne som Ringens Aander lystre Ringen.

\*\*\*) Med Flid har jeg brugt det Ord Aabenbarelse, jeg kunde ogsaa kalde det Gode her Gjennemsigtiſghed. Derſom jeg maatte besyngte, at Noſen

Ophøiede (Forløsning i eminent Forstand) og det Ubetydeligste (Udsigelsen af en Tilfældighed), dette maa ikke forstyrre, Kategorien er den samme; Phænomenerne have dette tilfælleds, at de ere dæmoniske, om Forskjelligheden end forresten er svimlende. Aabenbarelsen er her det Gode; thi Aabenbarelsen er Frelsens første Udtryk. Derfor siger man for et gammelt Ord, at naar man tør nævne Ordet, da forsvinder Trolddommens Tryllerie, og derfor vaagner Somnambulens, naar man nævner hans Navn.

Indesluttethedens Collisioner med Hensyn til Aabenbarelsen kan igjen være uendelig forskjellige, utallig nuancerede; thi det aandelige Livs vegetative Frodighed staaer ikke tilbage for Naturens, og de aandelige Tilstande ere tallose i Forskjellighed end Blomsterne ere det. Indesluttetheden kan ønske Aabenbarelsen, at den maa udenfra tilveiebringes, maa hælde den. (Dette er en Misforstaaelse, da det er et qvindeligt Forhold til den i Aabenbarelsen satte Frihed, og den Aabenbarelsen sættende Frihed. Ufriheden kan derfor godt blive tilbage, om den Indesluttedes Tilstand end bliver lykkeligere.) Den kan ville Aabenbarelsen til en vis Grad, men beholde en lille Rest tilbage til paa en frisk igjen at begynde Indesluttetheden. (Dette er Tilfældet med de underordnede Aander, der Intet kunne gjøre en gros.) Den kan ville Aabenbarelsen, men incognito. (Dette er den spidsfindigste Modsigelse af Indesluttetheden. Imidlertid findes der Exempler derpaa i Digter-Existentier.) Aabenbarelsen kan allerede have seiret, men i samme Moment over Indesluttetheden det sidste Forsøg, og er snild nok til at forvandle Aabenbarelsen selv til en Mytification, og Indesluttetheden har seiret\*).

---

skalde kunne misforstaae Ordet Aabenbarelse og Udviklingen af dens Forhold til det Dæmoniske, som var der bestandig Tale om noget Udvortes, et haandgribeligt aabenbart Skriftemaal, hvilket dog som udvortes slet intet gavner — da skalde jeg vel have valgt et andet Ord.

\*) Man seer let, at Indesluttethed eo ipso bethyder Løgn eller om man faa vil Usandheden. Men Usandheden er netop Ufriheden, der er angest

Dog jeg tør ikke videre fortsætte, hvor skulde jeg blive fær- dig endog blot med algebraisk at nævne, end sige hvis jeg vilde skildre, vilde bryde Indesluttethedens Tausked for at lade dens Monologer blive hørlige; thi Monologen er netop dens Tale, og derfor siger man, naar man vil betegne en Indesluttet, han snakker med sig selv. Men her stræber jeg kun at give „allem einen Sinn, aber keine Zunge“, som den indesluttede Hamlet formaner sine to Venner til.

Imidlertid vil jeg antyde en Collision, hvis Modsigelse er forfærdelig, som Indesluttetheden selv er det. Det, den Indesluttede gemmer i sin Indesluttethed, kan være saa forfærdeligt, at han ikke tør udsige det, end ikke for sig selv, fordi det var som begik han ved selve Udsigelsen en ny Synd, eller som fristede det ham igjen. For at dette Phænomen skal indtræde, maa der i Individet være en Blanding af Keenhed og Ureenhed, som sjeldnere forekommer. Snarest skeer det derfor, naar Individet, idet han fuldkommede det Forfærdelige, var sig selv ikke mægtig. Saaledes kan et Menneske i beruset Tilstand have gjort hvad han kun dunkelt erindrer, men dog veed, at det var saa vildt, at det er ham umuligt næsten at vedkjende sig sig selv. Det Samme kan ogsaa være Tilfældet med et Menneske, der eengang har været sindsbav, og har beholdt en Erindring tilbage af sin forrige Tilstand. Det, der afgjør, om Phænomenet er dæmoniisk, er Individets Stilling til Uabenharelsen, om han vil gennemtrænge hiint Faktum med Friheden, overtage det i Friheden. Saasnaart han ikke vil det, da er Phænomenet dæmoniisk. Dette maa man holde skarpt fast; thi selv den, der ønsker det, er dog væsentlig dæmoniisk. Han har nemlig to Villier, en underordnet, afmægtig, der vil Uabenharelsen, og en stærkere, der vil Indesluttetheden; men det, at denne er den stærkere, viser, at han væsentligen er dæmoniisk.

---

for Uabenharelsen. Derfor kalbes Djævelen ogsaa Løgnens Fader. At der nu er stor Forskiel mellem Løgn og Usandhed, mellem Løgn og Løgn og mellem Usandhed og Usandhed, det har jeg jo altid indrømmet, men Kategorien er den samme.

Det Indesluttede er den ufrivillige Aabenbarelse. Jo svagere Individualiteten oprindeligen er, eller i Forhold til som Frihedens Elasticitet er forteret i Indesluttethedens Tjeneste, bryder tilfjodst Hemmeligheden ud af et Menneske. Den ubetydeligste Beroring, et Blik i Forbigaaende o. s. v. er tilstrækkeligt til, at hiint forfærdelige, eller i Forhold til Indesluttethedens Indhold hiint comiske Bugtalerie tager sin Begyndelse. Bugtaleriet selv kan være ligefrem forkyndende eller indirecte, som naar en Sindsjvag forraader sin Ufsindighed ved at pege hen paa et andet Menneske og sige: han er mig hviit ubehagelig, han er vistnok sindsjvag. Aabenbarelsen kan forkynde sig i Ord, hvor den Ulykkelige ender med at paanøde Enhver sin skjulte Hemmelighed. Den kan forkynde sig i Miner, i Blik; thi der gives Dietast, i hvilke et Menneske ufrivilligt aabenbarer det Skjulte. Der gives et anklagende Blik, som aabenbarer, hvad man næsten ængstes for at forstaae, et sønderknuset-bønsaldende Blik, der ikke just frister Nysgjerrigheden til at skue ind i den ufrivillige Telegraphering. I Forhold til Indesluttethedens Indhold kan alt dette igjen næsten være comisk; naar det saaledes er Latterligheder, Smaaligheder, Forsængeligheder, Barnagtigheder, Yttringer af en smaalig Misundelse, medicinske Smaa-Galskaber o. s. v., der paa den Maade aabenbare sig i Ufrivillighedens Angest.

Det Dæmoniske er det Bludselige. Det Bludselige er et nyt Udtryk fra en anden Side for det Indesluttede. Det Dæmoniske bestemmes som det Indesluttede, naar der reflekteres paa Gehalten, det bestemmes som det Bludselige, naar der reflekteres paa Tiden. Det Indesluttede var Virkningen af den negtende Sig-Forholden i Individualitet. Indesluttetheden sluttede sig bestandig mere og mere af mod Communicationen. Men Communicationen er igjen Udtrykket for Continuiteten, og Negationen af Continuiteten er det Bludselige. Man skulde troe, at Indesluttetheden havde en overordentlig Continuitet, dog er det lige det Modsatte, om den end i Sammenligning med den fæde blødagtige Falden ud fra sig selv,

der bestandig gaaer op i Indtrykket, har et Skin af Continuitet. Den Continuitet, Indesluttetheden har, lader sig bedst sammenligne med den Svimmelhed, som en Top, der bestandig svinger sig om paa sin Spidse, maa have. Dersom da ikke Indesluttetheden driver det til fuldkommen Sindsfvaghed, hvilken er et Einerleis sørgelige perpetuum mobile, saa vil Individualiteten dog bevare en vis Continuitet med det øvrige Menneskeliv. I Forhold til denne Continuitet vil nu netop hiin Indesluttethedens Skin-Continuitet vise sig som det Bludselige. I et Dieblisk er det der, i næste er det borte, og ligesom det er borte, da er det der igjen heelt og fuldstændigt. Det lader sig ikke indarbejde eller gjenmarbejde i nogen Continuitet, men det, der saaledes yttres sig, er netop det Bludselige.

Dersom nu det Dæmoniske var noget Somatisk, da vilde det aldrig være det Bludselige. Naar Feberen, eller Sindsfvagheden o. s. v. kommer igjen, da opdager man dog tilsidst en Lov derfor, og denne Lov ophæver dog det Bludselige til en vis Grad. Men det Bludselige kjenner ingen Lov. Det hører ikke hjemme i Naturphænomenerne, men er et psykisk, er Ufrihedens Uttring.

Det Bludselige er som det Dæmoniske Angest for det Gode. Det Gode betyder her Continuiteten; thi Frelsens første Uttring er Continuiteten. Medens da Individualitetens Liv gaaer hen i Continuitet til en vis Grad med Livet, bevarer Indesluttetheden sig i ham som et Continuitetens-Ubracadabra, der kun kommuniserer med sig selv, og derfor bestandig er som det Bludselige.

I Forhold til Indesluttethedens Indhold kan det Bludselige betyde det Forfærdelige, men det Bludseliges Virkning kan ogsaa for Sagttageren vise sig comisk. I denne Henseende har enhver Individualitet lidt af dette Bludselige, ligesom enhver Individualitet har lidt af en fix Idee.

Videre vil jeg ikke udføre dette, kun for at hævde min Kategorie vil jeg minde om, at det Bludselige altid har sin Grund i Angest for det Gode, fordi der er noget, som Friheden



ikke vil gjennemtrænge. I de Formationer, der ligge i Angest for det Onde, vil til det Bludselige svare Svagthed.

Vil man paa anden Maade tydeliggjøre sig, hvorledes det Dæmoniske er det Bludselige, da kan man reent æsthetisk overveie det Spørgsmaal, hvordan det Dæmoniske bedst lader sig fremstille. Vil man fremstille en Mephistopheles, da kan man gjerne give ham Replikken, hvis man mere ønsker at bruge ham som en Virkekraft i den dramatiske Handling, end egentlig at opfatte ham. Mephistopheles bliver da ikke egentlig selv fremstillet, men forflygtiget til et ondskabsfuldt vittigt, intriguant Hoved. Dette er dog en Forflygtigelse, hvorimod et Folkesagn allerede har seet det Rette. Det fortæller, at Djævelen sad i 3000 Aar og speculerede paa at styrte Mennesket — da udfandt han det endeligen. Eftertrykket ligger her paa de 3000 Aar, og den Forestilling, dette Tal fremkalder, er netop Forestillingen om det Dæmoniskes rugende Indesluttethed. Vil man nu ikke paa hiin antydede Maade forflygtige Mephistopheles, saa maa man vælge en anden Fremstillingsart. Her vil det da vise sig, at Mephistopheles væsentlig er mimisk\*). Ikke de forfærdeligste Ord, der lyde op fra Ondskabens Afgrund, formaae at frembringe den Virkning som den Springets Bludselighed, der ligger indenfor det Mimiskes Omfang. Om Ordet end er forfærdeligt, om det end er en Shakpeare, en Byron, en Shelley, der bryder Tausgheden, Ordet bevarer altid sin forløsende Magt; thi selv al Fortvivlelse og al det Ondes Rædsel i eet Ord er dog ikke saa rædsomt som Tausgheden er det. Det Mimiske kan nu udtrykke det Bludselige, uden at derfor det

---

\*) Forfatteren af Enten — Eller har gjort opmærksom paa, at Don Juan er væsentlig musicalsk. Netop i samme Forstand gjælder det om Mephistopheles, at han er væsentlig mimisk. Det er gaaet det Mimiske som det Musicaliske, man har troet, at Alt kunde blive mimisk og alt blive musicalsk. Man har en Ballet, der hedder Faust. Derfor dens Componist virkelig har forstaaet, hvad der ligger i at opfatte Mephistopheles mimisk, da var det aldrig faldet ham ind, at gjøre Faust til en Ballet.

Mimiske som saadant er det Pludselige. I denne Henseende har Balletmester Bournonville stor Fortjeneste af den Fremstilling, han selv giver af Mephistopheles. Den Horreur, der griber Een ved at see Mephistopheles springe ind ad Vinduet og blive staaende i Springets Stilling! Dette Sæt i Springet, der minder om Rovfuglens og Rovdyrets Spring, der forfærder dobbelt, da det i Umindelighed bryder frem af en fuldkommen Stillestaaen, er af uendelig Virkning. Mephistopheles maa derfor saa lidt som muligt gaae; thi Gangen selv er en Slags Overgang til Springet, indeholder en ahnet Mulighed af Springet. Mephistopheles's første Optræden i Balletten Faust er derfor ikke et Theatercoup, men en saare dybsindig Tanke. Ordet og Talen, hvor kort denne end er, har dog altid en vis Continuitet, ganske in abstracto seet af den Grund, at den lyder i Tiden. Men det Pludselige er den fuldkomne Abstraktion fra Continuiteten, fra det Foregaaende og det Efterfølgende. Saaledes med Mephistopheles. Man har endnu ikke seet ham, da staaer han der, lyslevende, heel og holden, og Hurtigheden kan ikke udtrykkes stærkere end derved, at han staaer der i et Spring. Gaaer Springet over i Gang, da svækkes Virkningen. I det nu Mephistopheles saaledes fremstilles, da frembringer hans Fremtræden Virkningen af det Dæmoniske, der kommer pludseligere end en Tyv i Natten, thi ham tænker man sig dog komme listende. Men tillige aabenbarer Mephistopheles selv sit Væsen, der netop som det Dæmoniske er det Pludselige. Saaledes er det Dæmoniske det Pludselige i Bevægelsen fremad, saaledes opkommer det i et Menneske, saaledes er han selv, forsaavidt han er dæmonisk, hvad enten altsaa det Dæmoniske har besat ham heelt og holden, eller det kun i en uendelig lille Deel er tilstede i ham. Det Dæmoniske er altid saaledes, og saaledes bliver Ufriheden angest, og saaledes bevæger dens Angest sig. Deraf det Dæmoniskes Tendens hen til det Mimiske, ikke i Betydning af det Skønne, men i Betydning af det Pludselige, det Abrupte, Noget, Livet ofte giver Velighed til at iagttage.

Det Dæmoniske er det Inderholdsløse, det Rædsommelige.

Da jeg i Anledning af det Bludselige har henledt Opmærksomheden paa det æsthetiske Problem, hvorledes det Dæmoniske lader sig fremstille, vil jeg atter, for at belyse det her Udsagte, tage det samme Spørgsmaal frem. Saa snart man giver en Dæmon Ordet, og nu vil have ham fremstillet, da vil den Kunstner, der skal løse en saadan Opgave, være klar over Kategorierne. Han veed, at det Dæmoniske er væsentlig Mimisk; det Bludselige kan han imidlertid ikke naae, thi det forhindrer Replikken. Han vil da ikke fuste som om han ved at støde Ordene ud o. s. v. var istand til at frembringe nogen sand Virkning. Han vælger altsaa rigtigheden lige det Modsatte, det Rædsommelige. Den Continuitet, der svarer til det Bludselige, er hvad man kunde kalde Uddøethed. Rædsommeligheden, Uddøetheden er nemlig en Continuitet i Intet. Nu kan man opfatte hiint Folkesagns Talangivelse lidt anderledes. De 3000 Aar accentueres da ikke i Retning af det Bludselige, men dette uhyre Spatium fremkalder Forestillingen om det Ondes rædsomme Tomhed og Inderholdsløshed. Friheden er rolig i Continuitet, Modsatningen hertil er det Bludselige, men ogsaa den No, der paanøder sig Forestillingen, naar man seer et Menneske, der seer ud som var han forlængst død og begravet. En Kunstner, der forstaaer dette, vil tillige see, at han paa samme Tid som han fandt, hvorledes det Dæmoniske lader sig fremstille, fandt tillige et Udtryk for det Comiske. Den comiske Virkning kan opnaaes aldeles paa samme Maade. Naar man nemlig holder alle ethiske Bestemmelser af det Onde udenfor, og kun bruger de metaphysiske Bestemmelser af Tomhed, saa har man det Trivielle, hvilket let lader sig afvinde en comisk Side\*).

\*) Derfor var lille Winsløvs Fremstilling af Klister i de Uadstillelige saa dhybsindig, fordi han ret havde fattet det Rædsommelige som det Comiske. At en Forelskelse, der jo, naar den er i Sandhed, eier Continuitetens Gehalt, er lige det Modsatte, en uendelig Tomhed, ikke fordi Klister er et ondt Menneske, trolos o. s. v., da han jo tværtimod er inderlig forelsket, men fordi han

Det Indholdsløse, det Redsommelige betegner igjen det Indesluttede. I Forhold til det Bludselige reflekterede Bestemmelsen det Indesluttede paa Gehalten. Naar jeg nu tager Bestemmelsen det Indholdsløse, det Redsommelige med, da reflekterer dette paa Gehalten og det Indesluttede paa Formen, der svarer til Gehalten. Saaledes afflutter den hele Begrebsbestemmelse sig; thi Indholdsløshedens Form er netop Indesluttetheden. Man erindre bestandig, at efter min Sprogbrug kan man ikke være indesluttet i Gud, eller i det Gode, da denne Indesluttethed netop betyder den høieste Udvidethed. Jo bestemtere saaledes Samvittigheden er udviklet i et Menneske, desto mere er han udvidet, om han end forøvrigt afflutter sig fra hele Verden.

Derfor jeg nu vilde minde om nyere philosophiske Terminologier, da kunde jeg sige, det Dæmoniske er det Negative og er Intet ligesom Elverpigen, der er huul bagtil. Smidlertid gjør jeg det ikke gjerne, fordi denne Terminologie er bleven saa elstværdis og smidig i Omgang og ved Omgang, at den kan betyde hvad det skal være. Det Negative vilde, hvis jeg skulde bruge dette Ord, betyde Intets Form, ligesom det Indholdsløse svarer til det Indesluttede. Dog har det Negative den Feil, at det mere bestemmes ud efter, bestemmer Forholdet til Andet, der negeres, medens det Indesluttede netop bestemmer Tilstanden.

Vil man tage det Negative saaledes, saa har jeg intet imod at det bruges for at betegne det Dæmoniske, hvis det Negative ellers vil være istand til at slaae alle de Griller af Hovedet, som den nyeste Philosophie har faaet sat det i Hovedet. Det Negative er efterhaanden bleven en Vaudeville-Figur, og dette Ord bringer mig altid til at smile, ligesom man smiler

---

her igjen er en surnumerair Volontair ligesom i Toldkamret, er af stor comiss Wirkung, naar man lægger Accenten netop paa det Redsommelige. Klifters Stilling i Toldkamret lod sig kun paa en uretfærdig Maade afvinde en comiss Side; thi Herre Gud, hvad kan Klifter for, at der ingen Avancement er, men i Forhold til sin Forelskelse er han jo sin egen Herre.

naar man i Livet eller hos Bellmann f. Ex. træffer en af disse pudseerlige Skikkelser, der først var Trompeter, siden blev Undertoldbetjent, derpaa Bertshuusholder, saa igjen Postbud o. s. v. Ironie har man saaledes forklaret som det Negative. Den første Opfinder af denne Forklaring var Hegel, der, bejndeligt nok, ikke forstod sig stort paa Ironie. At det var Socrates, der førte Ironien ind i Verden og gav Barnet Navn, at hans Ironie netop var den Indesluttethed, der begyndte med at slutte sig af mod Menneskene, at slutte sig inde med sig selv, for at udvides i det Guddommelige, begyndte med at lukke sin Dør og gjøre Nar ad dem, der stod udenfor, for at tale i Løndom, det bekyrer man sig ikke om. I Anledning af et eller andet tilfældigt Phænomen faaer man det Ord bragt op, og saa er det Ironie. Derpaa følge Eftertaakkerne, der tiltrods for deres verdenshistoriske Oversigt, som uheldigviis mangler al Contemplation, veed ligesaa god Besked om Begreberne, som hiin ædle Yngling, der til Urtekæmmeregamen paa det Spørgsmaal, hvorfra man faaer Kosiner, svarede: vi tage vore hos Profesoren i Tvergaden, vidste Besked om Kosinerne.

Vi komme nu igjen tilbage paa Bestemmelsen, at det Dæmoniske er Angest for det Gode. Derjom paa den ene Side Ufriheden formaaede ganske at afslutte og hypostasere sig, derjom den paa den anden Side ikke bestandig vilde det\*) (hvori Modsigelsen ligger, at Ufriheden vil Noget, da den netop har tabt Villien), saa var det Dæmoniske ikke Angest for det Gode.

---

\*) Dette maa bestandig fastholdes til Trods for det Dæmonisses og Sprogbrugens Illusion, der bruger saadanne Udtryk om denne Tilstand, at man næsten fristes til at glemme, at Ufriheden er et Frihedens Phænomen, og ikke til at forklare ved Naturkategorier. Selv naar Ufriheden i de allerstærkste Udtryk siger, at den ikke vil sig selv, er det Usandhed, og der er bestandig en Villie i den, der er stærkere end Ønsket. Tilstanden kan være yderst skuffende, man kan bringe et Menneske til Fortvilelse ved at holde igjen og holde Kategorien reen mod hans Sophistrik. Dette skal man heller ikke være bange for, men dog heller ei ungdommeligen eksperimenterende forsøge sig i disse Sphærer.

Angesten viser sig derfor ogsaa tydeligst i Berørings-Dieblis. Hvad enten det Dæmoniske i den enkelte Individualitet betyder det Forfærdelige, eller dette er kun tilstede som en Plet i Solen, eller som den lille hvide Prik i en Liigtorn, det totale Dæmoniske og det partielle Dæmoniske har samme Qualification, og den lille bitte Deel er i samme Forstand angest for det Gode, som Den, der er omspændt totalt deraf. Syndens Trældom er nu vel ogsaa Ufrihed, men dens Retning er, som ovenfor udbillet, en anden, dens Angest er for det Onde. Fastholder man ikke dette, da kan man slet Intet forklare.

Ufriheden, det Dæmoniske er da en Tilstand. Saaledes betragter Psychologien den. Ethiken seer derimod, hvorledes der ud af den bestandig bryder den nye Synd; thi kun det Gode er Genhed af Tilstand og Bevægelse.

Friheden kan imidlertid være tabt paa forskjellig Maade, og saaledes ogsaa det Dæmoniske være forskjelligt. Denne Forskjellighed vil jeg nu betragte under følgende Rubrikker: Friheden tabt somatisk-psychisk, Friheden tabt pneumatisk. Væsenet maa allerede af det Foregaaende være fortrolig med, at jeg tager Begrebet: det Dæmoniske i en viid Udstrækning, dog vel at mærke ikke længere end Begrebet rækker. Det hjælper kun lidet at gjøre det Dæmoniske til en Uhu, som man perhorrescerer og dernæst ignorerer, da det er mange Aarhundreder siden, at det fandtes i Verden. Denne Antagelse er en stor Taabelighed; thi det har maaskee ikke nogensinde været saa udbredt som i vore Tider, kun at det nuomstunder især viser sig i de aandelige Sphærer.

### I. Friheden tabt somatisk-psychisk.

Det er ikke her min Hensigt at ostentere en høittravende filosofisk Overveelse om Forholdet mellem Sjæl og Legeme, i hvilken Forstand Sjelen selv frembringer sit Legeme (dette forstaaet paa græsk eller paa tydsk), i hvilken Forstand Friheden ved en Corporisations-Akt, for at erindre om et Schellingst Udtryk, selv sætter sit Legeme. Alt Sligt behøves her ikke, jeg

kan til mit Behov udtrykke mig efter fattig Veilighed, at Legemet er Sjælens og saaledes igjen Landens Organ. Saasnart dette tjenende Forhold ophører, saasnart Legemet revolterer, saasnart Friheden sammenspærger sig med dette mod sig selv, da er Ufriheden tilstede som det Dæmoniske. Skulde der være Nogen, der endnu ikke skarpt har opfattet Forskjellen mellem hvad der i denne § udvikles og hvad der blev udviklet i den foregaaende, da vil jeg atter her vise det. Saasnart Friheden ikke selv gaaer over paa Oprørerens Parti, saa vil Revolutionens Angest vel være tilstede, men som Angest for det Onde, ikke som Angest for det Gode.

Man vil nu let see, hvilken Mangfoldighed af utallige Nuancer det Dæmoniske indbefatter i denne Sphære, af hvilke nogle ere saa forsvindende, at de kun vise sig for den mikroskopiske Sagtagelse, og nogle saa dialektiske, at man maa have stor Bøielighed i Brugen af sin Kategorie, for at see, at Nuancerne henhøre under denne. En overspændt Sensibilitet, en overspændt Irritabilitet, Nerveafficerlighed, Hysterie, Hypochondrie o. s. v. ere alle Nuancer heraf, eller kunne være det. Dette gjør det saa vanskeligt at tale derom in abstracto, da Talen bliver aldeles algebraisk. Mere kan jeg imidlertid ikke gjøre her.

Det yderste Extrem i denne Sphære er hvad man ogsaa i Almindelighed kalder: den dyriske Fortabthed. Det Dæmoniske i denne Tilstand viser sig i, at den ligesom hiin Dæmoniske i det N. T. siger i Forhold til Frelsen: *τι μοι και σοι*. Det undstøjer derfor enhver Berøring, hvad enten denne nu virkelig truer med at ville forhjælpe den til Frihed, eller endog blot ganske tilfældig berører den. Ogsaa dette er nok; thi Angesten er overordentlig hurtig. Man hører derfor ganske almindelig en Replik af en saadan Dæmonisk, der indeholder hele Tilstandens Forfærdelse: lad mig gaae for det Glendige jeg er, eller naar man hører en Saadan sige, idet han taler om et bestemt Tidsmoment af sit forbigangne Liv: dengang kunde jeg maaskee være frelst, den forfærdeligste Replik der lader sig tænke.

Ikke Straf, ikke Tordentaler ængste ham, men derimod ethvert Ord, der vil sætte sig i Forhold til den i Ufriheden isæntborede Frihed. Og saa paa en anden Maade yttre Angesten sig i dette Phænomen. Man finder iblandt saadanne Dæmoniske et Sammenhold, i hvilket de klamre sig saa ængsteligt og uopløseligt sammen, at intet Venstak har Mage til Fæderlighed. Den franske Læge Duchatelet anfører Exempler derpaa i sit Værk. Og denne Angestens Socialitet vil ogsaa vise sig overalt i denne Sphære. Alene Socialiteten indeholder en Vished for, at det Dæmoniske er tilstede; thi forsaavidt man finder den analoge Tilstand som en Yttring af Syndens Trældom, viser Socialiteten sig ikke, fordi Angesten er for det Onde.

Videre ønsker jeg ikke at forfølge dette. Hovedsagen er her blot for mig at have mit Schema i Orden.

## II. Friheden tabt pneumatisk.

a) Almindelige Bemærkninger. Denne Formation af det Dæmoniske er saare udbredt, og her mødes de forskjellige Phænomener. Det Dæmoniske beroer naturligviis ikke paa den forskjellige intellectuelle Gehalt, men paa Frihedens Forhold til den givne Gehalt\*), og til den i Forhold til Intellectualiteten mulige Gehalt, idet det Dæmoniske kan yttre sig som Magelighed, der tænker en anden Gang; som Nysgjerrighed, der ikke bliver til mere end Nysgjerrighed; som uredeligt Selvbedrag; som qvindelig Blødagtighed, der fortroster sig til Andre; som fornem Ignoreren; som dum Træblhed o. s. v.

Frihedens Indhold intellectuelt seet er Sandhed, og Sandheden gjør Mennesket frit. Men netop derfor er Sandheden Frihedens Gjerning saaledes, at den bestandig frembringer Sandheden. Det følger af sig selv, at jeg ikke her tænker paa den

---

\*) I det N. T. forekommer Benævnelsen *σοφια δαιμονιωδης* (Jac. 3, 15). Saaledes som den paa dette Sted beskrives bliver Kategorien ikke tydelig. Naar man derimod tager et Hensyn til Stedet 2, 19. *και τα δαιμονια πιστευσαι, και γριπσοναι*, saa seer man netop i den dæmoniske Viden Ufrihedens Forhold til den givne Viden.



nyeste Philosophies Vandrighed, der veed, at Tankens Nødvendighed ogsaa er dens Frihed, og som derfor, naar den taler om Tankens Frihed, kun taler om den evige Tankes immanente Bevægelse. Saadan Vandrighed tjener kun til at forvirre og vanskeliggjøre Communicationen mellem Mennesker. Hvad jeg derimod taler om er noget ganske Simpelt og Genfoldigt, at Sandheden kun er for den Enkelte, idet han selv frembringer den i Handling. Et Sandheden paa nogen anden Maade for Individet, og forhindre den af ham i at være paa den Maade for ham, da have vi et Phænomen af det Dæmoniske. Sandheden har altid haft mange hoiroftede Forkyndere, men Spørgsmaalet er, om et Menneske i dybeste Forstand vil erkjende Sandheden, vil lade den gennemtrænge sit hele Væsen, antage alle dens Consequentser, og ikke have i Nødsfald et Smuthul for sig selv og et Judas-Kys for Consequentjen.

Der har nu i den nyere Tid været Tale nok om Sandheden; nu er det paa Tiden at Wissheden, Jnderligheden hævdes, ikke i den abstracte Forstand, hvori Sichte tog dette Ord, men aldeles concret.

Wissheden, Jnderligheden, hvilken kun opnaaes ved og er i Handlingen, afgjør, om Individet er dæmonisk eller ikke. Man holde blot Kategorien fast, og Alt giver sig, og det bliver tydeligt, at f. Ex. Vilkaarlighed, Wantro, Religionspotterie o. s. v. ikke, som man i Almindelighed troer, mangler Jndhold, men mangler Wissheden, aldeles i samme Forstand som Overtro, Cervilisme, Devotisme. De negative Phænomener mangle netop Wissheden, fordi de ligge i Angest for Jndholdet.

Det er ikke min Lyst at tale store Ord om hele Tiden, men den, der har iagttaget den nu levende Slægt, skulde han ville negte, at Misforholdet i den og Grunden til dens Angest og Uro er denne, at i een Retning voxer Sandheden i Omfang, i Masse, tildeels ogsaa i abstrakt Klarhed, medens Wissheden bestandig tager af. Hvilke overordentlige metaphysiske og logiske Anstrængelser er der ikke gjort i vor Tid for at føre et nyt, et udtømmende, et absolut rigtigt af alle tidligere combineret

Beviis for Sjælens Udødelighed, og mærkeligt nok, medens dette skeer, tager Vissheden af. Udødelighedens Tanke har i sig en Magt, en Fynd i sine Consequentjer, en Ansvarlighed i sin Antagelse, der maaskee vil omskabe hele Livet paa en Maade, som man frygter. Man frelser da og beroliger sin Sjæl ved at anstrænge sin Tanke for at føre et nyt Beviis. Hvad er et saadant Beviis andet end en god Gjerning i reen katholsk Forstand! Enhver saadan Individualitet, der, for at blive i Exemplet, veed at føre Beviset for Sjælens Udødelighed, men ikke selv er overbevist, vil nu altid være angst for ethvert Phænomen, der vil berøre ham saaledes, at det paanøder ham den yderligere Forstaaelse af hvad det vil sige, at et Menneske er udødeligt. Det vil forstyrre ham, han vil føle sig uhyggeligt berørt, naar et ganske simpelt Menneske taler ganske simpelt om Udødeligheden. — I modsat Retning kan Inderligheden mangle. En Tilhænger af den stiveste Orthodoxie kan være dæmonisk. Han veed det Altjammen, han neier sig for det Hellige, Sandheden er ham et Indbegreb af Ceremonier, han taler om at møde for Guds Throne og veed, hvor mange Gange der skal bukses, han veed Alt ligesom den, der kan bevise en mathematisk Sætning, naar man bruger Bogstaverne ABC, men ikke naar man sætter DEF. Derfor bliver han angst, saasnart han hører Noget, der ikke er ordret det Samme. Og dog hvorledes ligner han ikke en moderne Speculant, der havde udfundet et nyt Beviis for Sjælens Udødelighed, og nu kom i Livsfare, kunde ikke føre Beviset, fordi han ikke havde sine Hester hos sig. Og hvad er det, der mangler begge, det er Vissheden. — Overtro og Bantro ere begge Ufrihedens Former. I Overtroen indrømmes Objektiviteten en Magt ligesom Medusas Hoved til at forstene Subjektiviteten, og Ufriheden vil ikke, at Trolddommen løses. Bantroens høieste tilhneladende frieste Udtryk er Spotten. Men Spotten mangler netop Vissheden, derfor spotter den. Og hvor mangen Spotters Existens vilde ikke, hvis man ret kunde skue ind i den, erindre om den Angst, hvormed en Dæmonisk raaber *τι μοι και σοι*. Det er derfor et mærkeligt

Phænomen, at der maaskee er saa saa forfængelige og saa prikne paa Dieblikkets Bifald som en Spotter.

Med hvilken industriel Iver, med hvilken Dpoffrelse af Tid, Flid, Skrivematerialier har ikke Speculanterne i vor Tid arbejdet paa at faae ført et fuldstændigt Beviis for Guds Tilværelse. Men i samme Grad som Beviisets Fortræffelighed tiltager, i samme Grad synes Wissheden at aftage. Tanken om en Guds Tilværelse har, saasnart den sættes som saadan for Individets Frihed, en Allestedsnærværelse, der, selv om man ikke ønsker at handle Ondt, for den knibste Individualitet har noget Generende ved sig. Og der hører i Sandhed Inderlighed til for at leve i et skjønt og inderligt Samliv med denne Forestilling, det er et endnu større Kunststykke end at være et Mønster af en Ugtemand. Hvor uhyggeligt kan derfor ikke en saadan Individualitet føle sig berørt, naar den hører den ganske eenfoldige og simple Tale om, at der er en Gud til. Beviisførelsen for Guds Tilværelse er Noget, man kun leilighedsvis, lærd og metaphysisk beskæftiger sig med, men Tanken om Gud vil paanøde sig ved enhver Leilighed. Hvad er det, der mangler en saadan Individualitet? Inderligheden. — I modsat Retning kan Inderligheden ogsaa mangle. De saakaldte Hellige pleie ofte at være Gjenstand for Verdens Spot. Selv forklare de dette deraf, at Verden er ond. Dette er imidlertid ikke ganske sandt. Naar den „Hellige“ er ufri i Forhold til sin Fromhed o: mangler Inderligheden, saa er han reent æsthetisk seet comisk. Forsaavidt har Verden Ret i at lee ad ham. Dersom en hjulbenet Mand vilde optræde som Dandssemester, uden at være istand til at iføre sig en eneste Stilling, saa er han comisk. Saaledes ogsaa med det Religiøse. Man hører en saadan Hellig ligesom tælle ved sig selv, aldeles som naar Gen, der ikke kan dandse, dog veed saa meget, at han kan tælle Takten, skjøndt han selv aldrig er saa heldig at komme i Takten. Saaledes veed den „Hellige“, at det Religiøse er absolut commensurabelt, at det Religiøse ikke er Noget, der tilhører visse Leiligheder og Dieblikke, men at man altid kan have det hos sig. Men idet han skal gjøre det

commensurabelt, er han ikke fri, og man mærker, hvorledes han ganske sagte tæller ved sig selv, og man seer, hvorledes han desuagtet kommer forkeert og farer ilde med sit himmelske Dietast, sine foldede Hænder o. s. v. Derfor er en saadan Individualitet saa angst for Enhver, der ikke har denne Dressur, at den for at styrke sig maa gribe til disse storartede Betragtninger, at Verden hader den Fromme.

Vissheden og Inderligheden er da vel Subjektiviteten, men ikke i aldeles abstrakt Forstand. Det er overhovedet Ulykken ved den nyeste Videns, at Alt er blevet saa forfækkelig storartet. Den abstrakte Subjektivitet er netop ligesaa uvis og mangler i samme Grad Inderlighed, som den abstrakte Objektivitet. Naar man taler in abstracto derom, da kan man ikke see det, og det bliver rigtigt at sige, at den abstrakte Subjektivitet mangler Inderhold. Naar man taler in concreto derom, da viser det sig tydelig, thi den Individualitet, der vil gjøre sig til en Abstraktion, mangler netop Inderlighed ligesom den Individualitet, der gjør sig selv blot til Ceremoniemester.

b) Schema for Inderlighedens Udelukkelse eller Udebliven. Inderlighedens Udebliven er altid en Reflexionsbestemmelse, derfor vil enhver Form være en dobbelt Form. Da man er vant til at tale aldeles abstrakt om Aandens Bestemmelse, saa er man maaskee mindre tilbøielig til at indsee dette. Man pleier at sætte Umiddelbarheden, ligeoverfor den Reflexionen (Inderligheden) og derpaa Synthesen (eller Substantialitet, Subjektivitet, Identitet, i hvad man saa forøvrigt kalder denne Identitet: Fornuft, Idee, Aand). Men i Virkelighedens Sphære er det ikke saaledes. Der er Umiddelbarheden ogsaa Inderlighedens Umiddelbarhed. Inderlighedens Udebliven ligger derfor først i Reflexionen.

Enhver Form af Inderlighedens Udebliven er da enten Activitet-Passivitet, eller Passivitet-Activitet, og hvad enten den er det ene eller det andet den ligger i Selvreflexionen. Formen selv gennemløber en betydelig Suite af Nuancer, alt eftersom Inderlighedens

Bestemmelse bliver concretere og concretere. At forstaae og at forstaae er to Ting siger man for et gammelt Ord, og saaledes er det ogsaa. Inderligheden er en Forstaaen, men in concreto gjælder det om, hvorledes denne Forstaaen er at forstaae. At forstaae en Tale, er eet, at forstaae det Deitiskose deri, er et Andet; at forstaae, hvad man selv siger, er eet, at forstaae sig selv i det Sagte, er et Andet. Jo concretere Bevidstheds-Indholdet er, desto concretere bliver Forstaaelsen, og saasnart denne udebliver i Forhold til Bevidstheden, have vi et Ufrihedens Phænomen, der vil afflutte sig mod Friheden. Tager man saaledes en concretere religiøs Bevidsthed, der altjaa tillige indeholder et historisk Moment, da maa Forstaaelsen staae i Forhold hertil. Man kan derfor her faae et Exempel paa de tvende analoge Former af det Dæmoniske i denne Henseende. Naar saaledes en stiv Orthodox anvender al sin Flid og Værdom paa at bevise, at hvert Ord i det N. T. hidrører fra den vedkommende Apostel, da forsvinder efterhaanden Inderligheden, og han kommer tilsidst til at forstaae noget ganske andet end han vil forstaae. Naar en Fritænker anvender al sin Skarpsindighed paa at vise, at det N. T. først er skrevet i det andet Aarhundrede, da er det netop Inderligheden, han frygter, og derfor maa han have det N. T. sat i Klasse med alle andre Bøger\*). Det concreteste Indhold, som Bevidst-

---

\*) Forøvrigt kan det Dæmoniske have i de religiøse Sphærer en endog skuffende Lighed med Anfægtelsen. Hvad det er kan aldrig afgjøres in abstracto. Saaledes kan en from troende Christen falde i den Angest, at blive angest for at gaae til Alters. Dette er en Anfægtelse, det vil sige, om det er en Anfægtelse vil vise sig i hans Forhold til Angesten. En dæmonisk Natur derimod kan være kommen saa vidt, hans religiøse Bevidsthed være bleven saa concret, at Inderligheden, for hvilken han ængstes og i sin Angest søger at undflye, er den rene personlige Forstaaen af den sacramentale Forstaaen. Kun til et vist Punkt vil han gaae med, da bryder han, og vil blot forholde sig vidende, vil paa en eller anden Maade blive mere end den empiriske, historisk bestemte, endelige Individualitet. Den, der ligger i den religiøse Anfægtelse, vil derfor hen til det, som Anfægtelsen vil holde ham borte fra, medens den Dæmoniske selv vil bort, efter sin stærkere Villie (Ufrihedens

heden kan have, er Bevidstheden om sig selv, om Individet selv, ikke den rene Selv-Bevidsthed, men den Selv-Bevidsthed, der er saa concret, at ingen Forfatter, ikke den ordrigeste, ikke den i Fremstillingen mægtigste, nogeninde har formaaet, at beskrive en eneste Saadan, medens hvert eneste Menneſte er en saadan. Denne Selvbevidsthed er ikke Contemplation, thi den, der troer det, har ikke forstaaet sig selv, da han seer, at han selv paa samme Tid er i Vorden, og altsaa ikke kan være et for Contemplationen Afsluttet. Denne Selvbevidsthed er derfor Gjerning, og denne Gjerning er igjen Inderligheden, og hver Gang Inderligheden ikke svarer til denne Bevidsthed, er der en Form af det Dæmoniske, saasnart Inderlighedens Udebliven ytrer sig som Angest for dens Erhvervelse.

Derfor Inderlighedens Udebliven gif til ved en Mechanisme, saa er al Tale derom spildt Uleilighed. Det er da heller ikke Tilfældet, og derfor er der i ethvert Phænomen af den en Activitet, selv om denne begynder igjennem en Passivitet. De Phænomener, der begynde med Activiteten, ere mere ivøinefaldende, derfor opfatter man dem lettest, glemmer da, at der igjen i denne Activitet kommer en Passivitet frem, og tager aldrig det modsatte Phænomen med, naar man taler om det Dæmoniske.

Jeg vil nu gjennemgaae et Par Exempler, for at vise, at Schemaet er rigtigt.

Bantro — Overtro. De svare aldeles til hinanden, mangle begge Inderligheden, kun er Bantro passiv gjennem

---

Willie), medens en svagere Willie i ham vil hen til det. Dette maa man fastholde; thi ellers gaaer man hen og tænker det Dæmoniske saa abstrakt, at det aldrig er forekommet, som var Ufrihedens Willie constitueret som saadan, og ikke Frihedens Willie bestandig, om end nok saa svagt, tilstede i Selvmodsigelsen. — Ønsker Noget Materialier med Hensyn til de religiøse Anfægtelser, da vil han finde oversflødig i Gørres Mystik. Denne Bog tilstaaer jeg imidlertid oprigtigen, at jeg aldrig har havt Mod til at læse ordentlig igjennem, en saadan Angest ligger der i den. Saa meget kan jeg dog see, at han ikke altid har vidst at skjelne mellem det Dæmoniske og Anfægtelsen, og derfor maa han benyttes forsigtigen.

en Activitet, og Overtro activ gjennem en Passivitet; den ene er, om man saa vil, den mere mandlige, den anden den mere kvindelige Formation, og begge Formationers Indhold er Selvreflexion. Væsentligt sete ere de aldeles identiske. Vantro og Overtro ere begge Angest for Troen; men Vantro begynder i Ufrihedens Activitet, Overtroen begynder i Ufrihedens Passivitet. I Almindelighed betragter man kun Overtroens Passivitet, og forsaavidt synes den mindre fornem eller mere undskyldelig, alt eftersom man bruger æsthetisk-ethiske eller ethiske Kategorier. Der er en Svaghed i Overtroen, som bestikker, imidlertid maa der jo dog altid være saa meget Activitet i den, at den kan bevare sin Passivitet. Overtroen er vantroist paa sig selv, Vantroen overtroist paa sig selv. Begges Indhold er Selvreflexion. Overtroens Magelighed, Feighed, Pusillanimitet finder det bedre, at forblive i den end opgive den; Vantroens Trods, Stolthed, Hovmod finder det dristigere at blive i den, end at opgive den. Den mest raffinerede Form af saadan Selvreflexion er altid den, der bliver sig selv interessant ved at søjke sig ud af denne Tilstand, medens den dog selvbekræftigende forbliver i den.

Hyllerie — Forargelse. Disse svare til hinanden. Hylleriet begynder gjennem en Activitet, Forargelsen gjennem en Passivitet. Man dømmes i Almindelighed mildere om Forargelse, men hvis Individet forbliver i den, maa der jo dog være netop saa megen Activitet, at den hævdter Forargelsens Viden og ikke vil slippe denne. Der ligger i Forargelsen en Receptivitet (thi et Træ og en Steen forarges ikke), som bringes med i Anslag ved Ophævelsen af Forargelsen. Forargelsens Passivitet finder det derimod blødagtigere at sidde hen, at lade ligesom Forargelsens Consequents løbe paa med Rente og Rentens Rente. Hyllerie er derfor Forargelse paa sig selv, og Forargelse Hyllerie for sig selv. Begge mangle Underligheden og tør ikke komme til sig selv. Derfor ender alt Hyllerie med at hykle for sig selv, fordi Hylleren da er forarget paa sig selv eller sig selv til Forargelse. Derfor ender al Forargelse,

naar den ikke hæves, med Hyllerie for andre, fordi den Forargede igjennem den profunde Activitet, ved hvilken han bliver i Forargelsen, har gjort hiin Receptivitet til noget Andet, og derfor nu maa hykle for Andre. Det Tilfælde er ogsaa forekommet i Livet, at en forarget Individualitet tilsidst brugte denne Forargelse som et Egenblad for hvad der vel kunde behøve en hykkelsk Paaklædning.

Stolthed — Feighed. Stolthed begynder gjennem en Activitet, Feigheden gjennem en Passivitet, forøvrigt ere de identiske; thi der er i Feigheden netop saa megen Activitet, at Angesten for det Gode kan vedligeholdes. Stoltheden er en profund Feighed; thi den er feig nok til ikke at ville forstaae, hvad der i Sandhed er det Stolte; saasnart denne Forstaaelse paanødes den, er den feig, opløses som et Anald, og brister som en Voble. Feigheden er en profund Stolthed, thi den er feig nok til ikke at ville forstaae end ikke den misforstaaede Stoltheds Fordringer, men ved saaledes at krympe sig, viser den netop sin Stolthed, og veed ogsaa at bringe det i Anslag, at den ikke leed noget Nederlag, og er derfor stolt af Stolthedens negative Udtryk, at den aldrig har lidt noget Tab. Det Tilfælde er ogsaa forekommet i Livet, at en meget stolt Individualitet var feig nok til aldrig at vove Noget, feig nok til at være saa lidt som muligt, netop for at frelse sin Stolthed. Naar man vilde sætte en activ-stolt og en passiv-stolt Individualitet sammen, da vilde man netop i det Dieblisk, da den første styrkede, faae Veilighed til at overbevise sig om, hvor stolt i Grunden den Feige var\*).

---

\*) Cartesius i sit Skrift de affectionibus har gjort opmærksom paa, at der til enhver Videnskab bestandig svarer en anden, kun med Beundring er det ikke Tilfældet. Den detaillerede Udførelse er temmelig svag, men det har interesseret mig, at han gjorde en Undtagelse med Beundring, netop fordi denne som bekjendt baade efter Platons og Aristoteles's Begreb udgjorde Philosophiens Videnskab, og den Videnskab, med hvilken al Philosopheren begyndte. Til Beundring svarer forøvrigt Misundelse, og den nyere Philosophie vilde vel ogsaa tale om Tvivlen. Men deri ligger netop den nyere



c) Hvad er Vissheden og Inderligheden? At give en Definition herpaa er vistnok vanskeligt. Imidlertid vil jeg her sige: den er Alvor. Dette Ord forstaaer nu vel Enhver, men paa den anden Side er det mærkeligt nok, at der vist ikke er mange Ord, der sjældnere blive Gjenstand for Overveielse, end netop dette. Da Macbeth har myrdet Kongen udbryder han:

Bon jeht giebt es nichts Ernstes mehr im Leben:  
 Alles ist Tand, gestorben Ruhm und Gnade!  
 Der Lebenswein ist ausgehenkt.

Macbeth var nu rigtignok en Morder, og derfor have Ordene i hans Mund en forfærdelig rystende Sandhed, men enhver Individualitet, der har tabt Inderligheden, kan dog ogsaa sige: der Lebenswein ist ausgehenkt, og forsaavidt ogsaa sige: jeht giebt es nichts Ernstes mehr im Leben, Alles ist Tand, thi Inderligheden er netop den Kilde, der springer til et evigt Liv, og hvad der fremkommer af denne Kilde er netop Alvor. Naar Prædikerer siger, at alt er Forfængelighed, da har han netop Alvoren in mente. Naar derimod det, efterat Alvoren er tabt, hedder, at Alt er Forfængelighed, da er der igjen kun et activ-passivt Udtryk derfor (Tungfindighedens Trods) eller et passivt-activt (Vetfindighedens og Wittighedens), da er der enten Leilighed til at græde eller til at lee, men Alvoren er tabt.

Saavidt min Kundskab strækker, er det mig ikke bekjendt, at der existerer en Definition paa hvad Alvor er. Hvis det virkeligen er saa, da skulde det glæde mig, ikke fordi jeg ynder den moderne flydende og sammenløbende Tænkning, der har affkaffet Definitionen, men fordi det i Forhold til Eksistens-

---

Philosophies Grundfeil, at den vilde begynde med det Negative, istedetfor med det Positive, hvilket altid er det Første, ganske i den Forstand, som naar man siger omnis affirmatio est negatio, hvor man sætter affirmatio først. Det Spørgsmaal, om det Første er det Positive eller det Negative, er af overordentlig Vigtighed, og den eneste nyere Philosoph, der har erklæret sig for det Positive, er vel egentlig Herbart.

Begreber altid røber en sikker Takt at afholde sig fra Definitioner, fordi man umulig kan være tilbøielig til at ville opfatte, hvad der væsentligen maa forstaaes anderledes, hvad man selv har forstaaet anderledes, hvad man har elsket paa en ganske anden Maade, i Definitionens Form, hvorved det saa let bliver Een fremmed og noget Andet. Den, der virkelig elsker, kan neppe finde Glæde, Tilfredsstillelse, end sige Fremvært ved at sjæle med en Definition om hvad Elskov egentlig er. Den, der lever i daglig og dog festlig Onigang med den Forestilling, at der er en Gud til, kunde neppe ønske at fordærve sig dette selv, eller see sig det fordærvet, derved, at han selv fik sammenfliffet en Definition paa hvad Gud er. Saaledes ogsaa med Alvor, det er en saa alvorlig Sag, at selv en Definition deraf er en Letsindighed. Dette siger jeg dog ikke, som var min Tanke uklar, eller som frygtede jeg for at en eller anden superklog Speculant — der er stædиг paa Begrebs-Udbillingen ligesom en Mathematiker paa Bevijet, og derfor i Forhold til alt Andet siger ligesom en Mathematiker jagde: hvad bevijer saa dette — skulde blive mistænksom mod mig, som vidste jeg dog ikke ret, hvorom jeg talte; thi i mine Tanker bevijer netop hvad jeg her siger, bedre end enhver Begrebs-Udbikling, at jeg for Alvor veed, hvorom Talen er.

Om jeg nu end ikke er tilbøielig til at give en Definition eller til at tale i Abstraktionens Spøg om Alvor, saa vil jeg dog fremsætte nogle orienterende Bemærkninger. I Rosenfrank's Psychologie\*) findes en Definition af Gemyt. Han

---

\*) Det er mig en Glæde at forudsætte, at min Læser altid har læst lige-  
 saameget som jeg. Denne Forudsætning er meget besparende baade for den  
 Læsende og for den Skrivende. Jeg antager da, at min Læser kjender hiint  
 Skrift, skulde det ikke være Tilfældet, da vil jeg raade ham at gjøre Bekjendts-  
 skab med det; thi det er virkelig dygtigt, og hvis Forfatteren, der ellers netop  
 udmærker sig ved sin funde Sandhed og sin humane Interessee for Menneffe-  
 livet, havde kunnet foragte den sværmeriske Overtro paa et tomt Schema,  
 skulde han have undgaaet stundom at blive latterlig. Det, han siger i §§:  
 Udbiklingen er som oftest meget god, det Gnefte, man af og til ikke kan for-

figer p. 322: at Gemyt er Eenhed af Følelse og Selvbevidsthed. I den tidligere Udvikling forklarer han hyperligen, daß das Gefühl zum Selbstbewußtsein sich aufschließe, und umgekehrt, daß der Inhalt des Selbstbewußtseins von dem Subject als der seinige gefühlt wird. Erst diese Einheit kann man Gemüth nennen. Denn fehlt die Klarheit der Erkenntniß, das Wissen vom Gefühl, so existirt nur der Drang des Naturgeistes, der Turgor der Unmittelbarkeit. Fehlt aber das Gefühl, so existirt nur ein abstracter Begriff, der nicht die letzte Innigkeit des geistigen Daseins erreicht hat, der nicht mit dem Selbst des Geistes Eines geworden ist. (cfr. p. 320 og 21). Naar man nu igjen retrogradt forfølger hans Bestemmelse af Gefühl, som Mandens umiddelbare Einheit seiner Seelenhaftigkeit und seines Bewußtseins (p. 242), og da erindrer, at i Bestemmelser af Seelenhaftigkeit er paaagtet Eenheden med den umiddelbare Naturbestemmelse, saa har man ved at tage Alt dette sammen en Forestilling om en concret Personlighed.

Alvor og Gemyt svare nu til hinanden saaledes, at Alvor er et høiere og det dybeste Udtryk for hvad Gemyt er. Gemyttet er en Umiddelbarhedens Bestemmelse, hvorimod Alvor er Gemyttets erhvervede Oprindelighed, dets bevarede Oprindelighed i Frihedens Ansvarlighed, dets hævdede Oprindelighed i Salighedens Nydelse. Dets Oprindelighed i sin historiske Udvikling viser netop det Evide i Alvoren, hvorfor Alvoren aldrig kan blive Bane. Bane afhandler Rosenkrantz kun i Phænomenologien, ikke i Pneumatologien; men Bane hører ogsaa her hjemme, og Bane opstaaer, saasnart det Evide gaar ud af Gjentagelsen. Naar Oprindeligheden i Alvoren erhverves og bevares, da er der en Succesjon og Gjentagelse, saasnart da Oprindeligheden udebliver i Gjentagelsen, saa er Banen

---

staae, er det høittrabende Schema, og hvorledes den aldeles concrete Udvikling kan svare til det. (Som Exempel vil jeg anføre p. 209-211. Das Selbst — und das Selbst. 1. Der Tod. 2. Der Gegensatz von Herrschaft und Anechtenschaft.)

der. Den alvorlige Mand er netop alvorlig ved den Oprindelighed, med hvilken han kommer tilbage i Gjentagelsen. Man taler vel om, at en levende og inderlig Følelse bevarer denne Oprindelighed, men Følelsens Inderlighed er en Jld, der kan kolnes, saasnart Alvoren ikke tager sig af den, og paa den anden Side Følelsens Inderlighed er usikker i Stemning, det er, den er den ene Gang inderligere end den anden. Jeg vil tage et Exempel, for at gjøre Alt saa concret som muligt. En Geistlig skal hver Søndag fremsige den befalede Kirkebøn, eller han skal hver Søndag døbe adskillige Børn. Lad ham nu være begejstret o. s. v., den Jld gaaer ud, han vil ryste, bevæge o. s. v., men den ene Gang mere, den anden Gang mindre. Kun Alvoren formaaer regelmæssig hver Søndag med samme Oprindelighed at komme tilbage paa det Samme\*).

Men dette Samme, Alvoren igjen skal komme tilbage paa med samme Alvor, kan kun være Alvoren selv; thi ellers bliver det Bedanterie. Alvoren i denne Forstand betyder Personligheden selv, og kun en alvorlig Personlighed er en virkelig Personlighed, og kun en alvorlig Personlighed kan gjøre noget med Alvor, thi til at gjøre noget med Alvor hører først og fremmest at vide, hvad der er Alvorens Gjenstand.

J Livet er der ikke sjældent Tale om Alvor; Gen bliver alvorlig over Statsgjelden, en Anden over Kategorierne, en Tredie over en Theater-Præstation o. s. v. At dette skeer saaledes, opdager Ironien, og her har den nok at gjøre; thi Enhver, der paa urette Sted bliver alvorlig, han er eo ipso comisk, om endog en ligesaa comisk travesteret Samtid og Samtids Opinion kan være høist alvorlig derved. Der gives derfor ingen sikkrere Maalestof for hvad en Individualitet i sin dybeste Grund duer til, end naar man erfarer ved hans egen Gavnundethed

---

\*) J denne Forstand var det, at Constantin Constantius (i „Gjentagelsen“) sagde: „Gjentagelsen er Tilværelsens Alvor“ (p. 6) og at det derimod ikke er Livets Alvor at være kongelig Verider, selv om en Saadan, hver Gang han bestee sin Hest, gjorde det med al mulig Alvor.

eller franarrer ham den Hemmelighed, hvad der gjorde ham alvorlig i Livet? thi man kan vel fødes med Gemhyt, men man fødes ikke med Alvor. Det Udtryk: „hvad der gjorde ham alvorlig i Livet“ maa naturligviis tages i prægnant Forstand om det, hvorfra Individualiteten i dybeste Forstand daterer sin Alvor; thi man kan meget godt, efter i Sandhed at være bleven alvorlig over det, der er Alvorens Gjenstand, behandle forskjellige Ting om man saa vil alvorligen, men Spørgsmaalet er, om man først blev alvorlig over Alvorens Gjenstand. Denne Gjenstand har ethvert Menneſke, thi det er ham selv, og den, som ikke blev alvorlig derover, men over noget Andet, noget Stort og Larmende, han er trods al sin Alvor en Spøgeflugt, og kan han end en tidlang ſtuffe Ironien, han ſkal volente deo nok blive comiſk; thi Ironien er nidhær paa Alvoren. Den, der derimod blev alvorlig paa rette Sted, han ſkal netop bevise ſin Vlands Sundhed ved at kunne behandle alt Andet ligesaa godt ſentimentalt ſom ſpøgende, om det end løber Alvorens Gjæffe koldt ned ad Ryggen, at ſee ham ſpøge med hvad der gjorde dem ſkrækkelig alvorlige. Men i Forhold til Alvoren ſkal den vide ikke at taale nogen Spøg, glemmer den dette, da kan det hænde den, hvad der hændte Albertus Magnus, da han overmodig trodsede paa ſin Speculation imod Guddommen\*), at han pludſelig blev dum, da ſkal det hænde den,

---

\*) Cfr. Marbach Geſch. d. Ph. 2den D. p. 302 Not.: Albertus repente ex asino factus philoſophus et ex philoſopho asinus. Cfr. Tennemann. Sde B. 2den D. p. 485 Not. En endnu beſtemtere Fortælling har man om en anden Skolaſtiker, Simon Tornaceniſis, der meente, at Gud maatte være ham forbunden, fordi han havde beviist Treenheden; thi derſom han vilde, ſaa . . . profecto ſi malignando et adversando vellem, fortioribus argumentis ſcirem illam infirmare et deprimendo improbare. Til Laſ derfor blev den gode Mand en Nar, der maatte anvende 2 Nar paa at lære at kjende Bogſtaverne. Cfr. Tennemann Geſch. d. Ph. 8de B. p. 314 Not. Dette være nu ſom det være vil, han have virkelig ſagt det, eller han have ſagt, hvad man ogsaa tilſkrev ham, den i Middelalderen berømte Blaſphemie om de tre ſtore Bedragere, det han manglede var viſt ikke anſtrængt Alvor i at dialektijere, eller i at ſpeculere, men vel i at forſtaa ſig ſelv. Ana-

hvad der hændte Bellerophon, der roligere sad paa sin Pegasus i Ideens Tjeneste, men faldt ned, da han vilde misbruge Pegasus til paa den at ride til et Stebnemøde med en jordisk Qvinde.

Inderligheden, Wissheden er Alvor. Dette seer noget fattigt ud; naar jeg endda havde sagt, den er Subjektiviteten, den rene Subjektivitet, den übergreifende Subjektivitet — saa havde jeg sagt Noget — som vist havde gjort Flere alvorlige. Alvoren kan jeg imidlertid ogsaa udtrykke paa en anden Maade. Saasnart Inderligheden mangler, er Anden endeliggjort. Inderligheden er derfor Ewigigheden, eller det Ewiges Bestemmelse i et Menneske.

Naar man nu ret vil studere det Dæmoniiske, da behøver man blot at see paa, hvorledes det Ewige opfattes i Individualiteten, og man veed strax Besked. I denne Henseende frembyder den nyere Tid en viid Mark for Jagttagelsen. Det Ewige omtales tidt nok i vor Tid, det forkastes og antages, og saavel det Første som det Sidste (i Betragtning af den Maade, paa hvilken det skeer) viser Manglen af Inderlighed. Men den, der ikke retteligen har forstaaet, aldeles concret forstaaet det Ewige\*), han mangler Inderlighed og Alvor.

Meget udsørlig ønsker jeg ikke her at være, dog vil jeg udpege nogle Punkter.

a) Man negter det Ewige i Mennesket. I samme Dieblit er der Lebenswein ausgeschenkt, og enhver saadan Individualitet er dæmoniisk. Sætter man det Ewige, saa er det Nærværende et Andet, end man vil have. Dette frygter man, og saaledes er man i Angest for det Gode. Et Menneske kan nu

---

Logier til denne Historie findes der vel nok af, og i vor Tid har Speculationen taget sig en saadan Myndighed, at den næsten har forsøgt at gjøre Gud selv usikker paa sig selv, som en Monarch, der ængstelig sidder og venter paa, om en Stænderforsamling vil gjøre ham til absolut eller kun til indskrænket Konge.

\*) Det var upaatvivleligen i denne Forstand, at Constantiu Constantius har sagt, at Ewigigheden er den sande Gjentagelse.

blive ved at negte ja længe han vil, derved faaer han dog ikke ganske taget Livet af det Evige. Og selv om man til en vis Grad i en vis Forstand vil admittere det Evige, saa frygter man den anden Forstand og den høiere Grad; men hvormeget man end negter den, man bliver den dog ikke ganske qvit. Det Evige frygter man i vor Tid kun altfor meget, selv naar man anerkjender det i abstrakte og for det Evige smigrende Talemaader. Medens de enkelte Regjeringer nuomstunder leve i Frygt for urolige Hoveder, saa leve kun altfor mange Individualiteter i Frygt for et uroligt Hoved, der dog er den sande Rolighed — for Evigheden. Da forkynder man Diebliffet, og ligesom Veien til Jordærbvelsen brolægges med gode Forjætter, saaledes tilintetgjøres Evigheden bedst ved lutter Diebliffe. Men hvorfor iler man saa forstrækkelig? Naar der ingen Evighed er, saa er jo Diebliffet ligejaa langt, som naar den er der. Men Angesten for Evigheden gjør Diebliffet til en Abstraktion. — Denne Negten af det Evige kan forøvrigt yttre sig directe og indirecte paa saare mange Maader, som Spot, som prosaisk Verusjelse i Forstandighed, som Træblhed, som Timelighedens Begeistring o. s. v.

b) Man opfatter det Evige aldeles abstrakt. Det Evige er ligesom de blaae Bjerge Grændsen for Timeligheden, men den, der lever kraftigen i Timeligheden, kommer ikke til Grændsen. Den Enkelte, der spejder derefter, er en Grændsesoldat, der staaer udenfor Tiden.

c) Man høier Evigheden ind i Tiden for Phantafien. Saaledes opfattet frembringer den en fortryllende Virkning, man veed ikke, om det er Drøm eller Virkelighed, Evigheden figer veemodig, tankedrommende, skjelsomt ind i Diebliffet, som Maaens Straale zitterer ind i en oplyst Skov eller Sal. Tanken om det Evige bliver en phantastisk Syklen, og Stemningen er bestandig denne: drømmer jeg eller er det Evigheden, der drømmer om mig.

Eller man opfatter den reent og ublandet for Phantafien uden denne coquette Dobbeltthed. Denne Opfattelse har fundet

et bestemt Udtryk i den Sætning: Kunsten er en Anticipation af det evige Liv; thi Poesien og Kunsten er kun Phantasiens Forsoning, og kan vel have Intuitionens Sinnigheit, men ingenlunde Alvorens Sinnigheit. — Man udpensler Ewigigheden med Phantasiens Glitterguld — og man længes efter den. — Apokalyptisk skuer man Ewigigheden, agerer Dante, medens dog Dante, hvormeget han end indrømmede Phantasie-Anskuelsen, ikke suspenderede den ethiske Domsakts Virkning.

d) Man opfatter Ewigigheden metaphysisk. Man siger Jch — Jch saa længe til man selv bliver det Latterligste af Alt: det rene Jeg, den evige Selvbevidsthed. Man taler saa længe om Udødeligheden, til man selv bliver — ikke udødelig, men Udødeligheden. Uagtet alt dette opdager man pludselig, at man ikke har faaet Udødeligheden ind med i Systemet, og nu er man betænkt paa, at anvise den Plads i et Tillæg. Med Hensyn til denne Latterlighed var det et sandt Ord af Poul Møller, at Udødeligheden maae være tilstede overalt. Men er den det, da bliver Timeligheden noget ganske Andet end man ønsker. — Eller man opfatter Ewigigheden saaledes metaphysisk, at Timeligheden bliver comisk opbevaret i den. Reent æsthetisk-metaphysisk seet er Timeligheden comisk, thi den er Modsigelsen, og det Comiske ligger altid i denne Kategorie. Opfatter man nu Ewigigheden reent metaphysisk, og af een eller anden Grund desuagtet vil have Timeligheden ind deri, saa bliver det jo comisk nok, at den evige Land bevarer Grindringen om, at han adskillige Gange var i Pengeforlegenhed o. s. v. Men hele denne Uleilighed, man her gør sig for at opretholde Ewigigheden, er spildt, og er blind Alarm; thi reent metaphysisk bliver intet Menneſke udødeligt og bliver intet Menneſke forvisset om sin Udødelighed. Men bliver han det paa en ganske anden Maade, da vil det Comiske heller ikke paanøde sig. Om Christendommen end lærer, at et Menneſke skal gjøre Regnskab for ethvert utilbørligt Ord, han haver talet, og vi simpelt forstaae dette om den Total-Grindring, hvoraf der allerede her i Livet stundom kan vise sig umiskjendelige Symptomer, om



end Christendommens Være ikke kan stærkere belyses ved nogen Modfætning end ved den til Græcitetens Forestilling om, at de Uddødelige først drak af Lethe, for at glemme, saa følger dog ingenlunde, at Grindringen paa en directe eller indirecte Maade skal blive comisk, directe derved, at man erindrer Latterligheder, indirecte derved at Latterligheder skulle blive forvandlede til væsentlige Afgjørelser. Netop fordi Regnskabet og Dommen er det Væsentlige, vil dette Væsentlige virke som en Lethe i Forhold til det Uvæsentlige, medens det ogsaa er vist, at Meget kan komme til at vise sig væsentligen, som man just ikke troede. I Livets Pudseerligheder, Tilfældigheder, Kringelkrogerier har Sjelen ikke væsentligen været tilstede, og derfor vil alt dette forsvinde, kun ikke for den Sjæl, der var væsentlig deri, men for ham vil det neppe faae comisk Betydning. Naar man tilgavns har tænkt over det Comiske, har executivt studeret det, bestandig klar over sin Kategorie, da forstaaer man let, at det Comiske netop tilhører Timeligheden, thi her er Modsigelsen. Metaphysisk og æsthetisk kan man ikke standse det og hindre det i tilfaldt at sluge hele Timeligheden, hvilket vil hænde den, der var udviklet nok til at bruge det, men ikke modnet nok til at distinguerer inter et inter. I Evigheden derimod er al Modsigelse hævet, Timeligheden gennemtrængt af og bevaret i Evigheden; men deri er der ikke Spor af det Comiske.

Men Evigheden vil man ikke tænke alvorligen, men er angst for den, og Angesten hitter paa hundrede Udflugter. Dog dette er netop det Dæmoniske.

---

## Caput V.

### Angest som frelsende ved Troen.

**M**an har i et af Grimms Eventyr en Fortælling om en Unger-  
svend, der gik ud paa Eventyr for at lære at ængstes. Vi ville  
lade hiin Eventyrer gaae sin Gang, uden at bekymre os om,  
hvorbidt han paa sin Vej traf det Forfærdelige. Derimod vil  
jeg sige, at dette er et Eventyr, som ethvert Menneske har at  
bestaae, at lære at ængstes, for at han ikke enten skal fortabes  
ved aldrig at have været angest, eller ved at synke i Angesten;  
hvo der derfor lærte at ængstes retteligen, han har lært det  
Høieste.

Derjom et Menneske var et Dyr eller en Engel, da vilde  
han ikke kunne ængstes. Da han er en Synthese, kan han æng-  
stes, og jo dybere han ængstes, jo større Menneske, dog ikke i  
den Forstand, hvori Menneskene i Almindelighed tage det,  
hvor Angesten er for det Udvortes, for hvad der er udenfor  
Mennesket, men saaledes, at han selv producerer Angesten.  
Kun i denne Forstand er det at opfatte, naar det hedder om  
Christus, at han ængstedes indtil Døden, samt naar han siger  
til Judas, hvad Du gjør det gjøre Du snart. End ikke det for-  
færdelige Ord, som selv Luther ængstedes ved at prædike over:  
min Gud, min Gud hvi haver Du forladt mig, end ikke dette  
Ord udtrykker Lidelsen saa stærkt; thi ved det sidste betegnes  
en Tilstand, i hvilken Christus befinder sig, det første betegner  
Forholdet til en Tilstand, som ikke er.

Angesten er Frihedens Mulighed, kun denne Angest er  
ved Troen absolut dannende, idet den fortærer alle Endelig-

heder, opdager alle deres Skuffelser. Og ingen Storinguisitor har saa forfærdelige Tormenter i Beredskab som Angesten, og ingen Spion veed saa smiltdt at angribe den Mistænkte netop i det Dieblit, da han er svagest, eller veed saaledes at gjøre Snaren, hvori han skal fanges, besnærende, som Angesten veed det; og ingen skarpsindig Dommer forstaaer saaledes at examinere ja examinere den Anklagede som Angesten, der aldrig slipper ham, ikke i Udspredelsen, ikke i Larmen, ikke under Arbejdet, ikke om Dagen, ikke i Natten.

Den, der dannes ved Angesten, han dannes ved Muligheden, og først den, der dannes ved Muligheden, dannes efter sin Uendelighed. Muligheden er derfor den tungeste af alle Kategorier. Vel hører man ofte det Modsatte, at Muligheden er saa let, men Virkeligheden saa tung. Men af hvem er det man hører saadanne Taler? Af nogle elendige Mennesker, der aldrig have vidst hvad Mulighed er, og som da Virkeligheden viste dem, at de Intet duede og Intet vilde due til, nu løgnagtigen opfriskede en Mulighed, der var saa skøn, saa fortryllende, og til Grund for denne Mulighed laae der i det Høieste lidt ungdommeligt Hjanterie, som man hellere burde skamme sig ved. I Umindelighed forstaaes derfor den Mulighed, om hvilken der siges, at den er saa let, om Mulighed af Lykke, Held o. s. v. Men dette er slet ikke Muligheden, det er en løgnagtig Opfindelse, som den menneskelige Fordærvelse opsminker for dog at have Grund til Klage over Livet, og Stryelsen, og Veilighed til at blive sig selv vigtig. Nei i Muligheden er Alt lige muligt, og Den, der blev i Sandhed opdragen ved Muligheden, han har fattet det Forfærdelige nok saa godt som det Smilende. Naar da en Saadan gaaer ud af Mulighedens Skole og veed bedre Besked, end et Barn om sin UG, om, at han absolut Intet kan fordre af Livet, og at det Forfærdelige, Fortabelse, Tilintetgjørelse boer Dør om Dør med ethvert Menneske, og tilgavns har lært, at enhver Angest, for hvilken han ængstedes, i næste Dieblit kom over ham, da skal han give Virkeligheden en anden Forklaring; han skal prise Virkeligheden,

og selv naar den hviler tungt paa ham, skal han mindes, at den dog er langt, langt lettere, end Muligheden var det. Kun saaledes kan Muligheden danne; thi Endeligheden og de endelige Forhold, hvori et Individ er anvist Plads, de være nu smaa og dagligdagse, eller verdenshistoriske, danne kun endeligen, og man kan altid besnakke dem, altid faae lidt Andet ud af dem, altid prutte, altid slippe nogenlunde deraf, altid holde sig lidt udenfor, altid forhindre, at man absolut lærer noget deraf, og skal man gjøre dette, da maa Individet atter have Muligheden i sig, og selv danne det, hvoraaf han skal lære, om dette end i næste Dieblik ingenlunde anerkjender, at det er dannet af ham, men absolut tager Magten fra ham.

Men for at et Individ saaledes absolut og uendeligt skal dannes ved Muligheden, maa han være redelig mod Muligheden og have Troen. Ved Troen forstaaer jeg her, hvad Hegel etsteds paa sin Viis særdeles rigtigt kalder den, den indre Visshed, der tager Uendeligheden forud. Naar Mulighedens Opdagelser redeligen forvaltes, da vil Muligheden opdage alle Endeligheder, men idealisere dem i Uendelighedens Skikkelse, i Angesten overvælde Individet, indtil han atter besejrer dem i Troens Anticipation.

Hvad jeg her siger, forekommer maaskee Mange en mørk og daarlig Tale, da de endog rose sig af aldrig at ængstes. Der til vilde jeg svare, at man vistnok ikke skal ængstes for Mennesker, for Endeligheder, først den, der har gennemgaaet Mulighedens Angest, først han er dannet til ikke at ængstes, ikke fordi han undgaaer Livets Forfærdelser, men fordi disse altid blive svage i Sammenligning med Mulighedens. Skulde derimod den Talende mene, at det er det Store hos ham, at han aldrig har været angest, da skal jeg med Glæde indvie ham i min Forklaring, at det kommer deraf, at han er meget aandløs.

Derksom Individet besviger Muligheden, ved hvilken han skal dannes, da kommer han aldrig til Troen, da bliver hans Tro en Endelighedens Alogskab, som hans Skole var Endelighedens. Men Muligheden besviger man paa enhver Maade;

thi ellers maatte ethvert Menneske, blot han stak Hovedet ud af Vinduet, have seet tilstrækkeligen, til at Muligheden deraf kunde begynde sine Exercitier. Man har et Stykke af Chodowiedki, der forestiller Calais's Overgivelse betragtet af de 4 Temperamenter, og Kunstnerens Opgave har været, at lade det forskjellige Indtryk afspeile sig i de forskjellige Temperamenters Udtryk. Det mest dagligdagse Liv har saa vist Begivenhed nok, men Spørgsmaalet er om den Mulighed i Individualiteten, der er redelig mod sig selv. Man fortæller om en indisk Eneboer, der i 2 Aar levede af Dug, at han engang kom til Byen, smagte Vin, og da forfaldt til Drik. Man kan forstaae denne Historie som enhver lignende paa mange Maader, man kan gjøre den comisk, man kan gjøre den tragisk; men den Individualitet, der dannes ved Muligheden, han har nok af saadan een Historie. I samme Dieblis er han absolut identificeret med hiin Ulykkelige, han kjender ingen Endelighedens Udslugter, hvorved han slipper. Nu har Mulighedens Angest sit Bytte i ham, indtil den frelst maa afgive ham i Troen; andetsteds finder han ikke Hvile, thi ethvert andet Hvilepunkt er kun Snak, om den end i Menneskenes Sine er Klogskab. See derfor er Muligheden saa absolut dannende. I Virkeligheden er aldrig noget Menneske blevet saa ulykkelig, at han jo beholdt en lille Rest tilbage, og, siger Forstandigheden ganske jant, naar man er snild veed man at hjælpe sig. Men den, der gennemgik Mulighedens Curfus i Ulykke, han tabte Alt, Alt, som Ungen i Virkeligheden har tabt det. Hvis han nu ikke bejveeg Muligheden, der vilde lære ham, ikke bejnaktede Angesten, som vilde frelse ham, da fik han ogsaa Alt igjen, som Ungen i Virkelighed, selv om han fik Alt tidobbelt; thi Mulighedens Discipel fik Uendeligheden, og den Andens Sjæl havde udaandet i Endeligheden. I Virkeligheden sank Ungen saa dybt, at han jo kan synke dybere, og at der jo kan være Gen og Mange, der sank dybere. Men den, der sank i Muligheden, hans Blik svimlede, hans Die forvirredes, saa han ikke fattede den Maalestof, hvilken Creti og Pleti rækker den Synkende

som et frelsende Halmstraa, hans Dre lukkedes, saa han ikke hørte, hvad Torveprisen paa Mennesker var i hans Samtid, ikke hørte: at han var ligesaa god som de Fleste. Han sank absolut, men da dukkede han atter op fra Afgrundens Dyb lettere end alt det Besværende og Forfærdende i Livet. Kun negter jeg ikke, at den, der dannes ved Muligheden, er udsat, ikke som de, der dannes ved Endeligheden, for at komme i slet Selskab, steie af paa forskjellig Maade, men for et Fald, og det er Selvmordet. Hvis han, idet han er begyndt Dannelsen, misforstaaer Angesten, saa den ikke fører ham til Troen, men fra Troen, da er han fortabt. Den, der derimod dannes, han bliver hos Angesten, han lader sig ikke bedrage af dens utalige Falsknerier, han husker nøiagtigt det Forbigangne; da bliver tilsidst Angestens Anfald, om end forfærdelige, dog ikke saaledes, at han flyer dem. Angesten bliver ham en tjenende Mand, der mod dens Villie fører ham, hvorhen han vil. Naar den da melder sig, naar den underfundigen lader som havde den nu opfundet et ganske nyt Forfærdelsesmiddel, som var den nu langt forfærdeligere end nogenfinde, da trækker han sig ikke tilbage, end mindre søger han at holde den borte ved Larm og Forvirring, men han byder den velkommen, han hilser den festligt, som Socrates festligen svingede Giftbægeret, han indeslutter sig med den, han siger, som en Patient siger til Operateuren, idet den smertelige Operation skal begynde, nu er jeg færdig. Da gaaer Angesten ind i hans Sjæl og ransager Alt, og ængster det Endelige og Smaalige ud af ham, og da fører den ham derhen, hvor han vil.

Naar en eller anden overordentlig Begivenhed indtræder i Livet, naar en verdenshistorisk Helt samler Helte omkring sig og fuldkommer Heltebedrifter, naar en Krijs indtræder, og Alt faaer Betydning, da ønske Menneskene at være med; thi dette danner. Vel muligt. Men der gives en langt nemmere Maade at dannes langt grundigere paa. Tag Mulighedens Discipel, sæt ham midt paa Sjyllands Hede, hvor der ingen Begivenhed er, og hvor den største Begivenhed er, at

en Urhøne flyver larmende op, han oplever Alt fuldkomnere, nøiagtigere, grundigere, end den, der blev applauderet paa Verdenshistoriens Theater, hvis han ikke var dannet ved Muligheden.

Idet da Individet ved Angesten dannes til Troen, da vil Angesten netop udrydde, hvad den selv frembringer. Angesten opdager Skjebnen, men idet da Individet vil fortroste sig til Skjebnen, da slaaer Angesten om, og tager Skjebnen bort; thi Skjebnen er som Angesten, og Angesten er som Muligheden et Hegebrek. Naar Individualiteten ikke saaledes omdannes ved sig selv i Forhold til Skjebnen, saa vil han altid beholde en dialektisk Rest, som ingen Endelighed kan udrydde, ligesaa lidet som Den vil tabe Troen paa Lotteriet, der ikke taber den ved sig selv, men skal tabe den derved, at han bestandig taber i Spillet. Endogsaa i Forhold til det allerubetydeligste er Angesten strax ved Haanden, saasnart Individualiteten vil lufte sig fra Noget, slumpe til Noget. I sig selv er det en Ubetydelighed, og udenfra af Endeligheden kan Individet Intet lære desangaaende, men Angesten gjør kort Proces, den sætter vieblikkelig Uendelighedens, Kategoriens Trumf i, og den kan Individualiteten ikke stikke. Frygte Skjebnen i udbortes Forstand, dens Omskiftelser, dens Nederlag kan en saadan Individualitet ikke; thi Angesten i ham har allerede selv dannet Skjebnen og frataget ham absolut Alt, hvad nogen Skjebne kan fratage. Socrates siger i Kratyl, at det er forførdeligt, at bedrages af sig selv, fordi man altid har Bedrageren hos sig, saaledes kan man sige, er det en Lykke at have en saadan Bedrager hos sig, der fromt bedrager, og bestandig værner Barnet fra, førend Endeligheden begynder at jufte derpaa. Forfaavidt en Individualitet i vor Tid ikke saaledes er dannet i Muligheden, saa har dog denne Tid en ypperlig Egenstaa for Enhver, i hvem der er en dybere Grund, og som begjærer at lære det Gode. Jo fredeligere og stillere en Tid er, jo nøiagtigere Alt gaaer sin regelmæssige Gang, saa det Gode har sin Løn, desto lettere kan en Individualitet skuffe sig selv betræf-

fende, om han ikke i sin Stræben har et, vel skjønt, men dog endeligt Maal. I disse Tider derimod behøver man ikke at være mere end 16 Aar gammel for at see, at den, der nu skal optræde paa Livets Theater, han er ligerviis som den Mand, der drog fra Jericho og faldt mellem Røvere. Den, der da ikke ønsker at synke i Endelighedens Glendighed, han nødsages til i den dybeste Forstand at gaae løs paa Uendeligheden. En saadan foreløbig Orientation er en Analogie til Dannelsen i Muligheden, og en saadan Orientation kan heller ikke finde Sted uden ved Mulighed. Naar da Klogskaben har bragt sine utallige Beregninger istand, naar Spillet er vundet — da kommer Angesten endnu førend Spillet i Virkeligheden blev tabt eller vundet, og Angesten sætter et Kors for Janden, saa kan Klogskaben slet ikke, og Klogskabens snildeste Combination forsvinder som en Spøg imod det Tilfælde, som Angesten danner ved Mulighedens Almagt. Endogsaa i det Ubetydeligste, saasnart Individualiteten vil gjøre en snild Bending, der kun er snild, vil liste sig fra Noget, og der er al Sandsynlighed for at det vil lykkes, thi Virkeligheden er ikke saa skarp en Examinator som Angesten, — saa er Angesten der. Bliver den afviist, fordi det er en Ubetydelighed, der er Tale om, saa gjør Angesten denne Ubetydelighed mærkelig som Flækken Marengo blev det i Europas Historie, fordi her stod det store Slag ved Marengo. Dersom en Individualitet ikke saaledes ved sig selv vænnes fra Klogskaben, saa skeer det aldrig tilgavns; thi Endeligheden forklarer bestandig kun stykkeviis, aldrig totalt, og den, hvis Klogskab altid slog fejl (og selv dette er utænkeligt i Virkeligheden), han kan jo søge Grunden i Klogskaben og stræbe at blive mere klogtig. Ved Troens Hjælp opdrager Angesten Individualiteten til at hvile i Forshuet. Saaledes ogsaa i Forhold til Skylden, hvilken er det Andet, Angesten opdager. Den, der blot ved Endeligheden lærer sin Skyldighed at kjende, han er fortabt i Endeligheden, og endeligt lader det Spørgsmaal sig ikke afgjøre, om et Menneske er skyldigt, uden paa en udvortes, juridisk, høist ufuldkommen Maade. Den, der derfor



han skal lære sin Skyld at kjende ved Analogier til Politie- og Høiesteretsdomme, han fatter egentlig aldrig, at han er skyldig; thi er et Menneske skyldigt, da er han uendelig skyldig. Saaer da en saadan Individualitet, der kun dannes ved Endeligheden, ikke en Politie-Dom eller en Opinions-Dom for at han er skyldig, da bliver han noget af det Latterligste og Erbarmligste af Alt, et Dyds-Mønster, der er lidt bedre end Folk er flest, men ikke slet saa god som Præsten. Hvad Hjælp skulde et saadant Menneske behøve i Livet, han kan jo næsten for sin Død træde af i en Exempelsamling. Af Endeligheden kan man lære meget, men ikke at ængstes uden i en meget maadelig og jordærvende Forstand. Den, der derimod i Sandhed lærte at ængstes, han skal gaae som i Dands, naar Endelighedens Angster begynde at spille op, og naar Endelighedens Lærlinge tabe Forstand og Mod. Saaledes stuffer det ofte i Livet. Den Hypochondre ængstes for enhver Ubetydelighed, men naar det Betydelige kommer, da begynder han at aande, og hvorfor, fordi den betydelige Virkelighed dog ikke er saa forfærdelig som den Mulighed, han selv havde dannet, og som han brugte sin Kraft til at danne, istedenfor at han nu kan bruge al sin Kraft mod Virkeligheden. Imidlertid er dog Hypochondrien kun en ufuldkommen Autodidakt i Sammenligning med Den, der dannes ved Muligheden, fordi Hypochondrien tildeels afhænger af det Vegemlige og derfor er tilfældig\*). Den sande Autodidakt han er netop i samme Grad Theodidakt, som en

---

\*) Det er derfor i en høiere Betydning, at Hamann tager det Ord Hypochondrie, naar han siger: Diese Angst in der Welt ist aber der einzige Beweis unserer Heterogenität. Denn fehlte uns nichts, so würden wir es nicht besser machen als die Heiden und Transcendental-Philosophen, die von Gott nichts wissen und in die liebe Natur sich wie die Narren vergassen; kein Heimweh würde uns anwandeln. Diese impertinente Unruhe, diese heilige Hypochondrie ist vielleicht das Feuer, womit wir Opferthiere gesalzen und vor der Fäulniß des laufenden seculi bewahrt werden müssen. (6te B. p. 194.)

anden Forfatter har sagt\*), eller for ikke at bruge et Udtryk, som faa meget minder om det Intellectuelle, han er *αυτουργος τις της φιλοσοφιας*\*\*\*) og i samme Grad *θεουργος*. Den, der i Forhold til Skylden, opdrages ved Angesten, han vil derfor først hvile i Forsoningen.

Her ender denne Overveielse, hvor den begyndte. Saa snart Psykologien er færdig med Angesten bliver den at aflevere til Dogmatiken.

---

\*) Cfr. Enten — Eller.

\*\*) Cfr. Xenophons Convivium, hvor Socrates bruger dette Ord om sig selv.

---



# Tillæg

til IV. Bind.

Textkritisk Anhang .....	S.	3— 8.
Anmærkninger .....	-	9—42.



## Textkritisk Anhang.

### Fire opbyggelige Taler.

1843.

A = Originaludgaven.

§. 13,28 Tale] Tale, A. — §. 15,23 være] været A. — §. 28,21 Mth. 12,29] Mth. 13,29 A. — §. 29,34 Forklaring] Færklaring A. — §. 34,14 Gud. Hvorfor] Gud? Hvorfor A. — §. 39,21 bliver] blive A. — §. 54,21 modtog] modtag A. — §. 56,17 han,] han A. — §. 60,26 at benytte] at at benytte A. — §. 63,35 ellers] eller A. — §. 65,4 hvilken] hvilke A. — §. 66,35 Selvmodsigtelse] Selmodigtelse A. — §. 69,15 yderlige] A, mon: yderligere? — §. 72,34 Sjel?"] Sjel? A. — §. 73,35 vorde."] vorde". A.

### To opbyggelige Taler.

1844.

A = Originaludgaven.

§. 95,25 vilde] ville A. — §. 104,26 tabte] tabe A. — §. 105,28 stadet ved] stade ved A. — §. 106,2 33—40] 23—40 A. — §. 116,22-23 Jorden. —] Jorden — A.

### Tre opbyggelige Taler.

1844.

A = Originaludgaven. M = S. R.'s egenhændige Manuskript.

§. 148,35 afgjort] M, afgjort A. — §. 152,6 udstykket] A, stykkevis M. — §. 162,11 negte] M, nægte A. — §. 163,28 Gal. VI,7] M, Gal. VI,1 A. — §. 164,6 forfængeligt] MA. — §. 164,13 Forventning] M, Forretning A. — §. 164,31 Opbud] MA. — §. 168,18 Modet] M, Maalet A. — §. 170,8 forstaaer laugt fra, men] A, forstaaer laugt fra og tæller Taarerne, men M. — §. 172,21 helbreder]

M, heldbreder A. — §. 175,14 han] M, an A. — §. 177,31 sjelden er] A, sjelden var M. — 183,2 hilfedes] M, hisedes A. — §. 186,32 Bedrager] M, Bedrageres A. — §. 187,15 gjør] M, gjør A. — §. 187,33 Disciple.] M, Disciple A. — §. 188,9 ladet] M, lade A. — hvor den] M, hvor Den A. — §. 191,11 Ringhed] M, Reenhed A. — §. 191,21 udtrykker] M, udfrykker A.

### Philosophiske Smuler.

A = Originaludgaven. M = S. R.s egenhændige Manuskript (Papirer Bf. 12). C = Concepten (smsteds).

§. 199,24 afgjore] A, afgjore M (at optage). — §. 200,9 gjorde] M, gjorde A. — §. 202,8 byde den, „neppe] M, byde den, neppe A. — §. 204,25 Udplittes] M, Udplittes A. — §. 204,34 Regavitet MA. — §. 204,35 een;] M, een: A. — §. 207,17 begyndte] CMA. Man venter: begyndte. — §. 213,9 fra iffe at være] M, fra at iffe at være A. — §. 213,24 end ved end iffe] M, end ved iffe A. — §. 215,4 hans foregaaende] M, hans foregaaende A. — §. 215,20 Blusjel.] A, Blusjel, men sophistisk er jeg dog iffe, derjom ellers Aristoteles har Ret at en sophistisk Viden er den, ved hvilken man tjener Penge. M. — §. 217,30 derjom jeg da iffe] M, derjom jeg iffe A. — §. 217,34 besviget CMA. — §. 218,30 Forstjellige] M, Forstjellige A. — §. 218,32 Lærerer] CM, Læren A. — §. 220,19 overende] M, hove-rende A. — §. 220,28 Gfste,] 2. Udg. Gfste; MA (at optage?). — §. 220,35 Indesluttethed] M, Indsluttethed A. — §. 222,10 Floite-spilleren] M, Floitespillerne A (jvfr. Plat. Symp. p. 176 e). — §. 223,29 Død.] 2. Udg.; Død! M Død, A. — §. 224,19 Sandheden] A, Sandheden, M — §. 224,24 Veilighed] M, Veilighed A. — §. 224,29 τιζει] A, τιζει και M (at optage). — 224,30 φιλοσοφει] φιλοσοφει AM. — §. 225,12 lig den Ringeste] lig den Ringeste M, lig den Ringste A. — §. 226,17 Selvfornægtelse] Selvfornægtelse A, Selvfornægtelse M — 226,27 Skuffelse.] M, Skuffelse A. — §. 230,17 Gorgonernes] Gorgonenernes A, Gorgonenes eller -neres M. — §. 232,30-31 επιτεθρμμενον] M, επιτεθρμμενος A. — §. 234,13 Gjerninger] M, Gjerninger A. — §. 235,20 spørger] M, spørger A. — §. 236,19 Nu;] A, Nu, M. Maafke Nu: — §. 238,32 de ere] CM, der ere A. — §. 239,1 rigt nok;] 2. Udg., rigt nok, MA. — §. 240,4-5 skal den faae det at vide, maa den faae det at vide af Gud] M, skal den faae det at vide af Gud A. — §. 240,9 forstjellig] M, forstjelligt A. — §. 240,9-10 forstjelligt] forstjellig MA. — §. 240,22 dette] MA. Maafke det. — §. 241,24

Selvfjærligheden] Selvfjærlighed M, Selvfjærligheden A. — §. 242,24 sig til] A, sig selv til M. — §. 242,28 med] M, ved A. — §. 242,30 lidende;] M, lidende, A. — §. 242,33 forbauser, og derover glemme] forbauser og derover glemme M, forbauser og derover glemmer A. — §. 243,13 Forargelse] M, Forargelsen A. — §. 243,14 handlende] M, Handlende A. — §. 243,34 Sofratistte rigtigt] M, Sofratistt rigtigt] A. — §. 244,1 Men er] A, Men er nu M. — §. 244,18 Diebliffet: ved] M, Diebliffet; Ved A. Maa ssee Diebliffet. Ved. — §. 247,8 have] M, har A. — §. 248,21 accommoderet] M, accomoderet A. — §. 248,33 fra] M, for A. — 248,35 ringe] M, rige A. — §. 249,1 som] M, som som A. — §. 254,8 forener] M, foren A. — §. 255,13 mig] M, mig mig A. — §. 258,16 samtidige] M, Samtidige A. — §. 259,22 Fordeel (] M (M havde først Fordeel), Fordeel, ( A. — §. 260,5 Samtidig med ham,] M, samtidig med ham A. — §. 260,10 i Sandhed] AM; man venter: i Sandhed,. — §. 261,31 Dig] M, dig A. — §. 262,8 Den] M? (ikke til at afgøre), den A. — 262,27 maa man] M, maa A. — 262,35 Landfaarter M. — §. 267,4 nødvendig] M, Nodvendigt A. — §. 267,23 definitivt] definitment M, rettet t. difinitivt; definitivt A. — §. 269,11 Nodvendighedens] M, Nodvendigheden A. — §. 270,27 kun kunde] M, kunde A. — §. 271,13 hvilken] M, hvilket A. — §. 271,24 nogens] M, nogen A. — §. 273,21 det] M, den A. — §. 273,23 Tilintetgjørelse] M, Tilintetgjørelse A. — §. 274,11 at det snarest — 13 om Noget] A, at Intet er visjere, end at de aldrig har tvivlet om Noget, eller havt Forestilling om, hvorledes det gaaer til M. — §. 274,33 ζητητική] M(?), ζητητική A. — §. 274,34 απορητική] M, απορητική A. — §. 275,5 οικίας] M, οικίας A. — §. 275,8 Billiens-Uttring] A, Billies-Uttring M. — §. 276,23 Accomodationer] A, Accommodationer M (at optage). — §. 277,25 Tilfommende;] A, Tilfommende, M. — det] M, de A. — §. 281,11-12 uagtet Dette, skulle] M, uagtet Dette skulle A. — §. 282,25 coup de mains] A, coup des mains M (jvfr. E. P. V, A 50). — §. 283,15 Trykkerier] A, Trykkerie M. Bistuoof: Trykkeri. — §. 284,18 med] M (?), ved A. — §. 285,21 bidrage] M, bidrager A. — §. 285,23 i Cap. IV] M, Cap. IV A. — §. 285,24 de Sildigere] M, det Sildigere A. — §. 286,1 menneskelig] A, menneskelig M. — §. 286,18 Verden] M, Verden, A. — §. 286,21 (for at bevise] M, for at bevise A. — §. 287,31 som fra en ligesemt Sjæl] M, ligesom fra en bestemt Sjæl A. — §. 288,18 maa naturligviis — Socrates'] A, er naturligviis ingenlunde det Socratistte, thi i hans M. — §. 288,20 forlobe det] MA. Der bør læses: forlobe den. — §. 289,31 Consequentjens] M, Consequentjernes A. — §. 290,1 derved] M, dermed A. — §. 290,14 der



ere] M, de ere A. — **§. 290,23** den Tanke] A, den samme Tanke M. — **§. 290,27** inden] A, indenfor M. — **§. 293,5** Pusitanimitet MA. — **§. 293,20** Samtidige] A, samtidige M(?). Man venter: Samtidiges. — **§. 295,20** ham (af,) ham, //// (af] M (en Udjregning efter ham,)) ham, af, A. — **§. 299,6** Menneſte] M, Menneſte; A. — **§. 299,35** ſkulde] A, ſulle M. — **§. 300,6** troende] M, Troende A. — **§. 302,2** det.] M, det A.

### Begrebet Angest.

A = 1. Udgave (1844). B = 2. Udgave (Begrebet Angest o. ſ. v. Andet Dplag. Kjøbenhavn. Forlagt af C. N. Reizels Bo og Arvinger. Bianco Lunos Bogtrykkeri. 1855.). M = **§. 8.**s egenhændige Manuſkript (Papirer Pf. 12). C = Concepten (ſmſtds).

I det Følgende anføres alle Afvigelfer fra B, undtagen Rettelfer af aabenbare Trykfeil, der ikke findes i A (notop ſ. netop o. l.); desuden Læſemaader i A og M, der maafkee er at opdage, ſamt enkelte Stykker i M, ſom R. har ſlettet i Korrekturen. — B's Orthographi afviger noget fra A's: A har gjelder, hjælper, B gjælder, hjælper; A ſkjont, B ſkjondt; — A muelig o. ſ. v., B mulig; A beſtæftiget, B beſtjæftiget. — M har overalt Pointet, A og B Pointen.

**§. 307,6** Beundring.] AM, Beundring B. — **§. 310,7** Lægmand] AB, Oltapper, Vertshusholder eller anden Lægmand M. — **§. 313,11** beſnytter] CM, knytter AB. Jvfr. ovenfor **§. 95.** — **§. 316,9** egentlige] MA, egentlige B. — **§. 316,21** eller det Dnde] AB, eller med det Dnde M. — **§. 318,17** det] MA, den B. — **§. 321,10** Ethica] M, Etica AB. — **§. 322,2** og dog] M, og AB. — **§. 322,14** Bog.] M, Bog; AB. — **§. 323,12** Speculeringen] M, Speculering AB. — **§. 323,15** Gjentagelfer] M, Gjentagelfe AB. — **§. 324,4** Feiltagelfen] M, Feiltagelfe AB. — **§. 330,10** plus quam] M, plusquam AB. — **§. 331,5** originatum] M, originatum AB. — **§. 331,22** det let for] B, det for let for MA (maafkee at optage). — **§. 332,30** Hiſtorie] AB, Hiſtorie, M. — **§. 335,15** Een ikke] AB, Een end ikke M. — **§. 335,20** Løbenummer] M, Løbenummer AB. — **§. 338,4** ind i Verden] C, i Verden MAB. — **§. 346,13** den] M, det AB. — **§. 346,22** Muligheden] man venter: Friheden. Jvfr. **§. 398,1** og **§. 419,8.** — **§. 346,25** betragte] ville betragte M (ville udſtreget), ville betragte AB. — **§. 348,11** fjendttig] M, fjendtlig AB. — **§. 349,28** og her altſaa] CM(?) AB. Der ſynes at være en Feil i Tekſten. — **§. 351,15** forført, og at] forført og at M, forført, at AB. — **351,31** Herved]

AB, Hermed M. — §. 352,34 Sproget.] AB, Sproget, eller som Prof. Madvig med en uundtommelig Ironie saa hyperligt har udtrykt det i et Program: at Menneskene traf en Overenskomst om, hvilket Sprog de vilde tale. — §. 354,32 Projekter, sammenfalder] MAB. Maafke: Projekter sammenfalder. — §. 355,5 spørge om] M, spørge, om AB. — §. 359,5 og det kvalitative] M, og kvalitative AB. — §. 359,7 det er jo det nemmeste] AB, det er jo og det nemmeste M. — §. 360,14 Repertorier] C, Répertoireir MAB. — §. 360,24 Høitryk] B, Høidetryk MA. — §. 365,36 I det mindste] M(?), I det mindste AB. — §. 367,4 bejnærende] C, bejværende MAB. — §. 368,23 den] M, dem AB. — §. 369,5 nemlig. at] nemlig at C. — §. 369,18 hun] M, hiiu AB. — §. 375,7 herfor] M, derfor AB. — §. 377,6 Contemplation] Contemplation MAB (C afviger). — §. 377,34 vedkommer] M, tilkommer AB. — §. 386,18 ligger] B, ligge MA. — §. 389,10 væsentligen] M, væsentligere AB. — §. 389,14 saa faare] M, ogjaa faare AB. — §. 390,9 der hverken] B, det hverken MA. — §. 394,12 εξαγωγής] M, εξαγωγες AB. — §. 395,25 er hiint] AB, er da hiint M (at optage?). — §. 396,14-15 Bestemmelse] B, Bestemmelsen CMA. — §. 398,1 viser sig for Friheden] viser sig for Muligheden MAB (C mangler). Rettelsen er tvivlsom, jvfr. §. 346,22. — §. 404,18 Dieblif] M, Dieblifs AB. — §. 405,4 og] M, eller AB. — §. 405,8 gaæf] MAB (C afviger). Man venter: gaæ. — §. 405,18 dette] AB, det M. — §. 412,4 Individualiteterne] C, Individualiteterne MAB. — §. 413,19 hore til] M, til AB. — §. 414,13 dem] M, den AB. — §. 417,19 i Skuffelsen] MAB, meeft skuffende C (at optage?) — §. 417,21 Synd] MAB, Skynd C (at optage?) — §. 417,22 det, jo dybere] MAB, det at jo dybere C (at optage?) — §. 417,24 ham, selv om] ham selv om M, ham selv, om AB. — §. 419,14 Jutet er] B, Jutet et MA. — §. 424,4 som man] M, saa man AB. — §. 425,27 Jernbane] M, Jernbaner AB. — §. 425,32 dog derfor] M, derfor AB. — §. 427,33 28—34] 28,34 M, 27,34 AB. — §. 429,3 eenjomme Tante] M, eenjom en Tante AB. — §. 430,22 medicinif-behandlende] M, medicinste behandlende AB. — §. 432,11 udenfor] AB, udenfra M (at optage? jvfr. §. 433,8). — §. 432,14 derfor her] M, derfor AB. — §. 433,13 gaæ en anden] AB, gaæ ad en anden M. — §. 433,20 mod] MA, med B. — §. 433,29 siges her igjen] M, siges igjen AB. — §. 435,27 Aabenbarelsen] AB, Aabenbarelse M. — §. 436,24-25 Indesluttetheden.] M, Indesluttetheden.) AB. — §. 436,26 Eksistentier.] M, Eksistentjer. AB. — §. 436,33 et andet] AB, det andet M. — §. 438,16-17 Jonderknuet-bonfaldende] M, Jonderknuet, bonfaldende AB. — §. 439,15 eller] AB, naar M. —

§. 440,24 bevarer altid] AB, bevarer dog altid M. — §. 441,16 Fore-  
 gaaende og det] M, Foregaaende, det AB. — §. 441,26 det Blud-  
 selige.] AB, det Bludselige. Den der ikke kjender Hemmeligheden ved  
 de cartesianiske Døve, vil i Experimentet med en saadan faaet en  
 Fremstilling af dette Bludselige. Han tager den i Haanden, sætter den  
 paa Venene, ahner intet, saa længe endnu hans lille Finger berører  
 den staaer den paa Venene, i samme Secund staaer den paa Ho-  
 vedet. M. Jvfr. ovenfor §. 236. — §. 442,15 Uldoethed] M,  
 uldoethed AB. — Uldoetheden] M, uldoetheden AB. — §. 443,28 Phi-  
 lisophie] Iæs: Philosophie (saaledes MAB). — §. 443,33 lod sig  
 kun] AB, lod sig derfor kun M. — §. 446,25 viser sig i, at] viser sig,  
 at MAB (C afviger). — hiin] M, hiint AB. — §. 446,26 Det] AB,  
 Den M (at optage). — §. 447,23 Nyægjerrighed;] Nyægjerrighed,  
 MAB (M har genuemgaaende Komma i denne Passus,  
 hvor AB har Semikolon). — §. 447,25 fornem] M, from AB.  
 — §. 447,32 tydelig] M, betydelig AB. — §. 450,13 det er]  
 MA, der er B. — §. 452,5 Deitioje MAB. — §. 453,27 [vagere]  
 M, [vag AB. — §. 453,33 oprigtigen] M, rigtigen AB. — §.  
 454,22 begynder] AB, begynder kun M. — §. 456,15 nichts] M,  
 nicht AB. — §. 456,34 Herbart] M, Herbert AB. — §. 457,15  
 for at] M, for AB. — §. 460,2 Livet?] B, Livet; MA. — §.  
 461,19 det steer] MA, den steer B. — §. 466,4 veed] M, ved AB.  
 — §. 467,18 redeligen] M, ordentligen A ordentligen B. — §.  
 467,35 Mutigheden] MA, Mutighedens B. — §. 470,22 Omstiftel[er]  
 M, Omstiftelse AB. — §. 470,35 stufje] AB, stufjes M (vijsnok at  
 optage). — §. 471,5 fra Jericho] AB, fra Jerusalem M. Maa[ste-  
 til Jericho. — §. 472,3 styldig] M, styldigt AB. — §. 472,14 Ang-  
 ster] B, Angester MA. — §. 472,33 Fäulniß] Fäulniß M, Faulniß  
 AB. — §. 473,4 Etylden.] AB, Etylden M (at optage?).

---

## Anmærkninger.

### Fire opbyggelige Taler. 1843.

- S. 11 „i Sjælens Bitterhed“] Job 7,11.  
 han gjør enhver Fristelse menneskelig] smlg. 1. Cor.  
 10,13.
- S. 14 saae i Forkrænkelighed] smlg. 1. Cor. 15,42.  
 „hans Tale opreiste osv.“] Job 4,4.  
 „boede i Herrens Fortrolighed“] Job 29,4.
- S. 16 som Joseph forudsiger] 1. Mos. 41,30.  
 „hvis trætte Hænder osv.“] Job 4,3-4.  
 Unglingen skjulte sig osv.] Job. 29,8.  
 „Forladtes Velsignelse over ham“] Job 29,13.
- S. 18 „rebelig og oprigtig mod Gud“] Job 1,1.
- S. 19 Sabæer] Job 1,15.  
 Guds-Sid] Job 1,16.
- S. 20 bygget paa Sand] smlg. Matth. 7,26.
- S. 21 kun saae Herrens Ryg] 2. Mos. 33,23.
- S. 22 „kastede den paa Herren“] smlg. 1. Pet. 5,7.  
 Ihdende Malm og klingende Bjælde] 1. Cor. 13,1.
- S. 23 hvad læse vi om hende?] se Job 2,9.
- S. 25 Kundskabens Træ] 1. Mos. 2,17.
- S. 26 Vidnesbyrd, som Gud gav Skabningen] 1. Mos. 1,31.  
 Da skulde Lammet have hvilet hos Ulven] smlg.  
 Gf. 11,6.
- S. 29 Mælk for den Umyndige osv.] smlg. 1. Cor. 3,2.
- S. 31 den forlorne Son] Luc. 15,16.  
 medens han sov] Matth. 13,24 ff.
- S. 33 Din Venstre uvidende om osv.] smlg. Matth. 6,3.  
 Jngen er god uden Gud] Matth. 19,17.
- S. 34 baade at vilje og at fuldkomme] Phil. 2,13.  
 han beghnder og fuldender den gode Gjerning] smlg.  
 Phil. 1,6.  
 lever, rores og er] Ap. Gf. 17,28.
- S. 35 den, der ikke er med osv.] smlg. Matth. 12,30.

- S. 36 binder man den Stærke osv.] smlg. Matth. 12,29.  
 S. 38 naar Phariseerne og de Skriftkloge ere gaaene  
 bort] smlg. Joh. 8,9.  
 sige som David] der tænkes vel paa Steder som Ps. 141,1  
 og 143,7, som ovenfor citeret findes Ordet ikke.  
 S. 39 lade Solen gaae ned over sin Bredel] smlg. Eph. 4,26.  
 Begjerlighedens Bryndel] 1. Thes. 4,5.  
 „Sagtmodighed opdager skjulte Ting“] Sirach 4,21.  
 S. 40 hiin billedlige Tale] Luc. 11,13.  
 S. 41 „have sin Tro med Personens Anseelse“] frit efter  
 Jac. 2,1.  
 S. 42 ligesaa tidet som i Opstandelsen] smlg. Matth. 22,30.  
 1,10. 11] skal være Jac. 1,9. 10.  
 naar den Dvinde her finder Tilgivelse osv.] Joh.  
 8,1-11.  
 den Mand dommes, hvis Die osv.] Matth. 5,28.  
 „guddommelige Lov, at elske sin Næste som sig selv“]  
 Jac. 2,8.  
 S. 43 Gud var hans Rjey og hans Stav] Ps. 23,4.  
 uden . . . at fortære] Billedet er taget fra Beretningen om  
 den brændende Tornebusk 2. Mos. 3,2.  
 Strid med Rjod og Blod] Eph. 6,12.  
 S. 45 „er Du kalden Træl osv.“] 1. Cor. 7,21.  
 „er en Gave“] Matth. 15,5.  
 S. 46 12 Legioner Engle] Matth. 26,53.  
 den Rige gjør Gjestebud osv.] smlg. Luc. 14,12.  
 hiin Mand, der gjennem Markhundreder osv.] Krosus.  
 S. 47 sige til den Hungrende] Fortællingen om Jesu Fristelse,  
 Matth. 4,9.  
 da hans Liv jo ikke bestaaer i Mad og Drikke] smlg.  
 Rom. 14,17.  
 forraade din Næste med et Rys] smlg. Judas.  
 at han tog Skade paa sin Sjel] smlg. Matth. 16,26.  
 S. 48 som den venstre Haand udfinder osv.] smlg. Matth. 6,3.  
 S. 49 tro som en Husholder] smlg. 1. Cor. 4,2.  
 Dommeren] i Jesu Signelse Luc. 18,1-8.  
 S. 50 Den, der offerer sin Gave] Matth. 5,23-24.  
 S. 51 der opsminkes med sin fagre Gestalt] sigter til en  
 Linie i 2. Vers af Ringes Salme „Far, Verden, far vel“. (Psal-  
 mebog for Kirke og Hjem. Nr. 542).  
 S. 53 den Belgjorer, han dog seer osv.] smlg. 1. Joh. 4,20.  
 hiin Blindfødte] Joh. 9,1-38.

- S. 54 leve af Smuler osv.] jmgf. Luc. 16,21.  
 S. 55 ved sit uviste Mammon] jmgf. Luc. 16,9: Uretfærdighe-  
 dens Mammon.  
 S. 56 vel er Discipelen ikke over Mesteren] Matth. 10,24.  
 „Det er jaligere at give end at modtage"] Ap. G.  
 20,35.  
 S. 58 som Paulus siger] Rom. 13,8.  
 S. 59 en stille Aands uforkræufelige Væsen] 1. Pet. 3,4.  
 S. 61 sildig Regn og tidlig Regn] jmgf. Jac. 5,7.  
 S. 69 den gode Sæd voger kun i Taalmodighed] jmgf. Luc.  
 8,15.  
 S. 73 „endnu vide vi ikke, hvorledes vi skulle vorde"] frit  
 efter 1. Joh. 3,2.  
 S. 74 som Apostelen Jacob siger] Jac. 1,22 ff.  
 naar Djævelen troer og dog skjælver] Jac. 2,19.

---

### To opbyggelige Taler. 1844.

- S. 81 gaae som til Gjeitebndshuus] jmgf. Præd. 7,2.  
 „at dens Indgang maatte være i Forsængelighed"]  
 1. Thez. 2,1.  
 S. 84 Alle sige Fred og Tryghed] 1. Thej. 5,3.  
 S. 85 „gaaer i Fare, hvor han gaaer"] af Brorjons Salme  
 „Jeg gaaer i Fare, hvor jeg gaaer" (Psalmebog for Kirke og  
 Hjem. Nr. 569).  
 „arbeide med Frygt og Væven"] Phil. 2,12.  
 S. 87 som en Tyv i Matten] efter 1. Thej. 5,2.  
 S. 91 Taarnet] sigter til Luc. 14,28 ff.  
 S. 92 lægge en Allen til sin Væxt] Matth. 6,27.  
 S. 93 komme og see og seire] sigter til Cæsars Ord: veni, vidi,  
 vici „jeg kom, jeg saa, jeg seirede" (Suetonius, Jul. Cæs. 37).  
 S. 94 idag ville vi gjøre dette, imorgen dette] jmgf. Jac.  
 4,13-15.  
 Gud i Himlene sværger ved sig selv] s. Ex. 1. Mof.  
 22,16.  
 S. 96 Den, der strax gif hen og glemte osv.] Jac. 1,23-24.  
 blev istaaende hele Dage paa Torvet osv.] jmgf.  
 Matth. 20,1 ff.  
 S. 97 smagt den himmelske Gave] Hebr. 6,4.  
 S. 97 ikke formaae at grave osv.] Luc. 16,3.  
 S. 98 hine Phariseere] Luc. 11,46.

- S. 100 hiin barmhjertige Samaritan] Luc. 10,30 ff.  
 S. 101 Taalmodighedens Gud] Rom. 15,5.  
 S. 103 Der var en Konge] Baldemar Atterdag.  
     derfor . . . havde han ogsaa et Dnjske] smlg. J. V. Hei-  
     berg, Søndersdag. 1840. 3. Act, 5. Scene: „For mig kan Gud  
     beholde Paradis. Blot han vil lade mig beholde Gurre“.  
     endnu i Dag, siger Herren] der tænkes paa Luc. 23,43.  
 S. 104 stode op som Phariseerne at friste dig] smlg. Matth.  
     19,3.  
     Gud skal gjøre Fristelsen og dens Udgang osv.]  
     1. Cor. 10,13.  
 S. 107-8 den aflader ikke, ligesaa lidet, som Dag og Nat  
     osv.] smlg. 1. Moj. 8,22.  
 S. 109 den Brønd Bethesda] Joh. 5,2 ff.  
     Slægternes Udvalgte frydede sig] smlg. Joh. 8,56 om  
     Abraham, 1. Moj. 17,17.  
 S. 111 glædede Faderen i sin Grav] der menes Manden.  
 S. 115 Livet forgaaer og dets Lygt] smlg. 1. Joh. 2,17.  
     de daarlige Brudejomfruer] Matth. 25,1 ff.  
 S. 116 mere glemt end Spurven] Matth. 10,29.  
 S. 117 udsluk ikke Manden] 1. Thes. 5,19.  
     fajt endnu engang at din Sorg paa Gud] smgl. 1.  
     Pet. 5,7.  
 S. 118 Du forventer jo de Dodes Opstandelse, baade de  
     Retfærdiges og de Uretfærdiges] smlg. Ap. Gj. 24,15.  
     jager ligesom Kjærligheden Frygten ud] 1. Joh. 4,18.  
 S. 120 Den, der er tro over Lidet, bliver sat over Meget]  
     Luc. 19,17.  
 S. 122 Forstefødselsret . . . for en Ret Lindser] Esau, 1.  
     Moj. 25,33.  
 S. 123 et Guldbæble i en Solvskaal] smlg. Ordsp. 25,11.  
 S. 125 „som kun udjages ved Bøn og megen Fajten“] efter  
     Matth. 17,21.  
 S. 126 vanskeligere end at indtage en Stad] smlg. Ordsp.  
     16,32.  
 S. 128 Intet at beundre, er den høieste Wiisdom] Horats  
     Breve 1,6,1: nie admirari.

---

### Tre opbyggelige Taler. 1844.

- S. 140 ogsaa han bar det kongelige Purpur] Salomon gaaer  
     for at være Forfatteren af Prædikerens Bog (smgl. Kap. 1,1).

- S. 141 formaaer at give et Menneske Bederlag osv.] smlg. Matth. 16,26.  
 S. 143 Altjammen Forfængelighed og ond Møie] Præd. 1,14.  
 S. 146 at et Menneske bliver Varn paa ny] smlg. Matth. 18,3.  
 S. 149 en Tænker, hvis Ihukommelse er Venndring] Spinoza.  
 „Himmel og Jord med alt, hvad som derudi be-  
 findes] smlg. 2. Moj. 20,11.  
 S. 150 en Tænker, som blev Helt] Julius Cæsar Vanini,  
 brændt 1619 i Toulouse; se Leven des Lucilio Vanini, von  
 W. D. F. Lpz. 1800. S. 112.  
 leve, rores og være i Gud] smlg. Ap. Gj. 17,28.  
 S. 151 da gjør man som hiiu Qvinde] Luc. 15,18.  
 Der var en hedenst Viis] Diogenes.  
 S. 152 Englene, der altid see Guds Majn] Matth. 18,10.  
 S. 154 den første Bog i det gamle Testamente] Genesis (be-  
 tyder Fødselen), den anden Exodus (Udgangen).  
 S. 155 Verden forgaaer og dens Lyst] 1. Joh. 2,17.  
 S. 159 Som Hedningerne gjøre lange og overflødige Bøn-  
 ner] smlg. Matth. 6,7 ikke 7,7.  
 S. 161 Den derfor, der eier Liggendefæ i Himlen] smlg.  
 Matth. 6,20-21.  
 Den, der her paa Jorden erhvervede Venner osv.]  
 smlg. Luc. 16,9.  
 S. 163 den rige Mand, da han opvaagnede i Helvede] smlg.  
 Luc. 16,23.  
 S. 164 Lilieus Uvirksomhed osv.] smlg. Matth. 6,28.  
 S. 165 stykkeviist og som en mørk Tale] 1. Cor. 13,12.  
 S. 166 som den, der ikke har Haab] smlg. 1. Thes. 4,13.  
 henrykket i den tredje Himmel] smlg. 2. Cor. 12,2.  
 S. 168-69 en Fryd, der ikke opkom i noget Menneskes  
 Hjerte] smlg. 1. Cor. 2,9.  
 S. 169 den rige Yngling] Matth. 19,21.  
 først at skulle begrave de Dode] smlg. Matth. 8,21-22.  
 hvis Mund var bunden som end ikke Dgens] smlg.  
 1. Cor. 9,9.  
 S. 170 som skuer i Gondom] Matth. 6,6.  
 S. 171 at en Kameel gaaer gjennem et Naaleøie.] Matth.  
 19,24.  
 S. 172 den nye Viin de gamle Læderflasker] Matth. 9,17.  
 S. 173 Dagon's Billeder] 1. Sam. 5,3-4.  
 S. 175 den udødelige Skare] Herodot beretter (VII, 84), at der



- i Xerxes' Hær var en Afdeling paa 10,000 Mand, der kaldtes „de udbodelige“.
- §. 176 at man har Lønnen borte] smlg. Matth. 6,2.  
vi ere alle unyttige Tjenere] smlg. Luc. 17,10.
- §. 177 kaldet ved den ellefte Time] smlg. Matth. 20,6.  
en Rover, der „endnu idag“] smlg. Luc. 23,43.
- §. 177-78 „derjom Gud i sin Høire holdt osv.“] Læsning i „Eine Duplik“. 1778 (se Sämmtliche Schriften. Hrsq. v. K. Vachmann. 3. Aufl. XIII, 24) smlg. Nfl. Efterkrift. 2 D. 1. Njn. Cap. 2,4.
- §. 178 Petrus . . . paa Havets Bolge] Matth. 14,29-30.
- §. 181 bløde Klæder . . . Koret's Bøielighed] Matth. 11,7-8.  
Dens Koft som raaber i Orkenen osv.] Matth. 3,3.  
„den største, der er født af Qvinder“] Matth. 11,11.
- §. 182 en Daab med Ild og den Hellig-Aand] Matth. 3,11.  
hans Disciple mistrostedes] smlg. Joh. 3,26.  
Medhustruens Søn] Ismael, smlg. 1. Moj. 17,20.
- §. 185 Raadets Udsendinge] se Joh. 1,19.
- §. 186 3 Evangeliet er det Herrens, der reiser bort] Luc. 19,12 ff.
- §. 187 Dens, der ikke var kommen for at lade sig tjene, men osv.] Matth. 20,28.  
„havde været for ham“] Joh. 1,15.
- §. 188 at alle Børn under to Aar skulde dræbes] Matth. 2,16.
- §. 189 en ny Pharao . . , der ikke kjendte Joseph] 2. Moj. 1,8.  
Den, der er plantet ved Vandbækken] Ps. 1,3.  
hvor Begjeringens Dorn ikke dør] smlg. Marc. 9,44.
- §. 190 at gaae som til Gjeitebudshuns] smlg. Præd. 7,2.  
som atter Børnene paa Torvet osv.] smlg. Matth. 11,16-17.
- §. 193 En gammel hedenst Digter] figter til en Beretning hos Plutarch, De profectibus in virtute p. 79 d om Eschylus, der, da han overværede en Kævekamp, sagde til Jon fra Chios, da den ene af de kæpende blev truffet og Tilskuerne raabte op: „Der kan Du se, hvad Træning har at betyde: „den, der bliver truffet, tier stille, men de, der seer paa det, skriger“. S. K. misforstaaer Stedet, Tilskuerne jubler ikke over den overvundne men skriger op af Medlidenshed.

### Philosophiske Smuler.

§. 197 Om Pseudonymerne Johannes Climacus og Anti-Climacus se E. P.<sup>1</sup> 1849 S. 574 ff. (Johannes Klimax kaldtes en byzantinisk Theolog fra 6. Aarh. efter sit Hovedværk Klimax (o: Jacobsstigen); Kierkegaard tænker ved Navnene tillige paa Udtrykkene Klimax og Antiklimax, se E. P. anf. Sted S. 585.) Jvfr. ogsaa E. P. IV B 1 (S. 105), og II A 335.

§. 198 [Hafspeare] Hellig tre Kongers Aften 1. Akt 5. Scene: many a good hanging has prevented a bad marriage.

§. 199 proprio Marte o. s. v.] paa egen Haand, paa egne Vegne og for egen Regning.

Magisteren hos Holberg] Stygotius i Jacob v. Thyboe 3. Akt 4. Sc.: „... naar jeg, volente deo, skal disputere... Den handler de alicubitate og skal blive continueret med 5 andre.“

volente deo] om Gud vil.

hiin ædle Romer] Sallust; se hans Jugurtha 4,4: at jeg mere af gode Grunde end af Magelighed (merito magis quam ignavia) har ændret mine Grundsætninger (og nu ikke mere vil tjene Staten). — R. synes at have taget merito i Betydningen: paa Grund af mine Fortjenester.

ex animi sententia] af mit Hjertes Tilboielighed.

ἀπραγμοσύνη] Afholden sig fra Deltagelse i det offentlige Liv (Xenoph. Memorab. 3, 11, 16 om Sokrates). — Solon havde sat Tab af borgerlig Ære som Straf for den Atheniensjer, der i en borgerlig Strid undlod at tage Parti.

da den i Oldtiden] o: under hvilken den i Oldtiden.

§. 200 nolite o. s. v.] forstyrrer ikke mine Cirkler! (Valerius Maximus VIII 7 Ext. 7: noli, obsecro, istum disturbare.)

see sig om] o: see sig om efter.

Diogenes] se Lufian, Hvorledes man skal skrive Historie Kap. 3.

Aristoteles] Om sophistiske Beviser Kap. 1. Jvfr. E. P. IV A 63.

Salomon Goldkalb] i Heibergs Kong Salomon og Sorgen Hattemager.

en ny Æra] der sigtes til Martensens Licentiatdisputats De autonomia conscientiae sui humanæ, der 1841 under Titlen: „Den menneskelige Selvbevidstheds Autonomie i vor Tids dogmatiske Theologie“ udkom i dansk Oversættelse ved stud. theol. L. B. Petersen. I Fortalen siger denne om Disputatsen: „Det

var det første Skrift, der hos os udkom i den nyere speculative Retning og bebudede den Æra i Theologien, hvorfra man allerede nu har begyndt at regne." Jvfr. ogsaa E. P.<sup>1</sup> 1849, S. 452 ff., og Bladartikler Nr. XXI (S. V.<sup>1</sup> XIV S. 96).

quantum satis] tilstrækkelige Maal.

- §. 201 [laae om] nemlig i sin Modsetning; et Udtryk af den hegelste Philosophi.

Rabalderfjog] jvfr. Herk, Gjengangerbreve (Digte fra forskjellige Perioder III, 1862, S. 149): „Min Aand kan stækte Endnu som fordem Vingen paa en Gaas, Og et Rabalderfjog af Sønnen vække, Naar han isovne pluddrer lutter Gaas.“

communio honorum] Eiendomsfælledsstab: ordret: Fælledsstab i Goder (saaledes snarest her).

Den, der tjener ved Alteret o. s. v.] jvfr. 1. Kor. 9,13.

- §. 202 Cratyllos] Platons Kratyllos p. 84 b: (Socrates) hvis jeg nu allerede havde hørt det Foredrag af Prodikos til 50 Drachmer, om hvilket han siger, at naar man har hørt det, saa er man udlært paa det Omraade, saa vilde der ikke være noget til Hinder for at du lige strax kunde saa Sandheden at vide med Hensyn til Ordnes rette Betydning og Brug; det har jeg imidlertid ikke hørt, men kun det til 1 Drachme. — En Drachme var en græsk Mont, i Guldbærði ca. 1 Kr.

per deos obsecro] jeg besværges eder i Gudernes Navn.

- §. 203 Protagoras o. s. v.] platoniske Dialoger, hvori Duden bestemmes som Indsigt.

Meno] pag. 80 e (næsten ordret oversat indtil „hvad han skal søge.“).

Bauskkeligheden gjenemtænker Socrates] korrektore: Plato. K. undlod her med Billie at gøre Forskel mellem de to; se Afsl. Uvid. Efterfr. Anden Deel, Andet Afsn., Cap. 2 (S. V.<sup>1</sup> S. 172).

- §. 204 ældre og moderne Speculation] hermed sigtes dels til Middelaalderens Mystik (Scotus Erigena, Meister Eckart), dels til Schelling og Hegel. Se f. Ex. Martensens Meister Eckart (1. Udg.) S. 11. 100 ff. o. s. v.

præ før, forud, post efter.

Platos Apologi] pag. 21 ff. 28 e, 30 d o. s. v.

- §. 205 *μαίεσθαι* o. s. v.] til at være Fødselshjælper tvinger Gud mig, men at føde har han negtet mig. — § 150] o: pag. 150. — *μαίεσθαι* (maieusthai)] at forløse en Fødende.

eo ipso] som saadant.

Diogenes af L.] Diogenes fra Laerte, Om de berømte Philosophers Liv o. s. v.

commune naufragium] fælleds Skibbrud; Hentydning til det latinste Ordsprog e. n. dulce, „fælleds Skibbrud er let at bære.“

- §. 206 een Nar o. j. v.] Hentydning til Gnavspillet („Narren gaar og tager Nullet med sig“).

Προδικός en Sophist, Samtidig af Sokrates.

εὐκαταφορία εἰς πάθος (eukataphoria eis pathos)] Tilboielighed (Disposition) til Lidelse (Idenskab); Udtrykket brugtes af Stoikerne (se Stobæus Ecl. II 93) om en sjælelig Tilstand, hvorved man let forfalder til falsk Opfattelse af Virkeligheden. R. har Udtrykket fra Tennemann, Gesch. d. Philoj. IV §. 129 Note; se E. P. IV A 44. V B 3,4.

Socrates uforfærdet udtrykker] i Platons Apologi pag. 41 b.

προτετραμμένος] (protetrammenos; iffe, som R. skriver, -τραμενος) betyder iffe „opmuntrende“, men „opmuntret“; det staar saaledes flere Steder i den under Platons Navn overleverede Dialog Alitophon, og er af R. ved en Hufsefeil sat for det i samme Dialog brugte προτρεπτικός (protreptikos), der har den angivne Betydning.

§ 410] ο: pag. 410 c.

- §. 207 ubiquè et nusquam] overalt og intetsteds.

- §. 211 Kriktoteles] i den Nikomacheiske Ethik 3, 5, 14 (Citatet er iffe ordret).

Skeptikerne] Eleateren Zenon erklærede det for utænkeligt at en Pil kunde flyve, da den paa hvert Punkt af sin Bane maatte være i No. Efter ham optog Skeptikerne den samme Betragtning.

- §. 213 Minos o. j. v.] Minos, Meacus og Rhadamantus domte efter den græske Mythologi de Døde i Underverdenen.

- §. 214 § 151] ο: pag. 151 c („jaa de ligesvem er tilboielige til at hvide mig, naar jeg tager en eller anden Dumhed fra dem“).

- §. 216 Hus forbij Udtryk fra Gnavspillet, hvor den, der har Brikken „Huset“, afslaar at bytte ved at sige: Hus forbij.

- §. 217 autopathis] „selvblidende“, ο: han paavirkes selv lige jaa meget som han paavirker andre.

guddommelige Misundelse] græst Udtryk, der betegner, at Guderne med Skinshge vaagede over deres privilegerede Stilling og iffe tillod Mennesket at overstride sin Grændse. Paa samme Maade var Menneskets Begrændsning i Sammenligning med Guden et Grundbegreb hos Sokrates.

Alcibiades] i Platons Symposion fremstilles Alcibiades som forelsket i Sofrates.

Korvbanterne] var den „store Moders“ (en phrygisk Gudindes) Tjenere, som ved larmende Musik og Dans hensatte sig i en ekstatiske Tilstand. Med denne Tilstand sammenligner Sofrates sin egen i Platons Kriton pag. 54 d.

©. 218 Den, som bruger al Forforelsens Kunst o. s. v.] jvfr. Platon, Symposion p. 218 ff.

*ἀκίνητος πάντα κινεῖ*] selv ubevægelig bevæger han alt; Aristoteles's Definition af Gud, jvfr. *Metaphys.* 12, 7, 8 og 5, 1. Bemærkningen har R. fra Schellings Forelæsninger, se E. P. IV A 157.

©. 219 Polos] en Sophist, der optræder i Platons Gorgias. Den Replik, hvortil der sigtes, er forøvrigt af Kallikles, en anden af Dialogens Personer (pag. 490 c).

©. 220 overende er Elskoven o. s. v.] at „overe“ er at feire den ringere Form for Seirherrens Indtog (ovatio), der brugtes i Rom, hvor den fornemmere Form, Triumphen, ikke benyttedes. Jvfr. tekstfrit. Anhang.

©. 221 Døden over Graven] vistnok en uoiagtig Hentydning til den Overtro, at man kan mærke, naar Nogen gaar over Ens Grav.

©. 222 Keiserens eller Guds Billede] jvfr. Matth. 22, 21. tusind Mar o. s. v.] 2. Pet. 3, 8.

©. 223 Lilien herligere end Salomon] Matth. 6, 29. at see Guden var Døden] 2. Mose B. 33, 20 o. a. St. Glæde i Himlene] Luc. 15, 7.

©. 224 *πολλοὺς καὶ καλοὺς* o. s. v.] han foder mange skonne og ophoiede Taler og Tanker [se tekstfrit. Anh.] under ubegrændset Visdomsføgen.

§ 209 C] Sympos. pag. 209 e: naar han berører det Skønne og omgaaes med det, saa foder og frembringer han hvad han længe har gaaet svanger med.

©. 225 har han ikke det, hvortil han kan hælde sit Hoved] Luc. 9, 58.

©. 226 en angrende Synderindes] jvfr. Luc. 7, 37 ff. en ydmygere Plads o. s. v.] jvfr. Luc. 10, 39 ff.

©. 227 Moderens naar Sværdet o. s. v.] Luc. 2, 35.

©. 228 Bjerge [Jæbbe] jvfr. 2. Mose B. 19, 18.

©. 230 Typhon] et ildsyende Uhyre, der kæmpede med Zeus og blev betvunget af hans Lyu.

Phædrus] se ©. 232.

§. 231 Criterium paa Sandheden] se E. P. IV C 50.

Sextus Empiricus] en Skeptiker fra 2. Aarh. e. Chr. Skeptikerne negtede Erkendelsens Mulighed, og støttede sig herved bl. a. netop paa Umuligheden af at erkende Menneſkets Natur. I denne Sammenhæng citerer Sextus Demokrit (Pyrrhon. Hypot. 2, 23).

§. 232 den Dvergang, ſom ligger i at „lære“] se f. Ex. Sext. Emp. Pyrrhon. Hypot. 3, 250 ff.

Protagoras] en Sophist fra 5. Aarh. f. Chr. Hans Sætning lod, at Menneſket er altings Maal, hvilket paa K.s Tid almindelig forstodes ſaaledes, at der ikke gaves nogen almen- gylbig Erkendelse, men at den var afhængig af det enkelte Menneſkes tilfældige Beſtaffenhed (se Hegel Geſch. d. Philoſ. II 28). K. har ved en Skodesløshed citeret Sætningen i en Form hvori den ikke giver Mening.

dette vidner jo Digterne] se E. P. V B 5, 2, hvoraf frem- gaar at der ſigtes til Pagen i Figaro (jvfr. Figaros Bryllup 1. Akt 5. Sc.).

at elſke ſig ſelv o. j. v.] jvfr. Matth. 22, 39. Marc. 12, 31.

σκοπω o. j. v.] Jeg underſøger ikke diſſe Ting [o: om de mythiſke Fortællinger er ſande], men mig ſelv, om jeg er et mangfoldigere og mere lidenſtabeligt (egl. af Tid og Røg opfyldt) Dyr end Typhon [diſſe Ord er af K. glemte i den græſte Text], eller et blidere og mere enkelt Væſen, ſom i ſin Natur har en guddommeligt og lidenſtabsløs Beſtanddel.

§. 233 accessorium] Noget der kommer til (til en Tings øvrige Egenſkaber); prius egl. Forudgaaende, o: til Grund liggende. — Jvfr. E. P. V B 5, 3, hvoraf fremgaar at der ſigtes til Kants og Hegels forſtellige Opfattelse af „Tilværelſe“. Se Hegel, Geſchichte der Philoſophie III (Werke XV, 2. Aufl.) S. 526 ff. Selve Ud- trykkene accessorium og prius ſynes dog hverken brugt af Hegel eller Kant.

§. 234 essentia involvit existentiam] Væſen indbefatter Væren. Se Spinozas Ethik 1. Del, ſærligt Def. 1 Prop. 7, Prop. 11.

quo res o. j. v.] jo fuldkommere en Ting er iſølge ſin Na- tur, deſto mere og deſto nødvendigere Væren indbefatter den; og omvendt, jo nødvendigere Væren en Ting iſølge ſin Natur indbefatter, deſto fuldkommere er den.

quod hic o. j. v.] at vi ikke her taler om Skønhed og andre Fuldkommenheder, ſom Menneſkene af Dvertro og Uvidenhed har villet kalde Fuldkommenheder. Men ved Fuldkommenhed forſtaaer jeg kun Virkelighed eller Væren (esse, egl. det at være).

§. 235 in suspensio] utryg.

den hamletiske Dialektik] i Shakespeares Hamlet III 1. eo ipso] med det Samme.

- Leibnitz] f. Ex. Opera philos. (udg. af Erdmann, 1840) S. 78: Gud eksisterer nødvendigt, dersom han blot sættes at være mulig.  
 S. 236 cartesianske Duffer] K. tænker paa Hyldebrandsduffer (Tvingdepunktisduffer), men har kaldt dem cartesianske ved en Forvexling med de „cartesianske Dævle“ (Dyffere). Jvfr. tekstfrit. Anh. t. Begrebet Angest S. 441.

Anekdote] se Ciceros Academica II 29, 93. — En Sorites er en Slutningsform, der benyttedes af Skeptikerne for at bevise Erkendelsens Umulighed; den har Navn efter det almindeligst benyttede Exempel, nemlig Spørgsmaalet, hvor mange Korn der behøves for at udgøre en Bunke (græsk: soros). Man tilføier eet Korn ad Gangen (fremadstridende S.), eller trækker eet fra (tilbagestridende S.), og spørger hver Gang, om der nu (endnu) er en Bunke. — Chrjstian var en stoisk Philosoph, død 208 f. Chr.; Carneades var Platoniker, men gav Platons Lære skeptisk Retning; han var født ca. 213 f. Chr., saa at de to ikke, som K. forudsætter, var samtidige.

[standset i Ualitet] o: standset, saa at en ny Ualitet fremkom (f. Ex. en „Bunke“ istedetfor nogle saa Korn).

- S. 237 reservatio finalis] sidste Forbehold.

[om det hedder] se Hegel, Beweise für das Daseyn Gottes (Werke XII 2. Aufl. S. 518), hvor der henvises til Xenophon Memorab. 1, 4.

det physisoteleologiske Bevis] søger at godtgøre Guds Tilværelse ved at eftervise Hensigtsmæssigheden (Theologien) i Naturen.

- S. 238 Ved at udgøre om det o. f. v.] Hentydning til Gorgias's Sætning: Intet er; og hvis Noget er, er det ikke til at erkende; og selv om det er til at erkende, lader det sig ialtsald ikke meddele til Andre (Sext. Emp. adv. math. VII 65).

via negationis (ad Negationens Bei) og via eminentiæ (ad Fortrinlighedens Bei) er tekniske Udtryk i den scholastiske Philosophi for to Maader at bestemme Guds Egenstaber. Ad den første Bei bestemmes de negativt ved at frastrive ham al Endelighed og Ufuldkommenhed, ad den anden positivt ved at tillægge ham de menneskelige Dyder i fortrinlig Grad (eminenter).

διασπορά (diaspora)] Splittethed; bruges egl. om de udenfor Palæstina spredt levende Jøder.

Men denne Forskjellighed o. f. v.] jvfr. E. P. IV A 62.

§. 239 hvad den sidst fremhævede o. s. v.] o: hvad derimod den sidst fremhævede o. s. v.

§. 241 Dette vil [Elskoven og]aa] Dette, o: Selvfærlighedens Undergang.

*spolia opima* fornemste Krigsbytte.

§. 243 *index sui et falsi*] Kendemærke (Kriterium) paa sig selv og Ujandheden.

§. 244 *judex*] Dommer.

§. 245 *quia absurdum*] fordi det er urimeligt; Hentydning til den befendte Sætning *credo quia absurdum*, se nedenfor §. 246.

§. 246 Tertullian] Sætningen *credo quia absurdum* (jeg tror fordi det er urimeligt) tillægges almindelig T. Den findes dog ikke hos ham netop i den Form; men *de carne Christi* Kap. 5 staar: *mortuus est dei filius; prorsus credibile est, quia ineptum est* (Guds Son er død; det er fuldkommen troligt, fordi det er taabeligt).

Hamann] Werke I 425: Lügen und Romane müssen wahr-scheinlich sein, Hypothesen und Fabeln; aber nicht die Wahrheiten und Grundlagen unseres Glaubens. — Den tredje Ytring synes ikke ordret at findes hos Hamann; men Werke I 406 staar i Anledning af nogle Ord af Hume („wer immer durch den Glauben bewogen wird, derselben [o: der christlichen Religion] seinen Beyfall zu geben, der ist sich eines. . . Wunderwerkes bewußt, welches alle Grundsätze seines Verstandes umkehrt“) følgende Pasjus: „so ist dies allemal Orthodorie, und ein Zeugniß der Wahrheit in dem Munde eines Feindes und Verfolgers derselben“. Jofr. smstds. §. 443.

Lactants] urigtigt. Sætningen „Hedningernes Dyder er glimrende Laster“ tillægges almindelig Augustin; efter Meningen (ikke efter Udtrykket) findes den i hans *de civ. dei* 19,25.

Shakespeare] *All's well that ends well* 2. Akt 3. Sc.: *we have our philosophical persons, to make modern and familiar, things supernatural and causeless.*

Luther] Det præcise Udtryk „Klods og Klodrian“ er ikke fundet.

Rong Lear] 4. Akt 6. Sc.: *«Ay» and «no» too was no good divinity.*

§. 247 halv 3og sie ihu] Goethe „Der Fischer“ (Gedichte I, Wal-laden) Vs. 31.

parastatisk Vegeme] Skin-Vegeme, som kun antages mid-lertidigt (som Englenes, naar de bliver ihulige for Mennesker).

§. 248 Han forringede sig selv o. s. v.] Philipp. 2,7.



bløde Klæder] jvfr. Luc. 7,25.

Legioner af Engle] jvfr. Matth. 26,53.

§. 249 ikke have Skjulested eller Rede] jvfr. Matth. 8,20.

§. 250 en Gufelt af hiin Stads o. s. v.] jvfr. Joh. Ev. 3.

§. 252 den lille Fisk som følger Haien] Lodsfisken, en Art Makrel, som altid ses i Selskab med Haien og formodes at veilede den til at finde Bytte.

§. 260 kjendte ham som han var kjendt] jvfr. Paulus 1. Kor. 8,3. Gal. 4,9.

Bibelordene] Luc. 13,26 f.

Mithridates, Konge af Pontus (111—63), skal have kendt Navnene paa alle sine Soldater.

§. 261 sub poena o. s. v.] under Straf af fuldstændig og stedsevarende Tausshed.

§. 262 den falske Smerdes] en Bedrager, der udgav sig for Kong Cambyses's Broder Smerdes og tilrev sig Thronen i Persien. Hans Bedrag opdagedes ved at han viste sig at mangle Ørene, der var skaaret af ham som Straf for en Forbrydelse.

§. 265 det Samme „om det Samme“] se Platos Gorgias 490 e: (Kallikles:) Du siger ogsaa altid det Samme, Sokrates. (Sokrates:) Ja ikke blot det, Kallikles, men ogsaa om det Samme. Jvfr. 491 b: (Sokrates:) Du siger, at jeg altid siger det Samme, og dadler mig derfor; men jeg dadler omvendt dig, fordi du aldrig siger det Samme om det Samme [men snart det Ene, snart det Andet].

*κίνησις* (kinesis)] egl. Bevægelse; hos Aristoteles det fælleds Udtryk for al Forandring. Jvfr. hertil og det Følg. E. P. IV C 47.

*ἀλλοίωσις* (alloiosis)] Forandring (i snevrere Forstand).

*μετάβασις εἰς ἄλλο γένος* (metabasis eis allo genos)] Overgang til en anden Begrebsphære (her fra Tilblivelse til en anden Art af Forandring o. s. v.)

§. 266 Tilblivelsens Forandring er Overgangen fra Mulighed til Virkelighed] Dette er Aristoteles's Definition paa „Tilblivelsens Forandring“ (kinesis), se *Phisikken* 3,1.

Er da Nødvendighed ikke Eenhed af Mulighed og Virkelighed] Hegels Definition, se *Logik* II (Werke IV) §. 207.

Den aristoteliske Sætning] Aristoteles (*περὶ ἐρμηνείας* 12) viser, at den bekræftende Sætning: det er muligt at være, har som tilsvarende Benægtelse: det er ikke muligt at være, og ikke: det er muligt ikke at være. Under Behandlingen af Pro-

blemet bemærker han, at man jo kan udſige om den ſamme Ting: det er muligt at den er, og: det er muligt at den ikke er. K. ſynes at have citeret Stedet ſom Støtte for ſin Paaſtand, at Mulighed og Virkelighed er Værens-Bestemmelſer.

Epikur lærte, at ſandt er hvad der bekræftes af Erfaringen, falſk hvad der ikke bekræftes eller modſiges. Dette er ganſke viſt forſtyrrende her, fordi det udelukker Mulighedens Begreb. Men K. ſynes at mene, at dette beror paa, at der hos Epikur ikke er Tale om Væren eller Ikke-Væren, men om en Tings andre Prædikater, dens „Væſen“.

§. 267 Ariſtoteles's Være] *Ἔπερι ἐκωνυρίας* 13 underſøger Ariſtoteles det Spørgſmaal, om man kan ſlutte fra Nødvendighed til Mulighed. Han viſer, at derſom man ikke kan ſlutte fra „det er nødvendigt at“ til „det er muligt at“, ſaa maa man enten kunne ſlutte til „det er ikke muligt at“, eller til „det er muligt at ikke“; men ingen af Deſene kan udſiges om det Nødvendige. Paa den anden Side: kan man ſlutte om det Nødvendige at det er muligt, ſaa maatte man ogſaa kunne ſlutte: det er muligt ikke; thi naar en Ting muligt er, følger almindeligviſ at den muligt ikke er; men dette gælder ikke om det Nødvendige. Han løſer Vanſkeligheden ved at paapege, at man ikke i alle Tilfælde kan ſlutte fra „det er muligt“, til „det er muligt ikke“; ſ. Ex. ikke fra „det er muligt at Jld varmer“, til „det er muligt at Jld ikke varmer“. Der er altsaa to Slags Mulighed, og fra Nødvendighed kan der kun ſluttet til den ene Slags.

§. 268 Neben einander, Rummet] jvfr. Hegels Encyclopädie § 254. — Naturen er efter Hegel Ideens Udfoldſe i Rummet, Hiſtorien dens Udfoldſe i Tiden (Werke IX 2. Udg. S. 89).

en aandrigere Betragtning] viſtno den Hegelſke, hvor- efter Naturen opfattes ſom en Trinfølge i Ideens Udvikling.

Stoikeren Chryſipp — Megarikeren Diodor] Chryſippoſ paaſtod, at Alt ſtete iſølge en uforanderlig Skæbne, og at derfor mange Ting var mulige, ſom dog aldrig vilde ſkee. De, der angreb denne Lære, ſtøttede ſig til Skeptikeren Diodoroſ (4. Mæth.) Definition af det Mulige: muligt er kun hvad der enten er virkelig eller vil blive virkelig (Cicero de fato Kap. 6. 7. 9. Cicero drager af Diodoroſ Sætning den ſamme Slutning ſom K. her: at det Forbigangue ikke er mere nødvendigt end det Tilkommende; kun ſees Uforanderligheden i det Forbigangue, ikke i det Tilkommende). Jvfr. E. P. IV C 34.

§. 270 Hæxeri — blind Alarm] Hentydning til Titlen paa Holbergs Komædie „Hæxerie eller blind Alarm“.

I de historiske Videnskaber o. s. v.] Hentydning til Hegels Philosophie der Geschichte, der begynder med en Skildring af China, Indien og Persien. Den historiske Udvikling deles i fire Perioder, der benævnes „Reiche“; derfor Hentydningen til Geert Westphaler 10. Scene.

hegeliansk Geert Westphaler] vistnok en Hentydning til Carl Weis: Om Statens historiske Udvikling (i „Perseus“ 2. Bd. S. 47 ff.). Jvfr. ogsaa E. P. IV B 131.

havde ladet sig besvare] o: vilde have ladet sig besvare (men ikke blev besvaret).

§. 271 discrimen] Vendepunkt, afgørende Banfæstighed.

Manifestations Theori] herved sigtes til den Hegelske Philosophie, hvori „Ideens Manifestation“ er et Slagord, ligesom „Constructionen“ i den Schellingiske. Jvfr. Begr. Aengst S. 315 (i nærv. Udg.)

§. 272 Boethius] af Concepten fremgaar, at der her sigtes til Boëtius de consolatione V 4 (S. 133 Peiper): „thi ligesom Viden om de nærværende Ting ikke meddeler nogen Nødvendighed til det, der sker, saaledes heller ikke Forudviden om det Tilkomende til det, der skal ske.“ Jvfr. E. P. IV C 62.

Daub] Citatet har ikke kunnet eftervises.

Leibniz lærte, at den virkelige Verden kun var een (og den bedste) af de utallige mulige Verdener, som findes i Guds Bevidsthed. Se Theodiceen § 42. 414. 416. Jvfr. E. P. IV C 31.

nam necessarium o. s. v.] thi det Nødvendige maa nødvendig gaa forud for sig selv. (Citatet har ikke kunnet eftervises.)

Plato—Aristoteles] Plato, Theætet pag. 155 d: denne Tilstand, at undres, er netop eiendommelig for en Philosoph; thi der er ingen anden Begyndelse til Philosophien end denne. — Aristoteles, Metaphysik I, 2: thi fordi de undredes, begynder Menneskene nu og er fra først af begyndt at philosophere. Jvfr. E. P. III A 107.

Baader] Citatet har ikke kunnet eftervises.

Methoden] af det græske methodos, egl. Gang efter noget. in pausa] i Forventning.

τέλος (telos)] Maal, Endemaal.

ved Immanentjens Fremstriden] her tænkes paa den Hegelske Logik, hvor Endereultatet i en vis Forstand er tilstede fra Begyndelsen af. Se Hegels Werke III S. 64 f.

§. 274 ἐποχή (epoché) betyder egentlig „Holden igen, Holden sig tilbage“; det er det tekniske Udtryk for Skeptikerens Holdning overfor Dogmatikerens Paastande. Retirerende kalder R. denne

Tvivl, fordi den ender med at „trække sig tilbage“ fra enhver dogmatisk Paastand, i Mod sætning til den Hegelske „inquirerende“ Twivl (se E. P. IV B 21), der avancerer til Bekræftelse.

nægte Bifald svarer ikke til *μετριοπαθεῖν* (*metriopathein*), der betyder: ikke at lade sig paavirke stærkt af Livets uundgaaelige Under (se Sext. Emp. Pyrrh. Hypotyp. 1,25—30). For „nægte Bifald“ har Skeptikerne andre tekniske Udtryk (*ἀπροσθετεῖν* Diog. Laert. 9,76, *ἀσυνκαταθεῖν* Sext. Emp. adv. math. 7,157). — Jvfr. E. P. IV B 19.

Den græske Skeptiker o. s. v.] se Diog. Laert. 9,103. Sext. Emp. Pyrrh. Hypotyp. 1,19 f.

Der som saaledes o. s. v.] se Sext. Emp. Pyrrh. Hypotyp. 1,118 f.

in suspensio] i Uvisshed.

*φιλοσοφία ζητητική* o. s. v. (*philosophia zetetike*, *aporetike*, *skeptike*) forskende, tvivlende, underjogende Philosophi; se Sext. Emp. Pyrrh. Hypotyp. 1,7.

§. 275 *θητικὸς* (*thetikós*) positivt, ubetinget; se Diog. Laert. 9,75 og jvfr. Sext. Emp. Pyrrh. Hypotyp. 1,14 og 206.

*τέλος δὲ* o. s. v.] Skeptikerne siger, at Maalet er Tilbageholdenhed [*epoché*, se §. 274], med hvilken Uforstyrreligheden følger som dens Skygge.

Plato og Aristoteles] Af en utrykt Tilfojelse til dette Sted fremgaar, at der for Platons Bedkommende sigtes til Theatet, særlig pag. 195 c („Vildfarelsen ligger ikke i Erkendelsen, heller ikke i Sansningen“); for Aristoteles's Bedkommende til en Bemærkning af Poul Møller (Bærker 2. Udg. IV S. 211: „Forestillingerne ere Resultater af de Indtryk, lignende Ting have gjort paa Mennesket; men det Sande og Falske fremkommer først, naar Mennesket forbinder saadanne Forestillinger med Begrebet om Væren eller ikke Væren.“). Jvfr. ogsaa Aristot. Hermeneut. 1 og de anima 3,3 („Sandseindtrykkene er altid sande“), og E. P. IV B 13,22.

Cartesius] i *Principia Philosophiae* XXXIX, XLII o. a. St. Se E. P. V B 15,11.

§. 276 Jacobi] R. sigter herved til Jacobis Lære, at vi kun kan forstaa, hvad vi kan konstruere, og kun bevise, hvad vi kan aflede af hoiere Forudsætninger. Dette kan vi aldrig med Virkeligheden; at noget er til, kan vi hverken forstaa eller bevise, det maa vi tro. Dgsaa enhver Slutning fra Virkning til Aarsag er en Trossag, fordi selve Aarsagsforholdet maa tros; det kan hverken bevises eller begribes. Se f. Ex. Jacobis Werke I S. 148 ff. III S. 367 ff.

- φιλοσοφία ἐφεκτική* (philosophia ephektike)] Philosophi  
høis Princip er „Tilbageholdenhed“ (epoché), se S. 274.
- §. 278 nisus] Stræben. Efter Hegel (Logik II 1. Afhn. 3. Kap. C  
Anm. 3) er Modsigelsen „die innere, die eigentliche Selbstbewe-  
gung, der Trieb überhaupt (Appetit oder Nisus der Monade)“,  
ikke blot i Tanken, men ogsaa i Tilværelsen. Mod denne Op-  
fattelse, der vilde lade det Tilblevne fremgaa med Nødvendighed  
af Modsigelsen, polemiserer K.: Modsigelsen er vel tilstede i Til-  
blivelsen, men ikke som Trang (nisus); som saadan er den kun  
tilstede i Beundringen.
- §. 282 Sorites] se S. 236.  
confinium] Grændseomraade.
- §. 283 spatium] Tidrum, Afstand.
- §. 284 anceps] betyder baade tvetydig og betænkelig, farlig.  
70 Fortolkere] den græske Oversættelse af det Gl. Testamente  
skal efter Sagnet være blevet til paa den Maade, at Kong Ptole-  
mæus Philadelphus af Egypten lod 72 Jøder hente til Alexan-  
dria og indespærre i hver sin Celle, hvor de saa hver oversatte  
det hele Testamente paa een Dag.
- §. 286 Svatzjer] Brovler.
- §. 287 naturaliseret] jvfr. E. P. V A 10—11, hvoraaf ses, at der  
bl. a. sigtes til Martensen, Den christelige Daab (1843); se navn-  
lig S. 23.  
ob meliorem informationem] for bedre Underretning.  
Epicur] i Brevet til Menoikeus, Diog. Laert. 10,125.
- §. 288 forlode det] o: forlode det Sofratiske. Der bør læses: for-  
lode den, jvfr. tekstfrit. Anhang.  
Barberer i den Stude-sløje] 1. Akt 6. Sc.: Eine Ma-  
trosen-Frau in den Neuen-Buden hat auf einmal 32 Kinder zur  
Welt gebracht o. s. v.
- §. 289 Apollonius af Thyana] en græsk Sværmer fra 1. Aarh.  
e. Chr., lærte i Overensstemmelse med Platon og Pythagoras  
Sjælens Præxistens, og paastod at han i et tidligere Liv havde  
været Styrmand paa et ægyptisk Skib. Jvfr. E. P. IV A 19, og  
Philostrats Vita Apollonii 6,21.
- §. 290 hiin ene Parce, der spandt] Stæbnegubinderne (med  
latinisk Navn Parcerne) var efter græsk Mythologi tre: Klotho,  
som spandt Livstraaden, Lachesis, der bestemte Livets Gang og  
Længde, og Atropos, der klippede Traaden over.
- §. 292 casus] at forstaa grammatisk, om den Form, der betegner  
et Ords Forhold til et andet. — Status er et Udtryk fra den  
hebraiske Grammatik. Medens det i vor Sprogæt f. Ex. i Genitiv-

forholdet er det styrende Ord, hvis Form udtrykker Forholdet, er det paa Hebraisk det styrende Ord, hvis Form forandres. Det siges da at være i status constructus, medens et Ord der ikke er modificeret ved at styre et andet, siges at være i status absolutus.

- §. 294 Forstanden en Daarskab o. s. v.] jvfr. 1. Kor. 1,23.  
 §. 295 retskafne Folk paa Bjerget] jvfr. Erasmus Montanus 4. Aft 2. Sc.  
 §. 297 Saft altid ender i Spisefammeret] se Dehleschlägers Sovebriften (Kbhvn. 1808) S. 27.

i Johannes Evangelium] 16,7: det er Eder gavnligt, at jeg gaaer bort.

- §. 298 hiin Barber i Grækenland] en Barber i Piræus bragte først Efterretningen om Nederlaget paa Sicilien til Athen og blev lagt paa Pinebænken, da man ikke vilde tro ham (Plutarch Nikias 30); men R. har sammenblandet denne Fortælling med Fabelen om Loberen, der bragte Efterretningen om Seiren ved Marathon til Athen og derpaa styrtede død om. Jvfr. Forord II (S. V. V S. 18).

det hedder: Det er fuldbragt] Joh. Ev. 19,30.

- §. 300 et ikke ubekjendt Genies] herved sigtes til Grundtvigs Oversættelse af Ephef. 5,19 („synger og leger for Herren“) i Sondagsbogen III S. 614. — Jvfr. E. P. V A 58.

Spottens Natur-Toner] efter Schubert, Ansichten von der Nachtseite der Naturwissenschaft S. 376 (2. Udg.), skal der om Matten paa Ceylon høres en Naturlyd, om hvilken ingen veed, hvorfra den kommer. Hos Schubert (og i Lenaus Albigensjer, Werke II S. 220 i Grüns Udg.) beskrives Lyden dog mere som klagenende end spottende.

- §. 301 Aristoteles] i Metaphysiken 3,4.

ikke opkom i noget Mennekses Hjerte] 1. Kor. 2,9.

- §. 302 „hiin store Tænkter o. s. v.] se Hamann, Werke IV S. 274: „der weiseste Schriftsteller und dunkelste Prophet, der Executor des neuen Testaments, Pontius Pilatus“.

ex cathedra] „fra Bispestolen“, eller „fra Kathedret“.

### Begrebet Angest.

- §. 306 Hamann] i den 2den Fortale til „Sokratische Denkwürdigkeiten“ (Werke II S. 12). Jvfr. Platons Apologi p. 21 d.  
 §. 307 Aristoteles's Fortolker] jvfr. Poul Möllers Værker III (2. Udg.) S. 213—28.

- Danmarks Glæde o. s. v.] se Poul Møller „Glæde over Danmark“ 3. Strophe (Værker I 2. Udg. S. 63).
- §. 309 Jvfr. til denne Fortale „Forord“ Nr. VII, der oprindeligt var bestemt til at indlede „Begrebet Angest“. Se jærlig S. V. V §. 44, og jvfr. E. P. V B 71.
- Brudgommens Ven] se Joh. Ev. 3,29.
- alle Jordens Slægter velsignede] jvfr. 1. Mose Bog 12,3. Era og Epoche] se Num. t. S. 200.
- Loftes Nytaars-Blus] Hentydning til J. L. Heibergs Nytaarsgave „Urania“ (1844); jvfr. „Forord“ III.
- ikke Enhver der siger Herre, Herre!] Matth. 7,21.
- §. 310 Frygt og megen Bøvelse] 1. Kor. 2,3.
- Imprimatur] se Holberg, Erasmus Montanus 3. Akt 3. Sc. i Forligelses-Commissionen sad Borgerrepræsentanterne paa Dmgang en Maaned ad Gangen.
- Vigilius af lat. vigil, aarvaagen; Haufniensis fra Kjøbenhavn.
- §. 313 *pium desiderium*] fromt Dnsfe.
- §. 314 det sidste Afsnit af Logiken] herved sigtes til Hegels Logik; dens sidste Afsnit er dog ikke overstreket: Virkeligheden, men vel det sidste Afsnit af dens mellemste Del, Læren om Væsenet.
- Tro det Umiddelbare] se Num. t. III Bd. S. 132, og jvfr. E. P. V B 49,2, hvor der af Udgiverne henvises til Rasmus Nielsen, De speculativo sacræ historiæ tractandæ methodo S. 6, og Martensen, De autonomia conscientiæ sui humanæ S. 2 ff.
- πρωτων ψευδος* (proton pseudos)] Grundvidsfarelse.
- Logiken] o: Hegels Logik; se Werke III S. 59 ff.
- i næsten kun prøvædentijske Underjogelser] her sigtes maaste til Stilling: Philosophiske Betragtninger over den speculative Logiks Betydning (Kbhvn. 1842) S. 45 f.
- §. 315 Hegel og Skole] se Hegels Logik, Indledningen og Slutningen (Werke III S. 40 ff. og V S. 329 ff.), og hans Encyclopædi § 383. Om Modsatningen til Kant se jærlig Werke III S. 44.
- Schelling] f. Ex. i System des transcendentalen Idealismus (Werke 1. Abth. 3. Bd. S. 369 ff.).
- §. 316 *λόγος* (logos)] „Ordet“ i christelig Betydning, men ogsaa „Tanken“ i philosophisk Betydning; deraf Logik = Tankelære. Her sigtes vist nærmest til Stillings ovenfor anf. Skrift S. 11; jvfr. dog ogsaa Marheinekes Dogmatik 2. Udg. § 208.

Exempli gratia] for Exempel. I det Følgende hentydes til Hegels Logik 2. Bog Beg. (Werke IV S. 3 og 8).

tempus præteritum] forbigangen Tid.

biløbige Forklaringer] o: Forklaringer i Forbigaaende (beiløufige).

Lulu] saaledes hedder en „romantisk Opera“ af C. F. Güntelberg (Kbhvn. 1824). At Lulu deri bevæges paa en Maskine, er der rigtignok ingen Antydning af.

- §. 317 „nødvendige Andet“] jvfr. Hegels Logik III (Werke V) S. 340 (netop dette Udtryk findes dog ikke der).

det Negative er det Dunde] se Hegel, Philosophie des Rechts § 18. § 139 Zujag.

Mad. Staël-Holstein] der sigtes vist til De l'Allemagne III Kap. 8, hvor Mad. Staël-Holstein siger, at selv ubetydelige Meeneister har forekommet hende aandrige paa Grund af deres Kendskab til den spekulative Philosophie.

- §. 318 Hunden, der foretrak Skyggen] rigtigere: Speilbilledet af Rødet i Vandet. Se Phædrus's Fabler Nr. 5.

- §. 319 de potentia efter Mulighed; de actu efter Virkelighed; in actu i Virkelighed.

- §. 320 Socrates] f. Gr. i Platons Gorgias pag. 448 e.

- §. 321 hvad der siges om Loven] Galat. 3,24; jvfr. ogsaa 19 og 21.

Definition af Dyd] i Concepten er tilføjet „καλοκαγαθία“, o: det græske Ord for mandlig Fuldkommenhed. Ordet er sammensat af kalos, søn, og agathos, god.

Ethica Nicomachæa] (rigtigere: —chea) f. Gr. I 8 Slutn.

- §. 322 discrimen rerum] Vendepunkt, Krijs.

for at Rjetterne ikke skulle forstaae ham] III Bd.

§. 287.

p. 34] III Bd. §. 212.

Kant] i Kritik der Urtheilskraft § 2 ff. (interesseløs, o: uinteresseret).

- §. 323 κατ' ἐξοχήν (kat' exochén)] i fortrinlig Forstand.

Derfor siger Constantin flere Gange] III Bd. §. 248. 246.

p. 142] III Bd. §. 283.

Prof. Heiberg] i hans Nytaarsgave „Urania, Aarbog for 1844“ §. 97 ff. Jvfr. „Forord“ og E. P. IV B 101—24.

at han hidindtil Intet har svaret] jvfr. E. P. IV B 108—09.

- §. 324 stricte] i streng Forstand.



naar man i den finder et Dogme om Engle o. j. v.]  
jvfr. Hutterus redivivus ved Haje § 73 ff. § 38 ff.

den græske Naturspeculation] navnlig Demokrit, men  
ogsaa ældre, som Anaximander.

Schleiermacher] i Der christliche Glaube, Berlin 1821—22.  
à tout prix] for enhver Pris.

- Σ. 325 *πρώτη φιλοσοφία* (prote philosophia] den første Philo-  
sophi. Se Aristoteles's Methaphysik V 1, hvor den „første Philo-  
sophi“ ogsaa kaldes den „theologiske“.

Schelling] i Berliner Forelæsningerne, som S. A. horte,  
men som i 1844 endnu ikke var offentliggjorte. Se nu Werke 2.  
Abth. 3. Bd. S. 103, og jvfr. E. P. IV C 46.

- Σ. 326 *secunda philosophia*] den anden Philosophi.  
i en ældre Philosophie] Leibniz's, se ovenfor S. 235.  
Constantin Constantinus] se ovenfor S. 322.

- Σ. 327 Archimedes] se ovenfor S. 200.

- Σ. 328 Man har kaldet Psychologien o. j. v.] se Hegel, En-  
cyclopædie § 387. Rosenkranz, Psychologie oder die Wissenschaft  
vom subjectiven Geist, Königsberg 1837.

- Σ. 329 *donum divinitus datum* o. j. v.] en af Gud skænket,  
overnaturlig og vidunderlig Gave. Jvfr. Catechism. Rom. 1,2,19,  
og Hutterus redivivus § 80,4. § 81. (Det noiagtige Citat er  
ikke fundet.)

den fœderale Dogmatik] en dogmatisk Retning, der op-  
kom i Holland midt i det 17. Aarhundrede. Den inddelte Dog-  
matiken i en dobbelt Pagt (foedus): Gerningernes Pagt (Usty-  
dighedstilstanden), og Naadens Pagt (efter Syndefaldet). Den  
første Pagt sluttede Adam som Repræsentant for hele Slægten.  
Se Bretschneiders Dogmatik 3. Udg. I S. 68. II S. 70 f.

- Σ. 330 De schemakaldiske Artikler] III 1,3: Arvesynden er en  
saa dyb og aiftyelig Fordærvelse af Naturen, at den ikke kan  
indies af noget Menneskes Fornuft, men maa erkendes og tros  
udaf Skriftens Aabenbaring.

*ἀμαρτία πρωτοπατορικών* (rigtigere: *πρωτοπατορικών*)]  
ordret: den første Faders Synd.

Vitium originis] ordret: Oprindelsens Synd (Tertullian  
de anima 41).

- Σ. 331 *Peccatum originale* den oprindelige Synd; *quia ori-*  
*ginaliter tradatur* fordi den overleveres fra Oprindelsen af. Ci-  
tatet af Augustin er ikke fundet.)

*peccatum originans*] forarsagende (Arve-) Synd, o:  
Arvesynden seet som bevirkende aktuelle Synder; *peccatum ori-*

ginatum forarsaget Arvesynd, o: Arvesynden seet som det syndige Anlæg, der har sin Oprindelse udenfor Mennesket. Se Schleiermacher, Glaubenslehre I § 71 (3. Udg. S. 383).

carentia imaginis dei Uudværen (Manglen) af Guds Billede; defectio justitiæ originalis Tab af den oprindelige Retfærdighed. Det er ikke rigtigt at Protestantismen forkaster disse Bestemmelser; se Formula Concordiæ II 1,10, og jvfr. Apologia Augustanæ Confessionis II 15—23.

poena Straf; concupiscentiam o. s. v.] Modstanderne paastaar at Begærligheden er en Straf, ikke en Synd. Apol. Aug. Conf. II 38. Heller ikke dette forkastes forøvrigt; se Apol. Aug. Conf. II 47.

vitium Last, peccatum Synd, reatus Skyld, culpa Brøde. Jvfr. Conf. Aug. I 2. Form. Concord. Solid. Decl. I 9.

nunc quoque o. s. v.] ogsaa nu bringende Guds Brede over dem der har syndet efter Adams Exempel. (Citatet har ikke kunnet eftervises.)

quo fit o. s. v.] hvoraf følger at vi alle formedelst Adams og Evas Uldighed er forhadte for Gud. Form. Conc. II 1,9. Til det Følgende jvfr. smstds. 8.

drachontiske] o: drakontiske (drakoniske). Den attiste Lovgiver Dracons Love skal have fastsat Dødsstraf for næsten alle Forbrydelser og derfor snart være blevet affakkede.

§. 332 pelagianiske, socinianske] Pelagianerne negtede Arvesynd og paastod at ethvert Menneske fødes ligesom Adam var for Syndefaldet (derfor „Geltal“). Socinianerne (Unitarierne) har herom samme Lære.

§. 333 caput generis o. s. v.] Menneskeslagets Hoved efter Naturen; som den af hvis Sæd den er kommet (seminale); som den der har sluttet den første Pakt med Gud (foederale). — De to første Betegnelser er almindelige i ældre Lutherisk Dogmatik, den sidste tilhører Føderaltheologien. Jvfr. Bretschneider, Dogmatik II S. 70 f.; Hutterus redivivus § 85,6.

§. 334 Schelling] i Darstellung meines Systems § 23 ff. (Werke 1. Abth. IV S. 123 ff.); fernere Darstellung § V (smstds. S. 412 ff.).

hos Eschenmayer] her sigtes til Eschenmayer: Principia quaedam disciplinae naturali, in primis Chemiae, ex Metaphysica naturae substernenda. Tübingen 1796. Jvfr. Schellings Ideen zu einer Philosophie der Natur (Werke 1. Abth. II) S. 313, hvor E.s Skrift roses. Senere kom Schelling i Polemik med Eschenmayer (se Philosophie und Religion, Werke 1. Abth. VI, særlig S. 38 ff.; Briefwechsel mit Eschenmayer, smstds. VIII

§. 145 ff.); men en jærlig Bemærkning mod Disputatsen er ikke fundet.

Hegel [statuerede Springet] se Logik I (Werke III) §. 402 ff. 450.

Rosenkranz] se Psychologie (2. Udg.) §. 352.

I det sidst udfomne Skrift] Schelling. 1842.

§. 335 generatio æquivoca] Avling uden Parring.

Trop] se Recensjenten og Dyret 2. Sc.: Jeg kan, hvad Dieblif det skal være, staafe Attest paa, at jeg har været nær ved at tage latinist juridist Examen.

ijær i vor Tid] se Clausen, Katholicismens og Protestantismens Kirkeforfatning, Lære og Ritus §. 521 ff.

§. 337 Læren om, at Adam og Christus svare til hinanden findes allerede hos Paulus Rom. 5,12—21. 1. Kor. 15,21,22.

§. 338 de blaae Drengel] o: Drengene paa Opfostringshujet.

§. 339 Dogmatiker, der dog ellers onjke at være nogenlunde rettroende] se f. Ex. Marheinekes Dogmatik § 260; jvfr. ogsaa Hegels Philosophie der Religion II (Werke XII 2. Udg. §. 259.

Hegels hndede Bemærkning] jvfr. Logik I §. 110 f. III §. 340.

§. 341 Hegel] i Logiken I §. 78.

medens den i Logiken] „den“ maa her betyde Umiddelbarheden; den kommer for jilde til at blive ophævet, fordi den er ophævet. Ustyhthigheden forekommer aldeles ikke i Logiken.

§. 342 „og enhver Mund skal tilstoppes“] Rom. 3,19.

§. 343 født i Glendighed o. s. v.] jvfr. Ps. 51,7: See, jeg er født i Misgjerning, og min Moder haver undfanget mig i Synd. (Benyttet i Daabs-Ritualet.)

bære al Verdens Synd] Joh. Ev. 1,29.

Usteris Udvikling] Usteri, Entwicklung des paulinischen Lehrbegriffes. 4. Udg. Zürich 1832. 1. Th. 2. Abjhn. (S. 28 ff.).

§. 344 Fr. Baader] j. Ex. Vorlesungen über religiöse Philosophie § 35 (Werke I §. 249 ff.).

concupiscentia] Begær. Jvfr. Conf. Aug. I 2,1. Apol. Conf. II 2 ff.

§. 345 den persiske Kongel] Kambyses skal ved Beleiringen af Pelusium have stillet Egypternes hellige Dyr foran sin Hær og derved forhindret de Beleirede i at styde paa den. Polyæn, Strategem. 7,9.

Omnēs homines o. s. v.] Alle paa naturlig Maade avlede Menneffer fødes med Synd, d. v. s. uden Gudsfrugt, uden Tillid til Gud og med Begær. Conf. Aug. I 2,1.

Bibelen] 1. Mose Bog 3,5.

§. 346 som Mulighed for Muligheden] der menes: for Friheden; jvfr. tekstfrit. Anh.

§. 352 *volente deo*] med Guds Hjælp.

Jacob] 1,13 f.

§. 353 Projektmagerier] her kan tænkes paa Overveelser af den Art som Augustin anstiller i de civ. dei 14,23: om der ogsaa vilde have fundet Forplantning Sted i Paradiset, hvis ingen havde syndet.

Medhold i Skriften] jvfr. 1. Mose Bog 2,25.

§. 354 *liberum arbitrium*] fri Villie, frit Valg. K. har denne Bemærkning fra Leibniz, se E. P. IV C 31. 36. 39.

den kloge Elise] i Grimm's Kinder- und Hausmärchen I Nr. 34. (Maafsee skal komme efter Projekter stettes, se tekstfrit. Anh.)

§. 355 *discrimen rerum*] Krijs.

Nebucadnezar blev en Dyr] se Daniels Bog 4,25 og 33. De 4000 Aar er et vilkaarligt Tal; Nebucadnezar levede omkring 600 f. Chr. De 6000 Aar derimod refererer sig til den almindelige Ansættelse af Verdens Skabelse til ca. 4000 f. Chr.

§. 356 Soldin] en Boghandler i Grounegade, om hvem følgende Anekdote fortælles. En Kunde kom ind i Butikken, og medens S. var oppe paa en Stige for at hente en Bog, jagde Kunden nogle Ord til hans Kone med S.'s Stemme og Tonefald. S. vendte sig da til Konen og spurgte: Rebecca, er det mig som taler? (Efter mundtlig Tradition.)

§. 358 Skabningens Forlængsel] Paulus Rom. 8,19, jvfr. nedenfor §. 363.

Dette bliver senere behandlet] i Cap. IV § 2.

§. 359 *notarialiter*] ved Notarius publicus.

§. 363 *ἀποκατάδοξία τῆς κτίσεως* (apokaradokia tes ktiseos)] Skabningens Forlængsel.

§. 364 Fr. Baader] f. Gr. i Speculative Dogmatik XVII (Werke VII S. 143 ff.).

Enkelte Mænd af den Schellingske Skole] i Concepten er tilføjet: Schubert, Eschenmayer, Görres, Steffens.

hos Hegel] f. Gr. i Logiken I S. 43; med udtrykkelig Henvisning til det platoniske Udtryk τὸ ἕτερον (to heteron, det Andet) i Geschichte der Philosophie II S. 213 (Werke XIV, 2. Udg.).

en Melancholie o. s. v.] se Philosophische Untersuchungen über das Wesen der menschlichen Freiheit, Werke 1. Abth. VII S. 399.

§. 365 Marheineke] Zur Kritik der Schelling'schen Offenbarungsphilosophie, Berlin 1843 S. 47.

Alteration] jvfr. Rosenkranz, Schelling S. 310. (K. ses af Concepten at have benyttet dette Værk her.)

adulterare egl.: forføre til Egttabsbrud; dernæst: forfalste, forvanske.

altère les monnaies forfalste Penge; être altéré blive forstræffet.

§. 367 stricte sic dicta i Ordets strenge Forstand.

§. 368 Holberg] jvfr. Erasmus Montanus 4. Aft 4. Sc.

§. 369 in pleno] under Tet.

§. 372 siger Skriften] 1. Moje Bog 3,16.

§. 375 τέλος (telos)] Maal, Formaal.

genus] Kou.

Xenophon] her maa sigtes til Memorab. 2,6,32, hvor der dog ikke er Tale om at elske Kvinder, men om at kysse unge Mænd. Sokrates anbefaler at kysse de Stugge, fordi de vil finde sig deri i den Tro, at de kaldes stonne for deres Sjæls Skyld.

§. 376 Sokrates taler om Kysset] i Xenophons Memorab. 1,3,8 ff.

nesciunt v. j. v.] vore [o: de belgiske] unge Piger veed ikke, at der er nogen Indledning til Sandhelighed i Diefst og Kys, og hengiver sig derfor dertil. Eders [o: de italienske] veed det. Se Bayles Lexikon under Puteanus, Num. 3.

Athenæns] Dipnosph. 5. B. pag. 219 d.

da det jo fortælles] i Plutarchs Perikles 24,2.

Xenophons Fortælling] i Symposiet 2,10; jvfr. Begrebet Ironi 1. Del Kap. 2 Slutn. (S. V.<sup>1</sup> XIII S. 274 Num.).

§. 377 mulieres subintroductæ (hjemmelig indførte Kvinder) kaldtes i Middelasderen de Geistliges Konkubiner. Oprindelig var Forholdet opstaaet, ikke som Konkubinats, men som rent aandeligt Samvær; hertil sigter vistnok K. paa dette Sted.

§. 379 Hvad Skriften lærer] 2. Moje Bog 20,5; 5. Moje Bog 5,9. de te fabula narratur] om dig fortælles Historien (Fabelen) (Hor. Sat. 1,1,70).

§. 380 det Quantitative er jo netop den uendelige Grændse] jvfr. Hegel, Logik I S. 262 ff.

§. 381 qua] i Egenkab af.

§. 382 rana paradoxa] Saaledes betegnedes tidligere et Dyr med Froben og Salamanderhale; det hed sig at dets Forvandling foregik ombendt af Froens, saa at det tilsidst blev en Fisk. Det viste sig dog kun at være en stor Haletudse. Se Copede's

Naturgeschichte der Amphibien ved Bechstein, Weimar 1800, II S. 391 og Tavle XXXI.

- §. 383 i den nyere Videnskab] siden Kant, Religion innerhalb der Grenzen der bloßen Vernunft (1. Stykke III). Jvfr. ogsaa Hegel, Philosophie des Rechts § 139. Philosophie der Religion II (Werke XII 2, 2. Aufl.) S. 261.
- §. 384 en eller anden aandrig Myttagog] der sigtes vistnok til Grundtvigs Nordens Mythologi (2. Udg. 1832), hvor der S. 413 tages om Mythe-Smedenes „Falke-Syn“ for den historiske Gang i Menneske-Livet. Ogjaa „Mundharpe“ er et Grundtvigsk Udtryk.
- §. 385 *γνώθι σαυτόν* (gnothi sauton)] kend dig selv. — Det Følgende kan være en Hentydning til Stilling, Philosophiske Betragtninger over den speculative Logik (S. 12). Jvfr. ogsaa Heiberg, Indlednings-Foredrag til det logiske Cursus (Prosaiske Skrifter I S. 472).

Kirkens Lære om Opstandelsens Beskaffenhed] Efter Haje's Hutterus redivivus § 130,7 beholdes Konsforfælleren i Opstandelsen, dog *excluso semine et lacte*.

Forestillinger om Engle] At Englene er konslose, slutter man af Luc. 20,34—36. Se Bretschneider, Dogmatik I (3. Udg.) § 101,2.

de dogmatiske Bestemmelser i Retning af Christi Person] her tænkes maaskee paa, at der tillægges Christus's menneskelige Natur Syndefrihed; se Bretschneider, Dogmatik II § 136.

*unum noris omnes* (nl. noris, der sædvanlig tilføies)] kender man Een, kender man alle. (Terents's Phormio 265.)

- §. 386 Heiterheit] jvfr. Hegel, Philosophie der Religion II S. 131.
- §. 387 *omphalo-psychitisk*] ο: i Lighed med de græske *Munke Omphalopsychoi* (Navle-Sjæle) eller Heshchaster, der ved at forholde sig fuldstændig roligt og kun stirre paa deres Navle mente at opnaa en Skuen af den guddommelige Hørlighed. — Det centrale Intet er den hegel'ske Philosophis Begyndelse (den rene Væren = det rene Intet).

- §. 388 *agentia*] Driivjædre.

*κίνησις* (kinesis) egl. Bevægelse; bruges af Aristoteles for at betegne enhver Forandring. Jvfr. ovenfor S. 265.

*τὸ μὴ ὄν* (to me on), det ikke Værende; *τὸ κενόν* (to kenon), det Tomme.

den, der udsiger det Ikke-Værende o. s. v.] Platon, Sophisten pag. 237 e. Om Gendrivelsen af denne Sætning

dreier paa en Maade hele Resten af Dialogen sig; se særlig pag. 256 ff.

[Gorgias] herved maa sigtes til Udviklingen pag. 464 b ff., hvor Sokrates definerer Rhetoriken og Sophistiken som „Billeder“ (forfalskede Efterligninger) af Retfærdigheden og Lovgiverkunsten. Jvfr. Sophisten pag. 259 c ff.

- §. 389 Mars's Rustning] beror vist paa en Forverling med den i græske Sagn omtalte „Hades's Hjelm“, der gjorde usynlig. Athene tager den paa i Kampen mod Ares (Mars) Iliad. 5,845. *τὸ ἐναντίον* (to enantion) egl. „det Modsatte“.

[ἀλλ' εἰ ὁ ἐστίν ἐν ο. s. v.] men hvis man kan bevise at selve Begrebet Eet er Mange, og omvendt, at Mange er Eet, ja det vil forbanke mig; og ligejaa med alt andet. (Parmen. pag. 129 b. c.)

ἄτοπον (atopon) ordret: hvad der ingen Plads har; dernæst: bejnderligt, urimeligt. Om Diebliffet (*τὸ ἐξαίρων*) staar Udtrykket i Parmenides pag. 156 d.

[μεταβολή (metabole)] egl. „Omflig“; jvfr. Parmenides 156 d. e.

- §. 390 erindrer jeg engang at have hørt en Speculerende [sige] se E. P. IV B I (§. 143); V B 55,3.

[hverken bestemmes eller sammenblandes] urigtig Overjættelse af de citerede Ord, der betyder: „hverken adskilles eller sammenjættes“, og hvis Mening er, at „Diebliffet“ er Overgang ogjaa hvor der er Tale om Adskillelse og Sammenjætning, ligejom i de andre Exempler.

[τὸ δὲ εἶναι ο. s. v.] „er ikke det „at være“ Delagtighed i Væren [saaledes rigtigere end „Væsen“] i Forbindelse med den nærværende Tid?“ Plato vil egentlig ikke sige andet end at *τὸ εἶναι* er Præsens og altsaa udtrykker Væren i Nutiden. — Jvfr. E. P. IV C 70.

[I den nærmere Udvikling] pag. 152 b—e.

[I den nyeste Philosophie] den hegelste, der begynder med den rene Væren som den yderste Abstraktion for derfra at gaa videre til stedse konkretere Bestemmelser.

- §. 391 en Kaffemølle] o: en Hjevovogn (opr. en alm. Vondervogn, senere gerne en stor Charabanc eller Hølstenskvogn, „Kæpervogn“) der havde Stæde udenfor en af Byens Porte og kappede Passagerer til Dyrehaven.
- §. 392 Zunderne tale om en Kongerække o. s. v.] se Hegel, Philosophie der Geschichte (Werke IX 2. Aufl.) §. 200: „So heißt es von Königen, sie hätten siebzigttausend Jahr oder mehr regiert.“

Dette er forøvrigt Rummet o. s. v.] se Hegel, Encyclopædie § 259 f.

§. 393 præsens nærværende; præsentes dii Guderne som nærværende, o: som umiddelbart indgribende.

§. 394 Jugeborg] i Tegnérs Frithiofs Saga IX (§. 71 i Originaludgaven; men der tænkes snarere paa en Illustration dertil).

*τὸ ἐξαίφνης* (to exaiphnes)] ordret: det Pludselige.

movere] at bevæge.

*ἐν ἀτόμῳ* o. s. v.] i et Nu og et Diebtik. 1. Kor. 15,52. (*ἀτόμῳ* egl. „Atom“, udelelig Storrelse.)

§. 396 den platoniske Erindren] Plato anfører som et Bevis paa Sjælens Uldelighed, at vi i dette Liv finder Phænomener (Erkendelsen af abstrakte Begreber som det Skønne, det Gode o. s. v.), der kun kan forklares som Erindringer fra en tidligere Tilværelse (Phædon pag. 72e ff.).

den philosophiske Ufdoen] nemlig fra Sandheligheden (i videste Forstand); bestemmes i Platons Phædon 64a ff. som Philosophens Opgave her i Livet, hvorved han gaar over i „Evheden“.

historisk] se E. P. V B 56,7, hvoraf fremgaar at R. har tænkt paa Udtrykket „den Gamle af Dage“ om Guddommen (Dan. 7,9.13.22.).

§. 397 discrimen] Skel.

§. 399 si placet] om man vil.

Lesjings sjønne Afhandling] Wie die Alten den Tod gebildet, Werke VIII S. 197—248 Matshahn.

gif ud som Skolebørnene] et Udtryk der bruges om Gnisterne af brændende Papir, der gaar ud een efter een. Jvfr. Andersens Eventyr „Horren“ Slutn.

§. 401 *οἱ ἀπελγηκότες* (hoi apeligekotes)] de Følelsøse; egl. de der har tabt Evnen til at føle Smerte.

§. 402 den eneste Ironiker og den største Humørist] Sofrates og Hamann; jvfr. Mottoet.

vorder dumt] ordret Oversættelse af det græske Ord *μωρανθή* (Matth. 5,13; Luc. 14,34), der kommer af *μωρός*, taabelig, dum.

§. 404 Paulus] 1. Kor. 8,4 („en Afgud er Intet i Verden“ i den autoriserede Oversættelse; de græske Ord kan betyde begge Dele).

§. 405 Geniet er... Subjektivitet] jvfr. Hegels Æsthetik (Werke X, 1) S. 364 f.

§. 406 sensu eminentiori] i mere udmærket Forstand.

Ansich] Udtryk af den Hegelske Philosophi. At noget er „ansich“ betyder hos Hegel, at det ikke er for noget andet, men i



sig selv (saaledes at der samtidig tænkes paa Benægtelsen af at være „for et Andet“). Se Logiken I S. 125 ff. Ubendt paa Geniet bethder dette, at det, bestemt umiddelbart (irreligiøst), har sit Maal og sin Lov alene i sig selv og ikke udenfor sig.

§. 407 intimere for] indlede, slaa til Lyd for.

fej! Du kun, Du fører Cæsar o. s. v.] Da Cæsars Tropper ikke kunde komme over fra Brundisium til Epirus, hvor han selv var, forsøgte han for selv at hente dem at sætte over paa et lille Skib og ukendt af Mandskabet. Det blev Storm undervejs, og da Styrmanden vilde vende om, skal Cæsar have jagt de citerede Ord til ham. (Plutarchs Cæsar 38.)

§. 411 carpokratianiske] Karpokratianerne, en gnostisk Sekt fra 2. Aarhundrede, lærte, at Mennesket for at blive fuldkomment maatte begaa alle Handlinger, selv de ryggesløseste. Saalænge dette ikke var naaet, fødtes man stadig paany.

Saaledes gjentages jo Offeret i Katholicismen] i Messen.

§. 413 Middelaalderens Fejl] her tænkes væsentlig paa Klosterbevægelsen.

Plato] i Protagoras pag. 320 ff.

§. 415 Talleyrand (og allerede før ham Young] Talleyrand skal have sagt til en spansk Gesandt i 1807: Mennesket har faaet Sproget for at skjule sine Tanker. Young har samme Tanke i Love of Fame II 208. Se E. P. V A 19.

§. 420 liberum arbitrium] frit Valg.

Leibnitz] se f. Ex. Theodiceen § 319 f. Jvfr. E. P. IV C 39. sit venia verbo] man tilgive mig Udtrykket.

ἀπό (apo)] fra, bort fra.

οἱ τινες δίκην o. s. v.] hvilke skulle faa deres Straf i evig Fordærvelse, (udelukkede) fra Herrens Ansigt og hans Krafts Herlighed.

§. 421 λόγος ἀργός o. s. v.] alle Udtrykkene betyder: det dovne Raisonnement (o: det som gør doven og ligegyldig). Saaledes betegnede Chrystipp og efter ham Cicero (de fato 12,28) den fatalistiske Betragtning, hvorefter det var lige meget hvad et Menneske gjorde (f. Ex. naar han var syg), da Udfaldet dog alene beroede paa Skæbuen. K. har Udtrykkene fra Leibniz's Theodicee § 55, se E. P. IV A 12.

Commandanten] i Don Juan 2. Akt, sidste Scene (Kruses Bearbejdelse).

§. 422 in succum et sanguinem] egl. i Saft og Blod; i Rød og Blod.

Myreflugeren] o: Myreflovens Larve.

Schelling] „i hans System des transcendentalen Idealismus“ (utrykt Tilføielse til dette Sted), Werke 1. Abth. III S. 549.

- §. 423 Lear] IV Akt 6. Scene (Gloster: O ruined piece of nature!).  
 §. 426 Fichte] se Die Bestimmung des Menschen (1800), Werke II S. 311 (Tanke findes oftere, j. Gy. Werke V S. 565; VII S. 14).  
 §. 427 Lavater] hermed sigtes til L.s Værk Physiognomische Fragmente (Leipzig 1775—78), hvori forovrigt dyriske Physiognomier spiller en ringe Rolle.  
 §. 430 Augustinus synes ikke at have anbefalet Livsstraffe mod Rættene; i et Brev til Donatus (Opera, Antwerpen 1700, II Bd. Sp. 204 e) protesterer han udtrykkelig derimod, og den samme Tanke findes oftere. Derimod synes Tertullian (Scorpiace 2) at anbefale Livsstraffe mod Rættene.

Socrates] i Platons Gorgias pag. 479 a, hvor han sammenligner de Uretfærdiges Frygt for Straf med Barnets Frygt for „at skæres og brændes, fordi det gør ondt.“

in specie] specielt. — Stedet hos Hoffmann har ikke ladet sig efterviise.

- §. 432 κατ' ἐξοχήν (kat' exochen] fortrinnsvis.  
 den religiøse Betydning] communicere = indtage Nadverens Sækramente.

- §. 433 τί ἐμοὶ καὶ σοί; (ti emoi kai soi] hvad har jeg med dig at gøre? (Marc. 5,7. Luc. 8,28.)

En Dæmonisk beder Kristus] synes at bero paa en Feiltagelse.

- §. 435 conditio sine qua non] ufravigelig Betingelse.

- §. 437 Hamlet] 1. Akt 2. Scene („And whatsoever else shall hap to-night, Give it an understanding, but no tongue“).

Derfor kaldes Djævelen ogjaa Lognens Fader] Joh. Evang. 8,44 (efter den almindelige Oversættelse).

- §. 440 et Folkesagn] har ikke ladet sig efterviise.

Enten-Eller] se denne Udgaves 1. Bd. S. 35 ff., særlig S. 77 f.

Ballet, der hedder Fant] af Bournoville, opført første Gang 1832. Jvfr. E. P. IV A 94.

- §. 442 C. Winslow spillede Klister i Heibergs De Uadskillige fra 1827—34; døde i Oktbr. 1834. — Jvfr. E. P. smstds.

- §. 444 Bellmann] se Personlisterne til Fredmans Epistlar og til Fredmans Sanger (Værker I S. 11 ff. 325 ff.).

Hegel] i Anmeldelsen af Solgers nachgelassene Schriften, Werke XVI S. 487.

lukke sin Dor osv.] jvfr. Matth. 6,6.

§. 445 Corporisations-Akt] jvfr. Schelling, Philosophiske Undersøgelser over das Wesen der menschlichen Freiheit, Werke 1. Bth. VII §. 387.

§. 447 Duchatelet] Parent Duchatelet, De la prostitution de la ville de Paris. N. har Henvisningen fra Rosenkranz's Psychologie 1. Udg. §. 334, der citerer D. I Cap. VIII. Jvfr. E. P. V B 60 (§. 134) og 72,26.

*sophia daimoniodes* (sophia daimoniodes)] dæmonisk (dæmon-agtig) Visdom. Den siges hos Jac. at foraarjage Rid og Rivagtighed.

*zai ta daimonia* o. s. v.] (du troer at der er een Gud til; du gør Ret deri); ogsaa Dæmonerne troe det, og gys.

§. 448 den nyeste Philosophies Mandrighed] jvfr. Stilling, Philosophiske Betragtninger o. s. v. §. 34,37.

Fichte] se Ueber den Begriff der Wissenschaftslehre (Werke I) §. 40 ff., hvor der lægges Vægt paa Visheden af Philosophiens første Grundlæggelse.

§. 452 Deitiko] o: Deitikoje, paapegende, personlige. Jvfr. S. V: VI §. 346.

§. 453 Görres Mystik] J. Görres, Die christliche Mystik. 4 Bd. 1836.

§. 455 de affectionibus], „om Sindsbevægelser“ (falder almindelig de passionibus el. de affectibus) Pars I Artic. LIII.

efter Platos og Aristoteles' s Begreb] se ovenfor §. 272.

§. 456 Macbeth] 2. Akt 3. Scene (efter at Mordet er opdaget og bekendtgjort).

Prædikerens] 1,2.

omnis affirmatio est negatio] enhver Bekræftelse er en Benægtelse.

Herbart hævdede i Modlæggelse til Kant og den idealistiske Philosophi Tingenes Realitet og bestemte Væren som den absolute Position, der udelukker al Negation. Se hans Methaphysik II § 201—04.

§. 457 Rosenkranz's Psychologie] 1. Udg. (Königsberg 1837).

§. 458 i Phænomenologien] urigtigt; „Vane“ behandles i Anthropologien 2. Afsnit 3. Cap.

§. 459 i „Gjæntagelsen“] denne Udgaves III Bd. §. 195.

§. 460 volente deo] med Guds Hjælp.

Albertus o. s. v.] Albertus blev pludselig fra Jesu til Philosoph og fra Philosoph til Jesu.

profecto si o. s. v.] sandelig, dersom jeg af Dødsfald og

Stridbarhed vilde det, kunde jeg med stærkere Grunde afkræfte den og ved at nedlægge den modbevise den.

de tre store Bedragerer] Moses, Kristus og Muhammed.  
Se Tennemann anf. Sted.

- §. 461 Bellerophon faldt efter det almindelige Sagn af Pegasus, da han vilde ride op til Himlen paa den. K. synes at have blandet dette Motiv sammen med Fortællingen i Euripides's Etheneboia, hvorefter Bellerophon vendte tilbage fra Lykien til Argos og fik Dronningen dør, som havde været Skyld i hans Landsforvisning, til at bestige Pegasus med ham under Forgivende af, at han besvarede hendes Kærlighed, men styrtede hende i Havet paa Veien til Lykien.

Constantin Constantius] i Gjentagelsen, denne Udg. 3 III Bd. S. 283. Jvfr. ovenfor S. 323.

- §. 462 gjør Dieblisset til en Abstraktion] jvfr. ovenfor S. 393 ff.

c) Man bøier Evigheden o. s. v.] Af E. P. V B 60 (S. 137) og 72,32 jvfr. at K. her har tænkt paa Bettinas Breve.

- §. 463 Kunsten er en Anticipation af det evige Liv] se Poul Møller, Efterladte Skrifter 2. Udg. S. 90 („Kunsten er en Anticipation af det salige Liv“).

agerer Dante] Hentydning til Heibergs En Sjæl efter Døden, og til Martensens Anmeldelse deraf i Fædrelandet 1841, Sp. 3209 ff. Jvfr. E. P. IV B 46 (S. 203).

Jch—Jch] Hentydning til den med Fichte begyndte, med Schelling og Hegel fortsatte idealistiske Philosophi, hvori Jeg'et dels opfattes empirisk, dels og væsentlig absolut, som identisk med „det Absolute“.

Poul Møller] i Afhandlingen om Udødeligheden 4. Stykke (Værker 2. Udg. V S. 65—76). Smsteds. ogsaa om Hegelianernes Forlegenhed med den personlige Udødelighed, som der i Hegels System ikke var Plads til.

Eller man opfatter o. s. v.] Hentydning til Martensens Anmeldelse i Fædrelandet 1841, se ovenfor, og jvfr. E. P. V B 60 (S. 137).

et Menneske skal gjøre Regnskab o. s. v.] Matth. 12,36.

- §. 464 Græcitetens Forestilling] Forestillingen om Lethe, Glemmelsens Flod, findes først hos Platon, Staten X pag. 621 c.

inter et inter] mellem det Ene og det Andet.

- §. 465 Grim's Eventyr] Grimm, Kinder- und Hausmärchen I Nr. 4; II Nr. 121.

naar det hedder om Kristus] Matth. 36,37. 38; Marc. 14,33. 34; Joh. 12,27.

- naar han siger til Judas] Joh. 13,27.  
 det forfærdelige Ord] Marc. 15,34.
- §. 468 et Stykke af Chodowiecki] har ikke kunnet eftervises.
- §. 469 Socrates] i Platons Phædon pag. 117 b.
- §. 470 Socrates] siger i Kratyll] α: i Platos Kratylus pag. 428 d. Jvfr. E. P. IV A 124.
- §. 471 den Mand, der drog fra Jericho] Luc. 10,30 („fra Jerusaleem til Jericho“; jvfr. tekstkritisk Anhang).
- §. 472 Hamann] jvfr. E. P. III A 235.
- §. 473 *αὐτοργός* o. s. v.] egl. „Selvdyrker af Philosophien“, i Modsætning til dem der har lært den af andre; Ordet *αὐτοργός* (*autorgos*) bruges egentlig om Landmanden, der selv dyrker sin Jord. *θεουργός* (*theurgos*) maa da efter Sammenhængen betydte: den der arbejder i Guds Tjeneste.
- Enten-Eller] i denne Udgaves II Bd. §. 292.
- Xenophons Convivium] 1,5.
-















B  
4372  
A2  
1920  
Bd.4

Kierkegaard, Søren Aabye  
Samlede værker  
2. udg.

PLEASE DO NOT REMOVE  
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

---

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

---

